HANNAH PAKULA
VIAŢA REGINEI MĂRIA A ROMÂNIEI
THE LAST ROMANTIC
A Biography of Queen Mărie of Roumania

Nota autorului

Am scris această carte din dorinţa de a-mi satisface curiozitatea în legătură cu Regina Măria. Am vrut să înţeleg cum a fost posibil ca o femeie, şi cu atît mai mult o Regină, care a fost simbolul reuşitei şi frumuseţii generaţiei sale să fie dată uitării şi chiar discreditată într-un interval de cincizeci de ani de la moarte, în procesul investigaţiilor am descoperit o lume apropiată în timp, dar aflată, din punctul de vedere al relaţiilor sociale, la o distanţă de ani-lumină de lumea noastră - o lume a valorilor fixe, a vieţilor predeterminate şi a romantismului extravagant. Pe acest drum am fost ajutată de oameni din Est, ca şi din Vest.

Regina Măria a scris o sută de caiete cu însemnări zilnice, datînd din perioada urcării pe tron a soţului său, în anul 1914, şi pînă cu două săptămîni înaintea morţii sale, survenită în 1938. Destinate unei eventuale publicări, ele se află în prezent în Fondul Casei Regale din Arhivele din Bucureşti, împreună cu aproximativ 1200 de scrisori personale şi de familie. Pînă acum, doar o mică parte din acest material (cîteva caiete de însemnări şi vreo 50 de scrisori) a fost citită şi cunoscută în afara Arhivelor. Le sînt deosebit de recunoscătoare acelora care mi-au înlesnit cercetarea acolo. Ţin, de asemenea, să mulţumesc domnului Vasile Arimia, directorul Arhivelor în perioada şederii mele în România; doamnei Sanda Racoviceanu, o foarte bună cunoscătoare a colecţiei, şi doamnei Varvara Aioanei, pentru amabilitatea cu care m-a îndrumat. Graţie colaborării lor a fost posibil să se răspundă la numeroase întrebări referitoare la viaţa Reginei care pînă mai ieri erau doar presupuneri.

Doresc să-mi exprim recunoştinţa faţă de Maiestatea sa Regina Elisabeta a Il-a pentru amabilitatea de a-mi fi permis să public fragmente din scrisori aflate în Arhiva Regală de la Castelul Windsor, ale căror copii mi-au fost date de A.S.R.* Principesa Ileana a României. Aş dori, de asemenea, să mulţumesc A.S.S.** Prinţul de Hohenlohe-Langenburg pentru permisiunea de a citi şi publica fragmente din scrisorile adresate bunicii sale, A.S.R. Prinţesa Alexandra; lui Lady Bowes-Lyon, pentru permisiunea de a citi şi publica extrase din scrisorile adresate mamei sale, Pauline Astor Spender-Clay şi A.S.R. Prinţul de Hohenzollern-Sigmaringen, pentru permisiunea de a cerceta în arhiva din Castelul Sigmaringen şi de a publica extrase din materialele aflate acolo.

Mulţumesc în mod special preacucernicei maici Alexandra, fosta Principesă Ileana a României, pentru sprijinul şi prietenia deosebită, ca şi pentru permisiunea de a citi şi publica extrase din corespondenţa de familie. Cercetînd viaţa mamei, am devenit o admiratoare devotată a fiicei. Mulţumiri speciale datorez lui George Duca, de la Hoover Institution din Stanford, care s-a alăturat cu mintea sa sclipitoare proiectului meu şi mi-a permis să citesc şi să public extrase din cartea sa despre Regină, aflată în manuscris, precum şi din scrisorile sale particulare.

La cartea de faţă au contribuit numeroase alte persoane, atît de multe încît nu pot să le enumăr decît pe ţări şi sper că vor înţelege de ce nu pot să acord cîte o propoziţie de mulţumire fiecăreia. Acestea sînt:

în Elveţia: Maiestatea Sa Regele Mihai al României.

In Germania: nepoata Reginei Măria, Baroana Alexandra Baillou, şi soţul său, Baronul Victor Baillou; A.S.R. Prinţesa Margareta de Hessa şi de Ruin; A.S.R. Prinţesa de Hohenlohe-Langenburg; A.S.R. Prinţesa Beatrice de Hohenlohe-Langenburg; doamnaNadejda Flondor şi A.S.R. Prinţul Andrei de Coburg.

*Alteţa Sa Regală (n.t.). **Alteţa Sa Serenissimă (n.t.).

în Franţa: A.S.I.* Marele Duce Vladimir al Rusiei; A.S.R. Prinţul Paul al Iugoslaviei şi A.S.R. Prinţul Alvaro de Orleans-Bourbon.

în Marea Britanic: David Astor; Lady Bowes-Lyon; Mrs. Rosemary Cresswell; Prinţul Mircea Hohenzollern şi Prinţul Paul Hohenzollem.

în România: ambasadorul David B. Funderburk, Samuel E. Fry, Edward McBride, Victor Jackovich şi Merrie Blocker de la Ambasada Statelor Unite; Direcţia ţărilor americane din Ministerul Afacerilor Externe român şi prieteni care şi-au oferit sprijinul cînd acest lucru nu era uşor.

în Statele Unite: dr. Daniel J. Boorstin, directorul Bibliotecii Congresului, şi Janet Chase, director adjunct; Mr. John J. Schippe şi dr. Paul Shapiro de la Agenţia de Informaţii a Statelor Unite; dr. Denton S. Cox; Mrs. Alfred Stern; Mr. Lee Keedick; Mr. John N. Rosekrans Jr.; Prinţul Alexandru Romanov; A.S.R. Prinţul Andrei al Iugoslaviei; A.S.R. Prinţesa Elisabeta a Iugoslaviei; Prinţul Marcus Clary; Mrs. Mica Ertegun; Miss Eleanor Harris; Mr. David Kahn; Mrs. Christa Armstrong; Mr. Dean Keller şi Miss Linda Brady Mountain.

în plus, doresc să-i mulţumesc lui Lynn Nesbit, agentul meu, pentru încrederea şi sprijinul acordat, şi lui Michael Korda şi John Herman, editorii mei, pentru excelenta îndrumare. Datorez mulţumiri Claudiei Craig Potter, care m-a ajutat în activitatea de cercetare, şi lui Elisabeth Hevner, care a efectuat traducerile din limba germană. Ţin, de asemenea, să mulţumesc membrilor familiei mele - Alan Pakula şi Robert Boorstin - care mi-au oferit un preţios sprijin în redactare; Arma Boorstin, Louis Boorstin şi Gertrude Cohn, care m-au însoţit în călătoriile de documentare şi au copiat materialul documentar. Dincolo de ajutorul concret, ei mi-au oferit dragoste şi încurajare, care s-au adăugat la bucuria muncii.

Există o persoană căreia îi datorez recunoştinţă nemăsurată, Barbara Thompson Davis, care şi-a luat din propriul timp de scris pentru a mă îndruma în scrierea acestei cărţi. Ea m-a însoţit

* Alteţa Sa Imperială (n.t).

în România, ajutîndu-mă să citesc şi să înţeleg materialul din Arhivă. Şi în tot acest interval ea s-a angajat în discuţii nesfîrşite, oferindu-mi opinii competente, sugestii convingătoare şi prietenie.

Adaug, în încheiere, cîteva explicaţii cu privire la datele şi ortografia din text. Pînă la finele primului război mondial, România a folosit calendarul iulian, care era cu două săptămîni în urma celui gregorian, utilizat în Vest. La 31 martie 1919, data răsăriteană a fost dată înainte, respectiv 14 aprilie. Evenimentele ce au avut loc înainte de această dată au fost datate conform calendarului apusean.

Mi-am permis să corectez greşelile de ortografie şi de punctuaţie ale Reginei Măria. Măria vorbea curent mai multe limbi şi poate din această cauză nu a stăpînit niciodată ortografia nici uneia din ele. Cu excepţia greşelilor evidente, am păstrat ortografia Reginei pentru a elimina deosebirile dintre citate şi text. Astfel, am hotărît să folosesc în carte *Roumania,* ortografia britanică utilizată de Măria şi corespondenţii ei la începutul secolului, în loc *deRumania* (ortografia americană) *sauRoma-nia* (ortografia curentă), *Barbo* (Prinţul Ştirbey) în locul numelui îndeobşte folosit de *Barbu,* pentru a mă conforma caietelor Reginei; *Cantacuzene* în loc de *Cantacuzino,* pentru a-i respecta autobiografia şi aşa mai departe. Alte modificări - de pildă *Constantza* pentru *Constanţa* - au fost făcute în scopul de a simplifica pronunţia. La baza acestor opţiuni nu a stat vreun alt considerent special în afara dorinţei de clarificare. Ele sînt la fel de idiosincretice ca şi subiectul cărţii de faţă.

Hannah Pakula New York, 1984

Nota traducătorului

Cartea lui Hannah Pakula, rod al unei cercetări aprofundate a surselor de arhivă şi studierii unei bogate bibliografii, precum şi al unor informaţii cu caracter personal obţinute prin interviuri cu unii membri ai fostei familii regale din România, rude ale acestora şi diferite persoane, se impune publicului, mai ales cel românesc, ca o lucrare cu vădit caracter istoric prin modul de abordare a subiectului ales şi a aparatului ştiinţific prezentat.

Deşi genul tentează autorii de biografii - mai cu seamă dacă personajul principal este o femeie şi nu o femeie oarecare, ca în cazul Reginei Măria a României - de a romanţa povestea pentru a-i da cît mai multă culoare, Hannah Pakula nu a cedat tentaţiei, menţinîndu-se pe linia cercetătorului interesat de redarea adevărului istoric prin punerea în valoare a surselor, fără a le da o interpretare proprie, dincolo de cea care se impune de la sine.

Figura centrală a cărţii, Regina Măria, este redată cu obiectivitate şi surprinsă în ansamblul ei fizic şi moral.

Colaborarea cu Hannah Pakula, cu prilejul documentării sale în Arhivele Statului din Bucureşti, mi-a oferit prilejul de a cunoaşte un autor în căutare de adevăr şi nu de senzaţional, receptiv la sugestiile şi sfaturile cunoscătorilor documentelor aflate în Arhiva Casei Regale.

Dacă cititorii obişnuiţi cu biografiile femeilor celebre vor încerca poate o dezamăgire că nu vor găsi picanteriile de rigoare şi poveştile frumoase adecvate genului, ei vor fi însă cuceriţi, cu siguranţă, de pagina de istorie oferită, acea pagină de care mai ales tinerii au fost lipsiţi, vor cunoaşte evenimente şi pe cei ce le-au trăit, adevăr netrucat şi neinterpretat.

Ca traducător, am încercat să nu mă îndepărtez de text, aşa cum nici autoarea nu s-a îndepărtat de surse. Am respectat numele membrilor familiei regale aşa cum îi numea Regina Măria, cu unele excepţii, ca de exemplu, Barbu, şi nu „Barbo" (Ştirbey) sau, în unele cazuri, pentru Elena Lupescu - metresa, apoi soţia lui Carol al 11-lea- titulatura de „Lupeasca" şi nu Lupescu, cum scrie Regina, deoarece a fost numită ca atare în aproape toate mediile româneşti, apelativul respectiv marcînd aversiunea opiniei publice faţă de cea care întruchipa geniul rău asupra monarhului, care nici el nu se bucura de simpatie.

Numele de localităţi au fost redate cu forma lor în limba română, la fel şi titlurile oficiale.

Pentru a evita o încărcătură excesivă a volumului cu traducerea titlurilor lucrărilor ce figurează în bibliografie, am lăsat lista în limba engleză aşa cum a fost întocmită de autoare.

Sanda-Ileana Racoviceanu

Lista principa/e/or personaje si gradu/ /or de rudenie cu Regina Mar/a

ALBERT, Prinţ Consort al Angliei, „Bunicul" (1819-1861). Născut Prinţ de Saxa-Coburg-Gotha. S-a căsătorit cu Victoria, Regina Angliei. Bunicul Măriei, tatăl tatălui ei.

ALEXANDRUL II-lea, Ţar al Rusiei, „Bunicul" (1818-1881). Căsătorit cu Măria, Prinţesă de Hessa (1) şi Prinţesa Dolgoruki (2). Bunicul Măriei, tatăl mamei sale.

ALEXANDRUL IlI-lea, Ţar al Rusiei, „Unchiul Saşa" (1845-1894). Căsătorit cu Dagmar, Prinţesă a Danemarcei (cunoscută ulterior sub numele de Ţarina Măria). Unchiul Măriei, fratele mamei sale.

ALEXANDRU I, Rege al Iugoslaviei, „Sandro" (1888-1934). Căsătorit cu Mignon / Marioara - nota trad. -, Principesă a României. Ginerele Măriei.

ALEXANDRA, Prinţesă de Hohenlohe-Langenburg, „Sora Sandra" (1878-1942). Născută Prinţesă de Edinburgh. Căsătorită cu Ernst, Prinţ de Hohenlohe-Langenburg. Cea de-a treia fiică a Ducelui şi Ducesei de Edinburgh, soră a Măriei.

ALEXANDRA, Regină a Angliei, „Mătuşa Alix" (l 844-1925). Născută Prinţesă a Danemarcei. Căsătorită cu Edward al Vll-lea, Rege al Angliei. Mătuşă a Măriei prin alianţă.

ALEXANDRA, Ţarină a Rusiei, „Alicky" sau „Alix" (1872-1918). Născută Prinţesă de Hessa.

Căsătorită cu Nicolae al II-lea, Ţar al Rusiei. Vară primară a Măriei.

ALFONSO de Orleans şi Bourbon, Infante al Spaniei, „Aii" (1886-1966). Căsătorit cu Beatrice, Prinţesă de Edinburgh, sora Măriei. Cumnat al Măriei.

ALFRED, Prinţ al Angliei, „Affie" sau „tata" (l 844-1900). Duce de Edinburgh, ulterior (după 1893) Duce de Coburg. Cel

de-al doilea fiu al Reginei Victoria şi al Prinţului Albert. Căsătorit cu Măria Alexandrovna, Mare Ducesă a Rusiei. Tatăl Măriei.

ALFRED, Prinţ de Edinburgh (l 874-1899). Unicul fiu al Ducelui şi Ducesei de Edinburgh. Fratele Măriei.

ANTON, Arhiduce de Habsburg (1901-?). Căsătorit cu Ileana, Principesă a României. Ginerele Măriei.

ANTONIA, Prinţesă de Hohenzollern-Sigmaringen (l 845-1913). Născută Infantă a Portugaliei. Căsătorită cu Leopold, Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen. Mama Regelui Ferdinand al României. Soacra Măriei.

ASTOR, Pauline (1880-1972). Căsătorită cu colonelul Herbert Spender-Clay.

ASTOR, William Waldorf(l 879-1952). Căsătorit cu Nancy Langhorne Shaw.

AUGUSTA, împărătească a Germaniei, „Dona" (1858-1921). Născută Prinţesă de Schleswig-Holstein. Căsătorită cu Wilhelm al n-lea, împărat al Germaniei. Vară prin alianţă a Măriei.

BEATRJCE, Infantă a Spaniei, „Baby Bee" (l 883-1966). Născută Prinţesă de Edinburgh. Căsătorită cu Alfonso, Infante al Spaniei. Soră a Măriei.

BIBESCU, Martha, Prinţesă (1888-1973). Născută Lahovary. Căsătorită cu Prinţul George Valentin Bibescu. Scriitoare.

BORIS, Mare Duce al Rusiei (1877-1943). Căsătorit cu Zinaida Sergheievna Racevskaia. Văr primar al Măriei.

BOYLE, Joseph Whiteside (1867-1923). Căsătorit cu Mildred Raynor (1) şi Elma Louise Humphries (2). Căutător de aur în Klondike şi aventurier.

BRÂTIANU, Ion (1822-1891), om politic de frunte al României; 1-a adus pe Prinţul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen în România. A murit înaintea sosirii Măriei în România.

BRÂTIANU, Ion II (l 864-1927). Căsătorit cu Prinţesa Eliza Ştirbey. De cinci ori prim-ministru al României şi cea mai importantă figură politică din vremea Măriei.

CANTACUZINO, Maruca (datele necunoscute). Născută Maruca Rosetti. Căsătorită cu Mihail Cantacuzino (l), George Enescu (2).

CAROLl, Rege al României (1839-1914), „Unchiul Carol". Născut Karl, Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen. Căsătorit cu Elisabeta, Prinţesă de Wied. Unchi al Măriei prin alianţă.

CAROL al Il-lea, Rege al României (1893-1953). Născut Carol, Principe Moştenitor al României. Căsătorit cu Jeanne Lambrino (l), Elena, Prinţesă a Greciei (2) şi Elena Lupescu (3). Fiul cel mare al Măriei.

CHARLOTTE, Prinţesă de Saxa-Meiningen. „Verişoara Charly" (1860-1919). Născută Prinţesă a Prusiei. Vară primară a Măriei.

CUZA, Alexandru Ion (1820-1873), Prinţ. Primul Domnitor al României şi predecesorul imediat al Regelui Carol I.

EDWARD al VH-lea, „Unchiul Bertie" (1841-1910). Căsătorit cu Alexandra, Prinţesă a Danemarcei. Unchi al Măriei, fratele mai mare al tatălui său.

EDWARD al VUI-lea, Rege al Angliei, „David" (1894-1972). A abdicat şi a luat titlul de Duce de Windsor. Căsătorit cu doamna Wallis Simpsom. Văr de-al doilea al Măriei.

ELENA, Regină a României, „Sitta" (1896-1982). Născută Prinţesă a Greciei. Căsătorită cu Carol al Il-lea, Principe Moştenitor al României. Noră a Măriei.

ELISABETA, Regină a României, „Mătuşa Elisabeta" (1843-1916). Născută Prinţesă de Wied. Căsătorită cu Carol I, Rege al României. A scris sub pseudonimul de Carmen Sylva. Mătuşă a Măriei prin alianţă.

ELISABETA, Regină a Greciei, „Lisabeta" (1894-1954). Născută Principesă a României. Căsătorită cu George al Il-lea, Rege al Greciei. Fiica cea mare a Măriei.

ERNST, Mare Duce de Hessa, „Ernie" (1868-1937). Căsătorit cu Victoria-Melita (Ducky), Prinţesă de Edinburgh (l), Eleonora, Prinţesă de Solms-Hohensolms-Lich (2). Văr primar şi cumnat al Măriei.

ERNST, Duce de Saxa-Coburg-Gotha. „Unchiul mare Ernst" (1818-1893). Căsătorit cu Alexandrina, Prinţesă de Baden. Unchiul Măriei, fratele mai mare al bunicului ei Albert.

13

FERDINAND I, Rege al României, „Nando" (l 865-1927). Născut Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen. Căsătorit cu Măria, Prinţesă de Edinburgh. Soţul Măriei.

FERDINAND l, Ţar a] Bulgariei, „Unchiul Ferdinand" (l 861-1948). Născut Prinţ de Saxa-Coburg-Gotha. Căsătorit cu Măria Luiza, Prinţesă de Parma (1), Eleonora, Prinţesă de Reuss (2). Văr îndepărtat, din casa de Coburg, al Măriei.

FRANZFERDIDAND, Arhiduce de Austria (l 863-1914). Moştenitor al Imperiului Austro-Ungar. Căsătorit cu Contesa Sofia de Choter. Asasinat la Sarajevo.

FRANZ JOSEPH, împărat al Imperiului Austro-Ungar (1830-1916).

FRIEDRICH VIKTOR, Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen, „Friedel" (1891-1965). Căsătorit cu Margareta, Prinţesă de Saxonia. Nepot al Măriei.

FULLER, Loie (1862-1928), dansatoare americană.

GEORGE al V-lea, Rege al Angliei, „Vărul George" (l 865-1936). Căsătorit cu Victoria Mary, Prinţesă de Teck (Regina Mary). Văr primar al Măriei.

GEORGE al II-lea, Rege al Greciei (1890-1947). Căsătorit cu Elisabeta, Principesă a României. Ginere al Măriei.

HILL, Samuel (l 857-1931). Căsătorit cu Mary Frances Hill. Antreprenor american.

ILEANA, Arhiducesă de Austria (1909-1991). Născută Principesă a României. Căsătorită cu Anton, Arhiduce de Austria (1), Ştefan Isărescu (2). Fiica cea mai mică a Măriei.

IONESCU,Take (1858-1922). Important om politic român din vremea Măriei. Şeful aripii progresiste a Partidului Conservator.

K1RIL, Mare Duce al Rusiei (1876-1938). Căsătorit cu Victoria Melita, Prinţesă de Edinburgh (a doua căsătorie). Văr primar al lui Nicolae al II-lea, Ţarul Rusiei, care a devenit pretendent la tronul Rusiei după revoluţie. Văr primar şi cumnat al Măriei.

LAMBRINO, Jeanne, „Zizi" (1898-1953). Căsătorită cu Carol, Principe Moştenitor al României. Noră a Măriei.

14

LEOPOLD, Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen (1835-1905). Căsătorit cu Antonia, Infantă a Portugaliei. Socrul Măriei.

LUPESCU, Elena (1895-1977). Amantă, ulterior soţie a Regelui Carol al II-lea.

MĂRIA, Regină a României, „Missy" (l 875-1938). Născută Prinţesă de Edinburgh. Fiica cea mare a Ducelui şi Ducesei de Edinburgh. Căsătorită cu Ferdinand, Rege al României. Subiectul cărţii de faţă.

'MĂRIA, Prinţesă a Angliei, „Mama" (1853-1920). Născută Mare Ducesă a Rusiei. Fiica Ţarului Alexandru al II-lea şi a Ţarinei Măria. Căsătorită cu Alfred, Prinţ al Angliei, a devenit Ducesă de Edinburgh şi mai tîrziu (după 1893) Ducesă de Coburg. Mama Măriei.

MĂRIA, Ţarină a Rusiei, „Bunica împărătească" (1824-1880). Născută Prinţesă de Hessa şi Rhin. Căsătorită cu Alexandru al II-lea, Ţarul Rusiei. Bunica Măriei, mama mamei sale.

MĂRIA, Regină a Iugoslaviei, „Mignon" (1900-1961). Născută Principesă a României. Căsătorită

cu Alexandru I, Rege al Iugoslaviei. Cea de-a doua fiică a Măriei.

MĂRIA, Ţarină a Rusiei (1847-1928). Născută Dagmar, Prinţesă a Danemarcei. Căsătorită cu Alexandru al III-lea, Ţarul Rusiei. Mătuşă a Măriei prin alianţă.

MĂRIA, MareDucesăaRusiei(1890-1958). Căsătorită cu Wilhelm, Prinţ al Suediei (l) şi Prinţul Serghei Putiatin (2). Vară primară a Măriei.

MARY, Regină a Angliei. „Verişoara May" (1867-1953). Născută Victoria Mary, Prinţesă de Teck. Căsătorită cu George al V-lea, Rege al Angliei. Vară a Măriei prin alianţă.

MIRCEA, Principe al României (1913-1916j. Cel mai mic dintre copiii Măriei.

NICOLAE al II-lea, Ţar al Rusiei, „Vărul Nicky" (1868-1918). Căsătorit cu Alexandra, Prinţesă de Hessa. Văr primar al Măriei.

NICOLAE, Principe al României. „Nicky" (1903-1977). Căsătorit cu Jeanne Doletti (1) şi Theresa Figueira de Mello (2). Cel de-al doilea fiu al Măriei.

SAINT-AULAIRE, Contele Charles de (1866-1954), ministru al Franţei în România.

SOFIA, Regină a Greciei (l 870-1932). Născută Prinţesă de Prusia. Căsătorită cu Constantin I, Rege al Greciei. Vară primară a Măriei.

ŞTIRBEY, Prinţul Barbu (1873-1946). Şeful Curţii Regelui Ferdinand şi principal consilier al Regelui. Căsătorit cu Nadejda Bibescu.

VICTORIA, Regină a Angliei, „Bunica Regină" (1819-1901). Căsătorită cu Albert, Prinţ de Saxa-Coburg-Gotha. Bunica Măriei, mama tatălui ei.

VICTORIA, împărăteasă a Germaniei, „Mătuşa Vicky" (l 840-1901). Născută Prinţesă a Angliei. Căsătorită cu Frederick al III-lea, împăratul Germaniei. Mătuşă a Măriei.

VICTORIA MELITA, Mare Ducesă a Rusiei, „Ducky" (1876-1936). Născută Prinţesă de Edinburgh. Căsătorită cu Ernst, Mare Duce de Hessa (1) şi Kiril, Mare Duce al Rusiei (2). Soră a Măriei.

VOPICKA, Charles J. (l 857-1935), ambasador american în România.

WILHELM ^\ II-lea, împărat al Germaniei, „Vărul Willy" (1859-1941). Căsătorit cu Augusta, Prinţesă de Schleswig-Hol-stein (1) şi Hermiona, Prinţesă de Reuss (2). Văr primar al Măriei.

WILHELM, Prinţ Moştenitor al Germaniei, „Vărul Bill" (1882-1951). Căsătorit cu Cecilia, Prinţesă de Mecklenburg-Schwerin. Văr de-al doilea al Măriei.

WILHELM, Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen (1864-1927). Căsătorit cu Măria Theresa, Prinţesă de Bourbon-Sicilia (1) şi Agelgunde, Prinţesă de Bavaria (2). Cumnat al Măriei.

PARTEA INTII

EUROPA CAPETELOR ÎNCORONATE

Capitolul *l*

> Casa de Hanovra, asemenea raţelor, a dat părinţi răi. Ei şi-au călcat progeniturile în picioare.
>
> OWEN MORSHEAD, bibliotecar la Castelul Windsor

Dacă în familia Reginei Victoria lucrurile s-ar fi petrecut ca de obicei - adică întocmai cum dorise Regina -, tatăl Măriei a României nu s-ar fi însurat niciodată cu mama acesteia. Obiecţiile Reginei au fost însă nesocotite şi la 23 ianuarie 1874 a avut loc căsătoria celui de-al doilea fiu al său, Prinţul Alfred, Duce de Edinburgh*, cunoscut în familie sub numele de Affie, cu Marea Ducesă Măria Alexandrovna,

unica fiică a Ţarului.

Regina încercase de multă vreme să-l însoare pe Affie în altă parte. Cu doisprezece ani mai înainte îl plasase ferm în culise, cînd aranjase întîlnirea dintre fratele său mai mare Bertie (viitorul Eduard al Vll-lea) şi adorabila Prinţesă Alexandra a Danemarcei. Aşa cum îi scria Victoria fiicei sale mai mari Vicky, Prinţesă Moştenitoare a Germaniei, „Affie ar fi gata s-o ia numaidecît şi, într-adevăr, dacă B. ar refuza, aş propune căsătoria lui Affie cu ea peste trei ani. Va fi foarte bine situat, are perspective frumoase şi este fermecător".

La data aceea, Ducele de Edinburgh avea doar optsprezece

* Ultimul deţinător al acestui titlu înaintea Prinţului Philip, soţul M.S. Regina Elisabeta a Il-a, actuala Regină.

ani. Perspectivele sale erau acelea de a moşteni ducatele germane Coburg şi Goma. Deşi în momentul acela Regina îl prefera fratelui său mai mare, ea nu putea permite ca părtinirea-i să umbrească priorităţile dinastice, cerinţele moştenitorului tronului fiind pe primul plan. Victoria s-a simţit uşurată cînd, în martie 1863, Prinţul de Wales s-a căsătorit cu Prinţesa Alexandra (Alix) a Danemarcei. Mai puţin încîntată era de faptul că tînărul Duce de Edinburgh nu-şi ascundea admiraţia faţă de soţia fratelui său, împărtăşindu-şi temerile surorii mai mari a acestuia, Vicky: „Confidenţial, îţi pot spune că facem tot ce ne stă în putinţă de a-l ţine (pe Ducele de Edinburgh) departe de Marlborough House (reşedinţa Prinţului şi Prinţesei de Wales), întrucît este mult prea *epris* (îndrăgostit - n.t.) de Alix ca să fie lăsat să stea mult pe acolo fără să distrugă fericirea tuturor, iar Affie nu are tăria raţiunii (ori, mai degrabă, de caracter) ca să reziste tentaţiei, şi asta e ca şi cum te-ai juca cu focul. Iubitul meu tată spunea întotdeauna că sentimentele de admiraţie şi chiar de dragoste nu sînt un păcat -şi nici nu poţi opri impulsurile propriei firi -, dar că ai datoria de a evita cu orice chip tentaţia, îţi imaginezi cît sînt de îngrijorată. Asta însă îl face pe Affie dornic să se însoare şi sper că va fi capabil să-şi investească în mod trainic afecţiunea, chiar dacă nu se poate însura vreme de încă doi ani."

Neastîmpărul Ducelui de Edinburgh de a-şi găsi o mireasă nu era un motiv atît de urgent pentru o logodnă grabnică pe cît era recenta descoperire a mamei sale - „o lovitură grea" pentru „constituţia ei slabă şi zdruncinată" - că nu mai putea avea încredere în el în privinţa femeilor. Obsesia Reginei pentru puritate era o moştenire de la consortul defunct, Prinţul Albert, combinată cu exemplul detestabil oferit de unchiul ei. Cum Affie nu moştenise de la tatăl său credinţa nestrămutată în capacitatea omului de a rezista tentaţiei, era absolut necesar să i se găsească o soţie. „Tînăra Prinţesă de Altenburg ar fi o partidă foarte bună, spunea Regina, după cum şi cea de Hanovra, ba chiar şi cea mai mare dintre Prinţesele de Weimar s-ar putea să nu fie chiar atît de urîtă..."

Catherine, Prinţesa de Oldenburgh, avea „dinţi buni şi pielea sănătoasă", dar nu i-a căzut cu tronc Prinţului. Deşi Prinţul o

Prinţesa Măria de Saxa-Altenburg „foarte drăguţă, foarte înaltă... cu ochi mari căprui, frumoşi şi visători", sora lui Vicky auzise că „era ciolănoasă, avea aspect bolnăvicios, dinţi urîţi şi mîini şi picioare mari". Vicky a şters-o de pe listă şi pe Prinţesa \Vilhemina de Wurttemberg, pe care o găsea „foarte ştearsă, nu atît datorită trăsăturilor, cit aspectului nesănătos şi neglijent pe care îl are - părul foarte nepieptănat şi un ten respingător". Lui Affie i-a plăcut Frederika, Prinţesă de Hanovra, pînă cînd Regina şi-a exprimat vetoul din considerente de sănătate şi politice: tatăl Frederikăi era orb şi, în plus, cei doi din Casa Hanovra fuseseră deposedaţi de tronul Angliei de către Casa Coburg, iar o căsătorie între cele douăCase ar fi putut fi greşit înţeleasă drept o restaurare.

Cea mai evidentă candidată la mîna Ducelui de Edinburgh era o Prinţesă germană, Elisabeta de Wied. Recomandaţiile ei erau impecabile. Familia se gîndise iniţial la ea ca la o posibilă soţie pentru Prinţul de Wales, dar Vicky se opusese atunci deoarece „nu arată a fi bine crescută". „Nu are un nas frumos, are bărbia cam prelungă... nu prea are fason de lady". în afara imperfecţiunilor fizice, Elisabeta avea aspiraţii intelectuale şi artistice şocante pentru egalii ei. Pînă şi Vicky, o tînără deosebit de

inteligentă, se simţea stînjenită în prezenţa ei. „E atît de ciudată... spune uneori nişte lucruri încît nu ştiu încotro să mă uit -într-atît sînt de indignată -, vorbeşte mult şi rîde foarte tare".

O dată însurat tară riscuri Prinţul de Wales, Vicky a cercetat-o mai cu luare-aminte pe Prinţesa de Wied. „Am văzut-o pe Elisabeta Wied... ieri, îi scria ea Reginei în 1864, şi mi-a plăcut foarte mult. S-a schimbat foarte mult în bine... Silueta şi mersul ei n-or să fie niciodată graţioase şi elegante, dar acum este o persoană foarte drăguţă... Chiar ai renunţat la gîndul de a-1 însura pe Affie cu ea?"

Tînărul şi frumosul Duce de Edinburgh a fost trimis în Germania s-o cunoască pe Prinţesa Elisabeta de Wied -confruntare din care a bătut grabnic în retragere. Sosind la castelul Wied, aşezat în pădure, el a fost prezentat unei tinere cu faţa rotundă, îmbujorată, care, aflînd că Ducele ştie să cînte la vioară, a insistat de-ndată să cînte, pentru ea şi mama sa, în pădurea de fagi. Teribil de jenat că era forţat să dea un recital în pădure,

Affie nu a mai ţinut seama de protocolul regal, informînd-o pe loc pe mama Elisabetei că nu se va însura cu fiica ei niciodată şi în nici o împrejurare*.

Regina era categoric descurajată de cel de-al doilea fiu al ei. „De-ar găsi o Prinţesă pe măsura lui şi care să-i placă, îi scria lui Vicky, nu mi-ar păsa cine este. Posibilităţile de alegere devin atît de restrînse, încît cred că trebuie să depăşim dificultăţile impuse de religie - adică în ce priveşte religia greacă (BisericaOrtodoxă) -şi cred că le-am depăşi cu uşurinţă dacă s-ar găsi o persoană în măsură să corespundă... Mă tem că în ce-o priveşte pe Elisabeta Wied (care mi-ar fi plăcut foarte mult) n-o să iasă nimic, pentru că lui nu-i place... Nu-ţi pot spune cît sînt de îngrijorată din cauza lui Affie".

O parte din îngrijorare era legată de poziţia Ducelui de Edinburgh în cadrul familiei regale engleze. Cum era doar al doilea tiu al Victoriei, viitoarea sa soţie, oricare ar fi fost ea, avea să urmeze după Prinţesa de Wales (Alix) şi Prinţesa Moştenitoare a Germaniei (Vicky), în ordinea de întîietate de la Palatul Buckingham. întîietatea era o chestiune arzătoare pentru Prinţesele din vremea aceea, iar şansele lui Affie de a face o partidă bună erau periclitate de statutul său.

Deşi la vîrsta de optsprezece ani tînărului Duce de Edinburgh îi fusese oferit tronul Greciei, poziţie ce ar fi oferit viitoarei sale soţii coroana de consoartă, mama sa îl refuzase. Nu numai că Regina semnase un pact cu Franţa şi Rusia să nu se atingă de tronurile din Balcani, dar se înţelesese cu tatăl lui Affie, în timpul vieţii acestuia, să-1 rostuiască în altă parte, întrucît Prinţul de Wales avea să moştenească în cele din urmă tronul Angliei, Prinţul Albert se gîndise ca cel de-al doilea tiu al său să moştenească ducatele Coburg şi Goma din Germania, titluri şi posesiuni deţinute de fratele său, Ducele Ernst, care nu avea copii. Pentru Regină, o

* Elisabeta de Wied s-a căsătorit pînă la urmă cu cel ce a devenit Regele Carol l al României. Ea şi-a cîştigat o oarecare faimă ca scriitoare sub pseudonimul de Carmen Sylva. Pentru povestea noastră, mai important este faptul că ea avea să joace un rol deosebit în viaţa fiicei celei mari a Ducelui de Edinburgh. Măria, care a devenit Principesă Moştenitoare a României, succedînd-o în cele din urmă pe Elisabeta ca Regină.

directivă a defunctului Albert era ca o poruncă a lui Dumnezeu. Affie va urma calea stabilită de scumpul lui tată înainte de decesul său prematur, între timp, îşi va continua cariera în marină.

In anul 1866, pe cînd avea douăzeci şi doi de ani, Ducelui de Edinburgh i s-a încredinţat comanda navei *Galateea,* unul dintre cele mai bine dotate şi rapide vapoare la vremea aceea, cu care a întreprins un şir de croaziere prin lume, menite să transmită preocuparea Reginei pentru supuşii săi cei mai îndepărtaţi, în timpul primei călătorii, care a avut ca punct final Australia, Affie a mîncat fripturi de alpaca şi porumbel wonga la grătar cu prilejul unui banchet din Sydney, la care, potrivit *\\i\SydneyMail,* „mesele au fost decorate cu gust cu flori artificiale, parfumate special pentru această ocazie". Ducele de Edinburgh a fost sărbătorit în mod extravagant, oferindu-i-se prilejul să-şi detroneze mama prin acceptarea tronului Australiei, şi a supravieţuit unui atentat-surpriză la viaţa sa. S-a întors în Anglia în 1868, rănit şi adulat ca un erou absolut de către toţi, cu excepţia Reginei. Succesul înregistrat la bordul navei nu a compensat micile greşeli filiale. „Mă tem că nu te prea poţi baza pe el", îi scria Regina lui Vicky la cîteva luni după

întoarcerea lui Affie, „şi nu pot să am încredere sau chiar să mă simt fericită şi liniştită cînd este în casă. Căsătoria s-ar putea să-1 schimbe, dar mă tem, fără a avea certitudinea, că s-ar putea să continue viaţa pe care o duce acum - căci cîţi nu fac aşa!"

La finele acelei veri, Ducele de Edinburgh a cunoscut-o pe viitoarea sa soţie, Marea Ducesă Măria, fiica Ţarului Alexandru al Il-lea al Rusiei.

Intîlnirea a avut loc prin intermediul cumnatei lui Affie, Alix, şi al surorii acesteia, Dagmar - două Prinţese daneze care se căsătoriseră cu moştenitorii tronurilor Angliei şi, respectiv, Rusiei. Devotate una alteia şi dornice de a slăbi încordarea dintre ţările lor de adopţiune, tinerele femei au invitat membri ai Caselor de Hanovra* şi Romanov la reuniunile anuale ale familiei regale daneze. La aceste întîlniri participa un număr imens de persoane,

*Abia în 1917 casa regală engleză a devenit cunoscută sub numele de Casa de Windsor.»

inclusiv slujbaşi de la Curte şi slujitorii personali. Politica era un subiect de conversaţie interzis. La una dintre aceste petreceri ale Casei regale, din vara anului 1868, a întîhiit-o prima oară Ducele de Edinburgh pe Marea Ducesă. Deşi fiul Reginei avea douăzeci şi patru de ani, iar fiica Ţarului numai cincisprezece, el s-a hotărît să se însoare cu ea. Cum Măria nu era frumoasă, ceea ce 1-a atras pe Affie poate să fi fost reputaţia ei de cea mai bogată Prinţesă din Europa, în ce o priveşte pe Măria, ea a fost probabil atrasă de strălucirea unui bărbat mai mare ca vîrstă, proaspăt întors dintr-o serie de călătorii prin ţări străine şi convalescent după o rană provocată de o armă de foc. Mama lui şi tatăl ei s-au opus atît de tare căsătoriei, încît abia după patru ani a îndrăznit Ducele de Edinburgh să ceară oficial mîna Marii Ducese.

Chiar şi atunci, Ţarul a refuzat să-şi dea imediat consimtămîntul. Alexandru al II-lea îşi adora unica fiică. Fata era asistenta lui, citindu-i scrisorile şi sortîndu-i zilnic corespondenţa, înţelegea problemele pe care i le crea o nevastă bolnavă de o boală cronică, reuşind totodată să rămînă apropiată de mama ei suferindă. Nu trebuie să surprindă că gîndul de a-şi mărita fiica cu fiul Victoriei şi de a o trimite în Anglia era dureros pentru ambii părinţi. Propunerea de căsătorie iniţială a Ducelui de Edinburgh, transmisă prin canale diplomatice, a primit un răspuns călduţ.

Ţarina a aranjat ca fiica sa să cunoască toţi candidaţii disponibili, explicîndu-i fratelui ei: „Ţarul continuă să fie împotriva lui Alfred... Pe de altă parte, Măria înclină mult mai mult spre el -şi mai cu seamă spre poziţia lui -decît spre Stuttgart, Strelitz sau Schwerin, dar dacă mi-ai găsi un Prinţ încîntător, care să fie dispus să stea în Rusia, 1-aş prefera tuturor celorlalţi". Alternativele oferite în schimbul Ducelui de Edinburgh s-au dovedit dezamăgitoare, aşa încît în primăvara anului 1873 chiar şi Ţarul se împăcase cu ideea căsătoriei.

în vreme ce Romanovii erau în mare suferinţă ca urmare a propunerii de căsătorie, Regina Victoria, o rusofobă înfocată, a făcut tot ce i-a stat în putere ca să împiedice acest mariaj declanşînd la Curtea rusă o căutare disperată în vederea găsirii

unui alt soţ pentru Prinţesă. Posibilitatea ca o Mare Ducesă rusă să-i devină noră a facut-o pe Regină să uite hotărîrea pe care o luase relativ la surmontarea deosebirilor de religie în cazul în care ar exista „o Prinţesă în măsură să corespundă". Regina a apelat la primul-ministru Gladstone să ia atitudine împotriva căsătoriei. Cînd Gladstone a şovăit, ea i-a răspuns tăios, nemulţumită: „Există un lucru pe care domnul Gladstone nu-1 pomeneşte, *singurul* de care se *temîntr-adevăr'Regina,* lordul Caims şi dl.-Disraeli, anume de eventualitatea ca Prinţul Alfred să devină Rege, iar soţia lui să fie de religie greacă (ortodoxă). Acest lucru ar fi inadmisibil."

Cînd Gladstone a refiizat s-o ajute, Regina s-a agăţat de un zvon cules de ambasadorul englez la St. Petersburg, care i-a spus că atitudinea compromiţătoare a Marii Ducese cel puţin cu un tînăr, Prinţul Goliţîn, i-a determinat pe părinţii săi să o mărite. Vicky, la fel de rusofobă ca şi mama sa, i-a scris Reginei spunîndu-i că Ţarul răspîndea în Berlin tot felul de lucruri neplăcute despre dragul de Affie. Instigată de Prinţesa Moştenitoare a Germaniei, Regina s-a plîns cu amărăciune de o posibilă noră cu „maniere

ruseşti pe jumătate orientale".

Fiica Ţarului era însă la fel *de* voluntară ca şi viitoarea ei soacră. Stimulată de perspectiva de a ocupa un loc la una dintre cele mai mari Curţi ale Europei Apusene, Marea Ducesă Măria a recurs la sprijinul unui unchi, care 1-a invitat pe Ducele de Edinburgh la dejun într-unul din castelele din Germania ale familiei. Cînd a sosit Affie, Măria îl aştepta. Cererea în căsătorie a fost făcută şi acceptată şi a fost stabilită logodna. Ţarul i-a telegrafiat Reginei Angliei: „Implorăm alături de dumneavoastră binecuvîntarea Domnului pentru scumpii noştri copii şi v-o încredinţăm pe fiica noastră, care vă sărută mîna".

„Crima s-a comis", i-a telegrafiat Regina lui Vicky.

Victoria a ripostat pe dată, cerîndu-i lui Alexandru al II-lea să-şi aducă fiica în Anglia pentru a o „inspecta". Ţarul a refuzat pînă să şi discute despre acest lucru. „Bătrînă nebună şi proastă!" a comentat el. Ţarina i-a telegrafiat Reginei, propunînd s-o aducă pe Măria pînă la Koln, la jumătatea distanţei dintre St. Petersburg şi Londra. Victoria s-a înfuriat. I s-a plîns lui Vicky, care ştia întotdeauna s-o asculte, că ei, o „suverană şi o lady", i se

25

cerea „să alerge" după Ţarină — şi asta „în trei zile"! Cea de-a doua fiică a Reginei, Prinţesa Alice de Ilessa, a tăcut greşeala de a-i sugera mamei sale să se ducă la Koln. La urma urmelor, Ţarina, a cărei sănătate era precară, s-ar fi resimţit de pe urma căldurii verii mai mult decît Regina, iar călătoria ar fi fost un mare sacrificiu pentru ea. Victoria a ripostat.

„Eşti *în totalitate* de partea ruşilor şi nu consider, dragă copilă, că trebuie să-mi spui *iu mie,* care am cu aproape douăzeci de ani* de domnie *mai mult* decît împăratul Rusiei, sînt decana suveranilor şi sînt o suverană *domnitoare,* ceea ce împărăteasa nu este, *ce trebuie să fac.* Cred că ştiu *asta.* Propunerea primită *miercuri* de a fi *la Koln...* mîine este unul din lucmrile cele mai *nedelicate* ce *mi* s-au spus vreodată... Cum aş putea eu, care nu sînt ca o Prinţesă oarecare, gata să alerg la cea mai mică chemare *^puternicilor ruşi,* să fiu pregătită în *24 de ore* pentru călătorie! Recunosc că *toată lumea* a fost şocată."

în spatele măruntelor preocupări legate de statut se aflau serioase probleme de stat. în ochii Reginei Angliei, Rusia era cea mai periculoasă dintre marile puteri rivale în anii '60 şi '70. în 1873, anul căsătoriei Ducelui de Edinburgh, Ţarul a semnat un pact cu împăraţii Germaniei şi Austriei, în condiţiile acestei alianţe şi ale prăbuşirii Franţei, Anglia şi Regina ei se aflau izolate din punct de vedere politic şi diplomatic. Ruşii voiau mînă liberă în Asia, reînnoind străvechiul lor vis de a cuceri Constantinopolul de la turci. După Războiul Crimeii, armata rusă înaintase în Asia Centrală, ameninţînd interesele britanice din India.

Cu toate acestea, Regina a izbutit să depăşească propriile obiecţii, căci în iulie 1872 îi scria prietenei sale, împărăteasa Augusta a Germaniei: „Ştii că nu am dorit această alianţă din mai multe motive foarte întemeiate, în principal, din motive religioase şi politice, întrucît acestea mi se par mereu a fi precare şi nesigure în Rusia, în pofida tuturor dificultăţilor însă, în pofida îndoielilor şi interpretărilor de ambele părţi, căsătoria a ajuns totuşi să fie încuviinţată, şi asta prinhotărîrea tinerei însăşi, de unde trebuie să cred că asta este voia Domnului".

In original cifra este supradimensionată.

26

Era o caracteristică a Victoriei aceea de a pune pe seama voinţei Atotputernicului ceea ce nu reuşea ea să preîntîmpine. Un lucru i-a stat în putere şi 1-a făcut - să-1 îndemne pe cel de-al doilea fiu al ei să fie un soţ bun şi credincios. El, însă, nu i-a făcut nici o promisiune.

Regina nu a participat la nunta fiului său, trimiţînd cîţiva reprezentanţi demni de toată încrederea. Arthur Stanley, trimis de Victoria să oficieze ceremonia de cununie potrivit religiei anglicane, a fost uimit de dimensiunile Palatului de lamă -1600 de încăperi şi 4000 de locatari - şi extrem de plăcut surprins de căldura confortabilă din luna ianuarie în comparaţie cu umezeala şi curentul din palatele

Buchingham şi Windsor. Soţia prelatului -care adusese cu ea la Petersburg „toate diamantele pe care şi-a permis să le împrumute"-a fost uluită de concurenţă:„.. .într-adevăr, aici aproape că te saturi de ele, Marile Ducese sînt literalmente acoperite cu ele - cingători, găitane, jupe, corsaje, podoabe de cap - pietre uriaşe - şi smaralde, precum şi cu alte pietre pe lîngă acestea". Cît despre celelalte doamne engleze, bucuria opulenţei le-a fost umbrită de impresia neplăcută pe care le-a lăsat-o murdăria. Lady Emma Osborne a fost dezolată nu numai de praful din palat, ci şi de lipsa de igienă personală, făcînd o adevărată „criză" cînd a descoperit că „o Prinţesă sau alta, cînd este prezentată, nu este, în această privinţă, mai presus de un mujic".

Mireasa însăşi nu a fost pe măsura aşteptărilor oaspeţilor. Văzînd anterior nişte fotografii măgulitoare ale Marii Ducese Măria, englezii au fost dezamăgiţi. „Nu poţi (ar fi nedrept s-o faci) să spui că este tocmai frumoasă", a spus lady Stanley. Scundă, cu părul negru şi faţa rotundă şi tendinţa de a fi aspră şi categorică, Marea Ducesă nu stîrnea uşor admiraţia. Lipsită de un aspect exterior deosebit sau de amabilităţile curtenitoare obişnuite la un vlăstar regal, ea a părut o alegere nepotrivită pentru Ducele de Edinburgh. Preocupată să-i găsească şi nişte calităţi pentru a-i informa pe cei de-acasă, lady Stanley a observat că Prinţesa rusă are „o fire practică, sensibilă şi lipsită de capricii". Contesa Tolstoi, guvernanta Marii Ducese, a explicat „manierele brutale" ale tinerei femei drept o consecinţă a timidităţii şi sentimentului de nesiguranţă. Bătrîna Contesă Tolstoi în persoană, o femeie

cicălitoare şi hipercritică, a fost cea care a alimentat autonemulţumirea ce apărea pe faţa tinerei femei sub forma unei priviri veşnic încruntate.

Cu toate acestea, purtînd o rochie din brocart argintiu bătut cu diamante, o mantie argintie bordată cu hermină, un uriaş colier cu diamante şi o coroană cu diamante, fiica Ţarului era o mireasă cu înfăţişare „într-adevăr regească" şi impresionantă. „A fost întotdeauna atît de fericită, încît nu are temeri", a spus lady Stanley. „A fost întotdeauna înconjurată de multă tandreţe şi dragoste, încît i se pare firesc ca lucrurile să continue aşa."

Lucru curios, căsătoria lui Affie cu Măria nu a fost primul caz de atracţie între doi tineri din familiile regale engleză şi nisă. Victoria însăşi se îndrăgostise de tatăl Măriei cu treizeci şi cinci de ani mai înainte, în 1839, pe cînd acesta, moştenitor al tronului Rusiei, era un tînăr de douăzeci şi unu de ani, înalt şi zîmbitor, aflat în vizită în Anglia, iar ea o fată mărunţică de douăzeci de ani, deja Regină de doi ani. Spre neliniştea Curţii sale, Victoria şi-a permis să se lase cucerită de străinul fermecător, în onoarea căruia s-au dat două concerte, un spectacol de teatru, o recepţie şi două baluri. Ceea ce a impresionat-o a fost eleganţa cu care dansa. „Marele Duce este atît de puternic, încît atunci cînd se învîrteşte trebuie să ţii pasul, după care te răsuceşti iute, ca la vals, ceea ce este foarte plăcut." După ultimul bal, ea s-a confesat jurnalului: „Nu m-am distrat niciodată atît de bine. Am fost toţi atît de veseli... M-am dus la culcare la ora 3 fără un sfert, dar n-am adormit decît la 5… Sînt, într-adevăr, foarte îndrăgostită de Marele Duce; e un tînăr adorabil, plin de farmec."

S-au întîlnit pentru a doua şi ultima oară în viaţa lor cu cîteva luni înainte de căsătoria copiilor, cînd Alexandru al II-lea a venit în Anglia într-o nouă vizită de stat. Tînărul „adorabil şi plin de farmec" se afla pe tronul Rusiei de aproape douăzeci de ani, Victoria îşi iubise şi pierduse consortul german, iar Anglia^şi Rusia luptaseră una împotriva celeilalte în Războiul Crimeii. în ciuda neîncrederii ce se acumulase vreme de două decenii, Regina a fost mişcată. L-a găsit pe Ţar „foarte amabil, dar... teribil de schimbat, cu chipul foarte îmbătrînit, trist şi brăzdat de griji... Nu sînt decît 35 de ani de cînd m-am despărţit de el aici, la Windsor, în luna iunie!"

Şi Alexandru a fost cuprins de nostalgie. La un banchet dat în onoarea sa, aşezat între Regină şi fiica lui, el a vorbit de trecut şi de prima sa vizită în Anglia, reamintindu-şi diferite încăperi din castel şi curteni pe care-i cunoscuse, acum îmbătrîniţi, iar în unele cazuri plecaţi dintre cei vii. I-a spus Reginei că „nu vede nici un motiv pentru care ţările noastre să nu se poată afla în cele mai bune relaţii", iar în caz de dificultăţi, a propus să-i scrie personal. Ea a fost de acord.

Cînd a vorbit de Măria, ochii Ţarului s-au umplut de lacrimi. „Vă mulţumesc încă o dată pentru bunătatea pe care i-aţi arătat-o fiicei mele", i-a spus el Victoriei. „O las în mîinile dumneavoastră şi sper să

rărnînă întotdeauna demnă de aceasta." Regina s-a aplecat peste Alexandru al II-lea pentru a lua mîna noii sale nurori în mîna sa. Tinerei femei, asemenea tatălui ei, i-au dat lacrimile.

în pofida acestei scene emoţionante, primii ani ai Măriei ca Ducesă de Edinburgh au fost marcaţi de încordare în legătură cu poziţia ei la Curte. Imediat după căsătorie, Ţarul i-a scris Reginei, spunîndu-i că, în Anglia, fiicei sale trebuie să i se adreseze cu titlul de „Alteţă Imperială" şi nu doar cu cel de „Alteţă Regală". Victoria s-a înfuriat, considerînd această intervenţie drept un atac adus titlului ei; deşi domnea peste un imperiu, continua să poarte titlul de Regină*. Ea a declarat că nu avea nimic împotrivă ca în formula de adresare către noua sa noră să fie folosit titlul de „imperială" cîtă vreme se punea mai întîi cel de „regală", întrucît acesta era titlul *englezesc.*

Cum protocolul tradiţional de la Curte prevedea că persoanele cu titlu imperial aveau întîietate în faţa celor care domneau asupra unui simplu regat, ruşii pretindeau ca proaspăta Ducesă de Edinburgh, fiica unui Ţar (împărat), să aibă întîietate în faţa Prinţesei de Wales, fiica unui simplu Rege (al Danemarcei). Evident, Regina nu-i putea permite Măriei, fiica celui de-al doilea fiu al său, să aibă întîietate în faţa soţiei fiului mai mare, viitoarea Regină a Angliei, sau în faţa propriei sale fiice, soţia moştenitorului Imperiului German, în ordinea de întîietate, Măria a fost plasată

*In 1876, la doi ani şi jumătate după căsătoria Ducelui de Edinburgh, Victoria s-a proclamat Regină-împărăteasă printr-un decret asupra titlurilor regale, însă titlul acesta a fost rar utilizat.

în mod corect după Alix, Prinţesa de Wales, şi Vicky, Prinţesa Moştenitoare a Germaniei. Obişnuită cu un loc aparte şi foarte înalt la Curtea tatălui său. Măria de Edinburgh şi-a început viaţa în Anglia cu mari resentimente faţă de noua sa poziţie.

Regina a procedat pragmatic cu ceea ce nu putea să schimbe. Ea a tratat cu maximum de consideraţie calităţile noii sale nurori şi i-a acceptat defectele. Dacă Ducesa de Edinburgh ar fHbst mai adaptabilă, viaţa ei în Anglia ar fi putut fi mai fericită, „între noi fie vorba, scria Ţarina unei rude, Măria găseşte Londra oribilă, aerul de acolo îngrozitor, mîncarea englezească înfiorătoare, orele tîrzii foarte obositoare, iar vizitele la Windsor şi Osborne peste măsură de plictisitoare."

în vîrstă de douăzeci de ani, Ducesa de Edinburgh fie că nu putea, fie că nu voia să se adapteze vieţii mai relaxate de la Curtea Angliei. Fiind străină, ea suferea de o combinaţie nefericită între sentimentul de nonapartanenţă şi cel de superioritate, în propriul cămin ea a insistat pentru respectarea strictă a etichetei din tinereţea sa. Nimănui nu-i era permis să întoarcă spatele Ducesei de Edinburgh, în vîrstă de douăzeci de ani. Singurul mod de a părăsi augusta-i prezenţă era tradiţionalul mers de-a-ndăratelea. Cei ce nu se conformau se alegeau cu o privire imperativă şi o morală usturătoare. A circulat şi o poveste cum ca, odată, pe cînd Ducele de Edinburgh îşi întovărăşea soţia prin grădinile unui conac de la ţară, a fost chemat grădinaral-şef spre a primi complimente din partea cuplului regal. Dorind să plece, grădinarul a constatat că nici o poartă nu se afla la o distanţă rezonabilă pentru a face ceruta retragere de-a-ndăratelea. în loc să-1 lase pe bietul om să plece cu demnitatea neştirbită, Măria a fost cu ochii în patru cît timp acesta s-a îndepărtat mergînd de-a-ndăratelea, pînă ce a dispărut complet din vedere.

Pe măsura răspîndirii poveştilor despre aroganţa Măriei, publicul, care se hrănea cu picanterii din viaţa familiei regale, a început s-o compare, în defavoarea ei, cu Alix, Prinţesa de Wales. Din nefericire pentru Măria, ea se mişca într-o lume în care cumnata ei avusese deja vreme, în unsprezece ani, să cîştige dragostea poporului. Alix era frumoasă, Alix era graţioasă, Alix era'negreşit fermecătoare şi curtenitoare. Pe lîngă faptul că născuse moştenitori, ea făcea toate acele lucruri ce se aşteaptă de la o Prinţesă moştenitoare - dădea petreceri, dansa, făcea

sport. Ce importanţă avea că nu era deosebit de inteligentă?

Pe de altă parte, principalele calităţi ale Ducesei de Edinburgh erau intelectuale. Potrivit lui lady Randolph Churchill, mama lui Winston Churchill şi una dintre puţinele prietene apropiate ale Ducesei, Măria era o femeie de o „inteligenţă rară şi cu o cultură excepţională... o lingvistă de fineţe, care vorbea curgător mai multe limbi... stăpînindu-le la fel de bine şi în scris". Ca şi Ducele de Edinburgh, Ducesa era o

muziciană, cîntînd la pian mult mai bine decît cînta el la vioară.

Toate acestea contau prea puţin în competiţia în care se afla acum Ducesa. Ceea ce-i impresiona pe englezi erau sportul şi dansul şi, desigur, frumuseţea. Măria nu era cîtuşi de puţin arătoasă, iar despre silueta ei, care lua rapid proporţii, cu greu ai fi putut spune că era graţioasă. Nu era curtenitoare şi nu se prea străduia să se facă îndrăgită de public sau chiar la Curte.

Viaţa în Anglia a constituit o cruntă dezamăgire pentru Ducesa de Edinburgh. Zidurile cenuşii de la Buckingham şi Windsor îi păreau mohorîte în comparaţie cu palatele în auriu şi turcoaz din St. Petersburg. Nu doar Curtea era mai puţin elegantă, dar ea însăşi era mai puţin impunătoare. Bijuteriile ei fabuloase, care ar fi trebuit să stîrnească admiraţie, n-o făceau pe Regină decît saşi ţuguie buzele. Safirele ei, o moştenire de familie de la Ecaterina cea Mare, erau „prea bune" pentru o femeie tînără, ca şi „minunatele ei diamante". Iar soţul ei, cunoscut pentru incapacitatea de a comunica cu alţii, nu-i era de nici un ajutor.

Frumos, cu părul negru şi ochii albaştri, Ducele de Edinburgh avea tenul în permanenţă bronzat de aerul şi soarele mării. Spre deosebire de soţia sa, el avusese norocul să se nască cu un chip ce-i ascundea „temperamentul antipatic" şi „îngrozitoarea lipsă de tact". Luptînd toată viaţa împotriva tentaţiei penibile de a plînge, Ducele reuşise să-şi reprime orice fel de exteriorizare emoţională. Aşa cum avea să scrie mai tîrziu fiica sa, Regina Măria a României: „Tata... era un om foarte tăcut, vorbea puţin, uneori fiind de-a dreptul taciturn. De fapt, nu prea veneam adesea în contact direct cu el." Această rezervă emoţională cîştigată cu mare trudă a creat o prăpastie între Affie şi soţia sa. Chiar şi atunci cînd el venea acasă de pe mare, ea era tot singură.

Pentru lume, Ducele de Edinburgh era Prinţul englez perfect -

comandant de marină, sportiv entuziast, excelent trăgător, în sînul familiei regale era privit cu mai puţină admiraţie. „Nici un alt ofiţer nu-şi face mai bine datoria şi nu e mai devotat, dar, cu toate acestea, cum să vă spun, nimeni nu-1 iubeşte", spunea secretarul fratelui său mai mare., ,Unchiul Alfred, comenta una din nepoatele sale, îndrăgea traiul uşor şi sportul şi îi plăcea foarte mult băutura."

Ducesa de Edinburgh considera că incapacitatea soţului ei de a se înţelege cu alţii se datora „educaţiei sale pur englezeşti". Intolerant faţă de înclinaţiile culturale şi intelectuale ale soţiei sale, Ducele era cuprins de adevărate crize de furie din cauza pasiunii acesteia pentru citit, conversaţie serioasă şi teatru, în ultimii ani ai vieţii, Ducesa a mărturisit că de-a lungul întregii sale căsnicii s-a simţit ca şi cînd n-ar fi fost altceva decît „amanta legală" a soţului ei -poziţie „absolut degradantă" pentru fiica Ţarului.

Ducele de Edinburgh era zgîrcit. Propriul său secretar, Şir John Cowell, spunea că preocuparea sa pentru bani „era bolnăvicioasă". Mai puţin grijuliu era cu banii soţiei sale, după cum nu făcea o departajare clară nici între proprietatea personală şi cea a Imperiului Britanic. In timpul călătoriilor sale oficiale prin colonii, întreprinse pe spezele guvernului, i s-a oferit un mare număr de obiecte de artă spre a fi dăruite mamei sale, Regina. Ducele de Edinburgh le-a păstrat însă în colecţia sa particulară.

Alegerea unei soţii în funcţie de avere nu era în contradicţie cu caracterul Ducelui de Edinburgh, tot aşa cum căsătoria cu un membru al unei importante Curţi regale era conformă cu personalitatea Măriei. Mariajul lor nu a fost nici o reuşită personală, nici una politică. A existat speranţa că alianţa dintre fiul Reginei şi fiica Tarului va atenua încordarea anglo-rusă, dar ea s-a dovedit a fi o simplă legătură dinastică, fără vreun efect anume. Uniunea dintre Ducele şi Ducesa de Edinburgh a izbutit doar să-i plaseze în miezul unei furtuni internaţionale care s-a accentuat în primii ani ai căsniciei lor, ameninţînd să arunce Anglia şi Rusia într-un conflict armat deschis.

în 1877, ca urmare a unor presiuni politice interne, Ţarul Alexandru al II-lea a profitat de răscoalele creştine din Imperiul Otoman pentru a declara război sultanului. Sub pretextul salvării creştinilor martirizaţi din provinciile balcanice ale turcilor, Rusia urmărea să-şi asigure controlul asupra Peninsulei Balcanice şi să

cucerească Constantinopolul, capitala turcilor. Ruşii rîvneau de o mie de ani la oraşul cu cupole şi minarete, aşezat la ieşirea din Marea Neagră în Mediterana. Prin Bosfor, Marea de Marmara şi strîmtoarea lungă de 40 de mile a Dardanelelor se putea ajunge la ape mai calde şi la comerţul occidental. Armata rusă şi-a început marşul prin România, aflată pe atunci sub dominaţie turcească şi luptînd să obţină

independenţa faţă de sultan.

Regina Angliei a considerat declaraţia de război a Ţarului drept un afront personal, în vreme ce armata rusă înainta spre Constantinopol, şase nave de luptă britanice, dintre care una aflată sub comanda Ducelui de Edinburgh, au primit ordin să pătrundă în Marea Marmara. Acest lucru 1-a speriat pe Ţar, determinîndu-l să-şi oprească armata la şase mile de capitala turcă, dar nu 1-a împiedicat totuşi să-i oblige pe turci să semneze un tratat secret. Tratatul de la Sân Stefano, prin care întreaga Peninsulă Balcanică intra sub dominaţia rusă, a înfuriat-o atît de tare pe Victoria, încît a făcut dintr-un incident minor, în care erau implicaţi Ducele de Edinburgh şi doi nepoţi ai Ţarinei, aproape un conflict de stat.

Cînd armata rusă a ajuns la periferia Constantinopolului, ofiţerilor străini li s-a acordat o permisie. Printre aceştia s-a aflat şi Prinţul Alexandru al II-lea de Battenberg (Sandro), un nepot german al Ţarinei. Fapt deloc neobişnuit în familiile regale la data aceea, fratele lui Sandro, Prinţul Ludovic*, era ofiţer în marina militară britanică, pe nava *Sultan,* comandată de Ducele de Edinburgh. Invitat la bordul navei de fratele său Ludovic, Sandro a fost primit de Duce şi echipajul său „cu *deosebită prietenie*[1]*',* condus să viziteze nava-amiral britanică şi prezentat comandantului Flotei din Mediterana a Maiestăţii sale Regina Angliei.

Acest interludiu n-ar fi rămas altceva decît o scurtă reuniune de familie dacă vestea despre vizita lui Sandro nu i-ar fi parvenit Reginei Angliei o dată cu aceea despre termenii tratatului impus de ruşi turcilor. Mîniată că pierdea controlul asupra Orientului, Victoria i-a acuzat pe Ducele de Edinburgh şi pe Prinţul Ludovic de a fi primit şi a se fi întreţinut cu un „spion rus". Ea a ordonat ca fiul său să fie destituit de la comandă cîtă vreme nava se afla în largul portului Constantinopol şi să fie admonestat de amiralitate.

*Ulterior comandant-şef al Flotei din Atlantic a Maiestăţii sale şi marchiz de Milford Haven, tatăl contelui Mountbatten de Birmania.

Prinţul Ludovic a primit ordinul de a se întoarce în Anglia. Una din surorile lui Affie a spus că fratele ei nu mai putea să apară în public în Anglia, iar altă soră a declarat că îi era ruşine că se înrudea cu el.

Mînia Reginei nu a durat mult, ea facînd rectificările de rigoare: Ducele de Edinburgh nu trebuia dojenit, iar transferul Prinţului Ludovic nu era disciplinar. Ulterior s-a aflat că ambasadorul britanic la Constantinopol a fost atît de iritat că întîlnirea de fami lie fusese aranjată de ambasadorul german, încît a conceput intenţionat raportul asupra incidentului în aşa fel ca s-o incite pe Regină.

Şi nu a fost greu. Victoria a continuat să atace Rusia în scrisorile adresate lui Affie, fără să-şi dea seama că tot ceea ce spunea ajungea la St. Petersburg. „Lucrurile jignitoare pe care le spunea Regina... despre Ţar şi poporal ras sînt demne de o negustorească de peşte", a spus Ţarina, care avea o părere ceva mai bună despre Ducele de Edinburgh: „Ce păcat că fiul ei nu are mai mult caracter!"

După nouă luni de lupte istovitoare, ruşii, cu forţele epuizate şi moralul scăzut, au fost nevoiţi să supună victoria lor asupra turcilor unei conferinţe de pace internaţionale. Condus de Otto von Bismarck al Germaniei, Congresul de la Berlin s-a întrunit în 1878 pentru a soluţiona divergenţele teritoriale intervenite între Rusia, Austro-Ungaria şi Anglia ca urmare a războiului. Condiţiile păcii au fost considerate ca acceptabile de toţi, cu excepţia Rusiei şi a micului regat al României, proaspăt eliberat de sub turci. Rusia s-a plîns că tot ceea ce obţinea în schimbul jertfelor şi cheltuielilor făcute erau teritorii care îi aparţinuseră anterior. României, care cîştigase pentru Ţar bătălia crucială a războiului, i s-a cerat să cedeze Rusiei bogata provincie a Basarabiei. Regina Angliei, care a regretat că „Rusia s-a ales cu ceva", s-a simţit totuşi „foarte triumfătoare".

Tocmai în timpul acestei crize internaţionale, Ducele şi Ducesa de Edinburgh si-au stabilit căminul în Anglia şi şi-au început viaţa de familie. Fiica lor cea mare, Măria, va deveni într-o bună zi Regină a României - una din ţările eliberate de sub turci şi recunoscută pentru prima oară ca stat autonom la finele războiului ruso-turc. România şi-a celebrat naşterea oficială în 1878. Măria, nepoată a Reginei Angliei şi a Ţarului Rusiei, s-a născut la 29 octombrie 1875, cu exact trei ani înaintea viitoarei sale ţări.

PARTEA A DOUA **COPILĂRIA SI**

CĂSĂTORIA

Capitolul 2

> Am crescut ca o mică persoană cu maniere excesiv de regeşti, plină de propria-mi importanţă şi cu convingerea că strălucirea noastră, asemenea celei solare, era o realitate incontestabilă.
>
> REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

„Azi, la ora 10,30, Alteţa Sa Regală şi Imperială Ducesa de Edinburgh a născut o Prinţesă. Alteţa Sa Regală şi Imperială şi Prinţesa Infantă se simt perfect", glăsuia sec micul anunţ telegrafiat din Eastwell Park, comitatul Kent, ziarului londonez *Times.* Anunţul era semnat de cei trei medici care asistaseră la naşterea viitoarei Regine Măria.

Nou-născutei i s-a spus Măria Alexandra Victoria, Prinţesă a Marii Britanii şi Irlandei. Regina nu a fost încîntată, considerînd că Victoria ar fi trebuit să fie primul nume al copilului şi nu cel de-al treilea. Lucrul n-ar fi avut prea mare importanţă, fiindcă în familia Hanovra toţi, cu excepţia Reginei, purtau o poreclă. Fetiţei i se va spune deci Missy.

Missy fusese precedată de un frate, născut chiar în anul căsătoriei părinţilor ei, căruia îi fusese dat numele de Alfred, după numele tatălui. Ei i-a urmat o altă fată. Cea de-a doua Infantă, născută cu exact 13 luni după Missy, a oferit Ducelui şi Ducesei de Edinburgh un nou prilej de a-i face pe plac Reginei, căci au botezat copilul Victoria Melita; porecla ei a fost Ducky. După Ducky a urmat Prinţesa Alexandra, sora Sandra, născută în 1878. Prinţesa Beatrice, cunoscută în tot cursul vieţii sale sub numele de Baby Bee, s-a născut cinci ani mai tîrziu.

în perioada în care Ducele staţiona cu marina regală în Anglia, familia sa îşi împărţea timpul între mai multe locuinţe răspîndite în insulele britanice: Eastwell Park, în comitatul Kent, unde petreceau sezonul de vînătoare şi Crăciunurile; Clarence House, la Londra, unde locuiau în perioada sezonului monden, şi Osborne Cot-tage, în Insula Wight, unde petreceau verile. Acolo, în palate ducale, izolată prin nenumărate doici, slujnice şi guvernante, Missy a crescut neatinsă de evenimentele din lumea exterioară. Cum pe tatăl său îl vedea rar, irascibilitatea acestuia nu i-a tulburat viaţa cotidiană. A fost o copilărie desâvîrşită, neştirbită prin nimic din ceea ce înseamnă pregătire pentru viaţă.

Casa de la Eastwell, din comitatul Kent, era locuinţa preferată a lui Missy: un conac cu patru niveluri, aşezat într-un parc superb, înconjurat de peluze întinse, grădini amenajate şi un zid lung de 17 kilometri. In parc păşteau vitele, iar prin pădure alergau căprioare. Casa în sine era atît de mare, încît Missy şi surorile ei n-au reuşit niciodată să-i exploreze toate încăperile.

Pe cît de ataşată era de Eastwell Park, pe atît de antipatică îi era Clarence House. Reşedinţa londoneză a Ducelui şi Ducesei de Edinburgh nu prezenta nimic atrăgător în afara unei grădini perfect întreţinute. Plimbările se limitau la aleile îngrijite şi, ca atare, neatrăgătoare din Green Park, excepţie făcînd vizitele ocazionale în grădinile Reginei de la Palatul Buckingham, unde se mai găseau locuri cu vegetaţie înaltă, numai bune dejoacă. Clarence House avea totuşi două puncte de atracţie - ambele saloane de primire. Primul, salonul chinezesc, era plin de curiozităţi adunate de tatăl lui Missy de prin croazierele sale prin ţări străine. Cel de-al doilea conţinea colecţia *defaberjeuri** a Ducesei -acele obiecte de artă atît de dragi Romanovilor, sculptate în japs**, malahit, lazurit şi cristal de stîncă, emailate, montate în aur şi bătute cu diamante.

Cea mai importantă persoană din copilăria lui Missy a fost sora sa Ducky. Deşi mai mică cu un an decît Prinţesa Măria, Ducky era mai înaltă, părînd întotdeauna a fi mai mare. Nu era

*Obiecte delicate din aur, email, pietre preţioase şi semipreţioase, create şi fabricate în Rusia în secolul al XiX-lea şi începutul secolului al XX-lea de Peter Carl Faberge (1946-1920) (n.t.)

**Piatră semipreţioasă roşie, galbenă sau brună (n.t.).

frumoasă ca Măria, care, cu părul blond şi ochii de culoarea safirului deschis, era recunoscută drept frumuseţea familiei de la vîrsta de cinci ani. Ducky era şi mai dificilă - meditativă, geloasă, supărîndu-se cînd era admonestată. Pentru Missy, însă, coloraţia mai închisă a lui Ducky indicaun temperament pasionat, iar proasta ei dispoziţie era o calitate, „îmi amintesc şi acum senzaţia de a avea părul bine periat. Aveam o cantitate mare din ceea ce sora mea numea păr «galben», iar mie îmi plăcea să-i spun «auriu», de care bătrîna doică Pitcathly era... teribil de mîndră. Pieptănat, părul îmi stătea înfoiat în toată splendoarea lui, căci, într-adevăr, Nana ne ţesăla, ne curăţa şi ne lustruia ca pe nişte cai răsfăţaţi şi mai simt şi acum în umeri acea răsucire prin care încercam să-mi zăresc cu coada ochiului coama strălucitoare. Bătrîna Nana o iubea pe sora mea Ducky... mai mult, iar Ducky avea zulufi negri pe care Nana îi rula pe deget."

Preferinţa doicii pentru sora cu o fire mai închisă o făcea pe Missy să se simtă stînjenită de propria dispoziţie fericită. Şi nu se poate ca tînăra Prinţesă de Edinburgh să nu fi observat cît de deosebită era de mama sa, care a traversat anii căsniciei într-o stare de permanent şi nedisimulat resentiment. Viaţa la Curtea Angliei nu era, în nici un caz, deosebit de veselă. Ea se desfăşura în jurul Reginei Victoria, îmbrăcată în invariabilul costum de mătase neagră, cu boneta albă de văduvă pe cap. Missy era dusă cu regularitate să-şi viziteze bunica.

„Liniştea din jurul uşii bunicii îţi inspira teamă, era ca şi cum te-ai fi apropiat de misterul unui sanctuar. Coridoarele ce duceau spre apartamentele bunicii erau liniştite, cu covoare moi... cei ce ne conduceau... vorbeau în şoaptă şi păşeau uşor... Uşile se deschideau una după alta fără zgomot, încît aveai impresia că străbaţi curtea exterioară a unui templu înainte de a ajunge la misterul final, la care aveau acces doar cei iniţiaţi...

Cînd în sfîrşit uşa se deschidea, o vedeam pe bunica aşezată, care nu avea nimic de idol şi nimic înspăimântător, zîmbindu-ne discret şi cu bunătate, aproape la fel de timidă ca noi, copiii, astfel încît conversaţia nu era foarte curgătoare de nici o parte. In bună măsură întrebările priveau educaţia şi comportamentul nostru general... Am senzaţia că bunica, asemenea nouă, se simţea uşurată în sinea ei cînd întrevederea lua sfîrşit!"

Vizitele la Regină erau mai vesele cînd venea şi Ducesa şi o

antrena în conversaţie. Neavînd permisiunea să asiste la discuţiile de morală, Missy şi surorile ei erau libere să exploreze împrejurimile. Camerele Reginei, care miroseau întotdeauna a flori de portocal, erau pline cu comori fascinante, precum botgrosul* bunicii şi „fotografii misterioase ale celor morţi", între acestea, cele mai numeroase îl prezentau pe bunicul lui Missy, Prinţul Albert. „Tablouri şi gravuri, statui, statuete şi fotografii. Iată-l pe bunicul în uniformă de general. Bunicul în roba ordinului Jartierei, bunicul în fustanelă scoţiană, în haine obişnuite, bunicul pe cal, la masa de scris. Bunicul cu crinii lui, cu copiii, în grădină, la munte. Bunicul în mînă cu hîrtii ce par importante. Bunicul cu soţia lui iubitoare, care priveşte în sus, spre faţa lui, extaziată. Bunicul, scria Măria, era fără îndoială spiritul primordial din aceste încăperi."

Aşa cum se convenise înainte de căsătorie, Ducesa, de religie ortodoxă rusă, şi-a crescut copiii în religia anglicană, deşi uneori le permitea să intre în capela ei particulară. Pentru Ducesa de Edinburgh, a urma dictatul conştiinţei nu era o problemă, întrucît avea întotdeauna în serviciul ei personal un preot ortodox şi doi dascăli ruşi. Combinaţia de tămîie ameţitoare, icoane vechi şi , „cîntece bisericeşti ruseşti emoţionante" a inspirat inevitabil copiilor Ducesei de Edinburgh un soi de teamă plină de respect. Deşi Regina Măria a spus mai tîrziu că n-a vrut niciodată să-şi schimbe credinţa cu cea a mamei sale, „stînd lîngă ea cînd se ruga şi se închina cu devoţiune"... „s-a simţit foarte aproape de Sfinta Sfintelor".

Ducesa de Edinburgh se deosebea de ceilalţi adulţi pe care-i observa Missy în jurul său nu numai prin practicile religioase, întreaga ei înfăţişare era altfel decît cea a contemporanilor săi. Rămînea în urma modei zilei, pe care o adopta în clipa în care trecea, probabil pentru că nici un stil nu i se potrivea cu adevărat. Cum nu avea o siluetă frumoasă, evita rochiile fastuoase, făcînd o adevărată virtute din a purta fuste şi jachete practice. Botinele ei aveau „o formă caraghioasă", cu o fundă mică din piele la vîrf. Erau comandate la St.Petersburg şi aveau o formă identică pentru ambele picioare; Ducesa de Edinburgh considera că era „o prostie să crezi că ai nevoie de un pantof drept şi de unul stîng şi că era mult mai logic ca ambii să

fie la fel".

* Pasăre cîntătoare sedentară, cu penajul roşiatic pe piept şi brun pe restul corpului, cu ciocul conic, gros şi tare (n.t.).

Missy a recunoscut că trăsăturile aparte ale marnei sale, chiar şi atunci cînd a fost tînără, „o izolau adesea de vecinii ei". Deşi Ducesa de Edinburgh era neîntrecută în conversaţie, aceasta era o artă a cărei deprindere, după părerea ei, se pierduse la Curtea
An[CT]Hei. întmcît reuşise cu mare dificultate să-şi învingă timiditatea, Ducesa insista ca fiicele ei să înveţe să converseze cu uşurinţă, ghidîndu-le în dialoguri cu scaune goale ca formă de pregătire, în opinia Ducesei, numic *nu era* „mai trist decît o Prinţesă care nu deschide niciodată gura", „în afară de asta, e şi foarte nepoliticos."

Fetele crescute în epoca victoriană trebuia să se aplece în permanenţă asupra unui lucru de mînă. Ducesa de Edinburgh prefera tricotatul, cerînd fiicelor ei să împletească ciorapi în timp ce guvernantele le citeau poveşti, în întreaga ei viaţă, Măria a României n-a putut fi văzută vreodată în orele de răgaz fără a se ocupa cu un lucru de mînă.

Copiii erau învăţaţi să mănînce ce li se punea în farfurie, deoarece era o insultă la adresa gazdei să refuzi un fel de mîncare sau altul:

„- Dar dacă nu e bună, mamă?

1 Atunci trebuie să vă purtaţi ca şi cînd ar fi bună.

2 Dar dacă ni se face greaţă?

3 N-are decît să vă fie greaţă, dragii mei, dar aşteptaţi să ajungeţi acasă. Ar fi lucrul cel mai jignitor să vă fie greaţă în clipa aceea şi acolo."

Sănătatea era o chestiune importantă pentru Ducesă. „Copii, nu vă lăsaţi convinşi de englezi că anumite alimente sînt indigeste; pentru un stomac bun, orice este digerabil, numai că englezii îşi strică digestia din fragedă copilărie, imaginîndu-şi că nu pot mînca cutare sau cutare lucru. Am mîncat întotdeauna de toate; în Rusia, nimeni nu vorbea vreodată de digestie; este un subiect extrem de neplăcut şi, în orice caz, nu unul pentru conversaţia de salon."

Copiii Ducesei de Edinburgh nu aveau voie să fie bolnavi. „O durere de cap nu trebuie niciodată mărturisită şi nu trebuie să

1 te laşi pradă, o răceală nu te ţine în casă, o febră nu te trimite la pat." Afecţiunile minore de tipul acesta erau tratate cu pilule şi poţiuni pe care Ducesa le comanda în cantităţi apreciabile în Rusia, motivînd că doctoriile englezeşti ar fi bune doar pentru cai. Nu avea o părere mai bună nici despre medicii englezi.

Simţindu-se dezrădăcinată şi nefericită în Anglia, Ducesa s-a dedicat pe de-a-ntregul copiilor săi. „Mama rezolva totul, scria

Regina Măria. La ea alergam, ea venea să ne sărute înainte de culcare, ea ne scotea la plimbare pe jos sau cu trăsura. Mama ne certa sau ne lăuda, ea ne spunea ce trebuia ori nu trebuia să facem. Marna ne iubea pătimaş, întreaga ei viaţă şi-a închinat-o copiilor, care au constituit pivotul şi ţelul suprem al existenţei sale."

Ea trăia pentru copii, dar era foarte greu să-i fii pe plac. Ca să cîştige aprecierea mamei sale, Missy nu trebuia să-i contrazică niciodată opiniile ori să se abată de la prejudecăţile ei. „Ea era... suverană absolută în familia sa, cea care... te făcea să crezi că deţine puterea asupra binelui şi răului." Ducesa nu a renunţat niciodată la această atitudine, nici măcar cînd fiicele sale au ajuns la maturitate. „N-ar fi fost atît de singură, scria Măria, dacă ar fi avut puţin mai multă încredere în copiii ei."

Intr-o singură privinţă Ducesa de Edinburgh a izbutit mai mult decît egalii ei din familia regală engleză. Ceilalţi copii ai Victoriei şi soţiile sau soţii lor trăiau cu spaima „scumpei mame"; evitau să-i încalce vrerea, iar vetoul ei îi făcea să tremure. Spre deosebire de ceilalţi, pe Ducesă nu o intimida Regina, scriindu-i propriei sale mame că „nu trebuie decît să-i tragi o spaimă zdravănă ca s-o faci să bată în retragere". Se prea poate ca această bravadă să se fi întemeiat pe independenţa financiară. Indiferent de suportul ei, Ducesa de Edinburgh era cunoscută celor din afară drept „unicul membru al familiei regale britanice pe care Maiestatea sa nu încearcă să-1 domine".

Copiii familiei Edinburgh au crescut în mijlocul a numeroşi unchi, mătuşi şi veri. Preferata lui Missy era mătuşa Alexandra, Prinţesă de Wales. Prima amintire despre frumoasa familie data de la o petrecere vînătorească dată în casa părinţilor ei din Kent. Era ora ceaiului şi copiii Edinburgh fuseseră aduşi jos spre a fi văzuţi de cei mari. Deodată şi-a făcut apariţia o creatură minunată, îmbrăcată într-o rochie de catifea roşie, cu trenă lungă. „Pur şi simplu m-a ameţit, îşi amintea Regina Măria, îmi pierise graiul de admiraţie şi vă puteţi imagina încîntarea mea cînd această apariţie înveşmîntată în catifea, care îşi spunea mătuşa Alix, s-a oferit să urce în camera noastră şi să ne vadă cînd făceam baie. lat-o aşezată, în superba ei rochie purpurie; o priveam de după burete, cu ochi fascinaţi, fermecată, temîndu-mă că această apariţie vrăjită ar fi putut să dispară dintr-o dată."

42

Ci Prinţul de Wales (viitorul Rege Edward al Vll-lea) era altceva. „N-am ştiut niciodată prea bine dacă ne plăcea unchiul Bertie, prea ne trata cu condescendenţă... iar noi nu eram încă suficient de mari pentru a fi influenţaţi de farmecul lui." Missy n-o îndrăgea în mod deosebit nici pe mătuşa Vicky, Prinţesa Moştenitoare (ulterior împărătească) a Germaniei. In zîmbetul prompt al mătuşii Vicky era „ceva ce aducea a muşcătură", punînd-o pe nepoata ei în gardă. Unchii şi mătuşile din partea englezească nu erau, în general, prea satisfăcători datorită unui soi de indiferenţă pe care o arătau faţă de cei tineri. „Pînă şi tatăl nostru avea acest aer absent, caracteristic familiei; uneori privea pur şi simplu prin tine."

Latura rusească a familiei era complet diferită. Unchii lui Missy din familia Romanovilor erau nişte bărbaţi masivi, care miroseau a ţigări şi a piele, care, spre deosebire de cei din Casa Hanovra, acordau o atenţie specială copiilor din familie. „Dacă era ceva cu ei, e că erau prea conştienţi de prezenţa noastră şi ne sîcîiau fără milă: întotdeauna, cu orice prilej, în public sau altfel, ne sîcîiau."

„Capul răutăţilor" era unchiul Saşa (ulterior Ţarul Alexandru al III-lea), fratele mamei lui Missy. Unchiul Saşa, pe care istoria îl aminteşte cu mai puţină dragoste decît nepoata sa, era un uriaş herculean care îi ducea pe tinerii membri ai familiei în excursii şi-i îndemna la pozne. Cînd Missy era mică, el a inventat un joc minunat, folosind o plasă uriaşă întinsă arc deasupra solului. Scopul jocului era să sari pe plasă cît mai sus cu putinţă, ca pe o trambulină din zilele noastre. Cu greutatea sa apreciabilă, unchiul Saşa le fugărea pe micile sale nepoate pînă le încolţea, apoi, cu un salt puternic în plasă, le proiecta în văzduh, iar ele hohoteau de rîs. Era, spunea Regina Măria, „un joc pentru zei".

Cît despre restul rudelor din Rusia ale lui Missy, „nu exista o companie mai aleasă, mai impunătoare, bărbaţi mai voinici, femei mai frumoase şi mai somptuos îmbrăcate şi-apoi unde, în întreaga lume, ai fi putut să vezi asemenea bijuterii?" Tinerei Prinţese de Edinburgh nu-i trebuia o intuiţie deosebită pentru a-şi da seama că aceasta era lumea căreia îi aparţinea mama sa. Ducesa se simţea „ciudat de acasă în această societate strălucitoare, mult mai acasă decît la Londra ori la Windsor". în saloanele cu coloane aurii ale Palatului de Iarnă, pînă şi vestimentaţia ei este alta. „Rochia ei este de un albastru intens ca genţiana, cu o bordură

43

neagră la poale, iar rubinele pe care le poartă par nişte picături enorme de sînge."

Cînd Ducesa se afla în Rusia fără copii, le scria scrisori cu descrieri detaliate ale vieţii de la St.Petersburg şi Ţarskoe Selo, reşedinţa de vară a Ţarului, încîntarea ei era contagioasă. Missy a crescut cu convingerea că patria mamei sale era un loc fermecat, în care soarele aprindea zăpada, slujitorii nu se plîngeau niciodată de muncă, iar viaţa era un şir de plimbări cu sania şi alte plăceri nevinovate. Mama lui Missy nu scăpa nici un prilej de a compara St.Petersburg cu Londra, pe care o găsea ceţoasă şi murdară, un cadru dezagreabil, adecvat plăcerilor desfiinate ale locuitorilor ei.

Ducesa îşi lua copiii în Rusia oricît de des putea, împreună cu o doamnă de companie, un rîndaş, patru dădace, patru cameriste, patru valeţi, un curtean şi un paj. Missy gusta din plin aceste migraţii. Cînd soseau copiii, „toată lumea ne iubea, ne răsfăţa, ne dădea să mîncăm lucruri bune sau ne atîrna în jurul gîtului cruciuliţe ori medalioane bătute cu pietre preţioase", în Petersburg şi Pavlovsk, slujitorii îi sărutau mma lui Missy, iar ea şi surorile ei aveau la dispoziţie propriul lor cavaler care să le distreze şi să le scoată la plimbare.

în mai 1880, cînd Missy avea patru ani, Ducesa de Edinburgh a fost chemată acasă, pentru a-şi vedea mama înainte de a muri. Sosind la Palatul de Iarnă, Ducesa a fost îngrozită cînd a găsit-o acolo pe

Ecaterina Dolgoruki, amanta iubită a Ţarului, instalată cu cei cinci copii ai ei în apartamentele de la etaj, aflate exact deasupra camerei Ţarinei muribunde, între ea şi tatăl său a avut loc o ceartă aprinsă, prima din viaţa lor. După aceea, Ţarul a plecat cu Ecaterina la Pavlovsk. El nu s-a aflat în St.Petersburg cînd, scurt timp după aceea, soţia sa a murit în braţele fiicei lor.

Şase luni mai tîrziu, Ţarul s-a căsătorit cu amanta sa, motivînd încălcarea convenţiilor prin repetatele atentate la viaţa sa. Previziunea lui s-a dovedit tragică. La mai puţin de un an după aceea, în ziua de 13 martie 1881, Alexandru al II-lea a fost sfîrtecat de o bombă aruncată de nihilişti. Pe atunci Missy avea cinci ani şi a fost şocată să-şi găsească mama, acel model de autocontrol, plîngînd. A însoţit-o pe Ducesă în Rusia, la funeralii, „îmi amintesc şi acum vag că stăteam la o fereastră din Palatul de lamă şi priveam cum se scurgea procesiunea funerară, nesfirşită

si impresionantă, dar era oare a bunicului sau a bunicii? Nu mai ştiu." Ceea ce nici un membru tînăr al familiei nu uita vreodată era imaginea procesiunilor funerare în sine. Cortegiile imperiale ale Romanovilor urmau un drum şerpuit de-a lungul malurilor Nevei spre Fortăreaţa Petru şi Pavel, avînd în frunte un „Herald al Morţii", un bărbat înveşmîntat în negru din cap pînă în picioare, ducînd o sabie de şase picioare în faţă.

Amintirile Reginei Măria despre bunicul său cînd era în viaţă se limitau la scurte îiitîlniri, pe care şi le amintea vag. Ţinea minte cum într-o seară, la vremea culcării, cînd ceilalţi copii ai familiei Edinburgh erau bolnavi de pojar, Ţarul a intrat în camera lor de la Tarskoe Selo. Missy era încă sănătoasă şi, ca atare, putea primi sărutul lui de noapte bună. „Parcă-1 văd pe bunicul aplecîndu-se spre mine, bărbatul acela înalt, înalt, spre o fetiţă mititică, şi cît de absurd de mîndră m-ain simţit că am mai putut fi sărutată."

Pe bunica dinspre mamă îşi aminteşte că a văzut-o doar o dată, într-un tren care o ducea spre sudul Franţei. Ţarina era bolnavă - „o femeie palidă şi vlăguită", într-un pat drapat în albastru. Copiii Edinburgh n-au putut vedea decît „un chip slab, ca de ceară, şi nişte mîini frumoase, albe, cu degete lungi". Luaţi din faţa ceaiului, nepoţii s-au zgîit fără compasiune la această fiinţă „cu aspect trist". „Era deja invalidă de mai mulţi ani", scria Măria, „şi din cîte am aflat după aceea, în afara sănătăţii precare, avea mai multe motive să fie tristă".

în 1866, cînd Missy avea unsprezece ani, tatăl său a fost numit comandantul Flotei din Mediterana al Maiestăţii sale şi familia Edinburgh s-a mutat la Malta. Era o bună rezolvare a problemei Reginei, anume ce să facă cu Ducesa. Departe de Curtea Angliei, mama lui Missy avea ocazia să se bucure nestînjenită de întîietatea ei ierarhică. Mutarea în Malta a fost bine venită şi pentru Missy.

„O oază orientală cu aspect misterios, împrejmuită de ziduri", aceasta a fost prima ei reacţie la vederea Palatului Sân Antonio în care s-a instalat familia Edinburgh. Dincolo de ferestrele cu obloane elegante şi de porticurile cu coloane ale palatului se întindeau vaste grădini, pline de flori mediteraneene. Dincolo de grădinile parfumate se aflau grajdurile, iar caii au pus curind stăpînire pe viaţa Măriei şi a surorilor ei. Călăria nu era un lucru neobişnuit la Prinţesele din epoca victoriană; deprinderea de a

călări, asemenea dansului, desenului sau zîmbetului, era o calitate pe care cei din jur se aşteptau s-o ai. „Indecent" era stilul lor de a călări. „Felul nostru de a călări era oricum, numai civilizat nu. Nu ne temeam de absolut nimic, iar pasul nostru preferat era galopul de curse." Luîndu-se la întrecere cu ofiţeri din flota comandată de tatăl ei, în josul străzilor Maltei, străjuite de-o parte şi de alta de ziduri din piatră, Missy a învăţat să stăpînească nărăvaşii cai arabi din insulă. Aceasta a fost prima lecţie din cele ce aveau să facă din ea una dintre cele mai bune călăreţe ale vremii.

Spre deosebire de ceilalţi copii din casta ei, care îşi respectau părinţii, dar îşi iubeau doicile, Missy a păstrat o anumită rezervă faţă de această categorie special pregătită să crească vlăstarele celor din clasa dominantă. Şi aceasta pentru că Ducesa era o mamă foarte atentă, dacă nu chiar ieşită din comun, în plus, nu se prea pricepea să aprecieze caracterul omului cînd era vorba să angajeze înlocuitori.

Slujitoarea care a însemnat cel mai mult pentru tînăra Măria a fost prima ei doică, Nana Pitcathly, o bătrînă scoţiană severă, care ţinea două curele (una neagră şi una cafenie, pe care nu le-a folosit niciodată) la picioarele pătuţurilor din camera copiilor. Nana îşi păstra lucrurile „într-o ordine aproape cazonă", însă Missy o admira pentru curajul ei fizic - acea disciplină care a făcut-o, de pildă, să se plimbe prin cameră noapte de noapte ca s-o liniştească pe sora lui Missy, Beatrice, care avea atunci pînă într-un an, deşi ea

însăşi era bolnavă de cancer, în contrast cu ea *eraMademoi-selleHeim,* institutoarea, „o domnişoară bătrînă şi uscată, care-ţi producea fiori de spaimă. Dizgraţioasă, cu faţa mare şi lătăreaţă şi părul cărunt, *Mademoiselle* nu avea ţinuta aristocratică a Nanei. Şi nu era nici devotată. *Mademoiselle* era extrem de fericită să se alăture plîngerilor celora din suita englezească a Ducesei de Edinburgh care îşi criticau constant stăpîna pentru obiceiurile ei străine.

O prezenţă fericită în copilăria lui Missy a fost Maurice Bourke, un tînăr care a pătruns în viaţa familiei Edinburgh pe cînd se aflau în Malta, unde era căpitanul iahtului Ducelui. Bourke, un irlandez cu părul negru ondulat, ochi albaştri şi simţ al umorului, era reconfortant în comparaţie cu doamnele arţăgoase din jurul Ducesei. „Mărturisesc cinstit că Maurice Bourke a fost prima mea iubire", sena Regina Măria. „Pentru mine era într-adevăr un

OU Ş j ani făcut chiar crize de gelozie cumplită cînd m-am temut că ar putea să ţină mai mult la vreuna din surorile mele decît la mine."

O altă prietenie începută în Malta, cu o semnificaţie ulterioară mult mai profundă pentru Măria, a fost aceea cu vărul ei primar George, viitorul Rege George al V-lea al Angliei. Potrivit modelului instituit de Victoria şi Albert, George, al doilea fiu al moştenitorului tronului, a fost înrolat de părinţii săi în marina regală. Scund, cu barbă, energic şi întotdeauna bine dispus, George îşi făcea serviciul militar în Malta, sub comanda unchiului său, Ducele de Edinburgh, comandantul Flotei din Mediterana.

Vărul George lua parte la toate plimbările familiei, iar la Palatul Sân Antonio îl aştepta tot timpul o cameră pregătită. Deşi mama sa era îngrijorată de influenţa pe care ar fi putut-o avea fiicele neconformiste ale familiei Edinburgh asupra fiului său, iar surorile sale, cînd vorbeau despre verişoarele Edinburgh, le spuneau mereu „sărmanele de ele" sau „bietele de ele", George îndrăgea întreaga familie Edinburgh. Ducele de Edinburgh, care venea rar în contact cu propriul său fiu, era apropiat de nepot, la fel ca şi Ducesa, în jurnalul său, George al V-lea şi-a descris mătuşa drept o femeie „bună, cinstită, sinceră şi extrem de devotată". Cînd a murit Ducesa, a spus că-i fusese „ca o a doua mamă".

Dar marea atracţie din Palatul Sân Antonio era Missy însăşi. In memoriile sale, Regina Măria se referă la George ca la un „prieten adorat", spunînd că era singurul capabil să le împace pe cele trei fete mai mari ale familiei Edinburgh. „Ne zicea «scumpele mele», dar îmi amintesc cu mîndrie că în ce-l privea pe vărul George eu eram neîndoielnic preferata, asupra acestui lucru neexistînd nici un dubiu."

Cînd George era plecat pe mare, corespondau asiduu. „Mi-e atît de dor să te văd, draga mea Missy", îi scria el din Anglia în ianuarie 1888. „Nu arăt scrisorile tale nimănui şi sper că nici tu nu le arăţi pe ale mele." „Eşti mereu în gîndurile mele, dragă Missy", îi scria el din Spezzia, iar în octombrie 1889 îi trimitea „un sărut mare, mare" pentru „obrâjorul dulce".

Era limpede pentru oricine din familia regală engleză că Prinţul George, care împlinise deja douăzeci de ani, o aştepta pe aleasa inimii sale să crească.

In 1889, familia Edinburgh s-au mutat din nou, de astă dată'" în micul ducat german Coburg, pe care Ducele urma să-1 !

moştenească împreună cu teritoriul învecinat, Gotha. Coburg era un orăşel pitoresc, ai cărui locuitori erau oameni „modeşti, îngăduitori şi devotaţi". Condus de un unchi al lui Missy, Emst, fratele mai mare şi fără moştenitori al bunicului ei, Prinţul Albert, Coburgul nu se deosebea de alte capitale provinciale germane din epocă - simplu, vechi şi *plm de* propria-i importanţă. Climatul social feudal ce mai dăinuia încă în aceste mici ducate era deosebit de atrăgător pentru autocrata Ducesă.

în oraş, familia Edinburgh ocupa Palatul Edinburgh, o clădire cochetă, cu faţada spre piaţa centrală, vizavi de reşedinţa oficială a Ducelui domnitor. Lui Missy îi plăcea însă Rosenau, veselul castel de la ţară, unde crescuse bunicul ei Albert. Şi nu e de mirare. Era şi este un castel încîntător, de un ocru strălucitor, cu ziduri gotice false, împodobit cu ferestre cu ochiuri mici de sticlă înrămate în plumb sub un acoperiş în trepte. Pe una din laturile faţadei se află un mic turn, străbătut în interior de o scară în spirală. La celălalt capăt, un pîrîu se rostogoleşte zgomotos peste stînci înainte de a pătrunde şerpuind în pădure. Prin micile lucarne amplasate la întîmplare sub streşini, tînăra Prinţesă şi surorile ei puteau să vadă, dincolo de parcul proprietate particulară, fermele din împrejurimi, precum şi drumul ce ducea în sat.

In vîrful turnului se afla o cameră aşa cum îşi imaginau surorile Edinburgh că trebuie să fi arătat aceea în care şi-a înţepat degetul Frumoasa Adormită. Ducesa le-a dat-o fiicelor ei, lăsîndu-le să şi-o mobileze singure. Aflată în plină adolescenţă, la vîrsta inimioarelor şi floricelelor, Missy a decorat-o în consecinţă. Din fericire pentru revistele din vremea sa dedicate femeilor, pasiunea Reginei României pentru decoraţiuni interioare nu a dispărut, deşi stilul ei a evoluat peste ani, de la stilul bavarez primitiv la cel al împăraţilor bizantini. Atmosfera de basm în care creştea Missy se potrivea înclinaţiei ei spre dramatizare. Rolul vrăjitoarei rele era jucat de noua ei guvernantă, *Frăulein* von Truchsess. Cu felul ei suav de a vorbi, *Frăulein* i se păruse la început mai promiţătoare decît *Mademoiselle.* „Cei ce n-au cunoscut-o, povestea Regina, încă furioasă după patruzeci şi cinci de ani, nu-şi pot imagina cu cîtă perfecţiune juca rolul tinerei neprihănite, aproape inocentă, cînd povestea o istorioară nevinovată ca s-o amuze pe Ducesă... Vorbea fără să accentueze cuvintele, le imprima moliciunea unei mătăsi frumos ţesute... încetul cu încetul,

am ajuns să detestăm această relatare suavă de istorioare «inofensive»... ştiind că avea să fie atacată reputaţia cuiva, că vreun slujitor sau altul avea să fie dat afară, că un prieten avea să fie discreditat... Felul ei de a se purta era o adevărată tortură."

Curind, guvernanta a convins-o pe Ducesă că, avînd în vedere firea fiicelor ei, ar fi mai bine dacă ele ar purta o îmbrăcăminte mai puţin frumoasă şi elegantă. Lenjeria şi cămăşile de noapte din mătase au fost înlăturate şi înlocuite cu stambă ordinară. Vanitatea adolescentelor a fost contracarată prin „rochii, pălării, pelerine şi încălţăminte urîte - practic prin tot ceea ce putea să ne «urîţească» în vreun fel sau altul... în clipa în care descoperea care era materialul care ne displăcea cel mai tare, *Frăulein* ni-1 alegea cu un soi de satisfacţie diabolică".

Frăulein a colaborat şi în cele din urmă s-a căsătorit cu dr. Wilhelm Rolfs, un zbir infatuat, a cărui erudiţie a impresionat-o enorm pe Ducesa de Edinburgh. După părerea Măriei însă, dr. Rolfs era un produs al „culturii germane în ce avea aceasta mai rău -arogant, plin de sine, nu ţinea seama de opinia nimănui, ridiculizînd tot ce era mai bun, dispreţuind legea, intolerant, tiranic". Ca şi metresa sa, Wilhelm Rolfs era anglofob. După părerea Măriei, „Ţelul lui era de a distruge în noi dragostea pentru Anglia şi de a ne transforma în germani". Germanizarea Măriei nu a izbutit, poate şi pentru că aceasta i-a fost prezentată ca o ispăşire a păcatului de a se fi născut şi crescut în calmul şi luxul englezesc.

Fratele mai mare al lui Missy, Alfred, fusese lăsat în totalitate pe mîna dr. Rolfs, în anul 1883, cînd avea nouă ani, în scopul de ' a-1 pregăti pe băiat - unicul fiu al Ducelui de Edinburgh şi al doilea în ordinea de succesiune la conducerea ducatelor Coburg şi Gotha- pentru preluarea moştenirii sale din Germania. Ducesa „se bucura" că-şi trimisese fiul din Anglia spre a fi educat ca un german, însă Missy era scandalizată de tratamentul pe care dr. Rolfs îl aplica fratelui său. Alfred avea probleme chiar şi fără Rolfs: era „nerăbdător, inabil, uşor lăudăros, făcea întotdeauna boacăne şi era mereu admonestat". Lui Rolfs îi făcea plăcere să-şi ridiculizeze elevul în faţa celorlalţi, iar lipsa sa de sensibilitate n-a făcut decît să distrugă viaţa tînărului Alfred.

Deşi Ducelui de Edinburgh îi displăceau dr. Rolfs *şiFrăulein* tot atît de mult ca şi copiilor lui, el n-a reuşit să-şi determine soţia să renunţe la serviciile lor. Ducesa a găsit în dr. Rolfs un înlocuitor

cultural pentru soţul său lipsit de preocupări intelectuale, iar *Frăulein* a fost prima guvernantă care nu s-a aliat cu suita englezească împotriva stăpînei. Au trecut patru ani—practic, cea mai mare parte a adolescenţei lui Missy - pînă ce Ducele a izbutit, în sfîrşit, să-1 lipsească pe savantul german de avantajoasa sa sinecură. Din nefericire pentru Missy, acest lucru s-a întîmplat cu numai opt luni înainte de a se căsători.

în pofida inteligenţei sale, Ducesa de Edinburgh avea o ciudată atitudine condescendentă în privinţa educaţiei copiilor ei. Nu-i considera deosebit de inteligenţi sau talentaţi şi făcea prea puţin ca să le îmbogăţească intelectul. Cititul cu glas tare era singurul obicei senii educaţional pe care se ostenea să-1 imprime fiicelor sale. Chiar şi în domeniul desenului şi picturii - în care toate fetele au moştenit talentul Reginei Victoria-, ele au beneficiat doar de o pregătire mediocră. Cît priveşte problemele religioase, Ducesa a refuzat pînă şi să le discute cu fiicele ei, lăsîndu-le complet în seama unui preot local care să le pregătească pentru confirmare potrivit religiei protestante germane.

Mama lui Missy avea o încredere nestrămutată în avantajele morale şi fizice ale activităţii în natură şi în aer liber. Cînd copiii erau mici, ea îi lua în lungi plimbări pe jos, la picnicuri şi cules de ciuperci, iar cînd s-au făcut mai mari, îi încuraja să călărească, să înoate, să joace tenis şi să patineze. De la Ducesă a învăţat Missy să observe schimbarea anotimpurilor, mirosul aerului, înmuguritul copacilor şi florilor. Fiind cea mai mare dintre fete, ea trebuia să scrie scrisori cînd Ducesa era plecată, furnizîndu-i detalii despre vreme şi despre activitatea lor. Missy scria cu uşurinţă, evoluînd rapid de la descrierea florilor de la Rosenau la anecdote despre cei ai casei şi despre oaspeţi. Fără a fi o elevă strălucită, Missy era un reporter fin cînd relata înfăţişarea, manierele şi trăsăturile particulare ale celor din preajmă.

La Coburg erau multe de observat. Ca distracţie, familia Edinburgh se ducea de două ori pe săptămînă la teatrul din Coburg, „o companie teatrală mică, plină de importanţă", finanţată de Curtea Ducelui. O curiozitate aparte o constituia imoralul unchi Ernst: „Un bărbat între două vîrste... masiv şi greoi, dar în acelaşi timp un crai bătrîn... Avea maxilarul unui buldog, cu dinţii de jos ieşiţi mult în afara celor de sus şi cu ochi injectaţi, trădînd o inteligenţă stranie, aproape brutală."

Nici în tinereţe Ernst n-a fost considerat frumos ori virtuos ca fratele său mai tînăr, Albert. La scurtă vreme după ce Albert s-a însurat cu Regina Victoria şi s-a mutat în Anglia, Ernst a contractat un sifilis, ceea ce nu l-a împiedicat să se căsătorească cu Prinţesa Alexandrina de Baden. Missy a cunoscut-o pe mătuşa Alexandrina patruzeci de ani mai tîrziu: „o bătrînă ofilită, cu înfăţişare tristă, îmbrăcată într-o rochie neagră ponosită... cu trupul aplatizat şi flasc. Bărbia îi era acoperită de o barbă rară dezagreabilă, iar deasupra nasului pleoştit, cu o formă incredibilă, de pară, se aflau doi ochi spălăciţi, binevoitori". Copiii familiei Edinburgh nu agreau felul în care se purta unchiul Ernst cu soţia sa, „aşa cum nimeni n-ar fi îndrăznit să se poarte cu o servitoare". Devoţiunea ei faţă de bătrîn îi deconcerta.

Capacitatea Alexandrinei de a îndura martiriul era remarcabilă. Cînd vorbea de soţul ei degenerat, îi spunea întotdeauna „ *der Lieber, Gute Ernst"* (dragul, bunul Ernest). La moartea lui Ernst, în 1893, a luat-o pe amanta soţului ei, ultima dintr-un şir de amante, sub protecţia sa, şi a hotărît ca locul dragostei lor- o vilă din parc pe care soţul ei o folosise pentru a se întîlni şi cu alte femei - să rămînă neatins şi să nu mai fie niciodată locuit, „pentru că acolo petrecuse clipe atît de fericite dragul ei Ernst!"

Rău ca soţ, Ernst a fost un conducător capabil şi îndrăgit. Spre deosebire de fratele său cumpătat Albert, Ducele Ernst cheltuia cu generozitate. Acest lucru o îngrijora pe Victoria, care ştia că Ducele de Edinburgh va trebui să plătească extravaganţele unchiului său atunci cînd va moşteni ducatele. Egalii lui Ernst nu împărtăşeau entuziasmul supuşilor săi. Fratele Ţarinei, un ultraconservator care detesta ideile politice ale lui Ernst, „dacă se poate spune că are vreuna", îi zicea „clovnul ăla din Coburg". Arthur Stanley, vicarul Catedralei Westminster, care a oficiat căsătoria părinţilor lui Missy, l-a întîlnit o dată pe Ducele Ernst în Egipt. Dacă a existat ceva pe lume care să-i fi sporit respectul pentru Prinţul Albert, atunci acesta a fost gîndul la ce s-ar fi putut întîmpla cu Anglia dacă Victoria s-ar fi căsătorit cu fratele mai mare al Prinţului.

Familia Edinburgh nu era mai entuziasmată de unchiul Ernst decît celelalte rude ale lui. Ducesa de Edinburgh a cerut ca diplomaţii cu neveste tinere sau frumoase să nu mai fie acreditaţi

la Curtea Ducelui Ernst. întrucît soţul ei se pregătea să preia ducatele unchiului său, doamnele din Coburg care profitaseră de generozitatea lui Emst au început să-şi caute soţi ori alte mijloace de întreţinere. La începutul anilor '90 s-a putut constata că Ducele Ernst îmbătrînea vertiginos.

înainte de a moşteni ducatele Coburg şi Gotha, Ducele de Edinburgh a fost numit comandant şef al forţelor navale din Davenport. In 1891, Ducesa şi-a urmat soţul în Anglia, lăsîndu-i pe copiii mai mari la Coburg pentru a-şi termina studiile cu dr.Rolfs *şiFräulein.* Către finele aceluiaşi an, lui Missy i s-a permis totuşi să-şi însoţească mama în Rusia, la funeraliile soţiei unuia dintre fraţii mai mici ai Ducesei. Mătuşa lui Missy murise la naştere şi Romanovii s-au adunat în biserica din Fortăreaţa Petru şi Pavel pentru a o mmormînta.

Prinţesa englezoaică în vîrstă de şaisprezece ani a fost impresionată de catedrala în care erau îngropaţi cei din ramura rusească a familiei sale. Stîlpi masivi albaştri şi aurii străjuiau ca nişte santinele mormintele acoperite cu marmură ale strămoşilor ei, în timp ce candelabre imense din cristal de culoarea

safirului răspîndeau, din sute de lumînări, o lumină strălucitoare. Mai impresionant decît toate era, însă, iconostasul enorm ce-i separa pe credincioşi de preoţi -un paravan sculptat în aur masiv, pe care lisus era înfăţişat în veşmintele Ţarului. „Pentru mine, va scrie Măria mulţi ani mai tîrziu, Rusia avea strălucire şi prestigiu, mai cu seamă în perioada în care nu aveam discemămînt... cînd nu-i vedeam decît măreţia."

Ducesa de Edinburgh ştia acest lucru. Ea s-a folosit de funeraliile de la Petersburg pentru a o repune pe fiica sa mai mare în contact cu Răsăritul şi cu verii ei ruşi; dintre aceştia, Marele Duce Gheorghi Mihailovici a cerut-o pe Missy de soţie. Verii ei o fascinau şi o speriau deopotrivă pe Missy: erau fermecători, buni şi generoşi pînă la risipă. „Şi noi aveam sînge rusesc în vene, aşa încît ne simţeam puternic atrase, dar partea englezească din noi părea a sta de veghe... Şi cu toate acestea, în momentul acela n-ar fi fost nevoie decît de puţină insistenţă că să fiu reţinută în Rusia pentru totdeauna."

Nu acesta era însă planul mamei sale.

Capitolul 3

M-am născut supus.

FERDINAND, PRINCIPE MOŞTENITOR AL ROMÂNIEI

Nimeni din întreaga familie regală engleză nu a înţeles de ce Prinţesa Măria de Edinburgh nu a fost dată vărului ei, Prinţul George al Angliei, care o voia de soţie, într-o epocă în care şi cea mai modestă Prinţesă din spiţa lui Missy ar fi aspirat la o alianţă importantă, sacrificarea pe un tron minor a uneia dintre frumuseţile memorabile ale Casei de Hanovra continuă să necesite explicaţii. In autobiografia sa, Regina României a fost destul de evazivă în legătură cu acest subiect, dar aproape toate celelalte cărţi despre ea, despre Regele George al V-lea şi soţia acestuia, Regina Mary, precum şi scrisori ale familiei regale engleze vorbesc despre dorinţa lui George de a se căsători cu Missy.

Regina Victoria, bunica lor comună, ţinea mult la această alianţă, recomandîndu-i-o cu insistenţă lui George pe blonda şi fermecătoarea lui verişoară. El a refuzat elegant să fie grăbit cu însurătoarea, „înţeleg motivele pentru care doreşti ca Eddy (fratele mai mare al lui George) şi cu mine să ne însurăm cît mai grabnic cu putinţă, îi scrie el Reginei. Continuu să cred că nu e bine să te căsătoreşti prea tînăr... Şi apoi, a adăugat el, făcînd aluzie la faptul că Missy nu avea pe atunci decît cincisprezece ani, soţia nu trebuie să fie prea tînără."

Atît tatăl lui George, cît şi tatăl lui Missy, respectiv Prinţul de Wales şi Ducele de Edinburgh, s-au declarat de la început de

acord cu căsătoria. Cele care respingeau ideea erau mamele lor. Prejudecata Prinţesei de Wales vizavi de nepoata sa poate fi atribuită în bună măsură educaţiei germane a lui Missy. De cînd Prusia şi Austria îi luaseră tatălui său, Regele Danemarcei, ducatele Schleswig şi Holstein, mătuşa Alix detesta tot ceea ce avea vreo legătură cu germanii. Cînd George i-a spus că ar dori să se căsătorească cu Missy, dar că nu se grăbea s-o facă, ea i-a răspuns: „Sînt de acord cu tine că ar fi într-adevăr prea devreme în toate privinţele, mai ales că mireasa nu poartă încă fustă lungă! *Entre nous* (între noi), fiindcă veni vorba de ea, ce păcat că aceşti copii au fost educaţi pe de-a-ntregul ca germani. Ultima oară cînd i-am văzut vorbeau cu un foarte puternic accent străin -ceea ce cred că este un mare păcat, fiindcă, la urma urmelor, sînt englezi."

Principala obiecţie a Prinţesei de Wales nu o constituia Missy, ci mama ei. în aprilie 1891 ea îi scria din nou fiului său George, în stilul ei inimitabil: „Ei, şi acum despre perspectivele tale matrimoniale! Ha, ha, ha! Ai perfectă dreptate să crezi că bunica e furioasă din cauza asta - şi este cît se poate de ridicol... fata fiind încă doar o copilă, deşi mătuşa Măria, cerîndu-şi scuze, face tot ce-i stă în putinţă ca s-o facă să crească mai repede... şi unde mai pui că mătuşa Măria s-a grăbit să obţină confirmarea celor două

fete, şi asta în Germania, aşa încît acum nici nu vor mai şti că au fost vreodată englezoaice, mai ales că au fost confirmate potrivit religiei germane".

în timp ce Prinţesa de Wales încerca să-1 descurajeze pe George să se căsătorească cu Missy, Ducesa de Edinburgh se pregătea pentru inevitabila cerere în căsătorie englezească, ţinîhd-o pe Missy departe de George şi trimiţînd-o grabnic la St.Petersburg cu Ducky, la funeraliile mătuşii lor. Din Rusia, le-a dus pe fete în Germania, după cît se pare pentru ca Missy să-şi facă debutul în societate la curtea kaiserului Wilhelm al Il-lea, cel mai mare dintre copiii mătuşii Vicky.

Spre deosebire de Prinţesa de Wales, Ducesa de Edinburgh era o germanofilă înfocată, care punea eşecul propriei ei căsătorii pe seama tentaţiilor societăţii londoneze. „Pur şi simplu urăsc Londra... îi scria ea lui Missy în 1893, este un loc imposibil,

oamenii sînt ahtiaţi după plăceri... Sentimentele par a fi înăbuşite de pasiunea pentru risipă. Nu, această viaţă nu e nici pentru mine, nici pentru vreuna din voi."

Mai era şi o chestiune de mîndrie. Ducesa era hotărîtă să nu permită ca viitorul fiicei sale, ca maj oritatea lucrurilor în familia regală engleză, să fie hotărît de Regină. Pentru a dejuca intenţiile soacrei sale, ea începuse deja negocieri pentru a obţine ceea ce dorea pentru Missy - căsătoria cu vărul Kaiserului, Ferdinand, Principe Moştenitor al României. Reuşita unei asemenea alianţe i-ar fi atras Ducesei recunoştinţa întregii sale familii, a Romanovilor, care doreau să extindă influenţa rusă în Balcani, precum şi pe aceea a Hohenzollernilor germani, dornici să găsească o soţie corespunzătoare pentru moştenitorul tronului României. Ar fi fost, de asemenea, o răzbunare definitivă împotriva celor din Casa de Hanovra pentru a nu o fi tratat cu suficient respect. Un lucru este clar acum, după aproape o sută de ani, anume că resentimentele Ducesei de Edinburgh faţă de familia soţului său au împiedicat-o pe fiica sa mai mare să-şi valorifice pe deplin statutul ei regesc.

Ducesa a avut grijă să-i ascundă lui Missy planurile sale. Miresele din familiile regale erau, prin tradiţie, ţinute departe de planurile dinastice ale părinţilor. Cercetările codificate şi intermediarii discreţi constituiau preliminarii acceptate ale căsătoriilor de stat. întîlmrile dintre viitorii soţi erau aranjate în aşa fel încît să pară întîmplătoare şi numai tînărul ştia în ce scop se afla acolo. Cît despre mireasă, ea nu trebuia să^aibă nici o bănuială şi nici posibilitatea să se revolte prematur, în cazul lui Missy, aceasta a însemnat îndepărtarea ei fermă de vărul său în direcţia opţiunii mamei sale. în acest scop, la dineul din seara primei sale apariţii în societate, ea a fost aşezată lîngă Ferdinand, Principele Moştenitor al României.

Numele şi titlul întreg ale lui Ferdinand erau Ferdinand Victor Albert Mainrad, Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen. S-a născut la 24 august 1865, cu zece ani înaintea lui Missy, fiu al Prinţului Leopold şi al Prinţesei Antonia de Hohenzollern-Sigmaringen. Prin tată, se trăgea dintr-o veche ramură a familiei regale germane: Hohenzollem. Prin mamă, se înrudea cu casa domnitoare portugheză şi cu familia Coburg.

Prinţul Ferdinand s-a născut cu urechile clăpăuge, părinţii săi instruind-o pe doină să i le lege spre spate cu fese cînd era încă bebeluş. Remediul nu a dat rezultate. Cît a trăit, urechile lui Ferdinand au fost în unghi drept în raport cu faţa sa, făcînd din el un model dificil pentru fotografii de la Curte şi o ţintă uşor de ridiculizat. Exceptînd acest lucru şi picioarele prea scurte în comparaţie cu trunchiul, era considerat un tînăr prezentabil, deşi destul de lipsit de graţie.

Al doilea născut al părinţilor săi şi fiul preferat al mamei, Ferdinand era extrem de timid şi penibil de tăcut. Deşi urmase Academia de Război din Cassel şi fusese vreme de doi ani în armata germană, era mult atras de Biserica Catolică şi de cărţile sale. Obsesia sa era botanica. „Iubea extraordinar de mult florile! povestea un admirator. Pentru el, aceasta era mai mult decît o preferinţă, mai mult decît un capriciu sau o manie - era o pasiune profundă, argumentată. Cunoştinţele sale în materie de botanică depăşeau cunoştinţele obişnuite ale unui profesor."

Ferdinand ar fi fost probabil extrem de fericit să-şi petreacă viaţa în liniştea castelului familial din Germania citind, vînînd şi făcînd lungi plimbări de interes botanic în compania cîinilor lui. Dar în 1874,

unchiul său, Regele Carol al României, şi-a pierdut unicul copil şi astfel fratelui său mai mare, Prinţul Leopold, i-a revenit sarcina să asigure succesiunea la tronul românesc. Prinţul Leopold avea trei fii. Wilhelm, fratele mai mare al lui Ferdinand, a încercat să trăiască în Balcani vreme de un an, dar a găsit viaţa de acolo nemulţumitoare. Preferind să trăiască în Germania ca Prinţ de Hohenzollern, el a predat onorurile româneşti fratelui său mai mic. Ferdinand, care îşi trăia viaţa mai mult prin absenţă, a fost prea slab să refuze o poziţie care îi displăcea şi pentru care era extrem de nepotrivit.

în primăvara anului 1889, noul Principe Moştenitor al României a început o existenţă retrasă şi incompatibilă în Peninsula Balcanică, îşi petrecea zilele trecînd în revistă armata şi controlînd anumite funcţii guvernamentale, lucruri ce nu-1 interesau în mod deosebit, ori acordînd audienţe oficiale unor străini - un teribil supliciu pentru un om dureros de timid. Seara, citea ziarele şi juca biliard cu Regele. Uneori se ducea la Operă

ori la vreun concert. Din cauza intrigilor şi a jocurilor de putere ce se teşeau în sînul aristocraţiei române, Regele Carol nu-i permitea moştenitorului său să aibă vreun prieten.

în România, unicul companion al lui Ferdinand era neobositul său unchi, care îl îndopa pe moştenitor cu politică şi-1 iniţia la nesfîrşit în obligaţiile ce-i reveneau. Singurul alt contact ce i se permitea lui Ferdinand era acela cu consoarta cu înclinaţii artistice a Regelui, Regina Elisabeta (fosta Prinţesă Elisabeta de Wied). Regina ştia mai bine decît oricine cît de dificil era Regele. Prietenia lui Ferdinand cu Elisabeta a însemnat multe ore în preajma doamnei ei de companie preferate, Elena Văcărescu. Elena era strălucită, inteligentă şi o scriitoare talentată; fără să fie frumoasă, era nostimă şi tentantă, împins de mătuşa Elisabeta, Ferdinand s-a îndrăgostit de ea şi s-a hotărît s-o ia de soţie.

Ferdinand uitase însă principalul motiv pentru care fusese adus în România. Românii nu voiau ca unul de-al lor să se afle pe tron ori în apropierea tronului. După secole de lupte interne între familiile princiare care rîvneau la puterea supremă, ei au importat dinastia germană de Hohenzollern tocmai spre a evita acest lucru, între nepot, bolnav de dragoste, şi unchi a avut loc o discuţie aprinsă şi „anemica tentativă de idilă" a celui dintîi s-a topit în faţa mîniei Regelui. Pentru a întări lecţia, Regele Carol 1-a pus pe primul-ministru să-i reamintească Principelui Moştenitor realitatea vieţii de la Curte: „Alteţa Voastră Regală nu putea face o alegere mai bună decît domnişoara Văcărescu... Dar moştenitorul prezumtiv al tronului nostru trebuie să se căsătorească cu o Prinţesă străină, egală cu el în rang şi prin naştere, care poate fi viitoarea Regină. Constituţia este foarte categorică în această privinţă".

Lui Ferdinand i s-a dat un ultimatum: Elena sau tronul. El nu voia domnia, dar, cerînd scuze părinţilor săi pentru „multele necazuri şi suferinţe" pricinuite, a luat hotărîrea pe care se cădea să o ia un Hohenzollern şi a renunţat la fată. A fost trimis din ţară cu o listă de Prinţese eligibile, din rîndul cărora să-şi aleagă soţia.

Principele Moştenitor al României a călătorit prin Olanda şi Belgia şi prin toată Germania. Pe Missy de Edinburgh, prima pe lista sa, a cunoscut-o la Cassel. Informat prin Ducesă că Missy

era disponibilă, el îi ceruse o fotografie înainte de întîlnire. Atras mai întîi de frumuseţea ei şi apoi de farmec, el i-a îndemnat pe părinţii săi să acţioneze „grabnic". „Nu pot să aştept pînă ce-or să-mi fie toate suflate de sub nas...", scria el acasă, „trebuie să acţionaţi repede, înainte s-o ceară altcineva, mai bine astăzi decît mîine". Aflînd de planurile Reginei Victoria, el şi-a exprimat teama că s-ar putea „interpune" George al Angliei. Pe măsură ce lunile treceau şi Ferdinand era informat de mama lui Missy că va reuşi, el a explicat părinţior săi de ce se grăbea atît de tare să se însoare. „Sînt puţine lucrurile care îmi plac mie şi plac şi egalilor mei. De aceea, cea mai mare dorinţă a mea este să am propriul meu cămin fericit, care mă va ajuta să mă împac cu viaţa serioasă şi lipsa de distracţii de orice fel" din România.

Firește, Missy nu ştia nimic din toate acestea. Ducesa îi spusese doar că avea permisiunea să participe pentru prima oară la o petrecere a adulţilor dată de kaiser într-un castel de secol XVIII din Cassel. Deşi nu-1 plăcea pe vărul ei de treizeci şi doi de ani, Kaiserul - „avea ceva care te incita să-1 contrazici" -, ea a fost flatată că fusese inclusă în protocolul sărbătoririi „manevrei Kaiserului", eveniment militar

important în Germania dinaintea primului război mondial. Mama ei i-a dăruit o rochie nouă, mov, pentru petrecere şi a pregătit-o să întreţină o conversaţie. „O Prinţesă care nu vorbeşte cu vecinul ei este o pacoste pentru înalta societate", spunea Ducesa de Edinburgh. Aşezată lîngă Ferdinand al României, Missy s-a străduit să fie amuzantă. Ferdinand nu vorbea englezeşte, dar a fost reconfortant de modest în atmosfera ceremonioasă şi plină de îngîmfare de la Curtea Kaiserului.

Missy nu a acordat vreo importanţă întîlnirii cu Ferdinand, după cum n-a ştiut nici de ce a fost trimisă de mama sa aproape imediat la Berlin, în vizită la verişoara Charly, Prinţesa Charlotte de Saxa-Meiningen. Charly era fiica mătuşii Vicky şi sora Kaiserului; ea era intermediara dintre Ducesa de Edinburgh şi Hohenzollerni şi aranjase întîlnirea dintre Ferdinand şi Missy. Mai mare decît Missy, Charly era o vizitatoare constantă la Coburg, aflîndu-se în relaţii excelente cu dr. Rolfs. Mică de statură şi într-o

permanentă luptă cu kilogramele, sora Kaiserului se mişca cu o lentoare plină de graţie, iar vorbele-i semănau cu torsul moale şi melodios al unei pisici. Asemenea unei pisici, Charly îşi scotea ghearele cînd nu te aşteptai.

în copilărie, Missy făcuse o adevărată pasiune pentru Charly, pasiune ce s-a stins treptat confruntată cu realitatea. „Era flatată de admiraţia noastră şi putea să fie mai încîntătoare decît oricare dintre cei pe care îi cunoşteam", scria Regina Măria mulţi ani mai tîrziu. „Ştia o serie de lucruri, deşi nu atît de multe pe cît te făcea să crezi; vorbea întotdeauna ca o cunoscătoare, fie că era vorba de cai, muzică, flori, preparate culinare ori de dotarea armatei, şi mulţi ani la rînd m-am înclinat în faţa cunoştinţelor ei superioare."

Planul Ducesei de Edinburgh de a aranja o întîlnire a fiicei sale cu Ferdinand sub acoperişul verişoarei Charly a eşuat destul de repede. La Berlin, sora Kaiserului era centrul unei societăţi sofistificate, pentru care Missy (16 ani) şi Ducky (15 ani) erau evident prea tinere. „Priveam şi ne rodea o gelozie dintre cele mai cumplite văzînd cum idolul nostru îşi dezvăluie o latură a caracterului pe care nu ne-o imaginaserăm niciodată pînă atunci, în vreme ce nouă, nişte neinteresante*Backfisch* (adolescente), cărora le promisese că se vor distra grozav, de-abia dacă ne-a adresat vreun cuvînt ori vreo privire."

Principele Moştenitor Ferdinand se număra printre oaspeţii cei mai răsfăţaţi ai lui Charly: „... dacă am fi continuat să ne întîlnim în casa ei, cred că astăzi n-aş mai fi fost unde sînt, scria mai tîrziu Regina Măria, fiindcă era cît se poate de firesc ca pe Prinţul german, adult... să-l amuze mult mai mult compania ei veselă decît căutarea unor subiecte de conversaţie potrivite cu inocenţa noastră de adolescente".

Ducesa şi-a dat curînd seama că supraestimase situaţia, că Missy nu era avantajată în societatea tinerelor şi inteligentelor vlăstare regeşti din Berlin. După numai o săptămînă petrecută în Berlin, „una dintre cele mai dureroase amintiri din tinereţea mea", Missy a fost readusă la Coburg.

In vreme ce Ducesa de Edinburgh punea la cale căsătoria lui Missy cu Prinţul german, Regina Victoria şi familia Prinţului de Wales încă mai plănuiau să o mărite cu George al Angliei. La

începutul anului 1892, perspectivele lui George s-au modificat pe neaşteptate. Fratele său mai mare Eddy s-a îmbolnăvit de gripă şi a murit de pneumonie în ziua de 14 ianuarie. George devenea brusc urmaş la tronul Angliei. Prinţul şi Prinţesa de Wales au adresat familiei Edinburgh o cerere în căsătorie în numele lor. Oferta a fost refuzată categoric de Ducesă. Ea le-a spus că Missy tocmai fusese confirmată conform Bisericii protestante germane şi că „pentru nimic în lume nu şi-ar influenţa" fiica să revină la religia Bisericii engleze.

Neştiind nimic din intrigile mătuşii sale, George nu-şi putea explica de ce n-o mai văzuse pe Missy de doi ani, respectiv de la vizita pe care o făcuse împreună cu tatăl său la Coburg, în aprilie 1890. „Ce bine ne-am distrat... cînd am dansat", îi scria George verişoarei sale după reuniunea aceea de familie. Observînd ce bine s-au distrat cei doi, mama lui Missy *şiFrăulein* plănuiseră să-i ţină departe unul de celălalt. Ulterior, în 1890 şi 1891, cînd Ducesa a luat-o pe Missy în Anglia, ea s-a asigurat mai întîi că George era plecat pe mare. „... au trecut aproape nouă luni de cînd ne-am văzut, dar eşti mereu prezentă în gmdurile

mele...", îi scria George lui Missy în ianuarie 1891, rugînd-o să nu-1 uite „chiar de tot pe vechiul, iubitorul şi devotatul tău prieten Georgie".

George nu s-a lăsat în seama părinţilor săi pentru a face cererea în căsătorie. Auzind de pretendentul rus (Gheorghi Mihailovici) la mîna lui Missy, dar, ce ironie, nu şi de Ferdinand, el i-a scris o scrisoare personală, sperînd să o împiedice de a face promisiuni altcuiva înainte de a fi putut vorbi între patru ochi. în scrisoare, el i-a spus că înţelesese dintotdeauna că într-o bună zi, cînd ea va avea vîrsta potrivită, se vor căsători. Răspunsul lui Missy, scris din Coburg, i-a fost dictat de *mama* ei. în scrisoare se spunea că, deşi ţinea la George, „el nu trebuie să creadă că în prietenia înfiripată între ei în Malta exista ceva hotărît".

Refuzul familiei Edinburgh a provocat unde de şoc în întreaga familie a Reginei. Ducele de Edinburgh a aruncat vina pe *Frăulein.* Regina s-a plîns că „Georgie a pierdut-o pe Missy aşteptînd prea mult". Prinţul de Wales a încetat să le mai vorbească fratelui şi cumnatei sale. Prinţesa de Wales a fost încîntată.

Loialitatea faţă de familie - faţă de mama sa, de Regele George al V-lea şi de soţia acestuia, Regina Mary - nu i-a îngăduit Reginei

Măria să explice pe deplin circumstanţele ce au împiedicat-o să se căsătorească cu vărul ei. în timp ce alţi membri ai familiei au furnizat explicaţii* diverse pentru acţiunea Ducesei, Măria a făcut aluzie o sin'Hiră dată în scris, în autobiografia sa, la ceea ce i s-a întîmplat cu adevărat. Citînd o teorie a mamei sale potrivit căreia Prinţesele trebuia să se mărite foarte tinere, înainte de „a începe să gîndească prea mult şi de a avea prea multe idei proprii", Măria a arătat că apariţia ei prematură pe piaţa europeană a căsătoriilor a neliniştit alte capete încoronate cu fiice eligibile. „Dar, a adăugat ea, tinerii Prinţi au părut a fi de altă părere şi înainte să fi împlinit şaisprezece ani au fost destui aceia care mi-au dat a înţelege că eram întru totul pe gustul lor.

Nu este cazul să amintesc vreun nume... dar trebuie să spun că a fost o vreme cînd inima mea a bătut pentru doi pretendenţi cu acelaşi nume**, din două colţuri foarte diferite ale Europei, şi am suferit foarte mult pentru că fiecare în felul lui m-a făcut să simt că stătea în puterea mea să-1 fac fie fericit, fie nefericit... Nu voiam să-1 fac pe nici unul să sufere, dar inima e un organ atît de complicat, iar la vîrsta aceea fragedă orice hotărire părea încă atît de îndepărtată, în afară de aceasta, nu puteam să hotărăsc de una singură!"

*Istoriografia familiilor regale oferă două explicaţii pentru nerealizarea alianţei dintre George şi Missy. Prima şi cea mai des citată este aceea că George era al doilea născut; refuzînd să-i permită lui Missy să se căsătorească cu acesta, Ducesa de Edinburgh a sperat să-şi cruţe fiica de nefericirea propriei sale vieţi. Această explicaţie scapă din vedere faptul că cererea în căsătorie a fost avansată după moartea fratelui mai mare al lui George, deci cînd George era deja moştenitor al tronului. Cea de-a doua explicaţie este furnizată de Prinţesa Ileana, fiica cea mică a Reginei Măria. „Motivul a fost că erau veri primari, iar bunica mea (Ducesa de Edinburgh) era categoric împotriva căsătoriei între veri... ea (Măria) voia într-adevăr să se căsătorească cu el, dar avea doar şaisprezece ani. Practic, nu cred că mama a ştiut de cererea în căsătorie.... De fapt, sînt convinsă că n-a ştiut... cea care a hotărît a fost mama ei". Această explicaţie, care motivează răspunsul Ducesei pe considerente religioase - interzicerea de către Biserica Ortodoxă rusă a căsătoriei între veri primari - este nefondată dacă ţinem seama de căsătoria surorii Măriei, Ducky, un an mai tîrziu, cu un văr primar dinspre tată, ca să nu mai vorbim de a doua căsătorie a ei. tot cu un văr primar, de astă dată din partea ortodoxă rusă a mamei.

**Prinţul George al Angliei şi Marele Duce Gheorghi Mihailovici al Rusiei

Indiferent dacă Missy ar fi preferat ori nu să fie Regină a Angliei, fapt este că în primăvara anului 1891 mama ei a trimis-o în grabă la Miinchen pentru a fi curtată de Ferdinand al României. Ducesa aranj ase ca Missy şi Ferdinand să fie tot timpul împreună -excursii, vizite la galerii de artă, spectacole de teatru, cumpărături. „Munchenul este oraşul ideal pentru un asemenea lucru... eram amîndoi tineri, văzduhul era plin de iubire, era primăvară, iar chipul mamei era fericit, plin de speranţe."

Tînăra Prinţesă de Edinburgh nu avusese niciodată pînă atunci un prilej mai nimerit de a fi pe placul mamei sale. Pe parcursul întregii ei copilării, Missy o auzise pe mama sa plîngmdu-se la nesfîrşit de Anglia, de tatăl ei, de Regină. Dintr-o dată, Ducesa devenise veselă şi entuziastă, anunţînd-o pe fiica sa mai mare că o aştepta un viitor pe măsura trecutului ilustru al mamei sale. Dacă Rusia era, după spusele Ducesei, singura ţară în care cei din familia regală trăiau cum se cuvine, România, aşezată lîngă

ea, trebuie să fie un loc încîntător de trăit, mai ales ca soţie a unui Prinţ german cultivat care urmează să moştenească un tron. Nu i se cerea decît să-şi dea consimţămîntul.

Prinţul Ferdinand era un timid, iar Missy a fost atrasă de timiditatea lui. „îţi transmitea o dorinţă fierbinte de a-1 face să se simtă la largul lui... îţi trezea sentimente materne, într-un cuvînt doreai să-1 ajuţi." în pofida veseliei, farmecului şi uşurinţei cu care făcea conversaţie, Missy era extrem de naivă. „Fuseserăm ţinute într-o superbă şi, de ce să n-o spun, periculoasă şi aproape crudă ignorare a oricărei realităţi... a fost o atitudine crudă, da, crud este singurul cuvînt care i se potriveşte; a fost... o orbire deliberată în faţa vieţii aşa cum este ea cu adevărat, astfel încît, cu ochii închişi şi deplină încredere, să acceptăm orice destin."

Logodna a urmat repede şi a avut loc la Neue Palais din Potsdam. „Mama era radioasă şi cred că Charly a fost aceea care 1-a ghidat pe timidul Prinţ spre momentul crucial. Pentru mine este un mister cum de a avut curajul să mă ceară de soţie; dar *ajacut-o,* iar eu am acceptat - am spus «Da», ca şi cum ar fi fost un cuvînt firesc şi simplu de rostit.

«Da», şi cu acest «da» mi-am pecetluit soarta".

62

încîntată, Ducesa de Edinburgh a telegrafiat rudelor din întreaga Europă, proclamîndu-şi triumful. Reacţiile acestora n-au fost prea entuziaste.

Recent, am fost uimiţi să aflăm de logodna *lui Missy cu Ferdinand al României",* scria Regina Victoria uneia dintre celelalte nepoate ale sale. „Cred că el este drăguţ şi părinţii lui încîntători, dar ţara este foarte nesigură, iar imoralitatea societăţii din Bucureşti *înspăimîntătoare.* Firește, căsătoria va fi amînată o vreme, fiindcă Missy împlinește șaptesprezece ani abia la sfîrșitul lunii octombrie!"

Fiicei sale Vicky i-a scris: „Logodna lui Missy... ne-a luat pe toţi prin surprindere... se pare că s-a ajuns la ea foarte repede. Tara este foarte nesigură, societatea - îngrozitoare, iar ea este încă un copil şi atît de lipsită de experienţă... *Missy nu* va fi soţia lui Georgie... Acesta a fost visul vieţii lui Affie..."

Lady Geraldine Somerset, cunoscută pentru causticul ei jurnal de curte, a scris mai tăios: „Sîntem dezgustaţi să vedem anunţul căsătoriei bietei şi foarte drăguţei Prinţese Măria de Edinburgh *cu Principele României!!!* E o cruzime şi o ruşine să legi această frumoasă fată de o România semibarbară şi de un bărbat despre care o Europă întreagă ştie că iubeşte cu disperare altă femeie... Păcat".

Drept răspuns la aceste comentarii, Ducesa de Edinburgh a anunţat că a dorit tot timpul ca Missy să se mărite cu George. Evident, o manevră şireată, această schimbare totală de atitudine a fost regizată pentru a ascunde maşinaţiile ei anterioare şi pentru a-1 împăca pe propriul soţ cu fratele său. Regina a fost repede păcălită: „Mă tem că Bertie este foarte furios, dar este nedrept şi greşeşte. Affie şi Măria 1-au vrut pe George, şi din punct de vedere monden ar fi fost o partidă mult mai bună şi mai importantă decît aceasta. Nu au *alergat* după asta, cum zice Bertie. Măria (Ducesa de Edinburgh) nu s-a dus la Potsdam pentru *asta,* ci pentru că Dona (împărăteasa Germaniei) a insistat foarte mult, *dorind-o* pe Missy pentru odiosul Gunther (fratele mai mic şi destrăbălat al împărătesei)... Bietul George... nu e supărat".

Pentru toţi ceilalţi însă era limpede că Ducesa de Edinburgh îi alesese lui Missy soţul; „fericit şi plin de speranţe" era chipul mamei, nu al lui Missy. Pînă la urmă, Reginei i-au fost deschişi

63

ochii şi după aceea a vorbit mereu de Missy ca de o „mare victimă... ce trebuie compătimită enorm".

O dată trecută emoţia logodnei, Măria a rămas să se gîndească cum să se descurce cu tatăl ei, care nu-1 cunoscuse pe Ferdinand, şi cu Regina Victoria. „Tata nu participase la logodnă şi conştiinţa mi-era întrucîtva neîmpăcată; simţeam, aproape ştiam, că tata avusese alte visuri. Mai era apoi şi Bunica-Regină, ea trebuia să-şi dea consimţămîntul în legătură cu viitorul meu soţ; nici una dintre nepoate nu se căsătorea fără aprobarea ei. Trebuia să mergem la Windsor ca să fim «inspectaţi», ceea ce era un supliciu cumplit."

în afara propriei familii englezeşti mai erau rudele germane ale lui Ferdinand, îndeosebi Regele Carol al României. „Nu trebuia să te afli de multă vreme în compania lui Ferdinand, Principele Moştenitor al României, ca să descoperi *cader Onkel* (Unchiul), cum îi spunea el, era o prezenţă aproape apăsătoare în viaţa lui. Cînd vorbea de el, ochii lui exprimau ceva ce aducea a nelinişte, dar nu era prea departe de teamă; aveai impresia că un frison i se strecoară pe şira spinării."

Regele Carol a fost primul. S-a hotărît ca întîlnirea să aibă loc la Castelul Sigmaringen, reşedinţa şi locul de obîrşie al dinastiei Hohenzollern. Castelul, un mare edificiu feudal care domină ţinutul verde şvăbesc, se reflectă în apele calme ale Dunării, un fluviu liniştit şi îngust în acest loc, foarte aproape de izvoare, în sud-vestul Germaniei.

Astăzi, vechiul castel, construit pe un deal abrupt şi avînd pretutindeni o înălţime între cinci şi zece niveluri, pare destul de primitor. Amestecul de turnuri din cărămidă roşie şi acoperişuri este prietenos, piatra îmbătrînită este liniştitoare. Există o multitudine veselă de hornuri neregulate şi turle, de curţi şi ganguri, estompate de viţă unduitoare, copaci bătrîni şi apa care curge molcom la poale.

O dată pătruns în interior, însă, vizitatorul înţelege - aşa cum a înţeles probabil şi Ducesa- că Sigmaringen a fost şi este un domeniu exclusiv bărbătesc. De la intrarea cu boltă joasă, încadrată de steagurile sfîşiate în luptă ale regimentului Hohenzollemilor, la vastele săli cu trofee, înţesate cu mii de ramuri de coarne de cerb, sînt prea puţine lucrurile care să sugereze prezenţa femeilor printre războinici. Un salon franţuzesc ori o

oglindă veneţiană fistichie pare să facă notă discordantă cu interiorul sumbru al castelului. Spre deosebire de harababura veselă preferată de ramura engleză a familiei sale, ori de preţiozitatea aurită franceză adoptată de ruşi, acest castel german vorbea autoritar, chiar dacă în tăcere, despre rolul pe care viitoarele ei rude prin alianţă aşteptau să-1 îndeplinească Missy. Prinţesa Măria de Edinburgh a fost predată de mama ei clanului Hohenzollcrn din considerente pur educaţionale.

Familia Hohenzollcm-Sigmaringcn este cea mai veche ramură a dinastiei Hohenzollcm, care a domnit în Germania pînă în anul 1918. Spre deosebire de rudele lor care s-au aflat pe tron, membrii acestei familii sînt catolici. In timpul valului revoluţionar care a măturat Europa către finele deceniului al cincilea din secolul trecut, bunicul lui Ferdinand, Prinţul Karl Anton, a renunţat la tron în favoarea vărului său, Regele Prusiei. Karl Anton a avut patru fii, dintre care Prinţul Leopold, viitorul socru al lui Missy, era cel mai mare, iar Prinţul Karl, care a devenit Regele Carol al României, al doilea. Cînd Missy a intrat în familie, Prinţul Leopold era şeful Casei de Hohenzollern.

Missy 1-a plăcut pe viitorul ei socru din prima clipă. Cu faţa prelungă şi delicată, ochii de culoare deschisă şi barba de un blond şters, Prinţul Leopold era categoric un bărbat frumos. Nu acelaşi lucru putea fi spus despre viitoarea ci soacră, Prinţesa Antonia. „Auzind că fusese o mare frumuseţe, ardeam de nerăbdare să o văd, dar nu m-am putut împăca cu figura palidă, buzele livide şi nasul grecesc al acestei femei cu bustul prea mic şi picioarele prea lungi. Aceste proporţii pot fi uneori frumoase, dar în cazul ei, cu şoldurile ei enorme, era ceva care te făcea să te simţi foarte stingherit."

Invalidă, Prinţesa Antonia era întotdeauna gătită cu rochii şi bijuterii superbe pentru reuniunile de familie prestabilite; ea a întîmpinat-o cu bucurie pe Missy, deşi dezaproba căsătoria fiului ei preferat eu o Prinţesa protestantă. Fiind supărată la data aceea pe soţia fratelui mai mare al lui Ferdinand, ea a găsit potrivit s-o copleşească pe Missy, viitoarea ei noră, cu un plus de afecţiune menit s-o răneascâ pe nora pe care o avea deja. Deşi avea o educaţie aleasă, Prinţesa Antonia trăia, după spusele Măriei, „într-un

cerc rcstrîns de reguli, prejudecăţi şi convenienţe, pe care le considera perfecţiunea... îngrădită de religia ei, îngrijindu-şi sănătatea precară; toată lumea o servea, avea grijă de ea, o răsfaţă". Portretele Prinţesei Antonia confirmă descrierea făcută de Missy, aceea a unei femei critice şi nemulţumite.

Mama lui Missy s-a simţit fericită la Sigmaringcn. Morga Curţii de la Sigmaringcn îi convenea de minune, găsind o adevărată desfătare în erudiţia membrilor ei. Ducesa de Edinburgh adusese cu ca toţi copiii şi întreaga suită, inclusiv pe dr. Rolfs si pe *Frauldn.* Singurul absent era tatăl lui Missy.

După mai multe zile liniştite petrecute în ţinut, ceilalţi membri ai familiei au devenit vizibil neliniştiţi pe măsură ce se apropia ziua sosirii fratelui mai mic al Prinţului Leopold, Regele Carol al României. Pînă şi imperturbabila Ducesă a părut a fi „puţin emoţionată^şi agitată" cînd şi-a inspectat copiii înaintea marelui eveniment, întreaga familie, în ţinută de gală, a străbătut în trăsură satul german, pavoazat cu drapele româneşti în culorile roşu, galben şi albastru, pentru o primire oficială.

în ciuda publicităţii ce i se făcuse, Regele Carol, în came şi oase, avea să fie deccpţionant. Fotografiile lui lăsaseră într-adevăr impresia de austeritate şi disciplină. Dar ochii lui pătrunzători, nasul acvilin şi

barba neagră agresiv de ascuţită ar fi cerut o siluetă impunătoare, iar trupul Regelui Carol nu era suficient de mare în comparaţie cu chipul său. Missy nu a fost impresionată. „Mi-a părut un bărbat mai degrabă scund, cu genunchii oarecum arcuiţi şi picioarele, în cizme cu talpa groasă, excesiv de ferm înfipte în pământ... Mişcările sale erau încete şi deliberate, cu un soi de măreţie conştientă... mişcările unui om care, avînd deplin control asupa lui însuşi, putea să-i aibă sub control şi să-i domine şi pe alţii. Lăsînd însă la o parte toate acestea, primul contact cu «Unchiul» nu a fost deloc pe măsura aşteptărilor mele."

La Sigmaringcn, Missy s-a confruntat cu o problemă de viaţă care a marcat contactul ei iniţial cu un întreg clan ce avea să joace un rol important în viitorul său - concurenţa dintre logodnicul ei şi sora sa Ducky pentru afecţiunea sa. Missy a trebuit să se împartă între două iubiri, ambele la fel de importante în mintea ei de adolescentă. Nando (a adoptat porecla lui Ferdmand dată de familia sa) nu suporta să nu tic în preajma Iui. „Voia întotdeauna

să fie singur cu mine şi suferea din pricina tuturor celorlalţi care-şi revendicau partea lor de atenţie şi afecţiune."

Alegerea datei şi locului viitoarei căsătorii a ridicat unele dificultăţi, agravate de resentimentele Reginei Victoria şi Ducelui de Edinburgh în legătură cu căsătoria în sine. După mai multe discuţii s-a hotârît amînarca ceremoniei pînă în luna ianuarie a anului următor (1893), în aşa fel încît Măria să fi împlinit vîrsta de şaptesprezece ani. Căsătorindu-se cu un catolic, Măria renunţa la orice drepturi la tronul Angliei, în plus, propusa căsătorie între un Prinţ catolic şi o Prinţesă protestantă, care îşi va creşte apoi copiii conform Bisericii Ortodoxe române - religia oficială din viitoarea ţară - crease încordare în relaţiile dintre familia Hohenzollem, catolică, şi Papa. în timp ce la pontif au fost trimişi ambasadori spre a-1 îmbuna, familia s-a apucat să aleagă un loc pentru festivităţi.

Regina Victoria voia ca Missy să se căsătorească în Capela St. George de la Castelul Windsor, la fel ca toţi nepoţii ci din Anglia. Dar cum trebuia să aibă loc două ceremonii, una pentru fiecare religie, şi cum nici una dintre Biserici nu a vrut să renunţe la onoarea de a fi prima care oficiază căsătoria, planurile cu privire la celebrarea căsătoriei la Windsor au trebuit să fie abandonate. Missy a fost dezamăgită. Mama ei era încîntată. Ducesa ar fi dorit ca toată ceremonia de căsătorie să se celebreze la Coburg, unde avea să fie în curînd stăpînă, însă rudele lui Missy din Anglia au refuzat să participe la ceremonie dacă aceasta avea loc la curtea desfrînatului unchi Emst. Au fost necesare de cîteva luni pînă ce toată lumea a căzut de acord asupra locului - Castelul Sigmaringen - „rezolvare, scria Măria, care pe mine personal mă interesa prea puţin".

Cum prima întîlnire dintre familiile Edinburgh şi Hohenzollem a fost încununată de succes, s-a hotărît să aibă loc o a doua, găzduită de Kaiser. Dorind să-şi arate bunăvoinţa faţă de ramura mai veche, deşi mai puţin puternică, a Casei domnitoare din Germania, Wilhclm al îl-lca a ales ca loc al întîlnirii Burgul Hohenzollem. Veche reşedinţă a dinastiei, acesta era frecventat în mod egal de toţi membrii clanului şi părea să fie un loc ideal pentru o nouă reuniune de familie.

Datînd din secolul al Xl-lea, castelul se înălţa brusc şi

impresionant din cîmpiile întinse ale Şvabiei. însă, Ia data la care 1-a văzut Missy, castelul fusese restaurat într-un stil gotic atît de fals, încît poziţia lui- conturîndu-se ameninţător prin ceaţă—era trăsătura sa cea mai impresionantă. Ca să pătmnzi în acest bastion de creneluri şi parapete, era nevoie să parcurgi un drum în serpentine aproape peqDendicular. Familia Edinburgh a trebuit să treacă peste un pod mobil, printr-un tunel lung şi întunecos şi pe sub un turn de apărare înainte de a ajunge la castelul propriu-zis. In interior, arhitectura militară severă era brusc şi neverosimil atenuată de un ciudat arbore genealogic înfrunzit care se întindea de la podea puia în tavanul holului de la intrare. Era limpede că Burg Hohenzollcm era păstrat mai puţin ca reşedinţă şi mai mult ca monument de familie. De fapt, nimeni nu locuise vreodată acolo.

Castelul era plin cu nenumărate amintiri despre iluştrii strămoşi ai lui Ferdinand - portrete, tapiserii, uniforme, steaguri şi sarcofage. Neimpresionată de toată această panoplie, Missy a fost afectată de reacţia logodnicului ei la toastul rostit de Regele României la un banchet. Regele s-a ridicat în picioare ca să vorbească, „extrem de conştient de importanţa lui" în viaţa lui Missy şi a lui Ferdinand. „Pennitcţi-mi să beau, a spus el, uitîndu-se la tînărul cuplu, în cinstea «zilei voastre de miere» *(Honigtag)."*

Ferdinand a pălit. Deşi a ridicat politicos paharul, buna lui dispoziţie fusese vizibil afectată, iar mîna

îi tremura. „Profund abătut", a tras-o pe logodnică într-un colţ de îndată ce masa s-a terminat.

„- Ai auzit? a întrebat el, cu nările tremurînde.

4 Ce să aud?

5 A spus *«Honigtag».*

6 Ei, şi'? Mi s-a părut foarte amabil şi plin de bunăvoinţă.

7 «Ei şi?» Nu-ţi dai seama ce-a vrut să spună? A vrut să spună că în loc de o lună de miere ne va permite doar o zi de
miere! Aşa e el - nu-1 interesează şi nu arc înţelegere pentru sentimentele altora. După Unchiu' nu există decît muncă, iară
nici un pic de relaxare, de la începutul şi pînă la siîrşitul anului, în toate anotimpurile. Nu 1-a interesat nici cînd a fost vorba de o
lună de miere pentru el... nu se gîncleşte decît la îndatoriri, nu are nici o slăbiciune şi pretinde ca toată lumea să fie la fel. Mereu se
întîmplă aşa, totul trebuie sacrificat. Nu arc sentimente şi nici înţelegere pentru nevoile şi dorinţele celor tineri. Cînd este vorba de probleme de stat, e absolut necruţător!"

Atunci, Missy a fost deconcertată de lacrimile de frustrare ale logodnicului ei. „Mai tîrziu, scria ea, am înţeles."

Imediat după încheierea vizitelor de prezentare în Germania, Ducesa de Edinburgh şi Missy 1-au luat pe Nando să cunoască familia din Anglia. In ciuda timidităţii lui, prezentarea la Regină s-a desfăşurat cu bine mulţumită Victoriei însăşi. Bunica lui Missy i-a vorbit tînărului în germană despre părinţii lui, spunîndu-i că păstra un portret al mamei lui în apartamentele sale. (Asemenea bunicilor englezi ai lui Missy, Prinţesa Antonia era o Coburg.) Cînd la micul dejun Fcrdinand a comis gafa de a-şi înmuia cornul în cafea, Regina a anunţat că trebuia să mai ia cu ea micul dejun cît de curînd, în aşa fel ca să-şi poată „bea" împreună cornurile „după bunul şi vechiul obicei german".

Şi Regele Carol al României a trecut printr-un moment dificil în timpul vizitei la Windsor. întrebat de Regina Victoria dacă era adevărat că Ferdinand fusese logodit cu o altă fată înaintea lui Missy, Carol a ocolit adevărul spunînd că idila nu fusese nimic altceva decît o născocire a imaginaţiei aprinse a soţiei sale, Regina Elisabeta. Regina României era renumită pentru ideile ei fanteziste, iar aceasta a fost una din situaţiile în care celebrele ei ciudăţenii i-au servit de minune soţului.

La Windsor, Principele Moştenitor al României a fost ca un copil în vacanţă şcolară. Deşi Regele Carol a profitat de şederea în Anglia pentru a vizita instituţii financiare, înccrcînd să obţină capital străin pentru resursele neexploatate ale României, nepotul său a refuzat să-1 însoţească. „N-a fost niciodată îndrăgostit, aşa că nu înţelege că eu mă aflu aici ca să fiu fericit, nu să fiu tîrît în vizite pe la instituţiile de stat."

Missy nu avea inima la fel de uşoară ca a logodnicului ei. „Am avut tot timpul tristul sentiment... că tata va fi decepţionai, şi poate şi alţii. Logodnicul meu era complet străin şi... atît de departe ele viaţa aceea care a fost cîndva a mea, străin de îndrăgita atmosferă malteză, practic de tot ceea ce însemna obîrşia mea. Mă simţeam întrucîtva o trădătoare şi de aceea dragostea

înflăcărată a lui Nando, precum şi toate zîmbetelc şi încurajările mamei n-au reuşit să mă facă să mă simt pe deplin fericită... Mi-am ascuns dezolarea cît am putut mai bine, mobilizîndu-mă pentru fiecare nouă întîlnirc: cu tata, cu bunica, cu toţi unchii, mătuşilc şi verii şi cu George, mai ales George, mult adoratul meu prieten din frumoasele zile malteze."

întîlnirea cu Prinţul George a avut loc pe culoarul larg şi boltit de la Windsor, sub privirile familiei lor comune şi pe fundalul unor îndrăgite comori, tablouri şi statui. „Sînt îmbrăcată cu rochia mea cea mai bună... la castel au sosit oaspeţi, printre alţii şi vărul George. Cred că era şi unchiul Bertie, dar eu nu mi-1 amintesc decît pe vămi George ... Este prima noastră întîlnirc după ce am ales un nou port, după ce am dat foc corăbiilor în urma mea. Inima-mi bate cu putere... Am tot timpul acel sentiment dureros că într-un fel sau altul am trădat tot ceea ce am iubit...

«Ei bine, Missy?» Vărul George e foarte amabil şi foarte drăguţ, dar eu am un nod în gît. Evităm să vorbim de frumoasele zile malteze, căci atunci n-aş fi putut să suport, în momentul acela în care îmi

întorsesem faţa către o ţară foarte îndepărtată."

Missy, împreună cu mama şi surorile ei au petrecut vara şi toamna anului 1892 cînd în Anglia, cînd în Germania, unde le vizita adesea Principele Moştenitor al României. Era limpede că Ferdinand prefera să-şi întîlnească logodnica în ţara lui natală. Deşi îi scria fratelui său mai marc că Regina Victoria era „în general... foarte amabilă cu mine", el s-a plîns de o „anumită invidie şi insolenţă" existente la Windsor - datorate, fără îndoială, dezamăgirii familiei. Revenit la Coburg, el s-a declarat „în al nouălea cer alături de micuţa mea scumpa".

„Micuţa scumpă" era mai puţin extaziată. Atentă să spună şi să seric numai ceea ce trebuia, Missy a început curînd să-şi dea scama că ea şi Nando nu se potriveau chiar de minune. „Mama... a fost aproape absurd de preocupată să nu pricep nimic din realităţile vieţii", povestea Măria. „Aveam să fiu dusă la altar complet inocentă... Au existat însă unele momente cînd mi-a străfulgerat prin minte că Nando şi cu mine nu aveam poate exact aceleaşi preferinţe."

Missy de Edinburgh era un produs al Angliei; îndrăzneala fizică şi cîştigul la jocuri (ori pierderea lor cu vervă) i se păreau lucruri fireşti. Pe de altă parte, Ferdinand nu putea pricepe de ce dacă de pildă, călăreau şi începea să plouă, ca insista să rămînă în sa pe cînd el avea înţelepciunea de a se adăposti într-o trăsură călduroasă şi uscată, lăsînd calul în scama celor angajaţi în acest scop în vreme ce pentru Missy erau importante calităţile sportive pentru Nando conta rafinamentul intelectual. El a fost surprins de indiferenţa lui Missy lată de superioritatea culturii germane şi nu a ezitat să se alăture Ducesei, doctorului Rolfs şi verişoarei Charly în satirizarea adorabilei ei ignorante.

în pofida neliniştii legate de fundamentala nepotrivire, Missy a respectat regulile jocului pe care i-1 impusese mama sa. Răspunzînd unei scrisori a Reginei Victoria, ea scria: „Voi încerca să urmez bunele tale sfaturi, dragă bunică, şi deşi sarcina mea poate părea dificilă la prima vedere, sînt sigură că atît Ferdinand, cît şi Regele vor face tot ce le stă în putinţă să mi-o uşureze. Nu sînt deloc speriată că plec aşa departe şi într-o ţară atît de diferită de cele cu care am fost obişnuită... Mă bucur că o să te văd peste foarte puţină vreme şi sînt încîntată că poate veni şi Ferdinand, deoarece, fireşte, sînt foarte tristă cînd nu sîntem împreună"

Atracţia lui Missy faţă de logodnicul ei era copilărească. Cînd erau împreună, schimbau sărutări, iar cînd erau departe unul de celălalt, răspundea scrisorilor lui de dragoste. Acestea soseau -aproape zilnic, mărturisind senzaţia de singurătate a Principelui Moştenitor şi convingerea lui că niciodată pînă atunci nu mai,, existaseră alţi doi oameni care „să se iubească mai mult şi să fie mai fericiţi decîtnoi doi". Ferdinand îi spunea lui Missy că „trebuie să le arătăm dragilor noştri părinţi cît de recunoscători le sîntem, pentru că... ne-au lăsat să ne găsim *şi* să fim atît de fericiţi", promiţînd părinţilor lui că el şi mireasa sa vor fi „copii buni şi ascultători."

Cînd Missy a recunoscut că viitorul o neliniştea, Nando a încercat s-o liniştească, „îmi scrii că uneori eşti foarte tristă la gîndul că peste cîteva luni vei părăsi căminul părintesc pentru unul nou şi complet necunoscut. Oh, înţeleg foarte bine ce simţi,

pentru că cu însumi simt la fel." „O să fie într-adevăr ciudat să n-o ai pe mama lîngă tine, dar eu voi încerca să fiu totul pentru tine... tu o să fii copilul meu şi eu te voi călăuzi. Pe urmă, serile nu vor mai fi desigur plicticoase, fiindcă vei fi aici şi, după ce termin jocul de biliard, ne putem duce în încăperile noastre." Un îndrăgostit caraghios de taciturn, devorat de paşi ane, Principele Moştenitor se autodescria „sărind de bucurie ca un şoarece la naşterea progeniturii... Dorinţele mele sînt atît de arzătoare şi eu sînt atît de sentimental!"

înainte ca Prinţesa de Edinburgh să se poată căsători cu moştenitorul tronului românesc, mai era de făcut o vizită de prezentare - aceea la Regina Elisabeta a României. Soţia Regelui Caro l era fosta Elisabeta de Wied, fata ale cărei fantezii artistice îl speriaseră pe total lui Missy cu treizeci de ani mai înainte. Regina Elisabeta, al cărei pseudonim literar era Carmen Sylva, trăia la data aceea în Germania în dizgraţie, alungată din România de Rege pentru rolul avut în idila Ferdinand - Elena Văcărescu. Lui Missy nu i s-a spus acest lucru. Ea a fost lăsată să creadă că Regina României, temporar invalidă, nu va putea să participe personal la căsătorie şi, în consecinţă, trebuia să-i facă o vizită la reşedinţa familiei sale din Germania.

Intîmpinată la poarta castelului din Neuwied de un grup înfricoşător, alcătuit dintr-un orb, un surd, un mut şi un şchiop, Missy a descoperit curînd că mama Reginei Elisabeta era o tămăduitoare psihică şi că aceşti oameni locuiau cu ea în speranţa unei vindecări miraculoase. Bătrîna Prinţesă de Wied a fost plăcută, ospitalieră şi excelentă interlocutoare pînă cînd Ducesa de Edinburgh s-a interesat de sănătatea fiicei sale, Regina României. Mama şi-a ridicat atunci mîinile şi le-a spus ce povară era Elisabeta, cum de mai multe luni era şchioapă, ori paralizată, ori îşi imagina că este, cum nu putea nici să umble, nici să stea în picioare. „Ah, Elisabeta mea este foarte trăsnită... un adevărat temperament de poet, întotdeauna tentată să ia lucrurile în tragic, dar acum, vai, sînt destule motive să fie aşa.

„- Vom avea plăcerea s-o vedem pe fiica dumneavoastră?

- Ah, Doamne, da! E pregătită, o să vă primească, pictează

în *pat, pictează* tot timpul. Uneori se ocupă de poezie, numai de poezie, alteori de muzică, dar acum pictează, pictează tablouri foarte mari, greu de pictat în pat. Dar Elisabetei îi plac lucrurile dificile."

Regina Elisabeta a României pregătise cu grijă decorul acestei prime întîlniri cu viitoarea şi nedorita ei succesoare. Situaţia se preta la dramatizare, iar Regina Elisabeta era o tragediană entuziastă. Lumina se revărsa peste invalidă, îmbrăcată în alb şi rezemată între perne albe pe patul ei de suferinţă pentru a o primi pe *„aceea care* uzurpa locul fetei pe care o alesese ea". A strîns-o pe Missy la piept, spunîndu-i *lieb Kindchen* (dragă copilă), ochii i s-au împăienjenit de emoţie şi şi-a trecut mîinile peste faţa şi părul blond a) lui Missy. Mai tîrziu, invalida a fost adusă la masă într-un scaun înalt cu rotile. Drapată în caşmir alb, cu părul alb revărsat pe umeri, ea a privit stăruitor spre grupul de oaspeţi, „ca o mare preoteasă care propăvăduieşte convingeri stranii, prea complicate pentru minţile obişnuite".

Călătoria la Sigmaringen în vederea căsătoriei lui Missy s-a făcut într-o mare lipsă de confort, deoarece Ducesei de Edinburgh nu-i plăceau vagoanele-salon şi refuzase toate ofertele de transport mai luxos. Grupul a călătorit în vagoane vechi, hodorogite, lipsite de cel mai elementar confort. Compartimentele erau complet izolate unele de altele, fără paturi şi apă caldă. Missy şi Ducky au stat împreună şi au donnit pe pardoseala rece şi murdară.

Hurducăită împreună cu sora sa în călătoria spre sud, mireasa trebuie să fi avut timp să mediteze asupra viitorului ei nesigur. Ca alte fete din vremea ei, nu avea idee şi nici cunoştinţă despre viaţa sexuală. Spre deosebire de ele, ea nu se putea baza pe o comunicare cu viitorul ei soţ. Oricît de mult o iubea Ferdinand, timiditatea şi nevoia disperată de a fi pe placul părinţilor 1-au împiedicat să creeze o punte emoţională între ei. Ca tînără şi frumoasă Prinţesă-mireasă ce era, Missy ar fi trebuit să fie mai încîntătoare ca oricînd în această călătorie spre castelul de basm din decorul înzăpezit. Ochii ei albaştri, de obicei strălucitori şi veseli, erau umbriţi de perspectiva necunoscutului şi a unui nou tel de supunere, pricinuită de mina îngrijorată a lui Nando.

Deşi a încercat, în cea mai bună manieră englezească, să arate lumii un chip ^irajos, ea a părut „mică, stîngace şi pierdută" cu prilejul numeroaselor banchete, recepţii şi baluri date în onoarea ei. Imbrăcală tot timpul în toalete noi şi pmlînd bijutcri i frumoase— mama sa i-a dat multe din bijuteriile ruseşti -, ea nu a avut nimic de spus mulţimii copleşitoare de capete încoronate şi viitori supuşi care s-au adunat să o salute. Şi, firește, Ducele de Edinburgh n-a făcut nimic să îmbunătăţească lucrunlc. Cu cîtcva zile înainte de

căsătorie, el a chemat-o pe Missy în apartamentele sale să-i spună că primea o zestre de un milion de franci francezi. Jmbrăţişînd-o, Ducele a izbucnit în plîns, spunîndu-i că altele fuseseră visurile sale cu privire la viitorul ci.

Dintre capetele încoronate prezente, cel mai important a fost împăratul Wilhclm al II-lea, care a venit cu „o suită jenant de numeroasă, alcătuită din curteni deranjant de masivi, în uniforme strălucitoare". Kaiserul şi-a schimbat zilnic uniformele, la fel de des precum îşi schimbau doamnele rochiile şi cu aceeaşi grijă pentru asortarea culorilor. Această etalare a culminat cu un grandios final la miezul nopţii, cînd Kaiserul şi-a făcut apariţia într-un veşmînt de un alb orbitor, cu mănuşi uriaşe de fier, cizmele lucitor de lustruite şi un coif a *la* Lohengrin, cu o acvilă în vîrf. Aghiotanţii săi, înalţi şi frumoşi, arătau mult mai bine în uniformele lor decît Preaînaltul însuşi, în veşmîntul său alb de cavaler, vărul VVilly aducea mai degrabă cu un personaj de operă comică.

In dimineaţa de l O ianuarie 1893, Missy s-a trezit în dangătul clopotelor de cununie. Era o zi rece de iarnă. Ceremonia a fost celebrată de trei ori -civilă, catolică şi protestantă. Ceremonia catolică a fost cea mai impresionantă, fiindcă Ferdinand era devotat credinţei sale. Slujba a fost interminabil de lungă, dar mireasa a găsit o oarecare alinare în culturile latineşti monotone; „M-au învăluit într-un soi de transă protectoare, care mi-a potolit teama şi a lăsat speranţa să se strecoare în inima mea care bătea înspăimântător de tare."

Ceremonia anglicană s-a desfăşurat într-un mic antreu al Sălii Strămoşilor din castelul Sigmaringen, oficiată de un preot din marina britanică. Missy a traversat ceremoniile şi banchetul de

nuntă „ca şi cum ar fi fost un vis, un vis îndepărtat, în care jucam un rol de vis". , . „ . , .

Prinţesa din vis purta o rochie alba din mătase grea reiata, cu • a *fi* crjdă în formă de clopot şi mînecile exagerate de la începutul anilor^90. Rochia era brodată cu perle şi bănuţi minusculi din areint întrucît nu-i plăceau voalurile din dantelă, i s-a permis să ooarte unul de tul, prins de o diademă din diamante peste care era aşezată o coroniţă din flori de portocal. A fost singura concesie ce i s-a permis, în rest, ideile romantice ale lui Missy în legătură cu o vestimentaţie rafinată s-au topit în faţa preferinţei mamei sale pentru o costumaţie greoaie, în memorii, ea s-a autodescris drept o „fetiţă subţire şi tară forme, cu părul foarte blond, ondulat *ă la* Regina Alexandra, pieptănat cuminte pe frunte", spunînd că i-a lipsit demnitatea necesară pentru a face faţă ocaziei şi greutăţii excesive a veşmintelor.

Nici impresiile despre luna de miere nu lasă să se înţeleagă că ar fi fost o mireasă fericită. Tatăl lui Ferdinand le-a pus la dispoziţie pentru intimitate castelul de vînătoare de la Krauchenwies, aflat în pădurea din apropiere de Sigmaringen. Prietenos atît cît poate fi un castel, Krauchenwies are doar două niveluri şi este construit în formă de U. Cu zidurile sale de culoare galbenă, obloanele verzi şi acoperişul de un roşu şters, castelul era, scria Măria, „mai mult pitoresc decît confortabil, însă un cadru foarte romantic pentru o lună de miere". Orele şi zilele, aşa cum le indica ceasul mare de la intrare, se scurgeau însă chinuitor de încet pentru proaspăta mireasă. „Era iarnă, noi eram timizi şi încă străini unul faţă de celălalt şi nu era absolut nimic de făcut. Nando nu era un bărbat spiritual şi nici unul plin de imaginaţie, aşa încît nu prea ştia ce să facă s-o întreţină pe tînăra şi atît de copilăroasa lui soţie."

Şi din punctul de vedere al apropierii fizice luna de miere a fost un eşec. Missy a părăsit patul nupţial decepţionată, însingurată, cu dorinţa de a citi un roman de dragoste. Nando l-a părăsit cu sentimentul că a fost stîngaci şi grosolan. Măria a oferit o explicaţie delicată, anume că soţul ei „era teribil, aproape crud de îndrăgostit, în felul meu imatur, am încercat să răspund pasiunii sale, dar eram avidă şi însetată de ceva mai mult... Totul

îmi lăsase un sentiment de neîmplinire; parcă mai aşteptam ceva ce nu s-a întîmplat". Mulţi ani mai tirziu, ea îi povestea unei prietene: „M-am căsătorit atît de tînără... nimic nu se trezise în mine... căsătoria a fost pentru mine un şoc neplăcut şi numai cu foarte mare greutate am izbutit să-mi obişnuiesc mintea... s-o accepte".

înainte de a porni în lunga călătorie spre România, Missy a avut permisiunea să se oprească pentru

cîteva zile în Coburg pentru a-şi lua rămas bun. în noaptea dinaintea plecării a fost bolnavă. Ducesa, care refuza să recunoască pînă şi posibilitatea unei slăbiciuni ori a unei boli la fiica sa, a trimis-o la culcare devreme şi a venit să-i spună noapte bună.

„Amîndouă am încercat să bravăm; ştiam că maniei nu-i plăceau efuziunile sentimentale... aşa că mi-am înghiţit lacrimile de spaimă şi durere ce izvorau din mine la gîndul despărţirii de a doua zi. Am mai îmbrăţişat-o totuşi încă o dată, dar nu ne-am spus nici un cuvînt."

Ducesa a ieşit din încăpere pentru a mai da unele sfaturi de ultim moment proaspătului ei ginere. Missy nu a încercat să asculte conversaţia, dar a auzit-o pe mama ei spunînd: „«Trebuie să mă mai uit o dată la ea...» şi în deschizătura uşii, uitîndu-se pe furiş, apăru chipul ei drag, iar pe obraji i se prelingeau lacrimi. Văzînd că eram trează, a izbutit să schiţeze un zîmbet curajos şi am clătinat uşor din cap una către cealaltă. Aş fi vrut să-mi încolăcesc braţele în jurul ei, să-mi lipesc faţa de obrajii ei umezi şi să plîng cît mă ţineau puterile, însă educaţia mea spartană făcea imposibilă orice efuziune de acest fel... Nu am îndrăznit, aşa că ne-am zîmbit şi, firește, m-am făcut că nu i-am observat lacrimile. Dar luni de-a rîndul după aceea, devorată de singurătate şi de dorul de casa părintească în acea ţară îndepărtată, chipul curajos al mamei, scăldat în lacrimi, uitîndu-se pe furiş prin uşa întredeschisă, mi-a revenit mereu în minte, provocîndu-mi o suferinţă insuportabilă... aşa încît am fost deseori nevoită să-mi îngrop faţa în pernă ca să nu urlu de durere şi dor: mamă... mamă... mamă!"

PARTEA A TREIA

PRINCIPESA MOŞTENITOARE

Capitolul 4

Românii nu sînt o naţiune, ci sînt o profesie.

OTTO VON BISMARCK

Cînd trenul cu tinerii căsătoriţi s-a urnit din gara Coburg, Principesa Moştenitoare a României a fost cuprinsă de disperare. Neobişnuită cu stările depresive, Missy a vrut să i se destăinuie lui lady Monson, una din doamnele de companie ale mamei sale, trimisă s-o însoţească. Crescută de o femeie care se prezenta pe sine drept autoritatea supremă în orice privinţă, mireasa de şaptesprezece ani s-a simţit pierdută cînd a fost despărţită de sursa de înţelepciune. Simţea nevoia să umple golul cu un alt mentor, dar soţul ei nu a fost de acord. După experienţa avută cu Elena Văcărescu, îşi impusese să se lecuiască de luxul de a se mai încrede în cineva. Lui Missy i se va îngădui să aibă legaturi apropiate doar cu el.

Călătoria a fost întreruptă de o vizită oficială la Vicna, unde tînărul cuplu urma să prezinte omagii împăratului Austriei, Franz Joseph. Totul, în noua viaţă a lui Missy, avea să fie făcut de acum încolo cu un scop anume - scopul Regelui Carol. Această vizită urmărea întărirea legăturilor dintre mica Românie şi marele Imperiu Austro-Ungar, care în 1893 continua să fie una din puterile ee controlau Europa. Mai exista şi un motiv personal.

Cu cinci ani mai înainte Franz Joseph spusese despre Regele Carol că este „un fanfaron îngîmfat şi miop". Ca argument al proastei conduceri pe care o exercita Carol în România, împăratul a menţionat neglijenţa Regelui în a-şi asigura urmaşi la tron. Asta se întîmpia în 1888, cu un an înainte ca Ferdinand să fi fost declarat oficial Principe Moştenitor. Acum, cînd Ferdinand se însurase cu o nepoată a Reginei Victoria şi pe deasupra o frumuseţe, era foarte limpede că Regele României ştiuse să rezolve foarte bine problemele dinastice. Şi mai ştia că acest lucra nu va trece neobservat de Franz Joseph.

în timpul vizitei, Măria a fost oaspete de onoare la un mare dineu la palatul Hofburg. „Masa, povestea ca, era acoperită cu flori frumoase şi o veselă superbă de aur, am mîncat din splendide farfurii de porţelan

vechi, muzica a fost excelentă şi a fost foarte multă lumi na." La Hofburg, lumina provenea de la nişte candelabre alungite din argint şi cristal, care cădeau destul de des, punînd în pericol integritatea corporală a oaspeţilor împăratului. Un alt risc pe care îl implica un dejun la palat era foamea, întrucît Franz Joseph detesta conversaţia banală, îşi instruise personalul să servească şi să strîngă un festin alcătuit din douăsprezece feluri de mîncarc în mai puţin de o oră, felul următor fiind adus în momentul în care împăratul termina de mîncat ultimul fel. Ceea ce făcea ca oaspeţii aşezaţi la coada mesei să se trezească cu farfuriile smulse de sub nas înainte să fi apucat să înceapă să mănînce. Aşezată lingă Franz Joseph, Măria nu a observat nimic din toate acestea. Scara i-a stricat-o doar o pată marc de grăsime pe rochia de culoare roz pal.

împăratul Franz Joseph 1-a privit pe noul Principe Moştenitor al României cu un amestec de interes şi milă. „Trimiteţi ceva mult prea frumos în România. Nu pricep cum de s-a putut hotărî Ducesa de Edinburgh să facă aşa ceva", i-a spus el în timpul dineului lui lady Wallpurga Paget, soţia ambasadorului britanic.

„Lady Paget: Ca rusoaică, ea are poate mai multă simpatie pentru aceşti semibarbari decît poate să simtă o minte de german.

Franz Joseph: Semibarbari! Din păcate, sînt mult prea civilizaţi. Din punct de vedere politic, nu putem fi îndeajuns de recunoscători Ducesei de Edinburgh... Sper doar ca Regele României să nu vrea să-i dădăcească prea mult. Nu-mi place ideea ca tînărul cuplu să locuiască în acelaşi palat cu ci.

Lady Paget: Cred că se simte singur şi mă tem că boala

Reginei nu dă nici un semn de ameliorare, iar picioarele ei sînt aproape paralizate.

prânz Joseph: E complet nebună..."

Cînd Franz Joseph a spus că austriecii nu puteau fi îndeajuns de recunoscători Ducesei de Edinburgh nu a fost vorba de o simplă amabilitate de circumstanţă. El exprima speranţa, comună mai multor ţări europene mai mici, că prezenţa Măriei în Balcani va atenua încordarea internaţională. Opinia contemporanilor în această privinţă, exprimată de doi comentatori englezi, era optimistă. „Ducesei îi revine meritul de a fi negociat căsătoria dintre Principele Moştenitor al României şi fiica sa cea mare, Măria -alianţă matrimonială ce va contribui mai mult ca orice altceva la soluţionarea paşnică a veşnic.deschisei probleme orientale... Ea investeşte Curtea de la Bucureşti cu legături strînse şi intime cu Curţile Rusiei şi Marii Britanii, ceea ce nu poate să nu confere forţă şi soliditate tronului românesc, aflat pînă acum în pericol".

Această atitudine a fost împărtăşită cu entuziasm de români. Proaspăta lor Principesă Moştenitoare era nepoata Ţarului, a cărui armată ameninţase întotdeauna România. Ea era, totodată, nepoată a Reginei Angliei, a cărei putere se aflase ani în şir în spatele celuilalt inamic istoric al României, sultanul, în plus, obîrşia şi averea Măriei excludeau posibilitatea oricărei tentaţii de a se amesteca în intrigile politice şi financiare care marinaseră România încă de la începuturile ei.

Istoria poporului român începe în regiunea din Europa de Sud-^Est numită Dacia, ai cărei locuitori au fost cuceriţi de romani, sub împăratul Traian, în anul 101 e.n.* Această dată este de obicei considerată ca marcînd începutul istoriei românilor, deoarece numele de „România" a fost folosit, începînd din acest moment, pentru a desemna acea parte anume din Imperiul Roman. Românii (cel puţin în perioada precomunistă) se mîndreau

* Victoria romanilor asupra dacilor a fost comemorată printr-o columnă triumfală, înălţată în Forul lui Traian din Roma; personajele sculptate pe columnă poartă îmbrăcăminte asemănătoare cu aceea a ţăranilor români din secolul al XX-lea.

cu ceea ce ei considerau a fi ascendenţa lor pur romană şi limba de origine latină; de fapt, însă, ei erau rezultatul unui secol şi jumătate în care legionarii romani fecundaseră femeile dace, urmaţi de hoarde de barbari - goţi, huni, bulgari, slavi şi tătari - care au făcut acelaşi lucru.

Istoria politică a României modeme începe cam pe la sfîrşitul secolului al XlII-lea, cînd vlahii, aşa cum se numea acum amestecul de populaţie, locuiau în cele două principate de la Dunăre, cunoscute sub numele de Valahia şi Moldova. Ambele au fost cucerite de turci, care nu au intervenit totuşi în religia

lor creştină şi în dinastiile lor pămîntene. Principii, numiţi domnitori, s-au succedat cu repeziciune. Rar rezistau mult timp în scaunul domnesc şi de regulă mureau înainte de vreme, deoarece singura calitate pentru obţinerea titlului domnesc era să ai suficiente fonduri ca să-1 cumperi de la sultan, în schimbul acestui rang, domnitorii plăteau un tribut Sublimei Porţi.

Dintre aceşti domnitori, reputaţia cea mai proastă a avut-o Vlad al IV-lea, numit Vlad Ţepeş, care a trăit în secolul al X V-lea. Acreditat în mod eronat în istorie de a fi servit drept model pentru Dracula, Vlad a fost un luptător feroce împotriva turcilor şi a slujbaşilor corupţi. Specialitatea lui era aceea de a trage în ţeapă fără să ucidă imediat şi de multe ori mînca în aer liber, înconjurat de victimele sale care urlau bălăbănindu-se înfipte în pari.

Cel mai renumit domnitor a fost Mihai Viteazul, care a izbutit, în 1600, să unească cele trei provincii: Valahia, Moldova şi Transilvania. Unificarea acestor trei provincii, care corespund în linii mari României de astăzi, a durat mai puţin de un an, dar ea a servit drept inspiraţie pentru români vreme de secole. Trei sute de ani mai tîrziu, în 1918, cele trei teritorii au fost din nou reunite sub un singur guvern autonom, realizare pentru care mare parte din merite îi pot fi atribuite Reginei Măria.

După 1711, românilor nu li s-a mai permis să deţină titlul de domnitor nici în Valahia, nici în Moldova, privilegiul de a cumpăra suveranitatea principiară intrînd pe mîna unui grup de greci deosebit de apucători. Numiţi fanarioţi, ei proveneau dintr-un cartier al Constantinopolului, Fanar (far) şi erau bancherii sultanului. Cum

82

de aşteptat, mai răi decît predecesorii lor români, fanarioţii c exploatat populaţia băştinaşă direct proporţional cu sumele fabuloase pe care erau nevoiţi să le ofere pentru a cumpăra tronul

ŞI CU

unui

i graba cu care trebuia să recupereze investiţiile. După spusele

i trimis italian, „pâmîntul asuda de sînge."

Prinţul fanariot avea un reprezentant care să-i supravegheze 'ntereseîe la Constantinopol, numit başkapuchehaia. Acesta trebuia să distribuie bacşişuri (mita turcească) în locurile importante pentru a contracara intrigile altor Prinţi aspiranţi la tron. Dacă negocia prost şi pierdea tronul Prinţului său, başkapuchehaia încerca să-şi avertizeze stăpînul din vreme, în aşa fel încît acesta să golească vistieria înainte de sosirea succesorului său. Tablouri ale Prinţilor fanarioţi ni-i înfăţişează ca pe nişte potentaţi cu tenul smead, îmbrăcaţi în mantii lungi din catifea, bordate cu blană la poale, strînse cu catarame bătute cu pietre preţioase. Unii poartă turbane cu pene de egretă fixate cu un diamant, alţii căciulă înaltă de blană. „Remarcabil la aceşti despoţi, scria un istoric în secolul al XVIII-lea, este faptul că toate bogăţiile, banii, giuvaierurile, comorile şi podoabele lor erau ţinute întotdeauna în lăzi şi cufere de voiaj, ca şi cum ar fi trebuit să plece în orice clipă."

Boierii români (nobilimea funciară) erau obligaţi să-şi dovedească supunerea faţă de Prinţul grec aflat pe tron cărîndu-1 pe braţe dintr-o încăpere într-alta, chiar din pat în jilţ. Cînd Prinţul îşi făcea siesta erau interzise circulaţia, activităţile, bătutul clopotelor şi vorbitul cu voce tare. Aristocraţia locală, nevoită să se supună unor asemenea umilinţe, îşi vărsa frustrarea şi lăcomia asupra ţăranilor. Soarta ţăranului român era atît de mizeră, tributul pretins atît de mare, încît acesta îşi omora vaca ori îşi distrugea casa ca să nu mai plătească văcăritul şi fumăritul. Deposedîndu-i de toate produsele trudei lor, turcii au distrus motivaţia românilor de a mai munci, bogatele resurse ale principatelor rămînînd nedezvoltate. Valahia şi Moldova, remarca un general rus, erau „favorizate de natură, dar persecutate de soartă".

Dar nu numai turcii i-au exploatat pe români, în intervalul 1768-1854, Valahia şi Moldova au fost cotropite de şase ori de Rusia. In vreme ce turcii se luptau să menţină statu-quo-ul avantajos în faţa ruşilor, austriecii, care îşi însuşiseră deja provincia

83

moldovenească Bucovina, plănuiau să adauge restul Moldovei şi Valahia la posesiunile lor. Imperiul Austro-Ungar rîvnea la întreaga Românie, în ciuda faptului că avea deja probleme serioase cu românii care trăiau în provincia ungurească Transilvania.

Transilvania, o fortăreaţă alpină naturală, cu bogăţii agricole şi minerale, înconjurată de munţi protectori, fusese colonizată de aceiaşi daci care cultivau pămîntul provinciilor învecinate Valahia şi Moldova. Transilvania era atît de bogată cînd a cucerit-o Traian, încît acesta a luat cu sine suficient aur pentru a suspenda orice fel de impozit în Imperiul Roman pe timp de un an şi a oferit fiecărui cetăţean roman un dar de 659 de dinari. Cînd romanii au cedat în faţa hoardelor invadatoare care se îndreptau spre vest, daco-ro-manii s-au retras în grote, din care ieşeau pentru a-şi cultiva pajiştile ascunse sus, în Alpii transilvăneni şi pentru a extrage sare şi aur din munţi.

Aceşti daco-romani au fost în cele din urmă cotropiţi de maghiari, ai căror strămoşi nomazi măturaseră totul în calea lor venind din Asia. Găsind provincia cu populaţia rărită după secole de invazie, regii maghiari au încurajat colonizarea. Către mijlocul secolului al XV-lea, în provincie existau trei categorii recunoscute de cetăţeni: nobilimea maghiară, ungurii din munţi şi orăşenii germani. Numai românii, descendenţii vechilor daco-romani, care alcătuiau grosul populaţiei, au fost privaţi de drepturi cetăţeneşti şi li s-a interzis practicarea religiei lor ortodoxe. Deşi, începînd de la mijlocul secolului al XVI-lea, ei s-au bucurat vreme de 150 de ani de independenţă faţă de Ungaria, la sfîrşitul secolului al XVII-lea transilvănenii au intrat sub dominaţie austriacă, iar românii din Transilvania au luptat încă un secol şi jumătate pentru drepturile lor împotriva maghiarilor.

De la mijlocul secolului al XVIII-lea şi pînă la mijlocul secolului al XlX-lea românii - valahi, moldoveni şi transilvăneni deopotrivă - au fost prinşi în capcană, din punct de vedere spiritual, între Est şi Vest, iar din punct de vedere geografic între cele trei mari puteri răsăritene ale timpului: Turcia, Rusia şi Austro-Ungaria. O scurtă privire asupra hărţii Europei de Sud-Est

l strează situaţia lor dificilă. Luate laolaltă, Valahia şi Moldova [1] u forma literei L inversate, cu cîmpiile Valahiei, provincia ce se întinde de la est spre vest, aşezate la baza şi spre vestul teritoriului mai muntos al Moldovei, care se întinde de la nord spre sud. înconjuraţi de mari imperii, protejaţi doar de Dunăre spre sud şi de Prut spre est, valahii şi moldovenii erau despărţiţi de fraţii lor transilvăneni de culmile înalte de 8000 de picioare* ale Munţilor Carpati- Neapărată de frontiere naturale, dăruită cu un sol fertil, năduri de conifere şi importante bogăţii minerale, România era un obiectiv ispititor şi lesne de cucerit.

Lipsiţi de apărare din punct de vedere geografic, românii şi-au dezvoltat un instinct de conservare infailibil şi un înalt grad de sofisticare intelectuală. Respectul faţă de cultura franceză, introdusă de fanarioţi, a condus la obiceiul ca aristocraţia să-şi trimită fiii la studii la Paris. Ecoul revoluţiei pariziene din februarie (1848) s-a făcut simţit în întreaga Românie, cînd intelectualii români s-au agitat pentru independenţa şi unificarea Valahiei şi Moldovei.

După războiul din Crimeea (l 853-1856), Valahia şi Moldova au fost plasate sub garanţia colectivă a celor şase naţiuni** reprezentate la Congresul de la Paris, hotărîndu-se ţinerea de alegeri pentru crearea viitoarelor lor guverne. Cu prilejul celui de-al doilea plebiscit (primul a fost atît de corupt încît a trebuit să fie anulat), românii au votat fără echivoc în favoarea unificării Valahiei şi Moldovei; totodată, o comisie internaţională a recomandat în unanimitate formarea unui guvern comun pentru ambele principate, sub conducerea unui Prinţ străin. Ignorînd voinţa poporului şi constatările propriei lor comisii, Marile Puteri, călăuzite de scopurile lor imperialiste, au decis ca fiecare principat să fie condus de propriul său principe pământean şi să aibă propriile sale camere legislative. Marile Puteri au lăsat însă o fisură în planul lor de a menţine Valahia şi Moldova despărţite şi neputincioase: nicăieri nu se specifica cum că cele două principate nu puteau vota acelaşi principe. Asta au şi făcut de fapt, alegîndu-1 pe colonelul Alexandru loan Cuza ca domnitor comun. La

* Aproximativ 2 500 m, un picior fiind egal cu 30,479 cm (n.t.). **Austria, Marea Britanic, Franţa, Rusia, Sardinia şi Turcia.

23 decembrie *1861, Cuza* a proclamat: „Naţiunea română a fost întemeiată". Fiind român, lui Cuza i s-a cerut să se angajeze că va abdica dacă se va ivi ocazia realizării unei uniuni mai strînse sub domnia unei

dinastii străine. Dovedind spirit de anticipaţie, cu prilejul alegerii sale ca Principe a spus: „Domnilor, mă tem că nu veţi fi mulţumiţi de mine".

Bine intenţionat, dar autoindulgent şi lipsit de experienţă, Cuza a devenit o ţintă uşoară pentru paraziţii şi „vmătorii" coroanei. Reformele agrare prost concepute i-au atras atîtura boierilor, cît şi pe cea a ţăranilor; el a cedat concesiuni ce au permis străinilor să exploateze resursele României, iar viaţa sa particulară era considerată scandaloasă într-o societate lipsită practic de orice îngrădiri morale. Puterea 1-a corupt repede pe Cuza şi aşa se face că spre sfîrşitul domniei s-a aflat aproape cu totul la discreţia unor consilieri necinstiţi. Finanţele guvernamentale erau inexistente, salariile neplătite de multă vreme. Mult sperata unire a Valahiei şi Moldovei, care ar fi trebuit să simplifice guvernarea, n-a făcut decît să sporească instabilitatea. Partidele Conservator şi Liberal au fost nevoite să se alieze pentru a-1 detrona pe Cuza. în timp ce ceilalţi conspiratori organizau lovitura de stat, liderul Partidului Liberal şi întîiul om de stat al României, Ion Brătianu, a plecat în Europa Apuseană în căutarea unui Prinţ străin. Exista speranţa că vlăstarul unei case regale puternice va conferi prestigiu noii entităţi; în plus, un Prinţ străin bogat se va afla deasupra intrigilor locale de clan.

Preluarea puterii în sine a fost o treabă uşoară mulţumită companiei pe care şi-o alesese Cuza în noaptea aceea, o doamnă a cărei identitate a trebuit să fie tăinuită. Cînd, pe la miezul nopţii, un grup de ofiţeri superiori a pătruns în palat, ei 1-au găsit pe Principe cu amanta sa. întrucît Cuza nu a avut cum să-şi cheme garda şi nici să dea alarma, ofiţerii au putut să-1 oblige să semneze actul de abdicare pe loc. Pînă în zorii zilei următoare fusese proclamată deja o regenţă.

Parlamentul român a oferit pe dată funcţia de Principe al României fratelui mai tînăr al Regelui Belgiei, însă acesta a fost descurajat de ameninţări venite din partea Marilor Puteri. Cel de-al doilea ales, Prinţul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen,

nu a fost [at]^ d[£] lesne de descurajat. Cînd guvernul provizoriu din România 1-a proclamat Capul ţării, el s-a grăbit, traversînd incognito mai multe ţari, să-şi ia în primire noua funcţie.

Nu trebuie să surprindă faptul că acest Prinţ a fost gata să traverseze Europa pentru un tron. Ambiţia lui Carol era moştenită de la strămoşii săi. Pe vremea bunicului său, care conducea Castelul Sigmaringen cu o mînă teutonică, acesta nu era locul rafinat care a încîntat-o atît de mult pe mama lui Missy. Era o casă condusă fanatic, în care patriarhul prusac îşi întorcea ceasul în fiecare seară la ora 21 fix, iar la ora 22 nu mai era nici un ocupant al castelului care să nu se fi dus, supus, la culcare. De la bunicul său, Carol a deprins promptitudinea, puterea voinţei şi corectitudinea morală.

Cultul său pentru corectitudine, una dintre calităţile cel mai puţin atrăgătoare ale Prinţului Carol, era compensat prin trăsătura sa cea mai importantă, anume agerimea politică. Carol era suficient de competent în ceea ce făcea pentru a contrabalansa faptul că era un om-maşină. Cu teritoriile ei rîvnite de imperiile din răsărit şi conducerea dezorganizată, România nu avea nevoie de un principe cu farmec şi simţ al umorului. Ţara a obţinut ceea ce îi era necesar - un om exigent pînă la tiranie şi neobosit, cu suficientă răbdare şi energie pentru a o călăuzi prin chinurile naşterii şi adolescenţei ei politice.

Prinţul Carol (ulterior Regele Carol I al României) s-a născut în anul 1839 la Sigmaringen, ca cel de-al doilea fiu al familiei domnitoare Hohenzollern-Sigmaringen. Student tocilar, dar cu o memorie bună, el a obţinut brevetul de ofiţer în armata prusacă şi a locuit în Berlin. Despre Carol se spune că îi făcea plăcere statutul înalt de care se bucura un ofiţer în capitală, dar din cîte ştim despre el, vinul şi femeile îl atrăgeau mult mai puţin decît proximitatea puterii. La Berlin, Carol s-a aflat în relaţii strînse cu verii săi Regele Wilhelm I şi Prinţul Moştenitor Friedrich (soţul mătuşiiVicky).

în Vinerea Mare a anului 1866, Ion Brătianu sosea în Prusia pentru a oferi regatul României Prinţului Carol. îndemnat de ambiţiosul său tată, Carol a acceptat imediat, dar i-a spus lui

Brătianu că nu putea face nimic fără permisiunea vărului său, Regele, în timp ce Wilhelm I ezita dacă să permită rudei sale sau nu să sfideze puterile interesate în a anula autonomia României, cancelarul Otto von Bismarck 1-a convocat pe Carol la o întrevedere secretă, sfătuindu-1 pe

tînărul Prinţ să treacă peste Wilhelml.

„Porneşte de-ndată spre ţară, spre guvernul care te-a solicitat... nuai nevoie de permisiunea nemijlocită a Regelui. Cere-i voie Regelui să pleci - să pleci în călătorie în străinătate. Regele (îl cunosc eu bine) nu va întîrzia să priceapă şi să-ţi înţeleagă intenţia, în plus, vei lua povara deciziei de pe umerii lui, o uşurare extrem de bine venită."

Temîndu-se să nu fie recunoscut şi oprit pe drum, Prinţul Carol a străbătut Europa în condiţiile lipsite de confort ale vagoanelor de clasa a Il-a. După o călătorie plină de emoţii cu trenul prin Austria, o alta în condiţii mizerabile în josul Dunării şi două zile de mers cu trăsura pe drumurile pline de hîrtoape şi praf din cîmpiile române, Prinţul a ajuns în noua sa capitală, Bucureşti, întîmpinat de cetăţeni entuziaşti, el a fost escortat cu oarecare pompă pînă la o casă păzită de o santinelă, întrebînd unde se afla, i s-a răspuns că ajunseseră la palatul regal. Uitîndu-se la clădire şi crezînd că nu înţelesese bine, Prinţul Carol a întrebat: „Dar unde este palatul?" însoţitorul său n-a putut decît să-i indice, jenat, clădirea joasă care dădea spre casa modestă a corpului de gardă şi o şatră de ţigani, ai cărei porci se tăvăleau în mocirlă.

Dincolo de condiţiile primitive, Prinţul de Hohenzollern, în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, se confrunta cu sarcina imensă de a organiza o ţară lăsată de turci cu nici mai mult nici mai puţin decît un secol în urma Europei Apusene. Ţăranii erau înfometaţi, mînioşi şi analfabeţi; aristocraţia, lacomă şi preocupată doar de plăceri de moment; soldaţii şi poliţia, deprinşi numai cu bacşişuri şi venituri necinstite. Trezoreria era goală; armata nedisciplinată şi prost înzestrată. Nu existau căi ferate, iar mijloacele de comunicaţie erau inexistente.

Pentru a se putea ocupa de aceste probleme, Carol a încercat

- obţină recunoaşterea poziţiei sale de către Marile Puteri, dar - *această* privinţă n-a primit nici un sprijin. Refuzînd să se hotărască în favoarea sau împotriva lui, Congresul de la Paris a Tsat România într-un iad diplomatic, iar pe Carol sub

eranitatea nomjnaiă a turcilor. Argumentînd că prezenţa Prinţului de Hohenzollern în România era ilegală, sultanul a masat de îndată trupe de-a lungul Dunării. După numai o săptămînă de la sosirea sa în România, Prinţul Carol a fost nevoit să-şi treacă în revistă trupele în eventualitatea că ar fi trebuit să le conducă într-un război. Starea armatei nu era încurajatoare. Un batalion s-a revoltat pe loc, deoarece în arsenalul său exista praf de puşcă doar pentru cîteva focuri pe cap de soldat.

Pentru a-i calma pe turci, Carol a întreprins o călătorie la Constantinopol, unde sultanul i-a oferit o sabie şi o centură bătură în diamante şi aur, primindu-1 cu fastul rezervat, de regulă, unui şef de stat şi nu unui vasal al Sublimei Porţi. Carol ştia că această primire fastuoasă se datora mai degrabă faptului că era un Hohenzollern decît poziţiei sale de Principe al României. Cînd Aii Paşa i-a oferit ordine turceşti, le-a refuzat politicos, obţinîndpermisi-uneaPorţii de abate propriile sale medalii pentru armata română.

Neîndoios, Carol a fost nevoit să recurgă la toată şiretenia diplomatică de care era capabil pentru a pilota România printre primejdiile animozităţii internaţionale, în afara Turciei, Austria era aceea care se opusese din răsputeri unirii Valahiei cu Moldova, iar acum, din cauza Transilvaniei, continua să lupte împotriva autonomiei României. Transilvania fusese încorporată în Imperiul Austro-Ungar cu un an mai înainte (l 865). Hotărîţi să stîrpească orice urmă de naţionalism la românii din Transilvania, ungurii au intensificat persecuţiile politice şi religioase - politică în care au fost sprijiniţi de împăratul Franz Joseph. Deşi noii săi concetăţeni pledau în permanenţă pentru un război care să salveze cele trei milioane de fraţi din Transilvania, Carol ştia că poziţia sa nu-i permitea să facă acest lucru. „Unica mea îndatorire, a spus el, este aceea de a restabili buna administrare a acestei ţări, care a fost complet ruinată moral şi financiar."

In acest scop avea nevoie de o constituţie. La 11 iulie 1866, după numai cincizeci de zile de la sosirea sa în România, Carol a

fost în posesia unui document care recunoştea de formă libertatea de conştiinţă, a presei, aînvăţămîntului, de întrunire şi egalitatea în drepturi în virtutea legii. Noua constituţie românească fost o creaţie abilă, menită să favorizeze aristocraţia cu un procentaj exagerat de mare de voturi. Singurii care nu aveau dreptul (cel

puţin pe hîrtie) să-şi spună cuvîntul în ceea ce-i privea erau evreii, deoarece numai cei „de religie creştină" puteau fi naturalizaţi.

Constituţia atribuia tronul lui Carol şi urmaşilor acestuia; dacă nu avea urmaşi, tronul revenea fraţilor săi şi copiilor acestora. Prinţul a fost numit comandant suprem al armatei. El era împuternicit să încheie tratate cu state străine; pentru a avea caracter legal, tratatele trebuia să fie totuşi aprobate de Parlament - condiţie pe care Carol nu s-a simţit cîtuşi de puţin obligat s-o îndeplinească vreodată. Puterea legislativă era împărţită între domnitor şi cele două camere ale Parlamentului - Senatul şi Camera Deputaţilor.

în 1869, la vîrsta de treizeci de ani, Prinţul Carol a pornit în căutarea unei soţii. Trecînd pe lîngă mama lui Missy, Marea Ducesă Măria, pe atunci în vîrsta de şaisprezece ani, pe care a cunoscut-o Ia Livadia, Carol s-a întors în patria sa, unde vărul lui, Prinţul Moştenitor Friedrich, 1-a îndemnat să se însoare cu Elisabeta de Wied. Soţia lui Friedrich, Vicky, era încă hotărîtă să-i găsească Elisabetei un soţ; dacă fratele ei Affie nu o găsise atrăgătoare, poate o găsea acum Karl.

Elisabeta avea deja douăzeci şi cinci de ani, fiind periculos de aproape de vîrsta fetelor bătrîne, cînd Carol a aranjat să o vadă. Cei doi se mai întîlniseră o dată la Berlin, cînd ea s-a împiedicat şi a căzut pe scările palatului şi el a prins-o în braţe. „M-am bucurat sincer să-l întîlnesc pe Prinţ, a spus Elisabeta de Wied, fiindcă aveam o profundă admiraţie pentru spiritul lui de aventură şi puternicul simţ al datoriei cu care îşi luase în primire sarcina în noua sa ţară... Mi-am spus atunci: de-abia mă cunoaşte, nu se poate să mă iubească; a auzit probabil cît de bine şi de atent am fost educată şi crede că s-ar putea să fiu soţia potrivită, tovarăşa de viaţă de care are nevoie în opera pe care şi-a propus s-o înfăptuiască."

Ideea unei misiuni în viaţă a fost cea care a atras-o pe Elisabeta. Ea a acceptat propunerea lui Carol, avansată chiar în ziua în care

întîlnit a doua oară. Căsătoria a fost celebrată o lună mai t'rziu la 15 noiembrie 1869. Textul ales pentru ceremonie a fost din Cartea lui Ruth: „Te voi urma oriunde te vei duce..." După o lună de miere... de trei zile, au plecat în Balcani, întîmpinată la osirea în Bucureşti cu l O l salve de tun şi de o mulţime care o ovaţiona, Elisabeta a fost cuprinsă de panică: „Unul din lucrurile cele mai dificile din lume pentru o Prinţesă străină este acela de a-si face intrarea în capitala noii sale ţări. Chipurile ce te înconjoară nu trădează decît o rece curiozitate".

Cina, douăzeci şi patru de ani mai tîrziu, Missy sosea la Bucureşti pentru a se confrunta cu o scenă similară, Regina Elisabeta, singura persoană care ar fi putut să o ajute - asta nu înseamnă neapărat că ar fi facut-o -nu se afla acolo, alungată de soţul ei, care încetase de mult să mai aibă încredere în ea. Relaţiile dintre Carol şi Elisabeta au cunoscut punctul culminant în seara în care a cerut-o de soţie. Ulterior, acestea s-au degradat vertiginos.

Aşa cum s-a întîmplat şi cu popularitatea lui Carol în România. Repercusiunile financiare ale războiului franco-prusac (1870-1871) au subminat exportul de cereale şi economia României. Totodată, proiectul preferat al lui Carol, construirea de căi ferate, a fost pus sub semnul întrebării atunci cînd nişte funcţionari guvernamentali au fost prinşi manipulîhd prost fondurile rezultate din vînzarea titlurilor de rentă, în vreme ce agitatorii antidinastici răspîndeau în sfere înalte istorii privind încălcarea legii, Regina Angliei şi Prinţesa Moştenitoare a Prusiei, protejate în bastioanele lor imperiale, priveau spre Răsărit cu un soi de groază dublată de automulţumire.

„Am impresia că afacerile lui Carol de Hohenzollern merg extrem de prost, îi scria Vicky mamei sale, face greşeală după greşeală, lucru pe care nu poate să-l evite; nu poate avea un singur german ori altă persoană de încredere în preajmă şi se zice că are un moral foarte scăzut." Regina a fost de aceeaşi părere, „îmi pare foarte rău de situaţia proastă din România... Cum poate cineva să tînjească după asemenea tronuri?"

La un pas de a fi detronat de românii francofili în timpul crizei economice generate de război, Carol şi-a dezvoltat o metodă de

conducere bazată pe neîncredere atît în guvern, cît şi în popor. El s-a folosit de luptele dintre liberali, care reprezentau materialismul burgheziei în ascensiune, şi conservatori, partidul moşierilor (în România nimeni nu pleda cauza ţăranilor), pentru a-i asmuţi pe unii împotriva celorlalţi, întrucît exista obiceiul

de a fi schimbată întreaga echipă guvernamentală atunci cînd un nou partid prelua puterea, lui Carol nu-i era greu să astupe gura facţiunii care accedea la putere cu „accesul la iesle", în timp ce el continua să ducă o politică *bazată* pe propriile sale ho ţărm.

în anul 1877, Principele Carol s-a agăţat de ultimul dintre războaiele ruso-turce* pentru a smulge independenţa României de la turci şi a-şi cîştiga titlul de Rege. în cei zece ani de cînd comanda armata română, el „scosese untul" din ceea ce fusese o gloată cu moralul scăzut, transformînd-o într-o forţă militară de elită. Acum, cînd Ţarul şi sultanul se pîndeau reciproc în vederea bătăliei, Carol a încheiat un acord cu Rusia, permiţînd armatei ruse să traverseze nestingherită teritoriul românesc. Totodată, el şi-a declarat ţara independentă faţă de sultan, intrînd de bunăvoie în război de partea Ţarului. Luptînd sub comanda lui Carol, forţele reunite ale Rusiei şi României au cîştigat bătălia decisivă a războiului, învingîndu-l pe Osman Paşa la Plevna. Atît Ţarul, cît şi Kaiserul 1-au decorat pe Carol după această victorie monumentală. Cel mai mare cîştig dintre toate a fost însă independenţa deplină a României, acordată de Congresul de la Berlin, întrunit pentru a redacta condiţiile păcii în 1878.

Ca preţ al independenţei, cei ce au decis condiţiile păcii au impus României două prevederi care i-au creat sentimentul, asemenea Rusiei, că a fost nedreptăţită la Berlin, în primul rînd, României i s-a cerut să cedeze Rusiei teritoriul fertil al sudului Basarabiei, cea mai bogată parte a Moldovei, în schimbul Basarabiei, România a primit teritoriul arid şi pustiu al Dobrogei, o zonă mult mai puţin ispititoare la Marea Neagră, cunoscută în istorie ca locul de exil al lui Ovidiu. Rusia, pentru a-1 cita pe lordul Darby, „a făcut dintr-un aliat devotat şi supus un duşman".

în al doilea rînd, înainte de a consimţi să recunoască

*Vezi capitolul I.

dependenţa românească, Congresul de la Berlin a insistat ca România să acorde drept de vot evreilor. Situaţia acestei minorităţia de multă vreme o problemă pentru puterile occidentale, iar cum aveau prilejul să oblige România să-şi schimbe atitudinea ntisemită. Excluşi de la vot, lipsiţi de dreptul de a deţine "proprietăti, de a face agricultură, de a încheia contracte sau de a vinde alimente, evreii din România deţineau ipoteci şi împrumutau bani în vremuri de restrişte, cu dobînzi exorbitante. Ei erau detestaţi atît de moşieri, cît şi de ţărani, care făceau presiuni asupra lui Carol pentru a-i reprima în continuare. Principele Carol nu era mai antisemit decît alţii din categoria sa, cu alte cuvinte antisemitismul său era la fel de indiscutabil şi de înrădăcinat ca majoritatea celorlalte componente ale concepţiei sale despre lume. Pentru Principele României, problema acordării dreptului de vot evreilor era una financiară, nu umanitară. Carol se temea că, neconformîndu-se cererii Congresului, evreii bogaţi din Europa Occidentală ar putea uza de influenţa lor pentru a stopa fluxul de capital atît de necesar ţării sale în curs de dezvoltare.

Congresul de la Berlin a obligat România să acorde drept de vot evreilor, dar, întrucît pentru/zecare *caz în parte* era nevoie de un act aprobat de Parlament, cetăţenia era pur teoretică*. Obligînd România să se conformeze cererilor lor, Marile Puteri, deşi bine intenţionate, n-au izbutit decît să determine o intensificare a persecutării evreilor din această ţară.

După ce a cedat Basarabia cu toată demnitatea de care era capabil şi s-a conformat, teoretic, cererilor exprimate de Marile Puteri cu privire la evrei, Principele Carol a declarat România regat deplin independent şi a început preparativele în vederea încoronării. Evenimentul, care a avut loc la 22 mai 1881, a fost un moment de triumf suprem pentru omul care avea să fie cunoscut de acum înainte drept Regele Carol I al României.

Pentru Regină nu a fost o zi fericită. Instalată într-o caleaşca

*Deoarece îndeplinirea acestei cerinţe era flagrant de nedreaptă, Camera Deputaţilor a votat în masă naturalizarea unui număr de Aproximativ 900 de evrei - familiile acelora care luptaseră pentru România ni războiul ruso-turc şi supravietuiseră.

împodobită cu flori. Elisabeta a apărut vizibil încordată. Pentru a cita o relatare din epocă, „Buzele Reginei... păreau strînse şj crispate pentru a înăbuşi un suspin ce ameninţa să-i scape în orice clipă". Ceea ce o chinuia pe Regina Elisabeta era prezenţa lui Ferdinand, nepotul Regelui, numit cu puţină vreme înainte succesor prezumtiv la tron, şi care şedea vizavi de ea în caleaşca oficială. De la sosirea ei în România, Regina dăduse naştere unui singur copil - o fetiţă, care murise la vîrsta de patru ani -, iar Ferdinand era substitutul găsit de Regele Carol pentru moştenitorii pe care Regina nu fusese în stare să-i facă. Eforturile pe care le făcea Regina ca să salveze aparenţele îi afectau serios rezervele de bunăvoinţă.

După încoronare, Regele Carol a revenit la preocupările importante de stat, dintre care cea mai urgentă era dezvoltarea economiei înapoiate a României, în această întreprindere a fost sprijinit de Ion Brătianu, care ajunsese la rangul de prim-ministru provenind mai curînd dintr-un mediu negustoresc decît din categoria moşierilor. Brătianu se considera un om politic realist, clădind economia românească pe aviditatea burgheziei aflate în ascensiune. Pe parcursul vieţii sale el a fost personalitatea politică cea mai influentă a României. A murit înainte ca Măria să se fi căsătorit cu Ferdinand.

în anul 1884, constituţia a fost modificată, creîndu-se domeniile regale - terenuri ale căror profituri reveneau Coroanei -, ceea ce a făcut din Regele Carol cel mai bogat boier din ţară. Fermele de pe aceste domenii erau modele în ce priveşte casele ţărăneşti, igiena şi industria ţărănească. Totodată, ele i-au asigurat lui Carol I o mare avere. Deşi declara că-i iubeşte pe ţărani, Regele nu a făcut nimic să le îmbunătăţească viaţa. De-a lungul secolelor de exploatare, la ţăranii români s-a dezvoltat acelaşi instinct de supravieţuire ca şi la stăpînii lor aristocraţi. Neavînd încredere în inovaţii, ei se agăţau cu tenacitate de pămînt, bunul propriu-zis al strămoşilor lor, declanşînd periodic răscoale suficient de grave pentru a speria guvernul şi a-1 determina să iniţieze uneori reforme agrare. în politica externă, Regele Carol a continuat să apeleze la rii lui germani pentru a veni în sprijinul regatului său, în pofida versiunii declarate a românilor faţă de Germania. Regele ştia că avea nevoie de un aliat puternic. Franţa, preferinţa firească a concetăţenilor săi, nu se refăcuse după înfrîngerea suferită în razboiul franco-prusac. Experienţa avută cu Rusia în 1878 îl "înverşunase pe Rege împotriva acesteia datorită pierderii Basarabiei. Anglia era departe, iar relaţiile României cu Imperiul Austro-Ungar ameninţau permanent să se deterioreze din cauza românilor din Transilvania.

în anul 1879, Bismarck a încheiat o nouă alianţă cu Franz Joseph. înţelegînd că avea nevoie de un bastion geografic împotriva farului, Bismarck a început să-1 „curteze" pe Regele Carol. Date fiind puternicul ataşament al Regelui României faţă de ţara sa natală şi teama adînc înrădăcinată faţă de Rusia, Bismarck 1-a cîştigat repede ca aliat, în l 833, Carol a încheiat un tratat cu Germania şi Austro-Ungaria. în virtutea prevederilor tratatului, ambele Mari Puteri promiteau sprijin României împotriva oricărei agresiuni, de oriunde ar fi venit aceasta. România se angaja să sprijine Germania şi Austria, dar numai dacă agresorul era Rusia sau Serbia, în anul 1888, la tratat a aderat şi Italia.

Faptul cel mai important legat de tratat a fost caracterul lui secret. Doar trei persoane din România au ştiut de existenţa lui: Regele Carol, Ion Brătianu (care a murit în 1891) şi ministrul de Externe, în ţară n-a existat decît un singur exemplar al acordului, încuiat în seiful personal al lui Carol din reşedinţa de vară de la munte. Nu a existat nici un duplicat, nici măcar la Ministerul de Externe.

în anul 1888, cînd tratatul a fost reînnoit, temîndu-se în continuare să-i lase pe alţii să cunoască secretul, Regele a preluat complet politica externă în propriile sale mîini. Aşadar, în vreme ce o generaţie întreagă de oameni politici promisese protejarea românilor persecutaţi din Transilvania, Regele Carol a rămas fidel unei alianţe cu călăii unguri ai acestora; în vreme ce un şir întreg de prim-miniştri şi miniştri de Externe proclamaseră public neutralitatea României, Regele lor deţinea un document care, în anumite circumstanţe, angaja România în război împotriva Rusiei Şi/sau Serbiei.

în 1889, Ferdinand a fost proclamat oficial moştenitor al tronului, în 1893, cînd Măria a ajuns la

Bucureşti, România era doar de cincisprezece ani regat autonom, în aceste condiţii, sînt lesne de înţeles temerile Reginei Victoria în legătură cu ceea ce o aştepta pe Missy într-o ţară atît de „nesigură" şi o societate atît de „îngrozitoare".

Capitolul 5

Tinereţea noastră este povestea unei perpetue dăruiri.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Contrar tuturor aparenţelor exterioare, tînăra din trenul ce se îndrepta spre Balcani era exact ce trebuie să fie o Prinţesă - o blondă frumoasă şi neînsemnată. La cei şaptesprezece ani ai ei, obrajii roz ai lui Missy plesneau încă de mult prea multă tinereţe pentru a lăsa să i se întrevadă firea. Doar ochii, de un albastru cristalin pătrunzător, trădau o forţă interioară.

Frumuseţea naturală a proaspetei Principese Moştenitoare nu era pusă în valoare de moda vremii. Zulufii ce se revărsau pe fruntea Măriei, o imitaţie a modei adoptate de Prinţesa de Wales, nu făceau decît să deformeze trăsăturile mai regulate ale tinerei femei. Rochiile greoaie de la finele secolului al XlX-lea atîrnau şleampăt pe silueta ei atletică. Un observator ar fi putut zice că Măria şi trupul său pierduseră din valoare datorită ideilor preconcepute ale părinţilor ei.

Missy a străbătut decorul mohorît de iarnă al Europei Răsăritene călătorind cu vagonul particular, de o eleganţă sufocantă, al Regelui Carol. în prima zi de călătorie a plîns întruna. Dornică să afle cîte ceva despre ţara spre care se îndrepta, ea şi-a asaltat soţul cu întrebări, dar Nando, care nu se pricepea nici el să facă descrieri, a păzit-o cu gelozie de tovarăşii de călătorie care i-ar fi putut satisface curiozitatea. „A fost o călătorie lungă, iar zilele mi-au părut prea lungi", s-a plîns tînăra soţie.

Cum moralul ei, de obicei ridicat, a scăzut ca urmare a încordării nervoase, Măria şi-a găsit alinarea în somn.

Chiar dacă era tandru şi plin de solicitudine, Principele Moştenitor nu devenise mai amuzant în cele cîteva zile de intimitate, în spatele uniformei sale impunătoare, Ferdinand era mai preocupat decît soţia sa de viaţa pe care aveau s-o ducă în România. lubind-o cu disperare, ştergîndu-i lacrimile şi asigiuindu-i confortul fizic, Ferdinand era incapabil să dea fiiu liber îngrijorării sale. I-a vorbit lui Missy pe un ton măsurat, rostind cu bună ştiinţă doar vorbe bine cîntărite, şi şi-a păstrat gîndurile pentru sine. Ceea ce ar fi trebuit să fie o aventură împărtăşită de ambii soţi a devenit o grea şi temută încercare pe măsură ce Măria se pregătea să-şi facă intrarea oficială în România.

Din momentul în care trenul a trecut frontiera la Predeal, o staţiune în Alpii carpatini, cuibărită sub brazi înalţi de 15 metri, şi a început să coboare spre capitala aşezată în cîmpie, Măria şi Ferdinand au fost copleşiţi de cete de ţărani adunaţi în gări, care ovaţionau, cerînd să o vadă pe proaspăta Principesă Moştenitoare. Missy nu avea nici cea mai vagă idee de felul în care trebuia să răspundă acestor femei şi bărbaţi scunzi, oacheşi, pierduţi în veşmintele lor brodate în culori vii, care fluturau deasupra capului drapelul în culorile roşu, galben şi albastru al noii sale ţări. Nici Nando nu ştia ce să facă. Tînăra pereche, timidă, s-a arătat la fereastra vagonului, uitîndu-se absentă în jos la feţele curioase ce o priveau insistent.

„-într-o jumătate de oră sosim, ar fi bine să te îmbraci," i-a poruncit Principele soţiei sale.

Ducesa de Edinburgh alesese îmbrăcămintea pentru intrarea fiicei sale în Bucureşti cu aceeaşi lipsă de preocupare pentru asortare cu care îi alesese şi bărbatul. Capa în culori violet şi auriu, bordată cu blană albă şi îmbrăcată peste o rochie verde de catifea, constituia o excelentă protecţie împotriva frigului iernii, dar gulerul era atît de înalt, încît capul Măriei aproape că dispărea sub el. Piesa de rezistenţă aleasă de Ducesă era o tocă aurie împodobită cu ametiste, atît de „ridicol de mică" încît şi ea aproape că se pierdea în părul blond al lui Missy, pe care, pentru această ocazie, cameristele îl cîrlionţaseră şi îl strînseseră cu

mare grijă în virful capului, „îmbrăcămintea, şi-a avertizat Ducesa fiica înainte de a se despărţi, j oacă un rol important pretutindeni în lume, dar mai cu seamă în ţările din sud, aşa încît nu uita niciodată să te imbraci cu grijă pentru ocaziile festive - asta face parte din îndatoririle unei Prinţese."

pe măsură ce trenul intra în gara Bucureşti, proaspăta Principesă Moştenitoare se străduia din răsputeri să privească cu atenţie feţele soldaţilor ce ovaţionau, în uniformele lor cenuşii, cu chipiuri cu pene lungi, ei păreau mai puţin neatrăgători decît femeile elegant îmbrăcate şi bărbaţii cu joben adunaţi pe peron ca să o întîmpine. însă Măria trebuia să cunoască oficialităţile româneşti. Societatea bucureşteană aştepta nerăbdătoare să-i fie prezentată.

Regele, triumfător, a întins braţele sale scurte ca să o ajute pe Principesa Moştenitoare să coboare din tren şi a îmbrăţişat-o. Missy a simţit că Regele tremura. Primarul oraşului Bucureşti a renunţat să-şi mai rostească discursul de bun venit, pentru că ar fi trebuit să urle ca să acopere vuietul mulţimii, şi s-a mulţumit să-i ofere tradiţionala pîine cu sare. Carol I a condus-o pe Principesă într-un salon de primire, construit special pentru această ocazie şi împodobit cu trandafiri roz şi albi. Oficialităţile guvernamentale au ieşit pe rînd în faţă spre a-i fi prezentate. Erau aşezaţi într-o ordine precisă, începînd cu primul-ministru, urmat de membrii cabinetului său, preşedintele Camerei Deputaţilor, preşedintele Senatului, reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe, ai armatei, universităţii, justiţiei şi poliţiei. Pe măsură ce fiecare dintre aceştia făcea un pas înainte, el sau soţia sa ofereau Principesei Moştenitoare un buchet de flori, pe care aceasta îl trecea imediat cuiva din spate. „Foarte uimită" de ovaţiile ce nu mai conteneau, copleşită de mii de flori care ameninţau să-i păteze hainele cele noi, Măria a început să înţeleagă importanţa pe care o reprezenta pentru naţiune.

In faţa gării, mulţimea era adunată pe mai multe rînduri, iar ferestrele, balcoanele şi copacii erau împodobiţi cu drapele tricolore. Trasă de şase cai cu panaş bogat şi colorat, caleaşca de ceremonie, neagră cu decoraţii aurii, „acoperită literalmente cu flori", o aştepta. Măria a fost ajutată să urce şi i s-a oferit locul de onoare de lîngă Rege, soţul ei fiind obligat să stea singur.

Precedată de poliţie călare şi de un detaşament de cavalerie, caleaşca regală s-a deplasat în procesiune spre Catedrala metropolitană (Mitropolie - n.t.) pentru un *Te Deum* în onoarea Principesei Moştenitoare. Deşi Missy s-a simţit uşurată că se putea refugia în catedrală, căldura din interior a fost foarte mare, iar serviciul religios a durat aproape o oră.

Măria a fost surprinsă că trăsura de ceremonie ce i-a dus la palat era închisă. Cum Ducesa de Edinburgh nu permisese niciodată fiicelor ei să călătorească în trăsuri închise, nici pe gerul cel mai aspru, Principesa Moştenitoare s-a gîndit că, probabil, s-a intenţionat ţinerea la respect a miilor de privitori de pe străzi şi de la ferestre. Din cauza mulţimilor compacte, Măria n-a putut să vadă mare lucru din Bucureşti. De altfel, n-a pierdut nimic, fiindcă în 1893 capitala României arăta nu cu mult mai bine decît un oraş năpădit de buruieni. Deşi în cartierele rezidenţiale bogate existau clădiri arătoase, centrul comercial era în bună parte nepavat, mereu noroios din cauza apelor Dîmboviţei pe care este aşezat oraşul.

Pînă şi Calea Victoriei, principalul bulevard al oraşului şi locul tuturor clădirilor importante, inclusiv al palatului regal, era atît de prost pavată, încît era imposibil să porţi o conversaţie din cauza zgomotului pe care îl făcea trăsura hurducăind peste pietrele de pavaj denivelate. Este adevărat că nici Missy nu avea prea multe de spus. *Zărind* un Union Jack (drapelul britanic - n.t.) care flutura alături de drapelul românesc, Principesa a înţeles că se afla închisă într-o „cutie de sticlă", cu doi bărbaţi pe care îi cunoştea atît de puţin - o străină condamnată să-şi petreacă tot restul vieţii pe pămînt străin.

Impresia pe care i-a lăsat-o noua ei locuinţă n-a fost de natură să o înveselească. „O clădire nu prea impunătoare, joasă, fără vreun stil anume", descria ea Palatul Victoriei, reşedinţa familiei regale din România. Palatul era o clădire obişnuită cu două niveluri, învelită cu stuc şi cu acoperişul mansardat - atît de departe ca înfăţişare de palatele din copilăria lui Missy. Construită pe trei laturi, înjurai unei fîntîni, noua ei locuinţă era împrejmuită de un gard înalt de fier, lîngă care păzeau santinele, în interior, dincolo de o rotondă pardosită cu marmură roşie, se aflau încăperi înalte

"ntunecoase, placate cu marmură neagră şi lemn de culoare '" hisa Pe pereţi atîmau tablouri cu subiect religios, reprezentînd scene tragice, pline de suferinţă*.

Palatul Victoriei avea însă un lucru deosebit, o scară monurnentală, ale cărei trepte le-a urcat, condusă de Rege, viitoarea Regină a României. Eleve cu ochi negri, părul negru şi tenul închis, îmbrăcate în alb, fuseseră postate de o parte şi de Ha a scării ca să presare flori în calea blondei Principese. Ferdinand, care fusese din nou plasat în spatele unchiului său şi al soţiei sale, părea dornic să se sfîrşească ceremonia oficială.

Ceea ce a deprimat-o pe Missy cel mai mult au fost apartamentele personale, despre care ştia că fuseseră aranjate cu grijă în cinstea ei de Nando şi de unchiul său. Concepţia lor despre decoraţiunea interioară era greoaie, sumbră şi excesiv de regală. Măria a fost introdusă în nişte „încăperi bogate, întunecoase, pompoase, neprimitoare şi neospitaliere, toate numai ferestre, uşi şi mobilier, fără vreun colţişor plăcut, fără un şemineu, fără flori, fără măcar un scaun comod!" Regele a îmbrăţişat-o, a ţinut un mic discurs despre fericire în noul ei cămin şi a plecat. Missy s-a aşezat. Nando s-a apropiat de ea şi a îmbrăţişat-o. „-Eşti obosită? -Da, puţin...

8 Ceremoniile astea oficiale detestabile?

9 Da, au durat destul de mult.

10 Trebuie să te odihneşti acum, diseară o să fie un mare dineu.

-Da... un mare dineu..."

Dineul pentru miniştrii venerabili şi soţiile acestora a fost urmat a doua zi de treizeci şi două de nunţi ţărăneşti, sincronizate să coincidă cu aceea a Principelui şi Principesei Moştenitoare. Ginerilor şi mireselor lor, care au sosit în căruţe trase de boi zdraveni cu coarnele împodobite, le-au fost oferiţi bani de către Rege şi Principele Moştenitor şi li s-a permis să sărute mîna noii

*Printre acestea se aflau şi mai multe pînze de El Greco, cumpărate de Regele Carol pentru colecţie, fără a acorda vreo importanţă valorii lor. El Greco era la data aceea un artist uitat şi Regele le cumpărase împreună cu citeva picturi italieneşti oarecare, pur şi simplu pentru a acoperi pereţii Palatului său.

lor Principese Moştenitoare. A mai urmat şi un şir nesfîrşit de baluri de binefacere. Missy îi scria mamei sale că societăţile de binefacere din Bucureşti sperau „să obţină mari fonduri" în sezonul acela ca urmare a prezenţei ei. „Sînt o atracţie atît de mare pentru toată lumea, încît toţi vor să mă vadă. La ultimul bal m-am simţit ca un soi de animal expus la vedere, dar dacă, privindu-mă, au o satisfacţie oarecare, lucrul acesta nu mă deranjează cîtuşi de putin."

Ceea ce îi displăcea erau petrecerile oficiale organizate la palat de Regele Carol în onoarea ei. După o recepţie cu 1000 de invitaţi, Missy s-a plîhs de „mulţimea oribilă de monştri bătrîni şi neinteresanţi" pe care i se ceruse să o cunoască, spunînd că, după două ore de prezentări, încăperea din faţa ei i s-a părut „o masă de capete cărunte şi brune unsuroase, cu ochi negri apoşi şi spinări negre, veste albe şi decoraţii". La un bal cu 2000 de invitaţi, Regele nu i-a permis să danseze cu nici unul din tinerii oaspeţi, ci doar cu cei în vîrstă. „Aşa că pînă la urmă, scria acasă Principesa în vîrstă de şaptesprezece ani, nu am mai avut chef să dansez."

Paralel cu aceste petreceri, moştenitorii tronului au primit cadouri: broderii naţionale, covoare cu desene florale în culori vii, cufere sculptate şi pictate şi icoane de la ţărani, precum şi cadouri mai sofisticate din partea aristocraţiei. De la soţiile membrilor partidului liberal, la data aceea căzut de la putere, Măria a primit o casetă cizelată în aur, plină cu bani, pentru a începe o operă de binefacere; de la conservatori, un ornament masiv din argint pentru a fi aşezat în mijlocul mesei regale.

Fiecare grup regional sau naţional a trimis, prin reprezentanţi, un dar la palat. A existat chiar şi o delegaţie a vizitiilor din Rusia, o sectă misterioasă cunoscută sub numele de scopiţi. Scopiţii nu beau, nu fumau şi, ca o dovadă a totalei lor devoţiuni faţă de Dumnezeu, după ce făceau doi copii, se castrau. Izgoniţi din Rusia pentru fanatismul lor, ei deveniseră birjari în România. Eunuci mătăhăloşi şi blonzi, cu părul tăiat asemenea copiilor olandezi, îmbrăcaţi în sutane lungi, negre şi încinşi cu brîie din satin roz sau bleu, scopiţii au oferit cuplului moştenitor o farfurie de argint.

Cînd nu era centrul de atracţie al vreuneia din acţiunile oficiale

ale Regelui Carol, Măria nu avea nimic de făcut. Temîndu-se că principele Moştenitor şi Principesa s-ar fi putut alia cu vreunul sau altul dintre partidele politice, Regele decretase că moştenitorii săi nu aveau voie să aibă relaţii cu lumea exterioară. Ferdinand s-a supus fără crîcnire. Missy a fost informată că era periculos să ai prieteni. Ea şi soţul ei nu aveau voie să viziteze reşedinţe particulare, inclusiv legaţii.

Regele Carol nu avea încredere nici în doamna Greceanu, femeie de vîrstă mijlocie pe care o numise doamnă de companie a Măriei, aceasta avînd permisiunea de a se prezenta la palat numai cînd era anume invitată de Rege. Spre deosebire de alte tinere vlăstare regeşti transplantate, lui Missy nu i se permisese să-şi aducă o doamnă de companie de vîrstă şi naţionalitatea sa. Lady Monson, care fusese damă de companie a Ducesei de Edinburgh, primise permisiunea să o însoţească pe Măria, dar numai atît cît să o instaleze pe Principesa Moştenitoare în noua ei casă şi, înainte de a se înapoia în Anglia, să o informeze pe Ducesa de Edinburgh cu privire la societatea bucureşteană. Lady Monson petrecuse mare parte din viaţă în străinătate şi era foarte entuziasmată de societatea bucureşteană. Cînd i-a povestit însă lui Missy despre dineurile şi balurile date în onoarea ei - măreţia reşedinţelor, umorul oaspeţilor şi eleganţa petrecerilor -, Principesa Moştenitoare s-a simţit şi mai deprimată.

Doamna de companie a Ducesei s-a rupt pentru o după-amiază de societate ca să-i facă o vizită Măriei înainte de a se înapoia în Anglia. A găsit-o pe Principesa Moştenitoare prăbuşită în mijlocul budoarului, „o încăpere într-un stil rococo dezastruos", înconjurată de daruri de nuntă pe jumătate despachetate, cu care încerca, fără succes, să-şi înveselească apartamentele. „Totul părea nepotrivit în acest decor încărcat şi pompos; lucrurile mele cele mai dragi căpătau o înfăţişare stingheră, plină de reproş; şi lor le era la fel de dor de acasă ca şi mie."

Lady Monson, „mereu volubilă", a dat buzna în camera lui Missy.

„- Draga mea copilă! Nu pari prea veselă şi toate lucrurile astea drăguţe împrăştiate pe jos! Nu te simţi bine? Eşti aşa de
palidă! '

1 Da, nu mă simt bine, nu înţeleg ce se întîmplă cu mine. Mă simt ameţită, totul îmi face greaţă, mîncarea mă dezgustă; eu care n-am resimţit niciodată deosebirea de climă, nu mă pot obişnui cu cea de aici. Totul îmi provoacă greaţă: mirosurile, zgomotele chipurile oamenilor, pînă şi culorile. Mă simt complet schimbată.
Nu mă recunosc.

2 Dar, draga mea, ăsta-i un semn excelent, cît de încîntată va fi toată lumea!

-încîntată? De ce? Fiindcă mi-e greaţă şi mă simt îngrozitor?

- Dar, draga mea, fireşte că ştii ce înseamnă cînd unei tinere soţii îi este «greaţă»?"

Missy nu ştia. „-Ce înseamnă?

3 Doar nu vrei să spui că nu ţi-a spus nimeni, niciodată? a întrebat lady Monson neîncrezătoare.

4 Ce să-mi spună? s-a alarmat tînăra speriată. Ce să-mi spună?"

Englezoaica s-a aşezat pe jos, lîngă Principesa Moştenitoare, şi a încercat să-i explice cum stau lucrurile, accentuînd asupra importanţei rolului Măriei în viitorul noii ei ţări. înţelegînd pentru prima oară adevărată ei funcţie, Missy a izbucnit în lacrimi, lăsînd să-i scape motivele nefericirii sale - singurătatea, plictiseala, faptul că era sechestrată în palat. Lady Monson nu a consolat-o prea mult. Toate acestea nu erau decît obişnuitele vicisitudini ale vieţii regale. Dama de companie a Ducesei de Edinburgh a sfătuit-o pe Măria să nu dea amploare micilor neplăceri, transformîndu-le în tragedii. Informat în legătură cu starea soţiei sale, Principele Moştenitor a sfătuit-o să-i scrie mamei sale.

O parte din problema Măriei era de natură pur fizică, însărcinată la două săptămîni după căsătorie, ea, care nu fusese niciodată bolnavă, avea dintr-o dată greţuri, leşinuri şi dureri mân de cap. „Această stare, cu vomă permanentă, este foarte chinuitoare şi obositoare, dar bănuiesc că trebuie să treci prin aşa ceva", îi scria soacrei sale. „Ştiu că mai tîrziu bucuria va fi atît de mare, încît voi uita repede toate aceste mici neplăceri".

Săptămînile se scurgeau însă „monotone, mohorîte şi deprimante". Principesa Moştenitoare se scula devreme pentru

104

lua micul dejun cu soţul ei, apoi îşi petrecea dimineţile singură, "n timp ce Principele Moştenitor îşi vizita regimentul. Palatul era

zonă sumbră de linişte în mijlocul capitalei pline de viaţă. Missy *rătăcea* dintr-o încăpere într-alta, dintr-o sală în alta, încercînd gă-şi umple timpul. Dejunul şi cina le lua cu Regele şi cu Nando, care discutau în timpul mesei probleme de politică locală şi militare, iar după-masă fumau ţigări de foi tari, care îi făceau rău. Singurele alte contacte umane îngăduite Principesei Moştenitoare erau cameristele ei germane şi profesorul trimis la palat să o înveţe limba română. Cu excepţia doamnei Greceanu, care era chemată uneori să-i ţină companie lui Missy seara, cît timp Ferdinand juca obişnuita partidă de biliard cu Regele, ea nu avea voie să se întîlnească sau să vorbească cu altcineva.

Dacă Regele Carol nu îngăduia nimănui să se apropie de tînăra pereche, în schimb el îi lăsa arareori singuri. Mîncau împreună toate mesele, cu excepţia micului dejun, şi stătea cu ei în apartamentele lor după cină. „Situaţia aceasta nu este întotdeauna amuzantă, scria Missy acasă, dar nu trebuie să fim egoişti; are parte de atît de puţine plăceri şi îi place foarte mult să vină la noi". Din cînd în cînd, Regele îi lăsa pe tinerii căsătoriţi singuri. „... de regulă stăm, ne sărutăm şi ne hîrjonim pînă vine vremea de culcare", îi spunea Missy mamei sale. „Te asigur că sîntem la fel de nebunatici ca întotdeauna. Este lucrul cel mai bun pe care îl putem face, căci dacă nu ne-am copilări împreună, am deveni nişte creaturi îmbătrînite înainte de vreme, fiindcă aici viaţa nu este deloc veselă. Ba s-ar putea spune că este o viaţă chiar foarte plictisitoare."

Crescînd într-o familie numeroasă, Missy nu ştia să se distreze singură. Obişnuită cu mult exerciţiu fizic - călărie, tenis, patinaj

era nevoită să se mulţumească cu plimbări pe jos în compania Regelui sau cu trăsura, cu Principele Moştenitor. Obişnuită să sară din pat foarte devreme, ea a fost surprinsă de lipsa de energie a soţului ei. „Nando al meu este un tip leneş", se confesa ea

mamei sale. La ora 8 dimineaţa, Missy încă îl mai înghiontea pe Principele Moştenitor să se trezească. „E destul de tîrziu,

recunoştea ea, dar, aşa cum mi-a spus Nando dinainte, aici nu este uşor să te trezeşti."

105

Ştiind că mama sa nu prea era dispusă să suporte văicărelile. Măria se străduia să vadă partea bună a lucrurilor. Singură în apartamentul ei, scria scrisori respectuoase părinţilor lui Ferdinand, reamintind mereu dragostea ce o purta soţului ei şj asigurîndu-şi soacra că nu punea în pericol viitorul moştenitor purtînd „îmbrăcăminte prea strimtă", în scrisorile pe care le scria acasă, ea sublinia bunătatea Regelui şi dragostea şi atenţia lui Nando. „N-o să crezi că sînt nemulţumită, nu-i aşa?" îşi implora mama, scurtă vreme după sosirea la Bucureşti. „... .nu trebuie să crezi că sînt deprimată", îi scria ea o lună mai tîrziu. „Uneori mă \ simt poate un pic tristă... Dar te asigur că nu mă dau bătută, în ! orice caz încerc din răsputeri să n-o fac şi, într-adevăr, cînd ai un soţ ca al meu, ar fi un păcat să te plîngi." Cînd a încercat însă să descrie evenimentele care-i umpleau zilele, Măria nu a avut nimic de relatat. „Străduieşte-te ceva mai mult să scrii despre lucrurile amuzante din viaţa ta", îşi admonesta fiica Ducesa de Edinburgh.

Prima persoană care a observat ce se petrece cu Principesa Moştenitoare a fost doamna Greceanu, doamna ei de companie românca. Doamna Greceanu, care crescuse la rîndul ei trei fete, şi-a dat seama că mama viitorului conducător al României era obiectul unei rutine dăunătoare nu numai pentru ea, dar poate şi pentru moştenitorul nenăscut, înarmată cu această observaţie, ea 1-a abordat pe Regele Carol. „Principesa noastră este deprimată şi nu este bine, ţinînd seama de starea sănătăţii sale... Nu este bine să fie lăsată pradă dorului de acasă şi în compania exclusivă a slujitoarelor."

După îndelungate deliberări cu miniştrii săi, Regele a hotărît că cea mai bună formă de distracţie, care să nu-i creeze Măriei „iluzii greşite de libertate", ar fi o serie de serate oficiale. Acestea au fost organizate sub forma unor vizite de prezentare regale, la care oaspeţii se înşirau de o parte şi de alta a unui coridor prin care trecea membrul familiei regale spre un jilţ aşezat pe un mic podium; după ce toată

lumea făcea o reverenţă adîncă, fiecare invitat era adus în faţă spre a fi prezentat.

Seratele Măriei au avut loc într-un salon de primire roşu închis, decorat cu tablouri reprezentîndu-1 pe Regele Carol în război, şi ele au luat parte soţiile de vîrstă mijlocie ale unor bărbaţi de ază Date fi[nc]* slabele sale cunoştinţe de franceză, Principesa Moştenitoare nu a îndrăznit să înceapă a conversa. In plus, Măria [ma]i văzuse pînă atunci doamne fardate şi nu ştia dacă erau au nu decente. Mai rea era jena fizică pe care o resimţea. Cînd încerca să stea în picioare, îi era rău şi se simţea umilită de ceea ce considera o condiţie inexprimabilă.

La Curtea Angliei nimeni nu se referea direct la sarcină. Maximum ce se putea spune era că o doamnă se afla „într-o stare delicată". Acest lucru nu se spunea niciodată în prezenţa unui copil iar Missy fusese considerată un copil pînă în ziua nunţii sale. In Europa Răsăriteană, curtenii nu aveau aceleaşi reticenţe. Măria a fost bombardată cu întrebări la care nu numai că se simţea jenată, dar era şi foarte puţin informată ca să răspundă. O invitată curajoasă, examinînd-o cu atenţie pe Principesa Moştenitoare îmbrăcată într-o rochie ce devenise prea strîmtă în jurul taliei, a felicitat-o în cele din urmă direct şi cu voce tare: „Alteţa Voastră Regală, de vreme ce starea în care vă aflaţi nu mai constituie un mister, ne permiteţi să vă felicităm?" Măria a izbucnit în lacrimi.

De Paşti le scria amuzată socrilor ei că „nu ajută la nimic să fii trist, şi apoi nici nu se cuvine". Şi totuşi era „foarte deprimant să fii atît de singur" de sărbători, mai cu seamă gîndindu-te că „la Coburg familia este reunită în vechea şi draga noastră biserică". In timp ce Nando şi ceilalţi s-au dus să celebreze învierea la Mitropolie, Missy, însoţită doar de doamna Greceanu a participat la serviciul religios oficiat la biserica protestantă germană. Pe la mijlocul rugăciunii Tatăl Nostru, tînăra care purta în sine speranţa unei ţări s-a prăbuşit într-un leşin greu. Doamna Greceanu a dus-o la Regele Carol, înnebunit la gîndul că accidentul s-ar fi putut să-i dejoace planurile dinastice. Missy era însă mai zdravănă decît îşi imagina el. O dată stabilit că viitorului moştenitor nu i se întîmplase nimic, doamna Greceanu s-a folosit de prilej pentru a-i spune din nou Maiestăţii sale că trebuia întreprins ceva pentru ameliorarea vieţii şi stării de spirit a Principesei Moştenitoare.

Au urmat cîteva ieşiri la manifestări religioase şi militare. Cu Prilejul uneia dintre acestea, Măria a vizitat mănăstirea Cernica,

înălţată pe întinsul teren mlăştinos pe care este construit şi Bucureştiul. Măria a fost fascinată de Cernica, cu călugării ei cu bărbi cărunte, potcapuri şi veşminte largi şi negre. Deşi aveau un aspect „înfricoşător", „murdar" şi miroseau „îngrozitor a usturoi", capela lor era veche, iar grădinile ce coborau spre mlaştină erau pline la data aceea cu stuf unduitor şi stînjenei sălbatici de culoare galbenă. „Simţeam că dincolo de plictiseala de moarte a vieţii pe care eram condamnată s-o duc se mai afla ceva... nu lipsit poate de farmecul pe care îmi imaginasem că am să-1 descopăr în această ţară îndepărtată", a spus ea.

în luna iunie Curtea s-a mutat la Sinaia, o staţiune mondenă cu hoteluri elegante şi vile înalte, situată la o altitudine de 2900 picioare (aproximativ 680 m) în Carpaţi. Aici se refugiau, fugind de căldurile teribile şi umiditatea din Bucureşti pe timpul verii, boierii bogaţi şi soţiile lor, acestora alăturîndu-li-se diplomaţii occidentali aflaţi în misiune în Balcani, în timpul zilei călăreau, jucau tenis ori făceau plimbări pe jos, iar noaptea jucau la Cazinou. „O trăsătură agreabilă a acestui cazinou, spunea soţia de origine canadiană a unui comandant de marină român, este absenţa mulţimii jerpelite care înghiontește atît de des lumea elegantă la Monte Carlo şi în staţiuni similare. Toţi aparţin aceleiaşi lumi şi se cunosc între ei".

Toţi se cunoşteau, mai puţin cu Principesa Moştenitoare, aflată în continuare în carantină socială. Cu toate acestea, Sinaia constituia o schimbare fericită. Obişnuită cu viaţa în aer liber, Missy căuta un suport în pădurile verzi şi dese de brad şi în aerul proaspăt al staţiunii. Pajiştile alpine erau pline de flori sălbatice pe care le culegea împreună cu Nando.

Pînă să li se construiască o reşedinţă proprie, tînăra pereche a locuit cu Regele în castelul Peleş. Peleşul este situat pe o pajişte plină de verdeaţă de pe ceea ce a fost cîndva un deal împădurit; în perioada monarhiei, la el se ajungea străbătînd un drum romantic, ce şerpuia printre brazi, avînd în depărtare perspectiva minunată a piscurilor transilvănene. Decorul în care este amplasat castelul era pe atunci şi este şi acum mult mai izbutit decît faţada. Aşa cum comenta un vizitator, „Este ca o vrajă care, aşa cum se întîmplă cu unele femei, pierde o bună parte din farmec atunci

cînd te apropii." Mătuşa Vicky a numit Peleşul o „afacere neizbutită". „Doamne, s-a văietat ea cînd Regele Carol i-a arătat tablourile din castel, cînd te gîndeşti că a cheltuit şase milioane de franci pe o clădire atît de urîtă!"

Un amestec de stiluri - german renascentist, neogotic, bizantin si transilvănean -, castelul cu 150 de încăperi era întruchiparea gusturilor Regelui Carol, care era mult prea mîndru de creaţia sa ca să vadă vreun cusur în faţadă, unde putea fi întîlnită o loggie turcească chiar deasupra unei terase alpine, prima încadrată de ogive bizantine, cea de-a doua înconjurată de o balustradă din lemn cafeniu, apoi turnuri, foişoare şi ornamente pe fiecare metru pătrat. Regelui îi trebuiseră zece ani să vadă castelul construit. Castelul a continuat să-l preocupe tot restul vieţii, adăugîndu-i o încăpere sau o terasă, ori acoperind sala de recepţie, iniţal concepută ca o curte interioară, cu un acoperiş amovibil.

în interior, castelul Peleş părea că geme sub greutatea prea multelor sale coloane, arcade şi balcoane. Erau prea multe stucaturi şi ornamente aurite, prea multe blazoane, coroane şi statui şi mult prea mult mobilier gotic renascentist, încăperile publice erau decorate în toate stilurile posibile: o sufragerie renascentistă, o încăpere turcească, una maură şi un imens salon de muzică împodobit cu candelabre de Veneţia. Fie dintr-o afinitate de gusturi cu unchiul său, fie pur şi simplu din teamă, Ferdinand considera sala tronului şi biblioteca drept „adevărate opere de artă".

Asemenea stăpînului său, castelul avea un aspect mohorît. Ferestrele erau din sticlă colorată. „Totul părea să fi fost conceput să ascundă cerul, lumina soarelui", se plîngea Măria. Pînă şi cromatica interioară - Regina Elisabeta prefera auriul patinat şi culoarea verde închis a muşchiului - sporea aspectul sumbru.

Viaţa la castelul Peleş nu prea aducea a vacanţă, pentru că Regele Carol impunea Curţii acelaşi program rigid ca şi la Bucureşti. Măria petrecea zilele singură, pentru ca seara să urmărească partida de biliard dintre Ferdinand şi unchiul său. Din fericire, nu a trecut prea mult timp pînă ce, de la Coburg, Ducesa a trimis-o pe Ducky să-şi distreze sora. Deşi era nevoită în continuare să se conformeze restricţiilor de la Curte, Missy

avea acum lîngă ea pe cineva de aceeaşi vîrstă, cu care să împartă frustrările, în plus, Ducky oferea un motiv pentru a explora împrejurimile.

în vreme ce Măria îi împărtăşea surorii sale puţinele lucruri pe care le ştia despre România, la Coburg Ducesa îşi asuma un nou rol. în vara aceea (l 893) a murit unchiul Ernie şi tatăl lui Missy şi-a iuat, în sfîrşit, în primire funcţia de Duce de Coburg şi Gotha. „Pentru unchiul Alfred e un moment dificil, scria mătuşa Vicky fiicei sale, căci va trebui să renunţe pentru totdeauna la draga Londră şi să se dedice ducatului german şi noilor sale îndatoriri. Sînt sigură însă că mătuşa Măria va fi încîntată să fie personajul feminin nr. l şi Ducesă domnitoare."

O dată cu instalarea definitivă a Ducesei la Coburg şi îndepărtarea de Ia Curte a amantelor destrăbălatului unchi Ernie, locul vechilor şi penibilelor probleme sociale a fost luat de probleme noi, de natură financiară. Unchiul Ernie îşi lăsase afacerile economice în neorînduială şi mama lui Missy a fost nevoită să achite datoriile moştenite de soţul ei din averea sa personală, în ciuda datoriilor, potrivit spuselor mătuşii Vicky, „averea este practic foarte consistentă şi, dacă a fost administrată cum se cuvine, trebuie să fie foarte mare".

în luna octombrie, la numai două luni după ce soţul ei preluase funcţia, noua Ducesă de Coburg a călătorit în România ca să o asiste pe Missy la naştere. „Sper să pot aştepta ziua cea mare la Sinaia", îi scria Principesa Moştenitoare soacrei sale. „Ţin foarte mult să fie aşa, dar pînă acum Unchiul este total împotrivă. Cînd va sosi mama, ea va trebui să-l convingă să-şi dea asentimentul."

în opinia Regelui Carol, orice situaţie, de mai mare sau mai mică importanţă, trebuia supusă unei analize atente cu privire la posibilele implicaţii politice. Naşterea unui viitor moştenitor nu era, fără îndoială, un eveniment minor. El presupunea un lanţ nesfirşit de decizii, începînd cu stabilirea locului -

„doctori, doici, date, nume, ore ale zilei şi chiar încăperi". Regele le examina pe fiecare în parte, punînd în balanţă argumentele pro şi contra,

110

precum şi efectele pe care le-ar putea avea în viitor asupra naţiunii. Fiecare lucru era plin de prevestiri rele. Pretutindeni erau capcane pentru cel neavizat.

Ducesa de Coburg, practică şi tiranică, a spulberat însă toate aranjamentele Regelui ca o veritabila reprezentantă autoritară a Romanovilor. Nu era vorba doar de faptul că ea însăşi adusese pe lume cinci copii, dar se afla într-o casă în care, în afară de fiica sa, nu mai exista nici o altă femeie cu care să împartă prerogativele, în vreme ce Regina Elisabeta a României, exilată, îşi exaspera mama la Neuwied, Ducesa trona autoritară la castelul Peleş. Missy s-a retras din discuţii, lăsîndu-l pe Ferdinand tampon între două dintre cele mai autocrate capete încoronate în bătălia asupra naşterii primului moştenitor pămîntean al tronului României.

Pînă şi Regina Victoria a intrat în luptă, recomandînd asistenţă medicală adecvată. „M-am războit teribil cu draga de bunică în legătură cu infirmiera englezoiacă pe care a ales-o pentru tine, îi scrisese Ducesa fiicei sale înainte de a sosi în România, dar n-o să renunţ la infirmiera admirabilă pe care am angajat-o deja şi pe care o voi aduce cujnine în locul bătrînei bîrfitoare pe care ar voi ea să ţi-o trimită." în afară de infirmiera rusoaică ce a asistat-o pe Măria la această naştere, ca şi la cele ce au urmat, Ducesa a adus cu sine şi pe medicul ei personal, dr. Playfair, fratele unuia din şambelanii Victoriei şi, ca atare, pe placul Reginei. Doctorul Playfair avea asupra sa o telegramă prin care bunica lui Missy îi cerea Regelui Carol să accepte serviciile medicului englez. „Vrem să luăm măsuri de siguranţă, poruncea Regina, întrucît Orientul este atît de aproape şi, ştiţi şi dumneavoastră, atît de extrem de nesigur."

Missy nu avea de unde să ştie că aducerea doctorului Playfair a reprezentat, practic, rezolvarea unui serios conflict, anume acela asupra utilizării cloroformului la naştere. Cerînd ca lui Missy să-i fie administrat un analgezic, Ducesa de Coburg şi Regina Angliei se împotriveau concepţiilor religioase şi ştiinţifice ale timpului. Clerul românesc a protestat vehement: femeile trebuie să plătească prin suferinţă păcatul Evei. Medicii români au fost de acord.

111

Problema era atît *de* delicată, încît mamei-adolescente nu i s-a spus absolut nimic nici despre controversă, nici despre rolul Reginei Victoria. După aproape doi ani, pe cînd se afla în vizită la bunica sa, în Anglia, Missy a fost întrebată de Regină dacă i se administrase cloroform pentru a-i uşura durerile naşterii. „Am simţit cum mi se urcă sîngele în obraji şi o uscăciune în gît, povestea ea. Curaj! Mărturiseşte că ţi s-a administrat un pic de cloroform, că mama şi medicul englez insistaseră asupra acestui lucru... Şi să vezi atunci mustrări, să vezi atunci predică, să vezi atunci expresia dispreţuitoare a Reginei; căci Regina Victoria era, fără doar şi poate, o spartană, care m-ar fi dispreţuit din adîncul sufletului pentru laşitate. Nu mică mi-a fost surprinderea însă să aud un hohot de rîs duios şi cristalin şi pe bunica declarînd: «Ai dreptate, draga mea, mie mi s-a dat cloroform abia la a noua şi ultima naştere; din păcate, nu fusese descoperit mai înainte şi te asigur, draga mea copilă, că regret profund faptul că am fost nevoită să aduc pe lume opt copii fără acest ajutor preţios»."

Durerile naşterii au început sîmbătă, la vremea cinei, iar a doua zi, duminică 15 octombrie 1893, la ora l, Missy a adus pe lume, în marele dormitor oficial din Castelul Peleş, un băiat. Nou-născutul a primit numele de Carol, după numele unchiului tatălui său.

Furioasă pe doctorul Playfair, care fusese atît de insensibil încît să spună că „a avut o naştere foarte uşoară", Missy „a simţit
nevoia să-şi întoarcă faţa spre perete, nemaidorind să revină la o viaţă în care exista atîta suferinţă". „Ascultă tunurile - o încînta
cu vorbe dulci Ducesa -, gîndeşte-te cît de bucuros va fi poporul cînd va auzi cele 101 de salve." Pe Principesa Moştenitoare nu o interesau însă speranţele românilor. Izolată de oameni, ea nu resimţea nici un fel de bucurie de pe urma faptului că le dăruise un principe. Se simţea mai degrabă victima neajutorată a unei conspiraţii la care participaseră Natura şi cei care era de presupus că o iubeau. Şi nu se înşela.

Capitolul 6

Oh, am fost predestinată să fiu mamă! REGINA ELISABETA A ROMÂNIEI

La trei luni de la naşterea fiului ei, Principesa Moştenitoare era din nou însărcinată. Se simţea tare nefericită şi se subţia „ca un fir de aţă". Pentru Măria, sarcinile n-au fost niciodată uşoare. Resimţea un soi de vină personală pentru făptui că îi era rău şi se îngraşă. „Mă simt foarte umilită fiindcă sînt atît de urîtă", îi scria mamei sale. „Nu ştiu dacă toate femeile suferă la fel de mult ca mine cînd trec prin aşa ceva. Poate nu se cuvine să mă simt astfel, dar nu-mi pot reprima acest sentiment."

Totodată, a început să vorbească deschis despre restricţiile la care era supusă. Vizita mamei sale îi dăduse curaj. Furioasă pe Regele Carol pentru viaţa de rutină pe care i-o impusese Principesei Moştenitoare, Ducesa de Coburg le scrisese atît Regelui, cît şi fratelui mai mare al acestuia, Prinţul Leopold, protestînd împotriva izolării fiicei sale şi a incapacităţii ginerelui său de a-şi apăra soţia, în urma acestor scrisori, lui Missy i s-a îngăduit să participe la cîteva petreceri date la reşedinţele miniştrilor din guvern. Ducesa era încîntată. „Unchiul trebuie să înveţe că pe lumea asta există şi oameni tineri şi veseli... că n-o să sufere Constituţia României dacă ai să mergi la baluri şi chiar dacă ai să dansezi cu ofiţeri tineri în locul unor miniştri bătrîni."

Această libertate a fost însă întreruptă de noua sarcină a lui Missy. „Viaţa n-are ce să ne ofere aici... scria Principesa

Moştenitoare soacrei sale în primăvară —, lucrul cel mai important pentru noi este să ieşim mai des... să ne aflăm printre oameni fericiţi".

în vară, Principesa Moştenitoare şi soţul ei şi-au luat obişnuita vacanţă, care a durat fix şase săptămîni, vacanţă împărţită cu grijă între familia lui şi familia ei. Viaţa la Sigmaringen gravita în jurul mamei lui Nando, tot mai pretenţioasă, mai ipohondră şi mai răsfăţată, în speranţa că va trezi astfel gelozia Măriei. Deşi Missy nu a încetat niciodată să-şi iubească socrul, ea a început să-i deteste soţia. Linguşelile Prinţesei Antonia pe lîngă Nando o iritau. Revenit acasă, la Sigmaringen, Principele Moştenitor al României a colindat prin castelele familiei, fumînd ţigări mari de foi. „Nando arată fericit, mănîncă enorm şi scoate sunete neplăcute după pofta inimii în prezenţa mamei sale indulgente", îi scria Missy Ducesei de Coburg cîţiva ani mai tîrziu.

Principesa Moştenitoare abia aştepta să se ducă la ea acasă, la Coburg, unde şi-a reluat fericită vechile tabieturi - ceaiul servit în minunata grădină de la Rosenau, partida de tenis, excursii călare sau cu trăsura şi lungi seri de lectură cu voce tare. Mai erau apoi spectacolele teatrului local, pe care, entuziastă, Ducesa de Coburg îl patrona, citind piese noi, supraveghind punerea lor în scenă şi chiar încurajîndu-şi fiicele să joace alături de trupa de teatru a ducatului.

în aprilie 1894, Măria a primit permisiunea de a reveni la Coburg pentru a participa la căsătoria surorii sale Ducky cu Marele Duce Ernst de Hessa. în termeni regali, căsătoria lui Ducky era considerată cea mai reuşită dintre toate alianţele matrimoniale ale familiei Edinburgh. O căsătorie totuşi nu prea fericită, deoarece nici mireasa, nici mirele nu erau entuziasmaţi de partidă.

Ducky şi vărul ei rus, Marele Duce Kiril Vladimirovici, se iubeau de trei ani, dar mama lui Ducky şi tatăl lui Kiril erau soră şi frate, iar Biserica Ortodoxă rusă interzicea căsătoria între veri primari. Din nefericire pentru Ducky, Biserica protestantă nu avea asemenea restricţii, împiedicată să se căsătorească cu vărul ei dinspre mamă, pe care îl iubea, ea a putut, în schimb, să se căsătorească şi chiar s-a căsătorit cu vămi primar dinspre tată. Ernst, Mare Duce de Hessa, era fiul cel mare al surorii tatălui ei, Alice.

Asupra acestei căsătorii insistaseră Regina Victoria şi Ducele j Coburg. în vreme ce Ducesa de Coburg era ocupată în România cu naşterea fiului lui Missy, Ducele s-a deplasat în Anglia nentru a pune la cale, împreună cu mama sa, căsătoria lui Ducky. Regina, care „ajunsese la înţelegere" cu Ducesa, şi-a

determinat nepotul încăpăţînat să facă cererea în căsătorie. Ducele a fost încîntat. „Astă-seară s-a împlinit marea noastră dorinţă, i-a telegrafiat el mamei sale în ianuarie 1894. Ducky a acceptat cererea în căsătorie a lui Ernie de Hessa."

A fost dorinţa tuturor, mai puţin a miresei, a mirelui şi a mamei miresei. Ducky iubea un alt bărbat, pe Ernie nu-1 atrăgea Ducky, iar Ducesa de Coburg se temea ca fiica sa să nu fie cumva atrasă în tabăra engleză. „Am avut o lungă conversaţie cu Ernie... despre familia engleză, îi scria ea Măriei, despre Bunicuţa, şi i-am explicat de ce nu-i putem iubi cu adevărat şi cît de des au fost insolenţi şi dispreţuitori faţă de mine... nu trebuie s-o tîrască mereu pe Ducky în Anglia, în perpetuă adoraţie faţă de Bunicuţa, şi... trebuie să înţeleagă motivele pentru care *noi* n-o vom putea *adoraniciodată."*

Căsătoria lui Ducky cu Ernie a reprezentat evenimentul monden cel mai important al anului, la care au participat însăşi Regina Victoria şi un şir întreg de alte capete încoronate. „Nu am văzut nicidată atît de multe", nota secretarul particular al Reginei. Printre acestea s-a numărat şi sora mai mare a miresei, aflată în aproape a patra lună de sarcină, îmbrăcată într-o rochie albă de satin brodată cu fir de aur. „Micuţa Missy a României, avea să relateze mătuşa Vicky, arăta palidă şi slăbită."

După căsătoria lui Ducky şi un scurt interludiu la Londra, Principesa Moştenitoare a revenit în România pentru a aştepta naşterea celui de-al doilea copil. La această naştere, tînăra de optsprezece ani a fost lăsată să se descurce singură. Nu tu medic englez, nu tu anestezie, nu tu Ducesă de Coburg, a cărei sosire a avut loc cu întîrziere. Mai rău decît atît, Missy a trebuit să-i ţină piept Reginei Elisabeta a României, proaspăt revenită din exilul petrecut în Germania. Cum dinastia creştea conform planului, Regele Carol şi-a putut permite o oarecare generozitate faţă de soţia sa. Sosirea Reginei prevestea zile grele pentru Măria.

115

Asemenea tatălui ei, Principesa Moştenitoare a României a descoperit foarte repede că nu avea nimic comun cu fosta Prinţesă de Wied.

Elisabeta de Wied, care a devenit Regina Elisabeta a României, crescuse înconjurată de suferinţă. Tatăl ei, un nobil instruit din pătura conducătoare germană, a fost ftizie, iar mama ei a suferit de o invaliditate cronică, întrucît ştiinţa medicală nu-i putuse ajuta nici pe ei, nici pe fratele său mai tînăr, care murise în chinuri la o vîrstă fragedă, mama Elisabetei şi-a îndreptat speranţele spre vindecarea prin credinţă. De la vîrstă de doisprezece ani, Elisabeta a fost încurajată să participe la şedinţe de spiritism şi de hipnoză.

Elisabeta de Wied a fost un copil greu de stăpînit, hiperactiv şi hipersensibil. Pentru a-i tempera energia, a fost dusă la ospiciul din localitate ca să-i supravegheze pe cei internaţi. Acest lucru, ca şi anii petrecuţi pe marginea patului de suferinţă a diverşilor membri ai familiei n-au putut să-i tempereze firea surescitată, în timpul agoniei mamei vitRege a mamei sale, Elisabetei i s-a cerut să stea în genunchi lîngă patul bătrînei, fără hrană, timp de mai bine de o zi şi o noapte.

Aceasta era istoria fetei care îl speriase pe Affie, pornit în căutarea unei soţii. Elisabeta avea vreo douăzeci şi cinci de ani cînd, nemaisperînd să se mărite, dar dorind cu disperare copii, 1-a întîlnit pe viitorul Rege Carol al României. Pierderea unicului lor copil a fost tragedia personală şi politică a vieţii ei; n-a mai rămas niciodată însărcinată şi şi-a petrecut restul anilor de fertilitate consultînd specialişti. Regina a consultat şi vraci, unul dintre aceştia reuşind s-o determine să mănînce o iepuroaică gestantă cu puiul din interior.

Purtînd doliu alb după fetiţa ei defunctă, Regina Elisabeta a adoptat pseudonimul literar de Carmen Sylva, adunînd în jurul ei un cenaclu de debutante - Muza Tragică servită de slujitoarele ei. Pe aceste tinere femei le îmbrăca în veşminte orientale, li se adresa spunîndu-le „copilele mele" şi le îndemna să pornească în căutarea frumuseţii. Preferata ei era Elena Văcărescu. Carmen Sylva se autoconvingea că sufletul fiicei sale defuncte se reincarnase în trupul Elenei.

116

Cînd Ferdinand a sosit La Curte în 1889, Regina a hotărît că substituta fiicei sale ar fi consoarta ideală pentru el. A început ruin a-1 aşeza pe Principele Moştenitor lîngă Elena la dineurile de familie? apoi a aranjat întîlniri într-un cadru mai intim şi, în fine, a scris o poezie despre tinerii îndrăgostiţi. Regina Eiisabeta considera că, încercînd să unească sîngele local cu cel regal, făcea României o favoare.

Românii s-au arătat însă a fi de altă părere. Cînd au aflat despre aventura Principelui Moştenitor, au protestat vehement împotriva Reginei. Mînia lor a fost alimentată de Rege, care avea nevoie de un ţap ispăşitor din punct de vedere politic pentru a-l acoperi pe Ferdinand, iar din punct de vedere personal pentru a masca afecţiunea ce o purta uneia dintre domnişoarele de onoare ale soţiei sale. El a exilat-o pe Elena Văcărescu, iar pe Regină a trimis-o la mama sa în Germania, unde a întîlnit-o pe Missy pentru întîia oară, în castelul ei din mijlocul pădurii.

Regina României a petrecut doi ani în exil. în acest interval, Missy s-a căsătorit şi a dat naştere moştenitorului tronului. „Biata Eiisabeta!", îi scria împărăteasa Frederika Reginei Victoria cu ocazia naşterii Principelui Carol. „Nu am avut curajul să-i telegrafiez, căci am impresia că nu poate primi această bucurie fără a resimţi şi o mare amărăciune." Se pare că Regina României, care îi scrisese Măriei înainte să se fi născut Carol spunîndu-i că spera să aducă pe lume o fetiţă, a fost „teribil de furioasă" aflînd că noul născut era băiat.

Regina Eiisabeta s-a întors în România tocmai la timp pentru a fi prezentă la cea de-a doua naştere a Măriei. Dorindu-şi calmul mamei sale, Măria a trebuit să suporte elucubraţiile Reginei-poete. „Mătuşica, copleşită de amintiri dureroase legate de propria maternitate, precum şi de multele ei speranţe neîmplinite, a fost agitată şi emoţionată de acest eveniment de familie, îndemnîndu-mă întruna să pricep că acesta era cel mai minunat, mai glorios şi mai binecuvîntat ceas al vieţii mele. Sfîşiată de cele mai înfiorătoare dureri, n-am putut cu nici un chip să mă ridic la înălţimea entuziasmului ei şi am plîns, tînjind după mama, care şi-a făcut apariţia în scenă abia după cîteva zile." - . , . - -

Măria a fost asistată la naştere de un medic român care i s-a alăturat Reginei Elisabeta, refuzînd să-i administreze un anestezic. Durerile au fost amplificate de tensiunea emoţională, iar experienţa traumatizantă. Missy a născut o fetiţă căreia i s-a pus numele Elisabeta, după numele Reginei recent repuse în drepturi.

Naşterea celui de-al doilea copil a reprezentat un moment de cotitură în viaţa Măriei. Mulţi ani mai tîrziu, ea va scrie poveşti exotice de dragoste. Una dintre acestea, intitulată *Reginele încoronate,* este povestea a două suverane, una tînără, iar cealaltă bătrînă, ambele portrete foarte transparente ale autoarei însăşi. In carte, tînără Regină mitică descrie efectele pe care le-a avut naşterea asupra atitudinii sale faţă de sine şi faţă de soţul ei. „După naşterea celui de-al doilea copil, am simţit deodată un teren mai solid sub picioare, că nu mai eram o sclavă în mîinile unui bărbat -ceva din durerea pe care fusesem nevoită s-o îndur îmi dădea dreptul să-mi privesc stăpînul în ochi cu conştiinţa că eram egali, că pruncul plăpînd pe care îl ţineam la piept era un scut împotriva unor surprize care nu mă mai puteau atinge."

După ce a născut-o pe Elisabeta, Măria a decis că nu era cazul să facă un copil în fiecare an. A-l convinge însă pe soţul ei, supus unor presiuni catolice şi dinastice, că avea dreptul la alt fel de viaţă decît o perpetuă maternitate, nu era lucru uşor. în campania pe care a început-o a fost sprijinită de Ducesă, care a declarat că în această privinţă toţi bărbaţii sînt nişte egoişti. Missy nu a fost de acord: „.. .Nu trebuie să-l crezi egoist pe Nandchen (Nando), îi scria mamei sale, nu este; e chiar mulţumit de situaţia actuală şi nu mă chinuie deloc în această privinţă".

Nu la fel de maleabilă era însă Regina Elisabeta. De-abia sosită la palat, a şi început să-şi revendice poziţia de stăpînă-manevră ce presupunea „detronarea" succesoarei sale. Regina se considera o autoritate în materie de copii şi doici. „Toată lumea crede că are dreptul sa se amestece în treburile mele şi uneori îmi ies din sărite", îi scria Măria socrului ei.

Singura mîngîiere a Principesei Moştenitoare în îndelungata perioadă de refacere postnatală a fost prezenţa surorii ei în vîrstă de şaisprezece ani, Sandra, pe care Ducesa o lăsase să-i ţină companie. Dîndu-şi seama că Missy era cu nervii la pămînt,

c ndra 1-a rugat pe Regele Carol să o lasă să meargă de Crăciun Coburg. Regele a refuzat. Regina Elisabeta abia se întorsese din Germania. Dacă Principesa Moştenitoare ar fi plecat acum, lumea ar fi crezut că cele două femei nu se înţeleg. Măria trebuia ă se întoarcă cu întreaga Curte la Bucureşti pentru ca lumea să nu clevetească. „Tocmai un repaus lipsit de prezenţa voastră, a tuturor, este ceea ce-i trebuie,

1-a avertizat Sandra, altfel nervii ei se vor face ţăndări."

în cele din urmă, Carol a încuviinţat, dar numai cu condiţia ca Măria să se întoarcă întîi la Bucureşti înainte de a pleca acasă şi să-şi l[ase] copiii în România. Asupra acestui din urmă lucru Principesa Moştenitoare a avut o dispută cu Regina, ieşindu-şi din fire cînd Elisabeta i-a spus că aceşti copii nu aparţin mamei lor, ci Regelui şi României.

Regele avea întotdeauna de obiectat cînd Măria încerca să plece din România, cu sau fără copii. Ducesa de Coburg nu putea înţelege acest lucru şi o învinuia pe Missy că nu este în stare sase. impună. „.. .cu Unchiul fii fermă, îşi sfătuia ea fiica, şi ori de cîte ori e încăpăţînat, fii rece şi *înţepată* şi cîteva zile arată-i că-i porţi pică... Eu ştiu cel mai bine cum trebuie să te porţi cu oamenii încăpăţînaţi şi care fac numai ce vor ei. Dacă te dai bătută, *eşti pierdută,* căci te vor călca mereu în picioare şi te vor strivi pînă ce vor stoarce din tine ultimul strop de viaţă şi de plăcere."

Ducesa nu înţelegea adesea esenţa problemei. Dezacordurile cu privire la călătorie erau doar reflectarea unor divergenţe mai adînci de atitudine existente între Rege, Regină şi Principesa Moştenitoare (Principele Moştenitor nu avea opinii). Regele Carol, care îşi sacrificase întreaga viată pentru România, credea că va putea continua să ţină ţara în mînă doar prin puterea voinţei şi grija faţă de împlinirea datoriei. El nu putea pricepe de ce soţia nepotului său nu sosise în România cu aceleaşi gînduri ca şi el, gata să facă din aceasta întreaga ei raţiune de a fi. După Carol I, fericirea personală nu era un scop legitim pentru un Prinţ de Hohenzollern sau o Prinţesă de Edinburgh.

Acuzată de Rege de indiferenţă faţă de datorie, iar de Regină de insubordonare, tînăra Principesă Moştenitoare a României a fost calificată de rudele sale din Europa Apuseană drept

119

superficială şi insensibilă. Mătuşa Vicky îi descria pe Măria şi pe soţul ei într-o scrisoare scrisă în cel de-al doilea an al lor de căsnicie, pe cînd se aflau în vizită în Germania: „Aseară au venit să ne vadă Missy şi Ferdinand al României: ea, extrem de frumoasă şi aproape un copil, foarte diafană şi delicată; el, bietul, mai lipsit de farmec ca oricmd. Ea pare destul de fericită, dar e foarte tînără, lipsită de experienţă şi nu se pricepe să aprecieze oamenii. La cei optsprezece ani ai ei, se bucură de viaţă, schimbare şi frumuseţe. Are tot optimismul tinereţii şi, din fericire pentru ea, sentimente nu prea profunde, bănuiesc".

Măria nu ar fi fost niciodată de acord cu o asemenea caracterizare. Crescută la Curţile Angliei, Germaniei şi Rusiei, unde oboseala îndatoririlor regeşti era îndulcită de familii numeroase şi divertismente mondene, ea fusese total nepregătita atît pentru România, cît şi pentru Rege. „... în noua mea ţară... eram o simplă rotiţă în ceasul care arăta ora Unchiului, dar o rotiţă care trebuia să-şi joace neîncetat rolul, şi nimeni nu se străduia să dea acestui rol o strălucire oarecare ori să-1 facă să pară util... Tot ceea ce făceam părea să iasă întotdeauna pe dos şi nimeni nu înţelegea că atunci cînd eşti tînără şi viaţa îţi curge ca o flacără prin vene, vrei uneori să fii veselă, să rîzi, să te distrezi cu oameni de vîrsta ta... să fii o entitate de sine stătătoare, un om cu judecată proprie, cu gînduri, obiceiuri, gusturi, idealuri şi dorinţe proprii."

Missy şi-a dat seama că Regina o înţelegea chiar mai puţin decît Regele. După exil, Elisabeta s-a întors purificată, hotărîtă să se limiteze, în public, la opere de binefacere, iar în viaţa personală, la arte. Ca şi înainte, ea a strîns în jurul ei un grup de femei care şedeau la picioarele ei, în vreme ce ea scria şi recita versuri, picta sau cînta la pian. Regina era convinsă că munca de creaţie avea valoare numai dacă era spontană, nealterată de critică sau revizuiri: în consecinţă, avea zilnic posibilitatea să descopere noi talente, la ea însăşi şi la alţii.

Deşi tînără, Missy a înţeles că saloanele Reginei erau nişte exerciţii de glorificare a mediocrităţii. „După părerea oricui, bunul gust nu era unul din atuurile mătuşii Elisabeta, ba, ceea ce era mai rău, era un gust încărcat, agresiv, excentric, de neignorat...

120

- trucît Mătuşa era... extrem de convinsă de meritele a tot ceea [111] făcea, erai mereu chemat să-ţi exprimi admiraţia şi încuviinţarea."

Ceea ce nu reuşise Atotputernicul să-i dăruiască Elisabetei , materie de har, îi dăduse cu prisosinţă în materie de nerseverenţă, căci Regina n-a încetat nici o clipă să încerce să-şi aducă nepoata

la supunere artistică. Dacă Missy se aventura în încăperile Elisabetei, era imediat adusă la ordine. „Stai jos aici, la picioarele mele, şi ascultă, draga mea", îi poruncea Regina, întinzînd braţele pentru a o aduce pe Principesa Moştenitoare în comunitate. Măria se aşeza supusă, în vreme ce celelalte doamne, tinere sau bătrîne, care se ridicaseră în picioare la intrarea ei, îşi reluau locurile „cu ochii lipiţi de chipul Reginei-poete".

„Atmosfera, releva Măria, vibra întotdeauna de o puternică emoţie în legătură cu un subiect anume, un nou *hobby,* o bucată muzicală, o broderie, un tablou sau descoperirea minunată a unei noi cărţi. Nimic nu se făcea vreodată cu calm, totul trebuia să fie frenetic, tragic, excesiv... Mătuşica avea permanent nevoie de auditoriu, iar acest auditoriu era instruit să se agate de fiecare vorbă a ei, să-i urmărească starea de spirit, trebuind să rîdă sau să plîngă, să elogieze sau să deplîngă în funcţie de tonul dat."

Considerată un personaj absurd în afara cercului său restrîns de linguşitoare, felul ei de a face opere de binefacere era tot atît de lipsit de gust ca şi arta sa. In timpul vizitei întreprinse de un văr din familia Hohenzollera, Missy a fost îngrozită cînd Regina a deschis larg o fereastră a palatului ce dădea în Calea Victoriei şi a început să *pozeze* „în atitudini pline de afecţiune" în aşteptarea mulţimii care ştia că se va aduna dedesubt. Cînd de fereastră s-a apropiat un cerşetor bătrîn, Regina numai că nu s-a azvîrlit pe fereastră, întinzînd braţele spre el „asemeni Elsei de Brabant". Ea a poruncit ca cerşetorul să fie adus sus, îmbrăcat şi hrănit, vorbindu-i întruna oaspetelui ei despre „efectele minunate pe care le va avea acest gest asupra privitorilor". Lucrul care a deranj at-o cel mai mult pe Missy a fost că şarada a avut exact efectul scontat de Regină.

Nefiind făcută să se alăture adeptelor Reginei, singurul antidot al Măriei la regimul sever impus de Rege era să călătorească, în

primăvara şi vara anului 1895, ea a reuşit să plece în Anglia pentru serbările de la Ascot şi să petreacă o lună de *vacanţă* cu Ducky şi copiii lor în Insula Wight. Ducky născuse în luna martie a acelui an o fetiţă. A fost o vacanţă veselă, în care cele două surori s-au încurajat reciproc într-o revoltă de adolescente întîrziate. A reieşit că Ducky era cel puţin la fel de nefericită în proaspăta-i căsnicie precum Missy în viaţa ei matrimonială.

După căsătoria cu Marele Duce Ernst de Hessa, Ducky s-a mutat în ducatul acestuia din sudul Germaniei. Fără a fi frumoasă, ea a dobîndit „o anumită strălucire regească" ce o făcea să arate ca o adevărată Mare Ducesă. A refuzat, însă, să-şi joace rolul.

Obiceiurile vieţii provinciale au stîrnit aversiunea lui Ducky. Se pare că se abătea de la comportarea obişnuită pentru a sfida uzanţele locale, aducînd invariabil ofense cu prilejul recepţiilor oficiale, cînd se întreţinea numai cu oaspeţii amuzanţi, dar niciodată cu cei importanţi. Asemenea Măriei, îi plăcea mult să călărească. Ignorîndu-şi soţul, pornea adesea în galop pe armăsarul ei negru nărăvaş, uitînd să mai vină acasă, unde avea de primit vizite oficiale şi de răspuns unor scrisori importante. Cînd Ernie o certa, arunca în el cu porţelanuri. O dată a lăsat armăsarul liber în curtea castelului, iar acesta a strivit cu copitele straturile de flori, i-a înspăimîntat pe oaspeţi şi l-a alergat pe tînărul Mare Duce, rupîndu-i o bucată apreciabilă din stofa pantalonilor. Cerea adesea slujitorilor de la palat să-i aducă din grajd calul preferat sub fereastra dormitorului ei, în aşa fel încît să poată coborî pe o scară direct pe spinarea acestuia şi s-o zbughească în pădure, în vreme ce soţul ei rămînea acasă să scrie poezii şi să-şi desfăşoare activitatea de patron al artelor.

Dat fiind temperamentul ei - momente de exaltare nebunească cu căderi rapide în stări meditative -, Ducky păruse o partidă potrivită pentru Marele Duce, fermecător, cu înclinaţii artistice. O dată căsătoriţi, însă, ei au trăit ca frate şi soră, o viaţă dificilă pentru tînăra femeie cu fire aprinsă.

In aprilie 1896, cea de-a treia dintre surori, Sandra, s-a căsătorit cu Prinţul Ernst de Hohenlohe-Langenburg, nepot al surorii vitRege a Reginei Victoria, şi s-a mutat în castelul angenburg,[nu] departe de Hessa. Atît Missy, cît şi tatăl ei au f st împotriva acestei căsătorii, considerată nu tocmai strălucită. Dar după părerea Ducesei, proaspăta Prinţesă de Hohenlohe [ra] ',cel mai neinteresant specimen" dintre cele patru fiice ale j[e]"Deseori bolnavă, Sandra suferea de migrene şi

gelozie.

în luna ce a urmat căsătoriei Sandrei, Măria şi Ferdinand au fost invitaţi la Moscova pentru a participa la încoronarea verilor ei Nicolae al II-lea şi Alexandra. Vara anului 1896 a fost o cotitură pentru Măria, o lovitură definitivă dată rolului de Principesă pasivă, convenţională, de la cumpăna a două secole, ce-i fusese rezervat. Dacă naşterea Elisabetei îi dăduse Măriei sentimentul propriei sale valori, iar săptămînile petrecute cu Ducky în Anglia îi întăriseră voinţa, această călătorie în Rusia i-a arătat cît era de frumoasă şi de dorită. Nu i-a trebuit mult timp după aceea ca să decidă că avea dreptul să stabilească propriile reguli, multe spre spaima rudelor sale.

încoronarea lui Nicolae şi Alexandrei, „mai mult vis decît realitate", a fost momentul culminant din viaţa de tînără căsătorită a Măriei. Stînd lîngă rudele sale în catedrala Uspenski din Kremlin, Măria, îmbrăcată într-o rochie de lame auriu, a fost fascinată de vechiul ceremonial care îi consacrase cîndva strămoşii, iar acum, în 1896, făcea impresia că-i zeifică verii. Dureros de conştientă că era ţintuită într-un colţ modest al lumii, Măria a fost şocată de atitudinea tinerei Ţarine, strălucind de diamante şi măreţie. „Nimic nu părea să-i facă plăcere, spunea Măria, zîmbea rar, iar cînd o făcea, era un zîmbet silit, ca şi cum ar fi făcut o concesie." Pentru Ţarina de douăzeci şi patru de ani, tot ceremonialul a fost obositor. „Mai văd şi acum cum chipul niciodată foarte fericit al lui Alix devenea tot mai patetic cu trecerea orelor", povestea Măria, pentru care încoronarea a fost o experienţă reconfortantă.

Victimă a prejudecăţilor dinastice ale mamei sale, Măria nu avusese experienţa vieţii mondene înainte de a fi expediată în România. Acolo nu cunoscuse altceva decît trei ani de restricţii Şi dezacorduri, în Rusia, firea ei veselă, o anatemă la Curtea Regelui Carol, era considerată o calitate. Cum valsa pe dalele de marmură albă din sala Cavalerilor Sf. George, cu lumina

candelabrelor uriaşe de cristal reflectîndu-i-se în buclele blonde, Măria era irezistibilă. A cucerit pe dată o întreagă trupă de admiratori înfocaţi, „cei mai mulţi dintre ei... ofiţeri sclipitori, eleganţi, sentimentali, îndrăzneţi, plini de ardoare ruseasca împletită cu acea melancolie aproape insuportabilă atît de caracteristică slavilor, o melancolie ce-ţi frînge coardele inimii şi-ţj tulbură liniştea". Cel mai înfocat a fost vărul ei, Marele Duce Boris, cu zîmbetul său larg şi vocea puternică. Missy nu a fost intimidată de reputaţia lui de Cassanova. „Ruşii se aprind uşor, spunea ea, iar vorbele slavilor sînt dulci."

Pentru Ducky şi fratele mai mare al lui Boris, Kiril, încoronarea Ţarului Rusiei a fost mai mult decît un prilej de a flirta pe ringul de dans. Alimentată de frustrările ei matrimoniale, pasiunea lor reciprocă a devenit şi mai puternică în săptămînile petrecute în Rusia. „Ducky şi cu mine ofeream un contrast izbitor, povestea Măria, eu atît de blondă, ea atît de brunetă şi întrucîtva posomorită şi melancolică, în vreme ce eu eram veselă şi mereu bine dispusă."

Ferdinand nu era la fel de încîntat de această vacanţă pe cît era soţia sa. Romanovii îi provocau o stare de nervozitate. Cu excepţia proaspătului Ţar, o persoană cu maniere alese, ceilalţi erau nişte bărbaţi mătăhăloşi, gălăgioşi şi plini de ei. Cu vocile lor puternice, sîcîitori şi autocraţi cum erau, unchii şi verii ruşi ai lui Missy măturau totul în calea lor, inclusiv pe timidul şi inhibatul Principe Moştenitor al României, bîntuit de dojenile Regelui Carol cu privire la distracţii.

După Moscova, oaspeţii regali au fost invitaţi la ţară, „ca să se refacă după oboseala festivităţilor de încoronare", în vreme ce personajele mai în vîrstă şi mai plicticoase (între acestea numărîndu-se şi Ţarul şi Ţarina proaspăt încoronaţi) s-au dus la ţară, Missy, soţul ei şi ceilalţi tineri au fost oaspeţii Prinţului şi ai Prinţesei lusupov, la moşia acestora de la Arhanghelskoe.

Arhanghelskoe, asemenea multor mari palate ruseşti, îşi datorează inspiraţia arhitecturală Franţei secolului al XVTII-lea, interpretată însă de italieni sub influenţa risipei ruseşti, în pofida sălilor imense cu colonade şi a tavanelor cu fresce, reşedinţa de la ţară a lusupovilor era considerată mai locuibilă decît alte palate

datorită unei îmbinări generoase şi fericite de mobilier vechi, plante i flori risipite pe sub tablouri de Tiepolo*.

O rotondă cu coloane folosită pentru recepţii dădea spre un parc şi pădurea din spate, nouă terase imense, flancate de statui, coborau pînă la un rîu, grădinile erau fasonate după modelul celor de la Versailles; existau un teatru particular şi o grădină zoologică. Era un decor superb pentru focuri de artificii, echitaţie, plimbări cu barca, picnicuri şi petreceri nocturne în sunetul muzicii ţigăneşti, în onoarea oaspeţilor săi, Prinţul lusupov a trimis la St. Petersburg să se aducă o trupă italiană de operă, iar pentru perechea moştenitoare românească un taraf românesc de lăutari, foarte popular la data aceea la Moscova.

Felix lusupov, asasinul lui Rasputin, avea doar nouă ani în 1896. Mulţi ani mai tîrziu, el a descris impresia pe care i-a produs-o Măria: „Principesa Măria era deja celebră pentru frumuseţea ei; ochii săi minunaţi aveau nuanţa atît de rar întîlnită de albastru-ce-nuşiu, încît era imposibil să-i uiţi. Trupul ei era înalt şi mlădios asemeni unui plop tînăr şi m-a fascinat într-atît, încît am urmat-o pretutindeni ca o umbră. N-am dormit nopţi de-a rîndul, căci chipul ei frumos îmi stăruia în faţa ochilor. O dată m-a sărutat; am fost atît de fericit, încît am refuzat să fiu spălat pe faţă în noaptea aceea".

Printre oaspeţii de la Arhanghelskoe s-a aflat un oarecare Prinţ Wittgenstein, ofiţer de cazaci din garda imperială, cunoscut pentru extravaganţă şi cutezanţă. Cu „mijlocul subţire ca al unei femei", purta un caftan căzăcesc purpuriu, în picioare cizme înalte de piele, iar pe cap o căciulă înaltă de blană. La cingătoare avea fixat un superb stilet din argint.

Atît Prinţului Wittgenstein, cît şi Principesei Măria le plăcea să fie în centrul atenţiei şi nu se poate spune că se plăceau exagerat de mult. Cu toate acestea, el îi admira maniera curajoasă de a călări. Prinţul avea un cal căzăcesc nărăvaş şi neţesălat, nedresat şi capricios, după spusele Măriei, - „exact genul de cal pe care te-ai fi aşteptat să-1 încalece tînărul Wittgenstein". Susţinînd că acest animal putea să întreacă la trap orice cal care gonea la galop, Wittgenstein a îndrăznit să i-1 ofere lui Missy să-1 încalece -

Tiepolo, Giovanni Battista (1696-1770), pictor veneţian (n.t.).

ofertă ce 1-a îngrozit pe Ferdinand, dar pe care nu a putut să o împiedice.

„Cursa aceea rămîne una dintre cele mai glorioase amintiri din tinereţea mea, scria Regina Măria. Din clipa în care m-arrj aflat pe spinarea lui, între mine şi calul acela neîmblînzit a existat o înţelegere perfectă şi eram gata să accept orice rămăşag. Mi s-a dat un avans de cîteva sute de yarzi, după care toţi ceilalţi călăreţi s-au lansat într-o goană sălbatică de urmărire. Ce cursă!... O dată ajunsă la punctul terminus stabilit, mi-amintesc că am întors calul pentru a privi năvala urmăritorilor mei care urcau anevoie deluşorul pe care îi aşteptam. Ovaţii şi exclamaţii! Cîştigasem pariul şi, aplecîndu-mă, am îmbrăţişat grumazul calului şi 1-am sărutat cu recunoştinţă triumfătoare."

Era conştientă de impresia pe care o producea. „Mă bucur de frumuseţea mea", i-a spus o dată unui admirator. „Bărbaţii m-au învăţat s-o fac."

în toamna anului 1896, fratele lui Missy, Alfred, şi vărul lor, Marele Duce Boris al Rusiei, au făcut o vizită la Sinaia, înrolat în armata germană la Potsdam după concedierea doctorul Rolfs, Alfred începuse să recupereze privaţiunile din copilărie cu femei şi băutură. Cînd părinţii 1-au trimis să-şi viziteze sora, sănătatea lui era deja serios afectată. „Fireşte că am să stau cu el de vorbă precum doreşti, îşi asigura Missy mama, şi sînt sigură că voi găsi suficiente cuvinte, întrucît întreaga situaţie mi se pare detestabilă." în pofida relaţiilor afectuoase dintre ea şi fratele ei, tentativele Măriei de a-1 aduce pe calea cea bună au eşuat. „... cum să reuşesc oare să fac ceva cînd toate aceste lucruri îngrozitoare sînt considerate de cei mai mulţi fireşti şi sînt încurajate", scria Principesa Moştenitoare mamei sale.

Dacă Alfred era o pacoste pe capul Măriei, în schimb Boris era o companie amuzantă. Spre deosebire de fratele ei, Boris nu intra în responsabilităţile sale. Spre deosebire de soţul său, Boris era plin de energie. Boris, spune ea, „nu este leneş ca Nando, care stă şi cască". Şederea îndelungată a vărului ei şi evidenta lui adoraţie faţă de Măria au stîrnit însă comentarii în cercurile regale şi i-au atras reproşuri din partea mamei. Ce-i trecea prin minte lui Missy? îl prefera oare pe Boris soţului ei?

principesa Moştenitoare a fost surprinsă şi s-a simţit jignită. Ea a încercat să explice cît de retrasă era viaţa ei cu Nando, cît He extrem de diferite" erau temperamentele lor şi cît de mult se bucura, tocmai din

acest motiv, să aibă oaspeţi. „Poate că n-am fost drăguţă cu Nando pe cît ar fi trebuit, a recunoscut ea într-o scrisoare adresată mamei sale, şi poate îmi ies din sărite prea uşor. - Ce-i mai greu cu el e că spune întotdeauna mai întîi nu, la orice. Să nu crezi cumva că nu-1 iubesc, dar cred că nu mai sînt «foarte îndrăgostită» de el... să nu crezi o clipă că există vreun alt bărbat pe care 1-aş prefera ca soţ! Aşa cum spuneai, pe bună dreptate, dacă ar fi să le aparţii nu ţi-ar mai plăcea deloc... ceea ce-mi place... la alţi bărbaţi este tocmai faptul că nu au nici un drept asupra mea."

Principesei Moştenitoare nu-i plăcea să fie posedată, chiar şi de un bărbat atît de bun cum era soţul ei. „.. .viaţa intimă cu un bărbat e o problemă pentru mine", scria în anii de mai tîrziu. „M-am născut cu dorinţa disperată de a dispune de libertatea mea trupească." „Soţul meu mă vede că plîng, îi scria mamei sale, îi pare nespus de rău, vrea să mă consoleze, are cele mai bune intenţii să facă acest lucru, inima lui e plină de iubire, începe să mă sărute, apoi uită şi încearcă să mă consoleze prin lucrul care mă înspăimîntă cel mai mult pe lumea asta."

Măria şi-a început căsnicia sperînd să găsească în soţ un prieten. „Şi ce găseşti, un bărbat care te iubeşte nespus şi care are dreptul să-ţi pretindă orice; cînd îl rogi să-ţi citească seara, trece repede peste asta numai ca să ajungă în pat pentru alte distracţii, pe care el le crede probabil reciproce; cînd vrei să stai cu el de vorbă, citeşte jurnalul, cînd îi spui că te simţi singură, îţi răspunde că ai copiii; îţi este foarte devotat şi totuşi nu ar renunţa nici măcar la un trabuc ca să stea o clipă cu tine!"

Sentimentul de izolare al Măriei era amplificat de ostilitatea Reginei, care a profitat de prietenia ei cu Boris pentru a o da ca exemplu al nevredniciei sale. La critica adusă Principesei Moştenitoare s-a alăturat Olga Mavrogheni, cea mai influentă doamnă de onoare de la palatul Regelui Carol. Uscăţivă şi inteligentă, îmbrăcată invariabil în rochii de satin şi văluri negre, Olga Mavrogheni fusese adusă la Curte de către Rege pentru a veghea asupra Reginei nesăbuite şi ca să se asigure că fanteziile

ei nu mai creează situaţii delicate din punct de vedere politic. Necunoscînd acest lucru, Măria era convinsă că unica misiune în viaţă a doamnei Mavrogheni era aceea de a provoca agitaţie în jurul propriei persoane, fapt pentru care a poreclit-o Inchizitorul şef.

A treia membră a noii clici ce se forma la palatul Regelui era verişoara Charly, destinată să apară pentru a o sabota pe Măria de-a lungul întregii ei vieţi. Sora Kaiserului era cunoscută în cercurile regale drept femeia care „trebuia să aibă mereu un Rege «ascuns în inînecă»". Trecînd de la bătrînul Rege al Saxoniei la Regele Suediei, ea a sosit în România în 1896. Regele Carol s-a lăsat pe de-a-ntregul păcălit de presupusele informaţii politice secrete ale lui Charly, ca şi de poveştile pe care i le şoptea la ureche despre Principesa Moştenitoare.

Chiar dacă din motive diferite, cele trei femei au căzut de acord asupra a două lucruri: Măria era „prea englezoaică" şi „prea frivolă". I-au spus „Tînăra uşuratică", fiind îngrijorate că ar putea nutri ambiţii de strălucire personală. Firește, nu i se puteau încredinţa spre supraveghere propriii copii. Verişoara Charly şi doamna Mavrogheni au sprijinit-o ferm pe Regina Elisabeta în manevrele acesteia de a-i fi încredinţaţi spre educaţie micul Principe Carol şi Principesa Elisabeta.

Deşi Principele şi Principesa Moştenitoare se mutaseră în 1896 la reşedinţa proprie, Palatul Cotroceni, aflat Ia marginea oraşului, Regina avea un cuvînt de spus în administrarea gospodăriei lor prin aceea că angaja personal devotat doar sieşi. Pentru o femeie care îşi dorise cu atîta ardoare propriii copii, prezenţa copiilor Măriei reprezenta o tentaţie irezistibilă. Prilejurile de ingerinţă erau şi prilejuri de a poza în victimă. Invitată să petreacă Crăciunul la Cotroceni, Regina i-a găsit pe micutii Carol şi Elisabeta jucîndu-se în jurul bradului. „Milostive Doamne, a strigat ea văzînd copiii Măriei, nu mă uita... nu se poate. E mai mult decît pot să îndur."

Singurul loc în care Principesa Moştenitoare putea să scape de povara resentimentelor era în aer liber, cu caii ei. „Călăria a jucat un rol imens în viaţa mea; faptul le poate părea unora lipsit de importanţă, dar aveam un instinctiv simţ de conservare". Ignorînd avertismentele soţiilor în vîrstă, care spuneau că obiceiul de a călări îi va afecta capacitatea de a continua dinastia, ea

"mbrăca costumul de călărie în culorile bleumarin şi roşu intens imit de la unul din admiratorii ei ruşi, scotea şaua de damă şi încăleca bărbăteşte. Vara, la Sinaia, sfida regulile de la Curte călărind singură pe

munte. Curînd, pînă şi „Unchiul se obişnui să mă vadă în şa şi mă întîmpina cu un zîmbetbiînd cînd mă îndreptam călare spre el prin pădure, într-un colţişor al măştii sale de oţel exista o oarecare simpatie pentru tînăra anglo-saxonă a cărei voinţă nu o putea înfrînge. Nu mă aproba, eram un permanent motiv de neliniște, dar, împotriva voinţei sale, mă plăcea", în toamna anului 1897, „într-un moment de slăbiciune", Regele Carol a numit-o pe Măria comandant de onoare al unui regiment de cavalerie, Regimentul 4 Roşiori. Ardea de nerăbdare să le comande soldaţilor săi tunici de un roşu aprins, cu găitane negre şi nasturi aurii.

Revenită la Bucureşti, Principesa Moştenitoare galopa zilnic pe un întins teren de antrenament din spatele noului ei palat. „Soldaţii mei mă urmăreau întotdeauna cu atenţie şi de fiecare dată cînd treceam în galop pe lîngă ei mă întîmpinau cu ovaţii puternice şi asta îmi dădea un sentiment de bucurie ameţitoare... Mă simţeam extrem de acasă printre soldaţii mei. Aveam fericita senzaţie că mă acceptau necondiţionat... Nu eram supusă unei examinări... Mă admirau pentru aplombul pe care îl aveam cînd eram în şa... Eram Principesa *lor şi* nu-mi găseau cusururi în felul de a mă purta."

In vreme ce bătăiile de la palat cloncăneau dezaprobînd-o, roşiorii o adorau. „Fiecare soldat mă saluta ca şi cum şi-ar fi salutat drapelul; un sentiment cald mă învăluia, eram acasă."

Capitolul 7

> Ca să fiu sinceră cu toată lumea, trebuie să recunosc că prudenţa nu era specialitatea mea.
>
> REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Una din preocupările majore ale monarhilor la finele secolului al XlX-lea era aceea de a-i primi cum se cuvine şi cu fast pe omologii lor din alte ţâri. Cînd împăratul Franz Joseph al Austro-Ungariei a sosit în România într-o vizită de stat, în septembrie 1896, Regele Carol şi-a dat toată silinţa să-1 impresioneze pe puternicul său vecin, stăpîn absolut peste vreo 50 de milioane de suflete de naţionalităţi diferite care trăiau în imediata vecinătate. Principele Moştenitor Ferdinand era mai agitat ca de obicei, temîndu-se că Missy ar putea să-1 facă de ruşine neacordînd importanţa cuvenită evenimentului.

Regele intenţiona să-1 primească pe Franz Joseph în sălile baroce ale castelului Peleş, de care era foarte mîndru şi nu la Palatul Victoria din Bucureşti, recunoscut pentru lipsa lui de confort. Cum însă se obişnuia ca suveranilor să li se prezinte o paradă în capitală, unde exista suficientă lume ca să caşte gura şi să-i aclame, vizita a început la Bucureşti şi a continuat la Sinaia numai după încheierea ceremoniei oficiale. La Sinaia, împăratului i-au fost oferite o serie de reprezentaţii greoaie cu caracter bucolic, menite să înfăţişeze bucuriile vieţii ţăranului român simplu.

Tatăl Măriei alesese tocmai acest moment pentru a face o vizită fiicei sale. Ca să evite o aglomeraţie de vlăstare regeşti,

Regele Carol 1-a rugat pe Ducele de Coburg să-şi amîne călătoria. Ducele a refuzat, spunînd că va fi încîntat să-1 revadă pe Franz Toseph, întrucît trecuse destul de multă vreme de la ultima lor întîlnire.

Sosirea Ducelui de Coburg a constituit un eveniment important în viaţa Reginei Elisabeta, care păstrase nealterată în inima sa vreme de peste treizeci de ani, imaginea frumosului violonist cu ochi albaştri. „A fost unica mea povestioară de dragoste", i-a spus ea Principesei Moştenitoare. Deşi Missy a încercat să-i explice că tatăl ei nu mai era tînăr şi frumos şi că nu „avea obiceiul să cînte zilnic la vioară la poalele copacilor din pădure", Regina era convinsă că Ducele iubea muzica mai presus de orice şi a pregătit un concert în pădure în cinstea sa. în acest scop a apelat la serviciile unui pictor, care pretindea că poate să cînte partitura de tenor, bariton sau bas, după preferinţă.

Măria se afla la mijloc între Regină, care a tîrît pe toată lumea prin pădure pînă la un loc stîncos, pe

care îl alesese pentru spectacol, şi tatăl ei, care era foarte irascibil şi bea foarte mult. Pentru concert, Carmen Sylva adunase un grup pestriţ de pier-de-vară pe care îi plătise ca să-şi exprime aprecierea şi să aplaude.

Aşa cum anticipase Măria, Ducelui „nu-i făcu o plăcere deosebită să fie tîrît pe cărări abrupte de munte, după cum nu găsi nici plăcut, nici odihnitor să şadă pe o stîncă". Principesa Moştenitoare era agitată. „II urmăream îngrijorată... Convenţionalismul britanic al tatălui meu era pe cale să fie teribil de şocat."

Cînd „pseudocîntăr'eţul" îşi făcu apariţia în mod teatral din spatele unei stînci, „într-o poză eroică considerată a fi în ton cu decorul montan", Missy îi promise tatălui ei că va găsi o scuză să se retragă mai repede, în timp ce Carmen Sylva, cu mîinile împreunate, era căzută în extaz în faţa protejatului ei, Ducele de Coburg şi fiica sa au părăsit pe furiş adunarea.

, Asta numiţi voi cîntat aici, în România?" a bombănit tatăl lui Missy, poticnindu-se la vale pe poteca stîncoasă şi abruptă. „Am avut impresia că mă aflu într-o casă de nebuni!"

Spre seară, Regina-poetă a comentat că nu mai găsea nimic în Ducele corpolent, de vîrstă mijlocie, care să-i reamintească

de violonistul zvelt din tinereţe. „Ce păcat, oftă ea, nimic, nici măcar dragostea lui pentru muzică."

Cîteva luni mai tîrziu, Ducky şi Ernie au sosit într-o vizită prelungită în România, în momentul acela din viaţa sa, Măria spera ca prezenţa surorii şi cumnatului ei să-i ofere posibilităţi de distracţie şi ca umorul „contagios" al lui Ernie să învingă incapacitatea lui Nando de a se distra, în pofida, ori poate chiar din cauza incompatibilităţii dintre ei, Marele Duce şi Ducesa de Hessa erau cunoscuţi printre tinerele capete încoronate ale Europei acelor timpuri ca unii care obişnuiau să dea petreceri. Cele mai fericite săptămîni din viaţa Principesei Moştenitoare au fost acelea petrecute la castelul Wolfsgarten, reşedinţa de vară a lui Ernie şi Ducky de lîngă Darmstadt, unde Missy s-a întîlnit cu veri de vîrsta ei din toate capitalele Europei.

Wolfsgarten, centrul vieţii mondene a Măriei la sfîrşirul anilor '90, este un castel din piatră roşie cu două etaje, construit în formă de patrulater în jurul unei curţi însorite. Clădirea principală, în care locuiau pe arunci Marele Duce de Hessa şi soţia sa, forma una din cele patru aripi; reşedinţa oaspeţilor, în care a stat Missy, cea de-a doua aripă; copiii şi doicile ocupau a treia aripă, iar în a patra era grajdul, de mare importanţă pentru stăpîna casei şi sora sa.

La Wolfsgarten nu se respecta nici un fel de etichetă şi nu se făceau deosebiri de rang. Şi mai important, nici unul dintre oaspeţi nu avea peste treizeci de ani. Toţi curtenii în vîrsta şi respectabili care ţineau la ordinea de întîietate erau lăsaţi să trăncănească, nebăgaţi în seamă, în oraş. Pînă şi copiilor, modele de maniere şi disciplină în altă parte, li se pusese la dispoziţie propria lor căsuţă dejoacă în pădure. Adulţilor le era strict interzis accesul în această cabană albastră miniaturală, construită de Marele Duce Ernie pentru adorata lui fiică, Prinţesa Elisabeta. Pe aleea din faţa acestei căsuţe dejoacă puteau fi întîlnite adesea doici şi educatoare care se plimbau înnebunite încolo şi încoace, nefiind lăsate să intre ori să întrerupă rîsetele răguşite şi jocurile plebee din interior.

Mulţi membri ai Caselor domnitoare din Europa au venit la Wolfsgarten în decursul timpului şi cei mai mulţi dintre ei nu au ezitat să revină, scrijelindu-şi numele, după o practică regală

excentrică, *pe* un *geam* din salonul principal. „A fost cea mai fericită şi mai veselă petrecere la care am participat vreodată în viata mea", a spus Prinţul Nicolae al Greciei despre vizita făcută [a Wolfsg[arten] la finele anilor '90. „Eram cu toţii rude apropiate; tineri şi sănătoşi; ca nişte copii de şcoală aflaţi în vacanţă... Cele două surori, Regina Măria a României şi gazda noastră, Marea pucesa de Hessa... una blondă, cealaltă brunetă, erau pe cît de frumoase, pe atît de fermecătoare. Regina României, pe arunci în culmea frumuseţii: cu ochii de culoarea safirelor, părul auriu, tenul fără cusur şi o siluetă perfectă, era o cadra; ceea ce am admirat însă, arunci ca şi acum, a fost extraordinara ei vitalitate."

Conduşi de Ducky şi de Missy, oaspeţii făceau lungi plimbări călare şi picnicuri în pădure. Seara

aveau loc jocuri sau reprezentaţii teatrale private, organizate de Ernie, la care luau parte cîţiva prieteni privilegiaţi din oraş. Dacă ploua, toată lumea picta, făcea sculptură în lemn ori pirogravură în stilul Art Nouveau la modă, în timp ce unul dintre ei, adesea Ţarul Nicolae al II-lea, citea cu glas tare din vreun roman de groază precum *Dracula.*

Cînd Ducky şi Ernie i-au întors vizita lui Missy în România, în primăvara anului 1897, Principesa Moştenitoare era hotărîtă să le facă şederea cît mai veselă cu putinţă. Cu sprijinul „bătăioasei Mari Ducese"*, Măria a trecut peste cele mai multe dintre restricţiile impuse de Regele Carol, luînd primul contact cu viaţa mondenă a Bucureştiului.

Uzanţele de la Curte - indiferent că era vorba de cea de la Londra, de la St. Petersburg ori de la Berlin - nu făcuseră parte din pregătirea pentru viaţă a nobilimii române, ale cărei principale două preocupări erau dragostea şi politica, întotdeauna pătimaş, deseori violent, aristocratul român nu făcea nici un efort să-şi înfrîneze poftele ori să-şi tempereze pornirea de a şi le satisface imediat. Potrivit unei personalităţi de frunte a aristocraţiei, în limba română nu exista un cuvînt pentru noţiunea de autocontrol - „atît termenul, cît şi ideea fiind pe cît de intraductibile, pe atît de străine minţii românului".

*Una din poreclele lui Ducky la curtea germană. Cealaltă era „micuţa arţăgoasă".

Toleranţa atît de mare a claselor avute genera aventuri sentimentale „atît de numeroase şi de încîlcite" încît unui neiniţiat îi venea greu să le mai urmărească. Moralitatea sexuală din Europa Occidentală nu constituia o problemă în înalta societate din România. Viaţa nu era un pelerinaj care să modeleze caractere, ci un joc al intrigii jucat cu o minte ageră şi o inimă înfocată.

Una din principalele cauze ale libertăţii conjugale era uşurinţa cu care se putea divorţa, în alte ţări, Biserica şi statul făcuseră corp comun pentru a înfrîna clasa conducătoare, ameninţînd-o cu excomunicarea religioasă şi socială, în România existau puţine tabuuri juridice sau sociale. Biserica Ortodoxă română confirma trei căsătorii de persoană; toate cele trei căsătorii puteau fi oficiate între zidurile ei sacre, singura restricţie fiind aceea că ceremonialul devenea tot mai scurt cu fiecare oficiere.

Cînd a sosit pentru prima dată în România, Regina Elisabeta a fost pusă în situaţia de a decide pe cine să primească la palat, întrucît la orice altă Curte din Europa acelor timpuri femeile divorţate ar fi fost automat excluse. După ce a analizat situaţia, Regina a făcut un compromis cu convenţiile locale, permiţînd accesul oricărei femei care avea la activ doar un divorţ. Se pare însă că acest lucru a produs o oarecare confuzie, întmcît Elisabeta nu putea să ţină evidenţa aventurilor sentimentale ale nobilimii. Aristocraţii înşişi nu-i erau de nici un ajutor, întrucît se mişcau cu dezinvoltură între fostele neveste şi amantele curente. „Pentru o străină este destul de şocant să întîlnească într-un salon pe fostul, prezentul şi viitorul soţ al unei femei frumoase", se plîngea soţia de origine canadiană a unui ofiţer român de marină.

O altă trăsătură extrem de caracteristică a nobilimii române o constituia calitatea intelectualului, în general admirabil şi, de regulă, lipsit de respect. Spre deosebire de descendenţii marii majorităţi ai celorlalte aristocraţii europene, ai căror înaintaşi fuseseră mai cu seamă luptători, strămoşii boierilor români îşi cuceriseră statutul nu printr-un curaj direct, ci printr-o abilă artă a supravieţuirii. Muntenii şi moldovenii de odinioară îşi păstraseră capetele pe umeri şi teritoriile învăţînd să-i păcălească pe turci -să îngenuncheze, cînd era nevoie, să miruiască atunci cînd era cazul şi să urzească intrigi tot timpul. Căsătoriile cu grecii fanarioţi

loriseră şiretenia şi lăcomia respectivei clase. Aceste trăsături, la care se adăugau mîndria exagerată a originii lor romane şi •mitarea servilă a francezilor creaseră o clasă de aristocraţi deosebită de toate celelalte din Europa.

Atmosfera aceasta foarte încărcată, care îl intimida pînă şi pe cel mai pregătit diplomat, a înspăimîntat-o pe Principesa jytoştenitoare în vîrstă de douăzeci şi unu de ani. Toţi românii pe care i-a cunoscut vorbeau curent patru sau cinci limbi, în vreme ce ea nu se descurca mulţumitor nici în franceză. Din fericire, familiile bune obişnuiau să angajeze dădace englezoaice, aşa încît majoritatea românilor din înalta societate vorbeau engleza înainte de a fi învăţat limba maternă. Pe lîngă superioritatea lor lingvistică, românii erau

extrem de familiarizaţi cu politica, subiect asupra căruia mama lui Missy îi spusese că era prea tînără ca să aibă opinii. Drept urmare, la primele apariţii în societate, atuurile exclusive ale Principesei Moştenitoare au fost înfăţişarea şi rangul. Asemenea aristocraţiei de pretutindeni la sfîrşitul secolului al XTX-lea, descendenţii vechilor boieri aveau proprietăţi de familie la ţară şi vile pentru sezonul modern în oraş. Conacele de la ţară, împrejmuite de ziduri groase, aminteau de vremea turcilor, în timp ce casele din oraş semănau cu reşedinţele din suburbiile pariziene. Şi unele, şi celelalte fuseseră proiectate cu generozitate, constituind gospodării aproape de sine stătătoare, în spatele vilelor impunătoare din Bucureşti, adesea mediteraneene ca stil şi amplasate în parcuri înflorite, se aflau spălătorii, bucătării şi grădini împrejmuite cu ziduri pentru păsări de curte, porci şi vaci. Pentru administrarea acestor gospodării vaste era nevoie de mulţi slujitori pricepuţi şi devotaţi. Armate de bucătari şefi, majordomi, valeţi, fete în casă şi spălătorese, salvaţi de servitutile domestice din periferiile cu aspect asiatic ale Bucureştiului, făceau ca aceste reşedinţe să funcţioneze fără fisură şi pregăteau acele strălucite dineuri şi baluri pe care Principesa Măria a învăţat curînd să le îndrăgească.

Revenirea boierilor de la moşiile lor de la ţară şi începerea sezonului monden în capitală coincideau cu deschiderea Parlamentului, care avea loc la mijlocul lunii noiembrie. Balurile începeau după Crăciun şi durau pînă în primăvară. Pentru aceste

petreceri, românii îşi transformau locuinţele în extraordinare grădini de iarnă. De pe Riviera apăreau flori cu parfum suav şi tot din Franţa soseau vinuri alese, şampanie, trufe şi pateuri; cocardele de cotilion* soseau de la Paris cu Orient Expresul. Numai oaspeţii şi muzica erau din partea locului; tarafurile de lăutari angajate cîntau valsuri şi muzică de dans la modă în Occident, alături de cîntece folclorice româneşti sentimentale şi răscolitoare.

Măria adora dansul şi, o dată eliberată de restricţiile Regelui Carol, a devenit cea mai entuziastă invitată şi amfitrioană din Bucureşti. Prinţesa Ana Măria Callimachi, membră a renumitei familii Văcărescu, o descrie pe Principesa Moştenitoare aşa cum se înfăţişa ea la vremea aceea. „Se ştia că avea obiceiul să sosească devreme, lucru ce punea întreaga familie pe jăratic de teamă să nu apară înaintea celorlalţi invitaţi şi să plece ultima, «încă un dans, doamnă Văcărescu, vă rog. Vreau să valsez cu Radu [amfitrionul ei, căruia i se spunea/e *Beau Radu* (Radu cel Frumos)]», obişnuia să se roage la ora cinci dimineaţa, cînd bunica simţea că nu se mai poate ţine pe picioare, în vreme ce tata se şi dusese discret la bucătărie ca să comande micul dejun pentru cei din familia regală... Era întotdeauna îmbrăcată cu rochii foarte frumoase şi de mare efect din tul vaporos sau muselină, împodobite cu ţechini, pene ori brodate. Bijuteriile pe care le purta erau minunate, însă se spunea că apela destul de frecvent la rigidul Rege Carol... rugîndu-1 să achite notele de plată pe care nu le putea onora dată fiind suma afectată pentru îmbrăcăminte, care era foarte limitată."

în ciuda zgîrceniei financiare pe care Regele o impunea moştenitorilor săi, lui Missy nici nu-i trecea prin minte să facă economii în privinţa toaletelor, împreună cu Ducky, deopotrivă de frivolă ca şi sora sa, ea se alătura acum lumii bune din Bucureşti, făcînd seara plimbări cu trăsura pe şoseaua Kiseleff. Şoseaua era o vastă zonă asemănătoare cu un parc aflată la capătul Căii

* Dans însoţit de jocuri. Introdus la începutul secolului al XlX-lea, el consta din mai multe figuri, foarte variate. Un conducător comanda orchestra şi hotăra ordinea figurilor. De regulă, se începea cu o promenadă generală, după care se trecea la figuri, acompaniate de vals, polcă sau alte dansuri analoage. Dansul dura adesea două sau trei ore (n.t).

Victoriei, principală arteră a capitalei. Străzile din Bucureşti erau

bişnuit ^e largi, flancate de arbori şi flori. La data aceea, ° şeaua Kiseleff era cea mai frumoasă dintre toate. Umbrită de natru şiruri de tei, înconjurată de vile cu grilaje negre şi aurii şi animată de cîteva cafenele în aer liber, şoseaua era pentru locuitorii înstăriţi ai Bucureştiului de la sfîrşitul secolului ceea ce este pentru parizieni Bois de Boulogne.

In fiecare zi, între orele 5 şi 7 după-amiaza, lumea bună se plimba în susul şi josul şoselei în trăsuri deschise, trase de cai superbi, într-un permanent du-te-vino. Cei care nu dispuneau de propriul mijloc de

transport închiriau trăsuri conduse de muscali şi trase de trăpaşi negii Orlov. La concurenţă cu femeile şi caii în a atrage atenţia erau ofiţerii armatei române, strînşi în corsete purtate sub tunici legate cu eşarfe strălucitoare. „Cu fiecare fir de păr lucios şi pomădat în orînduială, uneori cu un monoclu fixat imobil pe unul din ochi" şi cu ţigări atîrnînd în colţul gurii, aceşti români spilcuiţi urmăreau parada, zîmbind şi pocnind din călcîie în semn de apreciere la trecerea celor mai frumoase tinere. „Ducky şi cu mine luam parte adesea la această paradă de sfîrşit de după-amiază şi ne îmbrăcam în consecinţă, avînd grijă ca rochiile, pălăriile, pelerinele sau umbreluţele de soare să se armonizeze", scria Regina Măria. „Ne plăcea să fim cît se poate de elegante; deseori ne îmbrăcam la fel, fără a fi exagerat de excentrice în ce priveşte vestimentaţia."

Felul original de a se îmbrăca le-a pricinuit celor două surori necazuri din partea Ducesei de Coburg, îngrijorată de comportarea fiicelor ei. „... .prea sînteţi gata să vă descotorosiţi de bărbaţii voştri...", le scria ea în timpul vizitei lui Ducky. „Cochetaţi, distraţi-vă, dar nu vă pierdeţi inima; bărbaţii nu merită şi dacă aţi putea, dacă aţi putea *cu-adevărat* să le cunoaşteţi viaţa, aţi renunţa dezgustate, căci n-aţi da decît peste mizerie, nimic altceva, pînă şi în viaţa acelora care vi se par buni şi nobili."

Cînd Ducky şi Principesa Moştenitoare nu se aflau în societate, aceasta din urmă organiza picnicuri şi excursii călare în afara Bucureştiului pentru a explora aşezările ţărăneşti şi şatrele de ţigani. Incîntarea Măriei în faţa satelor - cu „bisericile lor mititele" şi „căsuţele cu acoperişuri exagerat de mari învelite cu o claie de

frunze de porumb"—era mai degrabă aceea a unui turist decît a unei viitoare suverane. Pe atunci nu-i trecea prin minte că în aceste colibe din chirpici s-ar fi putut ca viaţa să nu fie chiar atît de idilică. Ţiganii o fascinau chiar mai mult decît ţăranii; nu fără o oarecare mîndrie, scria că ea şi cu sora ei „coborau din trăsură şi pătrundeau fără teamă printre corturi, trecînd peste mormane de gunoaie indescriptibile, cercetînd locul pe cît de curioase, pe atît de înfiorate".

Mai pitoreşti decît copiii tuciurii şi goi care cerşeau cîte un bănuţ şi „fetele de o frumuseţe necuviincioasă, acoperite sumar cu zdrenţe murdare" erau ţigăncile bătrîne, modele ale vrăjitoarelor ce vor apărea mai tîrziu în poveştile Reginei României. „Ghemuite deasupra unor oale negre misterioase, stînd nemişcate la gura întunecată a corturilor, sprijinite de parii acestora, privind ţintă cu ochii împăienjeniţi spre năluciri numai de ele ştiute sau înaintînd încet spre noi prin colb, zbîrcite, ştirbe şi cocîrjate, ele erau prea de tot ca să fie adevărate", spunea ea.

Dimineaţa, Prinţesele de Edinburgh călăreau şi admirau peisajul local, după-amiaza făceau excursii mondene cu trăsura, iar noaptea dansau, pînă cînd, la începutul lunii mai 1897, Principele Moştenitor Ferdinand a căzut bolnav de febră tifoidă.

Trei medici au făcut de gardă lîngă patul lui douăzeci şi patru de ore pe zi, însă, în ciuda celor mai bune îngrijiri medicale, soţul lui Missy a fost cît pe-aci să moară. „Mă simt năucă şi epuizată...", îi scria surorii ei Sandra pe la mijlocul lunii iunie. „Nando delirează adesea." Misiunea Principesei Moştenitoare era îngreuiată de Regina Elisabeta, care, de la o fereastră din palatul lui Missy, insista să transmită veştile triste, cu privire la starea pacientului, printr-un soi de pantomimă, către publicul adunat dedesubt, pe stradă.

„Boala avea un efect straniu asupra ei, relata Missy. Imaginaţia ei vedea, şi într-o oarecare măsură lucrul acesta îi făcea chiar plăcere, tragedia care ar fi avut loc dacă ar fi murit Principele Moştenitor... un copil de patru ani care devenea moştenitor al tronului, o văduvă nesăbuită, lipsită de experienţă, nedemnă să-şi crească propriii copii şi ea, Carmen Sylva, în calitate de salvatoare, în elementul ei, îmbrăţişîndu-i cu gesturi ample, materne, pe orfani. Toate acestea şi le imagina, le trăia în gînd şi,

e măsură ce gîndurile ei se tranformară în cuvinte, ne obliga să l trăim alături de ea, căci nu mai vorbea decît despre asta. De cîte ori urca scara înaltă de la Cotroceni sprijinită de braţul unui slujitor- şi venea de două ori pe zi -, era ca şi cînd ar fi venit la o înrnormîntare, iar foşnetul mantiilor ei lungi la atingerea covoarelor părea prevestitor de nenorocire... Se aşeza într-una din încăperile mele, strîngînd în jurul ei toate femeile de la palat pe care reuşea să le adune, iar apoi, cu o voce gravă şi îndurerată, găsea o adevărată plăcere în a povesti toate cazurile tragice de boală sau moarte la care fusese martoră ea sau alţii. Lucru

ciudat, îi era întotdeauna foame, astfel încît trebuia să i se aducă mîncare la ore nepotrivite. O văd parcă şi acum înfulecînd sandvişuri mari cu şuncă în timp ce continua să peroreze pe marginea acestor subiecte lamentabile."

într-o noapte tîrziu, Missy a fost trezită în grabă să-şi ia rămas-bun de la soţul ei. A îngenuncheat lîngă pat şi i-a luat mîna în mîna sa. Vlăguit, cu privirea sticloasă şi respiraţia grea, Principele Moştenitor zăcea imobil, în timp ce, cei trei medici, care pierduseră speranţa de a-1 mai salva, stăteau la picioarele patului. Au fost chemaţi Regele şi Regina - el tulburat, cu capul plecat, ea satisfăcută de tragedia pe cale să se producă. Un preot a început să mormăie în latină ritualul final. Pe la mijlocul rugăciunii, muribundul a început să respire mai liniştit. Unul din medici i-a luat pulsul şi a înclinat afirmativ din cap spre soţia acestuia. Criza trecuse.

Convalescenţa a fost totuşi „lungă şi epuizantă", cu mai multe recidive şi puseuri de febră mare. In cele din urmă, medicii au decis că starea pacientului era suficient de bună ca să fie mutat în aerul mai sănătos de la Sinaia, dar, o dată dus acolo, 1-au ţinut la pat încă şase săptămîni. Soţiei sale îi părea „aproape un străin" -„palid, vlăguit, cu barba arsă, îngrozitor de schimbat, cu chipul scofîlcit, ca de ceară, obrajii supţi şi mîinile descărnate".

Ferdinand nu şi-a mai recăpătat niciodată înfăţişarea dinainte. Pînă şi Prinţesa Martha Bibescu, una dintre cele mai înfocate admiratoare ale sale, a fost îngrozită de transformarea fizică a Principelui Moştenitor. Ea a relatat că în perioada convalescenţei Principele încă mai era „palid şi slăbit, cu chipul îmbătrînit de

suferinţă. Boneta îndesată peste urechi nu izbutea să-i ascundă pleşuvia... îţi făcea rău să-1 priveşti... încercam să mă conving că, o dată vindecat, aveam să-1 văd aşa cum fusese". Bunăstarea aristocratică şi afabilă a chipului lui Ferdinand dispăruse însă pentru totdeauna. La treizeci şi doi de ani, soţul lui Missy aducea cu o înduioşătoare momîie cu barbă.

Pe la mijlocul lunii iunie 1897, Ducky a părăsit România pentru a lua parte, la Londra, la jubileul de diamant* al Reginei Victoria, la care intenţionaseră să participe şi Măria şi Ferdinand. In pofida afecţiunii renăscute pentru soţul său, Missy a fost „teribil de dezamăgită" că nu a putut să participe. Mama ei nu o putea înţelege. Scrisorile trimise de Ducesa de Coburg din Londra la Sinaia erau pline de reproşuri - la adresa familiei regale engleze, a programului încărcat al festivităţilor, a inferiorităţii teatrului englez în comparaţie cu cel german şi în legătură cu căldura neobişnuită pentru luna iunie. Doar flirturile lui Ducky păreau s-o amuze pe Ducesă.

Intre timp, la Sinaia, zilele verii se scurgeau greu pentru tînăra aproape văduvă. „Sînt foarte necăjită... pentru că oamenii sînt extrem de plicticoşi şi li se pare că nu fac niciodată ceea ce se cuvine", îi scria mamei sale. „Dacă ies să fac o plimbare călare ori cu trăsura, zic «ia te uită ce nepăsătoare e, bărbatul ei e bolnav şi ea se plimbă», dacă stau în casă toată ziua, îmi spun că am început să arăt rău şi că trebuie să fac mişcare!"

In luna august, Regele Carol şi Regina Elisabeta au plecat în Elveţia pentru cura de ape anuală, întrucît soţul lui Missy încă nu se simţea bine, Regele a numit un aghiotant pe lîngă Principesa Moştenitoare. Locotenentul Zizi Cantacuzino, ofiţer în regimentul de roşiori al Măriei, era fiul nelegitim al unui membru al familiei princiare Cantacuzino. Mic de statură şi brunet, nu prea arătos, dar amuzant, Zizi purta panaş şi călărea extrem de bine.

După plecarea Regelui şi Reginei, Ducesa de Coburg a sosit

*Aniversarea a 60 de ani de domnie. Regina Victoria s-a urcat pe tronul Angliei la vîrsta de optsprezece ani, în 1837, şi a murit în 1901, domnind şaizeci şi patru de ani (n.t).

la Sinaia însoţită de sora de paisprezece ani a lui Missy, Beatrice.
Ducesa, căreia îi plăcea să-i vadă pe tineri activi, s-a oferit să
tea cu ginerele ei invalid, aşa încît soţia lui să mai poată ieşi outin. Cu Ducesa prezentă la reşedinţă în

locul Regelui şi Reginei, restricţiile au fost mai reduse, iar Măria, Baby Bee şi locotenentul Cantacuzino au putut să călărească nestingheriţi prin pădurile şi munţii din împrejurimile Sinaiei.

„După o lungă perioadă de încordare, voioşia mea tinerească a învins din nou...", avea să scrie Măria în anii de mai tîrziu.

Firea veselă este o calitate periculoasă pentru o tînără de spiţă regească, întrucît vine o vreme cînd orice altceva pare lipsit de importanţă în afară de bucuria clipei. Prudenţa este aruncată la coş, iar veselia şi ştrengăria sînt lăsate să se desfăşoare nestingherite, în cele mai multe cazuri cu rezultate dezastruoase, căci... există ochi invidioşi, gata să vadă lucrurile altfel de cum sînt, gata să facă rău, să distrugă o reputaţie".

Cînd Regele şi Regina s-au întors în România, doamna Mavrogheni, doamna de onoare a Reginei, i-a aşteptat cu o listă întreagă de critici şi aluzii răuvoitoare, pe care le-a prezentat-o spre examinare, înainte ca Regele să aibă prilejul să o dojenească pe Principesa Moştenitoare pentru că petrecuse prea mult timp în compania aghiotantului, medicii i-au spus că-i recomandaseră lui Ferdinand sudul Franţei pentru refacere pe perioada iernii. Carol nu era încîntat, în schimb Missy era foarte emoţionată. Ducesa de Coburg avea o vilă la Nisa şi, deşi Missy fusese invitată să petreacă toate iernile acolo împreună cu mama şi surorile ei, Regele Carol refuzase de fiecare dată s-o lase să plece. Pus în faţa faptului de medicii de la Curte, Regele le-a spus răspicat lui Nando şi lui Missy că plecau în concediu din motive de sănătate şi nu ca să se distreze.

Cînd s-a pus însă problema unor însoţitori adecvaţi în această călătorie, numele lui Zizi a fost imediat scos de pe listă de Regele Carol, care a afirmat că se vorbea pe seama atitudinii prea prietenoase a Principesei Moştenitoare faţă de „această persoană absolut nesemnificativă". Măria i-a scris socrului ei, rugîndu-l să intervină. „Spre marele meu regret am aflat că... Nando va fi lipsit de această bucurie, pentru că circulă zvonuri neplăcute

despre mine. Dragă tată, te rog, *te implor* să faci tot ceea ce poţi ca să-l determini pe Unchiu' să accepte să-l numească, închizînd astfel toate gurile rele... dacă Unchiu' nu acceptă, ne pune într-o postură neplăcută în faţa întregii lumi şi zău, tată, nu ştiu dacă am să pot să accept acest lucru fără să ripostez".

Nici chiar fratele mai mare al Regelui nu a izbutit să-l determine să revină asupra hotărîrii, aşa că Principele Moştenitor şi Principesa Moştenitoare au fost trimişi la Nisa însoţiţi de „paznici de nădejde", a căror misiune era de a raporta zilnic şi în secret ceea ce făceau.

Perechea moştenitoare a stat la Château Fabron, vila Ducesei de Coburg. Soarele, florile şi peisajul marin l-au încîntat pe Ferdinand. Starea sănătăţii lui s-a îmbunătăţit şi intenţiile lui Missy de a duce o viaţă sedentară s-au topit în prezenţa membrilor amatori de distracţii ai altor familii regale care veneau în fiecare an în sudul Franţei ca să petreacă. Regele Carol a fost informat că Principele Moştenitor al României şi Principesa au participat la carnaval împreună cu Arthur şi Louise de Connaught*, unchiul şi, respectiv, mătuşa lui Missy, care i-au făcut să coboare din loja oficială printre oamenii de rînd. I s-a spus că au vizitat Cannes şi au participat la un bal mascat, deşi ei înşişi nu s-au mascat şi nici nu s-au amestecat cu restul lumii. „Dar, scria Măria, toate micile noastre frivolităţi au fost notate cu grijă de spionii puşi anume pe urmele noastre şi apoi transmise Unchiului ca să le rumege spre propria-i satisfacţie".

Măriei i-au fost aduse critici şi de către Ducesa de Coburg în legătură cu felul de a se îmbrăca, tovarăşii de distracţii şi faptul că încercase jocurile de noroc şi îi plăceau. Totodată, însă, Ducesa îi era extrem de recunoscătoare lui Missy pentru că îşi petrecea mare parte din vacanţă cu tatăl ei, al cărui iaht era ancorat la Villefranche. „Dacă ai şti ce uşoară şi comodă este viaţa fără el", îi scria Ducesa de Coburg fiicei sale. Ea o ruga pe Missy să-l ţină pe tatăl ei acolo unde era, să-l supravegheze, „să-l hrănească bine şi, de o manieră glumeaţă, să-l împiedice să bea". Missy a făcut tot ce i-a stat în putinţă, fiindcă îi plăcea să stea cu tatăl ei.

*Ducele de Connaught era cel de-al treilea fiu al Reginei Victoria.

s-a reîntors la Coburg, Ducele i-a povestit soţiei sale că a fost „pur şi simplu fermecat" de fiica lor mai mare, de copiii ei şi de „succesul ei la Nisa".

"Măria şi Ferdinand s-au întors în România în primăvară. Zizi a fost readus la Palatul Cotroceni ca profesor de gimnastică provizoriu al lui Carol, reîncepînd astfel idila sa cu Principesa Moştenitoare. Cînd Măria s-a dus la tratament în Germania, locotenentul a urmat-o. Societatea românească, care abia aştepta astfel de lucruri, a înregistrat faptul şi a zîmbit.

Relaţiile lui Missy, care constituiau un subiect de bîrfă în cercurile regale, nu erau atît de vinovate. Mătuşa ei Vicky îi scria fiicei sale Sofia, Prinţesa Moştenitoare a Greciei, comparînd viaţa acesteia în Grecia cu viaţa Măriei în România. „Cred că Missy a României este mai de plîns decît tine... Regele este un mare tiran în familia sa şi a distrus spiritul de independenţă al lui Ferdinand, aşa încît nimeni nu-1 mai ia în seamă, iar frumoasa, talentata şi tînăra lui soţie mă tem că dă de bucluc, ca un fluture care, în loc să zboare pe deasupra florilor, îşi arde frumoasele aripioare apropiindu-se părea mult de foc".

Mai aproape de casă era Regina Elisabeta, dornică să găsească un motiv ca să-i ia lui Missy copiii. Pînă în iarna anului 1898, Regina a reuşit să-1 convingă pe Rege că Principesa Moştenitoare era iresponsabilă şi că trebuia să angajeze o guvernantă pentru Principele Carol. Alegerea ei se oprise asupra domnişoarei Winter, o bună prietenă a familiei Wied care fusese angajată la verişoara Elisabetei, Regina Olandei. Măria, care bănuia că se punea la cale un complot, a fost de acord să stea de vorbă cu guvernanta, dar numai cu condiţia ca, dacă nu-i plăcea, să nu fie obligată să o accepte în casa ei.

„.. .de cum am văzut-o, mi-am pierdut orice speranţă... Femeia avea tot ceea ce era de nesuportat: îndesată, greoaie, cu ochi bulbucaţi şi holbaţi, un nas mare şi borcănat şi o gură respingătoare; era vulgară, atît de vulgară încît numai cineva de aceeaşi naţionalitate cu ea putea să-şi dea bine seama, în plus, glasul ei gutural, vorbirea comună, iar limbajul mediocru, nerafinat... Simpla ei înfăţişare era şocantă, iar modul de a vorbi nu făcea decît să sporească aspectul respingător".

Principesa Moştenitoare a comunicat că nu putea să o accepte pe această femeie ca guvernantă a fiului său, însă Principele Moştenitor nu a vrut să-i înfrunte pe Rege şi pe Regină. Măria a fost nevoită să cedeze, însă cu „condiţia expresă" ca domnişoara Winter să nu vină mai înainte de primăvara anului 1899. Brusc, în luna ianuarie, în ajunul unei călătorii la Gotha cu ocazia sărbătoririi nunţii de argint a părinţilor ei, i s-a spus că în seara aceea sosea *Miss* Winter pentru a sta cu copiii cîtă vreme era plecată.

Măria a cerut să li se dea voie copiilor să plece cu ea. „în aceste condiţii, nu puteam fi de acord să-mi las copiii aici...", îi explica într-o scrisoare socrului ei. „Eram împotriva ideii de guvernantă în general... şi, în plus, consideram *căMiss* Winter putea fi manevrată de Mătuşa... Sînt sigură că aceasta nu este ultima problemă cu care ne vom confrunta".

Cînd a sosit la Gotha, Principesa Moştenitoare 1-a găsit pe fratele ei Alfred „palid şi slăbit... tinereţea lui veştejindu-se cu fiecare zi". Pentru Alfred fusese un an tragic. Moştenitorul ducatului suferea de sifilis. In timpul verii fusese demobilizat de la regimentul său. Missy îl văzuse ultima oară în toamnă, cînd mama lor, dezgustată şi jenată de boala fiului său, îl trimisese în România. De atunci starea sănătăţii lui se deteriorase vizibil. „Abia mai recunoaşte pe cineva şi deseori nu ştie ce spune, bietul băiat", îi scria Missy, disperată, Sandrei.

La scurt timp după sosirea lui Missy, el a fost internat într-o casă de odihnă din Merano, Italia, unde a şi murit aproape imediat, avînd la căpătîi doar pe preceptorul său francez şi o servitoare. Mărie Mallet, una din doamnele de onoare ale Reginei Victoria, pretindea că medicul îi avertizase pe Duce şi pe Ducesă că „băiatul nu va mai trăi nici o săptămînă", dar că ei „1-au expediat pachet pe bietul tînăr la Meran (Merano), iar acum se lamentează şi plîng că a murit aproape singur... Cît de ciudaţi sînt membrii familiilor regale, spunea doamna de onoare a Victoriei, copiii lor par a fi lipsiţi de grija firească ce se acordă celui mai umil vlăstar al clasei noastre de mijloc. Un asemenea lucru nu i s-ar fi putut întîmpla nici unuia din băieţii pe care îi cunosc, iar dacă s-ar fi întîmplat, părinţii ar fi fost blamaţi de întreaga societate".

Mătuşa Vicky a spus că nepotul ei n-ar fi trebuit să servească armata germană, scriindu-i fiicei sale Sofia în acest sens: „Este devărat că era fluşturatic şi nestăpînit, aşa cum sînt din păcate mulţi tineri, şi că a contractat o boală despre care nu ştiu aproape imic, fiindcă nu am întrebat sau auzit vreodată ceva despre ea, căci oamenilor le repugnă să se gîndească la ea şi cu atît mai mult sa vorbească sau să scrie

despre ea. Boala a fost neglijată şi în nlus bietul băiat a mai dus şi o viaţă dezordonată. Potsdam! Acesta«w *era* locul potrivit pentru el".

Moartea lui Alfred a pus problema succesiunii la tronul ducatelor Coburg şi Gotha. Ducele nu mai avea alt fiu care să le moştenească şi, dacă ar fi s-o citäm pe lady Mallet, propria lui viată„nu era una care să fie acceptată de vreun birou de asigurări". După o serie de întrevederi cu Regina Victoria, s-a hotărît ca ducatul Coburg şi venitul său anual de 150 000 de lire sterline să revină altui nepot englez, Charles, Duce de Albany, pe atunci în vîrstă de cincisprezece ani, care a fost prompt retras de la Eton şi trimis la Coburg spre a fi germanizat.

După funeraliile fratelui său, Măria a revenit în ţară. Două luni mai tîrziu era din nou însărcinată. „Dea Domnul să fie un alt băiat", îi scria fericit Principele Moştenitor mamei sale. Totodată Ferdinand era mulţumit deM/ss Winter, care avea acum deplin control asupra lui Carol. Măria, în schimb, nu era. Aşa cum anticipase, noua guvernantă era cîinele de pază personal al Reginei Elisabeta, instalat la Palatul Cotroceni pentru a-1 „salva" pe Carol, în vîrstă de cinci ani, de mama sa. Incitată de Regină,*Miss* Winter îl monta pe băiat împotriva Măriei, reuşind chiar să scoată din rugăciunile de seară „Binecuvînteaz-o, Doamne, pemama":

Cu *Miss* Winter instalată în casă, Măria călătorea mai frecvent. Căminul ei nu mai era un refugiu şi ea nu era stăpîna. A rămas numai scurtă vreme în Bucureşti, după care s-a refugiat în oraşul, port la mare, Constanţa, unde a petrecut mai multe zile la bordul unui iaht ancorat în largul Mării Negre.

Cu cîteva săptămîni mai înainte, Principesa Moştenitoare primise o scrisoare de la Regina Elisabeta prin care aceasta o ruga să o invite pe o verişoară a lui Zizi Cantacuzino, o adolescentă orfană care participase la unele activităţi de binefacere organizate de Regină, ca să-şi petreacă vara cu ea. Aparitiile

Măriei la Constanţa, însoţită în permanenţă de Zizi şi de verişoara acestuia, provocau scandal. Se spunea că Principesa Moştenitoare bătea oraşul cu locotenentul român, însoţită doar de tînăra de treisprezece ani. Instruiţi de Rege să fie informat în legătură cu ceea ce făcea Principesa Moştenitoare, membrii din suita Măriei au relatat că erau împreună de dimineaţa pînă seara şi că el stătea ore întregi în cabina ei. Au mai spus că Principesa Moştenitoare ofensase oficialităţile locale şi pe membrii corpului consular, luîndu-şi oficial rămas-bun de la oraş cu tînărul locotenent lîngă ea. Regina Elisabeta şi Mm Winter au acuzat-o pe Măria de a fi invitat o fată orfană de mamă să petreacă vara cu ea ca să-i servească drept paravan pentru idila ei cu Zizi.

La întoarcere, Regele i-a adus acuzaţii Principesei Moştenitoare. Ea a recunoscut idila cu Zizi, dar a negat că ar fi invitat-o pe verişoara acestuia ca paravan. „Mătuşa m-a rugat să o invit", i-a spus ea lui Carol. Regina Elisabeta a negat că ar fi avut vreun amestec în aceste planuri de vară şi Măria nu a mai găsit scrisoarea Reginei. Reacţia Regelui Carol a fost în nota lui obişnuită. „Desigur, ştim cu toţii că Nando nu este prea amuzant. Asta nu înseamnă însă că ai voie să cauţi distracţii în altă parte." Ca lucrurile să fie clare, Cantacuzino a fost mutat în alt regiment şi trimis din ţară.

Acesta era prilejul pe care îl aşteptase Regina Elisabeta. Cu sprijinul domnişoarei Winter, escapada lui Missy la Constanţa a fost transformată într-un mare scandal pe care cele două doamne 1-au relatat cu lux de amănunte în scrisori trimise prietenilor şi rudelor din toată Europa. Cînd povestea a ajuns în Anglia, Regina Victoria, obişnuită cu discreţia în astfel de chestiuni, i-a scris Regelui Carol, aducîndu-i la cunoştinţă nemulţumirea ei în legătură cu răspîndirea bîrfei. Revenită în România, Principesa Moştenitoare a continuat să caute frenetic şi fără succes scrisoarea Reginei Elisabeta. între timp devenise evident că ea şi Principele Moştenitor se separaseră. Cum venise aproape vremea să-şi ia anuala vacanţă, Regele Carol a trimis tînăra pereche la Coburg, ca să liniştească lucrurile.

în ziua în care urmau să plece din România, Măria îşi aştepta trăsura şezînd într-un fotoliu din holul de la intrarea palatului. Posomorită şi nervoasă, ea şi-a trecut mîna pe după perna de pe

fotoliu, unde a atins o bucată de hîrtie. Era faimoasa scrisoare pe care Regina negase că ar fi scris-o. Deşi era prea tîrziu ca să mai

aţă fi opiit vîrtejul bîrfei ce se răspîndea în întreaga Europă, ÎVlaria şi Ferdinand s-au împăcat. Cînd au ajuns la Coburg, i-au spus Ducesei că se certaseră cu Regele în legătură cu o chestiune lipsită de importanţă.

După vacanţă, Nando s-a întors în România, în vreme ce Missy a rămas în Germania. Se mai afla acolo cînd fiul lor Carol s-a îmbolnăvit de febră tifoidă. Ferdinand i-a trimis o telegramă urgentă şi ea s-a grăbit să vină acasă. Cînd a sosit la Palatul Cotroceni, a urcat scările în fugă, dar Mm Winter i-a ieşit în cale, barîndu-i drumul spre camera copilului. „Este periculos să pătrundă cineva în camera copilului", a anunţat ea. „Doctorul a spus..." Pentru prima oară poate în viaţa sa, Principele Moştenitor a intervenit în favoarea soţiei sale. „Daţi-vă la o parte, i-a spus guvernantei. Principesa Moştenitoare este mama copilului".

Din fericire pentru Măria, dacă nu pentru ţară, Principele Carol a supravieţuit. Mama sa era de două ori recunoscătoare. „Mă rog lui Dumnezeu să nu mai fie nevoie să mă despart de comoara mea...", îi scria socrului ei la finele lunii octombrie. Vă mulţumesc pentru întreaga dragoste şi bunătate pe care mi-aţi arătat-o în această perioadă de tristă încercare... Am... suferit îngrozitor... fiindcă ştiam că voi toţi suferiţi pentru mine... Sper să mi se îngăduie să îndrept totul... prin dragostea mea pentru Nando."

Nu era însă atît de simplu. Cum povestea despre greşeala Măriei făcea înconjurul Europei, Ducesa a aflat adevărul despre fiica sa. Şocată, dar cinstită, cu o mîndrie imperială, mama lui Missy i-a scris Regelui României. Fiica ei era vinovată de o „greşeală gravă şi de neiertat", dar vinovaţi erau şi Regele şi Principele Moştenitor.

Mai întîi, felul de a fi al lui Nando - „lenea, indolenţa, antipatia pentru orice fel de muncă, pentru orice întreprindere serioasă şi... mai rău decît toate, pasiunea lui senzuală pentru Missy, care au ajuns... s-o îndepărteze. Nando singur a recunoscut, îi scria Ducesa Regelui, că şi-a tratat nevasta ca pe o metresă, fără să-l preocupe prea mult starea ei afectivă, ca să-şi satisfacă în permanenţă nevoile fizice". Mai existau apoi şi propriile lui greşeli extraconjugale, pe care Ducesa le cunoştea ca „lucruri certe".

în al doilea rînd, era vorba de Regele însuşi. „N-am să pot înţelege niciodată de ce nu ai încercat să păstrezi această poveste deplorabilă în familie. Din nefericire, ea a devenit bun public al tuturor familiilor domnitoare... împărăteasa Frederika (mătuşa Vicky),... Charlotte Meiningen (verişoara Charly)... toate cumnatele mele din Rusia şi Anglia, fraţii mei cunosc toate detaliile acestei întfmplări îngrozitoare, lăsîndu-mă să înţeleg că le-au aflat din bîrfă şi scrisori sosite direct din România şi răspîndite, evident, pentru a păta reputaţia fiicei mele... N-am să-ţi pot ierta niciodată, dragă vere, că nu ai... vrut să limitezi proporţiile scandalului." Pe lîngă toate acestea, Principesei Moştenitoare îi fuseseră luaţi cu bună ştiinţă copiii, iar în suita ei fuseseră strecuraţi spioni. „Oricît ar fi de vinovată, *nimic* nu poate scuza caracterul nedemn al unor asemenea procedee", declara Ducesa.

Era o mînie plină de nobleţe, căreia Regele i-a răspuns printr-o scrisoare *foarte anemică.* Ducesa a speculat avantajul. Principesa Moştenitoare trebuia trimisă acasă pentru naştere. Dacă nu se îngăduia acest lucru imediat, Ducesa va veni personal în România să o ia. *Miss* Winter, căreia „i s-a permis să scrie toate detaliile acestei îngrozitoare istorii despre Missy Reginei-mame a Olandei", trebuia concediată.

Ducesa de Coburg i-a comunicat cîteva sfaturi prin poştă şi lui Missy. „Scumpa ta mamă este îndurerată, dar nu te va abandona niciodată", îi scria ea. „Ai greşit grav, dar mai este încă vreme să devii o femeie de treabă şi aşezată". Principesa Moştenitoare trebuia să-şi adune puterile, să o dea afară *peMiss* Winter, să nu-i arate niciodată lui Nando scrisorile de la mama sa, să nu-i povestească niciodată soţului ei „întregul adevăr" despre „purtarea ei imorală" şi să vină cît mai grabnic în Germania.

Cu o săptămînă înaintea Crăciunului, Măria s-a întors la Gotha împreună cu fiica ei Elisabeta, iar la 9 ianuarie 1900 a născut o fetiţă. Frumoasă, cu părul buclat şi gura de forma arcului lui Cupidon, fetiţa a fost botezată Măria (Marioara - n.t.), după toate Măriile din familie, dar poreclită Mignon* după titlul operei pe care o văzuse Principele Moştenitor în ajunul naşterii ei. Nu

*In carte va fi cunoscută ca Mignon (Marioara) pentru a putea fi deosebită de mama sa.

se ştie din ce motive - o existenţă netulburată, departe de duşmanii ei o naştere liniştită, faptul că primul ei

născut fusese la un pas de moarte -, însă Măria a adorat acest copil, revărsînd asupra lui mai multă dragoste decît în cazul primilor doi. „Nu puteam sta o clipă fără s-o văd, spunea ea, era un mesaj de pace şi de speranţă."

Ferdinand a sosit la Gotha ca să-şi vadă fiica. A promis că la întoarcerea în Bucureşti o va concedia *peMîss* Winter şi îşi va lua soţia într-o vacanţă în Italia, împreună cu fiul lor. O dată întors în România, Principele Moştenitor a fost însă prea intimidat de guvernantă pentru a fi în şatre să o concedieze şi a amînat în repetate rînduri vacanţa de familie. Cu fiecare amînare, îi trimitea cîte o scrisoare lui Missy, rugînd-o să se întoarcă acasă înainte ca prestigiul lui să fie ruinat. „Sper că te gîndeşti uneori şi la bietul şi îngrijoratul tău soţ, care nu poate fi fericit dacă nu o are pe scumpa lui soţie lîngă el", îi scria Fedinand la două luni după naşterea noii sale fiice. „Uiţi... că soţia datorează supunere soţului", o ameninţa mai tîrziu. „Nando al tău... este mai serios şi a aruncat lenea peste bord... îţi voi acorda mai multă atenţie, iar cînd ai să mă rogi ceva, n-am să mai vin cu tot felul de scuze numai ca să nu fac ceea ce-mi ceri", promitea disperat Principele Moştenitor.

Viaţa în exil nu era o pedeapsă pentru Principesa pribeagă, împreună cu mama ei şi cu sora ei Beatrice, în vîrstă de şaptesprezece ani, locuia la Schloss Friedenstein, un castel imens, construit în jurul unei curţi „suficient de mari", după opinia unui văr, „ca să servească drept loc de defilare pentru un batalion de infanterie". Castelul propriu-zis, dominînd oraşul de la o înălţime de 300 m, avea muzeu, teatru, bibliotecă şi o galerie de pictură proprii; castelul era atît de mare, încît familia lui Missy ocupa doar un etaj. Cele trei femei au petrecut zilele lungi de iama într-o cameră de zi din aripa centrală, pictînd, brodind şi citind: „A fost o viaţă de familie activă, plină de fericire şi armonie", avea să scrie Măria.

In condiţiile în care Ducesa de Coburg lupta pentru drepturile fiicei sale, s-a ajuns pînă la urmă la un acord cu privire la domnişoara Winter. Principesa Moştenitoare nu se va întoarce

în România înainte de a fi concediată domnişoara Winter. Chiar şi aşa, Regelui şi Reginei le-a trebuit un oarecare timp ca să se poată despărţi de guvernantă. „Unica sa vină, a spus Carmen Sylva, a fost profundul ei devotament faţă de familia mea... Am sperat să facă din acest copil un *om".Miss* Winter a fost expediată abia în aprilie, respectiv la patru luni după ce Missy plecase din România. „Mama cîştigase partida, însă, după aceea, relaţiile ei cu Unchiu' n-au mai fost niciodată prieteneşti, ci doar cordiale", avea să scrie mai tîrziu Măria.

Cîtă vreme Principesa Moştenitoare s-a aflat la familia ei în Germania, la Palatul Cotroceni a fost instalată o oarecare Mm Ffoliet, preţul întoarcerii ei în ţară. O irlandeză „înaltă şi subţire", *Miss* Ffoliet era timidă şi retrasă pînă la autoestompare. „Foarte mioapă, avea o privire întrucîtva apoasă şi vagă, iar cînd dădeai mîna cu ea, întindea o mînă moale, dar mi-a plăcut de ea", a spus Măria. Chiar şi de această dată, Principesei Moştenitoare nu îi fusese îngăduit să aleagă o guvernantă pentru fiul ei. Aşa cum îi scrisese Regele Carol Ducesei de Coburg în toamna precedentă, „Educaţia... viitorului meu moştenitor intră în responsabilităţile mele... este datoria mea şi dreptul meu în calitate de cap al familiei şi de Rege". Deşi era o figură ştearsă, noua guvernantă a fost totuşi cea mai bună din toate pe care le-a ales Regele Carol pentru educaţia moştenitorului tronului.

CuMiss Ffoliet instalată la reşedinţă, „a trebuit pînă la urmă să mă rup de Gotha şi de toţi cei ce însemnau familia mea iubită şi să mă întorc la soţul meu, la Unchiu' şi la Mătuşica", avea să spună Missy. Nevoind să mai rişte, Ferdinand s-a dus la Gotha să-şi aducă soţia şi pe cele două fiice.

Capitolul 8

Numai cei frivoli consideră anii de tinereţe cei mai buni din viaţă.

REGELE CAROL I AL ROMÂNIEI

Principesa Moştenitoare a revenit în România în primăvara anului 1900. Nu a fost însă o întoarcere

plăcută. Măria 1-a găsit pe fiul ei Carol, pe arunci în vîrstă de şase ani, obraznic şi prost crescut. Ea s-a plîns că tatăl nu-şi disciplinase fiul în absenţa ei, dar, aşa cum avea să-i spună mamei sale, Ferdinand „n-ar avea *niciodată* curajul să facă ceva din proprie iniţiativă!"

îndemnată de Ducesă, Măria a început o campanie pentru curăţarea sistemului de canalizare de la Palatul Cotroceni. După ce fuseseră două cazuri de febră tifoidă în familie, era decepţionant să ţi se spună că aceste îmbunătăţiri erau prea costisitoare. Totodată, a intervenit ca Elisabeta şi Carol să urmeze Şcoala ortodoxă română. „Nando, îi scria ea Ducesei, se ocupă din nou de timbrele lui şi de regulamentele militare, lăsînd educaţia copiilor în seama primei persoane care insistă s-o facă. La el, groaza de a nu face cumva ceva ce nu se cuvine îl împiedică să facă lucrurile pe care ar trebui să le facă".

La cei douăzeci şi patru de ani ai ei, Măria era decepţionată şi supusă. „La început, crezi că dacă nu găseşti fericirea în căminul conjugal o poţi găsi pe căi ocolite, dar mi-a fost dat să aflu că acest lucru nu este posibil şi că este aspru pedepsit", îi spunea mamei sale. Idila cu Zizi se încheiase, nu însă şi bîrfa, care avea să mai continue încă o vreme. Un an şi ceva mai tîrziu, vărul

George, care încerca în continuare să înăbuşe comentariile ce se mai făceau în cercurile regale, i-a scris lui Missy o scrisoare plină de înţelegere. Bunătatea lui a stîrnit valuri de autocompătimire:

„Da, am trecut prin clipe grele, în parte din vina mea, ştiu, dar şi pentru că m-am confruntat cu multe dificultăţi şi, mai presus de toate, pentru că am fost îngrozitor de singură. Ştiu că nu trebuie să aştepţi prea multe de la viaţă, dragă Georgie, dar... totul a fost atît de diferit de ce mi-am imaginat... Am aflat curînd că aici trebuie să fii foarte tare ca să rezişti singurătăţii, iar eu n-am fost întotdeauna tare, am sperat prea mult şi am vrut să fiu fericită şi, firește, a trebuit să învăţ din propria-mi experienţă amară tot ceea ce nu poţi avea şi nu-ţi este permis să speri! încearcă, te rog, să mă înţelegi şi cînd cineva vorbeşte unt despre mine, ia-mi uneori partea... Cele mai frumoase zile pe care le-am trăit vreodată au fost cele petrecute în Malta."

La trei luni după ce revenise acasă, Principesa Moştenitoare a fost înştiinţată că tatăl ei, bolnav de cancer în gît, era pe moarte, întrucît acesta a refuzat să o primească, pe ea ori pe oricine altcineva dintre rudele apropiate, Măria 1-a trimis la Coburg pe Nando. Ferdinand şi-a găsit socrul hrănit printr-un tub. Medicii abandonaseră orice intervenţie; ei i-au spus Principelui Moştenitor că, şi în cazul în care i s-ar fi extirpat Ducelui limba, tot nu ar fi putut fi salvat. Cum Ducele şi Ducesa trăiau despărţiţi de cîtăva vreme, fiicei lor mai mari i-a revenit sarcina de a restabili legătura dintre ei. Missy a rugat-o pe mama sa să-i scrie tatălui ei o scrisoare veselă, dar să nu încerce să-1 vadă. Vizita Ducesei, a spus Missy„ „n-ar face decît să-1 tulbure şi mai mult". Trei săptămîni mai tîrziu, Ducele de Coburg a murit la Rosenau.

„Oh, Doamne, s-a stins bietul şi dragul meu Affie... Ce greu îmi vine la cei optzeci şi unu de ani ai mei!", a plîns Regina Victoria, care fusese înştiinţată despre starea fiului ei doar cu o săptămînă înainte. După numai şase săptămîni (în ianuarie 1901), a murit însăşi Regina.

Măria era furioasă că nu i se îngăduia să participe, împreună cu soţul ei, la funeraliile bunicii sale. I-a scris mamei sale, spunîndu-i că era „îngrozitor de supărată şi nefericită din această cauză!" I-a

spus că îşi dădea seama că Ducesa n-ar înţelege-o „pentru că tu n ai iubit niciodată Anglia", dar că ea „continua să tînjească grozav să o mai vadă o dată, fie şi numai pentru cîteva zile, să arunce o ultimă privire la vechea casă... O dată cu scumpa noastră Bunicuţă se rupe şi ultima legătură! Iar acum gîndul că Nando se duce acolo şi vă vede pe toţi, în vreme ce eu rămîn aici singură-singurică, îmi provoacă, crede-mă, o suferinţă inimaginabilă".

pierderea Angliei era mai dureroasă pentru Măria decît pierderea bunicii, pe care o văzuse rar în ultimii zece ani. Cu excepţia singurei sale vizite în România şi a vizitei la Nisa, Missy nu petrecuse mai mult timp nici cu propriul tată. Principala preocupare a Măriei în legătură cu moartea tatălui ei era legata de efectul pe care 1-ar fi putut avea asupra mamei sale, care „de-abia îşi revenise" după pierderea unicului fiu, cu un an în urmă. Indiferent de greşelile Ducesei în felul în care o îndrumase pe fiica sa, ea continua să fie persoana cea mai importantă din viaţa lui Missy. Fericirea ori nefericirea ei, aprobarea ori dezaprobarea ei aveau un puternic efect asupra Principesei Moştenitoare.

Totodată, Ducesa reprezenta principala legătură a lui Missy cu alţi membri ai familiei, răspîndiţi pe tronurile Europei.

Spre deosebire de rudele ei din familiile regale care scriau neîncetat despre naşterile, decesele şi căsătoriile din casta lor, Principesa Moştenitoare a României era absorbită aproape în exclusivitate, pînă a fi împlinit treizeci de ani, de propriile ei probleme, însă pentru rudele sale din Germania, Anglia şi Rusia, viaţa lui Missy şi cea a surorii ei Ducky constituiau bogate subiecte de conversaţie. Era limpede că ambele fete făcuseră căsătorii izbitor de nepotrivite. Pînă şi vărul George, viitorul Rege al Angliei, cu firea lui nobilă, a recunoscut acest lucru. Aşa cum îi scria soţia lui, May, spre sfîrşitul anului 1901, „după cele ce mi-ai povestit deunăzi despre viaţa nefericită a bietelor Missy şi Ducky, trebuie să fim şi mai recunoscători pentru faptul că există atîta armonie în viaţa noastră conjugală".

Dacă Măria trebuia să suporte o căsnicie nefericită ca să obţină un tron, Ducky nu se afla în aceeaşi situaţie. Ea şi cu Ernie o rugaseră pe Regina Victoria să le îngăduie să divorţeze, dar Regina refuzase de fiecare dată. Victoria ştia că făcuse o greşeală: „Eu am aranjat această căsătorie. Nu voi mai încerca niciodată

153

să căsătoresc pe cineva". Cu toate acestea, ea s-a menţinut ferma pe poziţie, susţinînd ca Ducky să rămînă alături de soţul ce-i fusese ales.

Moartea Reginei Victoria i-a dat Marii Ducese de Hessa posibilitatea să-şi părăsească soţul şi în luna decembrie ea a divorţat pentru a se căsători cu Marele Duce Kiril al Rusiei. Fapta lui Ducky a stîrnit oprobriul tuturor Curţilor din Europa. Edward al VTI-lea şi nepotul său, Kaiserul Wilhelm al H-lea, au găsit şi ei, o dată, un subiect asupra căruia să fie de acord. Blamul lor a fost însă blînd în comparaţie cu furia răzbunătoare a Ţarinei Alexandra a Rusiei.

Alexandra, cunoscută în familie sub numele de Alicky sau Alix, era sora mai mică a lui Ernie. O tînără ciudat de retrasă şi de arogantă, ea fusese amfitrioană la Curtea fratelui ei pînă la căsătoria acestuia. Deşi era îndrăgostită de viitorul Ţar Nicolae al II-lea al Rusiei, Alicky ezitase să treacă la ortodoxism pentru a se căsători cu el. Sosirea la Hessa, în 1894, a vioaiei Ducky, atît de plină de aplomb, a determinat-o pe Alicky să plece din căminul părintesc. Deşi trecuseră opt ani, tînără Ţarină continua să aibă resentimente faţă de Ducky pentru a se fi căsătorit cu Ernie şi de a-i fi uzurpat *poziţia* la Darmstadt. Avînd acum ocazia să distrugă o veche adversară la adăpostul unei indignări legitime, Alicky a profitat din nou de situaţie. Unealta răzbunării ei a fost însuşi Ţarul. Deşi ţinea la vărul său Kiril, el i-a interzis Marelui Duce să se însoare cu divorţata Ducky, care nu a avut altceva de făcut decît să se retragă la Coburg cu speranţa că Ţarul va reveni asupra hotărîrii sale.

Dintre toţi membrii Caselor regale din Europa, Regina Elisabeta a României a propus soluţia cea mai originală la problemele lui Ducky. „Dumnezeu", a declarat Regina, a „creat-o" pe Ducky „pentru suferinţă... şi, de aceea, ea trebuie să-şi împlinească destinul." Ea „nu trebuie să mai alerge în căutarea fericirii, ci trebuie să-şi dedice viaţa" ajutorării altora. Ea „trebuie să înveţe să îngrijească bolnavi, apoi să-şi formeze un grup propriu de surori de caritate şi să cutreiere prin lume în căutarea tuturor suferinzilor, tuturor nenorociţilor, tuturor acelora pe care viaţa i-a pus la încercare. Să ducă viaţa de perpetuu sacrificiu pentru care a fost hărăzită de firea ei generoasă".

154

Aceste hotărîri, expuse într-o scrisoare de 13 pagini adresată Măriei, au făcut-o să zîmbească pe sora lui Ducky, dar nu i-au abătut atenţia de la ceea ce considera ea a fi adevărata problemă a lui Ducky - firea iubitului ei Kiril. Măria se temea că, dacă Kiril 1-ar fi sfidat pe Ţar şi ar fi părăsit ţara, renunţînd la carieră, la avere şi la familia sa ca să se căsătorească cu Ducky, s-ar fi putut ca pînă la urmă să regrete hotărîrea luată şi să dea vina pe ea. Măria nu avea încredere în logodnicul surorii ei, căruia îi spunea „omul de marmură". „Nu cred că ţi-ar plăcea K., îi mărturisea ea unei prietene englezoaice, este un om rece şi egoist, alături de care ai sentimentul că nu poţi fi niciodată cu adevărat fericită şi veselă; prezenţa lui te îngheaţă şi are un fel dispreţuitor de a trata lucrurile şi oamenii".

Foarte înalt şi aristocratic, cu o mustaţă mică, ochi cenuşii şi reci şi o cută în bărbie, Marele Duce Kiril era liderul tinerilor membri ai familiei regale din St. Petersburg-„idolul, pretindea unul din unchii săi, tuturor femeilor şi amic cu cei mai mulţi dintre bărbaţi". Fotografiile contemporane justifică, însă,

lipsa de entuziasm a Măriei. Kiril priveşte în jos spre lume de la înălţimea sa suverană cu o expresie plină de dispreţ.

în vara anului 1902, în vreme ce dizgraţiata Ducky rupsese legătura cu Kiril, Măria şi Ferdinand au plecat la Londra pentru a asista la încoronarea lui Edward al Vll-lea. Unchiul Bertie, care nu fusese unchiul preferat al lui Missy, îi devenise drag ca urmare a faptului că solicitase oficial prezenţa ei la celebrare, iar Regele Carol nu putuse să nu satisfacă rugămintea Regelui Edward.

După revenirea ei în România cu doi ani mai înainte, Principesei Moştenitoare nu-i mai fuseseră acordate nici un fel de privilegii. Deşi obţinuse în cele din urmă permisiunea Regelui de a lua dejunul şi cina în propriul ei palat, se bucurase de puţine alte concesii. Măria simţea că nu putea cere mai mult. „Nando, îi scria maniei sale, mă reduce complet la tăcere, poate că plătesc pentru vechile greşeli, dar este aproape de nesuportat... Aici e un adevărat exil... O închisoare, mamă... Şi nu există un singur temnicer, ei toţi sînt temniceri".

Invitaţia în Anglia nu putea să sosească într-un moment mai potrivit. Edward al Vll-lea trebuia să fie încoronat la sfîrşitul lui

i uiue, dar o operaţie urgentă a amînat cu şase săptămîni festivităţi] e. în timp ce majoritatea celorlalţi şefi de state din Europa s-au întors acasă, Principesa Moştenitoare a rămas în insulele britanice pentru perioada verii, atrăgîndu-şi din partea mucaliţilor locali titlul de, ‚Maria Rămasă Aici".

în această perioadă i-a cunoscut pe Waldorf şi Pauline Astor. „Dintre toţi prietenii, cei mai dragi mi-au fost fraţii Astor... Am fost invitaţi la Cliveden la dejun într-o duminică, cînd toată lumea pleacă din oraş. A fost o invitaţie ca oricare alta, din simplă politeţe, dar ea a constituit începutul unei foarte scumpe prietenii, care a însemnat mult în viaţa mea". Petrecerea a fost atît de reuşită, încît Waldorf şi Pauline i-au invitat din nou la Cliveden pe Principele Moştenitorii Principesa Moştenitoare, precum şi suita lor, în aşteptarea încoronării.

Curînd, Cliveden a înlocuit castelul Wolfsgarten ca loc preferat al Măriei - un cămin unde avea parte de prieteni buni, de o conversaţie corespunzătoare şi de o viaţă civilizată. Clădirea de origine, construită în 1661, dar distrusă de un incendiu în 1795, fusese înlocuită în 1848 de o alta, proiectată de arhitectul care făcuse şi planurile Parlamentului. Amplasată pe o terasă enormă, înconjurată de pajişti şi pilcuri de copaci, casa, care se află la douăzeci de mile de Londra, seamănă cu un *palazzo* în stil baroc italian; pe o latură este mărginită de balustrada originală, lungă de două sute de yarzi, completată cu statui şi fîntîni, adusă de la Vila Borghese din Roma. în primii ani ai acestui secol, Cliveden a fost decorat în stil italian clasic, cu mobilă tapiţată cu piele şi tapiserii valoroase. „Nota dominantă, afirma un ocupant de mai tîrziu, era de o extraordinară tristeţe."Petrecerile în casa Astor erau în mod normal nişte întîlniri jalnice, conforme unui program rigid impus de dificilul William Waldorf Astor, proprietarul acesteia.

William Waldorf era omul care moştenise de la tatăl său, John Jacob Astor III, cea mai mare avere din America, în 1890, cînd a murit John Jacob, ziarul londonez *Spectator* a sugerat că el era probabil omul cel mai bogat din lume, cu excepţia socrului Măriei, Prinţul Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, şi a vărului său, Ţarul Rusiei. Cînd cele 200 de milioane de dolari ale lui John Jacob nu i-au asigurat lui William Waldorf zeificarea socială

care considera că i se cuvine sau un loc în Congres, el a părăsit Statele Unite, declarînd că America „nu este locul potrivit de trăit pentru un gentleman". Agresiv şi tiranic, William Waldorf Astor a trăit în Anglia într-o stare de furie perpetuă, hotărît să se răzbune pe conaţionalii lui cumpărîndu-şi un titlu de pair englez. Soţia lui a murit în 1894, lăsîndu--i pe cei doi copii mai mari, Waldorf şi Pauline, să se descurce cu un tată irascibil, un frate mai mic la Eton şi o surioară bolnavă de tuberculoză.

Cînd Missy i-a întîlnit pe Waldorf şi Pauline, amîndoi aveau puţin peste douăzeci de ani, erau mai tineri decît ea, izolaţi şi aproape tot atît de dornici de simpatie şi prietenie ca singuratica Principesă Moştenitoare. La douăzeci şi unu de ani, Pauline o avea în grijă pe sora ei adolescentă, care necesita îngrijire continuă. Cu felul ei familiar, degajat, Missy s-a făcut îndrăgită de tînăra Astor încă de la începutul vizitei sale la Cliveden, pentru că într-una din zile, în timp ce restul invitaţilor plecaseră la Londra, ea

a rămas acasă să vadă cum va suporta tînăra Gwendolyn o operaţie de urgenţă. Cînd Pauline a ieşit din camera surorii ei, a găsit-o pe Principesa Moştenitoare măsurînd holul cu paşi repezi. „Habar nu aveam că era acolo. Cînd am întrebat-o de ce a rămas acasă, mi-a spus că n-ar fi putut să plece fără să ştie cum s-a desfăşurat operaţia. Am fost profund impresionată de asemenea afecţiune din partea unei persoane pe care o cunoşteam atît de putin".

„Un cuplu mai fermecător decît Waldorf Astor şi sora lui, Pauline, nu mi-a fost dat să întîlnesc", scria Măria doi ani mai tîrziu. „Printr-o întîmplare fericită, există între noi o'afinitate perfectă de gusturi, privim oarecum viaţa în acelaşi fel; aceleaşi lucruri ne amuză sau ne plictisesc, avem aproape aceleaşi concepţii şi idealuri... Săptămînile acelea în frumosul Cliveden sînt printre amintirile cele mai frumoase din viaţa mea. Au fost fericire pură. Lipsită de lucrurile pentru care fusesem născută, am găsit la Cliveden o viaţă sănătoasă şi plină de libertate în nişte împrejurimi superbe, cu tovarăşi tineri, apropiaţi ca spirit".

Fraţii Astor erau la fel de atrăgători pe cît erau de ospitalieri. Pauline, o brunetă suplă şi graţioasă, cu o faţă prelungă, era mai mult atrăgătoare decît frumoasă. Ochii ei căprui imenşi priveau lumea cu un fel de uimire, „de parcă totul ar fi fost pentru ea o

surpriză", spunea Măria. Ea adăuga că „şi Waldorf avea... ochi căprui catifelaţi şi un zîmbet fermecător".

Waldorf Astor era înalt şi neobişnuit de chipeş. Calmul lui masca hotărîrea de a duce o viaţă în serviciul public. Cînd l-a întîlnit Măria, el tocmai terminase studiile la Oxford, unde fusese căpitan al echipei de polo. Deşi fusese obligat să renunţe la sport din cauza problemelor de inimă şi a unui genunchi beteag, el a putut totuşi să-i dea lui Missy „multe sugestii utile în privinţa călăriei". Călăreau împreună prin pădurile din Cliveden, în împrejurimile acestuia şi în marele parc al Castelului Windsor. „Este imposibil de descris încîntarea pe care mi-a adus-o acest mod de viaţă englezesc de la ţară, în deplină libertate şi neîngrădită", nota ea. „Fericire absolută."

într-una din zile, ei au vizitat neanunţaţi Castelul Blenheim. împreună cu ei era şi Ferdinand. Era o zi în care se permitea accesul turiştilor şi Ducesa de Marlborough, fostă Consuela Vanderbilt, se retrăsese în apartamentele ei, de unde majordomul a scos-o în grabă: „M-am gîndit că Excelenţa voastră ar trebui să ştie... că Principele Moştenitor şi Principesa Moştenitoare a României, însoţiţi de domnul Waldorf Astor, fac un tur al palatului".

Cînd Ducesa i-a găsit pe „musafirii săi neinvitaţi", ei „rîdeau în hohote"; administratorul de la Blenheim, care nu ştia cine sînt, le indica persoanele de neam regesc din fotografiile de pe mesele din palat. Tînăra Ducesă de Marlborough era enervată de deranj, de veselia vizitatorilor şi de ceea ce considera ea că-i lipseşte Măriei - sobrietatea adecvată unei persoane regale. „Principesa Moştenitoare... a spus Ducesa de origine americană, era o femeie foarte frumoasă. Cu un păr blond strălucitor, cu trăsături frumoase, cu ochii cei mai albaştri şi o siluetă plăcută, ea era în acea perioadă la apogeul frumuseţii sale. Ştiind că este nepoata Reginei Victoria, nu eram pregătită pentru aerul boem deconcertant pe care-l afecta; şi nici dorinţa ei evidentă de a plăcea nu înlocuia cu succes demnitatea care era de aşteptat... Am considerat nepotrivit neastîmpărul ei şi am fost conştientă de o teatralitate asociată de obicei cu o primadonă mai degrabă decît cu o Prinţesă adevărată..."

„Pe de altă parte, Principele Moştenitor era o persoană cît se poate de neatrăgătoare. Era unt şi urechile îi ieşeau extraordinar

—,

în evidenţă. Waldorf Astor, care-i însoţea, era prietenul meu din copilărie. Cu părul său ondulat şi zîmbetul lui strălucitor era ca un Adonis faţă de Principele Moştenitor".

Fără îndoială că Măria s-a îndrăgostit de Waldorf Astor şi că, într-o oarecare măsură, el a răspuns sentimentelor ei. Conform legendei, între cei doi a existat o dragoste pătimaşă, dar se pare că în realitate relaţiile lor au rămas platonice, într-o societate în care nobilimea avea ca model al legăturilor de dragoste

pe cele ale lui Edward al VH-lea, Waldorf Astor cel de origine americană era un puritan aristocratic, auster şi stăpînit, nu genul de bărbat care să încerce să cucerească soţia unui alt bărbat.

„Tatăl meu, a spus David Astor, era categoric omul cel mai cinstit din lume şi cel mai puţin capabil să facă ceva clandestin... era un tînăr foarte chipeş, foarte amabil şi absolut inofensiv. Oricine ar fi putut avea cu el o relaţie romantică verbală fără nici un risc". O altă mărturie în favoarea lipsei de vinovăţie a relaţiilor lor ne oferă autobiografia Reginei Măria. Memoriile ei abundă de descrieri tandre ale celui de-al doilea Viconte Astor - o indiscreţie pe care n-ar fi comis-o niciodată dacă el i-ar fi fost mai mult decît prieten.

Principele Moştenitor şi Principesa Moştenitoare a României s-au întors la Londra la începutul lunii august pentru a lua parte la încoronarea lui Edward al Vll-lea şi la festivităţile legate de acest eveniment. Balul dat la Grosvenor House de Ducele şi Ducesa de Westminster a simbolizat pentru Măria tot ce lăsase în urmă în Anglia. Pavilionul albastru, construit cu această ocazie, decorat cu hortensii albastre, şi mesele pline de argintărie evidenţiau ceea ce pierduse:

„Această cameră... enormă era o desfătare pentru ochi, o armonie desăvîrşită, aşa cum numai gustul şi tradiţia englezească cele mai desăvîrşite puteau să realizeze... un rafinament perfect, bogat, dar nu ostentativ. Valeţi în livrele impecabile, fiecare ales pentru chipul şi ţinuta lui frumoasă, flori minunate, porţelanuri fine, cristaluri şi argintărie alese, o iluminare iscusită, care avantajează figura, şi în depărtare o muzică suavă, întotdeauna un artist în adîncul inimii, am stat acolo sorbind toată această splendoare, posibilă numai datorită generaţiilor de civilizaţie şi bogăţie. Soarta mă purtase într-o ţară unde totul se afla în devenire,

unde totul însemna efort, şi iată-mă acum revenită pe pămîntul pe care m-am născut, la acea frumuseţe atît de dragă sufletului meu."

Imediat după încoronare, Măria şi Ferdinand au plecat spre casă. La scurtă vreme s-a stins din viaţă tînăra soră a lui Waldorf şi Pauline, iar Missy i-a invitat pe noii ei prieteni să petreacă luna octombrie cu familia regală la Sinaia. Aceasta a fost prima dintr-o serie de vizite anuale şi, din 1902 pînă în 1906, Principesa Moştenitoare s-a bazat în mare măsură pe fraţii Astor ca să însufleţească ambianţa din România. Ei au îndrăgit România şi au învăţat-o pe Principesa Moştenitoare să recunoască şi să savureze farmecele ei unice. Ceremonii oficiale şi festivităţi locale, anterior doar suportate, deveneau „o sursă de amuzament" văzute prin ochii adînci şi întunecaţi ai lui Waldorf. Waldorf Astor a fost primul om care i-a sugerat Măriei să stabilească relaţii mai apropiate cu poporul ei. Sfatul Ducesei de Coburg, întemeiat pe educaţia ei la Curtea Rusiei, era menit să limiteze relaţiile Măriei cu aristocraţia. Waldorf era preocupat şi de popor. Cînd Măria i-a scris că în cele din urmă învaţă româneşte, el a fost încîntat. *„Smtsigur că* îţi va asigura popularitatea mai mult decît orice altceva. Cînd vizitînd un sătuc vei putea vorbi cu ei fluent şi fără accent şi poate amestecînd şi nişte cuvinte din limbajul argotic, aceasta îţi va aduce mai multă simpatie decîtpoţi să-ţi imaginezi. Este o realitate istorică obişnuită bine cunoscută", i-a răspuns Waldorf.

Regele Carol aprecia interesul fraţilor Astor faţă de ţara sa; datorită lor, el şi-a schimbat atitudinea faţă de Măria. Carol îşi adresase întotdeauna solicitările lui Ferdinand, socotind că el era acela care le ducea la îndeplinire. Pauline i-a explicat cu tact că Măria era cea care conducea Palatul Cotroceni, deoarece Ferdinand era incapabil să ia hotărîri sau să dea ordine. Regele a aflat acest adevăr în iama anului 1903, cînd Principele Moştenitor şi Principesa Moştenitoare au ajuns să aibă datorii serioase. Măria a fost aceea care a făcut o verificare a conturilor palatului şi i-a arătat Regelui situaţia gravă în care se aflau, soţul ei fiind prea înfricoşat să o facă. Acest act de curaj 1-a impresionat pe Rege. El a achitat datoriile, deşi zvonurile spun că a cerut dobîndă, şi apoi a manifestat mai mult respect pentru Principesa Moştenitoare.

Crescuţi ei înşişi de un tată dificil şi într-un mediu aspru. Waldorf şi Pauline învăţaseră să-şi abordeze problemele cu fineţe. Urmărindu-i în situaţii delicate, Missy a început să-i imite. Mai sofisticaţi decît Principesa Moştenitoare, ei au învăţat-o utilitatea moderaţiei. Pentru că erau frumoşi şi spirituali, ea a acceptat lecţiile.

Nando nu era nici frumos, nici spiritual, îşi pierduse farmecul şi, din nefericire pentru soţia lui, începuse să facă pe prostul. Un maestru al limbilor clasice şi moderne, şi un botanist de primă mînă, Ferdinand

prefera să-şi ascundă ştiinţa faţă de cei din jur. Marea lui apărătoare, Prinţesa Martha Bibescu, spunea că „el făcea pe ignorantul... ca să nu-i ofenseze pe ceilalţi care nu erau la fel de eruditi". Pentru Martha, Principele Moştenitor era un savant dizlocat din locul său, prea inteligent şi sensibil pentru soţia lui englezoaică lipsită de educaţie.

Este posibil ca aprecierea Prinţesei Bibescu cu privire la Ferdinand să fie pe deplin exactă. Este de asemenea foarte posibil ca el să fi fost un adevărat intelectual aristocrat care „înţelegea diferenţa dintre el şi cei apropiaţi, distanţa de netrecut care îi separă pe oamenii de cultură de ceilalţi. Trist pentru că măsurase distanţa în favoarea sa, el se ascundea ca să nu ofenseze pe nimeni". După părerea lui George Duca, fiul lui Ion Duca, premier al României într-o perioadă ulterioară, „Ferdinand era o mare personalitate din punct de vedere intelectual şi, practic, nu o ştia nimeni. Cei care o ştiau, ca tatăl meu, erau categoric plini de admiraţie".

O altă scriitoare aristocrată a României, Prinţesa Ana-Maria Callimachi, avea o altă părere despre soţul Măriei. „Principele (mai tîrziu Regele) Ferdinand al României era un om timid, oarecum stîngaci... care nu părea să fie niciodată la largul lui în prezenţa femeilor de societate, deşi avea reputaţia că frecventează, fără a-i displăcea, femei de condiţie mai proastă". Ataşatul militar englez în timpul primului război mondial era de aceeaşi părere. El a raportat la Ministerul de Externe din Londra că Ferdinand era popular, dar slab, „fără vicii, în afara unuia singur, care atunci cînd este practicat de o persoană dintr-o familie regală întruneşte aprobarea plină de simpatie a celui mai înveterat

puritan... opredilecţie pentru adulter fără a ţine seama întrucîtva de convenienţe".

Retras în casă, înspăimîntat de societate, Principele Moştenitor constituia încă obiectul considerabil al atenţiilor feminine, iar printre cuceririle sale se număra cel puţin una dintre prietenele cele mai apropiate ale soţiei sale şi una dintre doamnele ei de onoare. „Pentru că era cu adevărat un mare gentleman", spunea unui prieten, „făcea totul foarte discret... La manevrele militare, era uşor pentru el să aibă relaţii cu anumite doamne de proastă reputaţie".

Dacă convocările militare departe de casă îi asigurau lui Ferdinand evaziuni, cele care aveau loc în Bucureşti erau riscante din punct de vedere social. Fiind un călăreţ prost într-o lume în care paradele semnificau putere, orice paradă militară la care lua parte era un prilej de a se face de rîs în public. La una din aceste parade, Ferdinand nu a reuşit să execute o manevră simplă de trap, realizată cu uşurinţă de toţi ofiţerii care-1 precedaseră, şi a căzut de pe cal în faţa tribunelor, întregul Bucureşti a privit cu uimire, în timp ce jandarmii s-au repezit să prindă animalul şi să-1 ajute pe Principe să se ridice în picioare. Ignorîndu-1 cu răceală pe nepotul său, Regele Carol a continuat trecerea în revistă a trupelor, în timp ce unul sau doi observatori au bătut din palme în batjocură, „în zilele acelea, mulţimii nu-i păsa de el şi nu-1 admira", spunea un membru al aristocraţiei.

Incapacitatea lui Ferdinand de a manevra caii rivaliza cu stîngăcia lui în relaţiile cu oamenii. Era atît de timid, chiar şi cînd devenise Rege, încît îi tremura mîna cînd îi saluta pe vizitatori. Adesea se bîlbîia sau repeta fraze fără sens - un obicei în legătură cu care străinii erau avertizaţi înainte de a-i fi prezentaţi. Există şi o poveste despre francheţea soţiei americane a unui ministru *englez* care, enervată de faptul că Ferdinand repeta întruna amabilităţile ei stupide, 1-a întrerupt în cele din urmă şi i-a spus: „Şi acum, Şir, haideţi să discutăm serios şi nu mai repetaţi ce spun eu".

Dacă nu se bîlbîia, el era deseori lovit de muţenie. George Duca, fiul primului-ministru, îşi aminteşte momentul în care a trecut

de-a lungul şirului celor primiţi la Palatul Cotroceni. Tînărul oaspete la palat abia intrase în armată şi îmbrăcase pentru prima oară uniforma militară. Ca Rege şi comandant suprem al forţelor armate, Ferdinand trebuia să-i spună cîteva cuvinte băiatului în uniformă:

„Aş^{a} ^{s}~^{a} uita* ^^{a} m^^{ne} Şi ^{m}''^{a} î^{m}p^{i}^{ns} ^^{a} o P^{arte} §i din nou s-a uitat la mine, apoi a început să chicotească, apoi s-a întors şi m-a împins din nou. Voia să spună ceva, dar nu putea. Iar eu, desigur, împietrisem. Eram un caporal, un nimic, eram în uniformă şi nu îndrăzneam să vorbeasc... Voia să spună ceva şi nu-i ieşea nici un cuvînt din gură. Gîndeam: «Trebuie să-1 ajut pe bietul om, dar ce aş putea să spun?» Pînă cînd am

hotărît că nu puteam spune nimic şi el hotărîse că nu putea spune nimic, aşa că a început să zîmbească şi să rîdă şi să dea din cap, apoi a trecut la următorul oaspete. Asemenea comportare era tipică."

La polul opus era strălucitoarea Măria, descrisă în această perioadă a vieţii sale de Prinţesa Callimachi aşa cum i-a apărut sosind la inaugurarea unei acţiuni de binefacere în provincie, îmbrăcată într-o rochie lungă, simplă, de culoare închisă, cu o capă stacojie aruncată dramatic pe umeri, cu o pălărie mare, neagră, din pene, care îi punea în lumină părul blond şi pielea albă:

„încadrată de uşa vagonului regal, cu frumuseţea ei care ilumina cenuşiul gării noastre mohorîte, ea rămîne o imagine de neuitat. Ochii ei albaştri superbi scînteiau; obrazul ei însufleţit strălucea... Pur şi simplu îţi lua respiraţia. Şi la frumuseţea radiantă se adăugau inteligenţă, spirit şi pasiune."

Prinţesa Callimachi o considera pe Măria superbă. „Am cunoscut-o bine, i-am fost devotată, socoteam că era femeia cea mai frumoasă pe care am văzut-o vreodată, am avut faţă de ea o admiraţie fără limite şi, oricare ar fi fost defectele ei, nici un cuvînt de adevărată critică nu s-ar putea ivi de sub pana mea. Chiar şi defectele ei, morale sau fizice, s-au dovedit a fi, pînă la urmă, în avantajul ei... Oamenii nu au considerat niciodată drept motive de nemulţumire poveştile ei de dragoste şi capriciile ei. Dimpotrivă, cred că românii, cu lipsa lor naturală de moralitate, erau uşuraţi că nu au o sfîntă drept Regină."

163

Românii, pentru care infidelitatea era un mod de viaţă*, au pus în seama Principesei Moştenitoare mai multe legături de dragoste decît a avut cu adevărat. Aceasta i-a creat Măriei probleme în relaţiile sale cu Waldorf Astor. în vara anului 1903, Waldorf şi Pauline urmau să sosească în România la scurtă vreme după data la care Măria aştepta naşterea celui de-al patrulea copil al său. Copilul întîrzia să se nască: zilele treceau şi data stabilită pentru vizita anuală a celor doi Astor se apropia. Conştientă de bîrfele despre ea şi Waldorf, Măria i-a scris lui Pauline:

„Sînt teribil de necăjită şi nu ştiu ce să fac... Mi-ar plăcea să vă spun să veniţi... fie că s-a terminat sau nu! dar ar fi bine? W. are nefericita calitate de a fi «unjeune homme»... şi deşi între noi, cei care gîndim corect, totul este extrem de firesc, şi ştiu că el va fi compania cea mai dragă şi mai amabilă şi mai liniştitoare chiar şi a doua zi, alţii poate că nu vor vedea lucrurile în această lumină... nu pot ajunge la o altă concluzie decît că nu ar fi înţelept ca W. să se afle mai devreme de opt *zile după* eveniment... Ştii cît îl iubesc şi cîtă încredere am în el... dar mai există lumea şi conversaţia ei stupidă".

*în memoriile ei, Prinţesa Ana-Maria (Văcărescu) Callimachi ne spune o istorie care ilustrează atitudinea românilor faţă de dragostea extraconjugală. Este povestea naşterii bunicului ei:

„Constantin Văcărescu a început... cariera sa politică ca prefect al... unei provincii aflate nu departe de capitală, într-o seară tîrziu se întorcea acasă de la Bucureşti... şi pentru a-i face o surpriză plăcută tinerei sale soţii, el a domolit strigătele puternice ale vizitiului şi s-a îndreptat spre uşa din faţă a casei sale, pe care a găsit-o închisă şi peste tot era liniste şi întuneric. Uimit şi curios, a mers în jurul casei sale cu un singur etaj; nici un semn de viaţă. Elena trebuie să se fi culcat. Va merge şi va bate la fereastra ei. Dar stop! o rază de lumină se filtra printre draperiile acelei ferestre. S-a apropiat, ezitînd totuşi, fiindcă nu voia s-o sperie. Aruncînd o privire spre fereastră, el avu un şoc... soţia lui nu era singură...

S-a retras în aceeaşi liniste în care venise, s-a înapoiat la trăsura şi vizitiii săi şi s-a urcat în trăsură, dînd ordine să plece cu viteză maximă, cu toate clopotele sunînd şi cu toţi oamenii strigînd, înconjurînd de trei ori străzile principale ale orăşelului adormit. Cînd, o oră mai tîrziu, a tras la uşa locuinţei sale, casa era luminată, servitorii la locurile lor şi soţia îl aştepta în rochie de seară. La cîtva timp după aceea i s-a născut un fiu." (Callimachi, *Ziua de ieri a fost a mea).*

164

în cele din urmă, Principesa Moştenitoare a dat naştere celui de a-1 doilea fiu la 7 august 1903. Dintre toţi copiii ei, acesta, cu ochii albaştri ca de lup şi nasul de vultur, semăna cel mai mult cu cei din familia Hohenzollern. Măria şi Ferdinand i-au dat numele de Nicolae şi 1-au rugat pe Ţarul Nicolae al II-lea sa-i fie naş, sperînd să-1 influenţeze pe Ţar în favoarea lui Ducky şi Kiril. N-a mers. în anul acela, în luna noiembrie s-a întîmplat un lucru tragic pentru Ducky: fiica ei de opt ani care era în vacanţă cu Marele Duce de Hessa şi cu familia regală rusă s-a îmbolnăvit grav în Polonia. Deşi doctorii o avertizaseră pe Ţarină că trebuie chemată imediat mama copilului, telegrama a fost trimisă prea tîrziu. Fiica lui Ducky a

murit de febră tifoidă înainte ca mama să poată ajunge la ea.

Dar pentru Măria aceştia au fost ani buni. Waldorf şi Pauline Astor au umplut golul produs de despărţirea de surorile ei şi intensificat de nepăsarea soţului. Pentru prima dată în cei zece ani de cînd plecase de acasă, Măria găsea prieteni în afara cercului familiei, prieteni cu care putea să-şi împărtăşească singurătatea şi entuziasmul pentru cai, pentru decorarea interioarelor şi pentru cea mai nouă pasiune a ei, fotografia. Scrisori pline de descrieri amănunţite ale vremii, ale copiilor, ale dădacelor lor, ale excursiilor ei şi ale plictiselii vieţii de la Curte zburau din România spre Anglia, adeseori cîteva pe săptămînă. Şi daruri. Nici un sentiment şi nici un obiect nu era prea banal sau prea sincer ca Waldorf sau Pauline, prietenii ei de suflet, să nu-1 înţeleagă.

Nici unul dintre cei doi fraţi Astor nu era sănătos. „Sănătate delicată" era expresia pe care Măria o folosea pentru a descrie angina lui Waldorf şi depresiile nervoase ale lui Pauline. Ea era îngrijorată pentru amîndoi, cicălindu-i personal sau prin corespondenţă pentru a fi sigură că se odihnesc suficient. Cînd Waldorf a plecat într-o călătorie în Statele Unite, Missy i-a trimis valetului său atîtea scrisori încît Waldorf putea primi zilnic cîte o scrisoare cît timp era plecat.

în vizitele lor în România, Măria i-a luat pe prietenii ei la munte, în galop pe caii săi preferaţi. După ce se întorceau la palat, citeau cu glas tare sau petreceau ore întregi în linişte pirogravînd şi cioplind lemnul care urma să fie apoi prelucrat în

mobilă stil Art Nouveau. Şi-au imortalizat activităţile în sute de fotografii, imagini exagerat de romantice, în stilul prerafaeliţilor: Waldorf pe un cal nărăvaş, pe fundalul neregulat al Munţilor Carpaţi; Missy îmbrăcată în dantele, cu un crin în mînă, stînd languroasă într-una din camerele sale baroce; micuţele Elisabeta şi Marioara întinse pe blănuri de animale, cu bărbiile lor de copii pe capetele a două animale, Marioara pe un cap de tigru, Elisabeta pe unul de urs.

Pe măsură ce Waldorf şi Pauline petreceau tot mai mult timp în România, ei au ajuns să înţeleagă şi să împărtăşească iritarea Măriei faţă de soţul ei şi familia lui - emfaza lor, lipsa lor de umor şi lipsa de sensibilitate faţă de alţii, într-o scrisoare satirică, Waldorf îl caracteriza pe Principele Moştenitor drept un om „care prin talentele, caracterul şi temperamentul lui este deosebit de potrivit să fie un personaj regal şi nimic altceva". Tînărul Astor descria familia lui Ferdinand ca „ilustra şi nedivorţabila Casă de Hohenzollern, amatoare de popice şi de trabucuri (speciale de patru peni, pentru consum propriu, şi de şase bucăţi la un peni pentru supuşi şi prieteni care nu sînt de neam regesc)". Nu este de mirare că Măria o ducea din vizită în vizită şi era neliniştită pentru orice ar fi ameninţat să-i ţină pe fraţii Astor departe. In scrisorile ei către Anglia le dăduse nume fictive membrilor de la Curtea României pentru a putea să scrie mai deschis despre ei. Regele Carol a primit numele de Dombey, după personajul din romanul lui Dickens *Dombey şi fiul,* un om bătrîn şi veşnic imposibil de mulţumit, care trăia numai pentru munca lui şi moştenitorul său. Ferdinand era nepotul lui Dombey. Singură şi frustrată, Principesa Moştenitoare s-a dovedit o prietenă şi o corespondentă foarte înflăcărată. Chiar şi într-o epocă plină de sentimentalism, scrisorile ei mustesc de ceea ce un descendent al familiei Astor a numit „sentiment pus cu spatula".

Tinerii fraţi Astor nu se puteau devota Măriei pentru totdeauna, în următorii patru ani amîndoi s-au căsătorit şi au început să-şi trăiască propria lor viaţă. Din motive evidente, căsătoria lui Pauline, care a^avut loc prima, nu a tulburat-o pe Măria ca aceea a fratelui său. în 1904, Pauline Astor 1-a dezamăgit

pe tatăl ei, dornic de ascensiune socială, măritîndu-se cu un om obişnuit, cu căpitanul Herbert Spender-Clay, ulterior membru conservator al Parlamentului*.

Măria nu a primit încuviinţarea să plece în Anglia pentru căsătoria prieteniei sale, dar a compensat absenţa cu multe scrisori pline de urări de bine şi de sfaturi. Intr-una dintre acestea, adresată lui Spender-Clay însuşi, ea 1-a rugat pe viitorul mire să nu fie gelos pentru devotamentul ei faţă de soţia lui, i-a amintit că sănătatea ei era destul de fragilă şi 1-a rugat „să se poarte foarte delicat cu ea, fiindcă pentru o femeie totul este foarte ciudat la început şi pentru unele este greu. Ea este întrucîtva copilul meu", a adăugat Măria, probabil stînjenită de propria ei sinceritate, „de aceea ţi-o spun".

Reacţia ei la căsătoria lui Waldorf a fost contradictorie.

în 1906, el a cunoscut-o şi s-a îndrăgostit de Nancy Langhorne Shaw, o americană divorţată care avea un fiu. Confruntată cu inevitabilul, Măria a reacţionat elegant, scriindu-i doamnei Shaw că „este cea mai mare bucurie... a gîndi că o astfel de fericire îi este acum rezervată lui. Ştiu că visează să creeze un cămin fericit cu femeia pe care o iubeşte şi sînt sigură că va reuşi să o facă fericită - el este cu adevărat atît de bun, atît de curat sufleteşte şi a rămas atît de necorupt în mijlocul tentaţiilor şi linguşirilor".

Missy îi dorea cu adevărat fericire lui Waldorf, dar ea dorea cu disperare şi să facă parte din viaţa lui viitoare. De aici o avalanşă de scrisori de la Palatul Cotroceni, descriind în amănunt singurătatea ei şi importanţa fraţilor Astor în viaţa ei, cu rugăminţi fierbinţi ca cei doi îndrăgostiţi să vină în România în călătoria lor de nuntă.

Curînd a devenit evident că mirele şi mireasa nu aveau intenţia să-şi împartă primele zile cu o a treia persoană şi Principesa Moştenitoare s-a retras cu graţie. „Cît trebuie să fiţi de emoţionaţi la gîndul căsătoriei", îi scria ea lui Nancy cu o lună înainte de eveniment. „Aş dori să fiu acolo, dar ar fi şi mai

*William Waldorf Astor n-a trăit să afle că fiica lui Pauline şi a lui Herbert va fi într-o zi cumnata Reginei Angliei, Maiestatea sa Regina-mamă.

frumos să vă primesc aici după aceea-numai petreceţi-vă întîi luna de miere, nimeni nu trebuie să strice luna de miere a altuia prin prezenţa sa".

Dar cînd Măria a aflat că România nu se va afla pe itinerarul previzibil al viitoarei familii Astor, ea şi-a pierdut toată reţinerea. „Am dorit atît de mult să primesc ştiri de la voi pentru că mă simţeam îngrozitor de singură", îi scria doamnei Astor la patru săptămîni după căsătorie, „într-adevăr, este o mare dezamăgire că nu veniţi. M-am agăţat de speranţa că veţi veni cu toată puterea bietei mele inimi bătrîne şi îngrijorate... Ştiu *căaţifi* venit dacă aţi fi putut şi aceasta mă consolează într-un fel. Dar vreau numai să-ţi spun deschis *de ce* doresc atît de mult... voi vă veţi face viaţa voastră şi veţi avea obiceiurile voastre şi veţi avea alţi prieteni, iar eu, sărmana de mine, va trebui să trăiesc cum voi putea mai bine fără să mai am ce să aştept. Vezi, eram atît de *sigură* în adîncul inimii mele că ai să mă placi dacă ai să mă cunoşti."

Una din temerile Măriei era că reputaţia ei o precedase şi se putea ca Nancy să nu fie interesată să-i devină prietenă, în Anglia, Principesa Moştenitoare era cunoscută pentru extravaganţa ei datorită indiscreţiei Reginei Elisabeta. „Probabil că ai auzit lumea vorbind lucruri neplăcute despre mine, dar tu, care ai trecut prin greutăţi, ştii cît de rar lasă lumea o femeie în pace", îi scria ea soţiei prietenului său.

Există o poveste a familiei Astor, bazată pe mărturia nu a altcuiva, ci a lui lady Astor însăşi, că în decursul lunii de miere Waldorf primea zilnic scrisori de la Măria şi pentru a pune capăt acestei corespondenţe Nancy a trebuit să-1 ameninţe că îl va părăsi. Unul dintre biografii recenţi ai lui lady Astor* pretinde că scrisorile sînt o scornire a memoriei sale slăbite de vîrstă şi că, deşi au existat cu adevărat prea multe scrisori din partea Măriei în timpul lunii de miere, acestea îi erau adresate nu lui Waldorf, ci soţiei sale, repetînd dorinţa fierbinte a Principesei Moştenitoare de a o întîlni.

Numele de pe plic nu are importanţă. Judecind după scrisorile care s-au păstrat, în care Waldorf o imploră pe Măria în repetate

*Christopher Sykes, *The Life of Lady Astor* (Viaţa lui Lady Astor).:

rînduri „să nu trimită prea multe scrisori", Măria a atins noi culmi de înflăcărare atît pentru mire, cît şi pentru mireasă. Vrednică de compătimire în eforturile ei de a fi acceptată, a fost necesar să fie scoasă ferm şi rapid din noua lor viaţă. Dată fiind firea autoritară şi foarte competitivă a lui Nancy Astor, lovitura a căzut la cîteva luni de la căsătorie şi aproape că a rupt relaţiile pentru totdeauna. Waldorf o avertizase pe Măria în repetate rînduri. Acum pur şi simplu încetase să-i scrie. Ea a fost uluită: „... .nu pentru că mi-ar fi fost iubit (nu fi îngrozită de sinceritatea mea)", îi scria ea surorii lui Waldorf, Pauline, „nu... pentru că aş fi încercat să-1 acaparez, îl iubeam simplu şi natural, cu tot ceea ce firea mea avea mai bun de dăruit... el era suflarea,

aerul şi spiritul vieţii mele şi *el o ştia.* Şi totuşi, în momentul în care s-a căsătorit a renunţat total la mine, de fapt fără milă... şi *elştia* ce înseamnă pentru mine să trăiesc dintr-o dată fără el... îţi aminteşti *tot* ce am însemnat unul pentru celălalt, poate chiar mai mult decît ştii tu, pentru că tu nu i-ai citit toate scrisorile, tu nu ştii că i-am împărtăşit viaţa în cel mai mic detaliu, iar *elpe a mea...* Nu te teme, micuţă Pauline, am renunţat acum definitiv la el, înţeleg că ea îl are în mînă... micul W. care a fostnw *mai este... ".*

în ciuda sentimentalismului Măriei, relaţiile nu s-au rupt definitiv, nici în ceea ce îl priveşte pe Waldorf Astor. La cîteva luni au început din nou să corespondeze - ocazional şi nu personal, aşa cum se cuvenea avînd în vedere noul statut al lui Astor. Cu Nancy, Principesa Moştenitoare a schimbat cadouri de sărbători şi impresii în legătură cu disconfortul sarcinilor. Un cadou special, probabil o ofertă de pace, a sosit la Cotroceni de Crăciun, în 1906, anul căsătoriei lui Waldorf. O geantă pentru automobil din piele de crocodil cu mînere din aur masiv a fost cadoul preferat al Măriei, în ciuda faptului că Regele Carol le-a dăruit Principelui Moştenitor şi Principesei Moştenitoare un automobil mare, albastru, în care ea putea să ia geanta.

Măria şi-a acceptat noul statut de prietenă de familie cu resemnare curtenitoare, dacă nu chiar cu deplină graţie. „Nu voi încerca să-1 păstrez nici chiar pentru a-i aminti de vremurile trecute", spunea într-o scrisoare către Pauline, „dar voi purta corespondenţă din timp în timp ca să nu ne simţim străini cînd ne

vom întîlni". De fapt, abia în 1911 a întîlnit-o pe Nancy pentru prima oară. Principesa Moştenitoare era pregătită atunci să o iubească pe soţia prietenului ei fără a încerca să o distrugă şi a devenit repede una dintre marile admiratoare ale lui Nancy Astor. Dacă respectul era reciproc este o întrebare care a rămas deschisă. Nancy Astor era celebră pentru limba ei ascuţită, iar Măria era o ţintă prea vulnerabilă. Totuşi intensitatea prieteniei anterioare cu Waldorf şi Pauline s-a dovedit o bază de încredere pe viaţă. Ori de cîte ori Principesa Moştenitoare, mai tîrziu Regina României, avea necazuri, ea apela instinctiv la prietenii ei din tinereţe, convinsă că va găsi ajutor prompt şi sprijin pentru ea şi familia ei. Şi n-a fost niciodată dezamăgită.

Capitolul 9

> Am fost crescută în spiritul principiilor de fier ale mamei, anume că nu trebuie să te laşi niciodată nici în voia iubirii, nici a emoţiei, nici a bolii. Eu m-am oprit la boală.
>
> REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Pe măsură ce Waldorf şi Pauline Astor s-au retras din viaţa Măriei, Principesa Moştenitoare a început să caute înjur prieteni care să le ia locul. Pînă în 1906, Regele atenuase deja majoritatea interdicţiilor sale anterioare. Măria a reacţionat folosindu-se de fiecare prilej pentru a ieşi în lumea societăţii româneşti.

în România, viaţa unei fete necăsătorite de descendenţă aristocratică era îngrădită de restricţii aproape feudale. Pe de altă parte, căsătoria aducea o libertate uluitoare unor tinere sub douăzeci de ani. Bogată, înconjurată de o mulţime de servitori, tînăra matroană nu era numai stimulată să-şi exercite capacităţile intelectuale, ci chiar încurajată să-şi urmeze înclinaţiile inimii. La români, păcat era prostia, nu infidelitatea. Climatul social a creat o clasă de tinere femei neobişnuite, adesea excentrice, dintre care unele se grupau în jurul Principesei Moştenitoare.

Dintre acestea, cea mai importantă în primii ani era Măria Cantacuzino, soţia primarului Bucureştiului. „O prietenie bruscă s-a ivit între mine şi doamna Cantacuzino... îmi face plăcere", îi scria Missy surorii Sandra la începutul anului 1907. „Ne plimbăm împreună cu maşina chiar şi cînd ninge... Cînd Nando pleacă la vînătoare, uneori mă duc la ea după masa de seară; aceasta nu

se permite cu adevărat, dar uneori trebuie să-ţi iei puţină libertate dacă nu ţi se dă nici un pic... A adus o schimbare în viaţa mea... deoarece mă simţeam cu totul lipsită de prieteni".

Maruka era de descendenţă moldovenească - brunetă, frapantă şi tenace. Măritată cu fiul cel mai mare al bogatului conducător al Partidului Conservator, ea era suficient de bogată pentru a-şi cultiva ciudăţeniile. Maruka se temea de lumină şi de mulţime şi refuza să meargă în casele altora, dar devenise renumită pentru petrecerile din propria casă. Acestea aveau loc într-un salon spaţios, iluminat doar parţial de flăcări domoale pe suprafaţa unor vase imense cu ulei. Amfitrioana îşi primea musafirii şezînd pe o canapea joasă unde îşi petrecea toată seara, fără să se ridice nici măcar pentru a întîmpina un membru al familiei regale, dar trimiţînd ocazional vreunui suflet privilegiat un bilet încîntător scris în grabă. Intimii vorbeau despre riscurile care îl pîndeau pe un străin de grup care se încumeta să intre în această vizuină slab luminată; neiniţiatul se împiedica invariabil de vreo mobilă sau dădea cu piciorul în vreun vas cu ulei, în timp ce obişnuiţii casei, care erau toţi tineri, rîdeau de încurcătura lui. „O dată l-am făcut chiar pe Nando să ia masa acolo...", scria Missy triumfătoare, „un lucru absolut fără precedent pînă acum". Un oaspete frecvent în casa Marukăi Cantacuzino era George Enescu, a cărui vioară, după părerea Măriei, „nu cînta niciodată mai frumos ca în prezenţa ei". Cîţiva ani mai tîrziu, după moartea soţului ei, Maruka s-a căsătorit cu marele muzician.

Un alt membru al cercurilor regale era Prinţesa Martha Bibescu, care devenise deja o autoare de renume internaţional. Măria a cunoscut-o pe Martha cînd aceasta a venit în România şi era doar un copil, „îmi plăcea s-o am lîngă mine...", îşi amintea mai tîrziu Regina Măria. „Adoraţia ce-o avea pentru mine îmi măgulea vanitatea tinerească. Purtam un nume renumit şi două şiruri de strămoşi din colţurile opuse ale Europei mă priveau; Martha ştia acest lucru, îl ştia chiar mai bine decît mine."

Născută într-un clan de miniştri din Partidul Conservator, Martha Lahovary se măritase la şaisprezece ani cu George Bibescu, membru al unei mari familii domnitoare din Muntenia. Un contemporan o descrie pe tînăra mireasă ca fiind „izbitor de

frumoasă, cu o fire intrigantă, cu glezne urîte, o mare inteligenţă, o voinţă puternică şi o educaţie incompletă". Soacra ei a trimis-o pe Martha la o vilă izolată din ţară, în Munţii Carpaţi, unde tînăra a fost supusă unui regim de citit, scris şi comportament.

Doi ani mai tîrziu. Prinţesa Bibescu a pătruns în lumea literară cu publicarea primei ei cărţi - *Leş Huit Paradis* (Cele opt paradisuri), încununată cu premiul Academiei Franceze cînd autoarea avea numai optsprezece ani. Martha aplecat imediat la Paris, unde a devenit vedeta societăţii literare franceze. Marcel Proust a îngroşat şi el rîndurile admiratorilor, iar Paul Claudel spunea că, după părerea lui, numai Colette o întrece în proza franceză. „Saloane franceze de calitate...", spunea Prinţesa Callimachi, „îşi deschideau instantaneu uşile în faţa acestei fete, atît de tinere, atît de răpitoare şi atît de talentate... Frumuseţea ei, spiritul ei, franceza ei impecabilă, smaraldele sale imense în monturi exotice, talentul ei, citatele ei iscusite, cortegiul de admiratori care o înconjurau - ea era minunea oraşului".

Marele defect al Marthei Bibescu era ambiţia puternică, o nevoie inexorabilă de a se afla în centrul scenei sociale şi politice. Aşa cum spunea una din cunoştinţele sale: „Ea *trebuia* să se afle întotdeauna cu oamenii cei mai potriviţi, în locul cel mai potrivit, la momentul cel mai potrivit... Era gata să compromită orice situaţie numai pentru că dorea să se afle de partea potrivită, indiferent cine era partea potrivită şi ce însemna partea potrivită". Această obsesie a dus-o pe Prinţesa româncă la o legătură cu fiul Kaiserului, Prinţul Moştenitor Wilhelm al Prusiei, şi o dată implicată, a judecat greşit rezultatul primului război mondial. Dar în zilele ascensiunii Principesei Moştenitoare, Martha Bibescu era una dintre prietenele pline de viaţă ale Măriei.

Totuşi, nici Maruka, nici Martha nu puteau lua locul lui Ducky. în ciuda diferenţelor de temperament dintre ele, Măria avea o afecţiune deosebită, care a durat toată viaţa, pentru această soră. Ele aveau aceeaşi educaţie şi aceleaşi preocupări. Amîndouă iubeau pictura şi decorarea interioarelor. Cînd Măria s-a apucat să decoreze Palatul Cotroceni, Ducky a fost aceea care a venit la Bucureşti să o ajute să-şi realizeze viziunile sale exotice. j Cea dintîi aventură a Măriei în decorarea încăperilor a dat

tonul pentru toate încercările ulterioare. Oricare era gustul ei curent — bizantin, Renaissance sau Art Nouveau - mediul domestic al Măriei a fost întotdeauna teatral. Plafon cu chesoane, pereţi ciudaţi, frize pictate - acestea erau doar elementele de cadru ale unor încăperi pline cu mobile sculptate şi aurite, piei de animale, perne de mătase, rame de tablouri din argint şi statuete de jad. Pretutindeni erau grămezi de flori - cel puţin una sau două vaze pe fiecare masă şi jardiniere imense pe podea.

Palatul Cotroceni a fost la origine o mănăstire din secolul al XVII-lea, transformată de Domnitorul Cuza într-o reşedinţă de vară pentru sine. înalt de trei etaje, aşezat în afara oraşului Bucureşti pe un deal în mijlocul unui parc plin de arbori, palatul a fost construit pe temeliile vechilor chilii ale călugărilor, de-a lungul a trei laturi ale curţii, în curte, printre copacii seculari se înălţa biserica, un mic sanctuar plin cu icoane strălucitoare, lămpi de aur şi argint şi vechi evocări ale sfinţilor austeri.

Pentru că tocmai descoperise minunăţiile Bizanţului, Principesa Moştenitoare a început, cu cheltuieli serioase, să le reproducă în apartamentele sale. Regina Elisabeta a reacţionat la modificările succesoarei sale înveşmîntîndu-se înpînză de sac. „încă mai am aceleaşi lucruri vechi, unele chiar din vremea lui Cuza!" spunea Regina unei prietene, „în loc s-o admire pe Principesă pentru invenţiile sale, ei ar trebui să mă admire pe mine pentru că am păstrat atît de mult timp vechile lucruri... Eu am un gust aproape la fel de rafinat ca al Principesei! Nu ideile îmi lipsesc. Dar nu am îndrăznit să cer nimic din clipa în care am încetat să mai fiu mamă."

Carmen Sylva o invidia pe Măria pentru salonul ei decorat de curînd, unde Principesa Moştenitoare a început să dea petreceri. „Este ceva între un templu indian şi un decor de basm, atît de frumos... uimitor de frumos, şi de original", spunea Regina. Prinţesa Ana-Maria Callimachi a făcut o altă comparaţie, observînd că noua cameră îi amintea în acelaşi timp „de o biserică şi de o baie turcească".

Salonul turcoaz al Măriei îi lăsa rareori pe vizitatori indiferenţi. Pereţii coloraţi erau aproape acoperiţi de cascade de panglici şi trandafiri din lemn sculptat şi aurit, în mijlocul camerei se afla o statuie de bronz înfăţişînd o fată cu o cruce puternic luminată.

Mobilele erau acoperite cu broderii cu pene de păun, făcute de ea însăşi. Din tavanul boltit atîrnau candelabre din bronz şi vaze imense cu flori şi plante exotice erau împrăştiate pe podeaua cu dale verzi. „Trecînd pragul, ezitai între oroare şi rîs", spunea Callimachi, „iar apoi te hotărai să te concentrezi asupra gazdei, frumoasă în mătăsurile ei de brocart sau voalurile ei vaporoase, purtînd bijuterii grele şi primitive, imaginate pentru a se armoniza cu decorul care i se potrivea perfect".

„Mult iubitul dormitor-biserică" al Măriei era decorat în argint, iar tavanul ca de catedrală era sculptat sub forma unor ramuri de copaci. Lemnăria, vopsită ivoriu, fusese realizată de Missy şi Ducky. Pe podea se aflau vase din argint pentru mangal, pline cu liliac; vechi lămpi din argint erau agăţate deasupra mobilei masive împodobite cu frunze de argint. Patul Măriei era o sofa joasă, aşezată pe o platformă, avînd tăblia în formă de cruce grecească; era plasat sub un baldachin complicat şi acoperit cu o ţesătură din fire de argint, purpură şi aur. Pe partea opusă era un cămin şi deasupra acestuia un tablou cu anemone albe pictat de Ducky pentru sora ei şi luminat indirect. Sub tablou era o inscripţie: „Cîndva a fost doar primăvară în inima mea".

în luna octombrie a anului 1905, la patru ani după divorţul ei, Ducky şi Kiril au sfidat edictul Ţarului şi s-au căsătorit în secret în capela particulară a Ducesei de Coburg. Deoarece mulţi ruşi îl consideraseră pe Kiril viitorul lor Ţar, cuplul aşteptase naşterea singurului fiu al lui Nicolae şi al Alexandrei, în 1904*.

Pericolul grav prin care trecuse Kiril în timpul războiului ruso-ja-ponez i-a făcut să se hotărască. Pentru că nu se putea găsi un preot rus care să încalce porunca Ţarului şi să oficieze slujba, ceremonia a fost îndeplinită de confesorul particular al Ducesei. Măria nu a fost prezentă.

Principesa Moştenitoare a României, deşi era „foarte mulţumită că s-a făcut", avea încă îndoieli. „Nu prea ştiu la ce fel de fericire va duce", îi mărturisea ea lui Pauline (Astor)

*Ca fiul cel mare al celui mai în vîrstă Mare Duce, Kiril era aproape de linia de succesiune la tron; căsătorit cu verişoara lui divorţată, el nu ar fi fost ales.

Spender-Clay. Temerile ei erau justificate. Sub presiunea Ţarinei, Nicolae al II-lea a tăiat numele Marelui Duce Kiril de pe lista de întreţinere imperială, 1-a deposedat de toate titlurile, decoraţiile şi privilegiile sale. Lui Kiril, care a plecat imediat în Rusia să-şi anunţe căsătoria şi să ceară iertare, i s-au acordat patruzeci şi opt de ore ca să iasă din ţară.

Viaţa în exil nu a fost grea pentru tînărul cuplu, deoarece au intervenit atît părinţii lui, cît şi mama ei şi au început să-i întreţină. Deşi aveau un apartament la Paris, Ducky şi Kiril îşi petreceau verile la Tegernsee, noua reşedinţă a Ducesei de Coburg în afara Munchenului, şi iernile la Château Fabron din Nisa. Kiril îşi dedica energia partidelor de golf pe care, după părerea soacrei sale, le trata „la fel de serios ca alţii şedinţele din Parlament".

în vara anului 1906, Ducky şi Kiril au ieşit din obscuritatea discretă pentru a participa, prima oară în public, la Expoziţia internaţională românească deschisă la Bucureşti, în timpul expoziţiei era la modă să se ia masa în pavilioane sărbătoreşti, decorate cu steaguri şi luminate de lampioane chinezeşti, cu vedere spre lacul strălucind de lumini plutitoare, în fiecare seară, timp de o săptămînă, Principele Moştenitor şi Principesa Moştenitoare, Marele Duce şi Ducesa Kiril, flancaţi de membri de frunte ai aristocraţiei, veneau să bea şampanie, să mănînce icre negre, să danseze pe muzica ţiganilor şi să privească jocurile de artificii.

Expoziţia internaţională românească din 1906 era destinată să comemoreze primii patruzeci de ani de domnie ai Regelui Carol *I.* „Nu era o aniversare sărbătorită de obicei", remarca Prinţesa Callimachi, adăugind că expoziţia era menită, în realitate, să prezinte incipienta înflorire a economiei româneşti. Existau motive de mîndrie naţională, în anii care trecuseră din 1866, România dobîndise cel puţin aparenţele civilizaţiei occidentale.

Petrolul se producea în cantităţi mari. Aproape două mii de mile de căi ferate brăzdau ţara. Porţile de Fier - în punctul în care Dunărea intră în România — fuseseră deschise pentru navigaţie. La Cernavodă, peste Dunăre, se construise un pod care lega Constanţa, portul României la Marea Neagră, cu restul ţării şi deschidea drumul spre deserturile nefolosite pînă atunci ale Dobrogei. Trezoreria naţiunii, odinioară goală, avea acum

credit suficient pentru a primi împrumuturi de la bancherii europeni cu dobînzi de 4%. România, pe drumul dintre Berlin şi Constantinopol, devenise „Belgia din sud-esrul Europei".

Ar fi fost multe de sărbătorit dacă aceasta ar fi fost întreaga poveste. Dar nu era aşa. Optzeci la sută din populaţie lucra în agricultură pentru a-şi cîştiga existenţa, dar aproximativ jumătate din suprafaţa de pămînt era în mîinile cîtorva moşieri bogaţi. Aceştia îi subjugau pe ţărani, ridicînd permanent rentele, împingîndu-i să împrumute bani cu dobînzi mari, plătibili în muncă grea. Ţăranul care avea pămîntul lui nu o ducea mai bine, pentru că necunoaşterea metodelor moderne de cultivare a pămîntului şi sănătatea şubredă datorată alimentaţiei proaste îl împiedicau să-1 folosească în avantajul său.

Regele Carol şi Regina Elisabeta au apărut la expoziţia organizată în onoarea lor numai o dată, în ziua deschiderii, cînd, după cuvintele Prinţesei Callimachi, „corect şi băţos, palidul Rege bărbos şi-a citit discursul într-o română formulată perfect, dar practic neinteligibilă din cauza puternicului său accent german". Regele şi Regina nu erau populari, după opinia Prinţesei Callimachi. „Alcătuiau un cuplu foarte moral, serios şi reţinut, care cîştigase respectul şi poate admiraţia poporului român, dar nu şi dragostea lui nestăvilită - aceea aparţinea în întregime cuplului mai tînăr, Principelui Moştenitor şi frumoasei sale soţii."

Principesa Moştenitoare avea acum puţin peste treizeci de ani, Principele Moştenitor puţin peste patruzeci şi erau căsătoriţi de aproape paisprezece ani. Cînd avea douăzeci de ani, Măria se plîngea mamei sale: „Nu-mi iubesc soţul". La treizeci şi unu de ani se resemnase. „Cel puţin eu şi cu Nando sîntem foare buni prieteni acum", îi scria ea Ducesei, „şi sper că va merge bine căsnicia noastră în ciuda a ceea ce lipseşte". Din fericire pentru amîndoi, Principele Moştenitor a fost numit inspector al cavaleriei, ceea ce i-a creat o obligaţie precisă. El petrecea mai mult timp departe de casă, cu inspecţia trupelor şi în excursii de vînătoare. Vînătoarea era sportul preferat al lui Ferdinand, în special vînătoarea de lupi şi de urşi. Ocazional, Măria îl însoţea în aceste excursii, dar, aşa cum îi scria surorii Sandra de la cabana

de vînătoare a Principelui de lîngă Bucureşti, „cu siguranţă că nu există o companie mai plictisitoare ca cea a lui Nando!".

177

In plus, cînd erau împreună, se pare că Ferdinand îşi dojenea întotdeauna soţia, adunînd nemulţumiri pe care să i le reproşeze. „Cunoaştem amîndoi anumite persoane şi este mai bine să nu fac lucruri pe care acestea vor putea întotdeauna să le folosească împotriva mea pe viitor", îi scria Măria lui Pauline Spender-Clay, enervată că Principele Moştenitor refuzase să o lase să plece la ţară cu prietenii, motivînd moartea iminentă a unui prieten al familiei Hohenzollern.

Rigid în ceea ce priveşte uzanţele, Ferdinand încă îşi mai venera unchiul, terorizat că Măria sau cineva din palatul lor ar putea face vreo greşeală. La peste şase luni de la moartea tatălui său, în 1905, Principele Moştenitor a refuzat să-i permită curteanului său de serviciu să meargă la un spectacol de teatru. El avea dificultăţi cînd trebuia să dea cele mai simple ordine, cum ar fi, de exemplu, cînd să i se aducă trăsura, dar era furios dacă Măria le dădea în locul lui. înrobit de convenţii şi înfuriat de propria lui nehotărîre, Ferdinand îşi punea frustrările pe seama soţiei. Faptul că nu o putea controla îi sporea agitaţia. Relaţiile trebuie să fi fost greu de suportat pentru amîndoi.

Totuşi, Principesa Moştenitoare îşi formase o rutină proprie pentru a rezista la viaţa din Balcani. Iernile erau cele mai grele. Vremea era aspră, zilele scurte şi adesea mohorîte. Rareori oaspeţii din Europa Occidentală se încumetau pe drumul lung către România, preferind să se alăture exodului regal spre Riviera, în ciuda frigului, Măria călărea în fiecare zi, cheltuindu-şi cu caii favoriţi o parte din acel exces de energie care părea să nu o părăsească niciodată, într-una din zile, fiind atacată de cîini sălbatici, a tratat pericolul cu nepăsare: „... cînd cineva călăreşte mult, trebuie să-şi asume riscurile unui accident sau două, pentru că la urma urmei un cal nu este niciodată un fotoliu".

Cînd nu galopa prin munţi, învăţîndu-şi copiii să călărească sau vizitîndu-şi regimentul care făcea manevre, ea se ocupa de numeroasele şcoli, teatre şi instituţii de binefacere pe care le patrona - planificînd bazare, aranjînd expoziţii, asociind numele şi eforturile ei unor proiecte meritorii, în iarna anilor 1906-1907 Măria a fost preşedinta a şase acţiuni de binefacere. Deşi nu-i plăcea să dea baluri publice în nopţile de iarnă „din cauza bieţilor

178

vizitii şi a cailor"*, ea începuse să primească multă lume la Palatul Cotroceni, la ora ceaiului, din dorinţa de a cunoaşte cît mai mulţi din viitorii ei supuşi. „Nici nu ştiu cum, în ciuda tuturor defectelor mele şi a aşa-zisei mele aiureli, *întreaga* ţară se bazează pe mine şi mă consideră forţa viitorului ei!" îi scria Principesa Moştenitoare mamei sale.

Ducesa era greu de impresionat. Conştient sau inconştient, o pedepsea pe Măria pentru sănătatea ei perfectă, pentru firea ei voioasă şi pentru eforturile de a învinge o viaţă dificilă, în scrisori de la St. Petersburg, Coburg şi Nisa, o acuza pe fiica ei cea mare că este o „dezamăgire" pentru ea şi că a „vărsat lacrimi de umilinţă" pentru ceea ce numea ea egoismul lui Missy şi dorinţa ei de a se distra. Convertirea lui Ducky la Biserica Ortodoxă rusă la începutul anului 1907 a furnizat un nou motiv de reproş. „Am sperat atît de mult că într-o zi vei deveni ortodoxă, mai ales de dragul copiilor!" scria mama lui Missy. „Dar nu, este mai bine aşa, pentru că acest lucru trebuie luat în serios, şi viaţa ta nu este aşa."

Deşi Ducesa refuza să recunoască maturitatea Măriei, Principesa Moştenitoare cîştiga respect dintr-un mediu neaşteptat, în toamna anului 1906, Regele Carol s-a îmbolnăvit şi a zăcut la pat cîteva săptămîni. Deteriorarea sănătăţii sale a marcat o îmbunătăţire a relaţiilor cu Măria. Ea îl vizita zilnic, de obicei la ora ceaiului, cînd se cocoţa cu lucrul în mînă în celălalt capăt al patului şi îl asculta vorbind despre politică. Pe măsură ce Regele începea să o cunoască mai bine pe Măria, admiraţia lui pentru inteligenţa ei nativă creştea şi între ei s-a stabilit o afecţiune reală. Această afecţiune a devenit şi mai puternică în timpul crizei politice care a precedat primul război mondial.

La mijlocul lunii martie 1907, răscoala ţăranilor români a dus la o schimbare şi mai importantă în viaţa Principesei Moştenitoare. Revolta a început ca un pogrom obişnuit, de mică importanţă

*Grija Principesei Moştenitoare pentru confortul slujitorilor ei nu era un lucru obişnuit printre persoanele de neam regesc din vremea ei. Cînd Măria s-a mutat la Palatul Cotroceni, mama sa a

sfătuit-o să se asigure că slujitoarele ei dormeau cîte două în cameră, să nu le răsfeţe. La Curtea Kaiserului, o singură toaletă fără aerisire era folosită de douăzeci şi şase de servitori. .

179

pentru monarhie sau pentru nobilime. Nobilii români preferau să ignore toate semnele anterioare de tulburare, inclusiv răscoala ţăranilor ruşi din vecinătate, înăbuşită cu doi ani în urmă. Feudal încă în concepţiile sale, boierul era interesat de dragoste şi politica locală, nepăsător la lipsurile celor ale căror vieţi îi asigurau luxul. Nici monarhia nu era altfel. Măria pretindea că boala Regelui Carol 1-a împiedicat să fie în contact cu poporul. „Pretutindeni părea să existe mulţumire şi fericire", îi scria ea unui prieten, „recolta era minunată şi toţi erau bogaţi şi o duceau bine... Cu siguranţă că aceasta [răscoala] se datorează influenţei socialiste, dar desigur că ţăranii o duc greu şi multe au rămas de făcut pentru ei."

Ţăranii au trecut repede de la arderea şi prădarea caselor evreilor, care acţionau ca intermediari ai boierilor, la acelea ale arendaşilor şi moşierilor absenţi, în decurs de cîteva zile au distrus părţi întregi din zonele rurale, dînd foc proprietăţilor boiereşti, distrugînd palatele lor de la ţară şi recoltele depozitate în hambare. Ţăranul român nu este de obicei violent, cel puţin nu faţă de boier, dar anumiţi proprietari de pămînt, urîţi de multă vreme de ţăranii lor, au fost ucişi cu cruzime.

Pe măsură ce revolta s-a răspîndit în întreaga ţară şi trupe austriece au început să fie masate de-a lungul frontierei cu Transilvania, Regele Carol a intrat în acţiune. Deşi a emis o proclamaţie în care promitea să înfăptuiască reforma agrară, conform practicilor monarhice ale vremii, acţiunile sale numai conciliatorii nu au fost. Regele a mobilizat 120 000 de soldaţi cu ordinul de a trage fără milă. în Bucureşti s-a declarat stare de asediu şi oraşul a fost înconjurat cu santinele, în decurs de trei zile, peste zece mii de ţărani au fost ucişi. Sate întregi au fost rase de pe faţa pămîntului şi celor suspectaţi de a simpatiza cu ţăranii li se intentau procese penale. Nimeni nu va şti exact ce s-a făcut pentru a înăbuşi revolta, din moment ce toate dosarele concludente au fost luate de la Ministerul de Război şi Ministerul de Interne. Ironizînd, Măria comunica prietenilor ei englezi că „singura consolare este că nu s-a rostit nici un cuvînt împotriva familiei regale, dimpotrivă, ne consideră singurul lor ajutor".

O dată revolta înăbuşită, Partidul Liberal a preluat cauza agrară, în primul rînd pentru valoarea ei politică. Conduşi de ministrul de Interne Ion Brătianu II, liberalii au votat legi pentru a transfera pămîntul din mîinile boierilor în ale ţăranilor. Deoarece

180

punerea în aplicare a legii depindea de înşişi proprietarii de pămînt, avantajele ţăranilor au fost, cum era de prevăzut, minime.

Răscoala din 1907 a vătămat serios prestigiul României pe plan extern. Măria spunea că a fost „o nefericită umilinţă" pentru Rege, însă pentru Principesa Moştenitoare lunile martie şi aprilie ale anului 1907 au fost un timp al descoperirilor.„Am mai multe motive ca să ţin minte primăvara aceea... în care am deschis ochii asupra mai multor adevăruri şi cînd am început să pătrund mai adînc interesele ţării mele. Multe din ceea ce nu înţelesesem sau trecusem cu vederea din ignoranţă sau incapacitatea de a percepe au devenit comprehensibile pentru mine; orizontul mi s-a lărgit, am întîlnit oameni mai interesanţi... Zilele de dureroasă singurătate luaseră sfîrşit."

Deşteptarea era datorată Prinţului B arbu Ştirbey.

în perioada cea mai intensă a tulburărilor ţărăneşti, mulţi dintre boierii neliniştiţi îşi trimiseseră soţiile şi copiii în staţiunile montane, departe de pericolele Bucureştiului. Printre cei care plecaseră se număra şi Principesa Măria, aflată la casa ei din Sinaia cu cei patru copii ai săi. Erau foarte puţini oameni în staţiune în acea perioadă a anului. Printre aceştia se număra prietena Măriei, Martha Bibescu, a cărei casă englezească rustică, la Posada, se afla în apropiere. Măria a petrecut cinci zile în casa cenuşie de piatră. Un alt musafir era Nadejda Ştirbey. Nadejda era căsătorită cu Prinţul B arbu Ştirbey. Spre deosebire de multe romînce din categoria sa, Prinţesa Nadejda Ştirbey se asemăna cu femeile din generaţia ei din alte locuri ale Europei, o femeie care se mulţumea cu casa sa, cu servitorii săi şi cu genul de muncă -pictură, broderie, grădinărit - consfinţit de zeii domestici.

Al treilea oaspete în această conjunctură era Ioana Văcărescu; fiica sa vitregă, Prinţesa Callimachi, va spune mai tîrziu povestea iubirii care s-a născut între Principesa Moştenitoare Măria şi Prinţul Barbu Ştirbey.

„Pentru că anturajul masculin ne lipsea supărător de mult, soţii care ne vizitau erau, fără îndoială, bine veniţi, şi în primul rînd un exemplar atît de atrăgător de virilitate masculină ca Barbu Ştirbey... Ştirbey

trebuie să fi fost serios preocupat de situaţia proprietăţilor sale şi a afacerilor industriale recente, grav vătămate de către răsculaţi, şi desigur că înţelegerea încîntătoare a Măriei i-a mai alinat îngrijorarea. Faptul că atracţia dintre ei însemna

181

mai mult decît atît a devenit vizibil curînd Deoarece el era cunoscut drept un soţ devotat şi iubitor de familie, a durat mult pînă cînd opinia publică a văzut această dragoste care înmugurea. Oricum, într-o scurtă perioadă de timp, ataşamentul şi sentimentele sale erau atît de puternice, încît pentru cei care îl cunoşteau nu mai exista nici o îndoială. Plutind parcă în nori, soţia lui rămînea fericită în nepăsarea ei.

Barbu Ştirbey făcea parte dintr-una din marile familii domnitoare din România. Bunicul lui, un Prinţ din clanul Bibescu, domnise în Ţara Românească înainte de familia Hohenzollern. Născut cu doi ani înaintea Principesei Măria, Barbu Ştirbey fusese educat, ca majoritatea aristocraţilor români, la Paris, unde studiase dreptul la Sorbona.

Ştirbey era înalt şi suplu. Avea o ţinută autoritară, deşi firea lui era decepţionant de ştearsă. Misterios, evaziv, despre el se spunea că este inaccesibil flirturilor. Totuşi, doamnele din Bucureşti vorbeau despre farmecul lui şi despre „strania calitate hipnotică" a ochilor săi întunecaţi. Ar fi putut avea oricîte femei, dar preferase să se căsătorească la douăzeci şi doi de ani cu verişoara lui, nu deosebit de frumoasă, Nadejda Bibescu. La moartea tatălui său, care a survenit la scurt timp, Prinţul Ştirbey a moştenit domeniul familiei de la Buftea, aflat la o distanţă de o oră de Bucureşti. Cinci ani mai tîrziu a cîştigat un loc în Parlament, dar interesul faţă de reforma agrară nu era pe placul colegilor săi conservatori şi el s-a retras din viaţa politică activă. Apoi s-a devotat construirii unui imperiu financiar.

Ştirbey şi-a transformat gigantica fermă într-un conglomerat agricol aducător de profituri - cultiva, prelucra şi transporta produsele livezilor şi cîtnpurilor sale pe o cale ferată particulară spre magazinele sale din oraş, unde se puneau în vînzare. Numele lui devenise sinonim cu calitatea desăvîrşită; cel mai bun vin românesc era cunoscut pur şi simplu ca „Ştirbey". Canalizîndu-şi profiturile spre capital pentru speculaţii şi capital bancar, Prinţul Ştirbey devenise unul dintre cei mai bogaţi şi mai puternici oameni din această parte a lumii.

Seducător pentru femei, în propria lui casă Barbu Ştirbey era tată adorat, un tînăr patriarh care se enerva doar dacă una dintre cele patru fiice ale sale lenevea după ce sunase gongul pentru masă. Egalii săi erau impresionaţi de atitudinea lui calmă,

182

rezervată şi de talentul lui de a convinge şi de a vorbi la obiect, „într-o ţară în care oamenii vorbeau repede", îşi aminteşte un contemporan, „nu am întîlnit un om care să vorbească mai puţin; într-o societate preocupată de aparenţe, n-am întîlnit un om de o mai mare modestie".

Principesa Moştenitoare nu cunoscuse niciodată un bărbat ca Ştirbey. Spre deosebire de Principele Moştenitor, el nu avea pretenţii pedante de superioritate. Un om care se simţea la largul său în lumea care îl înconjura, Ştirbey era calm pentru că era sigur pe el. Mai important însă pentru Măria, el nu avea nici un drept asupra ei.

Deşi Prinţul român a făcut-o pe Principesa Moştenitoare să înţeleagă clar că era foarte atras de ea încă din timpul şederii lor la Posada, a durat cîtăva vreme pînă cînd ea i-a întors afecţiunea. Ştirbey era obişnuit cu femeile din lumea lui, care nu stăteau prea mult pe gînduri cînd era vorba de o legătură întîmplătoare. Refăcîndu-se încă după povestea cu Waldorf Astor, Măria nu era o cucerire uşoară. Barbu îi^cerea ceea ce Waldorf nu-i ceruse, o relaţie între oameni maturi, în schimb, îi oferea un devotament total.

Probabil că Măria i-a arătat mai mult decît o simplă politeţe, deoarece în mai, plecată singură cu Nando la o vînătoare, ea îi scria Sandrei că vremea splendidă o făcea „să tînjească după compania unor oameni veseli cu care putea să se bucure de toate cele, dar, vai, în ţara asta nu voi avea niciodată o astfel de soartă -îndată ce îmi place cineva, apar gelozii... şi *sie werden weggebissen* (ei sînt îndepărtaţi)!"

Şi totuşi, Principesa Moştenitoare a început să viziteze frecvent Buftea. Ştirbey, un bun călăreţ, o ducea pe Măria prin pădurile de pe domeniile sale. Pentru a-i face plăcere, el a pus să se taie drumuri printre stejarii falnici. Cînd îndatoririle îi ţineau departe unul de celălalt, Ştirbey îi scria scrisori pline de farmec, omagii adresate frumuseţii ei, şi bucuria i se citea printre rîndurile opace cu cuvinte curtenitoare

formale.

Pentru Barbu Ştirbey, aceasta a fost marea iubire a vieţii. „Vorba lui era scurtă şi la obiect", scria Măria mai tîrziu în *Crowned Queens* (Regine încoronate), descriind un bărbat al cărui model era Prinţul Ştirbey, „şi nimeni n-ar fi ghicit vreodată ce pasiuni clocoteau sub mîndria lui neînduplecată".

Capitolul 10

...mamele care se pregătesc să fie regine... au atîtea mii de lucruri de făcut, încît nu pot veghea permanent asupra celor aflaţi sub protecţia lor.

PRINŢESA MARTHA BIBESCU

Principele Carol avea treisprezece ani cînd mama sa şi Prinţul Ştirbey s-au îndrăgostit unul de celălalt. Pentru a explica duşmănia care s-a născut între fiul cel mare al Măriei şi aristocratul român s-au născocit poveşti despre certuri violente. Este un neadevăr. Dacă la o asemenea vîrstă fragedă Carol nu-l plăcea pe Ştirbey, aceasta nu era decît o manifestare a dragostei sale de tip oedipian faţă de mama sa şi o recunoaştere a faptului că Prinţul Ştirbey era unul dintre puţinii oameni căruia tînărul moştenitor al tronului nu putea să-i dea ordine.

Măria îşi adora copiii, dar dragostea ei era ineficientă. Nu se putea hotărî să-şi disciplineze odraslele şi era mîndră de faptul că odăile copiilor din palat erau întotdeauna locuri fericite, netulburate de cuvinte aspre. „Uram orice formă de tiranie sau constrîngere şi aveam o aversiune de neînvins faţă de dojana... Mărturisesc că multe din eşecurile, chiar dezastrele din viaţa mea pot fi puse pe seama acestei incapacităţi fundamentale de a mustra sau a certa", recunoştea ea. în ciuda marelui ei ataşament faţă de tînărul Carol, Măria ar fi fost prima care ar fi recunoscut că el constituia cea mai mare nenorocire. In cazul lui, vina nu îi aparţinea ei în întregime.

Problemele lui Carol au început chiar în ziua în care s-a născut. Primul copil şi moştenitor al tronului, Principele a fost răsfăţat de toată lumea, de la Rege şi Regină pînă la servitorii care aveau grijă de el. Tatăl lui era un om slab, unchiul era tiranic. De la o vîrstă fragedă, micul Carol a fost făcut să creadă că, indiferent ce ordin va da, acesta va fi îndeplinit.

Inteligent, cititor asiduu şi posesorul unei memorii deosebite, Carol era dotat cu o imensă curiozitate naturală, care s-a transformat curînd în pedanterie dispreţuitoare. „Era neobişnuit de interesat de toate lucrurile legate de regulamente, legi, interdicţii şi restricţii...", scria mama sa„ ,aceasta se datora probabil faptului că petrecuse multă vreme cu unchiul lui, a cărui specialitate era să instruiască". Tînăral Carol a făcut o pasiune pentru problemele militare, în special uniforme şi disciplină. El a stabilit reguli pentru a tiraniza vlăstarele mai mici ale familiei -jocuri care, deşi enervante, o amuzau pe mama lui, care considera că tenacitatea lui Carol este mai bărbătească decît pasivitatea tatălui său. Martha Bibescu, care frecventa familia regală, spunea că fiul cel mare al Măriei era „absolut convins că ştie totul şi că este superior umanităţii în general".

Regele Carol şi Regina Elisabeta 1-au luat pe Carol din mîinile părinţilor săi cît au putut mai devreme, instalînd în palatul tinerilor ceea ce considerau ei a fi înlocuitori siguri. Aceşti preceptori nu erau, aşa cum s-ar putea crede după incapacitatea lor, aleşi la întîmplare. Ca orice lucru pe care îl făcea Carol I, profesorii pentru moştenitor erau aleşi numai după o cercetare minuţioasă, consultări intense şi recomandări detaliate. Alegerea unui profesor de germană era considerată atît de importantă, încît Principele Carol a trăit ani de zile fără să cunoască limba iubită a tatălui şi unchiului său doar pentru că nu fusese găsită o persoană de valoare care să-l instruiască.

La vîrstă de cinci ani, Carol a fost încredinţat domnişoarei Winter. La şase ani a intrat în grija insipidei Mm Ffoliet. Deşi mai bine intenţionată, *Miss* Ffoliet nu i-a fost de nici un folos Principesei Moştenitoare în a restabili respectul copilului faţă de autoritatea părintească, subminată de predecesoarea ei. Cînd era contrazis, Carol făcea „crize de mînie şi furie". Pentru Măria era evident că tînărul Principe avea nevoie de o puternică autoritate

bărbătească. După lungi căutări, Regele a numit un preceptor. Domnul Mohrlen era un homosexual elveţian morocănos, pasionat de botanică, biblie şi idealurile republicane ale ţării sale.

încă de pe vremea Ecaterinei cea Mare, străinoaşa Măriei, membrii caselor domnitoare importaseră intelectuali elveţieni pentru a-i instrui pe moştenitorii lor. Scopul era de a aplica o spoială liberală peste sentimentul puternic al datoriei monarhice. Mohrlen a eşuat în ambele privinţe. Dacă ar fi fost un om cu convingeri clare, ar fi putut să formeze un Prinţ luminat, ancorat în realităţile democratice ale timpului său; dacă ar fi fost un om plin de forţă emoţională, 1-ar fi putut învăţa pe Carol să se controleze. Dar Mohrlen nu era nici una, nici alta. El nu i-a dat tînărul'ui Principe nici un fel de precepte politice pe care să-şi sprijine coroana în viitor. Mai rău chiar, s-a îndrăgostit de băiat, i-a permis să facă totul după voia lui şi, în dorinţa de a păstra obiectul dragostei pentru sine, 1-a înstrăinat pe Carol de familia sa. împreună şi singuri, elev şi profesor făceau lungi expediţii botanice în timpul cărora melancolicul preceptor a trecut complexul său de veşnic persecutat asupra viitorului Rege al României. Carol a învăţat de la Mohrlen lecţia facilă a autocompătimirii.

La început Măria a observat numai figura aspră a lui Mohrlen şi lipsa lui de energie. Deşi îi numea, rîzînd, pe fiul ei şi pe preceptorul său „două fete bătrîne", recunoştea că elveţianul era un lingvist excelent şi „profund moral, ceea ce este un lucru bun aici". A trebuit să treacă ceva timp pînă cînd ea sau Ferdinand să înceapă să suspecteze că Mohrlen avea o influenţă proastă asupra fiului lor şi că „umplea mintea (lui Carol) cu îndoieli tulburătoare în legătură cu rolul său ca Principe şi soldat".

In 1909, cînd Carol avea şaisprezece ani, Măria şi Ferdinand au încercat, dar nu au reuşit, să obţină concedierea lui Mohrlen. Regele, care îl alesese pe tutore cu o minuţie germană, a refuzat să-şi recunoască greşeala, în prezenţa Maiestăţii sale, Mohrlen era „umil şi modest", iar Regele Carol a luat un om şters drept un om inofensiv. Cu înclinaţia ei pentru judecăţi greşite, Regina Elisabeta 1-a sprijinit pe Mohrlen pînă la capăt, declarînd că „cineva care cunoaşte atît de bine Biblia trebuie să fie un om bun şi pios".

186

în final, cei doi doctori de la Curte au venit în ajutorul părinţilor şi au insistat ca Mohrlen să fie concediat. Carol avea aproape optsprezece ani. El a fost trimis în Anglia cu generalul Perticari, un aghiotant al Regelui. Plîngînd isteric că fusese lăsat în ţară, după plecarea elevului său, Mohrlen a fugit şi s-a ascuns prin păduri timp de trei zile. Cînd în cele din urmă a reapărut, „era zdrobit de remuşcări" şi i-a mărturisit Măriei că în primii ani fusese mistuit de dorinţă cînd îl vedea pe tînărul Carol îngenuncheat lîngă patul său, spunîndu-şi rugăciunile. Principesa Moştenitoare 1-a expediat din ţară, dar, fiindu-i milă de suferinţa lui, a continuat să-i trimită bani cînd avea nevoie.

Sora Măriei, Beatrice, 1-a văzut pe Principele Carol cînd acesta a sosit la Londra în 1911 cu generalul Perticari şi i-a scris mamei sale o scrisoare despre fiul său: „L-am găsit... pe Carol gata să încerce să aranjeze lucrurile peste capul generalului, destul de vesel şi amabil, dar, îmi pare rău să spun, înclinat să fie nepoliticos faţă de general... Cu el lucrurile sînt dificile deoarece, dacă cineva nu este de aceeaşi părere cu el, devine grosolan şi violent; este evident obişnuit ca el să impună regula... Pare a fi de-a dreptul uimit că nu toată lumea este de aceeaşi părere cu el, mai ales... fetele... care îl tratează ca pe toţi ceilalţi... El îşi asumă o poziţie ridicolă de superioritate, zîmbind de la înălţimea poziţiei sale restului omenirii, formată parcă numai din oameni săraci cu duhul".

Confruntată cu probleme disciplinare serioase în privinţa fiului ei mai mare, Măria s-a gîndit să-1 trimită pe Carol la Potsdam, pentru a intra în regimentul tatălui său. Comportamentul de suprafaţă al Principelui Carol s-a îmbunătăţit la Potsdam, dar era prea tîrziu pentru a se şterge ani întregi de rău emoţional. Carol nu s-a vindecat niciodată de adoraţia sa adolescentină faţă de tînăra şi frumoasa lui mamă, iar Măria a continuat să fie flatată de ataşamentul lui. Convinsă că fiul ei va învăţa, în cele din urmă, să-şi folosească inteligenţa pentru binele ţării, Principesa Moştenitoare îşi privea cu mîndrie fiul ei înalt şi robust, oarbă faţă de problemele sale psihice.

în timp ce Măria îl adora pe fiul ei cel mare, avea dificultăţi în a o plăcea pe fiica ei cea mare, Elisabeta. Nu era singura. Mătuşi

187

şi unchi, doici şi prieteni ai familiei aveau mari dificultăţi în a-1 plăcea pe acest copil enigmatic, a cărui naştere i-a produs mamei sale mai multă durere fizică şi sufletească decît oricare alt eveniment din tinereţea ei. Ca şi fratele ei Caro l, Elisabeta a fost preluată de Rege şi de Regină. Totuşi, în cazul fetei, Principesa Moştenitoare a primit permisiunea să supravegheze unele activităţi ale ei, şi Măriei îi făcea plăcere să călărească şi să hoinărească cu această fiică repede entuziasmată, dar rece.

Ca mic copil, Elisabeta era foarte frumoasă, o sursă de mîndrie pentru mama ei. „De cînd s-a născut are acea faţă perfectă, de o perfecţiune clasică, atît de clasică încît inspiră aproape aceleaşi sentimente ca... o minunată bucată de marmură sculptată", spunea Martha Bibescu. Retrasă şi nesociabilă ca fetiţă, la pubertate Elisabeta a început să se îngraşe excesiv, ceea ce o umilea pe supla şi graţioasa Principesă Moştenitoare. In timp ce Carol se deşirase, sora lui lua proporţii. „Mă simt de parcă aş vrea să-i plivesc pe copiii mei mai mari", îi scria Măria surorii Sandra în 1908, „ei se dezvoltă parcă excesiv în toate privinţele şi au nevoie de o oarecare fasonare. Carol... ar fi chipeş dacă n-ar avea buzele acelea teribil de groase. Lisabeta se lăţeşte îngrozitor şi, hotărît lucru, acum nu e frumoasă". Şi nu era nici interesantă. „Mama o consideră pur şi simplu anostă", recunoştea Măria.

Rece şi trufaşă, Elisabeta era un alt produs al cooperării dintre prea multe autorităţi şi prea puţină disciplină. Ca şi Carol, era foarte inteligentă, dar, spre deosebire de el, leneşă din punct de vedere intelectual. Regina Elisabeta îi băgase în cap tizei sale că îi este superioară Principesei Moştenitoare şi că are „o fire mai profundă, mai artistică şi mult mai interesantă ". Pentru a o aduce pe Elisabeta pe linia de plutire, Măria a angajat-o pe Leile Milne, fostă guvernantă în familia Ducelui de Connaught. într-o scrisoare prin care se precizau detaliile angajării domnişoarei Milne, Principesa Moştenitoare a discutat cu sinceritate problemele pe care le avea cu copilul şi dificultăţile cu mătuşa ei care se amesteca în toate:

„- Este mai important să ai o influenţă bună asupra Elisabetei

decît să-i dai lecţii... ea iubeşte tot ce este frumos, dar are... prea puţină ambiţie... Vei vedea că Regina va fi foarte amabilă cu tine şi, vai, nu am găsit încă nici o guvernantă care să n-o prefere pe ea în locul meu - pentru că este mult mai amabilă, dar în final asta nu duce la fericirea reală, încearcă să ai puterea de a rezista farmecului ei şi să rămîi cu inima şi sufletul devotate casei mele - două Curţi alături una de alta sînt întotdeauna un pericol şi o problemă dacă nu există credinţă absolută faţă de adevăratul stăpîn".

Venirea lui *Miss* Milne a reprezentat un lucru bun pentru Măria, într-o casă în care curteni, doici şi slujitori urmăreau doar recunoaştere din partea vechiului palat, Leile Milne a rămas loială faţă de stăpîna ei. Şi totuşi, avea dificultăţi în a comunica cu Elisabeta. „Lisabeta are o fire curioasă, cam rece şi rezervată, şi se pare că este capabilă să-i ţină pe oameni la distanţă într-un fel foarte neplăcut", se plîngea Măria unui prieten.

Cînd Elisabeta a împlinit optsprezece ani, Kaiserul a vrut să o căsătorească cu unul din fiii lui. Măria se temea că fiica ei cea mare, obişnuită cu libertatea din România, se va împotrivi rigidităţii de la Curtea germană. Totuşi, la insistenţele soţului ei şi ale Regelui, care au fost flataţi de perspectiva unei astfel de căsătorii, Măria a aranjat ca Principesa Elisabeta să-1 întîlnească pe Prinţul Adalbert la Miinchen. Fiul Kaiserului nu a fost impresionat. Măria nu a fost surprinsă. Aşa cum îi spunea mamei sale, „... bărbaţii tineri nu o plac pe Elisabeta, este prea inteligentă şi prea tăcută, nu destul de veselă, un fel de statuie vie". Singurele prilejuri cu care Elisabeta îşi exprima vreun entuziasm erau în legătură cu hainele şi bijuteriile, pe care le colecţiona avid.

Mignon-Marioara, al treilea copil al lui Ferdinand şi al Măriei, era la polul opus, o fată practic lipsită de răutate şi de dorinţe materiale. Cînd s-a născut Marioara, Principesa Moştenitoare era în dizgraţie, exilată în Germania, la mama sa, pentru greşeala ei. „Obişnuiam să cred că acest al treilea copil pe care îl purtam va fi un copil al lacrimilor, pentru că în zilele acelea nu era noapte în care să nu adorm plîngînd, dar previziunile mele au fost greşite. Cînd fiica mea s-a născut la Gotha, la 9 ianuarie 1900, ea a fost

din prima zi un copil al bucuriei şi al zilelor însorite", spunea ea.

Măria era şi ea acum un alt părinte, întotdeauna îşi adorase copiii, dar pe măsură ce trecuse timpul

învăţase să se impună în educaţia lor. Dornică de dragostea copiilor ei, Măria a încălcat obiceiurile regale şi a insistat să-i alăpteze ea însăşi. Cînd se născuse Principele Carol, el fusese instalat cu doicile lui la o oarecare depărtare de apartamentele mamei sale în palatul Regelui Carol; pentru a-şi vedea copilul, tînăra Principesă era obligată să alerge dintr-un capăt în celălalt al palatului. La naşterea Marioarei, Măria şi familia sa se mutaseră în propria casă, unde Măria avea uşor acces la copiii ei.

Spre deosebire de copiii mai mari, Marioara era blîndă, fericită şi tolerantă. Ea era, după spusele mamei sale, „născută pentru a fi calul de bătaie al celorlalţi". Marioara îi admira pe fratele şi pe sora ei mai mare, dar nu putea concura cu ei. Şi cei doi o tachinau fără milă. „Ea este drăguţă, dar nu o ştie", spunea Martha Bibescu. „Cum ar putea-o şti? Elisabeta este atît de frumoasă - mai frumoasă decît ea şi decît oricine altcineva. Carol este cu mult mai inteligent decît ea şi i-o spune în fiecare clipă".

Principesa Moştenitoare o trimitea deseori pe Marioara să o viziteze pe neatrăgătoarea ei mătuşă Sandra (Prinţesa Hohenlohe) la castelul Langenburg. Sandra, a cărei viaţă de femeie căsătorită era mai puţin agitată decît a surorilor ei mai mari, îi lua la ea pe copiii lui Missy cînd aceştia aveau nevoie de o vacanţă după viaţa stresantă de la Curte. Mai mult decît ceilalţi, Marioara înflorea în casa mai simplă şi mai necompetitivă a mătuşii sale, departe de fraţii şi surorile ei. Marioara iubea căldura vechiului castel german în stil Renaissance, cocoţat pe o culme de munte înverzită, de unde se vedeau văile ca într-o carte de poveşti. „Ea este prietenă cu fiecare slujitor, îi cunoaşte pe oamenii din sat şi are un nume special de alintare pentru unchiul Ernie (Prinţul Emst de Hohenlohe)... Din nefericire, mîncarea la Langenburg este excelentă şi Marioara se îngraşă, dar este atît de fericită, iubeşte pe toată lumea şi toată lumea o iubeşte", spunea mama ei.

Pe măsură ce a crescut, Marioara a devenit din ce în ce mai greoaie şi mai pasivă. Aparent lipsită de personalitate, ea se îmbrăca în hainele pe care le arunca Elisabeta. Pentru mama ei,

care crea fiecare costum cu mare atenţie, lipsa de interes a Marioarei faţă de modă era un motiv de supărare şi lipsa ei de vanitate feminină—o enigmă. Cea mai puţin pretenţioasă dintre copiii Măriei, Marioara trebuia protejată ca să nu fie bruscată de cei doi copii mai mari şi să nu fie uitată în grija faţă de cei mici.

Principele Nicolae s-a născut în 1903, în plină perioadă Waldorf Astor din viaţa Măriei. Principesa Moştenitoare, nevinovată şi conştientă de bîrfe, se simţea nobilă, umilită, dar în suficientă siguranţă în ţara ei adoptivă pentru a-şi da seama de propria valoare. Maternitatea era un lucru care-i dădea întotdeauna Principesei Moştenitoare, supusă mentalităţilor balcanice, un sentiment de importanţă. Se simţea atît de indispensabilă, încît în timpul sarcinii a ameninţat că va pleca din România, aşa cum făcuse în 1900, numai că de această dată exodul ei va fi voluntar şi permanent.

Ameninţarea ei a fost rezultatul unei plîngeri făcute împotriva sa de una din doamnele ei de onoare, care răspundeau toate nu în faţa Principesei Moştenitoare, ci direct în faţa Reginei. „Acest fapt le-a dat apă la moară", explică ea, „căci au înţeles repede că în situaţii de conflict vor fi întotdeauna sprijinite". Această doamnă anume o însoţea pe Principesa Moştenitoare la 10 Mai, Ziua Independenţei României, însărcinată cu Nicolae, însoţită de Marioara care avea trei ani, Măria a rînduit caleaşca pentru parada de sărbătoare, ofensînd-o din neatenţie pe doamna de onoare prin faptul că i-a indicat locul de vizavi şi nu cel de alături, silind-o astfel să meargă cu spatele: „Eram atît de ocupată să mulţumesc pentru ovaţii... a spus Măria, că nu am avut timp să văd chipul doamnei mele de onoare". A doua zi, Principesa Moştenitoare a primit o mustrare scrisă de la Regele Carol, în care îi spunea că doamna de onoare şi-a prezentat demisia pe motiv că Măria „a ofensat-o şi umilit-o în public". Regele a considerat acuzaţia „pe deplin justificată" şi a cerut o explicaţie. Presa a pus mîna pe subiect, opinia publică s-a împărţit în tabere, iar incidentul s-a amplificat, devenind un caz celebru.

Asaltată de Rege, de Regină şi de guralivele doamne de onoare, Măria i-a scris Ducesei de Coburg pentru a cere ajutor.

Dar nici din partea ei nu a avut mai multă înţelegere. „Doamnele vor întotdeauna să-ţi fie prietene şi

confidente...", i-a răspuns mama ei; „tu eşti prea stîngace şi prea puţin experimentată ca să ştii cum să-i ţii pe cei din jurul tău. Faptul *căMiss* Astor este atît de mult în preajma ta este un motiv de supărare peste care nu va trece nici o doamnă de onoare". Nando, deşi mai înţelegător decît mama ei, nu-i aducea nici o consolare. „Ceea ce nimeni nu poate înţelege", îi scria Măria lui Pauline Astor, „este că Nepotul (Ferdinand) nu e bun de nimic! Nu pot să discut cu el... sau să-1 rog să mă ajute, pentru că ştiu că nici nu va încerca, de fapt nici nu ar putea. Unde este el... să găsească curaj... Singurul sistem al lui Nando este să mă descurajeze peste măsură şi după ce vorbesc cu el întotdeauna mă simt mai rău".

Pusă la zid, Măria a trimis după primul-ministru din perioada respectivă. Gravidă în şase luni cu Nicolae, ea 1-a primit pe şeful guvernului şezînd în pat, rezemată de perne, mînioasă şi imperativă, „adevărată nepoată a Reginei Victoria şi fiică a Măriei Alexandrovna, Marea Ducesă a Rusiei". Tremurînd de mînie, oscilînd între franceză şi germană, ea a lansat ameninţarea finală: , „Am hotărît să părăsesc ţara dacă acest gen de lucruri mai continuă; nu mă voi uita în urmă, mă voi întoarce la mama luînd cu mine acest copil nenăscut, băiat sau fată, care ar urma să fie al patrulea, dar al meu faţă de cei al căror scop a fost doar să mă suspecteze, să mă calomnieze şi să mă interpreteze greşit cu bună ştiinţă... Nu-mi pasă de larma care va urma, de scandal; puteţi să explicaţi cum doriţi plecarea mea".

Acesta era pur şi simplu şantaj, dar a mers. Primul-ministru, speriat că această criză de indignare a Măriei ar putea pune în primejdie speranţele României pentru un nou Principe, stătea îngrozit în timp ce Principele Moştenitor o mîngîia pe spate pe Măria şi îi promitea că premierul va vorbi cu Regele numai dacă Missy se linişteşte. Mai tîrziu a fost acceptată demisia doamnei de onoare, dar conform condiţiilor puse de Măria şi nu înainte ca Principesa Moştenitoare să se convingă că România avea mai multă nevoie de ea decît avea ea nevoie de România.

Principele Nicolae s-a născut trei luni mai tîrziu. Naşterea lui a fost un prilej de mare bucurie pentru români. Farmecul lui, pe

192

măsură ce creştea, o cucerea pe mama sa. Nicky era amuzant şi independent şi făcea lucruri care nu-i erau îngăduite nici unuia dintre ceilalţi membri ai familiei regale. Slab şi agil ca o maimuţă, el era irezistibil pentru Rege şi curînd 1-a înlocuit în inima unchiului său pe fratele lui, acum un adolescent ostil. Măria era mulţumită de sine: „Datorită acestui fiu mă vor lăsa mai mult în pace şi voi avea grijă să evit greşelile care 1-au stricat pe Carol", îi scria ea mamei sale.

Spre deosebire de ceilalţi copii al Măriei, Principele Nicolae era destul de urît. Nasul mare şi coroiat al familiei Hohenzollern stătea ciudat pe chipul său de copil, iar ochii lui albaştri îi aminteau mamei sale de o fiară sălbatică. Bolnăvicios, predispus la infecţii respiratorii, era greu de tratat pentru că se ambala în „furii oarbe" împotriva doctorilor, lovindu-i cu picioarele şi zbătîndu-se, încercînd să se apere de noi dureri, în final trebuind să fie supus cu forţa. Pentru a se evita aceste episoade nefericite, el a fost trimis din frigul geros din România la mătuşa Sandra care, din cauza sănătăţii precare, îşi petrecea iernile Ia vila din Nisa a Ducesei de Coburg.

Un copil hiperactiv, Nicky era cel mai dificil dintre vlăstarele Principesei Moştenitoare, dar pentru Măria era „cea mai amuzantă fiinţă din lume", îi admira îndrăzneala şi agilitatea care îi lipseau fratelui său mai mare. Era aproape imposibil de disciplinat, pentru că cei care erau însărcinaţi să o facă au căzut curînd sub vraja lui. în vizitele la Ducesa de Coburg, el amesteca apă în benzina pentru automobile; bunica lui, o bătrînă doamnă severă, neobişnuită să fie contrazisă, spunea că el ar trebui biciuit, dar nu se putea hotărî să ordone sau să administreze pedeapsa, în vizitele la Langenburg, el înconjura de nenumărate ori curtea interioară pe bicicletă, epuizîndu-i pe cei care îl îngrijeau, fără ca el să obosească. „Aici, ca pretutindeni, el... stabileşte pentru sine o libertate pe care nimeni nu îndrăzneşte s-o limiteze", spunea mama lui rîzînd.

Dorinţa de libertate a Principelui Nicolae avea să se transforme în fina) în iresponsabilitate. Dar în anii copilăriei el era cu mult mai atrăgător decît fratele său şi, împreună cu Principesa Ileana, favoritul mamei sale.

193

Ileana, „copilul sufletului meu", s-a născut abia în 1909 — o perioadă cînd Principesa Moştenitoare, în vîrstă de treizeci şi trei de ani, începuse să acorde mai multă atenţie îndatoririlor sale. Apariţia unui

nou-născut a creat o oarecare emoţie printre ceilalţi copii. Favoritul Ilenei era Carol, şi băiatul de cincisprezece ani, de obicei retras, îi întorcea afecţiunea, zîmbindu-i deschis şi lăsînd-o să-1 tragă de păr. Marioara a devenit curînd a doua mamă a Ilenei, în timp ce Nicky îi păzea coşul ca „un căţeluş gelos". Numai Elisabeta era, „indiferentă" faţă de copil şi refuza să o ţină în braţe.„Nu are deloc sentimente materne", se plîngea Măria surorii sale Sandra.

Cu ochii de un albastru închis, cu gura şi nasul mici, Principesa Ileana părea, în ochii mamei sale, că va deveni o frumuseţe. La fel de activă ca Nicolae, ea a fost totodată copilul cel mai uşor de crescut pentru Măria. „Ileana era bine crescută de la natură. Ileana, aşa cum se întîmplă foarte rar, s-a născut cu legea în ea însăşi şi niciodată nu trebuia s-o înveţi diferenţa dintre bine şi rău; Ileana ştia!"

Ileana mai avea şi un alt dar, care s-a manifestat la o vîrstă fragedă şi de care mama ei era încîntată- acel *savoir-faire* social. Deşi politeţea extremă făcea parte din codul comportamentului regesc, Ileana era singura dintre cele trei fete ale Măriei care moştenise uşurinţa şi talentul mamei sale de a aplana conflictele vieţii de Curte, într-una din zile, la masa de prînz, observînd că ofiţerul de serviciu nu avea cu cine să stea de vorbă, Ileana s-a scuzat şi a plecat „din partea mai regală a mesei" pentru a-şi trage un scaun alături de el şi a-1 antrena în conversaţie. Avea şapte ani.

Datorită poziţiei privilegiate în sufletul mamei sale, Ileana s-a confruntat cu gelozii teribile pe măsură ce a crescut. Pentru că era mai tînără, ea a profitat şi de pe urma greşelilor mamei sale. A fost mai bine educată; i s-a dat mai multă atenţie. Cînd s-a născut, Regele şi Regina erau prea bătrîni şi prea obosiţi ca să intervină, iar Măria dobîndise încredere în sine.

Ileana s-a născut la doi ani după ce Prinţul Ştirbey devenise un prieten apropiat şi a circulat zvonul că ea şi fratele mai mic erau copiii lui Ştirbey. în cazul Ilenei, scrisorile lui Ştirbey către

Măria neagă zvonurile. El scrie despre Ileana în acelaşi fel şi cu aceeaşi grijă cu care scria despre fraţii şi surorile ei mai mari; rezultă interesul unui unchi amabil sau al unui prieten de încredere al familiei. Totuşi, în cazul fiului celui mai mic al Măriei, exista o diferenţă sensibilă în ton.

Ultimul copil al Măriei s-a născut în ianuarie 1913 şi a primit numele de Mircea, după un erou al Ţării Româneşti din secolul al XlV-lea. El a trăit doar cîţiva ani şi a murit de febră tifoidă cu două luni înainte de a împlini patru ani.

Spre deosebire de majoritatea mamelor din familiile regale, Măria petrecea multe ore cu copiii ei. Viaţa de Curte în România oferea puţine din divertismentele care îi tentau pe omologii ei din Europa Occidentală sau St. Petersburg. Principesa Moştenitoare nu dorea de la odraslele ei simplă companie, ci îşi exprima de-a dreptul iritarea cînd lecţiile lor se interferau cu jocurile în aer liber. Fiind ea însăşi copilăroasă, entuziastă şi îndrăzneaţă, era mai mult un tovarăş dejoacă decît mamă - încîntată de poznele lor, conducîndu-le aventurile, revoltîndu-se împotriva autorităţii impuse ei şi lor: Regele, Regina şi profesorii greoi impuşi la Cotroceni de către cei din palatul vechi.

Această formă de revoltă tinerească era mai puţin în legătură cu vîrsta Măriei decît cu structura ei de bază, un amalgam neobişnuit de spirit liber şi *noblesse oblige.* Fără îndoială că Măria a României avea o puternică conştiinţă a statutului său monarhic. Avea o credinţă absolută în drepturile şi îndatoririle neamului ei, dar nu în obositoarele menuete ale protocolului de Curte care îi înrobea adesea pe alţi regi. Deşi acceptase resemnată (şi mai tîrziu cu eleganţă) faptul că pentru ea căsătoria fusese o deziluzie, se simţea îndreptăţită să caute căi pentru a evita plictiseala de la Curtea lui Carol şi era convinsă că avea dreptul să o facă după ce îşi îndeplinise îndatoririle dinastice care îi fuseseră impuse prin naştere.

Forma cea mai acceptabilă de distracţie era vizita regală, şi Principesa Moştenitoare a României răspundea prompt la fiecare invitaţie, în 1910, ea şi Principele Moştenitor au fost invitaţi în Germania la sărbătorirea zilei de naştere a Kaiserului. îi însoţea

Martha Bibescu, atunci în relaţii foarte bune cu fiul Kaiserului.

Profund loial faţă de familia Hohenzollern, Ferdinand nu scăpa nici un prilej de a se întoarce la familia şi în

ţara sa. Deşi în timpul şederii la Berlin, Măriei îi plăcea să locuiască în minunatul dormitor rococo albastru şi auriu al lui Frederick cel Mare, o irita condescendenţa pe care i-o arăta Dona, soţia Kaiserului, care avea, „hotărît, o părere foarte proastă" despre ea. O enerva, de asemenea, superioritatea brutală şi dispreţul Kaiserului fată de femei în general.

Vărului Willy părea să-i placă să se ciondănească cu Missy, şi obiceiul lui de a face paradă de penajul său masculin 1-a adus într-o seară, în timpul festivităţilor, la o confruntare directă. Obişnuită să fie admirată fără rezerve, Măria s-a înfuriat cînd Kaiserul, uitîndu-se la rochia ei cu ţechini de argint, a întrebat-o dacă se imagina Lohengrin sau Lorelei. „Eram perfect capabilă să-mi păstrez cumpătul cu el", comenta ea mai tîrziu, „dar trebuie să recunosc că trezea în mine o anume combativitate... întreaga conversaţie cu el era ca un duel".

Kaiserul nu o iubea pe Măria. Ea ştia asta din remarcele pe care le făcea în spatele ei. Dar fără ca ea să ştie, avea un aliat în unchiul Bertie (Regele Edward al VH-lea). într-o conversaţie cu nepotul lui. cu cîţiva ani înainte, el vorbise despre Missy „cu multă afecţiune", spunînd că nu va putea înţelege niciodată atitudinea Kaiserului faţă de ea. „Puţină cochetărie şi un flirt din cînd în cînd se pot permite cu siguranţă unei femei tinere şi frumoase, în plus, zvonurile au fost întotdeauna exagerate", spunea Regele Angliei, în ceea ce-1 priveşte pe soţul lui Missy, el a primit ce a meritat. „Nu este înţelept să faci peste tot pe profesorul", a remarcat unchiul Bertie.

Măria era tolerată la Berlin, iubită la Londra şi adorată la St. Petersburg, unde 1-a luat pe Ferdinand în 1908 la căsătoria uneia din verişoarele ei cu Prinţul Suediei. Căsătoria a avut loc la Ţarskoe Selo, unde se retrăseseră Ţarul şi Ţarina, care apăreau rar în oraş. Ca membră a clanului Romanov, Missy era primită în discuţiile de familie cu privire la ce nu era în ordine cu Nicolae şi Alexandra.

Pentru înstrăinarea lui Nicolae de familie, Măria o învinovăţea numai pe soţia lui. în ciuda unui şirag uluitor de diamante de

mărimea unui şiling, pe care Ţarina îl purta în timp ce celelalte persoane din familiile regale purtau perle, Alexandra, spunea Măria, „avea expresia unui martir... convinsă că este stilul care i se potriveşte cel mai bine". Măria a evitat-o pe Alexandra în timpul vizitei sale în Rusia. „Nu pot spune că am o dorinţă prea mare să mă întîlnesc cu Alix, iar ea probabil că nu are nici una să fie cu mine...", îi scria ea mamei sale.

Singurii suverani domnitori pe care Măria îi aproba din toată inima erau cei din Anglia, în 1911, ea şi Ferdinand au participat la încoronarea vărului George (George V), o ceremonie care a făcut-o să-şi reamintească de încoronarea, cu nouă ani în urmă, a tatălui acestuia, Edward al Vll-lea. Consoartele, atît cea a tatălui, cît şi cea a fiului, erau, după părerea Măriei, femei norocoase:, „Regina Alexandra şi Regina Mary - două figuri senine, cu toată demnitatea regală, chipuri frumoase, pline de o siguranţă calmă; coroanele lor, chiar dacă încărcate cu o sută de pietre preţioase, nu păreau să le apese, nici să fie prea grele; era o siguranţă stabilă în preajma acestor Regine care te făcea să te bucuri, nu să te temi pentru ele".

într-un fel, pentru Măria era mai bine în România, unde se găseau supape pentru excesul ei de energie şi putere. Chiar dacă existau mai puţine produse de lux şi recompense sociale, erau în schimb alte compensaţii. Soţia Regelui Angliei trebuia să se limiteze la acţiuni de binefacere şi apariţii la ceremonii bine stabilite. Soţia Principelui Moştenitor, mai tîrziu a Regelui României, nu avea, practic, restricţii tradiţionale. Fiind a doua persoană ca poziţie, ea putea să-şi modeleze existenţa pe măsura capacităţilor ei.

în timp ce Măria îi observa pe omologii săi aşezaţi pe tronurile Europei, Regele Carol se pregătea pentru transferul inevitabil al puterii la generaţia mai tînără din România. Pentru că nu avea răbdare cu miniştrii mai bătrîni, mai intransigenţi, Regele apelase deja la Ion Brătianu II, în vîrstă de patruzeci şi doi de ani, ca să-1 ajute să conducă România în timpul revoltei ţăranilor din 1907 şi în perioadele de transformări sociale şi economice care au urmat după aceea. „Brătianu... este receptiv, el îmi urmează ideile, îmi înţelege repede dorinţele... Este dornic să-mi facă pe plac", i-a

spus Regele Principesei Moştenitoare. „Aşa a început să se înalţe steaua lui Ion Brătianu", notează Măria.

Ca fiul cel mare al răposatului Ion Brătianu, Brătianu II era o alegere firească pentru a conduce în a doua generaţie. Tatăl lui fusese acela care îl adusese pe Prinţul Karl de Hohenzollern-Sigmaringen în România şi lucrase alături de el pentru a crea un guvern stabil. Acum Regele Carol apela lesne la fiul aceluia.

Ion II fusese pregătit cu grijă pentru rolul său. Ca majoritatea membrilor clasei dominante, el fusese educat în Franţa. Dar, spre deosebire de alţii, el dobîndise o cunoaştere a limbii franceze admirată de parizienii cei mai snobi, care ignorau vocea lui scîncită, pentru a admira puritatea sintaxei şi frumuseţea accentului său. Minunat cunoscător al istoriei şi literaturii franceze atît de dragi compatrioţilor lui, el era posesorul uneia dintre cele mai valoroase biblioteci din estul Europei. „Era un mare politician", spunea un membru al aristocraţiei, „un mare istoric, un om foarte retras, care se considera în multe privinţe (pe bună dreptate) superior celor din jurul său".

Sigur pe destinul său, Brătianu şi-a învăluit aroganţa intelectuală şi voinţa inflexibilă într-un farmec insinuant şi ademenitor. Era un Don Juan robust, cu un cap leonin, ochi negri şi o barbă neagră, idolatrizat ca un paşă de femeile din mediul său, care se aruncau cu mult succes la picioarele lui. Chiar şi duşmanii lui Brătianu se minunau de puterea pe care o avea asupra femeilor, încă de cînd îi fusese prezentat Măriei, pe cînd ea avea şaptesprezece, iar el douăzeci şi opt de ani, ei i-a fost clar că Brătianu avea trecere la femei.

Cînd Principesa Moştenitoare a sosit în România, Brătianu era singurul bărbat sub patruzeci de ani pe care „i se permitea să-1 vadă ocazional!", Ion II nu a făcut niciodată greşeala oamenilor de stat mai în vîrstă din perioada respectivă care o desconsiderau sau o tratau de sus pe fata destinată a le fi Regină. Dimpotrivă, şi-a făcut o îndatorire din a-i arăta Măriei „ce companie deosebit de agreabilă" poate fi el.

După o primă, scurtă şi nefericită căsătorie, Brătianu s-a însurat cu Eliza Ştirbey, sora lui Barbu Ştirbey. O femeie înaltă, impozantă, o aristocrată prin descendenţă şi în cuget, Eliza

Brătianu era o persoană care îi inspira veneraţie tinerei Măria. In primii ani Principesa Moştenitoare a ezitat să o abordeze, dar cu trecerea timpului şi-a înfrînt sfiala. Cînd au ajuns să se cunoască mai bine, Măria o numea adesea, rîzînd, pe Eliza „bătrîna mea doamnă severă".

Eliza Brătianu a întrebat-o odată pe Măria de ce nu-şi petrece timpul cu lucruri mai serioase. „Pentru că nu sînt inteligentă", i-a răspuns Principesa Moştenitoare. „Nu ai dreptul să spui aşa ceva!" i-a răspuns Eliza. „Dispui de o mare inteligenţă, dar eşti prea leneşă s-o foloseşti: încearcă numai şi ai să vezi cîte lucruri vei putea face dacă nu vei mai fi leneşă!"

Condusă de Barbu Ştirbey şi îmboldită de sora lui, Măria începea să privească mai atent la ţara ei adoptivă. Deşi politica nu era o cauză în atracţia dintre Barbu şi Măria, Ştirbey era înainte de toate un patriot, şi pentru el era normal să-i inspire Măriei propria lui dragoste faţă de România. Cei doi fraţi Ştirbey au fost primii oameni din viaţa Măriei care i-au permis sau i-au cerut mai mult decît frumuseţe şi farmec. Ducesei îi convenise să o ţină pe Măria needucată şi sub controlul ei. Iar în ceea ce îl priveşte pe Principele Moştenitor, ego-ul lui îi cerea să-şi considere soţia inferioară. Măria înţelegea toate acestea, încă multă vreme după conştientizarea sa politică, ea continua să intoneze dezminţiri proprii unei femei. „Nu mă amestec în politică", îi scria Sandrei, „dar ciulesc urechile şi încep să înţeleg mai bine lucrurile".

Pentru un om ca Ştirbey, care se delecta trăgînd sfori în culise, Măria era un elev ideal. De o inteligenţă nativă, dar lipsită de prejudecăţi, ea accepta ideile în care credea el, dar nu fusese capabil să le realizeze de unul singur. Ea era încăpăţînată, dar el a învăţat să discute cu ea. Cu mintea lui atentă, analitică şi capacitatea ei rapidă de înţelegere, au ajuns curînd să formeze o echipă formidabilă.

Prinţul Ştirbey nu era un intelectual, dar avea o înţelegere intuitivă a realităţilor economice şi o mare uşurinţă de a organiza. „N-am întîlnit niciodată un om cu o judecată mai sănătoasă şi un instinct politic mai puternic", remarca un admirator. Privind lumea din jurul său, Ştirbey ajunsese la concluzia că viitorul aparţinea democraţiei şi nu autocraţiei. De unde trăsese concluzia că „este cu mult mai înţelept să nu mergi împotriva curentului".

Principesa Moştenitoare era temperamental dispusă să accepte ideile lui Ştirbey. în timpul răscoalei eşuate din 1905 a ţăranilor din Rusia, Măria îi scrisese mamei sale, pledînd pentru reformă. Ea s-a bucurat cînd ruşii ajunseseră să aibă o constituţie, lucru pe care 1-a spus mamei sale. „Fără îndoială, pentru mulţi a fost un moment greu", îi scria ea autocraticei Ducese, „dar aminteşte-ţi că tatăl tău (Ţarul Alexandru al II-lea) intenţionase s-o proclame cînd a fost omorît!"

Uşoruimită că putea pătrunde discuţiile dintre soţul ei şi Regele Carol, Măria îi urmărea acum discutînd „tot ce era vital pentru ţară: agricultura, industria, armata, politica internă şi externă, dorinţa de expansiune". Regele, dezamăgit de nepotul lui, începuse deja să-şi dea seama de potenţialul Măriei. I-a arătat încredere, explicîndu-i problema centrală a politicii externe a României - prigonirea românilor din Transilvania. Măria îl asculta cu atenţie cînd el bombănea în legătură cu politica din Imperiul Austro-Ungar. Ungurii, i-a spus Regele Carol, „îi puneau la grea încercare loialitatea faţă de Tripla Alianţă".

Acum, tratatul României cu Germania, Austro-Ungaria şi Italia era deja un secret dezvăluit. Aşa cum era, sau va deveni în curînd, legătura Principesei Măria cu Prinţul Ştirbey. în 1913, Regele 1-a numit pe Ştirbey superintendent al domeniilor statului. Societatea românească a observat că postul de superintendent îi aducea zilnic împreună pe Barbu Ştirbey şi Principesa Moştenitoare. „Nici un admirator nu ar fi putut avea mai mult tact şi în acelaşi timp n-ar fi putut s-o influenţeze mai mult", nota Prinţesa Callimachi. „Judecata lui abilă şi capacităţile diplomatice îl făceau un negociator valoros în politica internă şi aproape o putere în spatele tronului cu mult înainte de ascensiunea Măriei şi a lui Ferdinand". Numindu-l pe Ştirbey în această funcţie, Regele Carol consfinţea legătura acestuia cu Principesa Moştenitoare. Regele a pus, totodată, bazele triumviratului -Ferdinand, Măria, Prinţul Ştirbey-care va conduce România după ce el nu va mai fi.

Capitolul 11

Eram făcută să fiu lider.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

în luna ianuarie 1913, Principesa Moştenitoare a adus pe lume ultimul ei copil. Sarcina fusese dificilă şi după naştere o flebită o ţintuise la pat. în aprilie a fost trimisă la tratament în Spania. După două săptămîni de băi de nămol, aburi, masaje intensive şi exerciţii fizice, Măria a fost declarată vindecată şi i s-a permis să se ducă la Madrid pentru a o vizita pe sora ei mai mică, Beatrice. Baby Bee se căsătorise în 1908 cu Infantele Alfonso şi se mutase în Spania. Bărbat fermecător, jumătate francez, jumătate spaniol, Aii a devenit de îndată cumnatul favorit al Măriei. La înapoiere, Principesa Moştenitoare a petrecut două săptămîni la Paris, în apartamentul lui Ducky. Deoarece Regele Carol considerase Franţa un „loc de pierzanie", Măriei nu i se îngăduise niciodată pînă atunci să viziteze Parisul. Călătoria i-a făcut nespus de multăplăcere şi s-areîntors acasă,^timulată şi revigorată... gata să-mi reiau viaţa şi îndatoririle în eternul şi vechiul cerc".

Numai că vechiul cerc era într-un proces de schimbare, încă din primii ani ai secolului între naţiunile balcanice se produsese o deplasare treptată a centrului de putere, o deplasare cu care Măria era doar în parte la curent, dar în al cărei vîrtej avea să fie
prinsă şi ea, şi toate rudele sale. Aceste schimbări locale erau refluxul unei ample lupte pentru putere, întrucît austriecii, ruşii şi
turcii - şi în măsură mai mică germanii şi englezii - urmăreau să obţină controlul asupra Europei Răsăritene.

în 1903, Serbia îşi proclamase independenţa faţă de Imperiul Austro-Ungar. Pentru a-i pedepsi pe

sîrbi, în 1908 împăratul Franz Joseph a anexat provinciile sîrbeşti Bosnia şi Herţegovina. Regele Carol a fost profund tulburat. Franz Joseph nu numai că trecea cu vederea tratamentul nedrept aplicat românilor din Transilvania, dar părea hotărît să distrugă Serbia, bastionul tradiţional al României împotriva Avalului şi inamicului ei istoric" la sud, Bulgaria, în vara anului 1909, Arhiducele Franz Ferdinand, nefericitul moştenitor al tronului Austro-Ungar, a făcut o vizită la Sinaia împreună cu soţia sa pentru a-1 linişti pe monarhul român.

Preocuparea, intens popularizată, a lui Franz Ferdinand pentru popoarele supuse ce alcătuiau viitorul său imperiu a făcut din el un emisar ideal, iar Regele Carol a dat ordin ca familia regală română „să manifeste cu orice chip... bunăvoinţă" faţă de moştenitorii habsburgi. Instruită de Barbu Ştirbey şi de Rege, Măria era perfect conştientă de implicaţiile politice ale unui şir întreg de cine şi dejunuri ceremonioase în cadru restrîns, de serate muzicale în cerc închis şi de excursii plictisitoare la ţară. „Nu aştept cu nerăbdare evenimentul, îi scria mamei sale, deoarece cunosc maniera plicticoasă în care ne întreţinem oaspeţii". Principesa Moştenitoare era deseori jenată de provincialismul Curţii româneşti. „Simt cît de mult ne sălbăticim aici[;] nu avem absolut nici un fel de legături cu restul lumii[.] Unchiul a rămas un prunc bătrîn şi naiv... cu idei de acum patruzeci de ani, Mătuşa este absolut anormală, eu nu sînt categoric o convenţională[„J iar Nando este teribil de timid".

în pofida acestor defecte, a fost cea mai plăcută întîlnire ce se putea imagina. Regina Elisabeta a primit-o pe soţia morganatică a Arhiducelui, Ducesa de Hohenberg, cu „onoruri aproape regeşti". Pe Regina României o delecta aura idilică a căsătoriei morganatice. Deşi Ducesa de Hohenberg, obişnuită cu permanentul dispreţ de la Curtea vieneză, s-a arătat „foarte uimită" de efuziunile Elisabetei, Franz Ferdinand a fost mişcat. Nimeni nu se purtase atît de frumos cu soţia sa pînă atunci, „întotdeauna după aceea, spunea ministrul austriac la Bucureşti, România a avut pentru el un farmec aparte."

în vreme ce Missy o urmărea pe Carmen Sylva cum fremăta

în jurul soţiei Arhiducelui, acesta, Regele Carol şi primul-ministru Brătianu discutau probleme importante, conversaţie la care „i se permitea uneori să participe" şi Principelui Moştenitor Ferdinand. In cursul acestor convorbiri, Franz Ferdinand şi-a exprimat dezaprobarea în legătură cu persecutarea de către unguri a românilor din Transilvania. Deşi nu s-a soldat cu ceva mai concret în afara „unei înţelegeri reciproce prietenești", vizita a fost considerată la vremea sa un succes. Cu timpul însă, ea s-a dovedit doar un mic şi înşelător preludiu al conflagraţiei pe cale să erupă în jurul familiei regale române, al supuşilor şi vecinilor ei - un exemplu de încredere eronată, predominantă în rîndul monarhilor vremii, în eficacitatea conferinţelor de familie care pot înlătura agresiunea internaţională.

în 1912, Italia a învins Turcia în războiul tripolitan, ceea ce pentru observatori însemna că „omul bolnav al Europei", Imperiul Otoman, era pe ducă şi că sosise vremea să fie împărţite posesiunile turceşti, în toamna anului 1912, Bulgaria, Serbia şi Grecia au declarat război sultanului. Cunoscut drept primul război balcanic, acesta s-a soldat cu o înfrîngere usturătoare pentru turci, care s-au răzbunat dînd foc satelor creştine prin care s-au retras, în cursul conferinţei de pace ce a urmat, turcii au încercat să cîştige timp, scontînd, pe bună dreptate, că în vreme ce ei ţineau conferinţa în loc, duşmanii lor din Balcani vor începe să se certe pentru cîştigurile teritoriale.

„Bulgarii şi-au ieşit din minţi în urma succeselor dobîndite şi vor să fie singura putere din Balcani", îi scria Măria prietenei sale Pauline Spender-Clay după primul război balcanic. Ideea predominantă în Europa Occidentală era aceea că, dintre toate ţările balcanice, Bulgaria şi nu România era menită a deţine întîietatea teritorială şi culturală, înfuriaţi de achiziţiile bulgăreşti, românii au cerut Marilor Puteri să restabilească echilibrul de forţe dînd României o felie din sudul (bulgăresc) Dobrogei -provincia lungă şi îngustă dintre România şi Bulgaria, mărginită de Marea Neagră. Cum concetăţenii ei se agitau pentru război împotriva Bulgariei, pe Principesa Moştenitoare, neîntremată încă după naşterea ultimului copil, a cuprins-o panica. „Nu fac decît să mă

rog din adîncul sunetului meu să nu izbucnească războiul înainte de a mă fi înzdrăvenit", îi scria lui

Pauline în ianuarie 1913. „Românii au devenit teribil de belicoşi, iar Regele nu vrea război în ruptul capului, numai că opinia publică îl presează îngrozitor."

Sfidînd categoric opinia publică, în februarie 1913 Regele Carol a reînnoit tratatul secret de alianţă dintre România şi Austro-Ungaria şi Germania, aliniindu-şi astfel ţara cu Habsburgii, care sprijineau pretenţiile teritoriale ale Bulgariei. Fapt deloc surprinzător, despre Carol I s-a spus că se află într-o stare de epuizare nervoasă. Deşi în mai 1913 Marile Puteri au acordat României o parte din disputata Dobroge, acest lucru nu a fost suficient pentru a stinge febra războinică ce bîntuia în România şi în restul Balcanilor.

De-abia se uscase cerneala de pe tratatul ce pusese capăt primului război balcanic, cînd bulgarii i-au atacat prin surprindere pe foştii lor aliaţi, sîrbii şi grecii. Serbia şi Grecia au ripostat, aliindu-se cu vechiul lor duşman, Turcia, pentru a lupta împotriva Bulgariei. Sub presiunea stării de spirit belicoase frenetice a poporului, Regele Carol şi guvernul său au emis ordinul de mobilizare şi au declarat război Bulgariei. „Bucureştiul, spunea Principesa Moştenitoare, este cuprins de o frenezie delirantă." Cifra celor care s-au înrolat a fost fără precedent. Cu prilejul unor deplasări prin capitală în compania soţului său, Măria a fost surprinsă de „încîntarea nesăbuită" a mulţimii care se bulucea în jurul automobilului regal, aruncînd şepcile în aer, ba chiar căţărîndu-se pe treptele automobilului pentru a fi cît mai aproape de perechea regală.

Faptul că România intra prea tîrziu în luptă era lipsit de importanţă. Nelăsîndu-se descurajată de absenţa rezistenţei, armata română a traversat Dunărea şi şi-a început marşul prin Bulgaria. Cel de-al doilea război balcanic, o înfrîngere clară a bulgarilor, a durat aproximativ o lună. „Pentru România, a spus Prinţesa Callimachi, a fost o victorie uşoară, lipsită de glorie." Pentru Regele Carol a fost un triumf smuls dintre fălcile dizgraţiei. Regele a recîştigat simpatia opiniei publice, demonstrînd că Imperiul Austro-Ungar, oricît de nociv pentru ceilalţi vecini mici ai săi, nu deţinea nici un control asupra politicii externe româneşti.

Asupra moşierilor români, această victorie a avut însă repercusiuni de care nu vor scăpa niciodată, înaintînd prin satele bulgăreşti, ţăranul-soldat român a văzut cît de bine trăia ţăranul bulgar. Ţinutul de la sud de Dunăre era plin de gospodării mici şi prospere, unde metode de cultivare superioare duceau la recolte mai bune. Nu existau moşieri aristocraţi ori intermediarii lor, gata să ia cea mai mare parte din cîştigurile obţinute cu trudă de ţăran prin munca lui. Alternativele la feudalismul românesc erau prosperitatea şi mîndria. Deşi Regelui Carol i-au scăpat implicaţiile acestei lecţii, Brătianu, noul lider al Partidului Liberal, a iniţiat programe politice menite să-i îmbuneze pe ţărani.

In Bulgaria, soldaţii nu au întîmpinat o prea mare rezistenţă armată, însă au dat peste o epidemie de holeră care făcea ravagii prin sate. Epidemia era răspîndită de bulgarii înşişi, care aruncau cadavre de holerici în puţurile cu apă din zonele prin care trebuia să treacă românii.

Acest aspect al celui de-al doilea război balcanic i-a deschis Principesei Moştenitoare noi perspective de activitate. Exista o practică potrivit căreia, în vreme de război, doamnele bogate din înalta societate să organizeze spitale, să-i îngrijească pe răniţi şi să doteze ambulanţe pe propria lor cheltuială şi nu pe cea a guvernului. Printre doamnele care luptau împotriva holerei se număra şi Eliza Brătianu, care i-a spus Măriei că, dacă lua în serios ceea ce era de făcut, ajutorul ei însemna enorm. Deşi romîncelor din înalta societate, inclusiv vlăstarelor regeşti, li se interzisese să treacă pe malul bulgăresc al Dunării, Măria a traversat fluviul să vadă cu ochii ei care erau condiţiile din spitale.

„Am văzut scene care mi-au îngheţat sîngele în vene. Holera seamănă în urma ei panică... Am găsit mulţi dintre soldaţii noştri aproape abandonaţi, murind de pe urma lipsei de asistenţă medicală şi îngrijire adecvată... Privind în jurul meu, am înţeles că era nevoie de un lider, de o persoană care să încurajeze, una plasată suficient de sus încît să aibă autoritate şi care, păstrîndu-şi calmul şi fermitatea, să devină un punct de sprijin pentru toţi aceia care începeau să-şi piardă cumpătul... Am simţit cum din lăuntrul fiinţei mele răzbate ceva nemaisimţit pînă atunci, un imens îndemn de a-mi oferi serviciile, o dorinţă nespusă de a fi de folos, chiar de a mă sacrifica, dacă era nevoie, de a mă pune în întregime în

slujba poporului meu. Nu pot să nu consider acel contact brusc cu holera drept o cotitură în viaţa mea."

Neînfricată din punct de vedere fizic, Principesa Moştenitoare a obţinut permisiunea Regelui de a administra personal una din taberele de holerici. Dată fiind poziţia ei, la solicitările sale de provizii au răspuns nu numai autorităţile, ci şi prietenii bogaţi. ,3raţele mele erau întotdeauna pline şi puteam să apar pretutindeni ca o distribuitoare a acelor «delicatese» de neobţinut într-o tabără militară." Măria a dovedit curînd că putea face faţă solicitărilor şi ororilor unei morţi urîte. Nefiind genul de om care să stea în umbră, ea şi-a relatat în detaliu triumful. „Medicii, infirmierii, soldaţii, ofiţerii şi surorile de caritate au devenit curînd adepţii mei cei mai înfocaţi; nu mă simţeam nicicînd obosită sau descurajată. Nu îngăduiam nici unei dificultăţi să mă învingă; cu cît era munca mai grea, cu atît găseam mai multă forţă, astfel încît în cîteva zile devenisem pivotul în jurul căruia gravita totul."

Condiţiile erau îngrozitoare. Arşiţa cumplită era atenuată doar de ploi toride, care transformau tabăra într-o adevărată mlaştină. Pavilioanele spitalului se aflau în barăci de lemn; soldaţii zăceau pe saltele umede de paie; culoarele dintre bolnavi erau mocirloase. Nu existau saltele din lînă, lenjeria era aproape inexistentă. Iluminatul era primitiv şi periculos. Principesa Moştenitoare înota cu cizmele de călărie prin noroi, vorbea cu medicii, îi încuraja pe soldaţi şi le distribuia provizii.

Soldaţii încă neatinşi de holeră erau furioşi că erau izolaţi şi examinaţi medical înainte de a li se îngădui să se întoarcă acasă, la familiile lor şi la recoltele neculese. Măria le-a susţinut cauza, făcînd incursiuni regulate în taberele de detenţie, unde le împărţea ţigări şi se întreţinea cu ei pe subiecte vesele pentru a le susţine moralul.„Au început să-mi aştepte vizitele şi în momentul în care mă vedeau sosind de departe, alergau cu toţii spre automobilul meu, întîmpinîndu-mă cu ovaţii şi cuvinte calde de bun venit." Principele Carol, în vîrstă de nouăsprezece ani, a cerut permisiunea de a i se alătura. „Muncea bine şi conştiincios şi îi făcea plăcere să mă secondeze", a spus ea, mîndră de capacitatea fiului său de a se înţelege atît de bine cu soldaţii.

La început sceptici, medicii au ajuns să se bizuie pe talentul Măriei de a ajuta fără să stînjenească şi fără să devină „inutil de

sentimentală atunci cînd nu sînt de nici un folos". Surorile de caritate pe care le-a adus cu ea să facă munca propriu-zisă de infirmerie i-au devenit prietene. Aşezată pe o cutie întoarsă cu gura în jos, privindu-le pe maici cum „înotau desculţe prin noroiul pînă la glezne şi ploaia care picura deprimant deasupra paturilor", Măria a descoperit un sentiment de profundă camaraderie cu poporul său: „Viaţa şi interesele mele s-au schimbat... îi scria ea mamei sale. Parcă nu mai sînt deloc eu, ci cu totul altă persoană".

Principesa Moştenitoare s-a întors în România cu sentimentul că are un ţel şi cu reputaţia sporită; „în 1913, situaţia era categoric alta, iar activitatea pe care o desfăşurasem în tabăra de boieriei mă proiectase brusc într-o altă lumină în faţa poporului meu... Eram mai bine informată ca înainte, iar unele intervenţii de dată mai recentă pe lîngă Unchiul îl făcuseră să înţeleagă că puteam fi de folos dacă eram tratată cu tact".

Spre satisfacţia lui Missy, vocea verişoarei Charly la Curte fusese în sfîrşit înlocuită de vocile lui Barbu Ştirbey şi ale Brătienilor, dornici ca Regele Carol să o includă pe Principesa Moştenitoare în cercul interior. Subliniind inteligenţa ei deosebită, precum şi eficienţa de care dăduse recent dovadă, gruparea liberală 1-a convins pe Rege că Măria era moştenitoarea lui legitimă. „Nu mi se mai adresa... ca un profesor elevului, ci ca unui colaborator capabil să priceapă."

Prima lecţie învăţată de Principesa Măria a fost aceea că, în orice conflict viitor, alianţa României cu Rusia, vecina ei de la răsărit, sau cu Imperiul Austro-Ungar, vecinul de la nord şi vest, avea o importanţă geografică deosebită pentru ambele, părţi. Ca membră secretă a Triplei Alianţe (Germania, Austro-Ungaria şi Italia), România era aliata Austriei, însă principalul element ce sta la baza acestei alianţe era devotamentul Regelui Carol faţă de ţara sa natală mult iubită. Problema loialităţii se reducea la următorul lucru: în cine aveau românii cea mai puţină încredere -în ruşi, care le răpiseră Basarabia în 1878, sau în unguri, care continuau să asuprească naţionalitatea română din Transilvania.

în vara anului 1913, Ţarul Ferdinand al Bulgariei a făcut o vizită în România pentru a cere pacea. Un bărbat robust, mătăhălos şi cam filfizon, Ţarul Bulgariei avea ochii mici şi

apropiaţi şi un nas enorm, pe care el însuşi nu scăpa nici un prilej să-1 ridiculizeze. Ferdinand era un adevărat sibarit*, celebru chiar printre capetele încoronate pentru colecţia sa fabuloasă de pietre preţioase nemontate, pe care le mîngîia ca pe nişte mătănii cu degetele sale prelungi şi albe. Spirit lipsit de respect, Tarul Bulgariei ţinea deosebit de mult la Măria, pe care o încîntase în decursul anilor cu lovituri înţepătoare date rivalului său mai serios şi mai puţin dichisit, Regele Carol al României. Acum sosea la Bucureşti ca să-1 implore pe Carol să salveze Bulgaria de la ruină.

Dacă exista vreun rol pe care să-1 savureze Regele României, atunci acela era al monarhului înţelept. „Unchiul este deopotrivă un diplomat şi un gentleman, aşa încît ştie cum să reziste tentaţiei de a umili un duşman înfrînt", scria Măria. Un Solomon satisfăcut, Carol I a convocat la Bucureşti o conferinţă a celor cinci naţiuni balcanice (România, Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru) pentru a stabili condiţiile de pace şi împărţirea prăzii de război. Sub ameninţarea unei intervenţii iminente a Marilor Puteri, Bulgaria a fost silită să cedeze României sudul Dobrogei, Albania a obţinut independenţa, iar şerbilor şi grecilor li s-au acordat fîşii de pămînt anterior controlate de turci.

Românii erau încîntaţi de Tratatul de la Bucureşti. Nu numai că obţinuseră sudul Dobrogei, dar fraţii lor macedoneni (cuţovlahii) care se aflaseră vreme îndelungată sub opresiune turcească urmau să trăiască acum sub steagul albanez. Românii sperau lucruri bune de la albanezi, deoarece noul Principe al Albaniei era nepot al Reginei lor, Elisabeta.

Soluţionarea problemei orientale a sporit considerabil prestigiul României atît în interior, cît şi peste horate. Pînă şi Kaiserul, preocupat să-1 domolească pe Regele Carol, s-a gîndit să-şi onoreze ruda printr-o vizită personală, dar a abandonat ideea de teama de a nu-1 ofensa pe Ţar. Rămas să-1 curteze pe Regele României fără ajutorul Kaiserului, Franz Ferdinand a obţinut în toamna anului 1913 numirea unuia dintre cei mai apropiaţi consilieri ai săi, Contele Ottokar Czernin, în funcţia de ministru al Austriei la Bucureşti. Czemin a sosit în România cu

*Persoană care iubeşte confortul şi luxul, considerată efeminată (n.t.).

instrucţiuni să-1 convingă pe Carol de bunăvoinţa Austriei şi să-1 determine să facă publică alianţa României cu Austria, Germania şi Italia, care data de 25 de ani, dar continua să fie un secret pentru români.

Contele Czernin era un reprezentant excelent ales. De descendenţă aristocratică, cu maniere alese şi o inteligenţă arogantă, era cunoscut pentru atitudinea sa extrem de critică la adresa politicii maghiare faţă de cele trei milioane de români din Transilvania. La scurt timp de la sosirea lui la Bucureşti, Czernin a raportat acasă că era imposibilă divulgarea tratatului dintre România şi Tripla Alianţă, ţinînd seama de sentimentele antimaghiare din ţară.

Pentru prima oară în viaţa ei şi cu scuzele de rigoare, Măria a României a început să discute şi să scrie direct despre situaţia politică, care, spunea ea, „a suferit unele schimbări" în ultimii ani de domnie ai Regelui Carol I. Măria a recunoscut că ştia că România reînnoise tratatul cu Germania, Austro-Ungaria şi Italia, adăugind că „majoritatea lumii politice ştia sau, în orice caz, bănuia că România era a patra ţară din Tripla Alianţă". Pentru a minimaliza propriul ei rol în modificarea angajamentelor României, Principesa Moştenitoare a explicat îndepărtarea ţării salede foştii prieteni din considerente pur politice şi economice, „în ciuda repetatelor avertismente trimise de Regele Carol la Viena, persecutarea românilor noştri aflaţi sub dominaţie maghiară nu a slăbit nici o clipă şi acest lucru a umplut de amărăciune inimile românilor, în pîus, Ungaria a inventat tot felul de şicane [trucuri] economice şi administrative împotriva ţării noastre şi a avut o atitudine insuportabilă în problema Dunării". Potrivit Măriei, Regele Carol a avertizat Berlinul că, dacă germanii permit austro-ungarilor să domine în cadrul Triplei Alianţe, el nu mai poate garanta prezenţa României. Carol i-a mai informat pe verii săi din familia Hohenzollern că propaganda franceză şi rusă îi întorcea pe români împotriva Germaniei. „Deşi acest avertisment venea direct de la şeful statului însuşi, Berlinul nu i-a acordat prea mare atenţie", a afirmat Măria. Regele, „profund ofensat" de faptul că era ignorat, a început să lase lucrurile în voia lor". In absenţa unei opoziţii la propaganda ce emana din cealaltă tabără, problema Transilvaniei a eclipsat-o curînd pe cea a Basarabiei.

Măria a negat că ar fi fost în vreun fel răspunzătoare de

îndepărtarea de Germania. A trebuit să o facă. Dacă Ferdinand accepta amestecul soţiei sale ca începătoare în ale politicii, în schimb nu voia ca acest aspect să fie cunoscut în afara Curţii. Scrisorile către fratele său mai mare, Wilhelm, acum Prinţ domnitor de Hohenzollern-Sigmaringen, erau pline de asigurări cu privire la inocenţa politică a lui Missy. Principesa Moştenitoare a susţinut şi ea că pusese capăt şaradei. A vorbi de politică „nu este o treabă de femei", îi scria cumnatului său în 1913, adăugind că „Mătuşa şi cu mine sîntem foarte ocupate cu Crucea Roşie".

în februarie 1914, Principele Moştenitor şi Principesa Moştenitoare a României au fost invitaţi la St. Petersburg. Scopul călătoriei era căsătoria Principelui Carol al României cu Marea Ducesă Olga, fiica cea mare a Ţarului Nicolae al II-lea. Măria cercetase vreme de aproape doi ani posibilitatea acestei alianţe. Ea s-a consultat cu Regele Carol, care aprecia că această alianţă s-ar bucura de popularitate în rîndul românilor, şi cu Izvolski, fostul ministru de Extrene al Rusiei, care o considera avantajoasă din punct de vedere politic pentru ambele părţi.

înainte de apleca în Rusia, Măria şi Ferdinand s-au deplasat la Potsdam pentru a-1 lua pe Carol în călătoria spre răsărit. Principesa Moştenitoare era mulţumită de fiul ei cel mare, care părea fericit în armata germană. După Potsdam, Kaiserul i-a invitat pe verii săi la Berlin, se pare pentru o fericită reuniune de familie. Vărul Willy auzise zvonuri în legătură cu proiectul rus. Dacă, de regulă, îi ignora pe conducătorii României, considerînd că nu intrau în sfera propriu-zisă a atenţiei sale, Kaiserului îi displăcea totuşi ideea unei posibile înrudiri de sînge între aceştia şi Romanovi.

Cînd au sosit la Berlin, soţia Kaiserului nu se afla acolo. Missy era încîntată. Vărul Willy a fost într-o dispoziţie excelentă, vorbindu-i pentru prima oară Principesei Moştenitoare „ca şi cum existam cu adevărat". Conştientă de faptul că acest lucru se datora mai puţin farmecului şi frumuseţii ei decît presiunilor internaţionale, Măria s-a bucurat totuşi de atenţia pe care i-o acorda monarhul odinioară atît de rece. „La masă, conversaţia era veselă şi animată, iar soţul meu arăta mulţumit. Excesiv de modest şi timid, Nando era rareori capabil să creeze atmosferă, dar îl durea cînd William îl trata cu indiferenţă."

în perioada vizitei româneşti la Berlin fusese programată

inaugurarea unei noi biblioteci, întrucît soţia sa era plecată, Kaiserul a rugat-o pe Măria să-i fie parteneră la marea festivitate, „în timp ce coboram în marea sală alături de vărul meu, m-am simţit de parcă m-aş fi aflat pe scenă; grandioasa intrare din *Tannhäuser* sau *Aida*... deasupra capetelor noastre, prea înalţi trompetist! suflau îndelung şi prea tare în trompetele lor, ca pentru Judecata de apoi... Prea înalţi pentru a fi reali erau şi ofiţerii înveşmîntaţi în alb ce stăteau rigizi ca nişte statui în spatele jilţurilor îmbrăcate în pluş roşu la care am ajuns în cele din urmă. Viteaz şi drept, stătea şi ruda mea triumfătoare, cu bastonul de feldmareşal aşezat ca un sceptru pe un genunchi, privind înjur cu aerul unui cuceritor... Aveam pentru el aproape aceleaşi sentimente pe care le avusesem odinioară faţă de micuţul meu fiu, cînd se credea el însuşi un cuceritor pentru că învîrtea deasupra capului o sabie de jucărie."

Din Germania, Măria şi Ferdinand au plecat spre Rusia împreună cu fiul lor. Contrastul între preţiozitatea vărului Willy şi pasivitatea vărului Nicky era enorm, în 1914, Nicolae şi Alexandra se izolaseră complet în reşedinţa lor de la ţară, palatul Ţarskoe Selo, nu numai de masele în fierbere, ci şi de alţi Romanovi. Străbătînd şirul nesfîrşit de cazaci înarmaţi care înconjurau parcul de la Ţarskoe Selo, Missy, care îndrăgea fastul castei sale, a fost necăjită cînd a constatat că toată pompa imperială „se oprea la intrare... păşind peste prag, intrai brusc într-o viaţă liniştită de familie, uniformă, exclusivă şi mai degrabă plicticoasă".

Nicky era amabil şi primitor, dar trăia „într-un soi de ceaţă imperială". Soţia lui era distantă ca întotdeauna. „Reuşea să păstreze o distanţă de netrecut între lumea ei şi lumea ta... Te făcea să te simţi un musafir nepoftit... Zîmbetul strîmb, silit şi condescendent cu care reacţiona la tot ce spuneai, ca şi cum nu merita să răspundă, era... descurajant. Deşi diferenţa de vîrstă dintre noi era mică, avea un fel al ei de a mă face să mă simt de parcă nici n-aş fi fost adultă!"

Principesa Moştenitoare de-abia aştepta să scape de Ţarskoe Selo şi să se ducă la St. Petersburg, unde Ducky şi Kiril, iertaţi în cele din urmă de Ţar, fuseseră repuşi în bogăţia şi gloria Romanovilor. Acolo, bombardată cu bîrfele familiei despre Nicolae şi Alexandra, ea a aflat că „Ţarskoe Selo era privit ca

un om bolnav care refuză orice medic şi orice ajutor. Şi întotdeauna numele lui Alix era menţionat ca al principalei piedici. Şi, firește, numele lui Rasputin era pe buzele tuturor... Nu l-am văzut niciodată pe Rasputin".

înainte de a părăsi Rusia, Principesa Moştenitoare a României a abordat-o pe Ţarină cu privire la scopul vizitei -posibila căsătorie a copiilor lor. Ţinînd seama de firile soţilor lor, nu este de mirare că această discuţie a fost lăsată în seama femeilor. „Ca să fiu sinceră faţă de Alix, a comentat Măria, trebuie să spun că de astă dată nu a făcut conversaţia dificilă, ci a vorbit foarte calm, ca o mamă înţeleaptă." Ele au fost de acord ca, în calitate de părinţi, să nu facă promisiuni în numele copiilor, ci să se mărginească la a crea „ocazii" pentru ca Olga, o fată inteligentă, dar nu foarte frumoasă, şi Carol, să se poată întîlni. „Alix a fost drăguţă atît cît poate ea să fie, dar mi-am dat seama foarte bine că «ocaziile» de a se întîlni nu se vor ivi niciodată, întrucît fiul nostru şi fiica lor nu păreau deloc să fi simţit vreo atracţie unul faţă de celălalt."

Şi totuşi, la 13 iunie 1914, Romanovii au întors vizita familiei regale românești, sosind la Constanţa, portul românesc de la Marea Neagră. Măria era încîntată să-1 poată prezenta pe Ţar Regelui Carol. Chiar dacă vizita nu va duce la o căsătorie între cele două Case, va contribui măcar în mare măsură la „ştergerea vechii ofense" legate de Basarabia. Regele era şi mai încîntat decît nepoata sa, faţă de care era „neobişnuit de afectuos". Nici un alt monarh al unei mari puteri nu-i făcuse această onoare de la vizita lui Franz Joseph, care avusese loc în urmă cu optsprezece ani. Carol tremura aproape de emoţie cînd iahtul Ţarului a pătruns în port, întîmpinat cu salve de tun şi steaguri, ovaţii şi muzică militară.

A fost o vizită regală standard. După obişnuitul *Te Deum şi* o plimbare oficială cu maşina prin Constanţa, a urmat trecerea în revistă a trupelor, condusă de Rege, aşezat înapoia Ţarului. „Dejunul în familie" a fost urmat de cîteva ore de odihnă, avînd în vedere sănătatea precară a Regelui României, în vîrstă de 75 de ani, şi a Ţarinei, în vîrstă de 42 de ani. Ceaiul a fost servit pe iahtul imperial, ziua încheindu-se cu un banchet de gală dat într-o sală construită special pentru această ocazie. Nicolae al II-lea a fost aşezat între Regina Elisabeta şi Principesa Moştenitoare Măria, în centrul unei mese lungi şi înguste, la care s-au aflat

optzeci şi patru de invitaţi. Regina României uitase să-şi pună ordinele. Ţarina şi le-a scos pe ale sale. Măria nu. Marea Ducesă Olga a stat lîngă Principele Carol; atenţiile lui faţă de ea erau forţate, iar răspunsurile ei la întrebările lui - lipsite de entuziasm.

în timp ce membrii familiilor regale se chinuiau să facă faţă ceremoniilor oficiale ale zilei, ministrul de Externe rus, Serghei Sazonov, şi primul-mimstru Brătianu s-au repezit într-o excursie cu maşina pînă în Transilvania. Ca şi predecesorul său, Sazonov sprijinea ideea căsătoriei dintre moştenitorul tronului românesc şi fiica cea mai mare a Ţarului. El ştia că românii erau prudenţi cînd era vorba de ruşi şi era foarte la curent cu afinităţile Regelui Carol, dacă nu chiar cu existenţa tratatului său secret. Cînd, seara, cei doi oameni politici au sosit la banchet, păreau să fie în, ,termeni foarte buni".

Proiectul de căsătorie a eşuat însă. A fost evident că Principele Carol nu se simţea atras de Marea Ducesă Olga, iar ea era de neclintit cînd se punea problema să părăsească Rusia. „Cine ar fi putut să prevadă că, dacă mariajul ar fi avut loc, ea ar fi scăpat de soarta îngrozitoare ce o aştepta!" se lamenta, în anii de mai tîrziu, preceptorul fratelui ei.

Contele Czernin, iscusitul ministru al Austriei, a urmărit cu deosebit interes vizita familiei ruse. El îşi avertizase guvernul cu puţină vreme înainte că politica externă românească s-ar fi putut să depindă curînd nu de Ferdinand, viitorul Rege, ci de consoarta sa Măria, cu legăturile şi afinităţile ei ruseşti., ,Caracterul şi mentalitatea ei constituie unul dintre cele mai importante motive de a aşeza relaţiile cu România pe o nouă bază", comunica acasă Czernin.

între timp, Arhiducele Franz Ferdinand şi Kaiserul Wilhelm al II-lea au discutat asupra celei mai bune modalităţi de a strînge relaţiile dintre România şi Tripla Alianţă. Ultima lor întîlnire a avut loc la 13 iunie 1914, exact în ziua în care Romanovii îi vizitau pe români Ia Constanţa. Moştenitorul Imperiului Austro-Ungar i-a condamnat, ca de obicei, pe supuşii săi unguri pentru tratamentul la care îi supuneau pe românii din Transilvania. Kaiserul a promis că îi va da instrucţiuni ambasadorului german în Austria, ca ori de cîte ori se va întîlni cu Istvan Tisza, premierul ungar, să-1 întîmpine cu cuvintele: „Conte, nu-i uitaţi pe români!"

Cu acestea în minte, Franz Ferdinand, ultima speranţă a românilor din Transilvania, a plecat spre Bosnia în fatala călătorie care i-a curmat viaţa şi a aruncat omenirea în război.

Capitolul *12*

Dumnezeu ne-a chemat ca să
civilizăm lumea.
Noi sîntem misionarii progresului.

KAISERUL WILHELM AL II-LEA

Asasinarea, la 28 iunie 1914, a moştenitorului Imperiului Austro-Ungar şi a soţiei sale la Sarajevo, a zguduit Curtea provincială de la Bucureşti, la fel ca şi guvernele din întreaga lume occidentală. Membrii familiei regale erau la cursele de duminică atunci cînd o telegramă care anunţa tragedia a fost predată Regelui Carol. Regele, Regina, Principele Moştenitor şi Principesa Moştenitoare s-au retras imediat, urmaţi de un grup îngrijorat de diplomaţi tăcuţi. Carol l i-a spus ambasadorului american că, inevitabil, crima va duce la război mondial.

O lună mai tîrziu, o mare parte din Europa îşi alesese partenerii. Principesa Moştenitoare Măria şi majoritatea românilor erau de partea Antantei*. Aceasta i-a plasat în opoziţie directă cu Regele şi Regina lor, care erau puternic progermani şi în consecinţă de partea Puterilor Centrale**. Carmen Sylva, timp de ani de zile autodesemnată înaltă preoteasă a culturii franceze şi engleze,

*AntantaMarea Britanic, Franţa, Belgia, Serbia, în Europa, şi Rusia în Asia. Lor li s-a alăturat, ulterior, Italia (1915), Portugalia (1916), Statele Unite (1917) şi Grecia (1917). (Enumerare parţială) (n.a.).

**Puterile Centrale au desemnat, la început, Germania şi Imperiul Austro-Ungar. Lor li s-au alăturat în 1914 Turcia şi în 1915 Bulgaria (n.a.).

a revenit zgomotos la patria ei mamă şi la loialităţile de origine,

„Mătuşica... s-a descoperit dintr-o dată cu înverşunare *die Rheintochter* (fiica Rinului); tot timpul *eraDeutschland iiber Alles, Gott mit uns* şi tot restul", scria Măria. „Mi s-a spus că trebuie să socotesc căderea Angliei drept o certitudine, că era epoca Germaniei, începutul erei teutone, că ei *trebuie* să devină stăpînii lumii pentru binele umanităţii. Ea spunea chiar... că Anglia *trebuia* să cadă pentru că femeile ei deveniseră imorale!"

în timp ce o dezbinare cu Regina putea să-i zbîrlească penele Măriei, o ruptură cu Regele era mult mai deranjantă. Unitatea de scop pe care o dobîndiseră căděa în faţa vechilor loialităţi. Carol I şi Măria îşi păstraseră toate aparenţele exterioare şi erau „atenţi să nu-şi rănească unul altuia sentimentele"; aceasta nu-l împiedica totuşi pe Rege să insiste că sosise momentul ca restul lumii să se plece în faţa superiorităţii germane. „Noi ne întîlneam totuşi destul de des, iar eu ascultam", spunea Măria, „dar rămîneam mută."

Austria a declarat oficial război Serbiei la 28 iulie 1914. Patru zile mai tîrziu, la l august, Germania a declarat război Rusiei. La 2 august, Kaiserul a cotropit Luxemburgul şi a cerut ca vărul primar al lui Ferdinand, Regele Albert al Belgiei, să-şi deschidă graniţele armatei germane în drumul ei spre a invada Franţa. Regele Albert a refuzat. Regele Carol, care ţinea foarte mult la nepotul lui, a spus că acesta a fost un prost.

în aceeaşi zi, 2 august, germanii i-au cerut Regelui Carol al României să mobilizeze imediat armata împotriva Rusiei. Regele României, în vîrstă de 75 de ani, a fost zguduit. Sănătatea sa slăbea şi suferinţele lui fizice erau sporite de dilema morală în care se găsea acum. îngrozit să-şi vadă diplomaţia sa secretă expusă public, dar îmboldit de Germania şi Austria să declare război de partea lor, Carol nu putea face nimic mai decisiv decît să convoace o şedinţă a Consiliului de Coroană, o conferinţă la care el a promis să susţină mobilizarea în direcţia sprijinirii prietenilor săi.

Că aceasta era tot ceea ce a putut face el mai bun pentru patria natală l-a umilit pe bătrînul autocrat. Ministrul austriac la Bucureşti, Contele Czerain, a relatat că de fiecare dată cînd apărea la

Curte pentru a-i aminti Regelui că *„onoarea lui* îl obligă să scoată sabia din teacă", loviturile lui verbale tăiau „ca o lovitură

215

de bici" pe spinarea lui Carol. Nu fără o oarecare satisfacţie, Czernin amintea un „deosebit de penibil" interviu în care Regele, „plîngînd cu amărăciune, s-a aplecat peste biroul său şi cu mîini tremurătoare a încercat să-şi smulgă de la gît ordinul *Pour le Merite".*

Tot atît de importantă pentru Carol, ca şi loialitatea lui faţă de dinastia Hohenzollern şi tratatul secret, era şi convingerea sa că Germania se îndrepta spre victoria totală şi imediată. Instruit în armata prusacă, Regele credea că nimeni nu-i poate opri pe oamenii înarmaţi ai Germaniei. Deoarece nimic nu era mai sacru decît propriul interes, el socotea că România trebuie să se declare repede de partea Puterilor Centrale, pînă nu era prea tîrziu.

însă starea de spirit a concetăţenilor lui Carol se caracteriza prin nehotărîre şi lipsă de încredere. Românii îşi bazaseră speranţele lor iredentiste pe Franz Ferdinand, moştenitorul antimaghiar al Imperiului Austro-Ungar. Focurile de armă care îl omorîseră pe Arhiducele austriac le spulberaseră visurile de unire paşnică cu fraţii lor din Transilvania. Şi, dacă aderarea la Puterile Centrale implica întărirea ungurilor, o legătură cu Antanta însemna expunerea faţă de un pericol sigur. România nu avea încredere în Rusia, iar aliaţii Rusiei din Europa Occidentală (Anglia şi Franţa) erau prea departe ca să reprezinte sprijin şi securitate.

Deşi neutralitatea a avut lipsurile ei în pierderea prieteniilor valoroase şi posibilitatea de izolare, majoritatea românilor erau înclinaţi să stea în expectativă şi să aştepte să se clarifice complicaţiile militare sau diplomatice. De altfel, Italia, cea de-a patra ţară din alianţa secretă şi giruetă pentru naţiunile mai mici, se declarase de partea ei. Imediata preocupare a României a fost inevitabila schimbare a raportului de forţe cîştigat după războaiele balcanice. S-a presupus că Serbia va fi acum distrusă de Austria, drept urmare Bulgaria se va extinde, iar poziţia teritorială a României va fi periclitată.

Consiliul de Coroană era aşteptat să se întrunească la 3 august pentru a hotărî soarta României, în ziua precedentă şedinţei, Take lonescu, liderul grupării liberale a Partidului Conservator şi un influent reprezentant al facţiunii pro-Antantă a guvernului, a sosit de la Londra şi a fost invitat la dejun la Castelul Peleş.

216

Atmosfera de la castel, după spusele lui lonescu, era cea a „unei case scindate împotriva ei însăşi". Regele, spunea el, „era mai mult decît îngrijorat... Regina era mai belicoasă decît Regele, iar... Principesa Moştenitoare... era categoric împotriva politicii unchiului şi mătuşii şi nu le ascundea aceasta. Părea chiar... că lacrimi fuseseră recent vărsate în acest palat regal".

Regina Elisabeta s-a pronunţat deschis, fără întîrziere, în favoarea intrării în război de partea Germaniei. lonescu a răspuns că victoria Germaniei însemna victorie pentru Ungaria şi ca atare „nu era compatibilă" cu aspiraţiile României, însă Regina, care după spusele lui lonescu, nu era „suficient de versată în politică pentru a înţelege ceva", nu a fost convinsă.

Principesa Moştenitoare 1-a întrebat pe lonescu dacă el crede că Anglia va rămîne neutră în conflictul apropiat. Politicianul a răspuns că Măria ştia tot atît de bine ca şi el că Anglia „va intra în război cu ultimul ei om şi ultimul ei şiling". Principesa Moştenitoare şi-a îndreptat ochii ei^albaştri ca oţelul asupra Reginei. „Auzi ce spune el, mătuşă?" întorcîndu-se din nou spre lonescu, ea a anunţat cu amărăciune: „Aceasta este ceea ce le spun tot timpul şi ei refuză să înţeleagă. Cei din această casă nu înţeleg nimic".

Consiliul de Coroană, care s-a întrunit la castel în ziua următoare, a avut loc în aceeaşi atmosferă de mare dramatism şi intensitate emoţională. Locul de întîlnire de la Sinaia, în mod obişnuit paşnic, a fost descris de unul din locuitori ca „un cazan care arde de pasiune şi intrigă politică", în timp ce poporul aştepta să-şi audă soarta, membrii guvernului şi liderii opoziţiei urcau drumul lung străjuit de pini spre palatul de vară al lui Carol.

Regele Carol, remarcabil de palid, a deschis lucrările cu o declaraţie în franceză, întrucît aproape întotdeauna făcea un efort grozav pentru a folosi româna în discursurile oficiale, acest lucru a fost socotit ca un indiciu de mare nervozitate, în declaraţia sa de deschidere, Regele a condamnat ceea ce el numea o

„politică de sentiment", dar propriile sale argumente rămîneau, în linii mari, de partea loialităţii oarbe teutone. Opinia publică, pretexta el, nu va încuraj a o alianţă cu Rusia, iar Rusia era un membru al Antantei. Neutralitatea, a pretins el, ar distruge poziţia pe care România şi-a cîştigat-o, în ultimă instanţă, în rîndul naţiunilor Europei. Ca atare, a argumentat el, atît onoarea în ce priveşte tratatul de alianţă,

217

cît şi interesul propriu reclamă ca românii să intre imediat în război de partea Germaniei şi a Imperiului Austro-Ungar.

Discursul lui a fost întîmpinat cu o tăcere dezaprobatoare, în rîndul miniştrilor săi, nici unul, cu excepţia lui Petre Carp, cel mai înverşunat germanofil din România, nu a vorbit în sprijinul suveranului său. Un politician conservator a mers pînă acolo încît a amintit Regelui că nici el şi nici majoritatea celor prezenţi nu *văzuseră* vreodată tratatul pe care Maiestatea sa propunea să-1 onoreze; secretul cu care fusese semnat tratatul, spunea el, îl făcea neconstituţional, întrucît nici un angaj ament cu statele străine nu era valabil fără sancţiunea ambelor partide politice. Un al doilea ministru a avertizat Consiliul că orice decizie de a purta război alături de Imperiul Austro-Ungar ar putea foarte bine să provoace un război civil. Chiar Alexandru Marghiloman, liderul Partidului Conservator şi progerman, datorită concepţiei economice, a pledat pentru neutralitate.

în timp ce alţii vorbeau, moştenitorul tronului şedea liniştit deoparte, neparticipînd la decizia care avea să-i schimbe viaţa în mod irevocabil. Loialităţile sale, ca şi cele ale unchiului său, erau pentru Germania. „Fie ca Domnul să te ducă la victorie", *i-a* scris el fratelui său mai mare chiar după Consiliul de Coroană, întrucît sentimentele lui erau ecoul celor ale Regelui, se putea ajunge la concluzia că Ferdinand trebuia să-1 sprijine pe bătrînul care era ţinta atacurilor. Dar Principele Moştenitor era legat prin mai mult decîtprintr-o simplă loialitate. Obiect al unei intense campanii pro-Antantă duse de Principesa Moştenitoare, Ferdinand era, de asemenea, supus presiunilor din partea miniştrilor din guvern! „Noi toţi avem încredere în patriotismul Alteţei Voastre Regale", 1-a avertizat unul dintre^membrii conservatori ai Consiliului înainte de a părăsi încăperea, îngrozit să se opună fie unchiului, fie soţiei sale, conştient de aşteptările fundamentale ale guvernului său, nefericitul Ferdinand era redus la o observare neputincioasă.

Moştenitorul la tron în vîrstă de patruzeci şi opt de ani oferea un trist contrast cu primul-ministru Brătianu, în vîrstă de patruzeci şi nouă de ani, care se afla la apogeul puterii sale politice. Orchestrîndu-şi cu grijă intrarea în dezbatere, Brătianu a aşteptat cu răbdare ca ceilalţi să-şi sfârşească discursurile. El stabilise deja viitorul curs de acţiune a României, dar tradiţia cerea ca Regelui şi membrilor Consiliului său să li se dea prilejul de a fi auziţi.

218

Reţinut şi sigur pe sine, Brătianu a luat în cele din urmă cuvîntul. El a susţinut pregătirea armată şi a anunţat hotărîrea oficială a guvernului de a rămîne neutri, timp în care opinia publică va fi pregătită în vederea intrării în război, în cele din urmă, de partea Antantei.

Şedinţa era aproape de sfîrşit cînd un mesager a intrat în sala de Consiliu spunînd că ministrul italian la Bucureşti, Baronul Fasciotti, a cerut o audienţă imediată într-o problemă urgentă. Regele Carol a părăsit sala. S-a înapoiat după cîteva minute, nevoit să recunoască faptul că Italia se hotărîse chiar în dimineaţa aceea pentru neutralitate.

„Domnilor", a spus Carol I, pe cale de a încheia şedinţa, „nu vă puteţi imagina cît este de trist să te găseşti izolat într-o ţară care nu este cea natală." Miniştrii săi erau impasibili, „în timp de pace", a spus unul, „a fost posibil pentru Maiestatea voastră să urmeze o politică contrară sentimentului ţării, dar a face război în pofida acestui sentiment este imposibil".

In afara sălii de Consiliu, Regina Elisabeta se plimba în lungul şi în latul întunecoaselor coridoare cu covoare roşii ale castelului, „ca un animal mare într-o cuşcă", tîrînd-o pe Principesa Moştenitoare cu ea şi vorbind fără întrerupere. „Era incredibil de dureros", scria Măria, „să mergi astfel braţ la braţ cu mătuşica, fiecare din noi cu o teamă sau o speranţă diferite în sufletele noastre." Cîţiva ani mai tîrziu, Măria ajunsese să aprecieze devotamentul Reginei faţă de Regele suferind, impresionată de tîrzia apropiere a acestui bătrîn cuplu, anterior atît de învrăjbit. Cu toate acestea, cînd Regele a ieşit din şedinţă, „un om întristat şi zdrobit", ea a observat că Regina a reacţionat în felul ei caracteristic. „Mătuşica...", nota Măria, „a devenit dramatică şi, după cum îi era obiceiul, aproape că se delecta cu marea tragedie a situaţiei: bătrînul Rege, dezavuat de poporul lui după o viaţă îndelungată şi o muncă

asiduă pentru ţara sa."

După Consiliul de Coroană, popularitatea Regelui Carol a scăzut constant, întrucît poporul nu vedea în el decît un obstacol în calea declarării războiului împotriva Ungariei şi a eliberării românilor din Transilvania, în aceste împrejurări, ministrul progerman Petre Carp spunea că se aşteaptă ca Regele Carol I să abdice. Regina, de asemenea, îşi îndemna soţul să „scuture praful acestei ţări nerecunoscătoare de pe picioarele sale". Mulţi

au crezut că Regele Carol ţinea în rezervă această ameninţare special pentru cazul în care România făcea nesăbuinţa de a intra în război de partea Antantei.

Zvonuri de posibilă abdicare au răspîndit valuri de panică prin intermediul Principesei Moştenitoare. Prevăzînd iminenta urcare pe tron şi ştiind că ea - nu Regele, Regina sau Principele Moştenitor - era cea ale cărei aspiraţii coincideau cu cele ale poporului, Măria era înnebunită la gîndul posibilităţii de a pierde acum, în ceasul al unsprezecelea, singura recompensă pe care i-o promisese viaţa cu Ferdinand. în autobiografia sa, ea a formulat cu grijă această nelinişte:

„Eu nu eram iniţiată în ceea ce se discuta de fapt între unchi şi nepot... nu aveam o curiozitate femeiască... nu am încercat niciodată să-mi fac bărbatul să vorbească atunci cînd el dorea să fie mut, dar aceasta nu era numai o chestiune politică, ci însemna însăşi existenţa noastră. Ce înţelegere avea Regele cu Principele Moştenitor pe care eu nu trebuia să o ştiu? Dacă Unchiul abdică, îl va determina el pe bărbatul meu să facă la fel? Ar însemna aceasta că... eu aveam să fiu îndepărtată tocmai în clipa în care poporul nostru ar putea cu adevărat avea nevoie de mine? Cum aş putea eu astăzi să rezist acestei frici teribile fără a încerca să-mi fac bărbatul să mărturisească dacă făcuse promisiunea fatală? Dar el era mut, cumplit de mut; nimic nu-l putea face să-mi dea un indiciu despre înţelegerea secretă cu unchiul lui, despre ce pregăteau ei pentru noi, peste capetele noastre, fără să ne consulte sentimentele sau să ne îngăduie să protestăm... în cele din urmă, neputînd face faţă curentului, am trimis după Prinţul Ştirbey... şi l-am întrebat dacă ştia ceva precis. Nu, nu i se spusese şi nici nu fusese consultat: şi el era neliniştit, dar nici el nu putea să confirme şi nici să-mi curme temerile."

Măria era uimită că nici măcar Barbu, permanentă sursă de informaţii, nu putea să desluşească intenţiile Regelui. Tăcerea înnebunitoare a lui Ferdinand se baza probabil pe faptul că Principele Moştenitor nu ştia mai mult decît Principesa Moştenitoare. Este puţin probabil ca autocraticul Rege să-şi fi consultat moştenitorul cu privire la planurile sale de viitor, şi ar fi fost greu pentru Ferdinand să recunoască aceasta în faţa soţiei sale. Era mai uşor pentru el să facă pe mutul înţelept.

în timp ce încerca în van să treacă prin zidul de tăcere şi

mister care se ridicase în jurul său, Măria a primit o vizită neaşteptată din partea ministrului de Finanţe, care a spus că venise cu scopul expres de a cere Principesei Moştenitoare să nu părăsească România în nici un caz. „Chiar dacă Principele... se consideră legat să-şi urmeze unchiul în exilul său autoimpus, promiteţi că veţi rămîne cu noi împreună cu fiul vostru Carol, dacă este posibil, cu toţi copiii voştri... nu este posibil şi nici nu este corect să ne abandonaţi în această criză cînd noi ştim că sînteţi din tot sufletul de partea noastră." Nicicînd nu a fost făcută maijuşor o promisiune.

în ciuda înfrîngerii politice şi a comunicărilor privind dezastrul care se apropia, Regele continua să-şi exercite nemărginita influenţă asupra viitorului său moştenitor. La 23 septembrie 1914, Carol era prea bolnav ca să-l primească pe ministrul austriac, iar Contele Czernin a cerut să-l vadă, în locul său, pe Ferdinand. După interviu, Czernin l-a caracterizat pe Principele Moştenitor ca „nehotărît, schimbîndu-şi punctul de vedere, făcînd declaraţii care nu inspiră încredere, fiind evaziv, avînd puţină autoritate, puţină încredere în sine sau energie... impulsiv şi slab... folosind un limbaj ambiguu". Deşi Ottokar Czernin era capabil să-şi modifice impresiile ca să fie pe măsura dorinţelor sale, interpretarea sa cu privire la soţul Măriei ca fiind pur şi simplu un „instrument pasiv al celor dinjur" a fost împărtăşită de majoritatea celor care au venit în contact cu Ferdinand.

în contrast cu nehotărîtul Principe Moştenitor era exaltata Regină, care a anunţat că familia regală română trebuie să se ia de mînă şi să se înalţe împreună la ceruri ca să scape de nenorocirea din jurul lor. Regele i-a spus Reginei că el nu doreşte să părăsească pămîntul în clipa aceea pentru că era foarte curios să vadă rezultatul luptei. Măriei i-a mai spus că, avînd în vedere cursul pe care îl luase războiul,

nu puteau „spera să fie pace înainte de Crăciun". A murit cu mult timp înainte de sărbători, subit şi liniştit, în somn.

Măria şi Ferdinand erau amîndoi absenţi de la Sinaia pe 9 octombrie 1914, în noaptea morţii Regelui. Deşi erau rareori plecaţi, Principele şi Principesa se duseseră la Bucureşti să se arate în public, în timpul sezonului de toamnă, aristocraţia se aduna la cursele de cai, nu atît pentru a vedea caii, ci ca să pălăvrăgească şi să fie văzuţi. Nu exista loc mai bun pentru ca

l! ir

perechea regală să apară pentru a înăbuşi zvonurile că părăsiseră România.

După curse, Ferdinand s-a retras să petreacă noaptea la Cotroceni. Măria, care promisese să cineze cu Martha Bibescu, s-a dus la Mogoşoaia, palatul din secolul al XVII-lea din afara Bucureştilor, al Marthei. Mogoşoaia era unul din locurile preferate ale Măriei. Un palat mare de cărămidă, cu proporţii armonioase, ale cărui balcoane şi balustrade de piatră se reflectau în apa lacului aferent. Măriei îi plăcea să vîslească cu o mică barcă prin trestia înaltă, urmărind culorile apusului şi ascultînd-o pe Martha care plăsmuiapovestiri exotice. După o noapte liniştită şi paşnică în faimosul dormitor stil Empire de la Mogoşoaia, telefonul a trezit-o pe Principesa Moştenitoare în zorii zilei de 10 octombrie 1914. Era Prinţul Ştirbey care o anunţa că Regele a murit., JEram Regină", a spus ea. „Mă simt pe deplin în stare să fiu Regină."

Noua Regină a României s-a întors în grabă la Sinaia, în seara aceea, cînd a ajuns în mica gară, se strînseseră cu toţii să-i sărute mîna şi să-i recunoască noua poziţie, chiar şi doamnele din anturajul lui Carmen Sylva. Măria a fost mişcată de obedienţa lor, dar s-a grăbit să se ducă să-şi prezinte omagiile trupului neînsufleţit al bătrînului Rege.

Măria a îngenuncheat alături de patul lui Carol I şi a făcut jurăminte tăcute pe care le-a repetat pentru posteritate în memoriile ei. „Să nu te temi, Unchiule, vom continua cu curaj. Mîna ta a fost grea, mi-ai torturat deseori tinereţea, dar, potrivit concepţiilor tale, ai fost bun şi drept. Nu voi uita lecţiile pe care mi le-ai dat... aici, îngenunchind lîngă tine... simt că mai ai un mesaj pentru mine, nepoata ta odinioară atît de dificilă; da, Unchiule, voi încerca să fiu, cum ai fost tu, credincioasă pînă la moarte, iubindu-mi ţara aşa cum ai facut-o tu atît de mulţi ani. Dacă vrea Dumnezeu, cu curaj şi fără teamă, îţi vom continua opera. Amin."

Extravaganţa retorică era caracteristică epocii. Hotărîrea îi aparţinea Măriei. Ea a comandat pentru Ferdinand un glob din aur cu inscripţia „Mîine va fi al tău dacă mîna ta va fi destul de puternică să-l apuce", în aceeaşi noapte, înainte de a se retrage, Măria i-a chemat la ea pe Barbu Ştirbey şi pe Maruka

Cantacuzino., „Am nevoie de prieteni în jurul meu", nota în jurnalul său, „de adevăraţii mei prieteni."

Cînd Regele Ferdinand a depus jurămîntul în Parlament în după-amiaza următoare, noua Regină, cu faţa acoperită cu un lung văl negru de doliu, stătea deoparte cu cei patru copii ai săi. în timpul mesajului lui Ferdinand către naţiune, vocea lui a fost întretăiată de mai multe ori de suspine; cînd a coborît de la tribună, ochii lui erau „roşii", picioarele „nesigure". După recunoaşterea noului Rege, mulţimea s-a întors să o aclame pe Măria. „Era ca un mare val de aplauze, plăcut, emoţionant [,]" scria ea în jurnalul său, „darprivindu-le feţele aprobatoare, admiratoare, entuziaste, nu mă puteam opri să nu mă întreb dacă afecţiunea lor pentru mine va supravieţui greşelilor pe care sînt sigură că le voi face mai devreme sau mai tîrziu."

Totuşi, auzind mulţimea strigînd, JRegina Măria", noua Regină şi-a ridicat voalul. „Am simţit deodată că trebuie să-mi descopăr faţa înaintea întregului Parlament, că trebuie să mă întorc spre ei fără nici un văl de doliu între ei şi mine. Un strigăt puternic s-a ridicat spre bolta înaltă, ceva extraordinar, izbucnit spontan din multe piepturi: «Regina Măria!» Şi am stat apoi faţă în faţă, poporul meu şi cu mine. Şi aceea a fost clipa *mea* - a mea -, o clipă care nu este dat multora să o trăiască; pentru că în momentul acela nu era numai o idee, nu numai o tradiţie sau un simbol pentru care aclamau ei, ci o femeie; o femeie pe care ei o iubeau."

Ovaţiile adresate noii Regine în Parlament erau sincere. Publicul era conştient că loialitatea fermă a Măriei faţă de cauza Aliaţilor a fost cea care îl sprijinise şi va continua să-1 sprijine pe soţul ei de origine germană. „Ca Principesă Moştenitoare, fusese populară; ca Regină era şi mai iubită", spunea Prinţesa Callimachi.

Potrivit legii, primul-ministru Brătianu şi-a înaintat demisia lui şi a guvernului imediat după urcarea pe tron a lui Ferdinand. Noul Rege, acelaşi moştenitor loial, a răspuns că are încredere deplină în aceiaşi oameni care îl serviseră pe unchiul său. „Bietul Nando", scria Măria uneia dintre surorile ei, „este greu pentru un caracter ca al lui să-şi asume responsabilităţi atît de mari şi, fiind atît de mult timp un discipol supus, este dificil pentru el să-şi dea seama că este stăpîn".

Desigur că Ferdinand a manifestat foarte puţin entuziasm pentru funcţia sa şi se plîngea amarnic în legătură cu aceasta în

scrisorile către fratele său Wilhelm, la Sigmaringen. La patru luni după ce a preluat coroana, el numea aceasta „o moştenire pe care nu o doresc nici celui mai mare duşman al meu".

Regelui Carol I, spunea un membru al aristocraţiei, „i se făcuse o înmormîntare mare, multe discursuri de preamărire oficială... nici un regret sincer". El a fost îngropat într-o biserică din secolul al XHI-leaj la Curtea de Argeş, un sat mic de la poalele Carpaţilor. In ziua funeraliilor, noua Regină a apărut pe scările palatului său, înveşmîntată cu grijă în crep negru pînă la pămînt, care o arăta şi mai frumoasă. Uitînd solemnitatea ocaziei, mulţimea a izbucnit în ovaţii. Ion Duca, un tînăr ministru şi prieten, a relevat că Măria abia a putut să-şi înăbuşe un zîmbet, în vreme ce a urcat în caleaşca pentru a merge la gară.

Moartea Regelui Carol a luat familia regală prin surprindere şi în timpul primelor săptămîni ale domniei lor aranjamentele de reşedinţă ale lui Ferdinand şi Măriei erau orice numai confortabile nu. Cotroceni era în timpul renovării, iar Măria locuia singură într-un colţişor al palatului, în timp ce lucrătorii se zoreau să-şi termine treaba, Ferdinand s-a mutat cu Regina-văduvă în palatul vechi de pe Calea Victoriei; copiii au fost trimişi la Sinaia. La cîteva săptămîni după urcarea ei pe tron, Măria îi scria surorii sale Sandra ca să se plîngă că nu avea la Cotroceni „nici măcar bucătar" şi ca să mănînce trebuia „să merg la palat (Palatul Victoriei) să dejunez şi să cinez într-o solemnă izolare cu Maiestatea sa, soţul meu, şi bătrîna doamnă".

în pofida inconvenientelor, Măria se delecta cu noua ei putere. Ea se bucura, de asemenea, de ameliorarea finanţelor. Noua Regină spunea că a fost greu pentru soţul ei, „care fusese întotdeauna atît de extraordinar de grijuliu cu ultimul bănuţ ce-1 cheltuia, tremurînd de teama dezaprobării Unchiului", să-şi dea seama că „era dintr-o dată un om bogat". După trecerea lunilor, cînd averea lui Carol I s-a scindat în donaţii şi moşteniri, Măria a înţeles că ei nu vor fi niciodată „atît de bogaţi ca Unchiul". Cu un sfert din avere mergînd pentru ţară, un sfert la văduvă, şi „enorme" impozite pe venit, de plătit, noua Regină şi-a redus pretenţiile. Totuşi, ea şi soţul ei se descurcau mai bine ca înainte şi pentru prima dată în viaţa lor erau stăpînii băierilor propriei lor pungi.

Curînd după înmormîntarea lui Carol I, Regina-văduvă s-a mutat la Palatul Episcopal de la Curtea de Argeş, peste drum de biserica în care fusese îngropat soţul ei. De acolo a continuat să-şi expună teoriile despre război. Elisabeta i-a vorbit unui vizitator despre influenţa pe care masacrul general care se petrecea o va avea asupra ştiinţei oculte în care ea credea cu tărie. „Gîndeşte-te la toate mamele care şi-au pierdut fiii, la toate femeile care şi-au pierdut bărbaţii pe care i-au iubit!" spunea Elisabeta. „Este sigur că acum comunicarea cu lumea cealaltă trebuie să facă un imens progres. Atît de mulţi oameni care vor să vorbească cu morţii lor!" Reginei Măria, Elisabeta îi relata convorbiri frecvente cu arhanghelii, mai ales cu Rafael, explicîndu-i că întreaga ei înţelepciune şi judecată îi vin direct din această sursă îndepărtată.

In anii care au urmat, Reginei Măria îi făcea plăcere să-şi amintească cît de bine a tratat-o ea pe văduva Elisabeta în decursul perioadei de un an şi jumătate cît i-a supravieţuit soţului său. „Doream... foarte mult să demonstrez... că neînţelegerea pe care o avusesem amîndouă nu mi se datora, în clipa în care puterea a trecut în mîinile mele şi modalitatea de conducere mi-a revenit, totul a devenit firesc pace şi bunăvoinţă; nu au mai existat intrigi şi niciodată vreun cuvînt aspru sau neplăcut, doar blîndeţe, şi

armonie, şi plăcută înţelegere." Această mărinimie nu o cuprindea numai pe Regina-văduvă, ci şi pe vechea ei aliată, doamna Mavrogheni, inchizitorul-şef al tinereţii Măriei: „... credincioasă principiilor mele nu i-am plătit în nici un fel poliţa; a fost destul de greu pentru ea să fie nevoită să sărute mîna victimei sale".

După moartea lui Carol I, Elena Văcărescu, care se supusese urmi exil voluntar în Franţa, s-a întors în România, încetînd să mai fie o orientală seducătoare, prima dragoste a lui Ferdinand devenise o femeie foarte grasă. Admirată pentru arta scrisului, preţuită pentru spiritul său, Elena Văcărescu a condus, la^Paris, unul dintre cele mai reuşite saloane de la începutul secolului, înainte de a părăsi Franţa, ea 1-a cunoscut pe noul ministru francez la Bucureşti, contele Charles de Saint-Aulaire. Saint-Aulaire era îngrijorat în legătură cu numirea sa în România, în lumina originii germane a Regelui Ferdinand. Elena i-a spus să nu se îngrijoreze

cu privire la Ferdinand. „îl cunosc foarte bine", a spus ea, „el este mai presus de orice un om al datoriei şi, dacă este necesar, al celei mai dureroase datorii."

Deşi Regina Elisabeta ştia mai bine ca oricine că Elena se întorsese la Bucureşti, ea nu a cerut să o vadă. Intrigată, fosta doamnă de onoare şi fiică spirituală a socotit că nu poate cere o audienţă, trimiţîndu-şi omagiile, în schimb, printr-o cunoştinţă comună. „Oh", a spus Elisabeta, cu ochii ei bolnavi de cataractă plini de lacrimi, „aş vrea să o pot vedea pe Elena." Vizitatorul i-a spus că Elena se afla la Bucureşti. „La Bucureşti! Atît de aproape de mine!... Spune-i că n-am uitat-o niciodată - că viaţa mea nu a mai fost la fel de cînd ne-am despărţit şi că-i mulţumesc pentru că a păstrat tăcerea. Spune-i că aş dori să o văd - dar cere-i să mă ierte."

Ele nu s-au mai întîlnit niciodată. Se presupune că Regele Carol, cu ani în urmă, îi smulsese soţiei sale promisiunea că nu o va mai primi niciodată pe fosta ei doamnă de onoare. Chiar şi după moartea lui, bătrîna Regină şi-a ţinut cuvîntul.

Regina-văduvă i-a supravieţuit soţului ei numai 17 luni. Chinuită de o permanentă teamă de sufocare, Elisabeta luase obiceiul de a ieşi în balconul ei în cămaşă de noapte sau de a deschide larg ferestrele în aerul geros al iernii. Ca urmare, a făcut pneumonie şi a murit în zorii zilei de 2 martie 1916. Regina Măria a stat cu ea în ultima noapte şi a relatat că, deşi pe moarte, Carmen Sylva era conştientă de eforturile ei literare. „Se aşteaptă de la tine să spui lucruri frumoase - şi tu nu poţi", spunea horcăind bătrîna femeie, cu ultima farimă de viaţă conştientă, înainte de a intra în comă şi a muri.

Regina Elisabeta a fost îngropată la Curtea de Argeş, sub o lespede de marmură albă, lîngă Regele Carol. între ei a fost pus micul sicriu al fiicei lor deshumate din fosta ei criptă. Cel care a jelit-o a fost Regele Ferdinand, care a vorbit de „marele gol" pe care moartea „veneratei sale mătuşi... o fiinţă care gîndea nemţeşte şi se exprima nemţeşte", îl lăsase în viaţa lui. „Fără îndoială", scria Regele fratelui său Wilhelm, „a fost o mare, o foarte mare pierdere... mai ales pentru mine... întrucît ea a fost singura fiinţă cu care puteam vorbi sincer şi deschis în aceste vremuri de încercare."

PARTEA A PATRA

REGINA

Capitolul *13*

Dragostea faţă de ţara mea este religia mea.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

In ciuda presiunilor financiare şi morale atît din partea Antantei, cît şi a Puterilor Centrale, România a rămas credincioasă neutralităţii în decursul primilor doi ani ai primului război mondial.

Ţara nu era pregătită de război. Deşi proviziile de muniţii nu fuseseră mult reduse de cel de-al doilea război balcanic din 1913, rămîneau totuşi impresionant de insuficiente pentru o luptă de proporţii. Datorită încrederii Regelui Carol în patria sa de origine şi convingerii sale că între vechea şi noua sa ţară nu va surveni niciodată un conflict, el importase virtual întreg echipamentul său militar din Germania. După moartea lui, românii au descoperit că nu au uzine de armament proprii şi că nu întîmplător Germania şi Austria manifestau o intenţie tot mai *slabă* de a expedia armamentul ce fusese comandat şi plătit, în decembrie 1914, cînd sfîrşitul războiului nu era încă previzibil, Regele Ferdinand putea conta doar pe muniţii suficiente pentru o campanie de trei luni, fără garanţia unor aprovizionări din partea Antantei.

Spitalele, o altă necesitate a războiului, erau inadecvate, vechi şi impropriu utilate, cu personal format din ţărănci ignorante plătite cu opt dolari pe lună. Nu existau infirmiere calificate; spitalele se bazau, în cea mai mare parte, pe conducerea inegală, deşi bine intenţionată, a doamnelor din societate, în România, bogătaşii se duceau întotdeauna în Elveţia să se opereze.

229

De asemenea, din punct de vedere geografic, România era incomod expusă. Graniţele ei erau lungi. Singurele sale fortificaţii erau cele naturale—Munţii Carpaţi şi Alpii transilvăneni pe partea ungară (nord şi vest) şi fluviul Dunărea, care o despărţea de Bulgaria, la sud. La răsărit era Ursul rusesc. Deşi Regele Carol I îşi celebrase cei peste patruzeci de ani de la urcarea pe tron prin înzestrarea ţării cu prima ei cale ferată, el murise lăsînd-o cu puţine drumuri strategice militare, nici unul mai aproape de optzeci de kilometri pe oricare dintre frontiere.

Piedica majoră pentru declararea României de partea Antantei era Marea Britanic. Cu toate că România se făIea acum cu o Regină de origine engleză, teoria care predomina în cercurile guvernamentale, în primele luni ale războiului, era că liderii Angliei îl sprijineau, în secret, pe contele Tisza, intransigentul premier maghiar al Ungariei şi gogoriţa românilor de pretutindeni. Potrivit acestei ipoteze, Anglia plănuia să sprijine, după război, o Ungarie destul de puternică pentru a lua locul Austriei ca o contrapondere răsăriteană a Rusiei. Deşi Rusia era acum tovarăşul de arme al Angliei, englezii nu avea încredere în ea.

Nici românii nu aveau. Singura recompensă pe care Rusia o dorise întotdeauna şi pe care cu siguranţă o va cere de la o victorie a Antantei era oraşul Constantinopol, care străjuia singura ieşire la Marea Neagră, a omenirii. Unicul port maritim al României era, de asemenea, la Marea Neagră. Românii nu voiau ca Rusia să le controleze comerţul.

Ceea ce a împiedicat România să intre în război în prima perioadă era Bulgaria. Sperietoarea românilor era şederea la pîndă a bulgarilor gata să se repeadă din sud în momentul în care armata română se deplasa spre nord-vest, în Transilvania. Cînd bulgarii s-au îndreptat spre foştii lor aliaţi din cel de-al doilea război balcanic, ei şi-au pierdut ultima rămăşiţă de credibilitate în faţa vecinilor lor.

Supraveghindu-se unul pe altul peste Dunăre, Ferdinand al României şi Ţarul Ferdinand al Bulgariei aveau două principii comune: credinţa în monarhia absolută şi încrederea în armata germană. Totuşi, ca şi românii, bulgarii preferau Antanta. Cîtă vreme Bulgaria şi Ţarul ei oscilau între cele două tabere, teama

230

de ceea ce ar putea face ea în sud împiedica România să-şi trimită trupele spre nord şi vest.

Reginei Măria nu-i plăcea neutralitatea. Aceasta o făcea să-şi controleze „fiecare cuvînt", ceea ce, după cum spunea ea, „era cu totul în afara felului meu de-a fi". Dacă nu exista nimeni în România mai puţin potrivit temperamental să-şi ţină gura, existau alţi neutri alarmaţi în rîndul clasei conducătoare. Printre aceştia se aflau, îndeosebi, Take Ionescu şi Nicolae Filipescu, doi proeminenţi politicieni care părăsiseră Partidul Conservator ca să formeze, împreună cu un grup de transilvăneni exilaţi, Partidul de Acţiune Naţională. Principala ţintă a acestei coaliţii era să ceară imediata intrare în război de partea Antantei. Cu toate că Ionescu era admirat ca om de diplomaţie, combativul său coleg Filipescu nu era. Ca fost ministru de Război, Filipescu îl insultase pe Ferdinand în presă, numindu-l trădător şi laş, şi îl blamase pentru neutralitatea României.

în contrast cu antipatia sa faţă de Ferdinand, Filipescu manifesta o admiraţie deschisă faţă de

Regină. Ca atare, Măria a fost desemnată să se întîlnească cu sincerul patriot şi să „încerce să-1 îmblînzească". Pentru a evita orice aspect de oficialitate, Regina şi politicianul s-au întîlnit în amurg la o partidă de călărie în pădurea de pe moşia Buftea a Prinţului Ştirbey. Folosind tot „tactul ei feminin" ca să-1 dezarmeze pe „domnul beligerant", Măria i-a explicat poziţia soţului ei. Regele, a spus ea, nu se putea precipita în război fără o înţelegere cu viitorii săi aliaţi. Aceasta trebuia să cuprindă ajutor militar, precum şi angajamente ferme cu privire la pagube teritoriale. „Partida de călărie", a spus ea cu mîndrie, „a fost un succes."

în perioada celor doi ani de neutralitate - din august 1914 pînă în august 1916 -, o mare parte din activitatea guvernului român a fost dusă în casa lui Ştirbey. Sub masca unei simple retrageri la ţară, Buftea a fost centrul de operaţii al puterii de stat. Potrivit Prinţesei Callimachi, un atent observator al vieţii politice, „Regina Măria era mereu acolo, adesea întreaga zi, într-un costum de călărie ca să-şi justifice prezenţa, îmbrăcată astfel, am văzut-o o dată rămînînd la cină cu Regele, mai tîrziu picînd

din întîmplare... importanţi trimişi ai Aliaţilor şi primul-ministru. După masă, ei dispăreau unul cîte unul într-un salon retras pentru o şedinţă ferită de urechile vreunui spion, întreaga procedură avea parfumul unui mister oriental care îmi plăcea foarte mult".

Regina a petrecut o bună parte a timpului la Buftea. Nefiind o realizare arhitecturală reuşită, casa cu trei etaje a lui Ştirbey, un amalgam de influenţe germane şi orientale, părea totuşi să-i cîştige pe toţi cei care o vizitau vreodată. Atmosfera sa nepretenţioasă sensibiliza dragostea Măriei pentru ungherele tihnite, în timp ce parcul superb care înconjura casa îi satisfăcea pasiunea pentru natură. Copacii uriaşi - platani, castani, arţari şi stejari - îşi întindeau ramurile deasupra arborilor mici, înmiresmaţi, iar florile sălbatice înfloreau la marginile potecilor domoale. „Prinţul Ştirbey tăiase alei lungi prin pădurea sa, de-a lungul cărora puteam galopa mile întregi pe un teren bun", scria Regina Măria. „Prinţul şi trei din fiicele sale erau excelenţi călăreţi şi noi eram fericiţi împreună... Cu caii avîntaţi şi obrajii îmbujoraţi, ne întorceam plini *dejoie de vivre*m* casa de modă veche unde Nadejda, bine dispusă şi radioasă, ne aştepta în prag invitîndu-ne la prînz, ceai sau cină, după cum era ora zilei."

Relaţiile lui Barbu Ştirbey cu Măria nu păreau să tulbure liniştea vieţii lui de familie. Prinţul era perfect respectuos faţă de Regină, iar Nadejda Ştirbey o iubea şi o admira. După spusele unei rude tinere, „Dacă nimeni nu ar fi ştiut adevărul, nu era nimic altceva decît faptul că Regina ţării venea să viziteze familia unor vechi şi dragi prieteni". Desigur că aşa şi era întotdeauna.

Cel mai dureros aspect al războiului a fost pentru Măria, ca şi pentru multe capete încoronate europene, dezacordul din familia personală. Principala grijă a Reginei era mama sa. Ducesa trăia în Germania cu sora Sandra şi bărbatul acesteia, Prinţul Ernst de Hohenlohe-Langenburg, care fusese numit Regent de Coburg pe durata războiului. Măria ştia că Ducesa era supusă unei intense propagande germane. Pentru a contracara aceasta, îi scria frecvent mamei sale declarîndu-şi devotamentul filial neschimbat şi justificîndu-şi personala ei loialitate faţă de Antantă în condiţiile

*Bucurie de viaţă (în original în limba franceză) (n.t.).

în care românii doreau Transilvania. La vîrsta de patruzeci de ani, Măria încă se mai temea să nu-şi supere mama.

Regina mai era îngrijorată şi cu privire la surorile ei.

„Cine ştie ce amărăciune va dăinui şi dacă noi nu vom încărunţi înainte de a ne mai întîlni cu toate încă o dată", îi scria Măria Sandrei. „Tu şi Ducky, fiecare de altă parte, şi tremurînd pentru ţara voastră proprie, fiecare sperînd în victoria finală." Măria era tot timpul presată de Ducky să rupă neutralitatea şi să se declare de partea Rusiei şi a Aliaţilor. „Ducky este furioasă că nu am trecut de partea lor", îi spunea Măria Sandrei în primăvara anului 1915, „şi îmi trimite, prin cei ce vin aici, mesaje jignitoare cum numai Ducky poate produce, în care ea socoteşte legitimă indignarea ei împotriva «celor laşi!»"

In timp ce Ducky o îmboldea pe Măria să se alăture Antantei, familia lui Ferdinand îl ataca pe acesta din partea germană, întrucît jurase credinţă noii sale ţări, Regele continua să spere, fără nici un temei, într-o

miraculoasă înţelegere din partea ungurilor. El, personal, nu credea că românii aveau un drept istoric asupra Transilvaniei. „Ea nu a aparţinut niciodată României, ca Bucovina sau Basarabia", scria el confidenţial fratelui său Wilhelm. Ferdinand însă cunoştea firea poporului său şi i-a scris vărului său, Kaiserul, subliniind situaţia în care se afla România. Ferdinand a explicat că indiferent de simpatiile sale personale, el era în primul rînd Regele unei naţiuni care se agită pentru eliberarea fraţilor lor care trăiesc sub nemiloşii stăpînitori unguri, în cazul unui război general, el avertiza că nu-i va putea împiedica pe români să-şi revendice Transilvania ca dreptul lor dat de Dumnezeu. El l-a prevenit pe vărul Willy că, dacă Italia rupe neutralitatea cu Germania, lui îi va fi greu să împiedice România să nu facă la fel. Kaiserul, pornit cu îndărătnicie spre autodistrugere, nu i-a dat nici o atenţie.

Indiferenţa Kaiserului faţă de Regele Ferdinand a uşurat calea celor care susţineau trecerea de partea Antantei. Rolul Reginei în apropierea României de Aliaţi a fost evidenţiat de Brătianu. Faptul că era înrudită cu toţi a încălzit apele diplomatice. Ea s-a avîntat, făcînd pauze doar pentru a recunoaşte, de formă, reticenţa feminină, „împăratul Rusiei şi Regele Angliei fiind amîndoi verii

mei primari, era uşor pentru mine să am legături neoficiale cu ei şi desigur că eram gata să-mi servesc ţara pe orice cale. Avînd în vedere că atît Regele, cît şi primul său ministru aveau deplină încredere în mine, eram mai iniţiată în problemele şi secretele de stat decît se obişnuieşte în ce priveşte reginele. Eram considerată un bun de preţ şi ca atare se aştepta de la mine să-mi aduc contribuţia."

Aceasta implica a scrie Regelui George şi Ţarului Nicolae scrisori în stilul propriei sale proze plină de vervă, cu excentrica ei punctuaţie şi ortografie, dar compuse pentru a-i face pe plac primului-ministru Brătianu. La 13 martie 1915, Măria i-a scris vărului ei George o scrisoare preliminară pe zece pagini, în care explica poziţia României:

Dragul meu George,

Fiind neutri, primesc veşti din toate părţile... fiecare... încearcă să ne convingă că înfrîngerea lor este imposibilă... Promisiuni şi ameninţări atîmînd deasupra capetelor noastre.

Moartea bietului Unchi a venit în cel mai greu moment pentru noi... ultimele sale luni de viaţă au fost umbrite de conştiinţa conflictului dintre el şi poporul lui, pentru că toate simpatiile erau pentru francezi şi vor fi întotdeauna profran-ceze şi, în consecinţă, proengleze, ruse şi cu înverşunare antiungare... ca atare, împotriva Austriei şi Germaniei.

Chiar şi înainte de moartea Unchiului, ţara a început să respecte în mine ceea ce considera că este susţinătorul dezideratului lor naţional care este Transilvania, şi cînd noi am venit la tron, popularitatea mea a crescut. Aceasta m-a pus într-o situaţie foarte delicată, care, deşi măgulitoare, nu-mi permite să întorc capul de la ceea ce este lucrul cel mai odios -o femeie să facă politică pe cont propriu. Era însă imposibil să nu vezi cum din ce în ce mai mult opinia publică se îndreaptă spre partea unde se află cu adevărat inima mea... Italia şi Bulgaria joacă, desigur, un rol important pentru noi. Bulgaria ne urăşte, Italia pretinde că ne este prietenă şi se consideră liderul nostru...

Noi toţi ne dăm seama că poziţia ţării noastre aici este

importantă pentru fiecare tabără... în ce mă priveşte, suit foarte bucuroasă să văd că Anglia, în cele din urmă, îi acordă interes României.

Nando se află într-o poziţie foarte dificilă... el este însă un om al datoriei şi eu *ştiu* că nimic nu va conta pentru el mai mult decît binele ţării sale, dar, desigur, el nu se poate lansa într-o aventură care l-ar rupe de toate vechile legături pînă cînd nu va putea conta precis pe unele noi, iar Rusia poate fi un mare codoş dacă *Anglia* şi Franţa nu contrasemnează promisiunile ei... Pînă acum Germania a fost un mai bun prieten al României decît Anglia...

Sper că în ciuda vremurilor grele, tu şi May sînteţi bine şi că amîndoi veţi putea avea înţelegere pentru mine şi mica mea ţară luptătoare...

Aţa afectuoasă verişoară...

Regina României a primit un „foarte cald răspuns" la această scrisoare; răspunsul 1-a încîntat pe Brătianu, care a „implorat-o" să scrie din nou, formulînd cereri precise. Ştiind că încîlceala disputelor teritoriale balcanice n-ar face decît să-1 zăpăcească şi să-1 plictisească pe Regele Angliei, care se luptase cu lecţiile de geografie cînd era copil, Măria a adăugat propriile ei comentarii la cererile lui Brătianu, remarcînd că „aceste explicaţii geografice trebuie să fie chinezeşti pentru tine, dar locurile *sepot* găsi pe hartă". Nici Regina (poate din cauza vechilor loialităţi) nu a recunoscut vreodată în faţa primului ei ministru adevărul despre ignoranţa Regelui George cu privire la reprezentarea Europei Răsăritene.

Mesajul adresat Angliei era limpede: preţul loialităţii României faţă de Antantă includea Transilvania; Banatul, o regiune la sud-vest de Transilvania, cunoscută pentru bogatele resurse minerale şi cîmpiile fertile; şi Bucovina, un teritoriu muntos de păduri naturale la nord-vest de Moldova. Toate aceste trei provincii aparţinuseră, totuşi, odinioară, României şi îi fuseseră smulse de Imperiul Austro-Ungar.

Era prima aventură a Măriei în geopolitică şi, în ciuda faptului

că termenii explicaţiilor îi fuseseră dictaţi de primul-ministru, redactarea tuturor celor şaisprezece pagini îi aparţinea Măriei, înarmată de Brătianu cu un baraj de date istorice şi geografice -rîuri, tratate, necesităţi economice şi împărţire etnică - Regina României a susţinut faptele cu referiri subtile la originea comună şi un apel direct la „sentimentul de dreptate al Angliei". Dacă România reclama Transilvania, Bucovina, Basarabia şi Banatul, nu era altceva decît de datoria ei. Aliaţii „trăseseră deja mari foloase" din neutralitatea României. „Ca atare, ar fi păcat să discutăm drepturile noastre în acest ceas tîrziu", îi spunea Missy lui George. „Situaţia noastră geografică şi militară este de aşa natură, încîtnoi putem fi de ajutor, grăbind sfîrşitul acestui război groaznic."

Pentru a-i scrie vărului Nicky era nevoie de mai mult tact. Măria a trimis o scrisoare Ţarului Rusiei, care i-a răspuns la sfîrşitul lui mai 1915 într-o dispoziţie de nefericită surprindere. Deşi Nicolae al II-lea a felicitat-o pe „draga Missy" care pleda cauza României „într-un mod extraordinar de clar", el şi guvernul său, spunea el, erau „profund uimiţi de *enormele* revendicări ale ţării tale". El a pus întrebări în legătură cu dimensiunea şi validitatea pretenţiilor României, dar i-a spus Reginei că 1-a instruit pe ministrul său de Externe „să ducă negocierile între guvernele noastre la o concluzie rapidă şi reuşită, făcînd unele concesii *cu condiţia* ca România să acţioneze imediat".

Majoritatea scrisorilor Măriei în Rusia erau adresate mătuşii sale, influenta Mare Ducesă Vladimir (soacra lui Ducky), care era „foarte dornică" ca România să intre în război de partea Rusiei. Ele au păstrat o voluminoasă corespondenţă referitoare la schimbul de prizonieri de război şi la posibila alianţă a României cu Antanta. Cu mătuşa ei, care nu era o suverană domnitoare, Măria îşi permitea mai multă candoare. Ea a sugerat ca ruşii să înceteze să mai risipească bani pe propaganda de defăimare a Regelui de origine germană al României. Soţul său, spunea ea, „este înainte de toate Regele României şi un excelent patriot... Nando poate că nu este foarte energic, dar are o ciudat de puternică doză de rezistenţă şi cu cît este mai constrîns şi ameninţat, cu atît mai puţin se va pune în mişcare; el nu este ceea ce poate fi numit un om de acţiune, dar nu poate fi intimidat, în

plus, eu sînt acolo ca să-1 ajut să se lupte şi pot să te asigur că sînt un bun cîine de pază!"

După douăzeci şi doi de ani de căsnicie, Măria învăţase să-şi manevreze bărbatul, dar încă nu era foarte sigură asupra a ceea ce va face el. Dacă propriile ei loialităţi erau atît de adînc înrădăcinate în trecut, şi ale lui trebuia să fie la fel. Dată fiind tendinţa lui de a se opune cînd era atacat, Ferdinand trebuia abordat cu tact. Soţia lui ştia că ea era singura persoană care îl va putea ajuta cînd va sosi clipa pentru ultimul sacrificiu.

Destul de surprinzător, Ferdinand părea absolut inconştient de influenţa Măriei asupra lui. „Missy nu este deloc interesată de politică", îi declara el fratelui săuWilhelm doar cu şapte luni înainte de intrarea României în război, în autobiografia sa, Regina Măria explică cum de bărbatul ei credea aşa ceva. Regele, după cum scria ea, era „cu desăvîrşire absent în ce priveşte detaliile vieţii cotidiene", iar „obiceiul lui de a conta pe mine pentru comodităţile lui materiale fusese, de asemenea, inconştient, extins pînă la activitatea cerebrală. Am sesizat cu uşurinţă lucrurile, chiar cele care nu erau de competenţa mea, şi vechiul meu obicei de a nu mă lua eu însămi foarte în serios îi permitea să ignore ce sprijin însemnat

eram în realitate... Toate acestea explică cu cîtă prudenţă trebuia să acţionez".

în primele faze ale războiului, situaţia din România nu s-a schimbat decît foarte puţin. Recoltele din anii 1914şi 1915 au produs cereale excelente, care s-au vîndut la preţuri foarte mari; Bucureştiul era un paradis al speculaţiilor, unde atît Puterile Centrale cît şi Antanta aruncau imense sume de bani încercînd să ţină proviziile departe de cealaltă parte, împreună cu speculanţii au făcut averi şi boierii, dar, ca întotdeauna, ţăranii au rămas în afara cercului miraculos al profitului. Pentru a-şi ameliora soarta, ei au încercat să-şi ducă vitele dincolo de Carpaţi, ca să le vîndă în Imperiul Austro-Ungar la preţurile ridicate din timp de război, dar au fost repede opriţi de guvern. Raţionalizarea cărnii a fost legiferată şi carnea se putea vinde în pieţe şi restaurante doar de patru ori pe săptămînă.

Măsura reducea programul normal al nestăvilitei pofte de distracţii a diplomaţilor. Unul cîte unul, reprezentanţii străini s-au

retras din viaţa socială, fiecare naţionalitate fixîndu-şi propria şi bizar de adecvata sa reşedinţă în oraş. Germanii au luat Athenee Palace, marele hotel din Bucureşti după modelul hotelului Ritz din Paris—un loc ce oferea, după spusele unui diplomat„ ,suficient de mult aur şi email ca să constituie un decor potrivit pentru un ofiţer prusac". Francezii s-au adunat în „atmosfera uşor boemă" de la Cafe Moderne, iar englezii au preferat Capsa, un restaurant cunoscut în zilele de dinaintea războiului pentru minunata bucătărie, preţurile exorbitante şi clientela de filfizoni români.

în timpul perioadei de neutralitate, Bucureştiul nu semăna cu nimic altceva decît cu un uriaş bazar oriental patronat de indiferent cine din Europa Răsăriteană sau de Vest care avea ceva de vînzare. Bursa neagră locală făcea în mod egal comerţ cu articole de larg consum şi loialităţi şi era frecventată cu acelaşi entuziasm atît de reprezentanţii Antantei, cît şi ai Puterilor Centrale.

Pentru cei ce aşteptau să intre în război de partea cîştigătoare, o importanţă majoră o avea rezultatul atacului britanic asupra Dardanelelor. Dacă reuşea, controlul britanic asupra strîmtorilor ar fi rezolvat problema aprovizionării Antantei în Balcani. Lansată în februarie 1915, ofensiva a eşuat; Anglia a fost nevoită să se retragă în mai şi din nou la sfîrşitul anului. Acesta a fost un factor care a descurajat Bulgaria de a se alătura Antantei. Alt factor era problema banilor. Cînd Anglia, Franţa şi Statele Unite au refuzat, cu toatele, să acorde Bulgariei împrumuturile pe care aceasta le cerea, ea a început să se îndrepte spre Puterile Centrale, în iunie 1915, bulgarii s-au îndreptat spre Germania pentru finanţare. Patru luni mai tîrziu, pe 14 octombrie 1915, Bulgaria s-a alăturat Puterilor Centrale, declarînd război Serbiei. Atacată de forţele combinate ale Austro-Ungariei, Germaniei şi Bulgariei, Serbia a fost înfiinţa.

Cu Bulgaria îndepărtată şi Regele Constantin al Greciei înclinînd spre Germania, România s-a pomenit izolată de vecinii ei în ultimul an al neutralităţii sale. încurajate de victoriile lor în Balcani, Puterile Centrale au tratat familia regală şi guvernul român cu tot mai mare dispreţ. Fratele mai mare al Regelui Ferdinand, Prinţul Wilhelm, acum şeful Casei de Hohenzollern-Sigmaringen, i-a scris Regelui o scrisoare „dură" pe tema loialităţii, în răspunsul

său, Ferdinand a citat în apărarea sa vînzarea către Austria a 50 000 de vagoane pline cu grîu, o tranzacţie, spunea el, pentru care insistase personal şi care 1-a „supraîncîntat". Dar, cînd România a încheiat o vînzare de cereale similară cu Anglia, germanii i-au spus Regelui Ferdinand că în viitor Berlinul nu va mai/ace tranzacţii cu guvernul său.

într-o ultimă încercare disperată de a cîştiga România de partea Puterilor Centrale, miniştrii Germaniei şi Austriei au abordat-o pe Regina Măria. Era evident acum pentru ambele părţi că Regina îl controla pe Rege. Deşi Măria nu făcea nici un secret cu privire la sentimentele sale, fiecare ministru credea că ar putea să o manevreze - unul cu un apel la spiritul ei pragmatic, celălalt, cu o încercare de a-i denigra prietenii.

în timpul audienţei sale la Regină, Contele Czernin al Austriei a acuzat-o că tratează neserios soarta ţării sale. îşi dădea ea oare seama „ce teribilă responsabilitate" îşi asumase „împingînd România de partea Aliaţilor?" Ca prieten vechi, el i-a oferit „o ultimă şansă" de a-i aduce ţara în război de partea

învingătorilor. Pledînd, amenințînd și flatînd-o pe Măria, Czernin, un diplomat abil, „a făcut promisiuni, a fluturat victoria și triumful... a făcut pe consilierul, pe acuzatorul, pe ademenitorul". Regina însă, fermă în credința ei că „Anglia cîștiga întotdeauna ultima luptă", nu putea fi clintită: „Aș muri de supărare", i-a spus ea lui Czernin la despărțire, „dacă România ar intra în război împotriva Angliei".

Herr von dem Busche, ministrul german, a avut și mai puțin succes. Stîngaci în îmbrăcăminte și comportament, von dem Busche nu era omul potrivit pentru a fi trimis la Regina Măria. El a tratat-o „mai curînd în stilul unui foarte protector profesor", punîndu-și mîna în buzunarul redingotei care îi cădea prost și scoțînd un pachet de gloanțe dum-dum: „Ar dori Maiestatea voastră să vadă ce fel de gloanțe folosesc englezii împotriva germanilor?" a întrebat el.

Ea s-a ridicat și i-a întors spatele.

în primăvara lui 1916, România veghea nerăbdătoare, în timp ce rușii se grupaseră pentru un atac masiv pe frontul de est. Marea ofensivă a lui Brusilov, programată să se desfășoare în iulie (pentru a coincide cu ofensiva de pe Somme în vest), a

239

început în Galiția în iunie, ca să îndepărteze trupele austriece de italieni, înaintînd fără suficientă pregătire sau indicii, rușii s-au năpustit asupra armatelor austriece, a patra și a șaptea. La sfîrșitul lui iunie, ei se aflau în apropierea Carpaților; în iulie erau pe culme. Antanta 1-a informat pe Brătianu că, pentru a fi de folos Aliaților, ca să răstoarne balanța de forțe în est în timpul bătăliei de pe Somnie în vest, România trebuie să intre imediat în război.

Acesta a fost momentul lui Brătianu, criza pe care o așteptase ca să impună Antantei cererile României și să ridice miza teritorială. „Acționînd ca un negustor ambulant dintr-un bazar oriental", primul-ministru al României a negociat cu o evidentă și iritantă plăcere, făcînd comerț cu viețile soldaților săi precum cu numeroase cupoane de stofă. Cunoscut drept „frumoasa odaliscă", Brătianu a cîștigat concesii nevisate pentru România, dar în același timp și-a pierdut poziția de om de onoare și simpatia pentru România în rîndul viitorilor ei aliați.

Ca preț al aderării României la Antantă, primul ei ministru a insistat ca, atunci cînd va veni vremea negocierilor de pace, România să fie admisă în comunitatea națiunilor aliate pe picior de egalitate cu marile puteri. Rușii au refuzat, citînd faptul că Belgia și Serbia care intraseră în război în 1914, nu au fost considerate puteri primare. Brătianu a contracarat ridicînd problema deosebirii între națiuni ca, de exemplu, Belgia și Serbia, care fuseseră supuse războiului, și Italia care intrase de bunăvoie în Antantă și fusese acceptată ca egală cu majoritatea Aliaților.

în al doilea rînd, premierul român a cerut garantarea necondiționată a celor trei teritorii - Transilvania, Banatul și Bucovina. Rusia, care dorea pentru ea Bucovina, s-a eschivat, iar președintele Franței i-a scris Țarului spunîndu-i că „intervenția imediată a României ne va da posibilitatea să ieșim din impasul militar în avantajul nostru". Țarul s-a lăsat convins, deși, ceea ce nu știa el, miniștrii și generalii lui aveau alte planuri pentru România.

In august 1916, Brătianu încheia doi ani de tocmeli cu Antanta, iar Regina Măria 1-a informat pe Regele Ferdinand că momentul era propice, în Ungaria, premierul Tisza se plîngea că Transilvania era atît de lipsită de trupe, încît îi invită pe detestații români la o „plimbare militară"; în Austria, Czernin și-a avertizat guvernul că România se va pune în mișcare de îndată ce recolta

240

va fi strînsă. Amîndoi aveau dreptate. Românii s-ar alătura Aliaților la începutul verii, dar vor rămîne acasă să-și strîngă recolta și să-și continue pregătirile militare, insuficiente pînă în momentul acela.

Pentru prima dată după mulți ani, România regală și diplomatică a rămas în București în vara lui 1916, sufocîndu-se în căldura umedă a capitalei și omorînd țînțarii. Regele, chinuit de chemările vechilor loialități față de familia Hohenzollern, suferea de insomnie. „Ceea ce îi trebuia lui", spunea Regina, „era prezența constantă a cuiva care îi știa necazul și care să nu încerce să-i vorbească despre el, care să fie tot timpul acolo dacă el dorea să discute apropiatele evenimente." Ca să-1 îndepărteze pe Ferdinand de la gîndurile lui, Măria 1-a luat la Copăceni, o mică fermă ce-i fusese lăsată cu cîțiva ani înainte de un român bogat fără urmași. La Copăceni, cei doi au plantat flori, pomi și legume și au făcut picnicuri

folosindu-se de propriile lor produse. Lui Ferdinand îi plăcea să umble, aşa că Măria îl provoca să facă lungi plimbări, pînă pe înserat, în regiune, îl lăsa cît mai puţin posibil singur pe Rege, ştiind că „nu exista decît o soluţie, toate speranţele şi dorinţele lui nu puteau, nu cutezau să fie împotriva acesteia... a merge împotriva ţării sale de origine, împotriva fraţilor săi, a prietenilor săi, împotriva a tot ceea ce iubise şi în care crezuse".

Numită pe drept cel „mai bun aliat" al Aliaţilor, Reginei Măria îi era milă de agonia soţului ei, dar aceasta nu o împiedica să-l întoarcă împotriva ţării lui natale. „Numai eu şi încă cineva" spunea ea, referindu-se la Barbu Ştirbey, „ştim prin ce a trecut el [Ferdinand]". „Slavă Domnului", scria în jurnalul ei în august 1916, „că a existat un bun prieten care a vegheat împreună cu mine".

Fără Ştirbey, Măria nu ar fi avut forţă. Trecuseră nouă ani de cînd îl cunoscuse. Ea parcursese un lung drum de la tînăra femeie de treizeci şi unu de ani, care îi cerea voie mamei sale să se distreze, pînă la consoarta de vîrstă mijlocie, dispusă să-şi asume responsabilitatea a sute de mii de vieţi. Nu numai că Ştirbey o iubea pe Măria, dar şi credea în ea. Pygmalion politic, el îi recunoscuse inteligenţa şi îi dăduse instrumentele artei guvernării.

241

Spre deosebire de Ducesa de Coburg, care îşi socotea fiica un pion, Ştirbey vedea în Măria o forţă politică viabilă.

„îmi place să fiu Regină", scria Măria mamei sale în timpul acelei grele veri, „şi oamenilor le place să mă ştie acolo. Nu o fac cu stîngăcie şi simt cum ei contează pe mine... lartă-mi izbucnirile ocazionale de sinceritate, dar în mijlocul atîtor oameni care se plîng şi sînt îndureraţi de soarta lor, poate că te va înviora să asculţi pe cineva mulţumit de soarta lui. întotdeauna mi-a plăcut să fiu iubită, admirată, apreciată, am fost nefericită cînd nu eram... cred în mine însămi şi alţii cred în mine, ceea ce este foarte folositor pentru toate părţile. Nu-mi pasă cîtuşi de puţin dacă rîzi de mine. Rîd eu singură de mine!"

Regina a încercat să-şi pregătească mama şi pentru intrarea României în război împotriva mult iubitei Germanii a Ducesei. „Aş avea multe de spus, dar nu pot", scria ea la sfîrşitul lui august. „Nu vreau decît să vă spun tuturor că vă iubesc şi că mă gîndesc la voi şi vă duc dorul, indiferent ce se va întîmpla, şi că inima mea nu se poate schimba."

La 17 august 1916, România a semnat un tratat de alianţă cu Antanta. Prin aceasta, Măria se obliga să declare război Austro-Ungariei, cu întreaga sa forţă disponibilă, nu mai tîrziu de 28 august. Preţul său: întreaga Transilvanie, Bucovina pînă la Prut, Banatul şi alte teritorii pentru care, aşa cum remarca Seton-Watson, „nu exista nici un fel de justificare etnografică sau strategică". Aliaţii erau însă pregătiţi să ofere orice teritoriu care aparţinea altcuiva. Ei au promis, de asemenea, să admită România ca egal la orice conferinţă de pace viitoare; pe la spatele lui Brătianu, Sturmer (pentru Rusia) şi Briand (pentru Franţa) au căzut de acord între ei să ocolească România cînd va veni vremea negocierilor de pace.

Din punct de vedere militar, s-a convenit ca intrarea României în război să fie precedată de o săptămînă de ofensivă franceză la Salonic, pentru ca în acest fel Aliaţii să-i poată ţine pe bulgari ocupaţi pe partea lor de Dunăre. De asemenea, Rusia a fost de acord să trimită o divizie de cavalerie şi două de infanterie în Dobrogea, să lupte împotriva Bulgariei, în timp ce îşi continua

242

ofensiva de-a lungul „întregului front austriac", cu atenţie specială în ce priveşte Bucovina. Ca o măsură în plus, România urma să fie aprovizionată „fără întrerupere cu cel puţin 300 tone pe zi material de război".

Regina Măria aranjase cu Barbu Ştirbey să o informeze cînd tratatul cu Antanta este semnat. Tîrziu, în seara de 17 august 1916, Prinţul a telefonat un mesaj codificat la Sinaia, unde se afla Măria. Mesajul a fost predat Reginei de către micuţa, rotofeia şi vesela doamnă de onoare Simky Lahovary, care nu avea nici cea mai mică idee despre ceea ce transmitea. Cînd Simky i-a dat nota, Măria se şi retrăsese la culcare. „Am spus doar «Mulţumesc», ca şi cum fusese un simplu mesaj. Stăteam acolo în pat singură şi ştiam, ştiam că era război - război! Că la zece zile după semnare vom intra în marea luptă în care

aveam să trăim sau să murim!... A doua zi m-am trezit cu secretul meu apăsător şi întreaga lume părea schimbată".

Capitolul 14

> Nu este nici o ţară mai dragă copiilor ei ca România. Ei o iubesc pentru că este încîntătoare, veselă, maternă şi fecundă. Dar o iubesc mai puţin pentru ceea ce le dă ea lor decît pentru ceea ce îi costă ea.
>
> CONTELE CHARLES DE SAINT-AULAIRE

Pentru aniversarea celei de-a cincizeci şi cincea zi a naşterii Regelui, care cădea pe 24 august 1916, Ferdinand şi Măria i-au primit pe miniştrii guvernului lor în marele salon auriu de la Palatul Cotroceni. Ziua era caldă şi umedă. Măria a micşorat luminile ca să camufleze paloarea lui Nando şi vizibila lui tulburare. Ea stătea în picioare lîngă el pentru a-1 susţine, în timp ce primul-ministru Brătianu, accentuînd cu grijă încrederea pe care o avea România în Regele ei, prezenta felicitările guvernului. Deşi „fiecare frază era plină de semnificaţie", nu s-a spus nimic anume. Războiul nu va fi declarat oficial decît după trei zile.

27 august a fost ziua stabilită pentru şedinţa Consiliului de Coroană. Conştient de importanţa deliberărilor, publicul se învîrtea pe străzile fumegînde ale capitalei, uitîndu-se atent şi neliniştit în interiorul limuzinelor negre care duceau membrii guvernului la intrarea Palatului Cotroceni. în timpul şedinţei, Regina Măria a stat sus, „ştiind că dedesubt Nando se afla în faţa tuturor miniştrilor şi politicienilor săi şi apăra o cauză care era împotriva instinctului său". Ea a aşteptat trei ore.

în sala de Consiliu s-a adunat aproape acelaşi grup care se întîlnise cu doi ani în urmă cu Regele Carol: premierul Brătianu şi

liberalii, aflaţi la putere, Alexandru Marghiloman, elegantul, îndatoritorul lider al Partidului Conservator, ale cărui studii economice îl făcuseră să-i favorizeze pe germani, Petre Carp, ferocele germanofil, Take lonescu şi Nicolae Filipescu, reprezentmd pro-Antanta, şi Partidul de Acţiune Naţională pro-război. La orele l O a.m., Regele a intrat în sală să-şi primească miniştrii. După un moment de tăcere, Ferdinand a vorbit.

Chipul său, potrivit unei relatări, era alb, „răvăşit de o luptă interioară... vocea sa întretăiată de suspine, mîinile tremurînde". Doar cu o lună în urmă, Regele îi scrisese fratelui său Wilhelm ca să-1 avertizeze că el nu mai poate „gîndi şi acţiona ca german, ci trebuie să gîndească şi să acţioneze ca român". El s-a adresat Consiliului spunînd că victoria Puterilor Centrale părea acum imposibilă, că, după o matură gîndire şi o luptă lăuntrică - pe care domnii de faţă le vor înţelege, desigur -, acceptase necesitatea de a intra în război de partea Antantei. „Deşi sînt un membru al familiei de Hohenzollern, sînt mai înainte de toate Regele României şi ca atare trebuie să fac ceea ce supuşii mei doresc să fac...", a anunţat el, adăugînd „Fie ca România să-şi învingă duşmanii, aşa cum m-am învins eu pe mine însumi".

Declaraţia Regelui i-a derutat pe miniştrii progermani. Marghiloman, sceptic cu privire la şansele Aliaţilor, a spus că el nu putea sprijini cu conştiinţa curată această declaraţie de război, dar că îşi va modela obiecţiile astfel încît să nu se îndepărteze de guvernul său. „Dacă lucrurile merg prost", anunţa el într-un moment de previziune tragică, „voi fi acolo să ajut." Petre Carp 1-a atacat pe Rege. „Nu este posibil, Sire, să-i înfrîngem pe Hohenzollerni", a spus el. „Pardon, dragă domnule Carp, greşeşti", a răspuns Ferdinand., Jbcmai am biruit unul - pe mine însumi!"

Regina Măria aştepta afară cînd bărbatul ei a ieşit din sala de Consiliu. „Domnilor", a spus ea, luîndu-i mîna în faţa miniştrilor lui, „nici unul dintre dumneavoastră nu-şi dă atît de bine seama ca mine cît îl costă pe el aceasta. Sînt mîndră de el. Şi România ar trebui să fie".

Decizia lui Ferdinand era, potrivit numărului din octombrie al lui *Current History,* revista lunară a lui *New York Times,* „principalul eveniment militar" din august 1916. Intrînd în război

de partea Antantei, românii au adus cu ei mai mult decît armata lor. In fapt, ei „avizau lumea neutră că cea mai formidabilă naţiune neangajată din Europa, după doi ani de tatonare, este sigură că este pierdută cauza Puterilor Centrale".

România a declarat război Imperiului Austro-Ungar la orele 5 p.m., în seara şedinţei Consiliului de Coroană. Şase ore mai tîrziu, declaraţia de război a fost înmînată Ministerului Afacerilor Străine austriac, la Viena; în acelaşi timp, trupele române au trecut frontiera în Transilvania pentru a-şi elibera fraţii.

Opinia publică a reacţionat cu bucurie la ştirile de seară. „Este perfect", anunţa una din Prinţesele Cantacuzino, venind să-şi viziteze un prieten în drumul ei spre casă de la cursele de cai de duminică, „intrăm - şi de partea care trebuie!" în decurs de cîteva ore de la declaraţie, grupuri de studenţi s-au adunat să defileze în faţa Palatului Cotroceni, cîntînd cîntece patriotice. Mulţimea s-a revărsat de pe trotuare pe străzi, întrerupînd circulaţia. La miezul nopţii, însă, bătaia frenetică a clopotelor bisericilor, semnalînd bombardamentul duşman, apus capăt bucuriei.

Deşi România nu a declarat direct război Germaniei, cel mai rapid răspuns la provocarea lansată de ea Imperiului Austro-Ungar a venit de la Berlin. După cîteva ore, avioane germane au început să bombardeze Bucureştiul, zburînd dinspre frontiera bulgară, care era la o distanţă de douăzeci şi trei de minute. Presa germană a lansat un atac la adresa românilor, numindu-i trădători latini şi plîngîndu-se că prin schimbarea poziţiei lor s-au dovedit a nu fi descendenţi ai nobililor soldaţi ai Romei, ci ai criminalilor deportaţi în antichitate în avanposturile Imperiului Roman. Imediat Kaiserul a scos numele Regelui Ferdinand din Casa de Hohenzollern. Ferdinand era caracterizat drept un degenerat şi comparat, foarte nefavorabil, cu progermanul cumnat al Kaiserului, Regele Constantin al Greciei. S-a răspîndit zvonul, adevărat sau fals, că fraţii Regelui României îmbrăcaseră haine de doliu pe care le etalau ca şi cum rudele lor erau moarte. Numai manifestările de entuziasm ale poporului său l-au ajutat pe Regele României să treacă peste primele repercusiuni ale sacrificiului său.

Pe de altă parte, Regina Măria „a îmbrăţişat războiul aşa cum alţii ar putea îmbrăţişa religia", întrucît familia regală nu mai

putea fi în siguranţă la Palatul Cotroceni, Regina s-a mutat cu cei cinci copii mai mici în casa Prinţului Ştirbey de la Buftea, iar Prinţul şi familia lui s-au retras într-o casă mai mică de pe moşie. (Regele Ferdinand îl luase pe Principele Moştenitor Carol cu el la Marele Cartier General al armatei de la Scroviştea, în afara Bucureştiului.) De la Buftea, Regina se deplasa zilnic, plecînd la orele 8 a.m. să viziteze Cartierul General al Armatei şi să facă turul diferitelor spitale din Bucureşti. A început să-şi pregătească propriul spital în Palatul Victoriei al Regelui Carol, ordonînd să fie văruite în alb sălile vechi de banchet şi utilîndu-le pe cheltuiala sa.

Primele veşti de pe front au fost îmbucurătoare, într-unul din primele comunicate, Regina a primit ştirea că vechiul ei prieten Zizi Cantacuzino se distinsese pe cîmpul de luptă. „Eram sigură că va fi aşa", scria ea în jurnal, „el este curajos şi hotărît, şi oarecum nebun". Intrucît armata română îşi începuse marşul peste munţi, în Transilvania, în momentul în care Imperiul Austro-Ungar era ocupat cu analizarea declaraţiei ei de război, armata a înaintat bine în Transilvania mai înainte ca inamicul să aibă timp să-şi adune forţele.

Chiar cu rezistenţă minimă, înaintarea armatei române era descumpănitor de înceată. Aceasta, spunea şeful Statului Major Român, era greşeala ruşilor, care promiseseră să împingă ofensiva lor în nord, dar nu reuşiseră să „înainteze nici un singur yard", în sud, situaţia era şi mai rea. Deşi francezii căzuseră de acord, în tratatul cu România, să hărţuiască Bulgaria cu o ofensivă de la Salonic, acţiunea promisă nu s-a materializat niciodată, iar flancul sudic al României stătea descoperit şi expus Bulgariei, rivalul ei crîncen şi acum duşmanul declarat.

La l septembrie, la cinci zile după ce România a declarat război Austriei, Bulgaria i-a declarat război României. Cu grosul armatei lor în ofensiva din Transilvania, românii păstraseră doar şase divizii în sud, trei care să păzească Dunărea şi trei să apere Dobfogea. La 5 septembrie, feldmareşalul August von Mackensen, generalul german care a înfrînt Serbia, a atacat fortificaţiile care apărau Dunărea, la 30 mile de Bucureşti, într-o singură zi, nemţii au decimat cele trei divizii lăsate să protejeze fluviul, în loc să înainteze în Transilvania cu cît mai mulţi oameni

posibil, România trebuia acum să-şi trimită soldaţii în sud ca să-i asigure apărarea. Ruşii, care promiseseră să trimită 50 000 de oameni în Dobrogea, au trimis numai 20 000.

îngrijorată cu privire la nereuşita Aliaţilor de a-şi ţine promisiunea unei ofensive sudice, Regina Măria a trimis o scrisoare în Anglia vărului George. După politeţuri şi după ce a reamintit sacrificiul lui Ferdinand şi buna-credinţă a României, ea a dat glas situaţiei grele a ţării sale:

... poporul nostru este atît de entuziast în ce priveşte partea transilvăneană, încît este înclinat să nu ia în seamă marele pericol pe care-l reprezintă bulgarii, care sînt soldaţi buni şi ne urăsc cu o ură de moarte. Sper doar că Rusia îşi va ţine promisiunea şi nu ne va înşela: ar fi dezastruos pentru noi, ca şi pentru Antantă, dacă bulgarii nu sînt bătuţi... vreau
să înţelegi că, în această clipă, am în vedere cauza *generală.* Bulgarii trebuie să fie bătuţi: aceasta înseamnă căderea »
Constantinopolului, Serbia salvată, armatele Aliaţilor pe Dunăre...l

Această scrisoare nu este altceva decît o scrisoare " confidenţială între veri, scrisă prost, scrisă în grabă, pentru că mîinile mele sînt încărcate, şi sînt atît de multe de făcut şi de văzut, lucruri pe care trebuie să le rezolvi singur. Lasă-mă să-ţi spun încă o dată cît sînt de bucuroasă că sîntem împreună în aceste vremuri mari şi îngrozitoare şi lasă-mă să am sentimentul că ne vom putea îndrepta spre tine în caz de nevoie, întrucît este posibil să avem de înfruntat timpuri foarte grele. Nu mă tem, dar sînt îngrijorată.

Toată dragostea mea lui May.

Afectuoasa ta verişoară, Missy

Răspunsul Regelui George nu a venit mai devreme de o lună după terminarea campaniei. Confirmînd „sacrificiul făcut de Nando", el oferea nişte sfaturi militare specifice, care, deşi sensibile, nu aveau în vedere motivul esenţial al României de a intra în război. „Te îndemn", îi scria el Măriei, „să trimiţi mai multe

trupe în Dobrogea, făcînd din aceasta primul şi cel mai important obiectiv al vostru, iar problema Transilvaniei se poate trata cînd Bulgaria va fi înfiinţa. Sînt din tot sufletul alături de tine", a adăugat el amabil, „în îngrijorarea ta".

O dată cu izbucnirea războiului, Regina Măria şi-a schimbat rutina zilnică. Pierzîndu-şi răbdarea cu lungile întruniri la care „toţi vorbeau deodată", ea pleca repede, „indiferent de reguli şi aparenţe", nestînjenită de doamnele de onoare şi însoţită doar de aghiotantul ei, colonelul Ballif. Se concentra asupra acelor prieteni pe care se putea bizui cu adevărat - Maruka Cantacuzino, care uitase teama sa de mulţime în faţa urgenţelor de război; Nadejda Ştirbey, ale cărei migrene cronice dispăruseră de cînd intrase în activitatea de război, şi Barbu Ştirbey, care fusese numit aghiotant pe lîngă Rege şi a cărui prezenţă la Cartierul General al Armatei îi dădea siguranţă Reginei.

Spre a obţine fonduri pentru activitatea Crucii Roşii Britanice din România, Regina a scris prima sa carte care a fost publicată în Anglia. O mică colecţie de schiţe cu privire la viaţa de la ţară din România, intitulată *Ţara mea.* Bizarele portrete de ţigani şi ţărani ale Măriei sînt sentimentale pînă la extrem şi frazele ei întortocheate amintesc de Carmen Sylva în stilul ei cel mai înflorat; cartea a adus însă bani şi ajutor pentru armată.

Regina îşi dedica o mare parte a zilei vizitîndu-i pe soldaţii spitalizaţi. Spitalele din jurul Bucureştiului erau o primă ţintă a aviaţiei germane, care le bombarda atît de continuu, încît românii au fost nevoiţi să instaleze alături lagărele de prizonieri de război, unde i-au transferat pe prizonierii germani. Această informaţie, retransmisă la Berlin de reţeaua de spionaj, a convins în cele din urmă bombardierele să se îndrepte spre alte obiective.

Urmînd modelul folosit în războaiele balcanice, Măria nu îngrijea ea însăşi bolnavii, dar împărţea hrană, dulciuri, ţigări şi cuvinte de îmbărbătare soldaţilor spitalizaţi. Regina purta o uniformă de Cruce Roşie în care se fotografiase ca să trimită fotografia supuşilor săi. Principele Nicolae îşi

însoţea adesea mama în vizitele ei, iar „grasele ei fiice", aşa cum le numea ea pe Elisabeta în vîrstă de douăzeci şi doi de ani şi Marioara de şaisprezece ani, duceau tăvile cu masa de prînz şi de seară şi vorbeau cu soldaţii.

Soldaţii români, majoritatea ţărani, credeau că poartă un

249

^război sfînt", dus ca să-i elibereze pe fraţii lor din Transilvania, întrebat dacă suferă de pe urma rănilor sale, soldatul român răspundea invariabil: „Ce importanţă are suferinţa mea dacă veţi deveni împărăteasa tuturor românilor?" La ieşirea din spitale era înconjurată de soţiile lor, care manifestau acelaşi sentiment. Venerată de mase, Regina şi-a asumat personal rolul ei simbolic. „De ce trebuie ei să sufere, să-şi dea vieţile, ca eu să domnesc peste mulţi, printre care, dacă cu adevărat va fi o zi a victoriei, aceste simple creaturi probabil că nu vor mai exista... Ei toţi privesc la mine cînd intru într-o încăpere ca şi cum toţi ochii lor pun stăpînire pe mine; o stranie povară de suportat, privirea atîtor ochi - n-am ştiut niciodată că va fi atît de greu."

Munca de spital şi scrisul consumau numai o parte din vitalitatea Măriei, care părea inepuizabilă. Ea era dezolată că nu trăia în vremurile „eroice" ale Ioanei d'Arc. „Sînt disperată că nu pot ajuta" spunea ea; „Consider că ar trebui să fac ceva, ceva folositor, ceva energic. Dar cum poate o femeie să facă asta într-un război modern?... Ştiu doar că dacă aş fi la conducere n-aş sta să mă lamentez; aş vrea să fiu pretutindeni, în acelaşi timp, şi să văd totul cu propriii mei ochi".

Vizitele la Cartierul General al Armatei nu-i ameliorau dispoziţia. Ea intuia pe drept că „micile vicii" ale României din timp de pace împiedicaseră efortul de război. Obişnuiţi cu sistemul distribuirii posturilor, politicienii şi generalii au continuat să facă numirile pe protecţii mai curînd decît pe competenţă. Brătianu, spunea Regina, „nu are nici un fel de spirit militar. El este un om de stratagemă, nu un om de acţiune". „Socotesc că el este un politician foarte inteligent şi cred că este un bun patriot, dar nu este un soldat... războiul este un lucru mult prea serios ca să-1 împărţi cu favoriţii!"

Măria era iritată de slăbiciunea Regelui. „Oh! el ar putea învinge dificultăţile dacă ar avea curajul... Simt că ar trebui să ajut şi totuşi cum să o fac? Cum să pot eu ca femeie să vin şi să spun... Generalii tăi sînt incapabili şi mai curînd ar lua-o la goană decît să salveze ţara!" Ferdinand, spunea ea, ar trebui să seducă în liniile frontului să vadă singur cum stau lucrurile sau să-1 trimită pe Principele Moştenitor. „Lumea începe să se întrebe de ce nici unul dintre ei nu a fost văzut pînă acum în mijlocul trupelor- şi nu e de mirare", spunea frustrata Regină la sfîrşitul lui septembrie.

250

Dacă pasivitatea Regelui sau incompetenţa generalilor lui constituiau problemele majore ale României, pe Măria se putea conta. Eforturile militare ale ţării erau însă dinainte condamnate.

în primul rînd, România aşteptase prea mult ca să intre în război. Cînd armata română a intrat în Transilvania, marea ofensivă a lui Brusilov se împotmolise; ruşii au oprit înaintarea tocmai cînd românii contau cel mai mult pe ei ca să ţină inamicul ocupat în nord. Pe frontul de sud, ajutorul care era aşteptat de la Salonic a venit tîrziu şi redus, „fără tragere de inimă şi de mîntuială" şi, după spusele istoricului britanic Seton-Watson, „nu a meritat niciodată numele unei reale ofensive".

în al doilea rînd, chiar cînd România s-a alăturat în final Antantei, ea nu a fost pregătită de război cum ar fi trebuit, începînd din vara anului 1914, ea nu avusese decît doi ani ca să-şi sporească forţele armate de la 180 000 de oameni la 820 000, dintre care 560 000 trebuia să fie gata de luptă. Insuficienţa efectivelor sale era agravată de lipsa lor de echipament. Potrivit ambasadorului american de la Bucureşti, „Marea majoritate a armatei române era constituită din soldaţi neexperimentaţi, care în bună măsură nu aveau cadre ofiţereşti corespunzătoare. Mulţi generali pe care-i cunoşteam personal nu erau oameni capabili, iar unii dintre ei erau chiar puternici simpatizanţi ai germanilor... Armata română nu avea artilerie... Era, de asemenea, o mare lipsă de grenade de mînă".

In plus, românii au intrat în război într-o jalnică situaţie diplomatică. Franţa şi Rusia avuseseră un îndelung dezacord cu privire la România. Francezii o doreau în război ca o contrapondere faţă de Rusia, în care nu aveau încredere. Ruşii se temeau că trupele prost instruite ale românilor s-ar fi putut dovedi o piedică şi considerau ca excesive revendicările teritoriale ale României, mai ales cînd acestea veneau în conflict cu ale lor. Un element major în acest haos 1-a constituit nefericita schimbare a miniştrilor de Externe de la St. Petersburg. Sazonov, un om devotat celor mai bune interese ale ţării sale, a negociat

intrarea României în război.^Chiar înainte ca tratatul să fie semnat, Sazonov a fost înlăturat de împărăteasa Alexandra şi Rasputin, pe care 1-au înlocuit cu un servil provincial, Boris Sturmer.

Au fost mulţi oameni, nu toţi români, care 1-au acuzat pe

Sturmer de trădare faţă de România. Şeful Marelui Stat Major Român s-a plîns că Rusia a forţat România să intre în război în cel mai nefavorabil moment posibil „din cauza planului necinstit al partidului germanofil din Petrograd de a sacrifica România". Faptul că a existat o astfel de schemă este confirmat de ministrul francez în România, contele de Saint-Aulaire. în memoriile sale, Saint-Aulaire a spus că, deşi Ţarul însuşi nu ştia despre aceasta, miniştrii şi generalii săi conduşi de Sturmer concepuseră un plan de pace separată cu nemţii şi hotărîseră cum să-şi împartă România: Muntenia să treacă la Germania, Moldova la Rusia, împreună cu mulţi altii, ministrul francez a atestat faptul că muniţiile şi disperat de necesarele provizii trimise din Franţa României via Rusia - singurul drum deschis între România şi Vest - au fost intenţionat rejinute de ruşi, doritori să saboteze efortul de război al românilor. Intr-un cuvînt, se poate spune că venirea lui Sturmer la putere a subminat capacitatea Rusiei de a întreprinde ofensiva promisă pe cîmpul de luptă.

La începutul războiului, Regina Măria 1-a cunoscut pe Stanley Washburn, un corespondent de război american de la *London Times,* care scria reportaje de pe frontul din Transilvania. Washburn, care „urmărise toate retragerile ruseşti", îi mărturisea ambasadorului american că „sărmana Românie este pierdută". Reginei Măria el i-a accentuat gravitatea situaţiei militare a României şi a îndemnat-o să apeleze personal la Ţar pentru ajutorul militar promis. La 24 septembrie 1916, la mai puţin de o lună de la intrarea României în război, Măria i-a scris vărului Nicky, singurul conducător aliat cu care mai putea avea contact direct, cerîndu-i ajutor:

Dragul meu Nicky,

Dacă îţi scriu astăzi, o fac nu ca verişoară, ci ca Regina unei ţări pe care o iubesc foarte mult. Noi am intrat cu mult curaj în acest război, ştiind bine ce facem şi că resursele noastre nu depăşesc o anumită limită. Aliaţii noştri ne-au asigurat, din toate părţile, că atunci cînd vom intra, se vor face imediat eforturi atît de mari pe toate fronturile, încît noi nu ne vom pomeni luptînd împotriva unor armate care să depăşească posibilităţile noastre. Acum noi ne dăm seama

că ne aflăm în faţa unui pericol groaznic şi imediat şi că dacă nu sîntem *neîntîrziat* ajutaţi poate fi prea tîrziu... nu este o chestiune de săptămîni, ci de zile... dacă nu vrem să fim distruşi, trebuie să fim ajutaţi şi doar tu singur ne poţi ajuta, şi trebuie să ne ajuţi, Nicky!

A ta iubitoare verişoară, Missy

Dar Ţarul Nicolae al II-lea, luptînd să-şi păstreze propriul imperiu care se fărîmiţa, în confruntarea cu miniştrii săi trădători, cu trupele sale descurajate şi cu o populaţie nemulţumită, nu era în stare să ajute pe cineva.

Intrucît inamicul se strîngea ca o menghine în jurul României, decepţia Măriei în legătură cu Regele a sporit. „Dacă măcar ar putea fi cu adevărat stăpîn, ţara noastră are atît de multă nevoie acum! Oh! de ce nu sînt eu Rege! M-aş duce peste tot, aş vedea totul şi aş vorbi tuturor trupelor... ele m-ar adora... aş fi printre ei o realitate, nu un nume!"

Dacă pasivitatea Regelui o obosea pe Măria, tăria calmă a Prinţului Ştirbey o susţinea. Ea se bizuia pe capacitatea lui Ştirbey de a defini şi a face faţă problemelor cu care se confruntau Ferdinand şi Cartierul General al Armatei. Ştirbey, spunea Regina, „are timp pentru toate, se ocupă de toate fără agitaţie... Dacă Nando ar fi lăsat de capul lui, nu s-ar face nimic". La sfîrşitul zilelor lungi, Ştirbey se întorcea la Buftea să ia ceaiul cu Regina şi să-i asculte răbdător ideile.

Un alt membru al cercului intim al Măriei era colonelul Ballif, aghiotantul ei. înalt, cu părul blond încărunţit şi mustaţă „pe oală", Baliff era încăpăţînat şi sever; nu era un om „de conversaţie amabilă sau discuţie mai delicată", ci o persoană pe care se putea conta. „El nu discută ordinele mele, dar nici unul, nici

chiar cel mai neînsemnat, nu este vreodată uitat. El nu recunoaşte alt stăpîn în afara mea. îmi place acest sentiment de devotament de cîine credincios care nu cere nimic, absolut nimic în schimb şi care nu va accepta nici mulţumiri şi nici bani." Ballif i-a dat Reginei „solide sfaturi militare, uneori grele şi îngrozitoare, dar întotdeauna foarte

253

potrivite". Cînd ea 1-a trimis să vorbească cu Regele, Ferdinand, obişnuit cu eschivările Statului său Major, s.-a „supărat foc". Totuşi, a spus Regina, soţul ei „trebuie să asculte! Ţara trebuie salvată!"

Şansa era mică în acest sens, întrucît nemţii răspunseseră chemării în ajutor, în nord, a premierului ungur Tisza. La începutul lui octombrie ei 1-au trimis pe fostul ministru de Război, generalul Erich von Falkenhayn, cu peste 900 000 soldaţi, incluzînd corpul alpin bavarez, experţi în războiul montan, împreună cu mari cantităţi de muniţii, ca să-i salveze pe unguri. Nevoită să înceteze campania din Transilvania ca să trimită trupe în sud, armata română a fost respinsă încetul cu încetul de pe fiecare parte de teritoriu cucerit doar cu cîteva săptămîni înainte. La 9 octombrie, oraşul transilvănean Braşov, la mai puţin de 30 de mile de Sinaia, a fost capturat. Soldaţii români înfiinţi au început retragerea, luptîndu-se să ajungă acasă prin trecătorile munţilor, împrăştiindu-se pe plaiurile muntenești, urmaţi de mii de refugiaţi transilvăneni, desculţi şi fără adăpost, care fugiseră de represiunile maghiare.

Cu o mare parte a Dobrogei deja în mîinile nemţilor, feldmareşalul Mackensen şi-a propus acum să cucerească marele pod Carol de la Cernavodă, unicul pod pe cursul inferior al Dunării, cu o lungime de 600 mile. Dincolo de pod se afla Constanţa, singurul port maritim al României la Marea Neagră şi principala ei linie de comunicaţie cu aliaţii ruşi. La atacul podului de la Cernavodă au colaborat germanii, turcii şi bulgarii; apărarea acestuia era ceea ce putea să-i unească pe români, ruşi şi sîrbi. Deşi nemţii admiteau că „au avut loc lupte crunte şi fluctuante, inamicul apărîndu-se cu mare îndîrjire", ei au raportat cucerirea Constanţei la 27 octombrie. Dobrogea, obiect al disputei de ani de zile între Bulgaria şi România, era aproape în întregime în mîinile Puterilor Centrale la sfîrşitul lui octombrie.

Pentru a opri Germania să mănînce de vie România - şi pe Rusia de a-i oferi lingura -, Parisul 1-a trimis pe generalul Henri Berthelot drept consilier militar pe lîngă armata română. Om de o corpolenţă impresionantă, Berthelot avea, potrivit ministrului francez Saint-Aulaire, „tot atît de multă delicateţe ca şi rotunjime". Competenţa lui, dublată de un optimism tenace şi cu o „voinţă

254

calmă, binevoitoare, inflexibilă", 1-au făcut pe generalul francez să cîştige afecţiunea Reginei României.

Berthelot a sosit la Bucureşti la 18 octombrie 1916 cu 1200 ofiţeri francezi, dintre care patruzeci şi patru erau ofiţeri bine instruiţi. El nu şi-a făcut nici o iluzie în legătură cu cele ce avea de rezolvat. Călătorise în România via Rusia şi se oprise pentru o audienţă la Ţar şi pentru unele întîlniri cu Sturmer şi conducătorii militari ruşi. Nicolae al II-lea 1-a asigurat pe Berthelot cu toată sinceritatea în privinţa statorniciei Rusiei faţă de aliatul ei. „Spune-i Regelui Ferdinand că sînt în spatele lui cu armata mea [,] întreaga mea armată, şi că îl voi sprijini pînă la ultimul om şi ultima copeică." însă limbajul lui Sturmer, ministrul de Externe al Ţarului, „suna a trădare şi pace separată". Poziţia lui Sturmer a fost întărită de şeful Statului Major Rus. Puţin politicos în timpul întrevederii, şeful Starului Major i-a arătat lui Berthelot o hartă pe care o tot lovea cu putere pentru a evidenţia linia dintre Muntenia, pe care ruşii plănuiau să o evacueze, şi Moldova pe care el o trata ca o parte a Rusiei şi pe care ei aveau de gînd să o apere. Sosirea ulterioară a lui Berthelot în România a determinat trimiterea unei directive secrete trimise de la St. Petersburg către Misiunea rusă de la Bucureşti: „Nu uitaţi că scopul nostru fundamental este să facem să nu reuşească misiunea franceză".

în cursul lunii octombrie, Regina României s-a luptat cu o altă tragedie, personală de data asta. Cu cîteva zile înainte de retragerea din Muntenia, Mircea, cel mai mic copil al ei, s-a îmbolnăvit şi a fost vîrît în pat. „Nu sînt o mamă exagerată sau panicardă", scria ea, „dar... mă uit cu neliniște la iubitul meu băieţel, deşi la început n-am vrut să cred că este cu adevărat foarte bolnav." La 23 octombrie, a doua zi după căderea Constanţei, doctorii i-au confirmat bănuiala: Mircea avea febră tifoidă.

A doua zi era limpede că va muri. El a încetat să vorbească şi să-şi manifeste plăcerile şi neplăcerile copilăreşti. 25 octombrie: „Zi de luptă şi chin; de trei ori Mircea al meu a fost gata să se piardă... L-am văzut pe generalul Berthelot şi am avut cu el o îndelungată şi serioasă conversaţie, fiindcă eu consider că el este omul care trebuie să ajute şi să salveze ţara noastră... I-am spus

că îmi moare copilul, că poate Dumnezeu îmi cere acest crud sacrificiu; dar în ciuda acestui lucru îngrozitor, care mă absoarbe acum cu totul, doresc să-i vorbesc de ţara mea ca să nu pierd dintr-o dată copilul şi ţara!... Berthelot începe să înţeleagă că, deşi femeie, eu ştiu ce vorbesc şi că mă bizui pe ceva în această ţară".

La 12,30, în noaptea următoare, Măria a fost chemată în camera fiului său. L-a găsit pe Mircea aproape mort, cu pulsul în scădere şi doctorii acţionînd energic asupra lui cu întăritoare şi respiraţie artificială. Au venit Regele Ferdinand şi Principele Carol. După o lungă veghe, Prinţul Ştirbey a sugerat ca Regina să se culce. „Nu am voinţa să mă ridic de pe scaun. Simt că trebuie să continuu să stau acolo cîtă vreme mai respiră. Doctorii se apleacă asupra lui, îi iau pulsul, spun că este puţin mai slab, că poate rezista... probabil va rezista...".

Dimineaţă, Mircea mai era în viaţă şi starea lui s-a îmbunătăţit uşor în timpul săptămînii. Măria a profitat de ocazie şi 1-a lăsat pentru o zi ca să-şi viziteze regimentul care se îndrepta spre liniile frontului, în altă zi, ea şi Ştirbey au făcut o lungă plimbare şi au adus la înapoiere, în camera copilului, trandafiri şi trifoi cu patru foi. Au aprins o „lumînare sfinţită" pe care au pus-o lîngă el.

Permanenta prezenţă a lui Ştirbey în camera bolnavului părea să indice faptul că el este tatăl lui Mircea. Măria nu a lămurit niciodată paternitatea băiatului, dar a vorbit adesea cu mîndrie de ochii lui căprui închis. (Toţi ceilalţi copii aveau ochii albaştri ca ai ei şi ai lui Ferdinand.) Indiferent de adevărata legătură a lui Ştirbey cu copilul muribund, el a fost singura persoană către care Măria s-a îndreptat în această perioadă de disperare pentru a-şi găsi liniştea. Deşi îşi implorase mama să-i scrie, nu primise nici o veste de la Ducesă de la intrarea României în război. Ştirbey a fost cel ce a susţinut-o pe Măria în timpul tragediilor naţionale şi personale pe care le avea de înfruntat.

Duminică, 29 octombrie 1916, „după o noapte îngrozitoare petrecută între îngrijorare şi speranţă", Regina a împlinit patruzeci şi unu de ani. Dis-de-dimineaţă 1-a găsit pe Mircea pe moarte. Doctorii 1-au readus din nou la viaţă. Ea şi-a petrecut ziua alergînd între patul copilului şi apariţiile publice, „în clipa în care pot scăpa, fug să văd cum se simte... tot timpul ţipătul acela îngrozitor, acei

teribili ochi fără vedere, daţi peste cap, injectaţi... trebuia să mă duc să fiu «felicitată» de miniştri... camera este plină de flori, flori frumoase, dar unicul meu gînd era că «poate că ele vor fi puse pe mormîntul lui!»" De fiecare dată cînd se întorcea în camera fiului său, Măria era confruntată cu aceeaşi scenă: Mircea „aproape pierdut... încă o dată doctorii... îl forţează pe sărmanul micuţ suferind să revină la viaţă!… El nu poate trăi şi nu poate muri... nu mai puteam să stau în camera lui să-l aud ţipînd".

Lupta a mai durat patru zile. Regina le-a cerut doctorilor să bandajeze ochii lui Mircea; nu mai suporta să-i vadă. La 2 noiembrie, copilul a încetat să mai ţipe, deşi încă mai scrîşnea din dinţi şi clămpănea din maxilare. La amiază, Regina ştia că era aproape gata. „Cred că se duce. Doctorii nu spun nimic, dar eu cred că se duce." După-amiază, Măria era singură. Regele a fost informat la Marele Cartier General că „sfîrşitul era aproape", în timpul ultimelor ceasuri, Măria şi-a implorat familia să o lase singură cu copilul muribund. Prinţul Ştirbey a vegheat alături de ea. La orele 9,30 în aceeaşi noapte, cel mai mic copil al Măriei era mort. Ştirbey „i-a ridicat căpşorul în timp ce eu i-am pus cruciuliţa şi lanţul pe după gît". Au pus apoi o icoană pe pieptul lui „ca să-l însoţească în mormînt". „Noi 1-am luat de la Buftea şi Ştirbeii au fost nişte îngeri de bunătate. Prinţul avea un fel de a face lucrurile, fără multe vorbe, doar un ajutor eficient, dar îţi dădeai seama că suferă alături de tine. Tăcerea singură mă putea face să suport durerea."

Mircea a fost îngropat în micuţa capelă de la Cotroceni, într-un sicriaş, pe care mama sa 1-a înfăşurat într-o bucată de brocart vechi, roşu şi auriu. Biserica împodobită cu crizanteme albe şi luminată cu lumînări era plină pînă la refuz*. „N-am recunoscut pe nimeni", a spus Regina. „Micul sicriu... a fost coborît sub lespede... Am îngenuncheat alături de groapa deschisă. Totul

*în timpul funeraliilor lui Mircea, inamicul avea prilejul să ucidă orice om important din România, dar se spune că însuşi Kaiserul a refuzat să bombardeze Cotrocenii. Această purtare curtenitoare era proprie practicii regale, în timpul prunului război mondial, membrii familiilor regale obişnuiau să trimită mesaje de condoleanţe rudelor din tabăra duşmană, deşi aceste politeţuri de familie nu frînau nicicum mersul războiului între ei. In zilele funeraliilor lui Mircea, nemţii, care în final descoperiseră unde locuia Regina, au trimis special bombardiere să atace Buftea.

257

era mort în mine şi cînd am ieşit din nou la lumina zilei m-am simţit ca o stafie şi toate feţele care se uitau la mine erau feţele unor stafii, întreaga lume era moartă."

Imediat după moartea lui Mircea, Regina a făcut un tur al Moldovei ca să viziteze răniţii. Călătorind într-o maşină deschisă, din spital în spital, ea a fost impresionată de soldaţii ruşi pe care i-a văzut încartiruiţi la ţăranii români. La sfirşitul lui octombrie 1916, armata rusă din Moldova număra peste o jumătate de milion de oameni. Cu căciulile lor de astrahan gri şi largile lor tunici strînse cu curea, ruşii erau într-o condiţie bună, bine îmbrăcaţi, bine echipaţi şi bine organizaţi. Ei se ocupau cu pregătirea hranei, îngrijirea cailor şi curăţatul puştilor lor.

Referitor la tratatul care promisese o ofensivă nisă, generalul Berthelot şi Marele Stat Major Român au cerut ca aceşti soldaţi ruşi să fie trimişi să-i schimbe pe românii epuizaţi şi să menţină frontul din Transilvania. Marele Stat Major Rus a refuzat. Bombardat cu telegrame de la Paris şi Bucureşti, prin care i se cereau întăririle făgăduite, şeful Marelui Stat Major Rus i-a telegrafiat şefului Misiunii militare ruse din România: „Nici un om, nici o puşcă!" Aceasta, a spus ministrul *francez,* era „trădare militară", conformă cu declaraţia făcută lui Berthelot cu privire la necesitatea de a abandona Muntenia. El a spus că, totodată, aceasta este o „trădare politică" din partea ministrului de Externe Sturmer, în concordanţă cu planul lui secret de semnare a unei păd separate.

în timp ce românii şi francezii negociau în disperare cu Rusia, nemţii şi austriecii au avut timp destul să treacă defileurile dintre Transilvania şi România. Pe la mijlocul lui noiembrie, toate trecătorile din Alpii Transilvaniei erau în mîinile nemţilor şi von Falkenhayn a început coborîrea în cîmpiile Munteniei, la est, spre Bucureşti. Aceasta a determinat următoarea mişcare din sud, unde Mackensen şi trupele sale au trecut Dunărea în apropiere de Bucureşti. Nemţii, austriecii, bulgarii şi turcii se îndreptau spre capitală.

Zvonurile de evacuare iminentă nu au făcut-o pe Regină să înceteze vizitele ei zilnice la spitale. „Veşti cumplite ajung la noi din toate părţile, zilnic este tot mai rău...", scria ea, adăugind nu fără mîndrie, „Munceam fără răgaz, fără a cunoaşte un ceas de

258

odihnă". Munca aceasta consta din vizitarea a cît mai multor răniţi şi muribunzi, atît cît era posibil într-o zonă atît de întinsă. Cu toate că veştile atinseseră proporţii de criză, Măria nu primise nici un fel de instrucţiuni de la Rege. La 24 noiembrie 1916, se confesa în jurnalul ei că „deşi situaţia este disperată, el nu mi-a trimis niciodată vreun mesaj, nu a luat măsuri pentru evacuarea noastră, nu mi-a comunicat deloc ce să fac. Din fericire", a adăugat ea, „îi am pe Barbu şi Ballif, aşa că sînt şanse să nu fiu luată prizonieră".

în aceeaşi seară, Prinţul Ştirbey şi colonelul Ballif s-au înapoiat de la Cartierul General să-i spună Măriei că trebuie să părăsească a doua zi Bucureştiul şi să plece la Iaşi, capitala Moldovei. Ei au expus un plan de evacuare. Regina nu trebuia să spună nimănui nimic, ci să se ducă în oraş în dimineaţa următoare, devreme, lăsîndu-l pe Ballif să-i împacheteze casa. Dispoziţia Măriei nu a fost revocată de scrisoarea venită de la Carol. Principele Moştenitor, în vîrstă de douăzeci şi trei de ani, îi spunea mamei sale că Marele Cartier General nu-i permite să se ducă pe front.

La orele 9, a doua zi dimineaţa, Măria s-a dus la Marele Cartier General al Armatei, pregătită să se războiască cu Regele. L-a găsit pe Ferdinand surprinzător de calm în faţa înfringerii. Ea a relatat că i s-a spus să părăsească Bucureştiul. Hotărîse oare Nando unde ar putea ea să-şi „odihnească capul său regal" şi cele ale copiilor lor? Deşi se făcuseră toate planurile necesare pentru mutarea Marelui Cartier General al Armatei, era evident că Regele nu se gîndise ce se va întîmpla cu familia lui. îngăimînd scuze şi ezitînd, Ferdinand a răspuns că el credea că „Ştirbey şi Ballif aranjaseră" ceva. Regina a răspuns cu un calm de gheaţă. „L-am rugat să nu facă nici un efort, că eram obişnuită să am singură grijă de mine - la care el a părut uşurat, înţelegînd foarte puţin ceea ce însemnau cu adevărat vorbele mele".

în perioada aceea, Măria începuse să-şi concentreze speranţele dinastice asupra lui Carol, care era infinit mai energic decît tatăl său. Ea 1-a atacat pe Rege pe tema Principelui Moştenitor, acuzîndu-şi bărbatul de „comportament criminal" şi că „se joacă cu viitorul fiului său" netrimiţîndu-1 pe front, întorcîndu-se spre Carol, ea 1-a sfătuit să acţioneze imediat pe cont propriu., ‚Trebuie să te duci mîine, dacă nu chiar azi!... du-te din trupă în trupă, de la un general la altul, indiferent de vreme,

sau drumuri, sau greutăţi, împarte-ţi viaţa cu ei, fii prietenul lor [,] sprijinul lor, lasă-i să aibă sentimentul că eşti pretutindeni [,] că nici un efort nu este prea mare [,] nici un sacrificiu prea greu."

Nerăbdarea Reginei a sporit în lunile de frustrare. „Pot face întreaga muncă, pot să mă gîndesc la toate detaliile, dar ordinul trebuie dat de Rege", s-a plîns ea o dată în jurnalul său. Era de competenţa lui Ferdinand să-1 trimită pe moştenitorul dinastiei printre soldaţii lor. Aceasta era marea ocazie a lui Carol de a cîştiga încrederea armatei. Tatălui său nu trebuia să i se permită să lase ca aceasta să se risipească în inerţie prostească. Războiul era aproape terminat: „După cum stau acum lucrurile...", a spus ea bărbatului şi fiului ei, „dacă pierdeţi timpul, poate că nu veţi mai^avea o armată la care să vă duceţi!"

înainte de a se întoarce acasă, Regina Măria şi-a vizitat spitalul unde soldaţii erau înnebuniţi din cauza panicii. Unii din răniţi fuseseră deja evacuaţi; cei rămaşi erau îngroziţi la gîndul să fie transportaţi sau, mai rău, să fie lăsaţi să cadă în mîinile duşmanului. De la spital s-a dus la Palatul Cotroceni, „casa care fusese a mea douăzeci şi trei de ani, casa pe care o îmbunătăţisem şi o decorasem, care fusese frumoasă şi iubită. Şi totuşi totul trebuia să fie făcut cu sînge rece, ca şi cum am presupune că nu eram acolo pentru ultima dată". „Cea mai grea despărţire", scria în jurnalul său, „avea să vină. Barbu promisese să vină să fie cu mine... Barbu care, mai mult ca oricine împărtăşise cu mine tristeţea şi durerea şi bucuria... despărţirea de sărmanul meu micmormînt."

Ea a cinat cu familia Ştirbey în mica lor casă de pe domeniul Buftea. Apoi i-a cerut Prinţului Ştirbey să o însoţească în camera lui Mircea: „Ne-am dus acolo împreună, doar noi amîndoi, singuri, şi am aprins o lumînare şi am stat în locul în care a fost patul lui -apoi, în tăcere, fără cuvinte, ne-am amintit de zilele de agonie cînd o luptă de altă natură se dăduse şi fusese pierdută".

Prinţul i-a însoţit pe Regină, copiii ei şi pe soţia şi propria lui familie la trenul de laşi., ‚Ultima persoană căreia i-am spus rămas-bun a fost Prinţul Ştirbey; el s-a înapoiat la Marele Cartier General să fie împreună cu Regele. Cînd ne-am strîns mîinile, ne-am întrebat cînd şi unde ne vom mai întîlni. Nu existau cuvinte cu care să ne exprimăm disperarea."

Capitolul 15

> Prietenia Rusiei a adus românilor mai multe nenorociri decît duşmănia tuturor celorlalte popoare la un loc.
>
> UN ISTORIC FRANCEZ

Trenul cu care era evacuată Regina era ticsit cu membri ai familiei regale, doamne de companie şi familiile lor, Prinţesa Ştirbey şi fiicele ei, servitorii tuturor şi „nesfirşite, nesfîrşite bagaje... Nu ştim unde ne ducem", mărturisea Măria. „Nimic nu este stabilit, niciodată în viaţa mea nu am pornit în felul acesta în necunoscut."

îndată ce au ajuns la gara din Iaşi, aghiotantul Reginei, colonelul Ballif, a plecat să-i caute o locuinţă. Prinţul Ştirbey, „prevăzător întotdeauna", închinase o casă în Iaşi pentru familia sa cu cîteva luni în urmă. Regele aranjase ca el şi Principele Moştenitor să locuiască la Cartierul General al Armatei de la Zorleni, lîngă Iaşi, şi a dat dispoziţii ca noua lui locuinţă să fie mobilată cu lucruri de la Sinaia. Au trebuit să treacă două săptămîni pînă cînd Ballif a reuşit să găsească o casă corespunzătoare pentru Regină şi pentru copiii ei. O dată găsită, aceasta trebuia dotată cu căzi de baie, ciubere şi cuptoare.

Pînă atunci însă, Măria a locuit în tren. Izolată complet de Bucureşti, viaţa ei se desfăşura într-un

cerc închis. Nici o ştire de la Rege, doar cîte un mesaj ocazional de la Ştirbey. Majoritatea eforturilor sale erau îndreptate pentru a combate panica celor din preajmă; o făcea conducîndu-i în lungi plimbări în ritm susţinut în regiunile deluroase din jurul gării.

261

In cele din urmă a primit o ştire — căderea Bucureştiului. Se spunea că Regele, Principele Moştenitor şi armata română se retrăgeau în Moldova. Peste şase zile, Barbu Ştirbey a sosit cu confirmarea înfiîngerii.

Regele a părăsit capitala pe 2 decembrie 1916. A doua zi, Brătianu şi celelalte oficialităţi din guvern au fugit de la Bucureşti la Iaşi, lăsîndu-i pe cetăţenii înstăriţi (cei care aveau mijloace proprii de transport) să-i urmeze cum puteau mai bine. Cei mai puţin norocoşi rămîneau să înfrunte inamicul. Aproximativ treizeci de mii de refugiaţi se îmbulzeau în gară spermei, în van, că un tren îi va duce spre Moldova şi spre siguranţă. Se plăteau şi şase sute de dolari pentru a închiria un taxi, cu toate că şirul de maşini care se întindea din Bucureşti spre Moldova era ţinta favorită a bombardierelor germane.

Diplomaţii se plîngeau de „haosul de nedescris" care a urmat după plecarea Regelui. Guvernul român nu făcuse planuri pentru eventualitatea înfrîngerii. „Ideea de a fi obligaţi să evacueze capitala nu le trecuse prin minte", se plîngea un membru al Legaţiei britanice, silit să ardă documentele guvernului său înainte de a prinde ultimul tren care pleca din Bucureşti.

însărcinat de miniştrii Angliei, Rusiei, Italiei şi Serbiei cu interesele ţărilor lor, ambasadorul american Charles J. Vopicka, cel care preluase deja reprezentarea Germaniei şi a Turciei, a rămas să rezolve treburile guvernului român în exil, precum şi pe cele ale ţării sale. Reprezentant nominal a opt naţiuni suverane, Vopicka a remarcat „panica" ce a urmat fugii lui Ferdinand şi a miniştrilor săi: „.. .oamenii erau foarte îngrijoraţi şi se temeau că duşmanul va omorî mulţi locuitori şi va comite tot felul de crime. Le-am dat asigurări că temerile lor sînt neîntemeiate".

Ambasadorul se înşela. Sosirea unui emisar al generalului Mackensen, cerînd capitularea Bucureştiului, a marcat începutul unui jaf sistematic, efectuat timp de doi ani de către Puterile Centrale. Pe 6 decembrie 1916, la trei luni şi ceva după intrarea României în primul război mondial, germanii ocupaseră capitala.

împăunîndu-se cu uşurinţa victoriei şi dornic să stoarcă prăzi, inamicul înainta în grabă spre văile nurilor Prahova şi Dîmboviţa.

262

•T"

Acolo, la nici o oră de drum de Bucureşti, se aflau terenurile petrolifere de la Ploieşti, bogăţia cea mai de preţ a României.

însă germanii ar fi putut să-şi dea seama că nici românii şi nici aliaţii lor nu le vor permite accesul facil la cele mai bogate zăcăminte de petrol din Europa. Pentru a zădărnici planurile inamicului, englezii îl trimiseseră la Ploieşti, înaintea nemţilor, pe colonelul Şir John Norton-Griffiths, un M.P.* şi inginer renumit. Norton-Griffiths, care ajunsese să fie numit cu respect „omul cu barosul", conducea o echipă de oameni care scoteau din uz instalaţiile petrolifere: sonde, unelte, conducte şi pompe. Conductele subterane au fost înfundate cu fier vechi, burghie, chiar noroi şi pietre. Cisternele de rezervă, care conţineau tot ce mai rămăsese din bogăţia României, au fost aprinse, iar exploziile care au rezultat au aruncat imense bucăţi de oţel în flăcări pe o rază de sute de metri. Cel mai mare rezervor de benzină din Europa, care cuprindea 10J300 de tone, a fost aprins cu o oră înainte de sosirea inamicului, în locul industriei petrolifere prospere pe care se aşteptau să o găsească, germanii au fost întîmpinaţi de un fenomen pirotehnic care, în final, cînd s-a liniştit, a redus Valea Prahovei la un pămînt sterp, ars şi înnegrit sub nori de gaz asfixiant.

Avînd în stăpînire Bucureştiul, inamicul a încercat să compenseze pierderile materiale din alte locuri. Cetăţenilor capitalei li s-a ordonat să cedeze două treimi din proviziile lor Cartierului General

German. La puţină vreme după aceea, au fost constrînşi la o nouă diminuare a propriilor bunuri şi să ofere părţi substanţiale din ceea ce le rămăsese. Toţi soldaţii Puterilor Centrale aveau dreptul să trimită acasă pachete cu provizii în greutate de cinci kilograme, golind astfel oraşul de ceea ce mai exista.

Membrii aristocraţiei care rămăseseră în Bucureşti, majoritatea filogermani, au început să-i frecventeze pe ofiţerii ocupaţiei. Printre ei se afla prietena Măriei, Martha Bibescu. Martha îi spusese Reginei că vrea să rămînă „pentru a gusta orice experienţă de dragul literaturii, chiar şi ocupaţia germană". Măria nu s-a lăsat prostită. „Sînt sigură că Martha va reuşi să se distreze de minune", nota ea în jurnal, „iar «prietenia» ei cu Prinţul

*Membru al Parlamentului sau Poliţia Militară, abreviere în Ib. engl. (n.t).

Moştenitor (al Germaniei) va fi cu siguranţă exploatată în toate privinţele". Fără îndoială că Prinţesa Bibescu pedalase pe vechea loialitate faţă de familia Hohenzolleni în eforturile ei de a-1 alina pe Regele Ferdinand, cu care se implicase într-o legătură romantică înainte de evacuarea Bucureştiului. „Trebuie să fie foarte mîndră că are un Rege chiar şi în vreme de război", a spus Regina. Măria nu-i purtase niciodată pică lui Ferdinand pentru doamnele sale, dar ajunsese să recunoască cum că vechea ei prietenă era „o aventurieră înnăscută."

în timp ce românii colaboraţionişti, precum Prinţesa Bibescu, erau lipsiţi de unele articole de lux, sărăcimea Bucureştiului fusese lăsată fără un minim necesar de bază pentru a supravieţui iarna -căldură, alimente şi mijloacele de a le obţine. „Oricine îşi poate face o imagine de modul în care trăiau şi de suferinţele oamenilor", remarca ambasadorul american, „din faptul că nu aveau combustibil să-şi prepare mîncarea". Casele abandonate de proprietarii lor au fost devastate de soldaţi. Singurele clădiri rămase neatinse erau palatele regale; din respect pentru Regele Carol I, prieten al germanilor, acestea au fost excluse din zonele de acţiune ale spoliatorilor.

Chiar din primele zile ale ocupaţiei s-au primit zeci de plîngeri de jafuri şi violuri, dar autorităţile nu ofereau nici o satisfacţie. Germanii îi învinuiau pe bulgari, care arătau cu degetul spre austrieci, care-i acuzau pe turci. Soldaţii vinovaţi erau imposibil de identificat, deoarece rămîneau în oraş o zi sau două. Iar faptul că poliţia germană, care avea misiunea să menţină ordinea, era condusă de acelaşi căpitan care devenise cunoscut datorită cruzimii sale neobişnuite în Belgia, nu era de natură să aducă liniştea localnicilor.

Pentru că Bucureştiul se afla în stăpînirea nemţilor, guvernul român a fost silit să se stabilească temporar la Iaşi. Aşezat la numai zece mile la vest de graniţa cu Rusia, laşul era fosta capitală a Moldovei. Un oraş de 70 000 de locuitori care oferea adăpost unui număr de aproximativ 230 000 de refugiaţi, înainte de sosirea refugiaţilor, toate clădirile mari fuseseră rechiziţionate de ruşi pentru spitale şi cazărmi. Ofiţerii ruşi trăiau deosebit de bine: erau

îmbrăcaţi în uniforme călduroase, călăreau cai bine îngrijiţi şi depozitaseră, în secret, tot combustibilul disponibil. Se gîndiseră chiar să-şi aducă propriile vaci.

Ceilalţi aliaţi ai României nu fuseseră la fel de prevăzători. Englezii nu găseau o locuinţă şi după cîteva săptămîni li s-a terminat mîncarea. Ministrul francez, care locuia în casa uneia dintre marile familii princiare din România, a descoperit cu oroare că servitorii lui tăiau copacii din parcul public pentru a-i folosi la încălzire. Cînd a mărturisit acest lucru primarului oraşului Iaşi, acesta nu a fost cîtuşi de puţin tulburat. „Nu sînteţi primul care taie arborii din grădinile publice", i-a spus primarul. „Membrii propriului nostru guvern au facut-o înaintea dumneavoastră."

Fiind singura membră a familiei regale uşor accesibilă supuşilor ei, Regina Măria a avut o perioadă grea în primele zile ale şederii la Iaşi. „Toţi veneau la mine, şi ieşenii şi străinii, şi toţi aveau un motiv de care să se plîngă sau pentru care să protesteze... tot ce puteam face era să nu-mi pierd capul... şi eu însămi eram o refugiată fără locuinţă proprie, cu majoritatea posesiunilor mele materiale lăsate la Cotroceni, iar ceea ce aveam cu mine era încă împachetat în cufere mari în tren... Eu, Regina, nu aveam unde să mă duc,

deci cum puteam eu da ajutor?"

Jurnalul Măriei, de obicei un exemplu de optimism, plin de spirit chiar şi în condiţii de stres, cuprinde în acest stadiu al războiului o serie de lamentaţii care culminează cu o invocaţie către Dumnezeu, intitulată „Rugăciunea unei regine". Mîndră de retorica ei, Regina a inclus întreaga rugăciune în autobiografiile ei. Este interesantă de citit astăzi nu pentru valoarea ei morală sau literară pe care o presupunea Regina, ci pentru ce ne spune despre Regina României şi neamurile ei de regi din Europa -acei oameni care credeau sincer că Atotputernicul a întins mîna din ceruri pentru a-i instala personal pe tronurile lor şi, dacă este implorat cum trebuie, poate să-i menţină în acel loc: „... .Tu ai făcut să-mi strălucească chipul în fata celor umili din această lume, Tu ai pus purpură pe umerii mei şi coroana pe fruntea mea, şi Tu mi-ai poruncit să le port ca şi cum nu ar fi o povară... La Tine vin, să te implor, Dumnezeu atotputernic! Dă-mi puterea să înfrunt soarta, să învîng orice teamă, să dau piept cu orice furtună... Şi

265

dacă cineva îşi aminteşte de mine pe pămîînt, fie ca el să mă vadă cu zîmbetul pe buze, cu mîna întinzîndu-i un dar şi cu ochii luminaţi de credinţa care mută şi munţii din loc".

Din fericire pentru România, această grijă excesivă pentru imaginea ei ca Regină a impulsionat eforturile Măriei în timpul războiului. Dacă stilul Reginei era bombastic şi declamator, acţiunile ei în schimb au fost lucide şi practice, în ciuda devastării aproape totale a României, Măriei nu i-a trecut nici o clipă prin minte că Antanta nu va triumfa în cele din urmă. în acest scop şi-a propus să-1 încurajeze personal pe Rege, să menţină guvernul intact şi lucid şi să cîştige simpatia aliaţilor României.

Ea a iniţiat o campanie pentru a reabilita imaginea Regelui înfrînt, diminuînd puterea lui Brătianu. Primul-ministru trebuia silit să includă în guvernul liberal cîţiva membri ai Partidului Conservator susţinători ai Antantei. Regele însuşi trebuia să deschidă lucrările Parlamentului. Prinţul Ştirbey 1-a ajutat pe Rege să scrie o scrisoare în acest scop. Cînd Brătianu a primit-o, a venit imediat să o vadă pe Regină. Ei au petrecut împreună „o oră şi jumătate extrem de neplăcute", timp în care Brătianu a informat-o pe Măria că el este „obişnuit cu puterea şi intenţionează s-o păstreze... îmi dădeam seama foarte clar că venise să mă zdrobească cu superioritatea lui pe mine, femeia, şi să mă facă să înţeleg că, dacă ar fi să fim adversari, eu voi avea de pierdut".

Regina nu a abandonat, şi Parlamentul în exil, reconvocat la sfîrşitul lunii decembrie, a fost deschis de Rege. Tema cuvîntului său de deschidere, discutată cu atenţie, dacă nu chiar dictată de Ştirbey şi Măria, era necesitatea unui guvern de coaliţie şi aceea de a se împărţi pămînt soldaţilor ţărani. Cu Prinţul Ştirbey acţionînd în culise, s-a ajuns la o soluţie de compromis -un Cabinet în care intrau Take lonescu şi încă trei membri ai altor partide politice.

Din arena politică, Măria a trecut la organismul militar. Pentru a contracara corupţia Partidului Liberal, ea a încercat să mărească autoritatea armatei şi 1-a recomandat pe generalul Prezan, un erou al campaniei din Transilvania, în locul şefului de Stat major al lui Brătianu: „După părerea mea, doar o guvernare militară cu adevărat cinstită ar putea pune ordine în administraţia noastră

266

ticăloasă". La mijlocul lunii decembrie, Prezan era noul şef de Stat Major al României.

Iama 1916-1917 a fost cea mai rece din ultimii cincizeci de ani. în condiţiile în care laşul avea o populaţie de peste trei ori mai mare decît în mod normal, iar oamenii erau la concurenţă între ei şi cu ruşii pentru provizii, nu este de mirare că pînă şi reprezentanţii privilegiaţi din comunitatea diplomatică se luptau pentru alimente şi combustibil. „După cîteva luni", spunea un membru al Legaţiei britanice„„nu mai existau conserve şi oamenii au început să moară de foame ca muştele. Curînd s-au dezlănţuit tifosul, variola şi alte epidemii şi... peste trei sute de mii de oameni au murit în judeţ din aceste cauze... Datorită lipsei mijloacelor de transport şi stării drumurilor - adînc îngropate sub zăpadă -, combustibilul lemnos s-a epuizat curînd; nu exista nici un pic de cărbune. Apogeul a venit în februarie 1917, cînd temperaturile fiind aproape de zero grade, nu am avut nici un fel de combustibil şi nimic altceva de mîncare decît fasole."

Fasolea era mîncarea principală şi în familia regală. Principesa Ileana, care avea opt ani în perioada aceea, a suferit de o lipsă de vitamine pe care nu a înlăturat-o complet niciodată după aceea. Şaizeci de ani

mai tîrziu, încă îşi amintea că „dorise sincer să poată trăi fără să mănînce, pentru că mîncarea avea un gust atît de neplăcut". Vizitatorii la Cartierul General al Armatei erau dezgustaţi de masa de prînz, invariabil aceeaşi: supă cu fărîme de carne de cal şi de varză, porumb, o bucăţică de pîine neagră şi cafea neagră făcută din ghindă uscată.

Doar membrii comunităţii diplomatice, generalii şi familia regală erau norocoşi. Căruţe trase de cai treceau regulat pe străzile laşului încărcate cu trupurile bărbaţilor, femeilor şi copiilor care îngheţaseră sau muriseră de inaniţie afară, pe trotuare, pentru că, potrivit unui raport al Crucii Roşii, „nu aveau unde să moară înăuntru". Printre soldaţi, rata mortalităţii era chiar şi mai mare. Scoşi în convalescenţă din spitalele supraaglomerate, ei rătăceau pe străzile acoperite cu gheaţă, „doar umbre de oameni care aşteptau alinarea morţii".

Cînd Regina Măria a sosit la Iaşi în luna decembrie, a găsit

spitalele organizate în grabă într-o stare de haos, soldaţii murind nu ca urmare a rănilor, ci din cauza pneumoniei de care se îmbolnăveau în frigul din încăperile neîncălzite. Pentru că nu existau lemne pentru a încălzi apa şi a spăla pansamentele, nefericiţii erau acoperiţi pe jumătate şi rănile le erau bandajate cu rumeguş sau cu o pînză atît de murdară, încît se infectau cu uşurinţă. Adesea nu aveau nimic de mîncare, iar brutăriile nu aveau combustibil pentru a coace pîinea. La marginea laşului exista lemn, tăiat şi gata pentru a fi adus în oraş, dar apatia politică împiedica transportul.

Regina, mînioasă, a convocat un grup de miniştri şi pe generalul Prezan care au promis că guvernul şi armata vor coopera pentru a grăbi transportul combustibilului dătător de viaţă. Rămînea însă problema igienei publice şi a pericolului de boli infecţioase, în special tifosul, care fusese răspîndit de puricii aduşi de săpătorii de tranşee mongoli veniţi împreună cu armata rusă. Cu o proporţie de însănătoşire de 17%, această boală epidemică ce începuse să se răspîndească făcea ca toate celelalte urgenţe să devină nesemnificative.

După unele dificultăţi cu partidul lui Brătianu, Regina Măria a reuşit să obţină numirea unui vechi prieten din timpul războaielor balcanice, dr. Cantacuzino, ca şef al unei organizaţii sanitare, dar era prea tîrziu pentru a opri tifosul virulent. Epidemia începuse deja să decimeze rîndurile soldaţilor, deoarece în spitalele neîncălzite şi supraaglomerate răniţii erau aşezaţi cîte trei în pat, indiferent de boala pe care o aveau. In februarie, tifosul se dezlănţuise, agravat şi de faptul că transporturile de medicamente trimise României de către Franţa erau reţinute în Rusia, considerate echipament militar. Echipamentele sanitare nu au sosit în Iaşi pînă cînd trenurile escortate de ofiţeri de la Misiunea militară franceză nu au fost trimise în Rusia pentru a le aduce.

După opinia ministrului francez, contele de Saint-Aulaire, laşul era „doar primul cerc al iadului". Pe frontul din Moldova, unul dintre ofiţerii Misiunii franceze inspectase un regiment de două mii două sute de soldaţi români, dintre care o mie opt sute erau bolnavi. Rare erau cazurile cînd aceşti soldaţi se însănătoşeau, deoarece alimentele lipseau, iar ei locuiau în barăci de lemn sau în tranşee pline de păduchi.

Soldaţii ruşi, care fuseseră imunizaţi împotriva tifosului, sufereau în special de boli venerice. Ei mărşăluiau prin Moldova constituiţi în regimente. Ofiţerii, însoţiţi de soţiile şi iubitele lor îmbrăcate ca infirmiere sau călugăriţe, îi urmau în maşini. După maşini veneau camioanele pline cu lăzi de şampanie şi alte delicatese, iar pentru şefii de State majore, serviciile de masă proprii.

Conducătorii militari ruşi au profitat de înfrmgerea românilor în Muntenia pentru a prelua apărarea Moldovei. In ciuda faptului că deţineau efective superioare, au evacuat imediat Dobrogea. „Fără să tragă un singur glonţ", spunea plin de amărăciune ministrul francez, „ei au abandonat poziţii acoperite de trei linii de tranşee şi cincisprezece garduri de sîrmă ghimpată". Oferind duşmanului Dobrogea, ruşii au cedat şi linia Dunării, singura cale de aprovizionare a României pentru poporul ei înfometat.

La începutul lunii decembrie, Măria a primit prima scrisoare de la Ducesa de Coburg, de la începutul războiului, în toată perioada bolii lui Mircea, la moartea lui şi la căderea Bucureştiului, Ducesa a păstrat o tăcere deplină, în ciuda rugăminţilor constante ale fiicei sale de a păstra legătura. La o săptămînă după sosirea ei la Iaşi, Regina a primit în cele din urmă o scrisoare - o diatribă crudă, acuzatoare, pe opt

pagini, în care Ducesa anunţa că se „hotărîse să nu-i scrie" lui Missy în perioada războiului şi şi-ar fi ţinut legămîntul dacă nu ar fi intervenit „durerea teribilă" a morţii lui Mircea. „Oh! de ce, de ce ai început acest război?" întreba acuzator Ducesa. „.. .dintre toate, răul cel mai mare este că ei te acuză *pe tine* în mod special ca fiind elementul principal care a determinat izbucnirea lui!… Cu greu aş fi putut crede vreodată, în zilele tinereţii mele, că o fiică a mea se află în fruntea unui astfel de eveniment - cea care a fost draga mea Missy, blondă şi liniştită, raza de soare a casei noastre... Dar toată Germania spune că tu, numai tu ai îndemnat la război, din încrederea nebunească şi oarbă în Antantă".

„Cum poate ea crede cu adevărat că eu sînt răspunzătoare pentru acest război?" spunea Regina. „Şi ea, o rusoaică, afectată atît de tare că ne-am aliat cu fosta ei patrie!"

Cruzimea mamei sale a fost însă compensată de sosirea surorii sale Ducky. Marea Ducesă Kiril, care aducea provizii şi medicamente foarte trebuincioase, a venit cînd Regina era, ‚absolut

269

disperată, cînd nenorocirile ne loveau din toate părţile". Măria s-a bucurat pe deplin de acest scurt moment de caldă prietenie cu sora ei cea mai iubită.

Sora Reginei a fost întîmpinată şi de premierul şi ministrul de Externe al României*, Brătianu, care s-a folosit de Marea Ducesă pentru a trimite direct mesaje Ţarului. Era evident că întregul viitor al României depindea acum în totalitate de ruşi - de acei mujici masivi şi viguroşi care se topeau la apropierea inamicului. „Toţi par să fie de acord că singura noastră speranţă rămîne Nicky...", spunea Măria, „din toate părţile continuu să fiu presată, declarîndu-se că trebuie să menţin relaţii apropiate, afectuoase cu el." Măria a trimis-o pe sora ei înapoi în Rusia cu instrucţiuni de la Brătianu şi o scrisoare personală importantă adresată Ţarului.

Cererile oficiale de cooperare militară trimise de Regina Măria Ţarului Rusiei cuprindeau descrieri pline de indignare ale inegalităţii dintre soldaţii ei şi cei ai lui Nicolae al II-lea. „Ruşii tăi, îi spunea lui Nicky, nu luptă, ci ne jefuiesc depozitele de unde ei primesc un kilogram de pîine şi şase sute de grame de carne pe zi; soldaţilor mei, care luptă cît doi, nu li se îngăduie să primească decît trei sute de grame de făină pe zi şi trei sute de grame de carne de două ori pe săptămînă."

Un grup de prieteni apropiaţi ai Măriei hotărăsc că Regina însăşi trebuie să meargă în secret în Rusia pentru a-l ruga pe Ţar să-şi oblige trupele să nu-şi părăsească poziţiile, îmboldiţi de ştirea că, în mijlocul unui atac crucial recent, ruşii se retraseseră fără să lupte, ei au asaltat-o pe Măria cerîndu-i să se întîlnească cu Nicolae al II-lea în persoană. Cînd, în ziua de Crăciun, ruşii au compromis o nouă operaţiune militară, Regele, Regina şi Prinţul Ştirbey au trimis după Brătianu şi Take Ionescu pentru a discuta planul cu ei. Ionescu s-a declarat în favoarea ideii; Brătianu a vorbit împotrivă motivînd că nu este de demnitatea Reginei. Măria a răspuns că „o Regină nu este niciodată umilită, cu excepţia cazului cînd *se simte* umilită". Primul-ministru a consimţit în cele din urmă să trimită o telegramă ca să vadă dacă ar fi acceptată o vizită a Reginei la St. Petersburg.

Dar a doua zi a ajuns la Iaşi zvonul că la Curtea Rusiei sînt tulburări; Rasputin fusese ucis şi familia imperială se revoltase

*E1 preluase ambele funcţii în cabinetul din vremea aceea.

270

împotriva împărătesei, *„...se* întîmplă ceva straniu şi îngrozitor", nota Măria în jurnalul ei, „cu siguranţă că va fi un moment dificil pentru sosirea mea". A stat de vorbă cu ministrul rus care a confirmat ştirea morţii lui Rasputin, avertizînd-o că, şi dacă l-ar convinge pe Ţar, „pericolul îl reprezintă împărăteasa, care are un dar minunat de a turna apă rece peste toate planurile entuziaste". Două zile mai tîrziu, Ducky scria pentru a spune că nu este momentul ca Măria să plece în Rusia. Atmosfera în familie era „prea încordată". S-a hotărît ca în locul ei să fie trimişi Brătianu şi Principele Moştenitor.

Vizita lor nu a avut succes, în discuţiile anterioare cu Antanta, şiretul premier român avusese întotdeauna ceva de negociat -aderenţa ţării sale la cauza Aliaţilor; acum era redus la situaţia de a cere, iar Brătianu manifesta o profundă nemulţumire în rolul celui care imploră. El a încercat să convingă guvernul Ţarist, pe cale de a se fărîmiţa, să-şi reia ofensiva; s-a folosit de o Conferinţă interaliată care se deschisese în februarie la St. Petersburg pentru a încerca să inspire simpatie faţă de conaţionalii săi şi pentru a-şi întări prestigiul ştirbit în ţară. Ruşii erau ostili pînă la refuz, iar delegaţii la conferinţă erau prea

preocupaţi de criza apocaliptică din Rusia, care îi îngrijora, pentru a acorda atenţie pledoariilor lui Brătianu

Indiferenţi faţă de soarta României, dar conştienţi că pierderea Moldovei ar pune în pericol Rusia însăşi, ofiţerii de la Marele Stat Major Rus au emis în cele din urmă ordinul de a trimite trupe pentru a menţine linia Şiretului -un front de 500 de kilometri care se întindea ca un arc de la vărsarea Şiretului în Dunăre, la sud, şi apoi spre nord-vest prin Carpaţi. Anul Nou 1917 i-a găsit pe români înghesuiţi în colţul nord-estic al Moldovei, protejaţi de Dunăre la sud şi de piscurile acoperite de zăpadă şi mişunînd de lupi ale Carpaţilor, la vest. în cele din urmă, însă, se trasase o linie şi inamicul fusese oprit. România şi-a trimis rezervele de aur, arhivele şi bijuteriile Coroanei la Moscova pentru a fi păstrate în siguranţă. Germanii, după ce îi reduseseră pe români la incapacitate militară pentru multe luni, erau liberi să-şi trimită trupele în altă parte.

Ameninţarea luptelor imediate fiind înlăturată, Regina Măria a abordat o problemă personală care o sîcîia de cîtăva vreme. Cu doi ani în urmă, la începutul primului război mondial, Prinţul

Moştenitor Carol revenise în ţară după încheierea instruirii militare la Potsdam. Perioada petrecută în armata germană îi cizelase manierele, dar nu-i temperase opinia exagerată în legătură cu propria persoană. Recent se îndrăgostise de Zizi Lambrino, o tînără din aristocraţia română. Această poveste de dragoste, ca şi cea dintre tatăl său şi Elena Văcărescu, cu un sfert de secol în urmă, nu trebuia să aibă finalitate. Cei care elaboraseră Constituţia României, temîndu-se că un clan sau o facţiune din România ar putea obţine controlul asupra tronului, au interzis anume căsătoria dintre membrii Casei regale şi supuşii acesteia, în condiţiile în care România se clătina pe muchia înfringerii totale, iar duşmanii dinastiei o învinovăţeau pe Regina de origine engleză pentru acest dezastru, era deosebit de important ca întreaga familie regală să se comporte conform legii, în acest scop, Măria 1-a trimis pe Carol cu Brătianu la St. Petersburg, unde primul-ministru a trecut în revistă posibilităţile unei căsătorii în Rusia. Acum Regina era confruntată cu problema atitudinii faţă de Carol la întoarcerea lui.

Ca şi alţi membri ai clasei privilegiate, Zizi Lambrino şi mama ei emigraseră la Iaşi. Ele locuiau într-o singură cameră, din care Principele Carol o răpea pe iubita lui pentru lungi excursii cu Rolls-Royce-ul său şi partide de bridge cu prietenii. Pentru a se vedea mai des cu Carol, Zizi s-a alăturat unui grup de doamne care munceau în palatul provizoriu al Măriei. Fosta sală de bal din noul cămin al Reginei fusese transformată în cameră de lucru, unde femei din nobilime coseau lenjerie şi tricotau ciorapi pentru soldaţi. Zizi lucra de la 5 la 7 după-amiază. La sfîrşitul porţiei zilnice de muncă, ea se întîlnea cu Principele Carol într-o grădiniţă de lîngă intrare.

Măria trebuie să fi fost conştientă de aceste aranjamente, pentru că la mijlocul lunii februarie a cerut permisiunea Regelui de a-1 aduce pe Carol să locuiască cu ea, unde putea să-1 supravegheze, în loc să rămînă la Cartierul General al Armatei, cu tatăl său neatent. Regina avea mari speranţe pentru fiul ei. Ştia că este răsfăţat şi îngîmfat, dar îi admira simţul practic şi perseverenţa. „Este muncitor şi ştie să organizeze... El are tenacitatea care i-a lipsit întotdeauna tatălui său şi are o părere mult mai bună despre propriile sale posibilităţi."

Pentru a profita de aceste calităţi, Regina a aranjat să-1 trimită pe Principele Moştenitor prin Moldova ca „să inspecteze, să

cerceteze, să cunoască starea lucrurilor". S-a asigurat că este „încărcat cu daruri; doream ca fiul meu să fie mai bine cunoscut şi mai iubit". Dar după ce a terminat de îndeplinit însărcinările mamei sale, Carol s-a grăbit să se întoarcă la Zizi. Primăvara, Regina a aflat că Principele Moştenitor este criticat în cercuri largi pentru lipsa de implicare personală în război. Nu a fost surprinsă: „am încercat cu toată puterea să-1 determin să-şi facă datoria şi am primit atît de puţin ajutor", spunea ea. Pentru că Regele nu voia să ia atitudine, Măria 1-a trimis pe Prinţul Ştirbey să stea de vorbă cu Principele Moştenitor. A fost încîntată de rezultatele convorbirii lor. „La masă, Carol a anunţat... că va pleca luni la Botoşani (un oraş la nord de Iaşi). Sper că treptat Carol se va... deprinde să muncească serios şi constant."

Ca mulţi alţii, în timpul iernii Măria s-a îmbolnăvit de gripă şi a fost silită să petreacă vreo cîteva săptămîni în pat. Prinţul Ştirbey s-a îmbolnăvit şi el. „Sînt foarte tristă că nu pot să-1 văd", nota Măria în jurnal, „el este întotdeauna ajutorul şi sfătuitorul meu." Măria conta pe vizitele lui Barbu din fiecare

seară- ore liniştite în care discutau noutăţile zilei; făceau programul Regelui şi îşi citeau cu glas tare unul altuia la o ceaşcă de ceai. Frustrată de influenţa liniştitoare a lui Ştirbey, Măria se găsea antrenată în certuri lungi, „sterile" cu soţul ei. „CuNando vorbim şi iar vorbim, pînă cînd, în cele din urmă, se enervează pe toţi şi pe toate şi nu ajungem la nici un rezultat!" se plîngea ea în jurnal.

In timpul lungii sale convalescenţe, Regina a avut timp să reflecteze la situaţia din afara laşului, care devenea din ce în ce mai grea. Armata română, obligată să abandoneze sat după sat în retragerea ei, îşi lăsase în urmă proviziile care fuseseră rapid „devorate" de ruşi. „Scoteau întotdeauna bani să plătească", scria Măria, „iar apetitul lor era enorm. Ţăranii, care nu-şi dădeau seama că în scurtă vreme banii vor fi inutili pentru că nu va mai fi nimic de cumpărat, îşi vindeau totul fără rezerve!... Ca lăcustele pe vremuri, aceşti ruşi cu mişcări încete, bine hrăniţi, tenaci, cu pielea de culoarea pămîntului... care fuseseră întîmpinaţi ca nişte salvatori, se transformaseră într-un mare pericol pe care nimeni nu-1 anticipase."

Cît de periculoşi aveau să devină aceşti soldaţi ruşi, nici măcar
Regina nu începuse încă să realizeze. ,

Capitolul 16

O dinastie străină este o plantă delicată.

ION LAHOVARY

în acest stadiu al războiului, slabele şanse ale României de a-şi compensa pierderile depindeau în totalitate de cooperarea cu Rusia, singurul ei aliat neînvins din Est. Dar aceasta se întîmpla în 1917, anul revoluţiei ruse. De la răsturnarea Ţarului, în martie, pînă la lovitura de stat bolşevică din noiembrie, prăbuşirea vechii orînduiri, care a schimbat cursul istoriei, a zădărnicit speranţele României într-o revanşă militară şi aproape a distrus şi monarhia din România.

La începutul anului 1917, Ţarul era încă la putere, avînd şi funcţia de comandant suprem la Cartierul General al armatei ruse. Lăsată să se descurce singură în capitală, Ţarina a dat Ministerul de Externe pe mîinile lui Boris Sturmer, un favorit al lui Rasputin cunoscut pentru vederile sale progermane, făcînd astfel credibile zvonurile despre trădare la nivelul eşaloanelor superioare ale guvernului şi chiar în palat. Moralul soldaţilor şi civililor ruşi fusese subminat de pierderile grele suferite pe front şi de lipsurile teribile din ţară, care puteau fi puse pe seama ineficientei şi corupţiei guvernului Ţarist. Nici chiar asasinarea geniului rău al Ţarinei, Rasputin, la 30 decembrie 1916, nu fusese suficientă pentru a da satisfacţie trupelor descurajate şi poporului mînios.

La 8 martie 1917, la Petrograd* au izbucnit greve şi revolte.

*La începutul războiului St. Petersburg primise acest nou nume pentru a se şterge orice nuanţă de limba germană.

„Azi au avut loc unele tulburări", comunica ambasadorul englez la Londra, „dar nu este ceva serios." Ambasadorul englez nu era singurul dintre occidentali care interpreta greşit începutul revoluţiei. Presupunînd că revolta nu era decît un protest la adresa represiunilor ţariste şi sperînd că un nou guvern la Retrograd va produce un mecanism militar mai eficient, aliaţii occidentali ai Rusiei au întîmpinat cu bucurie această revoluţie, fără să-şi dea seama că ruşii demonstrau de fapt chiar împotriva războiului. Lloyd George a trimis revoluţionarilor o telegramă de felicitare. Woodrow Wilson, care era pe punctul de a angaja Statele Unite în conflict, a salutat evenimentele din martie 1917 ca o „ştire încurajatoare". Românii nu împărtăşeau însă entuziasmul aliaţilor lor. „Ce se va întîmpla cu noi dacă lucrurile vor merge prost în Rusia nici măcar nu se poate imagina", nota Regina Măria. „Ar însemna dezastru total şi iremediabil, ar însemna sfîrşitul!"

La 15 martie, Ţarul a abdicat în numele său şi al fiului său care suferea de hemofilie. Regele şi Regina României au trimis o telegramă de compasiune, la care au primit răspuns imediat. „Vă mulţumesc amîndurora din inimă pentru mesajul vostru emoţionant...", scria Ţarul detronat. „Fie ca Dumnezeu să vă binecuvînteze pe voi şi poporul român şi să vă acorde victoria finală şi realizarea tuturor aspiraţiilor

voastre."

Măria a fost impresionată de răspunsul lui Nicky. „El a pierdut totul... dar într-un ultim mesaj de prietenie ne doreşte o soartă mai bună." Sentimentele ei faţă de Alexandra nu erau însă mai caritabile decît fuseseră pînă atunci: „Ce moment pentru această femeie care prin fanatismul ei a cauzat această criză; ea, care nu a vrut să asculte de nimeni altcineva decît de Rasputin".

Pentru că nimeni nu prevedea încă sfîrşitul tragic al Ţarinei, trebuie să fi fost o mare uşurare pentru Măria să-şi exprime ostilitatea faţă de verişoara ei, care o făcuse întotdeauna să se simtă inferioară, în plus, Regina României era conştientă că alţii făceau comparaţii şi cu siguranţă că auzise referirile la Barbu Ştirbey ca „Rasputin al României". Verigile lanţului de comandă din România erau similare cu cele din Rusia de dinainte de revoluţie: de la consilierul Reginei, prin Regină la Rege. Diferenţa era între autorii iniţiali. Măria ştia că îşi alesese un mentor mai bun decît verişoara ei. Prinţul Ştirbey era un aristocrat cu un acut simţ de autoconservare, nu un ticălos mistic.

> 275

La 16 martie Guvernul Provizoriu a preluat puterea Ia Petrograd. La Iaşi, lecţia nu era greu de dedus. Monarhia din România trebuia să iniţieze reforme „de sus" pentru ca poporul să nu importe revoluţia de dincolo de graniţă. La trei săptămîni de la abdicarea Ţarului, Măria, Ştirbey şi Ferdinand au pregătit un discurs pentru a fi rostit de Rege în faţa soldaţilor, în care anunţa reforma agrară şi reforme politice. Ferdinand a plecat pe front pentru a rosti personal mesajul. Era un mesaj simplu, elocvent şi aşteptat de ani de zile: „Fii de *ţărani,* care cu braţele voastre aţi apărat pămîntul pe care v-aţi născut, pe care aţi trăit, eu, Regele vostru, vă spun că pe lîngă recompensa victoriei care va aduce fiecăruia dintre voi recunoştinţa naţiunii, aţi cîştigat dreptul de a fi stăpîni, într-o măsură mai mare, ai acestui pămînt pe care aţi luptat. Vi se va da pămînt... şi veţi lua o mai mare parte la treburile publice".

De asemenea, Regele a fost „convins" să „acţioneze repede" în privinţa situaţiei evreilor din România. Aceşti oameni care fuseseră multă vreme supuşi unor persecuţii intense erau, natural, susţinători ai mişcării revoluţionare. La scurtă vreme după acest discurs rostit în faţa soldaţilor, Regele a primit o delegaţie a evreilor, cărora le-a promis că „toţi cei care şi-au vărsat sîngele pentru ţară vor fi trataţi ca egal cînd războiul se va încheia".

Aceste proclamaţii oportune au contribuit la neutralizarea numeroaselor pericole care ameninţau dinastia, planînd ca nişte nori asupra României învinse, şi i-au neutralizat pe oamenii politici ambiţioşi, tentaţi să folosească febra revoluţionară pentru a-şi spori propria putere. „Prinţul Ştirbey...", nota Măria, „a fost cel care 1-a încurajat cel mai mult pe Rege să vorbească trupelor... înainte ca alţii să poată lua iniţiativa din mîinile lui."

Pentru a combate „jena din ce în ce mai puternică" şi a-şi face datoria de suveran, Regina şi-a intensificat activitatea organizatorică şi de încurajare a bolnavilor şi răniţilor. „Cred", scria ea, „că există puţine regine care au văzut asemenea lucruri, care au fost în locuri de o mizerie atît de abjectă şi de neimaginat."

Măria era într-adevăr omniprezentă, aşa cum pretindea cu netulburată lipsă de modestie. Ea a făcut ordine în triajul din gara laşului - nişte barăci întunecoase, reci şi rău mirositoare unde

276

răniţii zăceau pe podele, plini de păduchi, pînă li se găsea loc într-unul din spitalele supraaglomerate. Cînd nu era la triaj, Regina vizita spitalele, îmbrăcată în uniforma albă a maicilor infirmiere, cu crucea albă de email a Măriei la gît, atîrnată pe o panglică portocalie, Regina trecea printre rîndurile de paturi de campanie oprindu-se la fiecare pentru a oferi un pachet de ţigări, o carte de rugăciuni sau, cazurilor celor mai grele, o bucată de pîine pe care o tăia ea însăşi şi o ungea cu gem. Pentru răniţii sau muribunzii care doreau o cruce sau o icoană, Măria avea la îndemînă o întreagă provizie în imensul buzunar al şorţului ei. Ea însăşi a spălat ochii unui soldat al cărui chip fusese „făcut bucăţele" şi căruia i se lipiseră pleoapele.

Regina a refuzat să poarte mănuşi de cauciuc ca infirmierele din spitale pentru cei bolnavi de tifos. Şi nici nu a ezitat să întindă mîna celor pe moarte care doreau să-i strîngă mîna sau să i-o sărute. Cînd o doamnă de companie temătoare i-a amintit că doctorii le cereau să poarte mănuşi, ea a replicat cu dispreţ: „Cum aş putea să le cer să sărute cauciuc!" Seara tîrziu, la întoarcerea acasă, ea intra complet îmbrăcată şi cu cizmele de cauciuc într-o căldare cu apă clocotită în care îşi lăsa hainele pentru a omorî păduchii.

Măria scria articole încurajatoare pentru ziarul cel mai popular în rîndul trupelor şi definitiva al doilea

volum al unei cărţi de călătorie sentimentală prin România, intituată *Ţara pe care o iubesc,* în aprilie a publicat un mesaj în cîteva reviste americane, facînd apel la înţelegere şi ajutor material.

A scrie devenise o preocupare din ce în ce mai interesantă pentru Regină. De cîtva timp publica basme pentru copii. Acum îşi canalizase talentele în domeniul relaţiilor publice şi al propagandei. Scria întotdeauna repede şi spontan. Deşi descrierile înflăcărate ale calvarului României ar fi avut de profitat la o revedere ulterioară, mai critică, Măria reuşea adeseori să prindă detaliul emoţionant care dădea viaţă imaginilor şi pregnanţă povestirilor sale.

De obicei scria dimineaţa devreme, deşi uneori îşi relua munca seara, cu cina aşteptînd-o pe tavă lîngă pat. La 6 dimineaţa era deja pe drum, vizitîndu-i pe soldaţii din oraş şi din afara acestuia. Se afla tot timpul în mişcare, mergînd pe front sau călătorind

spre oraşe ca Bacău, Oneşti, Roman, petrecînd zile întregi în spitale improvizate, unde tunurile bubuiau la numai cîţiva paşi distanţă. Avea grijă ca maşina ei să fie încărcată cu provizii pentru a putea oferi ajutor imediat pe drum. Deoarece începuseră să sosească alimente, îmbrăcăminte şi medicamente de la Crucea Roşie Aliată, Măriei îi plăcea să le ofere direct, personal, prizonierilor de război pe care îi întîlnea pe drum sau evreilor flămînzi din Iaşi, precum şi propriilor ei soldaţi. Cînd dezgheţul a deschis drumurile, Regina aplecat spre satele de munte cu provizii pentru ţăranii şi soldaţii care, prin miracol, supravieţuiseră iernii.

Pe măsură ce primăvara şi revoluţia rusă înaintau, problemele în legătură cu foametea şi tifosul au trecut pe planul doi datorită pericolului pe care îl reprezentau soldaţii ruşi încartiruiţi în Moldova. Pasivi pe cîmpul de luptă, ruşii deveniseră aroganţi, nedisciplinaţi şi din ce în ce mai agresivi în zonele demilitarizate. Bande ostile puse pe jaf hoinăreau după voie prin ceea ce rămăsese din România neocupată.

Pentru a sărbători ziua de l Mai, soldaţii ruşi au pornit în marş spre închisorile din Iaşi pentru a-i elibera pe „martirii cauzei poporului". După ce i-au eliberat pe prizonieri - atît pe deţinuţii politici, cît şi pe criminali -, ei au plecat spre palatul provizoriu pentru a cere răsturnarea dinastiei Hohenzollem. Din fericire pentru Ferdinand şi Măria, strigătele lor nu au fost urmate de acţiune, deoarece guvernul în exil votase să nu se opună rezistenţă nici chiar dacă palatul însuşi ar fi atacat.

Cinci zile mai tîrziu s-a descoperit o nouă încercare de a-i detrona pe Rege şi Regină. Acţiunea fusese instigată de comitetul muncitorilor din Petrograd, care ordonase extremiştilor din Iaşi să ia cu asalt palatul şi să-i captureze sau să-i ucidă pe suverani şi pe copiii lor. Take lonescu, care acţiona ca premier în absenţa lui Brătianu, a apelat la miniştrii străini care au garantat intervenţia ofiţerilor Aliaţi încartiruiţi la Iaşi. Aceşti soldaţi, a căror convingere a fost „întărită cu o anumită generozitate bine direcţională", i-au dezarmat pe aspiranţii la crimă.

La mijlocul lunii mai, Regina, care de la începutul revoluţiei nu avusese nici o veste de la Ducky, a primit de la ea o scrisoare lungă şi tristă. Pornind în fruntea Gărzilor navale spre Palatul

Tauride, soţul lui Ducky, Marele Duce Kiril, fusese printre primii care îşi manifestaseră devotamentul faţă de noul guvern provizoriu, par curînd a devenit clar că în Rusia nu mai era loc pentru rudele Ţarului căzut. Ducky era furioasă şi foarte amantă.

Şi Măria era conştientă că, o dată cu abdicarea lui Nicolae al II-lea scăzuse şi prestigiul ei. „Asta schimbă complet lucrurile pentru Nando şi pentru mine, dar mai ales pentru mine... Eu eram cea care putea obţine cu uşurinţă cîte ceva de la Ţar. Eu* puteam fi de un real folos ţării mele, dar acum s-a terminat."

La sfîrşitul verii Regina a primit o scrisoare de la mama sa, care auzise că Ţarul şi familia lui fuseseră „expediaţi în miez de noapte spre o destinaţie necunoscută! Fie ca Dumnezeu să se îndure de ei!" scria Ducesa de Coburg. De cînd România fusese înfrîntă, Ducesa se îmblînzise faţă de fiica sa, asigurînd-o pe „draga Missy" că se gîndea la ea tot timpul. „Dumnezeu să te binecuvînteze şi să te apere în încercările tale cumplite", scria ea, „mă rog pentru tine şi te iubesc!" Ducesa spunea că admiră „curajul" fiicei sale „de a vizita toate cuiburile de boală şi nenorocire", dar o prevenea să-şi ţină copiii la distanţă sigură de o contaminare posibilă.

Măria a făcut exact contrariul, încurajîndu-i pe copiii ei să împărtăşească mizeria poporului şi a soldaţilor. Era deosebit de încîntată de manifestările Marioarei, care avea pe atunci şaptesprezece ani. Fata începuse să lucreze într-un spital în apropierea liniilor frontului, unde era fericită şi mulţumită. Regina i-a fîcut o vizită şi a fost foarte încîntată de acest copil care muncea bine alături de celelalte infirmiere şi făcea cu plăcere şi treburile cele mai umile.

Despre Elisabeta, sora Marioarei, nu se putea spune acelaşi lucru. Deşi fiica cea mare a Reginei o însoţea pe mama sa în misiunile de binefacere şi răspundea chiar nominal de un spital, ea manifesta puţin interes faţă de lucrurile bine făcute, împiedicată să muncească de o durere la genunchi, apoi slăbită de hepatită şi în final de o depresiune nervoasă, Principesa Elisabeta, aşa cum transpare din paginile jurnalului Măriei, era disponibilă pentru fapte de caritate, dar fără entuziasm pentru ele.

Cu siguranţă că ar fi fost greu pentru fiicele Reginei să o

*Subliniat cu două linii în original.

concureze pe mama lor ca vitalitate şi căldură. Iar Măria nu şi-a subestimat niciodată propriul rol în realizările soldaţilor români. „Am fost alături de ei pretutindeni - în spitale, pe front, chiar şi în tranşee; i-am văzut transformîndu-se treptat din nişte oameni scheletici, pe jumătate morţi de foame, în fiinţe omeneşti robuste. I-am susţinut cu toată energia... Privind în ochii Reginei lor, ei au jurat să stea ca un zid de pavăză în apărarea ultimei fîşii din teritoriul românesc care era încă a noastră. Mulţi soldaţi muribunzi mi-au şoptit cu ultima suflare că pentru mine luptaseră, pentru că nu eu le eram oare casa, mama, credinţa şi speranţa?"

în iarna şi primăvara anului 1917-0 perioadă de acalmie militară -, Misiunea Franceză condusă de generalul Berthelot a început reorganizarea armatei române, scoţîndu-i din rîndurile ei pe cei corupţi, incompetenţi şi pe cei care nu meritau încredere din punct de vedere politic; vechii generali depăşiţi au fost înlocuiţi cu tineri ofiţeri care aveau deja experienţă pe cîmpul de luptă. Noii recruţi erau instruiţi de ofiţeri francezi conform stilului de luptă occidental şi înzestraţi cu tunuri şi muniţii de provenienţă franceză transportate prin Rusia, sub escortă, de gărzi franceze înarmate. Pînă în aprilie 1917, armata română, deşi considerabil redusă ca număr, era o forţă de luptă competentă, bine instruită, redutabilă chiar. Pînă în vară, soldaţii români constituiau, după părerea ambasadorului american, „una dintre cele mai bune organizaţii de luptă din Europa".

Iulie 1917 era data stabilită pentru mult trîmbiţata ofensivă împotriva germanilor şi austriecilor. Guvernul Provizoriu rus, care se afla la conducere de patru luni, încercase să revitalizeze entuziasmul lîncezit al poporului său faţă de război; unind soldaţi şi civili în efortul de război, Kerenski spera să combată elementele care dezbinau armata rusă, susţinute de Lenin şi de bolşevici. Concomitent cu asaltul rus, românii au plănuit un atac simultan prinjiniile austro-germane dintre Dunăre şi munţi spre Bucureşti.

înainte de ofensiva comună se vorbea despre numirea Principelui Moştenitor Carol într-unul din posturile de comandă majoră. Regina Măria era absolut împotrivă: „... .un copil care nu a avut cu adevărat o carieră militară! Dacă lucrurile se sfîrşesc rău, toată vina va cădea asupra lui, şi el nu este un simplu general

care poate fi pus pe o linie moartă şi uitat... Nu sînt niciodată sigură dacă din motive egoiste ori din răzbunare sau gelozie personală... cineva nu-1 sfătuieşte rău pe Nando".

în timpul ofensivei istorice din vara aceea, atît Regele cît şi Principele Moştenitor se aflau pe front, deşi Carol nu a luat parte la lupte şi nu i s-a dat nici un post de comandă. Principele Moştenitor mergea de la un regiment la altul cu maşina, inspectînd soldaţii şi încurajîndu-i. Mama sa care se afla chiar în spatele liniilor frontului şi muncea în spitalele de acolo, a lipsit tocmai la lupta de la Mărăşti, unul din momentele de cotitură ale campaniei din Est. „Nu mi-am dat seama exact la vremea aceea de importanţa bătăliei", mărturisea ea. Dar ceea ce Regina a perceput clar a fost faptul că nu se putea bizui pe aliatul rus.

La început, soldaţii români au obţinut un succes răsunător, înaintînd douăsprezece mile pe un front de douăzeci de mile, capturînd cinci mii de prizonieri şi multe tunuri. Dar pe neaşteptate operaţiunea s-a dezintegrat. Jurnalul Reginei consemnează motivul în dreptul zilei de 13 iulie. „O zi de nelinişte crescîndă.

Nando a apărut pe neaşteptate la micul dejun, chemat de pe front de către Cartierul General, care a oprit ofensiva noastră pentru că se pare că în Rusia se întîmplă ceva îngrozitor. Se pare că ruşii se retrag pe toată lungimea frontului în faţa unui inamic care este pe sfert faţă de numărul lor; pur şi simplu se retrag în masă fără să lupte... Ne urmăreşte nenorocirea; dacă ruşii nu luptă putem fi invadaţi în cîteva zile... Ruşii ne-au tăiat beregata."

Soldaţii români nu puteau face nimic, deoarece ostaşii ruşi, pradă propagandei bolşevice care îndemna la pace imediată, cedau în faţa nemţilor. Românii au fost siliţi să abandoneze cuceriri obţinute cu greu pentru a trimite trupe spre nord şi a susţine unităţile ruse aproape distruse. Răsunătoarea victorie de la Mărăşti, care ar fi deschis drumul unei ofensive spre sud, a fost urmată, în schimb, de o serie de acţiuni disperate pentru a face faţă situaţiei destinate să salveze ce mai rămăsese din nordul Moldovei şi capitala acesteia, Iaşi. Pentru că ruşii se retrăgeau fără să lupte, se ajunsese la limita extremă a României. „Nu găsim cuvinte pentru a ne exprima indignarea", a spus Măria în timp ce ea şi Prinţul Ştirbey căutau pe hartă posibile locuri de scăpare.

Deşi Regina făcea planuri pentru evacuare, ea se baza pe promisiunea Regelui că, orice se va întîmpla, ei i se va permite să rămînă pînă în ultimul moment pe pămîntul românesc, alături *de* el şi de armata română. Mulţi dintre prietenii ei plecaseră la Odessa. „Cred că este rezonabil ca oamenii să fie evacuaţi treptat, ca să nu năvălească în caz de pericol", spunea ea, dar a refuzat să plece.

Ultima luptă a avut loc o lună mai tîrziu. în bătălia de la Mărăşeşti, o încleştare herculeană care a durat de la 12 la 19 august 1917, soldaţii ţărani români, înarmaţi şi instruiţi de francezi, au înfrînt forţele unite ale Germaniei şi Austriei, salvînd de la ocupaţie Odessa - probabil şi Moscova. Chiar şi generalul Mackensen şi-a exprimat profunda admiraţie pentru adversarii săi. Din Anglia, Lloyd George a promis că Aliaţii nu vor uita niciodată că România şi-a făcut datoria în mod strălucit faţă de cauza comună.

Regina era mîndră de ostaşii ei. „în ciuda exemplului rău al ruşilor, care în majoritate deveniseră bolşevici şi îşi abandonau zilnic poziţiile cu miile, soldaţii noştri, subnutriţi, cu armament insuficient şi rar înlocuiţi, au rămas neclintiţi pînă la ultimul om, de nezdruncinat în mijlocul căderii aliatului lor de odinioară."

în această privinţă, istoricul englez Seton-Watson a specificat: numai „dezintegrarea completă" a armatei ruse i-a împiedicat pe români să-şi continue triumful prin acţiuni ofensive, „într-adevăr", a afirmat expertul în problemele Balcanilor, „frecvenţa fraternizărilor între tranşeele ruse şi germane i-a lăsat adesea pe români într-o situaţie extrem de precară".

După lupta de la Mărăşeşti nu s-a mai pus problema unei ofensive româneşti. Fără ruşi, românii nu puteau să înainteze. Germanii, care furnizaseră ajutor financiar, propagandistic şi arme bolşevicilor, au contribuit la demoralizarea armatei ruse. în cîteva luni, Lenin va lua comanda, iar România şi Regina ei se vor afla complet izolaţi de aliaţii lor.

Capitolul *17*

Există un singur bărbat în România şi acela este Regina.

CONTELE CHARLES DE SAINT-AULAIRE

La mijlocul lunii septembrie 1917, rolul activ al României în primul război mondial se încheiase. Cînd ambasadorul american a sosit la Iaşi, el a fost avertizat de Regele Ferdinand să nu-şi despacheteze bagajele. Familia regală, guvernul, corpul diplomatic - s-ar putea ca toţi să trebuiască să se evacueze în Rusia în orice moment. Opinia predominantă la Iaşi era că soldaţii ruşi care se aflau încă pe linia frontului îşi vor abandona poziţiile la începutul lunii octombrie.

La venirea la Iaşi, ambasadorul Vopicka a fost însoţit de pataizeci de reprezentanţi ai Crucii

Roşii Americane: medici, ingineri, igienişti şi experţi în probleme de salubritate. Regina Măria i-a întîmpinat pe ei şi pe conducătorul lor, colonelul Henry Ander-son, un aristocrat în vîrstă din Virginia. „Ei au venit cu mîinile pline şi o cantitate uriaşă de provizii de tot felul, care părea de-a dreptul ameţitoare în aceste vremuri de lipsuri... în plus, erau minunat de practici şi eficienţi şi abordau problemele în maniera cea mai corectă".

Pentru a se asigura că românii ei nu vor transforma generozitatea americană în profit personal, Regina a insistat ca ministrul de Interne să pregătească un plan amănunţit pentru repartizarea echitabilă a proviziilor. Bacşişul oriental reprezenta pentru Regina anglo-saxonă o problemă permanentă şi ea ajungea adesea „în culmea disperării" din

283

cauza turpitudinii morale a miniştrilor ei. Incapabilă să se împace cu obiceiurile româneşti, ea îl chema de obicei pe Prinţul Ştirbey, care asculta cu răbdare accesele sale de mînie îndreptăţită, o calma şi încerca să o înveţe să se adapteze realităţilor din jur.

Infrîngerea şi frustrările din timpul verii o epuizaseră pe Măria. Toamna şi împlinirea unui an de la moartea lui Mircea se întrevedeau ca un hotar de netrecut. La 29 octombrie, la a patruzeci şi doua aniversare a zilei sale de naştere, Regina a primit de la Rege bani, de la Ileana patru raţe şi un porc imens de la ceilalţi copii ai ei pentru cantinele pe care le înfiinţase în satele nevoiaşe. După patru zile a sosit înfricoşătoarea „zi a morţii". După-amiază tîrziu, Ştirbey a venit să o vadă. „Am fost foarte tăcuţi şi trişti... nici nu îndrăzneam să vorbim despre sentimentele care ne stăpîneau inimile."

La mai puţin de două săptămîni, a venit ştirea că Lenin şi adepţii săi răsturnaseră Guvernul Provizoriu rus la 6 noiembrie (1917). Se spunea că bolşevicii cereau germanilor pace şi ameninţau că vor arunca în închisoare guvernul român şi familia regală dacă aceştia nu vor consimţi să depună şi ei armele. La 17 noiembrie, Lenin şi Troţki au difuzat prin radio în întreaga lume o propunere de armistiţiu general şi au anunţat că doresc să înceapă negocieri cu germanii. Prinţul Ştirbey a venit să discute ce atitudine va adopta Regina şi familia ei în cazul în care ruşii vor încheia pace separată cu germanii, peste capetele lor. Măria ştia foarte bine ce trebuia făcut. Ea i-a determinat pe Rege şi pe Principele Moştenitor să consimtă că „ultimul lucru pe care l-am putea face ar fi să tratăm cu germanii o pace separată; acest lucru l-ar putea face ţara noastră dacă ar dori-o, dar *noi* nu". Alternativa ei era fuga. „Probabil că o parte a armatei noastre va trebui să se predea... cu toate acestea vom încerca să ne croim drum prin Rusia, cu trupe reduse, spre un loc sigur. Desigur, totul pare fantastic... Dar în ciuda acestui fapt, aceasta este soluţia pentru care votez".

Cel care şi-a exprimat împotrivirea faţă de planul plin de curaj al Reginei a fost generalul Averescu, comandantul singurei armate organizate de care mai dispunea România. „Cunoaştem prea bine

284

egoismul şi ostilitatea ruşilor pentru a ne face vreo iluzie cu privire la soarta care ne aşteaptă. Nu ştim nici măcar cum am putea ajuge [în Rusia]", a spus el, subliniind faptul că noii comisari ai poporului au rechiziţionat toate vagoanele-salon ale Marilor Duci pentru ei înşişi, pentru soţiile şi amantele lor.

Deşi Regele Ferdinand şi Regina Măria au cerut ajutor Antantei, aliaţii lor nu le puteau asigura o escortă sigură prin sau chiar în Rusia, încă de la sfîrşitul lunii iulie, miniştrilor de Externe ai Franţei, Angliei, Italiei şi Statelor Unite li se telegrafiase de la laşi, cerîndu-li-se guvernelor respective să facă presiuni asupra Rusiei pentru ca aceasta să menţină frontul, iar în cazul în care exodul se va dovedi inevitabil, să garanteze poziţia Regelui Ferdinand, ca şef al statului, oriunde se va refugia. Dar în timp ce Aliaţii răspundeau echivoc, trupele ruse capturaseră toate mijloacele de transport care ar fi făcut posibilă fuga românilor. Evenimentele de pe frontul de est se desfăşurau mai repede decît luarea unor decizii în vest. Marşul Măriei a fost amînat la început, apoi practic abandonat de toată lumea, cu excepţia Măriei.

Singura ştire din Europa Occidentală a fost o telegramă „foarte călduroasă", sosită la 2 decembrie 1917, adresată Reginei. Era trimisă direct de Regele George al V-lea al Angliei verişoarei sale şi o asigura pe Missy că ea şi copiii ei vor fi bine veniţi în Anglia oricînd doresc să vină. Regina a fost flatată la început, dar curînd şi-a dat seama că telegrama lui George anunţa recunoaşterea de către Aliaţi a situaţiei ei deznădăjduite. A răspuns mulţumindu-i lui George „din toată inima pentru telegrama ta.

Cuvintele tale amabile vin într-un moment cînd ne aflăm într-o situaţie tragică datorată căderii Rusiei, atît de tragică, într-adevăr, încît va fi probabil imposibil să profităm de amabila ta ofertă de ospitalitate".

în aceeaşi zi în care Regina a primit oferta de azil din Anglia, guvernul român a descoperit un alt pericol care ameninţa vieţile lui Ferdinand şi a Măriei. S-a raportat că soldaţii ruşi complotau pentru a-i aresta sau a-i ucide pe ofiţerii lor, a ataca guvernul român, a distruge sistemele de comunicaţie prin telefon, telegraf şi căi ferate, şi pentru a „înlătura prin violenţă" familia regală şi pe miniştrii străini. Ei plănuiseră să înceapă acţiunea dînd foc casei generalului Cerbacev, comandantul suprem al armatei ruse pe

285

frontul din România. Generalul rus a cerut ajutor primului-ministru Brătianu.

„- Nu pot mobiliza nici un singur soldat român care să vă apere împotriva propriilor voastre trupe, i-a spus Brătianu, fără a mă amesteca în luptele interne din Rusia şi a provoca o luptă cu noii voştri stăpîni [bolşevicii]... Aveţi un regiment, desigur?

1 Regret că trebuie să recunosc în faţa Excelenţei voastre că nu am nici unul, a răspuns Cerbacev.

2 Dar un batalion aveţi?

3 Dacă aş avea un batalion, n-aş mai cere ajutor.

4 O companie?

5 Nu mai am. Nu am nici un singur om, nici măcar aghiotantul meu şi nici ordonanţa. Pe toţi cei care erau buni i-am trimis lui Kerenski, ceea ce nu a dus decît la dezarmarea mea, fără ca aceasta să-1 poată salva pe el."

Din fericire pentru Cerbacev şi pentru români, soldaţii ruşi, auzind că membrii Misiunii Franceze fuseseră chemaţi pentru a-1 păzi pe comandantul lor, au renunţat la atacul plănuit. In ziua următoare, cînd soldaţii ruşi, sub comanda lui Cerbacev, au declarat armistiţiu cu germanii şi i-au înlocuit pe toţi generalii lor cu locotenenţi bolşevici, generalul Cerbacev a avut din nou posibilitatea de a-i servi pe români. Avînd de ales între a-şi ceda funcţia unuia dintre revoluţionari sau a sta în calea încheierii păcii, Cerbacev a declarat el însuşi armistiţiul. Astfel, el a dat românilor posibilitatea de a-şi menţine trupele pe front, în luptă, pe parcursul cîtorva zile cruciale şi i-a salvat de o armată dezertoare pusă pe jaf şi aflată în interiorul graniţelor ţării.

In ziua următoare a ajuns la Iaşi ştirea că armata rusă, aflată acum într-o stare de dezintegrare haotică, aruncase peste bord şi ultimele semne de disciplină. Bolşevicii luaseră în stăpînire Cartierul General al armatei ruse de la Stavka şi îl uciseseră pe generalul Duhonin, fostul lor comandant, tăindu-1 în bucăţi cu săbiile lor curbate, în Moldova, soldaţii ruşi au reacţionat la această ştire ucigînd ofiţerii, abandonînd poziţiile de pe front şi împărţindu-se în bande violente care terorizau provincia, dînd foc, jefuind şi devastînd sate româneşti întregi, înaintînd spre est, către Rusia, ei călătoreau cu mîinile goale, furînd după pofta inimii, lăsînd germanilor tunurile şi muniţiile.

286

Pînă atunci, premierul Brătianu, temîndu-se să nu provoace un conflict oficial cu ruşii, evitase să angajeze soldaţii români împotriva aliaţilor lor cu numele. Acum nu avea de ales. Cu aprobarea lui Cerbacev, a generalului Berthelot şi a Consiliului de Coroană convocat în grabă, a fost mobilizată o poliţie românească formată din rezervele armatei (cei din armata permanentă încercau încă să menţină frontul împotriva germanilor) sub conducerea unui ofiţer rus. Dotată cu cele mai bune arme şi tancuri disponibile, aceasta a plecat din Iaşi pentru a-i împrăştia pe jefuitori. Rezerviştii au fost atît de eficienţi încît au provocat noi ameninţări din partea bolşevicilor la adresa guvernului român.

Dezertările în masă ale soldaţilor ruşi au lăsat breşe enorme în frontul armatei române prin care inamicul începuse să năvălească. Românii nu puteau face mare lucru pentru a-i opri. Este uimitor însă că ţăranii români nu au cedat delirului revoluţionar care se dezlănţuise în jurul lor. Mulţumită în parte promisiunilor de reformă din partea Regelui Ferdinand şi popularităţii Reginei, ei au rămas credincioşi, dovedind o fermitate neobişnuită în situaţii de anarhie.

Era evident că România trebuia să capituleze curînd şi să semneze un fel de armistiţiu. Un diplomat englez descria situaţia României în decembrie 1917 ca cea a „unei insule înconjurate din toate părţile de

inamic, fără speranţă de ajutor din partea Aliaţilor.^La nord, vest şi sud se aflau germanii, austriecii, bulgarii şi turcii, în spatele ei era Rusia revoluţionară, cu nimic mai puţin ostilă decît cea de dinainte. Mai exista o cantitate redusă de muniţii, iar rezervele de alimente erau aproape epuizate". Dar aliaţii occidentali ai României fie interpretau greşit hărţile, fie preferau să-i ignore pe reprezentanţii lor de la Iaşi. Aliaţii 1-au informat pe primul-ministru Brătianu că se opun unui armistiţiu şi că armata română trebuie să continue lupta.

Deşi pe marginea prăpastiei, Regina Măria era de acord. „Nu mă puteam resemna cu nici un chip şi nu puteam crede că ne era dat să renunţăm." Ea a recurs din nou la planul de a trece prin sudul Rusiei cu o parte a armatei sale pînă pe pămînturile cazacilor „credincioşi încă". „Să stai liniştit şi să mori sufocat între trădătorii ruşi şi germanii care ne urăsc este într-adevăr o moarte prea nevrednică. In locul acesteia prefer *Marea Aventură".* Barbu

287

Ştirbey a analizat situaţia împreună cu Regina, dar nici el nu a putut să o convingă pe Măria că războiul s-a sfîrşit pentru România.

Motivul principal al îngrijorării Reginei era că Antanta se va folosi de o pace separată pentru a eluda angajamentele teritoriale. „Dacă sîntem sortiţi să murim", spunea ea, „cel puţin să afle aliaţii noştri că nu am murit ca nişte neghiobi, ci ca nişte eroi lucizi, ştiind că am fost vînduţi şi trădaţi, şi că în momentul în care, prin eşecul altora, frontul nostru a devenit inutil, marii noştri protectori au început să se certe şi să se tocmească cu noi dacă vor putea să-şi ţină vreuna din promisiunile pe care ni le-au făcut cînd eram încă în plină forţă, înainte ca revoluţia rusă să ne taie beregata!"

Deşi nu a putut împiedica depunerea armelor, Măria a reuşit să obţină promisiuni telegrafice din partea guvernului britanic cum că acesta „va sprijini interesele şi «revendicările» României, indiferent cît de mult va fi aceasta obligată acum să cedeze". Şi, la insistenţele lui Brătianu, miniştrii de Externe ai ţărilor aliate au semnat la Iaşi o scrisoare în care se afirma că „România, după ce s-a luptat eroic pînă la limita extremă a posibilului, prin trădarea ruşilor a fost pusă în situaţia de a se retrage pînă în momentul în care a fost absolut necesar să depună temporar armele. Ca atare, armistiţiul nu va afecta înţelegerile încheiate cu ea de către Aliaţi".

La 6 decembrie 1917, ostilităţile au încetat între România şi Puterile Centrale. Trei zile mai tîrziu s-a semnat armistiţiul.

După două săptămîni, laBrest-Litovsk au început negocierile de pace dintre Rusia şi Puterile Centrale. Troţki a venit pentru a-i reprezenta pe bolşevici - funcţie care nu 1-a împiedicat să susţină un plan pentru prinderea lui Ferdinand, a Măriei şi a guvernului român, cu scopul de a extinde revoluţia în Moldova. Trupele române au fost chemate din nou pentru a împiedica înaintarea revoluţionarilor. Generalul Cerbacev, care a stat între ruşi şi familia regală, a fost salvat de un cazac din gardă care i-a împrăştiat pe ticăloşi cu propria armă. Aflînd că Socola, un cartier de Ia periferia laşului, era fo losit drept Cartier General şi depozit de muniţii al bolşevicilor din România, Brătianu a ocupat locul cu trupe de poliţie, a dezarmat cinci mii de ruşi şi i-a trimis acasă.

288

Dar acest fapt nu a pus capăt tentativelor de a ucide familia regală din România. La mai puţin de două săptămîni, într-o seară, după ce s-a întors de la teatru, Regina a fost rugată să-1 primească pe căpitanul Laycock de la Serviciul Britanic de Informaţii, „un omuleţ simplu, cu sînge rece, neimpresionabil", care se oferise cîndva să-i scoată copiii din România. Căpitanul a informat-o pe Regină că agenţii săi din Rusia au descoperit un nou complot pentru asasinarea, de astă dată, a lui Ferdinand şi a celor doi fii ai săi. „Ştirea murdară" era confirmată de scrisori interceptate de agenţii britanici din Rusia pe care Laycock le-a oferit Măriei ca să le poată citi ea însăşi.

La 5 ianuarie 1918, Lloyd George a dat României o puternică lovitură politică. Primul-ministru al Angliei a anunţat că dezertarea Rusiei din Antantă impunea o revizuire a tratatelor puterilor Aliate. Anulînd legămîntul de a onora promisiunile Angliei faţă de România, Lloyd George a afirmat că în împrejurările date dezmembrarea Austro-Ungariei nu mai era compatibilă cu politica britanică. Trei zile mai tîrziu, preşedintele Wilson a proclamat celebrele sale *Paisprezece puncte,* dintre care două

distrugeau speranţele României de expansiune teritorială postbelică. Punctul unu - „acorduri deschise încheiate pe faţă" - denunţa diplomaţia secretă, compromiţînd astfel Tratatul din 1916 dintre România şi aliaţii săi; punctul zece recomanda ca Austro-Ungaria să fie reorganizată după război pentru a da poporului ei posibilitatea dezvoltării autonome, implicînd astfel mai degrabă o întoarcere la statu-quo-ul teritorial decît o rearanjare a graniţelor şi naţionalităţilor.

în aceeaşi săptămînă, Măria şi Ferdinand au sărbătorit a douăzeci şi cincea aniversare a căsătoriei lor. „Mă întreb dacă te-ai gîndit la acea dimineaţă rece de iarnă de acum douăzeci şi cinci de ani cînd ţi-ai trimis în lume fiica cea mare...", îi scria Regina mamei sale; „cît eram de tînără şi plină de speranţe!" Măria medita asupra relaţiilor cu soţul ei. „Nando şi cu mine, mînă în mînă, ne mărturisim unul altuia că în acest moment, în ciuda nenorocirilor, sau poate ar trebui să spun datorită lor, am devenit cei mai apropiaţi prieteni posibil, legaţi de ţara noastră într-un fel care nu le este dat prea des suveranilor." După douăzeci şi cinci de ani, comentînd ignoranţa ei din tinereţe faţă de procesele

biologice, Măria era mîndră că dăruise poporului său „cel mai devreme posibil... *moştenitorul* după care tînjea".

A fost o zi festivă. Dimineaţa devreme, un comitet de doamne a adus Reginei o coroană împletită din fir argintiu ca să o poarte în locul bijuteriilor, ce fuseseră trimise la Moscova pentru a fi păstrate în siguranţă. Regele a invitat la masă oficialităţile de la Curte. Seara, şeful de Stat-major a acordat Reginei o medalie pentru curaj şi premierul Brătianu a ţinut, ,un discurs foarte frumos", la care a răspuns Regele. „Nando", a afirmat Măria, „a trebuit să ţină şapte discursuri astăzi şi de fiecare dată a vorbit perfect."

Trei săptămîni mai tîrziu, în ultima zi a lunii ianuarie 1918, bolşevicii au declarat război României şi au expropriat aurul românilor şi bijuteriile coroanei care se aflau în posesia lor. La ceai, Prinţul Ştirbey a rugat-o pe Regina Măria să-1 ajute să alcătuiască textul unei telegrame pe care Regele Ferdinand să o trimită Regelui George al Angliei. Cînd Ştirbey i-a recitit telegrama care „rezuma cu cruzime situaţia noastră disperată şi fără speranţă", Măria a izbucnit în lacrimi.

O săptămînă mai tîrziu, germanii au trimis noi trupe pe frontul românesc şi au dat un ultimatum: România avea patru zile pentru a începe tratativele de pace. Anunţul a răsturnat guvernul liberal. Deoarece conservatorii nu erau destul de puternici pentru a forma singuri un cabinet, Regele i-a cerut generalului Alexandru Averescu, eroul de la Mărăşeşti, care se declarase în favoarea negocierilor de pace, să formeze un nou guvern. Rezultatul a fost un cabinet de politicieni de mîna a doua, pentru că toţi cei buni refuzaseră să trateze cu nemţii.

Regele Ferdinand avea motive întemeiate să aducă la putere un prim-ministru care putea fi convins să încheie pacea cu Puterile Centrale. Primise de curînd un vizitator secret trimis de Karl al Austriei, împăratul de treizeci şi doi de ani care succedase unchiului său Franz Josef cu mai bine de un an în urmă. Karl, un tînăr cinstit şi iubitor de pace, care moştenise un imperiu în dezintegrare, trimisese un emisar pentru a-1 informa pe Ferdinand că Viena nu era de acord cu intenţia declarată a Germaniei de a-i administra o „pedeapsă pentru trădare" Regelui României. Dimpotrivă, Austria dorea să încheie o pace cinstită cu Ferdinand, un membru al dinastiei Hohenzollern.

Nu aceasta era însă şi atitudine: Kaiserului. în vara precedentă, făcînd o vizită în România ., .upată, vărul Willy se lăudase în faţa trupelor sale că îl va d -trona pe Ferdinand. Adversarii progermani din Bucureşti erai încîntaţi. Conduşi de bătrînul Petre Carp, un politician filogermo[1] > care nu se mai îndura să moară, ei complotaseră încă de la începu ui războiului pentru a-1 înlătura pe Ferdinand şi pe Regina sa de c rigine engleză. Acum au propus ca Puterile Centrale să refuze să negocieze cu Regele, deoarece ei votaseră deja să aducă o nouă dinastie germană în ţară.

Regina Măria nu se putea împăca cu faptele politice care îi ameninţau tronul şi însăşi viaţa. Moralitatea ei engleză era şocată de modul fanariot de a negocia şi de uşurinţa cu care politicienii români îşi adaptau concepţiile în vederea scopului final, supravieţuirea. Ea 1-a atacat pe generalul Averescu, acum prim-mi-nistru, pentru că acceptase rolul de mediator al păcii „în loc să... organizeze o rezistenţă glorioasă în concordanţă cu eroismul tuturor soldaţilor noştri oţeliţi". Regina şi-a dat seama că se purta iraţional, dar nu se putea^stăpîni. Nici chiar Barbu Ştirbey nu se mai putea înţelege cu ea.„începusem să mă simt dureros de singură, aproape o proscrisă, din cauza acestei imposibilităţi de a mă resemna cu soarta noastră. Ideea că Aliaţii ne vor abandona şi că vom rămîne singuri, izolaţi, anihilaţi, mă aducea în pragul

nebuniei."

în ciuda opoziţiei Reginei, negocierile de pace îşi continuau cursul. Discuţiile au fost influenţate de evenimentele din două provincii ruseşti, Basarabia şi Ucraina - schimbări care au îmbunătăţit poziţia României faţă de inamicii săi şi faţă de Rusia. Aşa cum se exprimase Regina Măria, „fiecare parte a Rusiei pare să aibă un ideal diferit şi doreşte să şi-1 realizeze independent. Ţarul fusese firul care-i legase pe toţi ruşii; firul fusese tăiat".

în Basarabia, o provincie lungă şi îngustă care se întinde de-a lungul graniţei dintre România şi Rusia, căderea Ţarului în 1917 a dus la formarea Partidului Naţional Democrat, o grupare ale cărei scopuri erau autonomia şi unirea cu România. După căderea guvernului provizoriu al lui Kerenski, locuitorii Basarabiei şi-au proclamat independenţa şi au cerut vecinilor lor români ajutor în lupta pentru autodeterminare. Sub pretextul apărării liniilor ferate, România a trimis trupe pentru a-i ajuta pe basarabeni să-i alunge pe bolşevici.

291

Ucrainenii, care populau o întinsă provincie rusă de cealaltă parte a Basarabiei, urmăreau şi ei să se elibereze de bolşevici. La 24 ianuarie 1918, ei s-au declarat republică populară independentă şi două săptămîni mai tîrziu au încheiat pace separată cu Puterile Centrale. Românii, văzînd în ucraineni o alternativă amicală faţă de Lenin, aflat în vecinătate, au cultivat relaţii diplomatice cu ei. Ucrainenii au răspuns trimiţînd o delegaţie la Iaşi, care a fost primită de Rege şi de Regină.

Convorbirile de pace dintre Puterile Centrale şi România se desfăşurau în capitală, în noile condiţii ale autonomiei Basarabiei şi independenţei Ucrainei. România a fost reprezentată de Alexandru Marghiloman, un negociator inteligent, şi de noulprim-mi-nistru, Averescu.

în acelaşi timp, ministrul Austriei, Contele Ottokar Czernin, i-a cerut Regelui Ferdinand o audienţă la Bucureşti. Nepregătit pentru acest gen de încercare, Regele nu a putut să-1 refuze. Czernin avea o părere proastă despre abilitatea lui Ferdinand de a negocia, la fel ca şi Regina Măria: „Prinţul Ştirbey a studiat atent punct cu punct tot ceea ce Regele va trebui să-i spună lui Czernin. Am chibzuit asupra acestor puncte cu cea mai mare grijă şi nelinişte. Este înjoc viitorul ţării".

în timp ce Regele îl înfrunta pe ministrul austriac la Bucureşti, Măria, aflată acasă la Iaşi, a primit veşti de la Ducky. Prima ştire după nouă luni nu venea de la sora ei, ci din Anglia. Marea Ducesă, soţul ei şi cele două fiice trecuseră graniţa în Finlanda*, unde în august 1917 ea a dat naştere unui fiu. Deşi erau prinşi în vîrtejul

*Există o istorie despre fuga lui Kiril şi a lui Ducky din Rusia, care, deşi acceptată, nu este adevărată. Conform acestei versiuni, Kiril a fugit din ţară pe jos, purtîndu-şi în braţe soţia însărcinată dincolo de graniţa cu Finlanda. Conform memoriilor Marelui Duce, el a obţinut de la Kerenski permisiunea de a părăsi Rusia şi a plecat în liniște din Petrograd cu trenul împreună cu cele două fiice ale sale. Viaţa lor în Finlanda a fost şi ea obiectul exagerărilor. Autorii cei mai romantici îl înfăţişează pe Kiril asigurînd combustibilul pentru familia sa, transformînd uşa şi giurgiuvelele ferestrelor, de la unica lor casă de lemn, în buşteni pentru foc. După spusele fiului lor, Marele Duce Vladimir, Ducky şi Kiril au plecat din Rusia cu cîţiva servitori şi, deşi au cunoscut lipsuri în privinţa alimentelor şi combustibilului, ei şi-au petrecut iarna pe domeniul unor vechi prieteni ai familiei.

292

unui război civil care se dezlănţuise în fosta provincie rusă între Roşii şi Albi, Ducky, Kiril şi copiii lor nu fuseseră pînă atunci hăituiţi, dar se aflau în pericol permanent din cauza marinarilor bolşevici din această zonă. Familia regală suedeză a încercat să-i scoată din ţară.

Temerile Reginei legate de convorbirea Regelui cu Czernin s-au adeverit la întoarcerea lui Ferdinand de la Bucureşti. Ministrul austriac fusese „abia politicos", iar promisiunile împăratului Karl cu privire la „o pace onorabilă" pierduseră teren în faţa spiritului revanşard german. „Condiţiile de pace sînt absolut inacceptabile", a declarat Măria. Alternativele erau însă de neconceput. Dacă Ferdinand refuza, România ar fi fost ştearsă de pe harta Europei, împărţită între Austria, Bulgaria, Germania şi Turcia., JJacă Nando nu vrea să accepte pacea acum şi în termenii pe care îi dictează ei, atunci cei doi împăraţi doresc ca el să ştie că îl vor urmări cu necurmate resentimente şi că niciodată nu vor mai ridica vreun deget să-1 protejeze pe el sau pe vreun membru al familie sale."

Deoarece Viena cerea un răspuns imediat, Regele a convocat o şedinţă de urgenţă a Consiliului de Coroană pentru 2 martie 1918. Ştiind că soţul ei nu este pregătit să ia o hotărîre rapidă, Măria a chibzuit ce poziţie va trebui să adopte pentru a-1 proteja. „Am încercat... să-i inspir tot curajul posibil... Momente tragice, cînd doream să fi fost bărbat! Nimic nu m-ar fi făcut să mă duc nepregătită sau fără apărare pentru a prezida şedinţa aceea teribilă."

Măria şi Ştirbey 1-au aşteptat împreună pe Ferdinand să apară de la Consiliul de Coroană şi cînd el a venit în cele din urmă, răspunsurile lui la întrebările lor erau „cu totul nesatisfăcătoare... Nando era foarte istovit, aşa încît nu am îndrăznit să insist să facă o descriere clară a ceea ce se întîmplase; în plus, Nando nu e niciodată foarte lucid cînd este vorba să rezume o situaţie, pentru că nu găseşte uşor cuvintele". Tot ceea ce Regina şi Prinţul Ştirbey au putut înţelege a fost că a doua zi dimineaţă urma să aibă loc o a doua şedinţă, ca urmare a primirii unei cablograme din partea germanilor prin care se cereau noi concesii.

Amînarea deciziei finale i-a oferit Măriei timp pentru a organiza rezistenţa. A doua zi dimineaţa, devreme, ea 1-a chemat pe Principele Carol, care urma să participe la Consiliul de Coroană,

293

pentru a-1 convinge să vorbească în numele ei şi al tuturor femeilor din România împotriva semnării păcii, în timp ce îi vorbea a sosit tatăl lui. A urmat „o scenă teribilă", în care Regina i-a spus Regelui că „el îşi vinde sufletul şi onoarea şi, o dată cu acestea, onoarea familiei şi ţării sale... nu pentru că era prost, ci pentru că un om cu un caracter ca al său devine întotdeauna instrumentul celor mai puternici decît el şi păcălitul lor".

Regele a izbucnit într-o „furie cumplită". Dacă bărbatul ei „ar fi fost un om din popor", spunea Măria, „cu siguranţă că m-ar fi bătut". Cu toate acestea, ea şi-a continuat atacul. „Trebuie să ţi se spună odată că cei din jurul tău... te-au prins într-o plasă de dezonoare după ce ţi-au subminat sistematic credinţa şi energia, pînă cînd ai devenit doar un instrument lipsit de viaţă în mîinile lor murdare... Pentru că oricum vom muri, mai bine să murim cu capul sus, fără să ne mînjim sufletele... punîndu-ne... semnătura pe condamnarea noastră la moarte."

Cînd a venit Prinţul Ştirbey, Regina a repetat acuzaţiile pentru a fi cunoscute şi de el. „Barbu", nota ea în jurnal, „este întotdeauna perfect calm". Ştirbey a spus că, deşi Regina „judeca absolut corect" în unele privinţe, era nedreaptă faţă de Rege cerîndu-i „să opună singur" rezistenţă. Ştirbey a explicat că Maiestatea sa nu putea reuşi dacă nu era „susţinut de... oameni responsabili". Măria a replicat că „în această ţară nu există bărbaţi" şi că îi este „ruşine că este Regina unor laşi!"

Mai tîrziu, după Consiliul de Coroană, Carol a îmbrăţişat-o pe mama sa, mulţumindu-i pentru faptul că-i inspirase cuvintele care „să exprime propriile sale sentimente". „Dar acum s-a sfîrşit", recunoştea Măria, „nimeni nu cheamă la rezistenţă... Nando şi cu mine cu greu ne puteam privi în ochi, era un om absolut zdrobit. N-am mai încercat să pledez, ştiam că totul s-a terminat, ştiam că am fost înfiinţa."

Regina hotărîse că exista o singură cale pentru a salva onoarea în faţa unei păci infame, şi aceea era abdicarea. Ea a insistat pe lîngă Carol să încerce să-1 convingă pe tatăl său „să facă ceea ce considerăm că este corect şi onorabil". I-a rugat pe generalii Berthelot şi Prezan să vorbească cu Regele. L-a bătut la cap şi pe Prinţul Ştirbey. „Nando *nu poate* semna această pace, *nu poate,* lăsaţi-1 să abdice", a spus ea.

294

Dar tot eroismul Reginei a pălit în faţa faptului că respingerea condiţiilor de pace la Brest-Litovsk de către ruşi nu a făcut decît să însufleţească armata germană, atrăgînd după sine o nouă ofensivă. Inamicul era în postura de a smulge tot ce dorea. „Caracterul cererilor austro-germane indică clar o tendinţă de a reduce România la condiţia de sclavie", a afirmat ambasadorul american.

Pacea preliminară a fost semnată la moşia Prinţului Ştirbey de la Buftea, pe 8 martie 1918. Tratatul final de la Bucureşti, semnat două luni mai tîrziu şi descris de către un ziar din Munchen ca „model de pace care să fie impusă tuturor duşmanilor noştri", contura detaliile necesare realizării înrobirii. Cînd unul dintre delegaţii români la conferinţă s-a plîns preşedintelui delegaţiei germane de severitatea tratatului, acesta n-a fost impresionat: „O pace aspră?" a replicat el. „Aşteptaţi numai să vedeţi ce pregătim pentru Franţa şi Anglia!"

Tratatul cuprindea cinci puncte majore: (1) România era silită să cedeze Dobrogea. (2) Schimbări

substanţiale în favoarea Ungariei erau efectuate de-a lungul întregii frontiere a Transilvaniei, astfel încît toate punctele apărării strategice intrau în mîinile duşmanilor. (3) Petrolul românesc era dat unei companii austro-germane pe timp de nouăzeci de ani, iarproducţia agricolă era dată inamicului pe timp de nouă ani. (4) In Muntenia era instalată o armată inamică de ocupaţie, care urma să fie întreţinută pe cheltuiala românilor. (5) Tuturor misiunilor aliate li s-a poruncit să părăsească imediat ţara.

Pentru toate acestea românii şi-au asigurat permisiunea de a păstra dinastia la conducere şi de a anexa Basarabia dacă cetăţenii acesteia o doreau.

Toate misiunile aliate au venit să-şi ia rămas-bun. La 7 martie, Regele a dat o masă mare, la care a vorbit generalul Berthelot. „Toţi plîngeam, nota Regina, în timp ce şi el abia nutea să vorbească şi lacrimile îi curgeau pe obrajii bucălaţi." în seara aceea, Regina a dat o petrecere pentru francezii, englezii şi americanii care plecau. Colonelul Anderson de la Crucea Roşie Americană a venit personal să-şi ia rămas-bun de la Regină, s-a aruncat la picioarele ei şi i-a sărutat marginea rochiei. Pe 8 martie, Regina a dat o masă pentru italieni şi englezi. „Englezii", a spus

Măria, „mi-au jurat că sărmana mea ţară mutilată şi sfîşiată nu va fi uitată". Pentru a fi sigură, Regina s-a folosit de această ocazie ca să trimită, cu unul din ofiţerii Misiunii Militare Britanice, o scrisoare pentru Regele George:

Dragul meu George,

Agonia noastră a fost înspăimîntătoare: izolaţi, trădaţi, înconjuraţi de duşmani, a trebuit să ne predăm, în ciuda moralului ridicat al trupelor noastre, în ciuda fidelităţii noastre de nezdruncinat faţă de cauza comună, în ciuda dîrzeniei noastre în faţa nenorocirilor insuportabile, în ceea ce mă priveşte, am făcut tot ce era în puterea mea... Voi veţi lupta şi veţi învinge, dar în ziua victoriei să nu ne uitaţi. Pînă la acea oră binecuvîntată, rămîi cu bine, George, eu merg să-mi întîmpin o soartă aproape prea întunecată pentru a putea fi imaginată. Mai degrabă aş fi murit alături de armata noastră, luptînd pînă la ultimul om, decît să mă recunosc învinsă, căci oare nu sînge englez îmi curge prin vene?

Verişoara ta iubitoare,
Missy

Misiunile au plecat la 9 martie 1918. Regina Măria 1-a convins pe Rege să sfideze guvernul şi să meargă împreună cu ea şi copiii să-i conducă pe generalul Berthelot şi Misiunea Militară Franceză la ultimul tren. In seara aceea, un canadian, colonelul Joseph Boyle, a luat masa cu familia regală. Boyle era un membru al unei misiuni de transport în Rusia, „un om ciudat de fascinant, care nu se teme de nimic... un adevărat Jack London", nota Regina. Deoarece Misiunea Franceză urma să plece abia după miezul nopţii, Regina şi colonelul canadian au stat de vorbă pînă cînd a sosit vremea plecării la gară. „Am încercat să iau ceva din energia inepuizabilă a acestui bărbat, am încercat să absorb ceva din forţa mută pe care o emană, în orele în care am stat împreună i-am destăinuit tot ce aveam pe suflet. Nu-mi amintesc tot ce i-am spus, memoria îmi este înceţoşată, dar i-am mărturisit toată durerea mea şi cînd a plecat şi i-am spus că toţi m-au abandonat, el a răspuns foarte calm: *«Dar eu* nu», şi mi-a strîns mîna cu o forţă de oţel."

Mai tîrziu, în gara luminată de razele lunii şi de torţele purtate de soldaţii români, toţi cîntauZa *Marseillaise* şi plîngeau. Regele 1-a sărutat pe Berthelot la despărţire. De la fereastra vagonului său, neîmblînzitul general a strigat „Â bientot, â bientot"*, în timp ce cinci vagoane pline cu mitraliere, ruble, franci şi lire au pornit spre Rusia revoluţionară. Această rută ocolitoare şi periculoasă era şi acum, aşa cum fusese de la începutul războiului, singura cale de a ajunge din România în Europa de Vest.

în următoarele două zile, Regina Măria a stat la pat.

O dată cu plecarea Misiunilor Aliate şi preluarea de către inamic a mijloacelor de comunicaţie prin telefon şi telegraf, lui Ferdinand şi Măriei li s-a impus o şi mai mare izolare. La 15 martie, germanii au trimis Reginei o listă cu oamenii pe care-i doreau exilaţi din România de către Curte, într-un gest de sfidare, Regina a trimis trei cablograme -una Regelui George, a doua preşedintelui Crucii Roşii

Americane şi a treia unui american care vizitase România în vara precedentă. Ea îi ruga să nu o uite nici pe ea, nici familia ei şi nici ţara ei, „chiar dacă o tăcere îngrozitoare, de moarte, ne va izola de acum înainte de cei vii... Aceasta nu este pace; este ocupaţie străină, este moarte vie, este strangulare". Ea 1-a chemat pe Prinţul Ştirbey, pe care germanii ameninţaseră că îl vor alunga. „Am stat meditînd la un viitor pe care nu-1 înţelegeam, fără să ştim cît timp vom mai fi împreună."

Una din ultimele legături ale Curţii cu aliaţii ei era ministrul francez, contele de Saint-Aulaire. Regina i-a destăinuit lui Saint-Aulaire că ea şi Regele îi telegrafiaseră Regelui George pentru a cere garanţii pentru suveranitatea lui Ferdinand în caz de detronare sau abdicare şi pentru participarea României la convorbirile de pace de după război - „asigurări oficiale pe care demnitatea (Regelui Ferdinand) nu-i permitea să le ceară explicit şi pe care nu le putea cere de la aliaţii săi fără a părea că pune la îndoială buna lor credinţă; de fapt, eram uluiţi", nota Măria, „că acestea nu ne erau acordate spontan... Ei bine", încheie ea, „nu am primit nici un răspuns".

„Acesta este un răspuns..." i-a spus ministrul plin de

*Pe curînd, pe curînd - în Ib. fr. în original (n.t.).

înţelegere, *„pe care* Regele George, în ciuda afecţiunii faţă de Maiestăţile voastre, nu vi-1 poate da."

Conştient că premierul Averescu nu tratase pe cît ar fi trebuit de inteligent cu Puterile Centrale la masa tratativelor, Regele i-a cerut lui Alexandru Marghiloman să formeze un nou guvern, în ciuda presiunilor germane de a-1 menţine pe oportunistul Averescu, Marghiloman a acceptat şi a alcătuit un cabinet din ceea ce ambasadorul american a numit „oameni foarte obişnuiţi". Măria, obligată să-1 însoţească pe soţul ei la depunerea jurămîntului de către miniştrii progermani, „de-abia a putut suporta" această grea încercare. „Nu mă consider cîtuşi de puţin o Regină înfiinţa...", a declarat ea, „ci conducătorul unei glorioase armate care nu a fost înfiinţa, ci a trebuit să se supună unei păci înfiorătoare şi absurde, pentru că a fost trădată de aliatul ei, Rusia."

Aliaţii aplaudau. Regina micii Românii se dovedise eroina perfectă a propagandei. Englezii o revendicau ca fiind a lor. Revista *americanăLiterary Digest* a publicat un articol despre martiriul României, intitulat „Măria, Regina României cucerite, îl înfruntă pe Kaiser". „Declarînd că mai degrabă ar abdica decît să domnească peste o ţară sub dominaţie germană", se spunea în articol, „Măria, Regina României, iubită de poporul ei, a refuzat să recunoască tratatul de pace dintre mica ei ţară şi Germania".

Nefiind descendenţi ai Reginei Victoria şi nici obiectul admiraţiei lumii întregi, politicienii români au trebuit să-şi găsească altă consolare pentru înfrîngere. Şi au găsit-o în anexarea provinciei Basarabia, provincia pe care o pierduseră cu patruzeci de ani în urmă* în urma unei victorii şi pe care o recîştigau acum în urma unei înfiingeri. Era evident că basarabenii nu vor putea rezista singuri împotriva bolşevicilor, aşa că Adunarea Naţională a Basarabiei a votat pentru unirea cu România la 8 aprilie 1918. Cîteva zile mai tîrziu, o delegaţie numeroasă a Adunării a vizitat laşul. Membrii delegaţiei 1-au proclamat pe Ferdinand „Rege al ţăranilor" şi au insistat „să-i ducă" pe copiii Măriei să danseze pe străzi cu mulţimea. „Nando le-a dat voie", scrie Măria, „şi cele

*La Congresul de la Berlin din 1878.

două fete grase ale mele s-au aflat deodată în mijlocul unor aclamaţii furtunoase, dansînd hora pe strada Lăpuşneanu cu aceşti basarabeni entuziaşti şi cvasinecunoscuţi! Unde ajunge lumea!"

Regina era amuzată, dar nu resemnată., „Anexarea Basarabiei este fără îndoială un mare eveniment pentru ţara noastră... Pentru mine posibilitatea de a mă bucura este atenuată de nenorocirea acestei păci abominabile şi de neliniştea cu care urmăresc politica noului nostru guvern." Regina nu a renunţat la încercarea de a-1 convinge pe soţul ei să abdice şi a elaborat un plan prin care Carol să fie numit „Vicerege" pe durata războiului.

Era evident că Regina Măria devenise un bagaj excedentar. Pentru inamic, ea începuse să fie o persoană iritantă, care nu putea fi redusă la tăcere; pentru românii care credeau în victoria finală a

Puterilor Centrale, un pericol verbal; şi pentru restul guvernului, o persoană supărătoare. Era deconcertată şi faţă de sine însăşi, scriind lungi pasaje mînioase în jurnalul ei, pentru a le şterge apoi. Aprilie a fost o lună „foarte întunecată". „Uneori am sentimentul că îmi pierd minţile", scria ea. Cînd a venit Pastele i-a cerut Regelui permisiunea să meargă să locuiască la Coţofăneşti, în apropierea vechilor linii ale frontului, într-o căsuţă de lemn construită pentru ea în timpul războiului. „Nimic nu mă va putea determina să mă duc la biserică cu actualul guvern; pentru mine nici o rugăciune nu este posibilă în prezenţa lor." Furios pe ea, Ferdinand a consimţit în cele din urmă.

în următoarele cîteva luni, la diferite intervale, Regina îşi lua fiica cea mică şi se retrăgea la ţară, cu soldaţii ei în convalescenţă şi cu ţăranii din Moldova. Curînd, la Coţofăneşti i s-a alăturat colonelul Joseph Boyle, omul pe care îl întîlnise în seara în care Misiunile Aliate părăsiseră România. „Colonelul Boyle, canadianul brav şi aventuros...", scria Măria, „era o personalitate reconfortantă şi forţa sa calmă, aproape insolentă, îmi părea o stîncă în mijlocul mărilor agitate... în acest ceas întunecat, cînd aliaţii noştri au trebuit să ne părăsească, abandonîndu-ne în faţa inamicului, el... mi-a strîns mîna promiţîndu-mi că nici Dumnezeu şi nici o fiinţă omenească nu-1 va face să mă părăsească atîta timp cît ţara mea va avea nevoie de el, şi şi-a ţinut această promisiune cu o fermitate caracteristică naturii sale inflexibile."

Capitolul 18

Nu există fruct mai amar ca domnia străinului în propria ţară.

VECHI PROVERB ROMÂNESC

La începutul anilor 1900, un jurnalist englez scria despre Joseph Boyle:, Am ajuns să-1 dispreţuiesc pe Aladin. Amîntîlnitunom care înrobeşte spirite de o mie de ori mai puternice decît cele din *O mie şi una de nopţi.* El freacă lampa spiritelor, şi palate cu minunăţii tehnice se ivesc peste noapte. Dă ordine şi schimbă cursul rîurilor... Maxilarul său este de fier, iar ochii - oţel albastru... Ştie ce vrea şi ştie şi cum s-o ceară".

' Omul care a intrat în viaţa Reginei Măria în martie 1918 era autoritar, sincer şi impunător; prezenţa sa era tot atît de dominatoare ca şi fizicul. Un bărbat de proporţii exagerate, colonelul Boyle pare azi un erou de roman creat de contemporanii săi pentru a atenua frustrările înfrîngerii. Dacă n-ar fi existat mărturiile din memoriile camaradului său, căpitanul George A. Hill de la Serviciul Secret Britanic, 1-am fi considerat pe Boyle drept întruchiparea dorinţelor unei Regine disperate în căutarea unui Lancelot al secolului XX.

Canadian de origine, Joe Boyle fusese marinar, boxer profesionist şi organizator de meciuri de box înainte de a participa la goana după aur în Klondike, în anii 1890. Acolo el a dobîndit drepturi asupra a peste şase mile din pîrîurile cele mai bogate în aur din Yukon, pe care le exploata cu excavatorul cel mai mare din lume. La începutul primului război mondial, Joe Boyle era un

aventurier bogat, cu o soţie actuală, o fostă soţie şi patru copii.

La vestea izbucnirii războiului, Boyle a răspuns organizînd şi dotînd, pe propria cheltuială, o baterie de mitraliere pe care a trimis-o în Europa, în 1916 a plecat din Yukon şi a traversat Atlanticul, îndreptîndu-se spre Londra, unde şi-apus talentele în slujba efortului de război al Aliaţilor. Neluat în seamă de birocraţii de la Ministerul de Externe şi Ministerul de Război, Boyle şi-a asigurat un loc într-o misiune particulară de transport trimisă în Rusia de Societatea Americană a Inginerilor. Pentru această funcţie, el şi-a comandat o uniformă de colonel în armata engleză, cu emblema din aur pur şi strălucitor din Klondike.

Colonelul Boyle a sosit în Rusia în vara anului 1916. După doi ani de război, generalii ruşi îşi justificau înfrîngerile militare prin ineficacitatea legendară a sistemului de căi ferate rus - un labirint de linii, intersecţii, macazuri şi puncte terminus în care oameni şi provizii lîncezeau blocate uneori timp de

cîteva săptămîni. Folosind metodele de mînă forte pe care le învăţase pe cînd minase oameni şi animale dincolo de munţii de gheaţă din Yukon, canadianul a reuşit să scoată din blocaje locomotive şi oameni şi să le trimită rapid spre front. Recunoscători, ruşii 1-au decorat pe Boyle cu Ordinul Stanislav şi au cerut Aliaţilor permisiunea de a-1 trimite pentru a încerca să atenueze criza de alimente din România. In condiţiile în care peste un milion de soldaţi ruşi, întreaga armată română şi toţi refugiaţii români erau înghesuiţi într-un colţ al Moldovei, căile ferate erau paralizate şi alimentele pe sfirşite. Boyle a reuşit să transbordeze pe nave proviziile blocate în vagoane, atenuînd temporar ameninţarea foametei; şi pentru eforturile sale i s-a decernat Ordinul S f. Vladimir.

Boyle n-a rămas multă vreme în România. El a fost trimis înapoi în Rusia, unde a reorganizat munca de construcţii la liniile ferate din Basarabia înainte de lovitura de stat bolşevică din 1917. La Cartierul General al armatei ruse de la Stavka, colonelul Boyle 1-a întîlnit pe căpitanul George A. Hill. Căpitanul Hill, care făcea parte din Misiunea de Artilerie Engleză, descoperise un complot al agenţilor germani menit să-i incite pe bolşevicii locali să-i alunge sau să-i ucidă pe toţi membrii Misiunilor Aliate din zonă. El a cerut ajutorul lui Boyle şi împreună au dejucat complotul german.

Din Rusia, Boyle şi Hill s-au îndreptat spre România, ultimul punct de rezistenţă al Aliaţilor în Europa de Est. Pe drum,

oprindu-se la Petrograd, s-au întîlnit cu ministrul român în Rusia, Constantin Diamandi. Acesta i-a informat că întreaga rezervă de aur şi bancnote a ţării sale (care valora aproximativ 20 de milioane de dolari), bijuteriile Coroanei, arhivele Ministerului de Externe, care fuseseră trimise la Moscova pentru a fi păstrate în siguranţă în timpul evacuării Bucureştiului, fuseseră confiscate de către bolşevici. Diamandi avea slabe speranţe că ruşii vor înapoia tezaurul naţional al României şi, chiar dacă ar fi facut-o, că cineva ar fi putut să-1 scoată cu bine din Rusia, printre bandele de revoluţionari care rătăceau prin ţară. Boyle şi Hill au reuşit să pună mîna pe o mare parte a banilor şi arhivei, pe care le-au transportat pe o distanţă de 1500 de mile cu trenul şi le-au predat la Iaşi, în decembrie 1917. Pentru serviciile lor, Regele Ferdinand 1-a decorat pe Boyle cu Marea Cruce a Ordinului şi pe Hill cu Steaua României.

Nu la multă vreme după venirea în România, cei doi bărbaţi au fost rugaţi de către guvernul român să se întoarcă în Rusia şi să încerce să obţină un tratat de pace între Rusia şi România*, în urmărirea scopului lor, Boyle şi Hill au căzut într-o cursă pregătită de germani, în care erau implicaţi marinarii flotei ruse imperiale din Marea Neagră, oameni care se răsculaseră, îşi spintecaseră ofiţerii şi-i aruncaseră în mare cu lanţuri la picioare. Agenţii germani, dornici să întreţină o stare de război între Rusia şi România, îi informaseră pe marinari că Boyle şi Hill erau avangarda unei flote engleze de nave de război care venea să-i pedepsească pentru masacru. Cînd au sosit în gara din Sevastopol, Boyle şi Hill au fost întîmpinaţi de membrii flotei „agitîndu-se în jurul gării, îmbulzindu-se pe peron, înţesînd linia ferată, o gloată", cu cuvintele lui Hill, „înnebunită de poftă de sînge şi rîvnind la vieţile noastre". Boyle era renumit pentru abilitatea cu care vorbea mulţimilor. La sfîrşitul discursului său improvizat, tradus de Hill, istoria înregistrează faptul că marinarii flotei Mării Negre, principalul corp revoluţionar din sudul Rusiei, au fost reconvertiţi din nou la cauza Aliaţilor. Cu ajutorul lor, Boyle şi Hill au realizat un tratat de pace între Rusia şi România, cel dintîi din primul război mondial. Apoi, cei doi s-au despărţit.

*în decursul a şaisprezece luni, bolşevicii au declarat de două ori război României - la 31 ianuarie 1918 şi din nou la 18 mai 1919.

Hill, care a rămas în Rusia, a scris ulterior în memoriile sale despre Joe Boyle: „Era un luptător înnăscut, un mare vorbitor şi dăruit cu extraordinar de mult bun-simţ. Era independent ca un revoluţionar. Eticheta şi procedurile nu însemnau nimic pentru el, mai ales dacă un lucru trebuia făcut. El se afla în Rusia pentru a contribui la continuarea războiului, pentru a-i hărţui pe germani şi a-i ajuta pe Aliaţi, şi în urmărirea acestor scopuri nu-i păsa dacă se purta aspru faţă de cineva. Aşa era colonelul Boyle, un bărbat cum nu mai cunoscusem pînă atunci şi nu aveam să întîlnesc nici după aceea".

Cu tratatul în mînă, Boyle s-a întors la Iaşi. El a sosit la 9 martie 1918, în noaptea în care Misiunile Aliate erau silite să părăsească România. Regina Măria 1-a descris aşa cum 1-a văzut atunci, „un bărbat între două vîrste, cu o constituţie robustă, cu trăsături puternice şi aspre, de fapt aproape urît, dar

ochii, care erau de un albastru intens şi pătrunzători, uneori chiar plini de cruzime, puteau deveni blînzi, aproape mmgîietori, iar zîmbetul lui era liniştitor şi plin de bunătate".

Se comentează adesea că seara aceea „a marcat căderea Prinţului Ştirbey din poziţia de favorit al Reginei şi înlocuirea lui cu Boyle din Klondike". Ca multe alte istorii despre Regina Măria, şi aceasta este o exagerare care nu ia în considerare nici firea Reginei şi, de altfel, nici firea lui Joe Boyle. Măria era ultraromantică, o femeie care învăţase la maturitate să evite încurcături fizice nedorite. Joe Boyle era din fire un aristocrat, un om prea mîndru pentru a cere favoruri personale. Mult mai importantă decît atracţia pe care Boyle a simţit-o faţă de Regină a fost calitatea prieteniei lor. Indiferent de cursul pe care această prietenie avea să-l ia în viitor, Boyle venise la Iaşi într-o perioadă de criză şi a plecat într-o nouă misiune pentru România după patruzeci şi opt de ore de la sosire - prea puţin timp pentru mai mult de o recunoaştere a unor simpatii şi scopuri comune.

în timpul înaintării germane, un număr de rezidenţi români de frunte din Bucureşti au fugit în oraşul rus Odessa de pe ţărmul Mării Negre, în ianuarie 1918, cînd bolşevicii au declarat război României, conducătorul organizaţiei bolşevice din sudul Rusiei era Cristian Rakovski. Rakovski, fost cetăţean român închis pentru activităţi subversive, era un duşman declarat şi înverşunat

al guvernului român. El i-a arestat pe conducătorii români — foşti miniştri, senatori, industriaşi, membri ai aristocraţiei -, luîndu-i ca ostatici în lupta dintre Rusia şi România pentru Basarabia. La Iaşi a ajuns ştirea că aceşti prizonieri erau ameninţaţi de pericolul iminent de a fi executaţi în masă. Boyle a plecat la Odessa. Acolo a descoperit că Rakovski confiscase averile personale ale prizonierilor, precum şi fondurile de stat româneşti alocate pentru ajutorarea României, şi fugise cu banii în noaptea de dinaintea sosirii lui Boyle. în acelaşi timp, prizonierii români fuseseră îmbarcaţi pe un vapor al morţii cu gărzi bolşevice.

Restul îl relatează Regina Măria:

„El (Boyle) a fugit spre port, unde vasul tocmai se desprindea de la ţărm. Aşa cum era, neînarmat şi fără nici un însoţitor, a sărit pe bord şi timp de două săptămîni, deşi nu ştia nici un cuvînt în limba rusă, i-a ţinut pe bolşevici în şah în timp ce ei treceau cu vasul din port în port: o călătorie extraordinară şi incredibilă, comparabilă doar cu poveştile pline de aventuri din trecut, în cele din urmă, singur, cu o voinţă aproape hipnotizantă, acest canadian curajos i-a obligat pe revoluţionarii care nu aveau nici o lege să ducă vaporul cu încărcătura sa de prizonieri înfricoşaţi într-un port românesc".

Povestea acestei călătorii bizare a ajuns în România înainte de venirea lui Boyle şi a cetei sale, iar cînd canadianul şi-a făcut pentru a doua oară o intrare triumfală în oraşul Iaşi, străzile erau înţesate de mulţimea care îl ovaţiona. „Oamenii îi consideraseră pe prizonieri şi pe salvatorul lor mort", a spus soţia recunoscătoare a unui dintre cei salvaţi. La o masă festivă care a avut loc a doua zi, 25 martie 1918, Boyle a primit Steaua României. Foştii ostatici i-au dăruit un pergament care stătea mărturie a recunoştinţei lor, şi într-o biserică locală a fost pusă o placă în onoarea lui. Două zile mai tîrziu, Boyle trecea din nou dincolo, în Basarabia, desfaşurînd activităţi de spionaj pentru englezi şi francezi şi căutînd provizii pentru a atenua foametea impusă românilor de ocupaţia germană.

Temerile Reginei Măria faţă de pacea sub germani se dovedeau din nefericire profetice. Marghiloman, noul prim-ministru, era încredinţat că Puterile Centrale vor cîştiga războiul şi şi-a condus guvernul sub ocupaţie pe baza principiului că

singura şansă a României, pentru viitor, era concilierea cu germanii. Dar învingătorul era nesăţios, un monstru rapace, ale cărui pofte creşteau şi mai mult pe măsură ce acestea erau satisfăcute, înainte, în timpul şi chiar după ce negocierile de pace s-au încheiat, în întreaga perioadă care a trecut pînă la încheierea războiului, germanii au adăugat noi cereri pe seama economiei şi poporului român.

După ce au preluat terenurile petrolifere, rîurile şi fermele agricole, germanii au luat în stăpînire căile ferate, serviciile poştale, telegrafice şi telefonice, izolînd complet România de lumea din afară, şi au cerut urmărirea sau deportarea tuturor oamenilor politici care susţinuseră Antanta. Ei au răspîndit pamflete incendiare împotriva Regelui Ferdinand, a Reginei Măria şi a guvernului lor într-un efort de a instiga la revoluţie - o metodă care amintea de tactica încununată de succes în Rusia Ţaristă. Din rîndul ţăranilor, femeile şi bărbaţii între paisprezece şi şaizeci de ani erau obligaţi să depună muncă forţată;

nesupunerea ducea la deportare, întemniţare sau moarte.

Ambasadorul Vopicka, un diplomat conservator, a descris ocupaţia ca „un jaf sistematic... tot ce poate fi folosit este luat şi vîndut. Acolo unde germanii se aşteaptă la rezistenţă din partea populaţiei indignate, ei înconjoară satul cu mitraliere şi îi obligă să-şi predea alimentele sub ameninţarea cu masacrul general". „Ei au făcut din România o închisoare în care întreaga populaţie este condamnată să muncească din greu în folosul inamicului."

Regina Măria a făcut tot ce a putut pentru a ridica moralul naţiunii. S-a deplasat în repetate rînduri pe „fostul front" pentru a-şi revedea soldaţii, împreună cu Regele, a participat la un recviem pentru cei căzuţi, o manifestare condusă, în ciuda protestelor din partea guvernului, în stilul inimitabil al Reginei Măria: „Am stat în picioare în faţa tronului, îmbrăcată cu uniforma albă a Crucii Roşii, cu o luminare în mînă...". Ea a găsit alimente pentru ţăranii din Moldova aflaţi sub escortă. Dar pe dinăuntru sîngera:

„Credeam că am fost destinată să fiu o Regină fericită, strălucitoare şi plină de succese; toată fiinţa mea părea să promită acest lucru, iar eu păream făcută pentru acest rol. Dar poate că, dimpotrivă, soarta mea este să fiu o Regină tragică, înfrîntă, mult mai tragică decît a fost vreodată Carmen Sylva, cu toată vorbăria ei despre coroana unui martir. Nu am chemare pentru rolul de martir şi cu toate acestea se pare că Dumnezeu ne-a ales pe Nando

şi pe mine să purtăm o cruce care uneori pare mult prea grea".

Măria petrecea cît mai mult timp posibil în casa ei de lemn de la Coţofaneşti. Acolo se putea detaşa, fizic, de trebuinţa de a trece cu vederea acţiunile odiosului guvern Marghiloman. După cum se exprimase ea, „Regele şi-a dat seama în cele din urmă că era mai bine pentru mine să nu fiu prea mult timp la Iaşi". O dată îndepărtată, ea îşi făcea griji în legătură cu ceea ce se întîmplă în spatele ei şi şi-a petrecut începutul verii anului 1918 călătorind permanent, nervoasă, între refugiul ei provizoriu şi capitală. „Detestam să mă întorc la Iaşi, dar... eu eram cîinele de *pază".* Regina 1-a îndemnat pe soţul ei „să nu fie slab faţă de acest guvern" „şi să discute întotdeauna lucrurile mai întîi cu Barbu". Cînd Prinţul Ştirbey era cu Regele, Regina putea să stea liniştită şi să se ocupe de casa celor patru vînturi de la Coţofaneşti.

Decorarea casei era o terapie excelentă; stilul, moldovenesc bucolic. „Vreau să fac o bijuterie din această căsuţă, în care să nu existe altceva decît lucruri rustice; de la Iaşi voi aduce numai paturile, pentru că acestea, desigur, sînt bune." Pentru draperii a pus să se vopsească muselină în culoarea portocalie; efectul era deosebit de plăcut. Era mîndră mai ales de dormitorul ei, unde pereţii, tavanul şi duşumeaua erau de un cafeniu întunecat. Pe fundalul întunecat al peretelui se afla un pat larg, pe care erau îngrămădite perne în toate nuanţele de portocaliu; deasupra acestuia agăţase o tapiserie veche în fir de aur dintr-o biserică rusă şi o icoanăyeche cu ramă de argint. Pe podea era întins un covor turcesc, în loc de vaze, Măria şi-a pus florile în tuburi goale de proiectile de tun de toate formele şi mărimile, „grele şi de un cafeniu-ruginiu". Pentru a completa gama coloristică autumnală, a adăugat un vas de ceramică de un verde strălucitor şi ici-colo cîte un vas de alamă.

„Sălaşul meu era un refugiu adorabil şi toţi cei care-l vedeau îl îndrăgeau la fel de mult ca mine. Mulţi veneau să mă viziteze în singurătatea mea, mai ales cei care, ca şi mine, erau dezgustaţi de ceea ce se petrecea în lumea noastră oficială. Uşile casei mele erau deschise, ospitalier, oricărui vizitator, iar masa întinsă în funcţie de numărul oaspeţilor."

Cel mai important dintre aceştia era colonelul Boyle, a cărui generozitate şi iscusinţă în ajutorarea poporului ei au impresionat-o pe Regină. „Nimeni nu va şti vreodată cît de multe a făcut Boyle

aici şi nici cîţi bani a cheltuit. Nu am cunoscut niciCînd o persoană atît de dispusă să dea ajutor." Colonelul Boyle a cumpărat o vacă pentru un sat, ca să aibă copiii lapte; într-un alt sat a cumpărat o casă abandonată, a reconstruit-o şi a dăruit-o la trei familii de refugiaţi în numele Principesei Ileana. El supraveghea reparaţiile, găsea provizii şi dădea sume nenumărate de bani. Se încrunta cînd auzea plîngeri inutile. Boyle, nota Măria, „făcea ca toate tînguielile să pară jalnice, aproape laşe... în perioadele de descurajare, el era un tovarăş extraordinar de liniştitor şi tonic şi o neaşteptată tentă de puritanism victorian timpuriu se adăuga personalităţii sale neobişnuite". Regina, căreia îi plăcea să-i şocheze pe cei din jur fumînd, a fost surprinsă să afle că Joe Boyle nu fuma şi nu bea. Ea era încîntată de influenţa pe care o avea asupra Ilenei; îi împărtăşea fiicei ei de nouă ani „principii solide şi sănătoase, pe care ea le-a

adoptat, mai tîrziu, în viaţă".

La începutul lunii iunie, Regina a fost îndurerată să afle că Boyle suferise o comoţie cerebrală în timp ce zbura deasupra Basarabiei într-o acţiune de recunoaştere a situaţiei proviziilor. Pilotul micului său avion a aterizat la Chişinău, unde canadianul a fost internat în spital. Măria devenise dependentă de Boyle. Dacă forţa aceea copleşitoare putea fi doborîtă, ce altceva urma să se prăbuşească în jurul ei? Pentru că poziţia sa o împiedica să meargă să-şi ajute prietenul, ea i-a îmboldit pe Rege şi pe Prinţul Ştirbey să menţină legătura cu spitalul. La începutul lui iulie a aflat cu uşurare că Boyle se odihnea în tihnă, avînd alături un georgian care vorbea limba engleză. Ştiind că se află pe mîini bune, Regina Măria s-a întors la Iaşi.

Primul-ministru Marghiloman urma să prezinte amnistia tuturor românilor care-i sprijiniseră pe germani spre a fi semnată de Rege. „El *nu trebuie* să semneze această hîrtie", scria Măria la 6 iulie 1918. „L-am implorat să fie tare, să reziste la constrîngerile lui Marghiloman, dar nu mi-a dat nici o asigurare pozitivă." Ştiind că Nando urma de obicei sfatul ultimei persoane care vorbea cu el, Regina a scris „un bilet deosebit de energic" pe care 1-a încredinţat fiului ei de paisprezece ani, Nicky, pentru a-1 da tatălui său „în timpul întrevederii cu premierul". Ulterior, în singurătatea trenului regal, Ferdinand i-a spus că i-a respectat dorinţa şi a refuzat să semneze.

A insufla hotărîre şovăitorului Rege nu fusese niciodată o

sarcinăuşoară, iar în timpul ocupaţiei acest lucru era şi mai dificil. „.. .nu-iplăcea cînd oamenii... constatau la mine o fermitate pe care n-o găseau întotdeauna şi la el şi, în ciuda supărării pe care şi-o manifesta adesea, *trebuia* să rămîn fermă... asta îl făcea să reziste şi îi înfricoşa pe cei care voiau să-l constrîngă să procedeze greşit. Credinţa mea nestrămutată era că eu aveam dreptate, ceea ce-mi dădea trista forţă de a fi o asemenea scorpie... Dar cu siguranţă că în perioada aceea nu eram o *companie plăcută;* de aceasta eram pe deplin conştientă."

Războiul, care mărise popularitatea Regelui în rîndul poporului şi unise legăturile dintre soţ şi soţie în faţa adversităţilor, ameninţa mereu să-i despartă. „Sînt prea violentă, mult prea violentă şi el se înfurie", recunoştea Măria în jurnalul ei. „El este mînios pentru că oamenii vin la mine. încerc să-i explic *de ce* vin toţi la mine, chiar şi generalii." Dar ultimul lucru pe care Ferdinand dorea să-l audă era că el este nehotărît sau că mînia sa îi pune pe oameni în situaţii neplăcute. „Bietul de el, este teribil de hărţuit, dar felul lui de a fi şi caracterul său nu fac decît să înrăutăţească lucrurile", spunea Regina.

Pentru a mai atenua tensiunile domestice şi pentru a se îndepărta din calea germanilor, Ferdinand şi Măria s-au mutat la Bicaz, unul dintre domeniile Coroanei pe valea rîului Bistriţa. S-au instalat cu copiii într-o casă pe marginea rîului, o casă liniştită cu o verandă răcoroasă şi camere mari, albe, mobilate cu mese şi scaune exagerat de mari; casa avea draperii albastre la ferestre şi vaze persane albastre, pe care Măria le-a umplut cu flori, în timp ce Regele se plimba prin grădină, Regina, îmbrăcată în veşminte specifice locului, organiza ajutorarea ţăranilor locali cu hrană şi alimente.

în timpul războiului, Măria se îngrăşase. în ciuda vioiciunii şi energiei fără limite, manifestată în galopuri zilnice cu caii ei, corpul ei se îngroşase. Pe cînd muncise la spital, purtase îmbrăcămintea de Cruce Roşie - veşminte albe, lungi, ca de călugăriţă, care-i ascundeau silueta. Acum se îmbrăca în variante elegante ale costumului popular românesc multicolor, care masca şi el imperfecţiunile.

Vîrsta şi grijile numeroase începuseră să o marcheze pe Regină. Părul, deşi era încă blond, începuse să-i cadă; în fiecare dimineaţă sosea o femeie să-i maseze capul pentru ca părul să-şi

redobîndească vitalitatea. Pielea îşi pierduse elasticitatea tinereţii. Cînd Lavillere a venit spre a face o copie de pe chipul ei pentru o medalie, Regina a fost deprimată de rezultat. „Chipul meu arată ostenit, ochii sînt obosiţi", nota ea în jurnal, „dau o falsă impresie de tinereţe pentru că sînt plină de energie şi mă mişc repede, dar cînd stau liniştită... obrazul meu cade în imobilitatea vîrstei de mijloc, ceea ce desigur nu-mi sade bine... cel care priveşte medalia lui Lavillere nu m-ar considera niciodată o femeie drăguţă."

Pînă în acest moment din viaţa ei, Măria se bizuise întotdeauna în mare măsură pe frumuseţea ei, considerînd că este una din „îndatoririle sale de Regină" să încînte ochii celor mai prejos decît ea. Era evident că va sosi vremea cînd chipul şi silueta nu o vor mai sluji. „Nu am fost niciodată prea vanitoasă", comenta ea, ocolind adevărul, cîteva luni mai tîrziu, „dar chipul meu mi-a fost ca un prieten, şi

dacă se schimbă va fi ca şi cum voi trăi cu cineva care îmi este străin, şi va fi oribil!"

Prinţul Ştirbey şi-a mutat şi el familia la Bicazpe durata verii. El şi Regina continuau să ia ceaiul împreună în fiecare zi. Măria simţea că tensiunea din timpul războiului începea să lase urme şi pe Barbu: „... el apurtat povara sorţii noastre schimbătoare şi acum, dintr-o dată, a obosit", scria ea în jurnal. Permanent neliniştit, Ştirbey se ducea mereu la Iaşi, fără a lua în seamă guvernul oficial în care nu avea încredere, pentru a aduce informaţii necenzurate Regelui şi Reginei. Deşi Măria o iubea cu adevărat pe Nadej da Ştirbey, ştia că ea nu era destul de puternică pentru a purta grija familiei în timp ce Barbu era ocupat cu probleme mai urgente. Soţia şi fiicele Prinţului Ştirbey „îi absorb energia", spunea Regina.

La l august 1918, Regina Măria a aranjat ca Joe Boyle să fie adus la Bicaz pentru a se reface după comoţie. Hotărît să înlăture urmările fizice ale acesteia, Boyle stătea ore întregi în faţa unei oglinzi, forţîndu-şi muşchii paralizaţi de pe o parte a trupului să-i imite pe cei intacţi de pe cealaltă parte. Comoţia îi distrusese încrederea întemeiată în mare măsură pe uriaşa sa forţă fizică. Regina şi-a propus să-1 determine să-şi reconstituie imaginea despre sine. Dacă relaţiile dintre ei au trecut dincolo de prietenie, după cum pretind unii, aceasta s-a întîmplat pentru o scurtă perioadă şi a fost urmarea compasiunii Măriei faţă de omul aflat în suferinţă. Oricum, Boyle s-a îndrăgostit de Măria, şi această dragoste i-a schimbat viaţa. Trei luni mai tîrziu îi scria că devenise

309

„figura centrală" a vieţii sale. Pentru prima oară în cei cincizeci şi unu de ani, Joe Boyle găsise pe cineva pentru care să trăiască, şi începînd de atunci s-a devotat Reginei şi familiei acesteia. „Eu, cel care riscam în fiecare zi, în fiecare ceas, în fiecare clipă tot ce aveam... şi rîdeam de oamenii care se tem... mă rog lui Dumnezeu să mă înveţe să-i mulţumesc şi să mă facă vrednic de tine *în* toate privinţele", scria el.

In ciuda problemelor sale fizice, Măria găsea că judecata lui Boyle era la fel de pătrunzătoare ca întotdeauna. Serile luau cina în coliba lui ţărănească şi puteau discuta în linişte. Pe măsură ce a prins puteri, Boyle şi-a reînceput acţiunile de culegere de informaţii şi în vederea atenuării foametei. Măria 1-a luat la consultările ei cu Barbu Ştirbey. Boyle era la fel ca Măria - plin de idei şi decizii nobile. Ştirbey era oriental şi subtil. Un triumvirat ciudat- Regina, Prinţul şi colonelul - stătea de gardă pentru a se asigura că Regele nu se va compromite cu forţele de ocupaţie.

în timpul verii a sosit ştirea că Ţarul şi familia sa fuseseră ucişi. Sfidînd guvernul, familia regală a participat la un recviem pentru Romanovi în biserica locală. „Sărmane Nicky", scria Măria, „dacă ai fi murit pe cînd domneai încă, ce agitaţie s-ar fi făcut, cîte ceremonii pompoase s-ar fi desfăşurat în fiecare biserică, în fiecare ţară! Iar azi, pentru că ai căzut de la putere şi erai un exilat, ei încearcă să te ignore."

Fiind şi ei înşişi aproape nişte exilaţi în timpul şederii lor la Bicaz, Ferdinand şi Măria se întîlneau rar cu membrii guvernului, deşi miniştrii apăreau destul de des „să-1 neliniştească pe Rege cu diversele lor cereri dezgustătoare". Ei călătoreau de obicei noaptea şi ajungeau la micul dejun, în timpul căruia Regina îi fixa cu o privire de gheaţă, susţinînd apărarea şovăitoare a Regelui.

Pentru prima oară de la începutul războiului, la Bicaz Măria a avut vreme să se gîndească la copiii ei. Deşi era încîntată de evoluţia celor trei mai mici, Carol şi Elisabeta continuau să o îngrijoreze. Principele Moştenitor era ataşat mai mult ca oricînd de Zizi Lambrino. După Tratatul de la Bucureşti, Măria a aranjat ca el să primească comanda unui regiment de *chasseurs* * la Tîrgu Neamţ, o tabără din Carpaţi. Instrucţia militară îi priia lui Carol, iar mama lui spera că îi va lua gîndul de la Zizi. Dar tînăra românca

* Vînători de munte (în Ib. f. în original) (n.t.).

310

1-a urmat pe Principele Moştenitor, mutîndu-se la nişte prieteni pentru a fi aproape de el. Vizitele ocazionale ale lui Carol la Bicaz sporeau îngrijorarea Măriei. La începutul verii îl găsise pe fiul ei de douăzeci şi patru de ani „plîngînd ca un copil"; însă Carol a refuzat să se confeseze mamei sale. Nu i-a spus decît că nu va întreprinde niciodată „nimic" care să o facă pe mama lui să-i fie „ruşine de el".

Elisabeta reprezenta şi ea o problemă. Alerga după bărbaţi cu o „stăruinţă calculată... Este întotdeauna aceeaşi, indiferent unde se află, indiferent cu cine este... nu se poate avea niciodată încredere în ea", nota Regina în jurnalul ei. „Biata copilă, biata copilă... are nevoie de dragoste numai pentru ea

însăşi, însă nu i se poate îngădui să alerge după fiecare capriciu de moment!"

Şi aceasta nu pentru că Regina Măria nu ar fi dorit ca membrii familiei sale să fie fericiţi în dragoste. Cînd Aristiţa Dissescu, iubita credincioasă a Regelui, a venit la Bicaz să-l vadă, Regina a fost mişcată. „II iubeşte pe Nando cu adevărat şi nu pentru că este rege. Dar este absurdă, enervantă şi înduioşătoare, iar cu mine, ştiind că aş putea fi iritată şi pentru că nu are conştiinţa prea curată, este îngrozitor de emoţionată, cu toate că am fost întotdeauna drăguţă şi amabilă cu ea, deşi rareori i-am zîmbit."

Pe măsură ce ştirile despre victoriile Aliaţilor, pe frontul de vest, pătrundeau în ciuda cenzurii, germanii care ocupau România deveneau din ce în ce mai belicoşi. Balanţa victoriei, care în aprilie 1918 părea că indică Puterile Centrale, se înclinase puternic, în august, în favoarea Aliaţilor. Deoarece trei pătrimi din România se aflau încă în mîinile duşmanului, Regele şi Regina trebuia să preîntîmpine orice manifestare de bucurie prematură care ar fi putut determina noi brutalităţi la adresa supuşilor lor.

Măria nu putea fi niciodată intimidată la fel de uşor ca Ferdinand. într-una din zilele lunii august a stîrnit o furtună politică vizitînd sate care urmau să fie date Ungariei conform tratatului de pace. Un articol dintr-un ziar unguresc a acuzat-o pe Regină de propagandă împotriva Puterilor Centrale, pentru că sosise cu o maşină plină cu provizii şi permisese ţăranilor să-i sărute mîna. Articolul i-a atras atenţia lui Marghiloman care s-a deplasat la Bicaz spre a-şi exprima faţă de Rege dezaprobarea. Măria „a fost dojenită într-o oarecare măsură", lucru de care însă nu-i păsa. „Cînd ţăranii s-au strîns în jurul meu plîngînd, sărutîndu-mi

mîinile şi plîngîndu-şi soarta", i-a spus ea lui Marghiloman, „eu... le-am spus că nu consider acesta un rămas-bun definitiv, că mai sînt încă speranţe şi că ultimul cuvînt va fi spus de tunurile Aliaţilor."

Măria simţea că premierul Marghiloman adesea „profita exagerat de situaţia critică a Regelui" pentru a obţine concesii în favoarea forţelor de ocupaţie. Marghiloman era un om de lume, un negociator calm şi abil, dar după părerea Măriei era „ca un fluture... rozaliu şi zîmbitor, alunecînd cu uşurinţă peste tot ce era neplăcut, într-o stare de admiraţie eternă faţă de germani şi organizarea lor formidabilă... chiar şi atunci cînd aceasta era în detrimentul românilor noştri". Cînd Marghiloman nu reuşea să obţină ce dorea prin farmecul său, el recurgea la ameninţarea că va demisiona. De obicei, ameninţarea avea efect, deoarece Regele nu avea nici o altă alternativă care să fie acceptată de inamic, cu excepţia filogermanilor radicali care juraseră să-i detroneze. Cînd ocupaţia a cerut arestarea şi judecarea lui Brătianu şi a celorlalţi membri ai guvernului care votaseră să susţină Antanta, Marghiloman a folosit ameninţarea cu demisia. Ferdinand a fost salvat de Brătianu, care a trimis vorbă că doreşte ca Maiestatea sa să fie de acord, deoarece crede că un proces de acest gen va servi, în final, cauza celor acuzaţi.

în timpul verii şi la începutul toamnei anului 1918, cererile Germaniei sporiseră direct proporţional cu pierderea puterii. „Evident, nemţii au intenţia de a reduce această ţară la o ruină absolută înainte de a deveni necesar să retragă orice număr mai însemnat de trupe de ocupaţie", remarca ambasadorul american. Cînd cererile nu mai puteau fi satisfăcute, Regele şi Prinţul Ştirbey au plecat la Iaşi pentru a încerca să negocieze cu inamicul.

în timp ce Nando şi Barbu erau la Iaşi, Măria se bucura de o viaţă tihnită la ţară, făcînd plimbări lungi pe jos şi cu maşina, vizite la ţărani, discutînd cu Joe Boyle şi făcînd excursii împreună cu el şi cu Ileana la vechi mănăstiri şi în diferite sate micuţe. Alimentată cu ştirile despre victoriile Aliaţilor, starea de spirit a Reginei reflecta speranţele ei din ce în ce mai mari şi renaşterea vechilor energii şi elanuri. Apoi, fără nici un avertisment, la 15 septembrie 1918, o durere aproape de nesuportat i-a lovit pe ea şi pe Rege -„o tragedie de familie care ne-a lovit pe neaşteptate, o lovitură uluitoare pentru care eram total nepregătiţi".

Moştenitorul tronului, Principele Carol, fugise cu o fată de rînd.

Capitolul *19*

Este o realitate că prezenţa unui personaj romantic pe scena istoriei răstoarnă adesea echilibrul întregii acţiuni.

ANTONIA FRASER

Mireasa Principelui Moştenitor era Ioana Măria Valentina Lambrino, cunoscută sub numele de Zizi. Ea pretindea că descinde dintr-un împărat al Constantinopolului din secolul al IX-lea care se căsătorise cu o fiică a lui Charlemagne. Alţi strămoşi fanarioţi mai puţin importanţi se stabiliseră în micul oraş din Moldova, Roman, unde au crescut Zizi şi fraţii ei. Copil încăpăţînat, după cum recunoştea singură, Zizi a fost trimisă la un pension din Franţa, unde „încîntătoarea anarhie" a personalităţii ei, rezultat al vieţii la ţară în România, a fost supusă cu forţa unui regim de ordine, tăceri obligatorii şi studiu. In 1910 s-a întors acasă, la Bucureşti, şi s-a lansat într-un program pentru a studia limba engleză, pianul, pictura, muzica vocală şi dansul, şi curînd s-a integrat în societatea aristocratică ce gravita în jurul Curţii.

Tatăl lui Zizi era prieten cu demnitarul conservator Marghiloman. La un bal dat de acesta, Zizi 1-a întîlnit pentru prima oară pe Carol. Surpinzător, nu Carol, ci tatăl lui a remarcat-o întîi pe graţioasa brunetă. „Patern şi galant în acelaşi timp", Ferdinand manifesta preferinţa clară de a dansa cu Zizi, oferindu-i cîte o garoafă de fiecare dată cînd o conducea în jurul sălii de bal. Atenţiile sale o umpleau pe tînăra fată, după cum mărturisea ea însăşi, de „mîndrie şi emoţie", dar „nu au reuşit s-o abată" de

la ţinta adevărată a interesului său, Carol. Povestea lor de dragoste datează de la debutul oficial al lui Zizi, care a avut loc la Palatul Cotroceni. Deşi Carol a fost trimis la Potsdam la scurtă vreme după aceea, ei au corespondat pînă la întoarcerea sa, la începutul războiului.

La douăzeci şi patru de ani, Principele Carol arăta ca un şcolar care crescuse prea repede - mare şi blond, cu un chip efeminat şi maniere pedante. Zizi constituia un contrast izbitor. Micuţă şi negricioasă, dăruită cu capacitatea de a găsi expresii fericite, cu subtilitate şi imaginaţie, ea era culmea la care ajungea o ingenuă bizantină supusă rigorilor unei educaţii franceze. Ignorînd războiul, „beţi de tinereţe şi visuri despre viitor", tînărul cuplu trăia într-o lume a lui, gonind în excursii la ţară în Rolls-Royce-ul Principelui, în ciuda încercărilor Reginei Măria de a-i despărţi, idila înflorea:, „oamenii de rînd se minunează de felul în care iubesc mai-marii acestei lumi...", scria Zizi în memoriile ei, „cu aceeaşi simplitate încîntătoare ca ceilalţi, cu acelaşi prost gust liric pentru romantism sentimental. .. Iubirile Prinţilor sîntaceleaşi ca şi ale celor umili".

După cîteva luni, Carol a cerut-o pe Zizi în căsătorie. Deşi ea 1-a acceptat imediat, a fost nevoie de cîtva timp pînă cînd Carol a aflat care era poziţia sa conform Constituţiei. „Trebuie cîntărit totul... pentru a da o lovitură puternică", îi explica el viitoarei sale soţii. „Marea dificultate este problema juridică." Dar toate investigaţiile lui Carol nu au făcut altceva decît să confirme că nu exista nici o cale pentru a eluda legea ţării: Constituţia României interzicea în mod expres moştenitorului tronului căsătoria cu altcineva decît o Prinţesă străină de acelaşi rang. Chestiunea juridică era aceeaşi care îl urmărise pe tatăl lui Carol cu peste un sfert de secol în urmă; Zizi Lambrino, ca şi Elena Văcărescu, nu putea deveni soţia viitorului Rege al României. Zizi era disperată; Carol spunea că va renunţa la tron. El a făcut un plan pentru a traversa incognito frontiera cu Rusia. O dată căsătoriţi, ei se puteau duce în Franţa, unde Carol putea continua să lupte pentru România.

în ultima zi a lunii august 1918, Principele Moştenitor, logodnica lui, un prieten şi şoferul lui Carol au plecat din Iaşi îndreptîndu-se spre graniţă. Nu au avut nici o dificultate să treacă de grănicerii români, dar pe partea rusească, Principele

Moştenitor a fost recunoscut, oprit, spunîndu-i-se că poate să meargă numai pînă la Odessa. La Hotel Bristol, unde se opriseră Carol şi Zizi, era cazat şi un ofiţer german, trimis pentru a-1 ţine sub observaţie pe Principele Moştenitor. Probabil că escorta germană a Principelui avea ordine dacă nu să-i ajute activ pe fugari, cel puţin să nu pună obstacole în calea unirii lor. O căsătorie a moştenitorului tronului României în afara Constituţiei era, desigur, un dar de la Dumnezeu pentru germani, care acum pierdeau teren cu fiecare zi. Carol şi Zizi au găsit un preot care a fost de acord să-i căsătorească la 4 septembrie 1918. în noaptea anterioară, Zizi suferise o intoxicaţie alimentară. Ea a făcut faţă ceremoniei ameţită de febră, îmbrăcată într-o rochie din crepdeşin lucrată în casă, pe care a descris-o ca „rochia simplă şi săracă a unei căsătorii din dragoste, în care avea prea puţină importanţă faptul că omul cu care mă măritam era chemat să

domnească".

Regina a aflat că fiul ei îşi părăsise postul - un act de trădare pasibil de pedeapsa cu moartea - abia după ce căsătoria a avut loc. Ştirea dispariţiei lui Carol i-a fost dată de Barbu şi Nando, care i-au spus că Principele lăsase trei scrisori, una adresată tatălui său, una surorii Elisabeta şi a treia fratelui lui Zizi. Regina şi-a petrecut seara plimbîndu-se agitată prin grădină cu Prinţul Ştirbey şi cu Joe Boyle, în aşteptarea celor două scrisori care urmau să fie aduse din tabăra lui Carol. Acestea au sosit abia la 4,30 dimineaţa, cînd Nando i le-a adus în cameră.

în scrisoarea către tatăl său, Carol pretindea că situaţia din România 1-a făcut „incapabil să şi facă datoria ca soldat" şi deci pleca din ţară „din motive politice". Principele Moştenitorii spunea tatălui său că, din moment ce „nu prestase nici un jurămînt", el „nu încălca nici un legămînt". Zizi nu era menţionată nicăieri. Scrisoarea către Elisabeta cuprindea instrucţiuni în legătură cu posesiunile sale în cazul că nu se va mai întoarce în ţară. Carol a menţionat-o pe prima sa iubită şi pe cîinele său, a transmis salutări surorii sale Ileana şi a rugat pe toată lumea „să gîndească despre el numai de bine".

Regina Măria era zdrobită. „.. .pentru mine nimic,«wwz'c nici măcar un cuvînt, un semn, nici un mesaj, nici un salut, nici un gînd-şi eu îi sînt mamă, 1-am apărat întotdeauna, la mine a venit în

315

toate momentele importante ale vieţii sale... Aş înţelege că doreşte să plece ca soldat, el ştie că aş înţelege, dar poate că a fugit cu fata şi ştie că acest lucru îl voi considera greşit!"

Bănuiala ei a fost confirmată a doua zi, cînd aghiotantul lui Carol a sosit la Bicaz cu scrisoarea pe care Carol o trimisese fratelui lui Zizi. în această scrisoare, Carol, care spunea că este „detestat şi persecutat de friţi (germani)", recunoştea că a fugit cu Zizi. în ziua următoare, de la Berlin a sosit ştirea telegrafiată de nemţi că Principele Moştenitor al României se căsătorise cu Zizi Lambrino la Odessa.

Ştirea a fost o adevărată lovitură pentru Ferdinand şi Măria, subminînd edificiul şubred al dinastiei lor, slăbită deja de înfiîngere şi revoluţie. De-a lungul anilor, atît Regele, cît şi Regina acceptaseră cu eleganţă anomalia propriei lor căsnicii şi se aşteptau ca vlăstarele lor să le urmeze exemplul. Ferdinand era distrus de slăbiciunea fiului său. Chiar dacă înţelegea situaţia lui Carol, remarcabil de asemănătoare cu a lui însuşi la aceeaşi vîrstă, el nu putea accepta soluţia Principelui Moştenitor. Măria oscila între furia faţă de ceea ce considera trădarea lui Carol şi durerea că nu i se confesase ei. Nevrînd să recunoască cum că Principele Carol era răspunzător pentru propriile sale acţiuni, ea prefera să-1 considere pe dragul ei fiu prins în mrejele unei tinere care urzea intrigi. Primul ei gînd a fost să-1 elibereze. Ea 1-a trimis pe aghiotantul ei, colonelul Ballif, la Odessa cu trenul regal pentru a-1 aduce pe Carol înapoi. După aceea, împreună cu Regele şi Prinţul Ştirbey, a participat la o activitate oficială la Iaşi.

Atmosfera din capitala temporară era ostilă dinastiei. Premierul Marghiloman şi partida sa progermană cereau îndepărtarea imediată a Principelui Moştenitor de la succesiune; Carol era atacat deschis în Senat; opinia publică cerea capul lui. Conştientă că „toţi ochii sînt aţintiţi asupra mea pentru a-mi critica fiul şi a-1 condamna", Regina considera că trebuie „să-mi ţin capul sus pentru doi". Prinţul Ştirbey 1-a sfătuit pe Rege să cîştige timp şi să încerce să găsească sprijin, pentru Principele Moştenitor, în partidele de opoziţie şi în rîndul militarilor.

De la Odessa, Ballif i-a adus Reginei o scrisoare pe care Carol îl rugase să i-o înmîneze cînd vor fi singuri, în aceasta, Principele Moştenitor spunea că nu luase legătura cu mama sa

316

înainte, deoarece ei „nu-i putea scrie decît adevărul", iar succesul planurilor sale depindea de o discreţie totală. Carol i-a spus Măriei că avea un, plan minunat pentru a ajunge pe frontul francez" şi, din moment ce nu se va putea întoarce, luase cu el „femeia pe care o iubea".

Una sau două zile mai tîrziu, Regina s-a urcat în trenul regal, care acum înconjura Moldova fără a merge nicăieri, pentru a sta de vorbă singură cu Principele. Carol a repetat ceea ce Măria a numit „basmul său incoerent, absurd şi totuşi mişcător", implorînd simpatia şi înţelegerea mamei sale. „Şi tu, tu poţi să înţelegi, tu ai fost cel mai bun prieten al meu, ai înţeles întotdeauna, vei înţelege şi acum!" i-a spus el. Regina 1-a rugat pe Carol să renunţe temporar la Zizi, pînă la încheierea războiului. Ea i-a promis că atunci va fi liber să plece cu iubita lui, dar „nu într-un moment cînd această fugă este o dezertare".

Asaltată de prieteni care-i spuneau că „pune în primejdie întreaga dinastie" dacă nu-l îndepărtează pe fiul ei, Măria se lăsa pradă disperării numai cînd era singură. „Doamne! în ce încurcătură s-a băgat şi ne-a băgat şi pe noi şi această ţară", mărturisea ea în jurnal. „Dar trebuie să încerc să-l salvez dacă pot, eu şi cei care îl iubesc şi ne iubesc." în prim-plan în cercul strimt care se închidea în jurul familiei regale era Barbu Ştirbey, „loial iară preget", care a dejucat planurile partidelor progermane şi l-a ajutat pe Rege să reziste presiunilor de a-l înlătura pe Carol de la succesiune. In această acţiune i s-a alăturat Brătianu, care era, după spusele Măriei, „cu totul în favoarea salvării băiatului prin orice mijloace, dacă este posibil". Avînd alături pe aceşti bărbaţi, pe Joe Boyle şi încă vreo cîţiva, Măria şi Ferdinand s-au luptat cu guvernul lor pentru a obţine un răgaz de două luni şi „a-l readuce la raţiune pe Principele Moştenitor".

Acţionînd în calitate de comandant suprem al armatei (o poziţie pe care de la armistiţiu nu o mai deţinea legal), Regele l-a condamnat pe fiul său la două luni şi jumătate închisoare pentru părăsirea postului şi traversarea frontierei fără aprobare. Jenat de această pedeapsă şi temîndu-se că va fi ridicol, Carol s-a plîns că pedeapsa îi va distruge prestigiul. Mama lui nu era de acord. „Poţi face să ţi se uite greşelile", i-a spus ea. „Ştiu acest lucru din proprie experienţă. Odată, cînd eram tînără şi am intrat

într-o încurcătură, lumea a vrut să mă frîngă şi să mă arunce la o parte, dar am făcut ca această întîmplare să fie uitată." La 22 septembrie, un general de armată l-a condus pe Principele Moştenitor ce suspina la Horaiţa, o mănăstire în munţi, lîngă Bicaz. Una dintre doamnele de companie ale Măriei a dus-o pe Zizi înapoi la familia ei, la Iaşi, unde tînăra a căutat în zadar prin ziare anunţul căsătoriei sale cu Principele Moştenitor.

Deşi Măria l-a vizitat de cîteva ori pe Carol la Horaiţa, Joe Boyle a fost acela care în final a reuşit să-l convingă pe Principele Moştenitor să accepte anularea temporară a căsătoriei sale. „Inima îi este zdrobită, dar este de acord cu inevitabilul, deşi nu ştiu cum va rezista după aceea", spunea mama sa, care numea triumful asupra lui Carol „o victorie crudă şi dezgustătoare". Deşi Carol locuia confortabil cu cărţile sale şi cu cîinele său la Horaiţa, Măria era profund afectată de fiecare dată cînd îl vedea; „pur şi simplu urlă după ea", nota Regina în jurnal după una dintre vizite.

Cînd Zizi a fost înştiinţată de anularea propusă, ea a refuzat să semneze şi a consultat avocaţi. Unul dintre cei mai renumiţi
avocaţi practicanţi i-a spus că fără îndoială era soţia legitimă a Principelui Moştenitor, dar că în România „nu există dreptate
împotriva puterii. Regele va obţine orice decizie doreşte", a asigurat-o el. .

Aşa s-a şi întîmplat. în absenţa ambelor părţi, căsătoria a fost anulată din punct de vedere legal.

O problemă mult mai stringentă decît reglementarea statutului matrimonial al lui Carol era înlăturarea pericolului imediat care ameninţa dinastia. Duşmanii României, pe punctul de a pierde războiul, au profitat de această ocazie pentru a încerca să-l înlăture de la succesiune pe Principele Moştenitor, să impună abdicarea lui Ferdinand, să-l proclame Rege pe Nicolae, băiatul de cincisprezece ani, pentru ca astfel să poată introduce o regenţă progermană. S-a propus chiar aducerea cumnatului Kaiserului pentru a guverna în România. Prins între germani şi familia regală, primul-ministru Marghiloman a fost convins, în final, să-i sprijine pe Rege şi pe Regină.

Pe la mijlocul verii anului 1918 şi în strînsă legătură cu contraofensiva Aliaţilor, printre frustrările dinastice ale Reginei

începuseră să se infiltreze prudente speranţe de victorie. Toamna, cînd victoria părea doar la o depărtare de numai cîteva săptămîni, nici criza legată de Carol nu era suficient de puternică pentru a înăbuşi entuziasmul Măriei faţă de succesele militare.

Cu un an în urmă, în luna decembrie, forţele aliate de la Salonic, aflate de multă vreme în amorţire, fuseseră întărite şi reorganizate de un general francez, care a reuşit în final să-i convingă pe Aliaţi de necesitatea unei ofensive majore în Balcani. La mijlocul lunii septembrie 1918, aproximativ 700 000 de soldaţi francezi, englezi, sîrbi şi greci au înaintat împotriva bulgarilor, în două săptămîni, Bulgaria a

capitulat. „După o întîrziere fatală de doi ani", a declarat mîhnit ministrul Franţei, „ofensiva care era stipulată în tratatul nostru cu România drept premisă a intrării lor în război [a avut loc]!"

„Cambrai a căzut!" scria Regina în extaz la l octombrie, la numai o săptămînă după întemniţarea fiului ei. „Bulgarii au acceptat condiţiile drastice de pace ale Aliaţilor. Trebuie să sperăm că şi Turcia va trebui să se predea."

Pentru români era o adevărată ironie a sorţii faptul că bulgarii, rivalii lor tradiţionali din Balcani, fuseseră primii din tabăra Puterilor Centrale care capitulaseră. Trei zile mai tîrziu, Măria a primit „ştirea senzaţională" că unchiul Ferdinand, Ţarul Bulgariei, abdicase în favoarea fiului său şi fugise în Ungaria. La 7 octombrie, Regina a făcut o lungă plimbare pînă la casa lui Ştirbey. în urma convorbirii cu Barbu, Regina era „aproape ameţită" de speranţă. , Atmosfera vibrează de emoţie", scria ea în jurnal, „evenimentele se precipită şi alte orizonturi se deschid în faţa noastră".

La mijlocul lui octombrie era evident că prăbuşirea Turciei, şi o dată cu aceasta încetarea controlului inamic asupra Dardanelelor şi sectorului estic, era iminentă. Germanii, care îşi dădeau la fel de bine seama ce se va întîmpla, oscilau iute între intimidare şi conciliere. După ce adăugaseră permanent alte cereri la acordul de pace cu românii, ei se pomeneau acum că au un tratat care urmează a fi ratificat de o naţiune dornică să reia ostilităţile împotriva lor. Pentru ratificarea imediată ei ofereau acum drept mită teritorială întreaga Dobroge, restabilirea vechii frontiere dintre Ungaria şi România şi aprobarea oficială a unirii Basarabiei cu România. După o întrevedere secretă cu ambasadorul american,

Ferdinand i-a ordonat premierului Marghiloman să nu accepte nimic din partea inamicului, să evite schimbul de semnături şi în primul rînd să cîştige timp.

între timp, Brătianu a început să insiste pe lîngă ambasadorul american pentru a obţine garanţia personală a preşedintelui Wil-son asupra promisiunilor teritoriale făcute României în momentul în care ea s-a alăturat Aliaţilor. La început, singura promisiune pe care ambasadorul Vopicka a putut-o obţine a fost că, dacă va rămîne credincioasă Aliaţilor, România nu va pierde nimic din teritoriul de la data respectivă. Aceasta, după părerea ambasadorului, era o compensaţie neînsemnată pentru pierderea a aproape 360 000 de soldaţi şi aproximativ tot atîţia civili - practic o zecime din populaţia României. Ulterior, Washingtonul a trimis o telegramă prin care confirma garanţiile din tratatul din 1916. Ferdinand a transmis imediat mulţumiri lui Wilson, iar Măria şi-a exprimat recunoştinţa faţă de Vopicka dăruindu-i fotografia ei cu autograf. Mulţimi de cetăţeni entuziaşti şi muzici militare s-au adunat în faţa Legaţiei americane pentru a-i cînta ambasadorului şi a ovaţiona pentru Statele Unite. Ulterior au apărut o mulţime de străzi, restaurante şi hoteluri, precum şi numeroşi copii români cu numele de Wilson.

înainte chiar ca ambasadorul Vopicka să primească ştiri din America, George al V-lea i-a trimis Măriei o notă ca răspuns la ultimul şi cel mai disperat apel al ei. Răspunsul Regelui Angliei, scris pe o bucată foarte mică de hîrtie, era datat cu trei luni în urmă şi predat oarecum dramatic de un aviator francez care venise cu avionul de la Salonic în acest scop. Regele Angliei promitea că Anglia nu va uita România şi adăuga că speră ca românii să fie „gata" atunci cînd Aliaţii lor „vor da semnalul".

Regina, care cu şase luni în urmă fusese considerată o pacoste, apărea acum drept cel mai bun purtător de cuvînt al ţării. Ea a fost rugată să-i trimită personal o telegramă primului-ministru francez Clemenceau, un critic înverşunat al unei păcii separate cu România, pentru a încerca să-l cîştige. Mesajul, trimis la vreme, era scris în „stilul ei caracteristic, energic şi oarecum drastic".

în ultima zi a lunii octombrie 1918, turcii au capitulat, iar strîmtoarea Dardanele a fost deschisă vaselor Aliaţilor. „Nu mai sîntem izolaţi de toţi, sufocaţi, acum sînt speranţe că nu vom muri de foame!" nota Regina a doua zi, adăugind că „Austria se dezintegrează rapid". La l noiembrie, ungurii şi-au declarat independenţa faţă de Habsburgi. Cu trei zile înainte, iugoslavii* făcuseră acelaşi lucru, în timp ce cehoslovacii îşi proclamaseră independenţa încă mai devreme. Dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar era deja *unfait accompli*** cînd, la 3 noiembrie 1918, Austria a încheiat armistiţiu cu Puterile Aliate, consimţind la demobilizarea totală, să-şi retragă trupele şi să evacueze teritoriile aflate încă sub ocupaţia ei.

Dar, spre deosebire de austrieci, bulgari şi turci, germanii nu au renunţat la luptă. Ei au lansat un atac cu două tăişuri menit să arunce România dacă nu chiar în braţele lui Lenin, cel puţin într-o stare de haos total. Ei au intensificat răspîndirea propagandei comuniste, dîndu-şi chiar osteneala să deschidă şcoli

comuniste, în acelaşi timp, ei îi înfometau deliberat pe ţărani. Mame romînce, care nu aveau cu ce să-şi hrănească copiii, se sinucideau în prezenţa ofiţerilor germani. Scopul Germaniei era de a-1 forţa pe Regele Ferdinand să ratifice Tratatul de la Bucureşti înainte de încheierea ostilităţilor, de a face imposibilă remobilizarea armatei române şi de a zădărnici inevitabila trecere a României de partea Aliaţilor.

Prinţul Ştirbey a prezentat situaţia lui Ferdinand şi Măriei, explicînd că România poate cădea pradă comuniştilor dacă forţele Aliate şi alimentele nu vor ajunge în ţară imediat, învins în război, exploatat de cuceritor, bombardat cu lozinci comuniste, ţăranul român era copt pentru revoluţie. Regina şi Ştirbey 1-au împins pe Rege să declare votul universal şi reforma agrară pe care le promisese cu un an şi jumătate în urmă. Trebuia să acţioneze repede, înainte ca preconizata cooperare fatală dintre agenţii germani şi agitatorii comunişti să reuşească să convingă poporul să se alăture revoltei mujicilor ruşi.

La criza internă se adăuga nesiguranţa în ceea ce priveşte acţiunile aliaţilor României după ce războiul se va fi încheiat. Dacă, în ciuda asigurărilor obţinute de la Regele George şi preşedintele

*Iugoslavi, adică sîrbii, croaţii, slovenii şi muntenegrenii care se declaraseră uniţi cu cincisprezece luni în urmă. **Fapt împlinit (în Ib. fr. în original) (n.t.).

Wilson, Antanta va cădea sub influenţa lui Clemenceau şi îşi va renega promisiunile teritoriale, monarhia României va fi luată în rîs ca fiind păcălitul Aliaţilor, şi cu siguranţă va cădea, în condiţiile în care moştenitorul tronului era în dizgraţie, populaţia înfometată, aliaţii nesiguri, iar duşmanii răzbunători se aliaseră cu puternicii revoluţionari, Măria a României se afla într-o situaţie dificilă. Ea era cu ochii pe Rege şi pe Prinţul Ştirbey, care plecau împreună la Iaşi pentru^a pregăti preluarea puterii de la un guvern pro-Antantă. în cei patru ani de cînd soţul ei era rege, el devenise total dependent de Ştirbey. „Nando nu se poate lipsi de el", nota Măria în jurnal, „este ceva înduioşător şi patetic în felul în care se agaţă de el."

Regina însăşi se baza de altfel în mare măsură pe Joe Boyle care acum se refăcuse complet după atacul de apoplexie. Ea încercase să-1 lanseze drept consilier al Regelui, dar rezultatele nu fuseseră satisfăcătoare. Acolo unde Barbu îl conducea pe Nando cu blîndeţe, Boyle ataca precum un buldog. „Aceasta îl aduce pe Nando la limita furiei, nu-i place să fie silit... El manifesta o teamă morbidă de acţiune."

Felul de a fi al lui Boyle îi plăcea Măriei, dar nu şi celor din jurul ei. „Am o mare simpatie pentru metodele lui care ar fi fost cu siguranţă ale mele dacă aş fi fost bărbat şi aş fi fost liber", scria ea în jurnal. „Noi ne înţelegem unul pe celălalt fundamental - aceasta este explicaţia neobişnuitei noastre prietenii, care pare ciudată unora şi chiar îi face să zîmbească dispreţuitor." Măria încetase să-1 explice pe eroul canadian prietenilor ei latini. „Ei nu pot înţelege... că un om poate să-şi consacre *întreaga* energie, *întregul* curaj unei acţiuni care *nu-i* aduce *nici un* fel de profit."

Regina era impresionată de faptele de curaj ale lui Boyle, îi admira abilitatea de a rezolva problemele şi îşi dădea seama că omul avea o influenţă excelentă şi asupra ei. La un recviem oficial pentru Carol I în luna octombrie, Măria a fost surprinsă de propria ei sete de răzbunare, un sentiment necuviincios şi nedemn de o Regină. De la înălţimea tronului, privind în jos spre cei care o dispreţuiseră în graba lor de a colabora cu germanii, ea era plină de dispreţ, lucru pe care apoi 1-a recunoscut faţă de Boyle. Privind-o „drept în ochi şi cu gura schimonosită", el i-a spus:

„Maiestate, aţi ştiut să pierdeţi, lăsaţi-mă să văd că ştiţi şi cîştigaţi".

să

în faţa presiunilor sporite din toate părţile, premierul Marghiloman a demisionat la 6 noiembrie 1918. El a fost înlocuit cu un guvern format din generali şi oficiali care aveau misiunea de a organiza mobilizarea imediată şi de a pregăti terenul pentru ca Brătianu şi un guvern pro-Antantă să preia puterea. Deşi Regele şi Prinţul Ştirbey stăteau la Iaşi pentru a urmări schimbările rapide care aveau loc, Regina a fost sfătuită să rămînă la Bicaz. Refuzul ei de a recunoaşte pacea nu-i dădea calitatea de a participa la această schimbare de guvern. Nu ea trebuia să fie cea care îi va întîmpina oficial pe Aliaţi; acesta trebuia să fie Ferdinand, Regele de origine germană, al cărui sacrificiu va sublinia în acest fel sacrificiul României, ceea ce va îmbunnătăţi poziţia ţării faţă de învingători.

Măria se afla încă la Bicaz cînd a auzit că Ferdinand proclamase introducerea votului universal şi reforma agrară pentru ţărani, „îmi face plăcere că a făcut acest lucru fără ca Brătianu sau Averescu să fie la putere, astfel încît numai numele lui va rămîne legat de aceste reforme", a spus ea.

Iritată de faptul că era ţinută departe de atmosfera entuziastă, Regina a încălcat în cele din urmă ordinele şi a plecat la Iaşi pentru a se alătura Regelui şi Prinţului Ştirbey. Se îndoia că visul ei ca România să ridice din nou armele înainte de armistiţiu se va împlini. „Se pare că Germania", nota ea în jurnal, „acceptă prea repede. Şi totuşi, poate că există un plan pe cale de a fi dus la îndepli-niredespre care însă nu ştiu nimic. Nu pot să nu sper că există."

Dorinţa Măriei a fost îndeplinită. La 9 noiembrie 1918, Regele Ferdinand a ordonat mobilizarea armatei române. Hotărîrea Regelui, la sfatul ambasadorului american şi al Prinţului Ştirbey, a fost întîmpinată cu un entuziasm care s-a transformat în triumf cînd oamenii au aflat că trupe aliate, sub comanda generalului Berthelot, sosiseră deja la Dunăre. „Ne-am dat seama", declara ambasadorul american, „că în condiţia mizerabilă actuală a României, importanţa imediată a mobilizării a fost în primul rînd | efectul ei moral."

împreună cu ordinul de remobilizare, Regele a emis o

proclamaţie prin care dădea germanilor douăzeci şi patru de ore să părăsească ţara. La sfîrşitul acestui interval, românii se vor considera, din nou, oficial, în război cu ocupanţii lor. Se pare că această declaraţie i-a surprins pe germanii care ocupau Bucureştiul. Ei s-au dezlănţuit imediat în întreg oraşul, rechiziţionînd ultimele bunuri şi pregătindu-se să plece în grabă. Bucuria Reginei Măria la vestea mobilizării a fost atenuată de ştirea cu privire la abdicarea Kaiserului. Răzbunarea nu era atît de mulţumitoare cum crezuse. Monarhia primise o lovitură personală. „Probabil din cauza solidarităţii de castă", remarca ea, „pentru că, cu siguranţă, nu este prea multă dragoste între noi." „Eu, cel puţin, prefer ca o ţară să reziste sau să cadă o dată cu conducătorul ei, cu Regele ei, un tată cu familia sa. Kaiserul Wilhelm a încercat să ne distrugă, dar nu doream să-1 văd pe el distrus;... învins, da, acest lucru îl doream cu ardoare, pentru că voise ca această ţară să fie ştearsă de pe faţa pămîntului... Dar... nu-mi place să aud de abdicarea lui."

Regina a sosit la Iaşi în ziua armistiţiului, 11 noiembrie 1918. Fără ca ea să ştie, în onoarea sa se pregătise „o primire magnifică". Ea „a coborît din tren" drept în braţele Regelui, în spatele lui se aflau membrii noului guvern şi reprezentanţii Aliaţilor, în mijlocul aclamaţiilor, ministrul francez a făcut un pas înainte. El a cerut să se facă linişte şi a decorat-o pe Regină cu Crucea de Război, numind-o „un prieten ferm, loial şi credincios, la fel de dîrz în momentul dezastrului ca şi în momentul victoriei". Un adevărat regalist al vechiului regim, contele de Saint-Aulaire a rămas rezervat, ezitînd să compromită rangul Măriei. Regina, cu ochii în lacrimi, profund impresionată de faptul că fusese decorată ca un soldat, nu-şi pierduse simţul umorului.

„- Sărută-mă, ce mai aştepţi? i-a spus ea.

- Nu trebuie să mi-o spună de două ori", a replicat Saint-Aulaire, în timp ce mulţimea a izbucnit din nou în urale şi, cîntînd *La Marseillaise,* a escortat-o pe Măria în triumf pînă la maşină.

Regina a petrecut restul zilei armistiţiului primind pe toţi cei care veneau cu urări de bine - generali, miniştri străini şi miniştri din noul guvern. Prinţul Ştirbey a venit să o felicite printre primii. „Barbu a venit la mine de dimineaţă şi am încercat să-i mulţumesc

pentru întreaga sa activitate loială, dar el nu vrea să i se mulţumească, este prea modest... Poate că numele lui va dispărea din istoria ţării sale, dar... cel puţin aceste pagini vor rămîne mărturie."

Spre seară a fost anunţat armistiţiul. Oamenii au inundat străzile laşului în manifestări spontane de bucurie. Ca prin minune au apărut muzici, întreaga populaţie, teferi şi răniţi, s-a revărsat pe străzi, aclamînd şi cîntînd, în timp ce armata română trecea în marş prin capitala sa din timpul războiului.

în mulţimea veselă se afla şi Zizi. Principele Moştenitor, eliberat din închisoare pentru a-şi conduce regimentul la Iaşi, a văzut-o pe soţia lui stînd în calea sa, cu politia în spatele ei. înainte de marşul victoriei, lui Carol i se spusese că nu i se va permite să ia legătura cu ea. Principele Moştenitor făcuse apel

la mama sa prin scrisori disperate şi vizite înlăcrimate pentru a interveni în favoarea lui.

Deşi Măria credea că Principele Carol se îndrepta spre o depresiune nervoasă, ea nu putea face nimic. Regele era neclintit. Chiar şi Barbu Ştirbey o rugase să rămînă fermă pentru „a-l salva (pe Carol) de la distrugere totală". Brătianu s-a întîlnit cu Principele Moştenitor pentru a-i spune cîteva adevăruri dure despre poziţia sa, dar în cele din urmă Prinţul Ştirbey a fost acela care l-a convins pe Carol să semneze o declaraţie, conform cererii tatălui său, în care afirma că este de acord cu anularea căsătoriei; în schimbul supunerii sale, Ştirbey a spus că Principele Carol va primi permisiunea de a o vedea pe Zizi pentru a-şi lua rămas-bun. Principele Moştenitor şi-a întîlnit soţia în casa uneia dintre doamnele de onoare ale Reginei. Intîlnirea, aşa cum a fost relatată Măriei, a fost Alungă şi dureroasă" şi „oarecum furtunoasă" din partea lui Zizi. în ziua următoare, Principele Moştenitor s-a întors la regimentul său.

Măria era nerăbdătoare să participe la revenirea triumfală a suveranilor în Bucureşti, un eveniment care a trebuit amînat deoarece germanii aruncaseră în aer toate podurile din jurul capitalei. Sărbătorirea a avut loc, în final, la l decembrie 1918. Ziua era cenuşie şi mohorîtă, clădirile arătau ca nişte cochilii goale,

dar cetăţenii epuizaţi, zdrenţăroşi care supravieţuiseră ocupaţiei germane erau incredibil de veseli. Aşa era şi Regina lor. Soţul ei
0 invitase să călărească alături de el în fruntea trupelor române şi Aliate. „Nu aş fi cerut niciodată să mi se permită acest lucru, dar este... de departe, cea mai mare onoare care mi se putea face, pentru că, dacă vreodată o Regină a fost una cu armata ei, Regina aceea sînt eu! Spun acest lucru fără nici o modestie", a adăugat ea.

îmbrăcată într-o tunică militară, o pelerină militară lungă cu guler din blană şi o vestă din piele făcută pentru această ocazie, Măria a adăugat o căciulă din astrahan cenuşiu prinsă sub bărbie, care îi dădea, după propria expresie, „aspectul unui tînăr sănătos şi bucălat". Precedaţi de copiii lor- Caro l călătorea în fruntea regimentului său, fiicele în caleaşca trasă de patru cai -, Regele şi Regina au plecat ultimii. Flancaţi de generalul Berthelot şi Principele Nicolae (avansat la gradul de sublocotenent cu această ocazie), urmaţi de zeci de generali şi ofiţeri, ei au înaintat pe şoseaua Kiseleff.

Cînd au intrat în oraş şi au pornit pe Calea Victoriei, au fost mtîmpinaţi de „un oraş... care pur şi simplu înnebunise". Reginei
se părea că „şi casele, şi pavajul aclamau împreună cu mulţimea".La ferestre, pe acoperişuri, pe felinare fluturau drapele; părea că fiecare copil primise un steguleţ. în marea fremătătoare de roşu, galben şi albastru se amestecau tricolorul francez, drapelul
american şi drapelul englez, în timp ce caii şi călăreţii îşi croiau drum spre statuia lui Mihai Viteazul, Măria se gîndea la procesiunile la care participase de-a lungul a douăzeci şi cinci de ani, dar „niciodată la o paradă ca aceasta".

Avînd la dispoziţie numai zece minute pentru a se transforma din soldatul victorios în Regina domnitoare, Măria a dispărut pentru a-şi schimba veşmintele, în timp ce oaspeţii s-au adunat în catedrala Mitropoliei pentru o slujbă de mulţumire. La ieşirea din biserică, generalul Grigorescu, un erou de la Mărăşeşti şi noul ministru de Război au venit în faţa Regelui pentru a-l ruga din partea armatei române să accepte bastonul de feldmareşal. Măria sugerase acest lucru generalilor. Regele a fost foarte surprins, iar Regina era fericită să vadă „cît de impresionat era".

La încheierea festivităţilor, Măria şi Ferdinand s-au îndreptat spre Palatul Cotroceni. După aproape doi ani de refugiu. Regina se întorcea acasă.

Capitolul 20

... gîndul că România şi mai ales că dl. Brătianu aspiră la statutul de Mare Putere era o adevărată tortură sufletească.

HAROLD NICOLSON, MEMBRU AL DELEGAŢIEI ENGLEZE LA

CONFERINŢA DE PACE DE LA PARIS

Pe măsură ce ovaţiile s-au domolit, privaţiunile vieţii de după armistiţiu s-au făcut din nou simţite. Germanii au luat cu ei la plecare tot ceea ce nu furaseră din România în timpul ocupaţiei. Reprezentanţii Consiliului mondial de ajutor şi refacere, trimişi pentru a constata amploarea distrugerii, au afirmat că era „dificil să se descrie minuţiozitatea cu care jefuiseră germanii. Nu au fost trecute cu vederea nici un oraş, nici o casă, nici o gospodărie... [Inamicul] a luat feţe de masă, argintărie, ustensile de bucătărie, mobile, pături, ceasornice, articole de metal, căruţe, animale de muncă, şeptelul... [totul] a fost încărcat şi trimis în Germania", îmbrăcaţi în zdrenţe, cu picioarele goale în zăpada îngheţată, ţăranii care supravieţuiseră nu erau acum mai puţin în pericol de a muri de foame decît fuseseră înaintea armistiţiului.

Membrii claselor de mijloc şi privilegiate nu se aflau într-o situaţie cu mult mai bună, iar jefuirea turbată la care fuseseră supuse căile ferate îi punea în situaţia de a se întoarce cu greu acasă, în toată ţara rămăseseră doar cîteva locomotive în stare de funcţionare şi cîteva mii de vagoane de clasa a treia şi a patra. Majoritatea acestor vagoane nu aveau geamuri la ferestre,

327

călătorii îndesau în spărturile neregulate zdrenţele de care se puteau lipsi. Pentru a se apăra de ploile îngheţate, îşi împachetau picioarele pînă la genunchi în paie. Cei teferi se încălzeau mergînd pe jos spre casă pe lîngă trenurile în mişcare. Nu le era greu să se ţină după ele, atît de încet înaintau locomotivele ruginite, atît de des trebuia să oprească pentru ca pasagerii să taie lemne şi să le alimenteze cu combustibil.

Ajunşi în Bucureşti, foştii locuitori ai oraşului s-au trezit în faţa unor locuinţe care purtau urmele bombardamentelor şi ale jafurilor efectuate de ocupanţi. „Dezordine, noroi, gunoaie... priveliştea m-a făcut să mă sufoc de furie" - declara soţia unui comandant de marină care se întorcea în fosta ei casă. „Mobila era pătată, mînjită, spartă; lipseau sertare, birouri şi mese; porţelanurile, sticlăria, bibelourile, lenjeria, tablourile, cărţile sau obiectele din alamă fuseseră toate luate." Această doamnă a fost foarte surprinsă să găsească paisprezece suporturi de pantaloni însemnate cu aceleaşi iniţiale în dulapul ei, pivniţa plină de sticle de şampanie goale şi dopuri în toate sertarele din casă. După cîte i s-a spus, ultimul ocupant fusese directorul Operei germane.

Chiar şi pentru cei înstăriţi, produsele de strictă necesitate lipseau. Doamnele deşirau dantele, iar aţa o foloseau pentru a repara îmbrăcămintea mai groasă. „Acum ardem coceni de porumb uscaţi şi ziare vechi ca să ne încălzim", spunea soţia comandantului de marină., „Sîntem siliţi să ne hrănim, în principal, cu fasolt şi mămăligă mucegăită."

Spre deosebire de alte ţări, unde pacea a fost urmată de demobilizare, iar bucuria reunirii familiilor a atenuat lipsurile postbelice, în România factorii de decizie politică au menţinut armata mobilizată multă vreme după ce soldaţii din alte ţări plecaseră acasă. Temîndu-se că Antanta nu îşi va onora promisiunile teritoriale din Tratatul din 1916, primul-ministru Brătianu, pe care Regele Ferdinand îl chemase înapoi la putere în decembrie, a ordonat trupelor române să ocupe Transilvania, Basarabia, Bucovina şi Dobrogea.

Alipirea acestor patru provincii era o binefacere şi în acelaşi timp o povară, în condiţiile în care România postbelică îşi dubla

328

suprafaţa, iar populaţia ei creştea de la 7.5 la 16 milioane de locuitori, existau deci 8,5 milioane de oameni în plus de hrănit, 8,5 milioane mai multi români susceptibili de a organiza o revoluţie. Criza alimentară şi din transporturi părea croită pentru agitaţie comunistă, „în timpul ocupaţiei germane aveam pîine, acum nu avem" - strigau în bătaie de joc revoluţionarii, în timp ce premierul Brătianu trimitea guvernelor Aliate apeluri disperate de ajutor rapid. „Aliaţii nu iau în considerare faptul că, dintre toate naţiunile Aliate, situaţia cea mai gravă există în România", comunica ambasadorul american superiorilor săi, „deoarece ea a fost total devastată de germani şi ruşi... Insistăm şi vă rugăm ca în numele umanităţii, precum şi în interesul politic şi economic al ţărilor noastre... ajutorul să fie trimis cît mai curînd posibil".

Foametea din România nu era însă o problemă prioritară pentru conducătorii occidentali. „Este destul de greu să... citeşti cum domni venerabili stau comod în jurul unei mese verzi şi discută despre... «Liga

Naţiunilor», [,] cum se bat medalii în cinstea lui Wilson, «Eliberatorul Omenirii», în timp ce nu se poate obţine nici măcar o singură locomotivă care ne-ar ajuta să hrănim populaţia noastră înfometată", scria Regina Măria.

La sfîrşitul lui decembrie 1918, în faţa palatului regal s-a stîrnit o revoltă; mulţimea cerea sfîrşitul monarhiei şi naşterea republicii. Cînd poliţia i-a arestat pe demonstranţi, au fost recunoscuţi mulţi dintre agitatorii germani şi ruşi care rămăseseră în ţară după război. Confruntată cu ameninţarea revoluţiei, Mana scria unui prieten că „nu teama fizică mă cuprinde sau oroarea de ce mi s-ar putea întîmpla mie sau alor mei, ci teama că tcată munca mea se va încheia cu un eşec total".

în decembrie, Joe Boyle a plecat în Europa Occidentală pentru a grăbi ajutorul în alimente către România. El s-a întîlnit la Paris cu Herbert Hoover, preşedintele Consiliului aliat pentru ajutorarea popoarelor înfometate din Est. Boyle îl cunoscuse pe Hoover înainte de război, pe cînd americanul era un inginer fără partid, iar canadianul - Regele aurului din Klondike. El 1-a convins pe Hoover să trimită trei transporturi de alimente în România. La Londra, Boyle a contribuit la negocierea unui împrumut de 25 de milioane de dolari acordat României de Canada, ţara sa de baştină, plătit în bunuri de fabricaţie canadiană. Poreclit de presa
londoneză „Ducele Bucureştiului", Boyle s-a întors în România cîteva luni mai tîrziu în funcţia de conducător al unei Misiuni canadiene pentru ajutorarea României.

Hoover era de părere că, Anglia şi Franţa avînd mari interese în România în domeniul extracţiilor petrolifere şi căilor ferate, era de datoria lor să acorde ajutor pentru atenuarea foametei. Emisarii trimişi să studieze situaţia cereau ca preţ al ajutorului concesii comerciale suplimentare. Ministrul de Interne român, care nu era străin de mitele din poziţiile înalte, a afirmat că ţara sa „va flămînzi mai degrabă în continuare" decît să accepte condiţiile oferite de Anglia şi Franţa. In cele din urmă au intervenit englezii, care au deviat spre România nişte transporturi trimise din Australia spre Anglia, la care au adăugat surplusul de armament de la Salonic. Dar de la francezi nu apăreau nici un fel de alimente, doar echipament militar şi produse cosmetice pentru a fi puse în vînzare.

In timp ce se afla în Anglia, Boyle s-a ocupat de înscrierea Principelui Nicolae, în vîrstă de cincisprezece ani, la Eton. La Londra, el 1-a dus pe Nicky la Palatul Buckingham, la unchiul George şi mătuşa May. Regele George a fost impresionat de colonelul Boyle, de care auzise, dar pe care nu-1 întîlnise niciodată: „.. .este un om remarcabil şi pare a fi de-a dreptul neînfricat", îi scria Regele Măriei. George i-a promis lui Missy că el şi May vor „veghea asupra lui Nicky şi sîntem mîndri că 1-aţi trimis în Anglia pentru a-şi termina studiile". După părerea Regelui, „educaţia şcolară din Anglia formează întotdeauna bărbaţii cei mai buni".

Lunile care au urmat jmediat după armistiţiu au fost foarte încărcate pentru Regină, înainte de război stabilise precedentul de a fi uşor accesibilă publicului: „Cît e ziua de lungă, oamenii vin la palat", afirma una din guvernantele familiei regale, „şi dacă Regina Măria este acasă, ea îi primeşte imediat". Această politică de accesibilitate, posibilă într-o societate statică, feudală, acum mai că o copleşea pe Măria, deoarece rigorile vieţii postbelice aduceau mulţimi de nemulţumiţi la Palatul Cotroceni. Printre aceştia se numărau reprezentanţii zonelor ocupate - Transilvania şi Bucovina, bulgari din Dobrogea şi basarabeni. Regina a descoperit curînd că adunase sub aripa ei iubitoare nişte supuşi destul de diferiţi şi arţăgoşi: „.. .era totul perfect cînd vorbeam

despre fraţii de dincolo de munţi", scria ea, „aceştia au desigur aceeaşi limbă, aceleaşi aspiraţii, dar ei au şi propriile obiceiuri, mîndria şi susceptibilităţile lor... sînt supersensibili, foarte suspicioşi, mereu în gardă, gata să vadă o ofensă în orice încercare de apropiere frăţească".

Cu toate acestea, Măria era electrizată de noul ei rol. încîntarea sa a fost remarcată de tînăra ei verişoară rusoaică, Marea Ducesă Măria, care fusese salvată de la Odessa împreună cu soţul ei de către Joe Boyle, care i-a adus la Bucureşti să locuiască cu Regina. „România era pe punctul de a deveni o ţară mult mai mare decît fusese înainte, iar ambiţiile Reginei se realizaseră dincolo de aşteptări", scria ulterior Marea Ducesă. „Regina Măria se vedea deja la ceremonia învestiturii, purtînd o diademă bizantină şi o mantie, în vechiul oraş Alba-Iulia, deşi noile graniţe ale ţinutului ei lărgit nu fuseseră încă definite. Era un moment la care visase toată viaţa."

In timp ce Regele era ocupat cu înfăptuirea reformelor agrare pe care le promisese ţăranilor, Regina îşi concentra eforturile în vederea ajutorării veteranilor, invalizilor, a văduvelor şi orfanilor. Ca de obicei, Măria se trezea foarte devreme, prinzînd astfel o oră sau două pentru a putea scrie înainte de a se lansa în activităţi mai regeşti. Incapabilă să clintească ceea ce numea „zidul adevăratei inerţii româneşti", ea a adus experţi străini să o ajute să-şi pună planurile în aplicare. Aceştia şi o mulţime de alţi oaspeţi erau invitaţi să ia masa împreună cu familia regală şi suita ei la palat.

Regina îşi folosea după-amiezele pentru a vizita satele sărace din jurul Bucureştiului; maşina ei personală era întotdeauna urmată de o altă maşină încărcată cu alimente şi îmbrăcăminte. Din cauza iernii, a stării proaste a drumurilor şi a distanţelor destul de mari, aceste deplasări erau extrem de riscante. Marea Ducesă Măria, care fusese invitată să se mute la Cotroceni împreună cu soţul ei, o însoţea pe Regină în aceste drumuri. Deşi adesea maşina se împotmolea în noroi sau uneori nu putea înainta din cauza viscolului, Regina „nu accepta s-o oprească nimic. Veneau acasă mult după ce se lăsa întunericul, îngheţate şi ude", nota Marea Ducesă.

După ce îşi schimbau hainele, cele două doamne se întîlneau

din nou pentru a lua ceaiul împreună în biroul Reginei, unde Măria, întinsă pe o canapea, îi citea adesea Ducesei fragmente din cartea la care lucra. Ca şi predecesoarea ei, Carmen Sylva, Regina adoptase obiceiul de a citi cu glas tare ceea ce scrisese pentru a culege laudele auditoriului. Măria avea faţă de scrisul său aceeaşi atitudine ca şi faţă de frumuseţea sa - un fenomen impersonal care trebuie admirat de toată lumea, inclusiv de ea însăşi. Deşi continua să scrie lucrări de propagandă pentru ţara ei, în ceea ce priveşte beletristica, ea trecuse de la basmele pentru Ileana din perioada războiului la legende de dragoste şi vrajă, istorisiri ale unor iubiri perfecte şi aşteptări pătimaşe, mai uşor de acceptat datorită talentului ei natural de a face caracterizări pline de umor.

Regina Măria lua rareori masa de seară împreună cu soţul şi copiii săi, preferind să rămînă în camera ei, cu o carte şi cina servită pe o tavă. „Pachete mari cu cărţi soseau la intervale regulate din Anglia şi Franţa", remarca Marea Ducesă, uimită de faptul că Regina reuşea să citească curent, în ciuda celorlalte responsabilităţi ale sale. După cină, membrii familiei regale veneau la cafea în camera Reginei. De obicei, Ferdinand se retrăgea devreme în apartamentul său, lăsîndu-şi soţia, fiicele şi oaspeţii lor din Rusia cîntînd la pian, brodind sau citind pînă la ora culcării.

Este greu de presupus că această rutină le putea mulţumi pe Elisabeta şi Marioara. Cele două Principese, în vîrstă de douăzeci şi patru, respectiv optsprezece ani, nu aveau nici un fel de viaţă socială, cu excepţia unei seri ocazionale la teatru sau participarea la o întrunire oficială la palat. Măria nu putea face prea mare lucru pentru a înviora viaţa fiicelor sale, pe care Marea Ducesă o numea „monotonă". Fără îndoială, în mintea Reginei încolţiseră şi planuri matrimoniale, dar acestea trebuia să aştepte pînă cînd fetele vor putea fi cizelate şi prezentate persoanelor de acelaşi rang din Europa Occidentală.

Spre nemulţumirea mamei sale, Elisabeta devenise mai grasă şi mai leneşă în timpul războiului. Deşi era cuprinsă din cînd în cînd de cîte un entuziasm de scurtă durată pentru vreun fel de lucru de mînă, precum brodatul sau înşiratul mărgelelor„ ,adevărata -pasiune" a Elisabetei rămîneau veşmintele, un capriciu cu totul străin Marioarei. Deşi şi ea era supraponderală, Marioara era •mai atrăgătoare decît sora ei mai mare. Marioara se autoironiza

şi era de o comoditate excesivă, într-o scrisoare către bătrîna lor guvernantă, Leile Milne, Regina îşi exprima dorinţa de a găsi pe cineva destul de energic pentru a le scoate pe cele două fiice mai mari din starea de lîncezeală pricinuită de lipsa de activitate. „Fetele mele, care sînt atît de leneşe... au nevoie de o persoană care să le scoată din inerţie... Vreau să scap de obiceiurile orientale din casa mea."

Marea Ducesă remarca că^Regina îşi iubea foarte mult copiii „dar nu ştia ce să facă cu ei... în prezent era foarte îngrijorată de comportarea lui Carol, pentru care avea o afecţiune deosebită". Principele Moştenitor, care nu deţinea nici o funcţie oficială reală în afara regimentului său, aveajimp suficient să se gîndească la frustrările sale matrimoniale, în public era ursuz; în particular izbucnea în accese de furie, în timpul cărora plîngea şi ameninţa că va renunţa la familia sa şi la viitorul tron. „El încearcă să se comporte normal, dar suferă îngrozitor şi mi se strînge inima de durere din cauza lui", spunea mama sa, care hotărîse că singura cale de a-1 face pe fiul ei să-şi revină era să fie antrenat în activitatea pentru uşurarea foametei. Cînd nimeni nu i-a putut găsi lui Carol „o muncă adevărată", Regina a înfiinţat cu

fonduri proprii un mic serviciu de transport al locomotivelor şi 1-a pus pe Carol în fruntea acestuia.

în timpul despărţirii forţate de Zizi, Carol îşi luase o amantă, o tînără modistă aflată sub tutela unui bărbat mai în vîrstă care spera să cîştige o avere pe seama Principelui Moştenitor. Acest lucru i-a înfricoşat pe Rege şi pe Regină, care au lăsat-o pe Zizi să vină la Bucureşti. După venirea ei, tînărul cuplu a dus o viaţă plăcută de familie. Carol pleca în fiecare dimineaţă la regiment şi se întorcea să-şi petreacă după-amiezele în plimbări pe jos sau cu maşina în compania lui Zizi. Seara, invitau prieteni să asculte muzică sau la partide de bridge. Dar, după mărturia lui Zizi, „o umbră".. a tulburat această a doua lună de miere" în momentul în care ea a descoperit că este însărcinată. Ea era nefericită, Carol era încîntat. Ea dorea să avorteze, el i-a interzis să o facă.

în ciuda a ceea ce considera a fi timiditatea nejustificată a Reginei faţă de propriii ei copii, Marea Ducesă Măria avea o mare admiraţie faţă de verişoara sa. Tînără femeie era uimită că

Măria, care avea deja peste patruzeci de ani, era plină de entuziasm tineresc şi remarcabil de proaspătă. „Cu cît o cunoşteam mai bine", nota Marea Ducesă, „cu atît mă atrăgea mai mult. Era sinceră în tot ce făcea şi spunea... Chiar şi orgoliul ei copilăresc era sincer, orgoliul unei femei foarte frumoase. Se admira enorm şi adeseori cînd vorbea despre sine dădea impresia că vorbeşte despre o fiinţă neîntrecut de frumoasă şi fascinantă pe care o vedea şi o descria."

Nimeni dintre cei care o cunoşteau pe Măria foarte bine nu a fost surprins cînd o tînără rudă a găsit o bucată de hîrtie pe o masă din Palatul Cotroceni pe care scria „Măria a României -una dintre cele mai minunate femei din lume. O femeie ca ea se naşte o dată într-un secol". Scrisul era fără îndoială acela al Reginei însăşi. Prinţesa Irina de Hohenlohe, cea mai tînără dintre fiicele Sandrei, sora Măriei, avea să-şi amintească, mai tîrziu, că mătuşica Missy, care credea în reincarnare, îi explicase că ea nu se va mai întoarce pe pămînt deoarece în această viaţă atinsese deja acea perfecţiune desăvîrşită la care aspiraseră toate incarnările ei anterioare.

Măria era, aşa după cum spunea un prieten, „exemplul cel mai ieşit din comun de narcisism" pe care 1-a întîlnit vreodată. Dar, adăuga el, „vanitatea ei era compensată de o simplitate atît de naivă, încît rareori îi irita pe oameni, îi făcea doar să zîmbească, adesea cu un fel de indulgenţă plină de afecţiune". „N-am întîlnit niciodată o femeie care să poată vorbi atît de mult despre ea însăşi şi cu atîta sinceritate, şi totuşi atît de lipsită de orice urmă de egoism dezagreabil", spunea un oaspete american la palat. „Ea este întotdeauna atît de deşteaptă şi amuzantă în relatările despre sine, încît ascultătorul uită că ea vorbeşte la persoana Mi."

Pe de altă parte, şi la cincizeci şi trei de ani Ferdinand era stîngaci şi nu se simţea la largul lui. De-a lungul anilor se îngrăşase, părul lui încărunţit era periat după o urîtă modă germană, iar urechile „ieşeau în afară într-un fel foarte supărător". Marea Ducesă Măria, care nu-1 văzuse pe Rege de zece ani, a fost şocată să-1 revadă îmbătrînit, epuizat şi „extrem de grijuliu să-şi ascundă oboseala şi faţă de el însuşi". Deşi ţinea la el şi îşi dădea seama că este cinstit şi amabil, Marea Ducesă a fost „şocată de lipsa Iui de farmec exterior". Scund, cu corpul disproporţionat de mare, devenit şi mai greoi acum, şi cu picioare subţiri ca nişte fuse, Regele arăta tot atît de stîngaci pe cît îi era şi comportarea. „Era lipsit de elocinţă şi de uşurinţa de a vorbi, cam nesigur, timid şi nervos. Cunoscîndu-şi propriile defecte, nu a încercat niciodată să fie în centrul atenţiei, lăsînd acest rol în totalitate Reginei Măria, care prin farmecul, frumuseţea şi replica promptă şi plină de spirit putea obţine tot ce dorea", nota Marea Ducesă.

Era evident pentru mulţi că Regina Măria a României avea un talent extraordinar de a trata cu oamenii, aşa că, la începutul anului 1919, unii dintre aceştia s-au gîndit că acest talent ar putea fi folosit pentru ajutorarea ţării. Reprezentanţii oficiali ai României la Conferinţa de Pace, care se desfăşura la Paris, se achitau destul de prost de sarcinile lor. Ca rezultat, planurile României de expansiune postbelică erau în pericol.

Deşi se susţinuse cu tărie ca Brătianu să plece la Paris imediat după încheierea armistiţiului, spre a pregăti terenul în vederea negocierilor de pace, principalul purtător de cuvînt al României preferase să rămînă acasă pentru a-şi consolida poziţia politică, în timp ce Take lonescu, „principalul său coleg şi... singurul rival puternic" a plecat în Europa Occidentală pentru a pleda cauza României. Take lonescu

şi-a dat seama că Marile Puteri se pot eschiva de la obligaţiile prevăzute în Tratatul de alianţă din 1916 cu România, acuzînd pur şi simplu pacea separată pe care România fusese obligată să o încheie cu Germania. Brătianu nu fusese dăruit cu o astfej^de capacitate de prevedere.

Dintre toate cererile teritoriale ale României, principala zonă de controversă o reprezenta Banatul - 7000 de kilometri pătraţi de terenuri agricole şi miniere foarte prospere, mărginite pe trei laturi de nuri navigabile, situată în colţul sud-vestic al Transilvaniei. Deoarece aproape 25% din populaţia provinciei era formată din sîrbi, şi cum tratatul dintre Puterile Aliate şi România fusese ţinut secret faţă de Serbia, Take lonescu a negociat cu primul-ministru al Serbiei un acord prin care Banatul era împărţit între cele două ţări pe considerente etnice. El a pus, de asemenea, bazele unei alianţe balcanice prin care se stipula ca România şi vecinii ei să-şi rezolve între ele diferendele de opinie şi să prezinte la

335

Conferinţa de Pace un front unit în faţa celor Cinci Mari Puteri (Anglia, Franţa, Statele Unite, Italia şi Japonia).

înainte ca acordul dintre România şi Serbia să poată fi prezentat pentru aprobare în Parlamentul de la Bucureşti, acesta a fost făcut cunoscut de presa din România, care 1-a atacat. Brătianu a avut astfel ocazia să se debaraseze de principalul său rival politic şi a retras planul original în care Tajce lonescu era inclus ca al doilea delegat la Conferinţa de Pace. în locul omului pe care Clemenceau îl numea *un grand Europeen,* Brătianu 1-a ales pe Nicolae Mişu, un diplomat abil, dar lipsit de forţă. Brătianu ştia că noul său coleg nu îl va eclipsa şi nici nu îi va contesta autoritatea.

în această acţiune, Brătianu era sprijinit de Rege şi de Regină. Măria spunea că Brătianu era „singurul om *cu adevărat* capabil să trateze în străinătate" şi i-a scris Regelui George pentru a-1 dezavua pe Take lonescu. Ea a insistat, de asemenea, pe lîngă Regele Angliei să sprijine revendicările teritoriale ale României la Conferinţa de Pace: „.. .lanoi au ajuns zvonurile neliniştitoare... că tratatul nostru de alianţă nu va fi respectat", îi scria ea lui George. „Personal, am avut întotdeauna încredere în aliaţii noştri... chiar şi atunci cînd majoritatea celor din jurul meu se îndoiau de ei - le voi rîde în faţă şi le voi spune că ei nu cunosc Anglia dacă îşi pot închipui că ea ar putea să-şi calce cuvîntul doar pentru că situaţia noastră nenorocită ne-a făcut neputincioşi."

Măria a avut inspiraţia de a face apel la sentimentul de onoare al Regelui George. Nu şi Brătianu. Propria sa lipsă de angajare faţă de umanitate, în general, i-a influenţat concepţia şi i-a subminat argumentele. El nu putea să înţeleagă că şi Serbia avea drepturile ei şi că un compromis în ceea ce priveşte Banatul ar fi determinat o atitudine de bunăvoinţă internaţională faţă de România şi i-ar fi adus toate celelalte teritorii la care rîvnea. Brătianu a prezentat chestiuni sofisticate şi plicticoase pe un ton plîngăreţ în faţa englezilor care îl tratau cu condescendenţă, a făcut morală americanilor şi premierului Clemenceau, făţiş ostil românilor, a falsificat faptele istorice, a încercat să stîrnească Marile Puteri una împotriva celeilalte şi a reuşit să-i ofenseze pe toţi cei pe care dorise să-i curteze venind la Paris. Woodrow Wilson a refuzat chiar să se întîlnească cu el. „Nimeni nu s-ar fi putut comporta mai prosteşte, mai nerezonabil, mai enervant sau provocator decît

336

Ion Brătianu", a afirmat Harold Nicolson, expertul în problemele Balcanilor din delegaţia engleză la Conferinţa de Pace. Nicolson a declarat că primul-ministru al României „a susţinut atît de prost cauza României ia Conferinţă, încît i-a îndepărtat şi pe cei mai înfocaţi prieteni ai României".

Principalul punct de dispută între Brătianu şi conducătorii Conferinţei a fost tratatul semnat în 1916 între România şi Aliaţi. La începutul Conferinţei, Consiliul suprem a respins tratatul, care printre altele garantase statutul României ca putere principală la negocierile de pace. Brătianu, care a sosit la Paris aşteptîndu-se să aibă loc în Consiliul suprem, a fost dat la o parte. României i s-au repartizat doar doi delegaţi la Conferinţă, în timp ce chiar şi Belgia şi Serbia au avut dreptul la trei reprezentanţi. Furios pentru ceea ce considera un atac la adresa orgoliului său, Brătianu s-a cramponat de „tratatul din 1916, tratatul şi nimic altceva decît tratatul", în timp ce Conferinţa de Pace i-a scăpat printre degete, lăsîndu-1 izolat cu un document pe care îl recunoştea doar el.

Trebuie să adăugăm că nemulţumirea lui Brătianu faţă de modul în care a fost tratat de Consiliul suprem a fost împărtăşită şi de alţi reprezentanţi ai ţărilor mici la Conferinţa de Pace. Hotărîrile cu privire la naţiunile mai mici erau luate adesea fără ca delegaţii acestora să fie consultaţi. Un delegat care

cerea dreptul de a pleda cauza ţării sale trebuia să o facă în faţa lui Clemenceau, care şedea în capul mesei Conferinţei înconjurat de trimişi ai Marilor Puteri - domni a căror stare de atenţie sau somnolenţă depindea prea adesea de o cunoaştere deficitară a unor date geografice pertinente. Astfel, *Daily Mail* 1-a criticat pe primul-ministru britanic, David Lloyd George, care a întrebat „Unde naiba este locul acela [Transilvania] pe care România este atît de doritoare să-1 obţină?"

Lăsînd la o parte nedreptăţile procesului, Brătianu era un diplomat dificil, aşa că în decurs de cîteva săptămîni de la sosirea sa la Paris, relaţiile sale cu Consiliul suprem ajunseseră în impas. Curînd a devenit evident că delegaţia română avea nevoie de întăriri din afară - cineva care să se simtă ca acasă în saloanele cu covoare Aubusson de pe Quai d'Orsay, cineva care să vorbească în tonurile calme, de clopoţel, ale Occidentului. Cine altcineva decît frumoasa, blonda verişoară a Regelui George al V-lea al Angliei?

337

Ideea de a o trimite pe Măria aparţinea ministrului francez în România. Susţinător al cauzei României, contele de Saint-Aulaire urmărea cu tristeţe modul în care vicleanul său prieten Brătianu pierdea credit şi, concomitent, sîngeie rece diplomatic. Dîndu-şi seama că viitorul teritorial al României era în primejdie de a fi sacrificat din cauza mîndriei lui Brătianu, Saint-Aulaire a propus aducerea Reginei Măria la Paris ca să-şi „încerce farmecele" asupra bătrînului Clemenceau. Premierul român nu mai putea face nimic altceva.

Desemnarea sa pentru a se duce la Paris a luat-o prin surprindere pe Regina Măria. Pînă la vîrsta aceea, Regina avusese ocazia să-şi exercite farmecul numai asupra unui vînat comparativ mic - politicieni din ţări mici ca şi ţara ei şi diplomaţi din apele stătute ale istoriei. Dintr-o dată i se oferea şansa de a-şi exercita priceperea pe principala arenă a politicii mondiale.

La începutul anului 1919, într-o dimineaţă, Regele a venit să o întrebe dacă „va avea curajul... să meargă într-o misiune neoficială pentru care credem că eşti singura persoană potrivită". Măria era entuziasmată. „Pur şi simplu se consideră că este util ca eu să plec în străinătate!... Sînt flatată că toţi cred că voi putea fi de ajutor. Ceea ce este şi mai mult... simt că *sînt în stare* să ajut". Cînd Prinţul Ştirbey a sosit pentru a confirma numirea ei, Regina şi-a exprimat regretul că vizita trebuie să fie neoficială. Ştirbey a avertizat-o să „nu protesteze la cuvîntul «neoficial» sau chiar «incognito», pentru că, o dată ce se va afla acolo", promitea el, cunoscînd-o pe Măria, „aceasta se va transforma înti-o primire oficială". Regina regreta că Barbu nu putea veni cu ea, dar, după cum menţiona în jurnal, „Nando are nevoie de el mai mult decît mine".

Regina a fost pregătită minuţios pentru rolul ei. După ce s-a familiarizat în amănunt cu fapte şi cifre, i s-a spus să ia legătura cu *toţi* conducătorii Conferinţei pentru a-i convinge să onoreze Tratatul din 1916 şi să-i facă să înţeleagă legitimitatea cererilor României. Deoarece Anglia era puterea cea mai făţiş antiromânească din cadrul Conferinţei, ea a fost instruită să meargă în Anglia şi să vorbească cu vărul ei, George al V-lea.

Regina a cerut să i se permită să-şi ia fetele cu ea, motivînd că viaţa în Bucureştiul postbelic era încă prea dezorganizată ca

338

să le lase acasă, în realitate, ea intenţiona să le pregătească pe cele două fete mai mari pentru piaţa regală de căsătorii; Elisabeta, îndeosebi, nu se afla în situaţia de a cîştiga vreo inimă vrednică de genealogia ei. Regina îi scria fostei guvernante a Elisabetei, Leile Milne:„Imediat ce voi ajunge în străinătate, vreau ca Lisabeta să facă o cură, cu siguranţă că nu stă cel mai bine cu nervii şi este îngrozitor de grasă... numai într-un sanatoriu sau ceva de felul acesta poate fi *obligată* să facă lucrurile indispensabile sănătăţii şi siluetei sale... în ciuda tuturor observaţiilor mele, rochiile sînt aproape pînă la genunchi şi nu VREA să înţeleagă cît este de grasă. Este în adoraţia frumuseţii chipului ei şi consideră că aceasta este suficient pentru a trece prin viaţă... doar un mediu mai normal, mai sever, mai european va reuşi să-i deschidă ochii".

Elisabeta era nu numai nimfomană, ci şi rea. în timpul războiului, Marioara dobîndise o mare încredere în sine muncind în spitalele militare, departe de rudele ei. La nouăsprezece ani, degajată şi lipsită de complexe, Marioara era o candidată mult mai atrăgătoare la căsătorie decît sora ei mai mare. Dacă, printr-o şansă fericită, Marioara ar fi atras afecţiunea fiului vărului George, Prinţul de Wales, Regina Măria ştia că Elisabeta era suficient de ticăloasă pentru a încerca să-i stea în cale. „O voi lua pe Marioara [în

Anglia]" îi scria ea lui Mm Milne; „ea va avea o mai mare şansă în orice privinţă dacă nu va fi alături de sora ei mai mare... Este trist să spui că o soră îi poate face rău celeilalte, dar în acest caz ŞTIU că este o realitate. Desigur că nu am menţionat acest lucru nici uneia dintre fiicele mele".

Măria a cerut, de asemenea, permisiunea de a lua cu ea în Europa Occidentală pe tînăra invitată a casei sale, Marea Ducesă Măria. Cînd s-a primit răspunsul că aceasta nu va fi bine venită la Curtea Angliei, guvernul român a refuzat cererea Reginei. Măria a izbucnit în lacrimi de mînie, spunîndu-i lui Barbu Ştirbey că, chiar „dacă toţi intenţionează să se poarte ca nişte fiare egoiste", ea nu-şi va renega niciodată rudele exilate din Rusia; „nu este în firea mea să mă port meschin sau ca o laşă. Pur şi simplu nu pot şi nu vreau să mă port aşa".

Spre cinstea ei, în clipele sale de glorie Măria nu şi-a uitat rudele mai puţin norocoase. Ea 1-a trimis pe Joe Boyle de două ori în Rusia pentru a-i salva pe supravieţuitorii din familia Romanov,

iar în cazul Marii Ducese Măria, Regina le-a oferit ei şi soţului său adăpost în România. „Dintre toate familiile regale care se aflau încă la domnie", nota Marea Ducesă mai tîrziu, „şi toate mai mult sau mai puţin înrudite cu noi, numai de ei [de români] am fost trataţi cu reală compasiune şi înţelegere."

Regina Măria a plecat din România spre Paris la l martie 1919. Atît de mulţi oameni se adunaseră la gară, că nu a reuşit să ajungă la Barbu Ştirbey să dea mîna cu el pentru rămas-bun. Alături de toţi miniştrii şi generalii se aflau zeci de doamne din rîndul aristocraţiei, cu zîmbete pline de înţelegere, mulţumite că ghiciseră scopul călătoriei Reginei. „In ansamblu, o anume speranţă înconjoară călătoria mea, ceea ce mă făcea oarecum nervoasă, se aşteaptă prea mult de la ea...", nota Măria în jurnalul ei. „Românii mei au o credinţă aproape mistică în puterile mele, ceea ce mă flatează şi mă încurajează, dar care mă cam emoţionează. Cuvîntul unei femei nu poate schimba cursul unor evenimente atît de importante."

Cu toate acestea, cu un entuziasm care i-ar fi stînjenit pe alţi monarhi, Măria a României a pornit să convingă Puterile occidentale în privinţa Transilvaniei, Bucovinei, Dobrogei şi Banatului. Acesta nu era un domeniu în care regii şi reginele îşi exercitau puterea în mod normal, şi cu siguranţă că nu făţiş sau cu însufleţire. Rezervaţi, discreţi, retraşi, ei puteau arunca o vorbă prin emisari de încredere sau puteau face o aluzie mascată, dar nu era de demnitatea unui Rege să năvălească impetuos în luptă, în ciuda criticilor pe care era sigură că şi le va atrage, Regina Măria nu avea nici o îndoială cu privire la justeţea acţiunii sale. Dacă ea şi familia ei nu aveau să fie detronaţi de supuşii lor-care erau înfometaţi, prost îmbrăcaţi, la un pas de comunism, cetind teritoriile pentru care îşi dăduseră viaţa -, ea trebuia să-şi asume riscurile.

Misiunea a dat un nou sens vieţii Reginei României. Cînd fusese tînără tînjise după dragoste; acum, în anii maturităţii, tînjea după putere. Ţinta afecţiunii Măriei erau teritoriile. Mijloacele le constituiau bărbaţii, iar aceştia fuseseră întotdeauna sensibili la farmecele ei.

Capitolul *21*

Se spune că sînt cea mai frumoasă femeie din Europa, în această privinţă, desigur, nu pot să mă pronunţ, pentru că nu pot şti. Dar în privinţa celorlalte regine, ştiu. Sînt cea mai frumoasă Regină din Europa!

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

în iama anului 1919, Parisul era centrul universului politic, o viitoare ameţitoare de ambiţii naţionale, pretenţii internaţionale, resentimente personale şi secrete publice. De la vlăstarele dinastiilor apuse care bîntuiau coridoarele hotelurilor sărăcăcioase şi pînă la miniştrii plini de sine care treceau în viteză în limuzinele lor prin Place de l' Etoile, toţi cei care aveau vreo misiune, din orice colţ îndepărtat al lumii civilizate, se întîlniseră în capitala Franţei. Aristocraţi antisemiţi descopereau că se află alături de evrei îmbrăcaţi impecabil, veniţi din America spre a cere sau cumpăra toleranţă religioasă pentru rubedeniile lor din Europa de Est. Corespondenţi internaţionali se înghesuiau cu foştii soldaţi francezi care înţesau trotuarele, stînd la coadă pentru zahăr şi alte articole de lux pe care nu şi le mai puteau permite, în oraş, specula atinsese proporţii nebuneşti şi, datorită costului vieţii, chiar şi necesităţile de bază - cazare şi

masă — nu le erau accesibile tuturor, cu excepţia reprezentanţilor celor mai privilegiaţi ai ţărilor lor. între aceştia, Regina Măria a României a ocupat imediat locul din vîrful piramidei diplomatice.

Miercuri 5 martie 1919, dimineaţa, scriitoarea franceză Colette a luat-o înaintea celorlalţi reporteri şi s-a urcat în trenul

regal pentru a-i lua un interviu Reginei înainte de sosirea ei oficială la Paris. Justificîndu-şi prezenţa cu un braţ de orhidee, la ora 7,45 dimineaţa ea a fost condusă printr-un coridor de slujitori vigilenţi pînă în compartimentele regale. Impresia pe care a facut-o Măria asupra lui Colette era de bun augur pentru misiunea sa.

„Este magnifică..." scria a doua zi Colette în *Le Matin.* „Dimineaţa era cenuşie, dar Regina Măria poartă lumina în ea însăşi. Strălucirea părului ei auriu, luminozitatea tenului ei alb şi trandafiriu, scînteierea ochilor autoritari, dar blînzi - o astfel de apariţie te lasă fără grai."

Măria a luat mîna reporterei care i-a oferit orhidee.

„Flori, o, ce bucurie! Flori atît de frumoase! Cît timp a trecut de cînd nu am mai văzut la noi în ţară flori atît de rare?... Te rog, ia loc. Cum ai ajuns aici?... Ei bine, iată-mă lîngă Paris... Nu pot să-ţi spun cît sînt de fericită. Paris... îţi dai seama că am fost aici doar o singură dată şi asta s-a întîmplat cînd eram bolnavă?" „Ce mult vă va iubi Parisul, Maiestate!" „într-adevăr? Crezi? O, sînt fericită!... Ţara mea este atît de puţin cunoscută în lume, vreau ca oamenii s-o cunoască, s-o iubească, s-o ajute. Ajutaţi-mă cu toţii. Toţi trebuie să mă ajute! Ţara mea frumoasă, călcată în picioare de germani... Nu m-am temut niciodată de aceşti oameni! Tot timpul cît s-au aflat acolo, eu am fost... un fel de stindard înălţat pentru ţara mea... O să-mi spuneţi că sînt o soră de caritate? Nu sînt, nu am fost niciodată. Pur şi simplu m-am dus, Dumnezeule! nu am făcut altceva decît să mă duc oriunde mă chemau şi pretutindeni era nevoie de mine. Am fost - cum să spun - un încurajator, asta e, un încurajator! Nu ştiu dacă există acest cuvînt, dar acesta-i cuvîntul pe care-1 aleg."

Ca în visul oricărui reporter, Măria vorbea fără a fi îmboldită. Era binevoitoare, volubilă şi sigură de farmecul ei - un patriot înflăcărat, „plină de viaţă, concisă, ilustrîndu-şi cuvintele cu gesturi graţioase". Uimită de felul în care Măria reuşea să zîmbească fotografului fără a-şi pierde şirul cuvintelor sau farmecul, Colette era cucerită. „Ferice de oraşul Paris, Maiestate, că poate întîmpina o Regină atît de frumoasă", a murmurat marea scriitoare cînd s-a despărţit de Regină.

Colette, cu tributul ei de orhidee, era cea dintîi care reacţiona la dragostea pentru flori a Reginei Măria, bine cunoscută acum

datorită publicităţii. Tinere emoţionate cu buchete de flori de primăvară în mîini stăteau alături de reporteri, fotografi, prieteni personali, demnitari civili şi militari care înţesau Gare de Lyon pentru a-i ura Reginei bun venit la Paris. Toţi o ovaţionau în timp ce trenul intra în gară şi Măria a apărut în uşa vagonului regal. Pentru prima ei apariţie după război în Europa de Vest, alesese o jachetă bordo de lînă, o pălărie de mătase bordată cu auriu şi multe din perlele ei renumite. A zîmbit comitetului de primire şi a înclinat capul. Premierul Brătianu a urcat în tren pentru a-şi prezenta omagiile. Cînd a coborît pe peron, Regina a fost aproape „strivită" de un coş imens de orhidee legat cu panglici în culorile naţionale ale României - roşu, galben şi albastru. Măria le-a sărutat pe tinerele care-i ofereau alte buchete şi a spus că este încîntată de călătoria ei. Urmată de cele trei fiice, o suită numeroasă şi multe oficialităţi, Măria a traversat peronul zîmbind mulţimii curioase de francezi care se adunase în gară să o vadă.

După ce Regina şi-a ocupat apartamentul de douăzeci de camere de la Hotel Ritz, au apărut şi mai multe flori, „în timpul conversaţiilor" - scrie Măria- „uşa se deschidea întruna şi se aduceau alte flori, păduri întregi de liliac, trandafiri, cale, orhidee, irişi, narcise, frezii, violete." Erau atît de multe, încît cei de la Ritz au trebuit să trimită după vaze „în întreg Parisul". Jos, în Place Vendome, tricolorul românesc flutura la intrarea în hotel, iar lîngă uşi aştepta un detaşament de jandarmi în uniformă, cu misiunea specială de a asigura protecţia Reginei. După luni de înfrîngere şi deposedări, Măria apărea deodată în Europa de Vest ca steaua cea mai strălucitoare din Oraşul Luminilor. Era greu să nu-şi savureze rolul.

„Toţi se agită în jurul meu; sînt tratată ca o eroină... Se pare că toţi ziariştii de pe glob roiesc în jurul

meu... Eu trec zîmbind prin acest iureş, prin zgomot şi haos, străduindu-mă să rămîn calmă şi să nu-mi pierd capul... mi se iau interviuri, sînt fotografiată, prezentată în jurnale, onorată, invitată pretutindeni, şi toate acestea, ca să spun aşa, «neoficial»."

Popularitatea avea şi inconveniente. Grupuri de admiratori aşteptau în jurul Pieţei^Vendome cu speranţa că o vor zări pe Măria sau pe fetele ei. In ciuda gărzii permanente, Regina nu putea ieşi la cumpărături fără a fi înconjurată instantaneu. In drum spre Operă maşina ei a fost înconjurată de mulţimea care, în

entuziasmul ei, a ridicat-o, îngrozindu-i pe cei dinăuntru. De fiecare dată cînd pleca, Măria lăsa în urmă o serie de nevoiaşi — descendenţi inoportuni ai unor familii regale detronate („atîta tristeţe") şi de croitori insistenţi („rochii ridicole pentru o Regină!"). Negustorii concurîndu-se pentru publicitate îi umpleau apartamentul de hotel cu ultimele nimicuri; masa de toaletă răspîndea mirosul celor mai recente parfumuri; încăperile erau pline de rochii, pălării şi pantofi, trimise de croitorii de lux dornici să înlocuiască veşmintele demodate de dinainte de război ale Reginei.

Măria a fost de acord că într-adevăr, garderoba trebuia împrospătată, mai ales de cînd comuniştii îi confiscaseră bijuteriile. Trebuie să încerce să aibă „un aer regesc" şi fără ajutorul lor. Regina îşi alese toaletele cu multă grijă, în funcţie de ocazie sau de demnitarii pe care urma să-i întîlnească. A ales mătase galbenă pentru recepţia în onoarea ei dată de ambasadorul chinez, dantelă în punct de Milano pentru o recepţie la ambasada italiană, o ţesătură bogat brodată cu fir de aur pentru întîlnirea cu preşedintele Statelor Unite şi mătase albastră peste brocart argintiu pentru preşedintele Franţei. A găsit şi o rochie de muselină cu trandafiri pictaţi. „Imediat ce am zărit-o la «Jenney^s» am simţit că este tocmai ce i-ar plăcea d-lui Lloyd George." în total vreo şaizeci de rochii, treizeci şi unu de mantouri, douăzeci şi două de haine de blană, douăzeci şi nouă de pălării şi optzeci şi trei de perechi de pantofi erau îndesate în dulapurile şi şifonierele din apartamentul ei. „Cred că nu e momentul să facem economie", a explicat ea. „România... trebuie să aibă Transilvania... şi Basarabia, şi ce ar fi dacă din lipsa unei rochii s-ar pierde o concesie?"

Curînd, Măria a transformat apartamentul său regal într-un serai oriental, împodobit cu brocarturi şi broderii indiene. „Ar putea fi foarte bine în vechea Alexandrie şi nu în Franţa modernă", remarca Infanta Spaniei, Eulalia, soacra surorii mai tinere a Măriei, Beatrice. „Era o învălmăşeală de culori barbare, flori, parfumuri şi lumini filtrate, iar Missy m-a primit şezînd la loc de cinste pe un scaun ca un tron, amintind de Teodora."

Marea Ducesă Măria, aflată în drum spre Londra^ca turistă obişnuită, a fost surprinsă de transformarea Reginei, „îmbrăcată în rochii pariziene noi, plină de importanţă, frumoasă, radiind de

fericire, Regina era o fiinţă diferită de cea pe care o cunoscusem în Palatul Cotroceni. Venea şi pleca maiestuoasă, primea musafiri, acorda audienţe, dădea recepţii şi participa la recepţii oficiale şi private în onoarea ei. Era fotografiată, înfăţişată în jurnale, intervievată, scandalos de lăudată, se profita de pe urma ei şi se vorbea despre ea pretutindeni. Opinia publică din Paris era încîntată."

Dar Măria nu gîndea aşa despre sine. Privind în oglinda mesei de toaletă, nu vedea Regina răsfăţată a presei şi a societăţii. Din oglindă îi zîmbea o fiinţă foarte raţională, complet neafectată de reclama zgomotoasă, interesată numai de promovarea cauzei ţării sale, conştientă de imperfecţiunile sale diplomatice şi politice. „Din fericire", spunea ea, „nu mi-am pierdut capul, ci am rămas cu ochii larg deschişi şi am ciulit urechile, am ascultat, am privit cu atenţie încercînd să pătrund diversele curente din jurul acestei noi Europe ivite din văpaie şi cenuşă... De fapt, nu fusesem instruită, reacţiile mele erau cu totul spontane şi neconvenţionale. Nu m-am amăgit niciodată să cred că am o inteligenţă de excepţie, dar puteam învăţa să înţeleg".

în ciuda vanităţii ei, Măria era cel puţin la fel de onestă ca alţi suverani în privinţa capacităţii sale şi mai realistă în ceea ce privea importanţa ei într-o lume democratică, îşi dădea seama că era de viţă nobilă, educată insuficient şi că cele douăzeci de camere de la Hotel Ritz erau plătite prin suferinţa maselor. Şi, pentru că ştia acest lucru, dorea să plătească pentru privilegiile ei. Iar dacă nu a exprimat clar acest lucru în cuvinte este doar pentru că educaţia regală îi dăduse o înclinaţie spre vorbirea evazivă pe care o foloseau de altfel toate rudele ei domnitoare sau detronate.

Dar tocmai de această imprecizie elegantă şi studiată a limabajului regesc era nevoie la Conferinţa de Pace. Acesta trebuia însă susţinut de fapte incontestabile, în acest scop, omul practic al României, Brătianu, însoţit de modestul Mişu apăreau în fiecare dimineaţă la ora 9 fix pentru a o alimenta pe Regină cu statistici privitoare la distribuţia populaţiei, situaţia economică şi socială, învăţământ, asistenţă medicală şi persecuţii. Primul ei test a avut loc chiar în ziua sosirii, cu ocazia unei conferinţe de presă cu patruzeci de reporteri din Anglia, Franţa, Italia, America, , Polonia şi Japonia. Regina, îmbrăcată în albastru şi purtînd

345

Crucea de Război şi toate celelalte medalii ale sale, fusese „aruncată în mijlocul lor ca într-o cuşcă, cu toţi cei patruzeci de jurnalişti privindu-mă ameninţători şi punînd toate întrebările ce puteau fi imaginate". Conştientă de predilecţia galică de a trata de sus şi de a ridiculiza, i-a dezarmat imediat, oferindu-se să dea mîna cu toţi. „Sper numai că mi-am păstrat cumpătul", a spus după aceea, „şi că franceza mea nu a sunat foarte englezeşte."

N-ar fi trebuit să-şi facă griji. Ministrul român în Franţa era entuziasmat de comentariile din presa franceză. Un jurnalist vorbea despre „intensitatea luminoasă a ochilor ei...", despre „gratia, frumuseţea şi simplitatea sa", un altul o numea „cea mai frumoasă dintre florile" din salonul ei. „După cîte mi s-a spus, atmosfera nu este favorabiă României" - nota Regina, „dar cu siguranţă că-mi este favorabilă mie."

în jurnalul său, Regina recunoştea că, „din fericire" avea patruzeci şi trei de ani, pentru că altfel „mi-aş fi putut închipui că sînt cu adevărat irezistibilă". Şi-a dat seama că avea „ceea ce îmi dorise Barbu, «un succes de jolie femme!»" (succesul unei femei frumoase). I-a scris ca să i-o spună. El nu a fost surprins, i-a părut doar rău că nu o vedea cum se bucură de succesul ei. în perioada în care ea s-a aflat la Paris şi-au scris des, aşa cum îşi scriau de zece ani cînd se aflau departe unul de celălalt. Ea îşi descria triumfurile şi promitea să încerce să-şi controleze umorul de nestăpînit. El scria despre situaţia internaţională care se înrăutăţea şi despre galopurile prin pădure care-i aminteau de ea. Adăuga sfaturi politice şi bîrfe despre prietenii comuni. Ca şi Măria, Barbu era un observator amuzat al scenei sociale cu simţ al umorului. Dincolo de cronica evenimentelor locale se afla adoraţia lui, ascunsă discret în spatele amabilităţilor curtenitoare, cuvenite rangului ei. Dacă cineva le-ar fî interceptat, n-ar fi putut găsi nimic ieşit din comun în aceste scrisori, cu excepţia unui acronim neobişnuit. Deşi scria în limba franceză, Prinţul Ştirbey includea întotdeauna literele *i1 y m m (Iloveyou, my Mărie? / te iubesc, Măria mea/),* cel puţin o dată, în fiecare scrisoare trimisă Reginei de-a lungul întregii sale vieţi.

Registrul de oaspeţi de la Hotel Ritz reflecta popularitatea enormă a Măriei. Regina primea şi la Operă, unde i se dăduse o lojă între coloane drapate cu tricolorul românesc şi decorate cu

346

flori. La Comedia franceză a fost aclamată în pauze. „Strigătul *Vive la Reine!* (Trăiască Regina!) a devenit foarte obişnuit la Paris", nota ea.

Dar nu întîlnirile cu vechii prieteni şi aclamaţiile publice erau scopul vizitei Reginei la Paris. A doua mare încercare a Măriei, o întîlnire pentru care fusese pregătită amănunţit şi cu emoţie de Brătianu, era o confruntare cu însuşi Clemenceau, omul acela scund, cu umeri aduşi, cu sprîncene stufoase, căruia i se spunea „Tigrul" şi care detesta România, îl ura pe premierul ei şi pacea ei separată, însoţită de o doamnă de onoare, de ministrul român în Franţa şi aghiotantul ei, Regina Măria a traversat Sena spre Quai d'Orsay, unde a fost salutată cu toate onorurile militare şi imnul ei naţional. Regina a fost uimită că însuşi Clemenceau a coborît în grabă treptele pentru a o întîmpina, conducînd-o apoi în biroul său pentru o convorbire în *tete-ă-tete.*

„întotdeauna mi-am imaginat că Clemenceau o să-mi placă şi aşa s-a şi întîmplat", scria Măria. „Arată bătrîn, aşa cum şi este, dar altminteri nimic nu este bătrînesc în el, şi nici cel mai mic colţişor al minţii sale nu este bătrîn sau rigid... Are anumite motive de nemulţumire împotriva României de care se cramponează ca o lipitoare şi au fost unele momente în care ne-am privit ţintă unul pe altul ca doi luptători. Mi-a plăcut lupta, dar cu siguranţă că nu avea nici o intenţie să se lase convins. M-a atacat frontal în legătură cu România:

«— Aţi tratat cu friţii în 1918, înainte de armistiţiu.

1 Da, dar eram înconjuraţi şi de inamic şi de aliaţii noştri care deveniseră bolşevici. Eram încolţiţi ca un animal hăituit.

2 Nu-mi spuneţi mie poveştile astea, dumneavoastră eraţi pentru Rezistenţă - dumneavoastră înşivă»" a ripostat el, privind-o pe Regină drept în ochi, cu ferocitate.

„Asta era o lovitură de graţie", a recunoscut Măria.

Regina s-a recules repede, dar fără forţă:

„- Da, dar fiind femeie, aveam un punct de vedere pătimaş, şi pentru că mă aflam în vremea aceea atît de aproape de evenimente nu aveam [perspectivă] pentru a vedea situaţia în ansamblu. Am crezut în victoria Aliaţilor; eram deci gata să mă agăţ de ea cu dinţii, dar dacă acest lucru a fost înţelept, las altora să judece. Oricum, nu am venit acum să vorbesc despre mine, ci pentru ca să schimb atitudinea dumneavoastră faţă de România şi pentru asta voi lupta acum aşa cum am luptat în anii tragici ai războiului."

După ce a pregătit terenul, Regina s-a lansat în fondul esenţial al argumentării sale. „Nu pot să spun în ce măsură l-am convins, dar ştiu că nu l-am plictisit, pentru că la un moment dat, cînd am încercat să mă ridic cu intenţia de a pleca pentru a nu-i răpi prea mult din timpul său preţios, mi-a făcut nerăbdător semn cu mîna sărămîn:

- Am tot timpul pentru dumneavoastră; dumneavoastră nu vă plîngeţi, cum fac alţii, vorbiţi fără înconjur, îmi place."

Ea a adus în discuţie „problema delicată" a frontierelor. Clemenceau, încruntat şi muşcîndu-şi buzele, era greu de înfrînt.

„- Credeţi că revendicările României sînt juste? Alţii au cereri similare. Sîrbii, de exemplu, care s-au luptat cu atîta vitejie... vor o parte din Banat, locuită de ei, iar ei sînt susţinuţi de englezi.

3 Da, dar punctul de vedere al englezilor este foarte detaşat. Nu cred că ei înţeleg prea multe despre ţările noastre mici şi nici că ştiu prea multe despre geografia Balcanilor. Vrem întregul Banat, astfel încît Dunărea să fie graniţa noastră naţională.

4 Ce?! Maiestatea voastră vrea întregul Banat pînă la Tisa? Dar este partea leului!

5 Tocmai de aceea am venit să vorbesc cu vărul lui primar, Tigrul, a răspuns Măria, şi discuţia s-a încheiat în hohote de rîs."

Fără îndoială că Măria a făcut un pas înainte în relaţiile cu premierul francez. Clemenceau a spus ulterior ministrului român în Franţa: „O Regină ca a voastră trebuie primită cu toate onorurile militare, cu mareşalul Foch (comandantul suprem al armatelor a.iate) în frunte". Preşedintele Poincare i-a spus Reginei că atitudinea lui „Clemenceau faţă de România s-a schimbat mult de cînd Maiestatea voastră v-aţi reprezentat ţara". Chiar şi Brătianu a recunoscut că Măria „a făcut mai mult... în cîteva zile decît făcuse el într-o lună sau şase săptămîni."

După ce a luptat cum a putut mai bine cu francezii, Măria şi-a propus să-i farmece pe membrii nobili ai delegaţiei britanice. Deşi nu împărtăşeau antipatia înnăscută a lui Clemenceau faţă de România, ei fuseseră iritaţi de atitudinea lui Brătianu şi continuau să citeze tratatul din mai 1918 dintre Germania şi România pentru

a evita obligaţiile asumate în tratatul din august 1916 dintre România şi aliaţii săi. Alături de Clemenceau şi Woodrow Wil-son, Da vid Lloyd George era unul dintre oamenii cei mai importanţi la Conferinţa de Pace de la Paris. Regina Măria 1-a întîlnit prima oară la un dineu dat în onoarea ei de către ministrul său de Externe, Arthur Balfour. Erau prezenţi primul-ministru, foarte vioi, gazda sa cu o dispoziţie oarecum mai filozofică şi un mic grup în care se aflau lordul Derby, lordul Robert Cecil, fiicele Măriei, doamne de onoare şi colonelul Ballif; „la masă, conversaţia era generală şi decurgea plăcut...", notează Regina. „Domnului Lloyd George îi place să discute, compania îl stimulează; e plin de umor şi de spirit şi se amuză din plin de glumele sale. M-am lăsat răpită de farmecul lui de netăgăduit, întrebîndu-mă cît înţelegea cu adevărat din Europa de dincolo de Imperiul Britanic."

Regina era în cumpănă între două alternative. Era amăgitor de uşor să se lase să alunece în rolul nepoatei Reginei Victoria, o persoană căreia mai degrabă descendenţa decît poziţia actuală îi dădea dreptul să se bucure de consideraţia delegaţilor la reîmpărţirea Europei de Est. Era la largul ei printre

aceşti oameni; le înţelegea concepţiile, le aprecia vorbele de duh. „în compania lor plăcută, calmă... am fost periculos de tentată să renunţ pentru o clipă la patriotism", a recunoscut ea. Dar aceasta echivala cu o trădare. „Trebuie să alung tentaţia de a înţelege prea bine viziunea lor asupra problemelor. M-aş putea complace să aleg o cale de mijloc doar dacă toţi ar fi gata să facă la fel, dar nimeni nu doreşte să facă compromisuri." Conştientă că era onorată nu ca reprezentanta unei ţări mici şi lipsite de importanţă, ci ca verişoara Regelui, Măria şi-a ales cu multă chibzuinţă intervenţiile verbale.

„Conversaţia mea trebuie să fie în concordanţă cu a lor, dar din cînd în cînd, amuzîndu-i cu vreo anecdotă bizară, spusă parcă la întîmplare, le stîrneam interesul şi conduceam discuţia spre cei care îmi erau cel mai aproape de inimă. Nu era o sarcină uşoară şi era nevoie de mult tact... Percepeam jenant de clar indiferenţa gazdelor mele şi a întregii companii faţă de speranţele «acelor ţări din Balcani», numele pe care desigur ni-l dădeau atunci cînd nu eram în cameră!... Noi, ţările mici, nu eram altceva decît nişte pioni în marele lor joc."

349

Brătianu plănuise ca Regina să-şi viziteze din nou ţara natală pentru a atrage opinia publică engleză de partea României, şi în decurs de cîteva zile invitaţia aşteptată a sosit. Măria a stat la Paris o săptămînă, destul ca să treacă în revistă garda de onoare franceză la Palatul Elysee (prima Regină care a avut această onoare), ca să primească Marele Cordon al Legiunii de Onoare de la preşedintele Poincare şi să participe la primirea ei ca membru corespondent al Academiei de Belle Arte. Singura femeie între bărbaţi ca filozoful Henri Bergson, Măria era „oarecum stînjenită" de laudele cu care era copleşită pentru cunoştinţele ei în artă şi literatură. „Nu eram pe deplin convinsă că merit aceste... onoruri, în timp ce omagiile militare le-am primit fără să roşesc."

Explicînd că Elisabeta „nu vrea să se rupă de numeroşii ei prieteni francezi", Regina şi-a lăsat fiica cea mare la Paris, în grija severă a Elizei Brătianu. Apoi le-a luat pe Principesele Marioara şi Ileana şi cele mai potrivite din noile sale rochii pariziene şi a pornit în călătorie dincolo de Canalul Mînecii.

înainte de a pleca în Anglia, Regina a acordat o întrevedere particulară unui corespondent special al ziarului *Times* din Londra. Ea a folosit interviul pentru a spune lucruri pe care nu i le putea spune lui Lloyd George, adresîndu-se direct poporului englez: „Sper să trezesc interesul poporului dumneavoastră faţă de poporul meu... Voi, englezii - pot să spun aşa, deşi într-un fel şi eu sînt englezoaică -, aveţi un fel aparte de a privi popoarele îndepărtate de pe continent, un fel de detaşare superioară. Trebuie să vă interesaţi serios de problemele Europei şi să înţelegeţi cît de mult sînt legate interesele voastre de ... cele ale altor popoare".

Ca răspuns parcă la apelul ei, în ziua sosirii la Londra, *The Times* publica un editorial intitulat „Renaşterea României" - un elogiu al suferinţelor, curajului şi bunului-simţ al românilor. Recapitulînd „lupta eroică, dar fără speranţă" a României împotriva Puterilor Centrale, „dezertarea" Rusiei bolşevice şi spolierea resurselor ei de către germani, *The Times* afirma că poporul român a dovedit că merită ajutorul englezilor prin angajarea de a înfăptui reforma agrară şi prin loialitatea faţă de monarhie. Editorii ziarului *The Times* îi urau bun venit Măriei,

350

care era, în cuvintele lor, „nu numai nepoata REGELUI ED WARD ai Vll-lea, ci REGINA unui stat aliat, care îşi făcuse pe deplin datoria ca femeie, împărtăşind necazurile şi suferinţele ţării sale adoptive".

„A fost foarte emoţionant să sosesc la Londra", scrie Măria, „şi să fiu aşteptată la gară de George şi May (Regina Mary)... Ca în vis vedeam figuri familiare zîmbindu-mi, figuri din trecut şi din prezentul apropiat."

La Palatul Buckingham, unde a sosit pentru o cină tîrzie, Măria 1-a zărit pe Prinţul de Wales, viitorul Duce de Windsor, devenit adult. „David este băiatul cel mai atrăgător pe care 1-am văzut vreodată", comenta ea melancolic, remarcînd „obrazul lui de copil" şi „părul de culoarea griului copt... este atît de drăguţ şi are un zîmbet fermecător. Mi se pare irezistibil!"

în timp ce Regina Măria era fascinată de Prinţul de Wales în vîrstă de douăzeci şi cinci de ani, Principesa Ileana, la cei zece ani ai ei, i-a consternat pe suveranii britanici cu relatările ei prozaice despre

ororile lipsurilor şi bolilor. Aşa cum a făcut şi mama ei: „Anii războiului ne-au pus faţă în faţă cu o realitate de care verii mei au fost feriţi. Se părea că ştiu prea multe despre lumea exterioară şi nu voiam să tulbur concepţia lor paşnică cu experienţele mele crude."

în prima zi a şederii sale în Anglia, Regina i-a făcut o vizită fiului său Nicolae, la Eton. A fost încîntată de rutina disciplinei, atît de diferită de adulaţiile şi agitaţia de acasă, şi spera că aceasta va avea o influenţă bună asupra lui. Cu interesul lui pentru sport, Nicky era în aparenţă cel mai englez dintre copiii săi, dar Măria era îngrijorată în privinţa caracterului său. Nicolae putea „deveni orice", recunoştea mama lui; „în firea lui erau şi binele, şi răul. Sper să predomine binele".

Cînd Măria părăsise Anglia, era prea tînără pentru a fi învăţat să se conformeze politeţii riguroase de la Curtea engleză. Acum, cînd avea nevoie să cîştige ajutorul şi simpatia rudelor ei britanice, ea şi-a dat seama cît de mult se îndepărtase de modul lor de viaţă. „Eram un oaspete regal şi trebuia să fiu foarte atentă ca nu cumva să încalc vreuna din convenţiile lor bine stabilite. Deşi sîntem rude atît de apropiate, în realitate nu am fost prea mult timp împreună... Simţeam că rudele mele mă urmăresc cu

oarecare nelinişte, întrebîndu-se ce lucruri surprinzătoare aş putea aduce în existenţa lor bine orînduită."

Cînd a venit vorba despre Marea Ducesă Măria, Reginei Măria i s-a spus că George, un monarh „strict constituţional", a fost „obligat din cauza opiniei publice" să o evite pe Ducesă şi celelalte rude din familia Romano v. Măria a refuzat să înţeleagă. Simţea că, mai mult decît protestul opiniei publice, aici se ascundea teama lui George de „ce ar putea determina exemplul înfricoşător al Rusiei în liniştita, statornica Anglie. Toţi păreau că păşesc uşor, cu grijă, să nu trezească forţele adormite care ar fi fost greu de controlat", spunea Regina care trăia în fiecare zi în mijlocul acestor forţe.

Confruntată cu probleme diferite de cele ale lui George şi May, Măria îşi dădea seama că se schimbase de o manieră menită inevitabil să-i sperie pe verii ei. Trăind într-o ţară în care funcţionarii publici erau adesea supuşii ei cei mai corupţi, Măria nu-şi putuse permite să-şi desfăşoare activitatea politică prin delegaţi, în timp ce verii ei din Anglia se puteau încrede în alţii ca să conducă ţara, Măria trebuise să preia multe din atribuţiile concrete ale guvernului. Asaltată de problemele zilnice pe care le implica o astfel de muncă, ea pierduse mult din obiectivitatea şi seninătatea atît de dragi celor din familia Windsor. Muncea mult, gîndea repede şi era nerăbdătoare - poate puţin prea pasionată pentru clasa căreia îi aparţinea. Călcînd în picioare tradiţia de secole, nu numai că acceptase publicitatea, dar învăţase chiar să curteze presa, „încearcă să nu fii şocat..." l-a implorat ea pe George, lansîndu-se în misiunea sa. „Iartă-mă dacă sînt altfel decît crezi că ar trebui să fie o Regină."

îngrădită de tradiţia de la Palatul Buckingham, Măriei îi era greu să-şi conducă treburile politice. „Totul este supus atîtor restricţii şi te temi întotdeauna să nu tulburi convenţionalismele lor", notează ea în jurnal. Era conştientă de dezastrul pe care îl provocase în jurul ei prin nonconformismul său, chiar şi în sălile din spate ale palatului. Pentru a prezenta nevoile ţării sale, Măria oferea un mic dejun la ora 9 dimineaţa unor oameni politici şi magnaţi ocupaţi, pe care Waldorf Astor şi Joe Boyle îi aduceau la palat. Simţind dezaprobarea slujitorilor din palat, Regina i-a convocat ca să le explice urgenţa misiunii ei. Deşi bătrînii servitori

gravi au cedat în aparenţă, ştia că ei, ca şi George şi May, îi deplîngeau comportarea.

Regina s-a întîlnit cu reprezentanţii guvernului, cu militarii, cu marii oameni de afaceri; „am demonstrat cu un entuziasm nedezminţit", notează ea cu mîndrie, „că ţara noastră avea nevoie de ajutor imediat, căci eram cu spatele la zid". Presa engleză era de partea ei. *Daily Mirror* o numea un „Ambasador irezistibil". *IllustratedLondon News* a publicat pe prima pagină o fotografie a Măriei îmbrăcată în uniforma de Cruce Roşie, citindu-i unui soldat pe moarte; legenda fotografiei care se referea la „calvarul" României în timpul războiului evidenţia faptul că Regina era înrudită îndeaproape cu iubitul Rege al Angliei. *Punch* a publicat un desen în care România era înfăţişată ca o ţărancă bătrînă şi înfometată, nevoită să privească la transporturile de hrană trimise ţărilor Puterilor Centrale, în timp ce ea, aliatul, murea de foame.

Intr-una din seri, lordul Curzon, pe atunci secretar de stat pentru Afaceri Externe, a oferit un dineu oficial în onoarea Reginei Măria pentru ca ea să poată pleda cauza României în faţa celor în

măsură să o ajute. „Am făcut-o cu o elocinţă pe care nu ştiam că o posed", pretindea ea, „atrăgînd auditoriul de partea mea pînă cînd fiecare dintre ei a promis că va face ce va putea pentru ţara mea în suferinţă." Deşi lordul Curzon „era prea ceremonios pentru a inspira vreun sentiment de prietenie", un alt invitat, Winston Churchill, secretar pentru problemele Războiului şi Aerului, era plin de înţelegere. Reacţia sa era firească, pentru că în copilărie el şi Măria manifestaseră o „simpatie nedeclarată unul faţă de celălalt", iar în timpul unei vizite pe insula Wight el anunţase că o va lua în căsătorie cînd vor fi mari. Măria era recunoscătoare pentru admiraţia şi sprijinul unui rebel faţă de altul.

Nu a existat nici o problemă pe care să nu o fi abordat. A făcut pregătiri ca Brătianu să o urmeze în Anglia pentru ca astfel să-1 poată prezenta ea însăşi Regelui George „spre a şterge orice resentiment care ar putea exista între el şi englezi".

La această întîlnire, Măria şi-a asumat cu graţie rolul de interpret. Ea îşi amintea mai bine ca oricine că franceza Regelui George nu era atît de corectă cum ar fi putut să fie. în plus, ştia că Regele Angliei îl va înţelege mai bine pe eruditul prim-ministru

al României prin filtrul vocii moderatoare a unei Prinţese engleze neintelectuale.

Diplomaţia Reginei a fost din nou pusă la încercare în timpul unei recepţii oficiale a tuturor ambasadorilor şi miniştrilor străini, o paradă care o îngrozea pe Măria. „Toate ţările lumii aliniate pe un rînd", scria ea, „şi să trebuiască să găsesc ceva nu chiar idiot să-i spun fiecăruia dintre ei, pe rînd, iar ultimul căruia i-am vorbit să audă întotdeauna ce-i spun vecinului său" era o sarcină dificilă. Ultima ei încercare a fost o conferinţă de presă propusă de ministrul român la Curtea St. James şi ţinută la Legaţia română. Oriunde se ducea, Regina primea onoruri. Obţinuse multe promisiuni. Conştientă de prăpastia dintre eticheta de salon faţă de nepoata Reginei Victoria şi realităţile de la faţa locului, Măria devenise nerăbdătoare., Avem nevoie de fapte, nu doar de cuvinte frumoase."

între recepţiile obositoare şi apelurile umilitoare, Măria a reuşit să viziteze şi prieteni vechi ca Waldorf Astor şi sora lui, Pauline Spender-Clay. Măria şi Waldorf aveau încă multe concepţii comune. „Este un om cu idei înaintate, şi Dumnezeu ştie că şi eu sînt o Regină cu idei avansate. El regretă că acum Curtea se izolează atît de mult în acelaşi cerc vechi", notează ea în jurnal. Luînd masa la familia Astor a fost impresionată, ca întotdeauna, de talentul lui Lady Astor de gazdă pricepută şi plină de spirit. Măria, care se înţelegea mai bine cu Prinţul de Wales decît cu fiica ei Marioara, îl lua adesea cu ea la serate. „David,.. este pur şi simplu încîntător în toate privinţele, mă topesc de dragul lui."

însoţind-o pe Regina Mary în ceremonioase tururi ale instituţiilor ei favorite, Măria „nu-şi putea înfrînge o oarecare invidie" comparînd spitalele bine dotate de la Londra cu cele atît de sărace de acasă.

Măria, care nu s-a simţit niciodată pe deplin la largul ei faţă de soţia Regelui George, era mai mult atrasă de predecesoarea acesteia, Regina-mamă Alexandra, iubita mătuşă Alix din copilărie. Agăţîndu-se de Măria, „o legătură cu nefericita Rusie", Regina Alexandra i-aarătat scrisori primite înainte de revoluţie de la sora ei favorită, împărăteasa-mamă a Rusiei, care se afla încă în pericol în Crimeea, în ciuda eforturilor Măriei şi ale lui Joe Boyle de a o aduce într-un loc mai sigur. Au vorbit, de asemenea,

despremama Măriei. „Ochii noştri erau plini de lacrimi", scrie Măria.

în timp ce se afla la Londra, Măria a primit de la Ducky o scrisoare trimisă cu un an în urmă. Izolată în Finlanda, urmărită încă de revoluţionari, Marea Ducesă, soţul ei şi cei trei copii nu ştiau cînd vor izbuti să scape spre locuri mai prietenoase. Măria a aranj at să le trimită provizii - alimente, săpun şi cîteva articole de lux, care - Regele George şi Regina Mary garantează - le vor parveni.

Nu era timp pentru probleme familiale; mai erau multe de făcut de cealaltăparte a Canalului Mînecii. După apariţiile oficiale la un ceai în Camera Comunelor şi un dineu organizat de lordul primar al Londrei, Regina s-a întors la Paris, lăsînd-o pe Ileana, bolnavă de gripă, să fie îngrijită de familia ei engleză şi adusă la Paris de „unchiul Joe" Boyle.

Intorcîndu-se în viitoarea Parisului, Măria a descoperit că nu-şi pierduse nici unul dintre atuuri în faţa opiniei publice, lucru de care a profitat din plin. „Acest interes profund, viu faţă de toate avea,

cred, o strînsă legătură cu popularitatea de care mă bucuram. Nu mă arătam niciodată plictisită sau resemnată, ca alţi membri ai familiilor regale; singurul meu inamic era timpul; orele mi se scurgeau prea repede printre degete; oricît m-aş fi străduit, nu puteam găsi vreme pentru toate."

Era totuşi hotărîtă să se întîlnească şi cu Herbert Hoover şi cu Woodrow Wilson. Hoover avea puterea să atenueze foametea din România. Deşi Măria se referea la el ca „bărbatul pe care vreau să-l fac prieten", ei nu s-au înţeles. „Dl. Hoover nu are sentimente faţă de ţările pe care le ajută şi nu are vreo simpatie deosebită pentru România sau pentru Regina ei", a conchis ea după întîlnirea lor.

Cu Woodrow Wilson a avut şi mai puţin succes. Preşedintele Statelor Unite avea o puternică antipatie faţă de primul-ministru al României şi nu dorea să-şi irosească timpul cu Regina acestei ţări. „Lumea l-a ales pe el drept marele Arbitru al păcii", comenta Măria. „Şi aceasta l-a ameţit atît de tare... încît se întreba dacă, fiind «Salvatorul Democraţiei», nu era cumva mai prejos de demnitatea lui să facă o vizită Reginei României - o simplă Regină!" Cu toate acestea, la îndemnul lui Barbu Ştirbey, care

avea o infinita încredere în capacitatea ei de a schimba atitudinea lui Wilson, chiar de la sosirea în Paris, Măria i-a trimis preşedintelui Statelor Unite un mesaj pentru a-l informa că doreşte să-l primească cît mai curînd posibil. Fiind sigur că a găsit o formulă prin care să evite o întîlnire nedorită, Wilson a răspuns că „ar fi încîntat să-şi prezinte omagiile", dar este extrem de ocupat şi nu are nici un moment liber în nici o zi înainte de ora 9 a.m. Regina a replicat că ea se trezeşte foarte devreme şi i-ar face plăcere să-l primească la orice oră doreşte, 7 dimineaţa îi convine? Au ajuns la un compromis şi au fixat ora 8,30 a.m.

Preşedintele Statelor Unite a sosit în dimineaţa zilei de 10 aprilie 1919, „cu soţia şi cu zîmbetul din fotografii", comentează Măria. Pentru această întrevedere alesese o rochie de un gri sobru. Ştiind că timpul îi este limitat, Regina s-a grăbit să înceapă recitalul cu privire la cererile teritoriale ale României. „Permiteţi-mi să o asigur pe Maiestatea voastră", a replicat preşedintele, „că totul mi-a fost transmis prin misive cu mult înainte de a pleca din Statele Unite şi a fost analizat în detaliu la Conferinţă. Dl. Brătianu, primul-mi-nistru, a prezentat şi el cu exactitate cauza României. Astfel încît este inutil să vă mai răpesc timpul." în speranţa că va zdruncina puritanismul lui Wilson, Măria i-a prezentat „cîteva detalii picante... pe care el nu le cunoştea" cu privire la comunism şi noile legi ruse referitoare la dragostea liberă şi emanciparea femeii. Dar, dîndu-şi seama că îl şochează, a schimbat subiectul, vorbind despre speranţa pe care Wilson o inspiră acum ţărilor mici, aşa cum era şi ţara ei, aflate la graniţa pericolului rusesc, naţiuni în al căror apărător el însuşi se erijase. Aceasta a condus imediat la subiectul Ligii Naţiunilor.

„El a început prin a proclama splendoarea ideii sale favorite, scoţînd în evidenţă cît va fi aceasta de benefică, în special pentru ţările mici. Admirînd frumuseţea acestei idei, n-am putut totuşi să nu remarc că marile idei au fost deseori zădărnicite de susţinătorii şi partizanii lor, care cu timpul au corupt înţelesul iniţial... Cîte orori nu s-au comis oare în numele religiei?"

Cînd Wilson s-a ridicat să plece, Regina i-a pus mîna pe braţ pentru a-l reţine pe canapea alături de ea. Cînd şi asta a dat greş, ea a luat o fotografie a Principesei Ileana. „Aceasta, domnule preşedinte, este fotografia fiicei mele celei mai mici, Ileana. O

numesc copilul dragostei mele. Nu-i aşa că este frumoasă? Celelalte două fiice sînt blonde, ca mine; dar ea este brună şi înflăcărată." în timp ce grupul prezidenţial se îndrepta cu oarecare grabă spre ascensor, Măria şi-a dat seama că nu reuşise să îmbunătăţească opinia preşedintelui Wilson nici în privinţa ei şi nici în privinţa ţării sale . „Ei bine", a spus amiralul Grayson, doctorul preşedintelui, care-i însoţise pe Wilson şi pe soţia lui, „în toată viaţa mea n-am auzit o femeie care să vorbească despre asemenea lucruri. Sincer vă spun, nu ştiam încotro să privesc, atît eram de stmjenit."

Edith Wilson o întîlnise pe Regina Măria cu o zi înaintea întrevederii la o expoziţie din Grand Palais. Deşi era la fel de predispusă ca şi soţul ei să nu o placă pe Regină, doamna Wilson fusese impresionată de frumuseţea şi farmecul Măriei. „Cînd aţi putea veni cu preşedintele să luaţi masa cu mine?" a întrebat-o Regina României pe soţia preşedintelui. Doamna Wilson a răspuns că ei iau masa întotdeauna acasă. „Atunci mă ofer să iau eu masa cu dumneavoastră", a spus Măria. „Nu puteţi fi atît de

nepoliticoasă încît să-mi spuneţi să nu vin. Să zicem mîine?"

„-'Nu, soţul meu are mîine o conferinţă lungă şi foarte importantă. Să zicem poimîine la ora unu.

— Bine, a spus Regina, voi veni cu cele două fiice, cu sora mea (Infanta Beatrice) şi cu unul sau doi dintre domnii care mă însoţesc."

După relatările doamnei Wilson, Regina României a întîrziat treizeci şi cinci de minute şi a venit însoţită de cinci bărbaţi şi cinci femei. Cu toate acestea, a spus ea, „masa a fost agreabilă". Soţia preşedintelui le-a caracterizat pe cele două fiice mai mari ale Reginei ca „foarte timide, neinteresante şi cu o înfăţişare de nemţoaice". Secretara doamnei Wilson a fost mai puţin amabilă şi le-a descris pe Elisabeta şi Marioara ca fiind „grase şi anoste -nişte butucănoase".

în timpul mesei, Regina 1-a încurajat pe preşedinte „să-şi expună teoriile... El este un predicator înnăscut" - a remarcat Măria. „Convins că are întotdeauna dreptate, are un uşor aer condescendent, dar este în acelaşi timp *un homme du monde,* politicos, amabil, întrucîtva chiar ceremonios. Gata oricînd să discute în contradictoriu şi sigur că întotdeauna va avea ultimul

cuvînt, întotdeauna blindat în atitudinea sa superioară, detaşată, care-1 face să plutească deasupra muritorilor de rînd."

Reacţia Reginei Măria faţă de Woodrow Wilson nu se deosebea de cea a contemporanilor. Clemenceau spunea că preşedintele american se credea „primul om care de 2000 de ani ştie ceva despre pacea pe pămînt". în timpul mesei, această atitudine a dus la o dispută în care preşedintele i-a spus Reginei cum ar trebui să se poarte ea şi conaţionalii ei faţă de minorităţile naţionale. „S-a lansat din plin asupra acestui subiect", scria Măria, „şi a devenit onctuos şi moralizator pe măsură ce se ambala, tratîndu-mă ca pe un începător destul de ignorant, care putea să profite de sfaturile sale. Fără îndoială că puteam, dar m-a izbit faptul că era prea încîntat de sunetul vocii sale, astfel încît în final, cînd a făcut o pauză să respire, am sugerat cu blîndeţe că este evident familiarizat cu aceste dificultăţi datorită problemei negrilor şi japonezilor din Statele Unite. La aceasta şi-a acoperit dinţii cam lungi cu un zîmbet politicos, a ridicat sprîhcenele şi a declarat că nu avea cunoştinţă de problema japonezilor în America!"

în ciuda emfazei sale, Wilson atinsese o chestiune delicată. Evreii din România fuseseră prigoniţi abominabil în timpul războiului. Laplîngerile că soldaţii evrei erau luaţi din regimentele lor şi trimişi pe linia frontului să fie ucişi primii, Brătianu a răspuns că mulţi dintre evrei sînt dezertori şi spioni germani. Cînd Ferdinand a repetat aceeaşi afirmaţie ambasadorului american Vopicka, acesta „a sugerat că dacă li s-ar acorda drepturi egale, nu s-ar mai întîmpla aşa".

La începutul lunii noiembrie, ambasadorul american a auzit că se plănuia un pogrom pentru prima zi de după armistiţiu; el a avertizat guvernul român că „dacă România va începe să-i ucidă pe evrei, să nu aştepte nimic de la Conferinţa de Pace". Românii au pretins că pogromul era lucrătura germanilor care căutau să discrediteze România în faţa opiniei publice. Două pogromuri care au izbucnit ulterior au fost imediat înăbuşite de armată, dar problema evreilor din România a continuat să clocotească şi a devenit un caz celebru la Conferinţa de Pace.

Cînd nu trebuia să îndeplinească o misiune oficială, Măria îşi petrecea timpul cu sora ei, Infanta Beatrice a Spaniei, care venise

la Paris să o vadă. De asemenea, îşi invita prietenii la masă. La mesele Reginei participa o societate eterogenă, de la Lady Astor, care în anul acela devenise prima femeie din Camera Comunelor, la Loie Fuller, o dansatoare de renume de la Folies Bergere. Departe de grijile îndatoririlor oficiale, Măria şi prietenii ei „deveneau foarte vorbăreţi, uneori chiar vehemenţi", comentînd problemele la ordinea zilei.

Aceste seri erau un răgaz stimulator pentru Regina care fusese şocată de condiţiile „îngrozitoare" ale păcii impuse germanilor; „se *vizează* distrugerea şi ruina sistematică şi completă a Germaniei" - afirmă ea. Pentru că nu de mult muncise şi ea în condiţii nedrept de aspre în propria ţară, Regina României „se cutremura amintindu-şi sentimentele copleşitoare de indignare şi ură" care o cuprinseseră. în privinţa repercusiunilor probabile nu avea nici o nădejde. „M-am gîndit

la oribilele suferinţe care vor urma, la ura clocotitoare care va infesta multe milioane de inimi cu dorinţa veşnică de răzbunare... Nu mă puteam împiedica să simt că nu era înţelept să se meargă atît de departe -prea departe."

După ce a cucerit un număr mare de oameni politici şi de afaceri, Regina Măria a fost sfătuită să părăsească Parisul în culmea succesului, în timp ce conducătorii Conferinţei, cu excepţia remarcabilă a preşedintelui Wilson, se încălzeau încă la strălucirea frumuseţii şi spiritului ei. Presa franceză, care nu glorifica pe nimeni pentru multă vreme, o etichetase deja „Regina afacerilor".

înainte de plecare, Regina Măria a făcut demersuri pentru ca Marioara să urmeze ultimele clase în Anglia. Măria spera că fiica ei „va slăbi şi va menţine legătura cu familiile regale". Elisabeta rămînea la Paris pentru a urma Şcoala de Belle Arte. Va locui cu Ducesa la Vendome şi împreună cu alte fete de familie bună- o situaţie care „nu putea decît să-i facă bine".

Nicky rămînea în continuare la Eton, iar Regina se întorcea acasă doar cu Ileana. Plecarea oficială, la care au participat preşedintele Poincare şi mareşalul Foch, a fost completată de imnuri naţionale, vagoane de flori şi veselie isterică. Cînd trenul ieşea din gară, se spunea deja că Regina Măria „pusese România

pe hartă" la Conferinţa de Pace — o apreciere măgulitoare la care Regina însăşi contribuise din toată inima.

„Eram obosită, dar simţeam că făcusem tot ce îmi stătea în putere, cu curaj, bazîndu-mă în întregime pe intuiţie. Nu evitasem nici un efort, nu lăsasem îndoiala sau descurajarea să-mi submineze energia. Mă străduisem să înţeleg situaţiile, să lupt cu greutăţile, uneori chiar cu ostilitatea, în intenţia de a atenua orice prejudecată împotriva României. Am prezentat nevoile şi aspiraţiile poporului meu. Am pledat, am explicat şi am frînt nenumărate lănci în apărarea lor. Am dat ţării mele o imagine vie".

Aşa a şi făcut. Din nefericire, strălucirea bunăvoinţei a pălit repede şi a fost înlocuită cu neîncredere reciprocă, în următoarea fază a relaţiilor României cu Marile Puteri, schimbul politicos de vederi de la Paris a degenerat în ostilitate şi invective, în timp ce discipolii lui Lenin au profitat de destrămarea Imperiului Austro-Ungar pentru a răspîndi revoluţia rusă, noul partid comunist ungar, înclinat să facă expansiuni proprii, a intrat în conflict direct cu românii.

Capitolul 22

Sper că Dumnezeu îi va ajuta pe români - eu nu pot.

HERBERTHOOVER

In săptămînile în care Regina Măria se afla în Europa de Vest, încercînd să extindă graniţele României, în ţară se desfăşura o vastă concentrare de forţe militare. Regele Ferdinand a apelat la soţia ca să găsească mijloacele pentru a aproviziona România, ale cărei rezerve fuseseră epuizate. Ca răspuns la telegramele lui înnebunite, la 31 martie 1919 Măria 1-a invitat la masă pe mareşalul Foch, comandantul suprem al Armatelor Aliate.

Spre deosebire de Clemenceau, Foch şi membrii Institutului militar francez aveau o mare simpatie faţă de România, considerînd-o un bastion de încredere împotriva comunismului în Europa de Est. Această atitudine se baza, parţial, pe poziţia strategică a României şi parţial pe rapoartele de la romăno fiii înflăcăraţi ca generalul Berthelot şi contele de Saint-Aulaire. Emisarii trimişi de la Paris la Bucureşti în misiuni diplomatice sau militare ajungeau invariabil să manifeste „o adîncă admiraţie" faţă de gazdele lor şi să sprijine cauza României în consiliile mondiale. Acest fenomen se datora în mare măsură personalităţii Reginei.

Măria a pledat în faţa lui Foch, schiţînd nevoile României şi atrăgînd atenţia mareşalului asupra

interesului geografic al Franţei ca România să rămînă o monarhie. Pericolul bolşevic „este prea real nu numai pentru noi, ci şi pentru întreaga Europă", a afirmat

ea. „Nu poate oare Franţa, care are depozitele ticsite de mărfuri, să ne ajute? Ajutîndu-ne pe noi, vă ajutaţi pe voi înşivă."

Dineul a fost un succes, în timp ce Măria pleca din Paris zîmbind la gîndul puterii sale de convingere, vagonul ei strălucitor vopsit în albastru şi argintiu era urmat de un număr de vagoane de marfă încărcate cu armament francez şi provizii de la Crucea Roşie. O sută de locomotive, destinate să întărească sistemul de tranzit scheletic al României, urmau să sosească ulterior.

Raţiunea concentrării forţelor militare din România în grabă era o nouă campanie militară care a înce_put aproape imediat după încheierea primului război mondial. In întreaga perioadă a Conferinţei de Pace, România a dus război împotriva Ungariei, complicînd şi uneori chiar anulînd negocierile care aveau loc la Paris. Au fost luni încordate în viaţa Reginei României, care lupta pe două fronturi - pe scena politică internaţională şi în interiorul zidurilor palatului. Dacă România nu obţinea Transilvania, poporul ar fi răsturnat dinastia; dacă Principele Moştenitor renunţa la succesiune, dinastia ar fi fost serios, dacă nu chiar fatal, slăbită, în această perioadă, drama personală a Măriei se desfăşura pe un fundal internaţional ostil.

La scurtă vreme după armistiţiu, primul-ministru Brătianu a dat ordin trupelor române să înainteze în Ungaria pînă la Tisa, frontiera promisă României în Tratatul din 1916, dar care încă nu-i fusese acordată oficial. Incapabil să-i oprească pe români şi să protesteze împotriva deciziei Aliaţilor de a acorda Transilvania României, contele Karolyi, şeful guvernului socialist-liberal care a condus Ungaria după război, a demisionat. La 21 martie 1919, unul din discipolii lui Lenin, Bela Kun, a luat puterea în urma unei lovituri de stat a bolşevicilor, a început să-i lichideze pe duşmanii comunismului şi în decurs de o săptămînă a invadat Cehoslovacia. Ignorînd agresivitatea lui Kun, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace a trimis o comisie la Budapesta, condusă de generalul Jan Smuts, spre a hotărî dacă Kun este destul de stabil din punct de vedere politic pentru a negocia pacea.

Din misiunea lui Smuts făcea parte şi Harold Nicolson, membru al delegaţiei engleze la Conferinţa de Pace şi unul din experţii în problemele Balcanilor. Nicolson a lăsat prejudecăţile

să-i corupă judecata politică şi 1-a scos din discuţie pe Bela Kun, considerîndu-1 a nu fi mai mult decît un revoluţionar evreu iară importanţă, cu „ochi mici rozalii", cu „obraji albi şi umflaţi şi buze groase şi umede". Delegaţia s-a întors ia Paris, unde a sfătuit Consiliul Suprem să tragă de timp, deoarece era de aşteptat ca Bela Kun să fie înlocuit în curînd. Nicolson şi-a exprimat „convingerea că Bela Kun şi bolşevismul maghiar nu constituie un pericol serios".

Această afirmaţie a fost scrisă la 9 aprilie 1919. La l O aprilie, soldaţii lui Kun intrau în Transilvania, ucigînd peste o sută de oameni şi răpind doi membri ai familiei guvernatorului. Deşi românii şi saşii din Transilvania votaseră pentru unirea cu Vechiul Regat la scurt timp după armistiţiu, toate cererile lui Brătianu adresate Consiliului Suprem pentru a se permite ocuparea Transilvaniei au fost refuzate. Aceasta confirma credinţa românilor că hotărîrile Conferinţei de Pace se bazau mai mult pe neîncrederea în primul-ministru român decît pe recunoaşterea caracterului expansionist al comunismului. Ca răspuns la acţiunea lui Bela Kun şi nesocotind hotărîrile Conferinţei, Brătianu a ordonat armatei române să pornească împotriva Ungariei. Românii 1-au alungat pe Bela Kun înapoi în Ungaria şi, la l mai 1919, soldaţii români îşi aşezau tabăra pe malul vestic (unguresc) al Tisei, la aproximativ optzeci de mile de capitala Ungariei, Budapesta. Pentru a sublinia acordul cu politica lui Brătianu şi pentru a sărbători unirea cu Transilvania, Regele Ferdinand şi Regina Măria au plecat din Bucureşti pentru a face un tur al Transilvaniei. Regina a invitat şi membri ai Crucii Roşii Americane pentru a Ie demonstra cît erau de fericiţi foştii unguri că se află acum sub conducere românească. Ţăranii entuziaşti nu au dezamăgit-o. Regina Măria a salutat marşul regal ca „realizarea finală a marelui vis... pentru care atît de mulţi îşi dăduseră viaţa". Conducătorii Aliaţilor 1-au condamnat ca fiind un nou exemplu de violare a graniţelor de către România, graniţe care urmau să fie definite oficial de Conferinţa de Pace.

Cu cîteva săptămîni în urmă, Măria se desfătase în cele mai plăcute recepţii din Paris. Acum ea răspundea cu o încîntare egală uralelor ţăranilor din Transilvania, care veniseră în poienile de munte să o privească cu dragoste, încîntată de „marile procesiuni de care trase de boi imenşi cu coarne mari", Regina României s-a

străduit să cucerească inimile celor care se aflau în ele, în timp ce Conferinţa de Pace delibera asupra dispunerii trupelor lor într-o ţară sau alta. îmbrăcată în costumul tradiţional al fiecărei provincii prin care trecea, Măria i-a tratat pe oaspeţii ei americani cu frinturi de privelişti care le luau respiraţia, cu pitorescul vieţii de la sat şi cu manifestări ale popularităţii suveranilor.

Deşi americanii fuseseră impresionaţi de cele văzute, Consiliul Suprem de la Paris i-a ordonat lui Brătianu să pună capăt operaţiunilor militare împotriva ungurilor. Intre timp, Lenin anunţase sprij in oficial pentru Bela Kun şi la 18 mai 1919 a declarat din nou război României* în numele Rusiei sovietice, încurajat de ceea ce Seton-Watson a numit „ciudata afecţiune" a Consiliului Suprem faţă de persoana sa, Bela Kun a profitat de calmul din luna mai pentru a-şi reorganiza armata cu ajutorul cîtorva ofiţeri germani care se refugiaseră în Ungaria. Aceasta era în concordanţă cu planul lui Lenin şi al lui Bela Kun de a lansa atacuri simultane din Rusia şi Ungaria împotriva României, pentru a o cuceri şi a o declara stat comunist.

La sfîrşitul lunii mai, Bela Kun a invadat noul stat, Cehoslovacia. Delegaţia slovacă de la Paris a protestat, iar românii s-au oferit „să facă ordine". Consiliul Suprem, neavînd în continuare încredere în Brătianu şi temîndu-se de represalii din partea românilor împotriva ungurilor, a refuzat să permită armatei române să înainteze, în schimb, Parisul i-a ordonat lui Bela Kun să evacueze Cehoslovacia, promiţîndu-i totodată că şi România va fi obligată să-şi retragă forţele. Pentru a linişti temerile românilor faţă de o agresiune ungară, Consiliul 1-a informat pe Brătianu că dacă Bela Kun nu se va supune ordinelor, trupele Aliate vor fi trimise pentru a ocupa Budapesta.

Românii ştiau, ca toată lumea de altfel, că în Consiliu se vorbea doar de trimiterea forţelor în Ungaria, dar nimeni nu era gata să asigure soldaţii combatanţi. După cum consemna unul din membrii delegaţiei americane la Conferinţa de Pace în jurnalul său, „De zile întregi se discută despre trimiterea unei armate Aliate în Ungaria... Au fost destul de entuziaşti... pînă cînd s-a ajuns la problema care dintre naţiuni urmează să furnizeze trupele şi să

*Declaraţia de război anterioară, trimisă la 31 ianuarie 1918, fusese abrogată prin tratatul de pace negociat de Joseph Boyle.

suporte cheltuielile... Atunci toţi s-au uitat îhgînduraţi unii la alţii, pînă cînd cineva a venit cu ideea strălucită şi a propus să i se trimită lui Kun o telegramă şi să i se spună că este un mincinos şi un hoţ - la care toţi s-au luminat la faţă, au dispus să se trimită telegrama şi apoi au trecut la o altă chestiune la fel de absurdă şi inutilă".

Incapabil să furnizeze o armată Aliată sau să-i clintească pe români, care refuzaseră să-şi retragă trupele de pe malurile Tisei, Consiliul Suprem 1-a autorizat în cele din urmă pe mareşalul Foch să organizeze împreună cu România o ofensivă împotriva lui Kun, ofensivă care urma să fie lansată la 20 iulie 1919. Cu douăzeci şi patru de ore mai devreme, Bela Kun, într-o ultimă încercare de a-şi recîştiga popularitatea care începea să pălească, a angajat o armată de 85 000 de oameni împotriva românilor. Forţată iniţial să se retragă, armata română a reluat ofensiva în mai puţin de o săptămînă şi i-a învins pe unguri. Regina Măria jubila. Bela Kun, spunea ea, „ne-a făcut jocul şi ne-a dat o mare şansă. Ne-am întărit mai mult prin această acţiune pe cont propriu decît prin aşa-zisul ajutor care ni se dădea bombănind de către aşa-numiţii noştri prieteni... Sîntem singurii care avem armata încă mobilizată".

în timp ce Kun şi cîţiva dintre susţinătorii săi au fugit la Viena, armata română a ocupat Budapesta, ignorînd avalanşa de proteste şi ameninţări de la Paris. A urmat tocmai ceea ce îi îngrijora mai mult pe conducătorii Conferinţei de Pace -jefuirea exagerată a Budapestei şi a împrejurimilor. Brătianu, care ar fi putut controla situaţia, nu a făcut nici un efort pentru a tempera comportamentul ostaşilor săi. Lăsaţi de capul lor, românii au rechiziţionat tot ce se putea transporta - porumb, furaje, vite, motoare, vagoane. Au fost prădate locuinţe particulare, fabricile au fost demontate. , Armata română", scria Herbert Hoover, „a jefuit oraşul în bunul stil medieval. Au luat chiar proviziile de la spitalele de copii. Mulţi copii au murit. Au prădat galeriile de artă, casele particulare, băncile, parcul de vagoane, maşini, animale - de fapt, tot

ce putea fi dus din ceea ce strînsese Bela Kun".

Hoover a recunoscut că soldaţii români aveau „în morala proprie estului Europei o oarecare justificare" pentru comportamentul lor. în timpul ocupaţiei, Puterile Centrale luaseră din România 2,5 milioane tone de grîu, un milion tone de ţiţei, sute de mii de capete de vite şi peste o mie de maşini, precum şi

cea mai mare parte din dotările fabricilor şi valorile din casele particulare. La aceasta, germanilor li se alăturaseră ungurii, care la un moment dat au trimis „un detaşament de optzeci de oameni care acţionau la ordin" pentru a jefiii casa lui Take lonescu. Cererile României de a i se acorda despăgubiri şi restituiri de proprietate, aşa cum se acordaseră Franţei, au fost refuzate, în consecinţă, date fiind împrejurările, ei au luat ce au vrut, în timp ce Consiliul Suprem i-a ameninţat că-i va exclude din rîndul naţiunilor Aliate.

Presaţi de probleme mai importante şi neinformaţi cu privire la situaţia din această zonă, conducătorii Conferinţei de Pace au autorizat o Comisie teritorială română să discute cererile lui Brătianu. Darpînă cînd Consiliul Suprem a ajuns să examineze concluziile Comisiei, în mai 1919, armata românăJuase deja din mîinile acesteia hotărîrea cu privire la frontiere. In contrast cu antipatia personală a lui Wilson, Clemenceau şi Lloyd George, recomandările Comisiei teritoriale erau foarte favorabile României, în linii mari, Comisia recomanda ca întreaga provincie a Transilvaniei, întreaga Bucovină şi două treimi din Banat să fie acordate românilor. Brătianu s-a plîns că aceasta nu era la înălţimea promisiunilor Tratatului din 1916.

Dar extinderea propusă a graniţelor României avea preţul ei. La 31 mai 1919, Brătianu şi alţi reprezentanţi ai ţărilor mici au fost invitaţi la o sesiune plenară a Conferinţei de Pace pentru a discuta termenii Tratatului de pace cu Austria. Fixată numai cu două zile înainte de prezentarea oficială a Tratatului de pace al Austriei, întrunirea nu era, evident, decît o formalitate. Cu toate acestea, primul-ministru român a găsit ocazia pentru a lansa un atac virulent împotriva aşa-zisei clauze a minorităţilor din Transilvania. Acesta era un articol introdus de Marile Puteri cu scopul expres de a-i proteja pe evreii persecutaţi din Europa de Est. Deşi polonezii, sîrbii, cehii au exprimat obiecţiuni moderate faţă de această clauză, numai Brătianu, un antisemit care îşi exprima vehement concepţiile, a refuzat să accepte aceste condiţii.

Cu trei zile înainte de sesiunea plenară, guvernul român a decretat drepturi depline de cetăţenie pentru evrei, dar era clar că măsura intrase în vigoare numai pentru a îmblînzi opinia publică

mondială. Cu siguranţă că România nu s-a simţit nicicînd obligată să onoreze angajamentele sale faţă de evrei asumate în Tratatul de la Berlin, semnat cu vreo patruzeci de ani în urmă (1878). Persecutarea permanentă a evreimii din România a dus la ceea ce delegaţia americană a numit „emigrarea forţată" a evreilor români în America. Conferinţa de Pace, condusă de americani, hotăra acum că preţul pentru extinderea frontierelor României — pe socoteala şi a aliatului, şi a inamicului deopotrivă - trebuie să fie acordarea cetăţeniei şi a unui tratament onorabil evreilor.

Pe lîngă Clauza minorităţilor mai erau alte preţuri de plătit, mai puţin consistente, pentru extinderea României, cum ar fi concesii petrolifere pentru Anglia, Franţa şi Statele Unite. Acestea erau, pe de o parte, rezultatul lăcomiei Aliaţilor şi, pe de altă parte, o urmare a permanentelor urzeli ale primului-ministru român. Deşi Brătianu intenţiona ca, în final, să naţionalizeze petrolul românesc, el a aţîţat cu bună ştiinţă interesele americane, engleze şi franceze unele împotriva altora, licitînd promisiunile de concesii petrolifere în schimbul mijloacelor pentru uşurarea foametei, a împrumuturilor considerabile şi simpatiei faţă de iredentismul românesc. Cînd lucrurile nu s-au desfăşurat aşa cum a dorit el, a dat jocul pe faţă, i-a denunţat public pe jucători şi a pretins că „se pare că evreii americani, bancheri şi mari oameni de afaceri, cred că le vom preda ţara ca s-o exploateze". Acest mod de denaturare a adevărului era sprijinit de Ferdinand, care-i considera pe evrei drept „cauza crizei economice şi financiare" de după război.

Indiferent care ar fi fost motivaţiile lui Brătianu - concesii petrolifere pe care nu avea intenţia să

le onoreze, o clauză a minorităţilor care se ciocnea de prejudecăţile sale, frontiere care nu se conformau întocmai prevederilor Tratatului din 1916, cererile Aliaţilor pentru retragerea armatei române sau maniera autoritară în care a fost prezentat Tratatul cu Austria -, primul-mi-nistru al României a anunţat că el nu va semna tratatul şi a plecat de la Conferinţa de Pace la începutul lunii iulie (1919).

în Budapesta, luptele şi jafurile continuau. Un guvern al sindicatelor care îl înlăturase pe Bela Kun la l august 1919 a fost

367

răsturnat la rîndul lui de un Habsburg, Arhiducele Josef, care încerca să restaureze monarhia cu ajutorul românilor. Herbert Hoover a recomandat Consiliului Suprem să ceară demisia Arhiducelui, pe care acesta a prezentat-o, şi să instaleze un cabinet interimar sub conducerea a patru generali Aliaţi. Cînd recolta toamnei a atenuat foametea, Hoover s-a întors în Statele Unite, lăsîndu-i la Budapesta pe cei patru generali să se lupte cu românii.

îndată ce Hoover a ajuns acasă, el a primit o scrisoare de la Regina Măria, îi scrisese împotriva sfatului lui Barbu Ştirbey şi scrisoarea conţinea o mie două sute de cuvinte într-un scris ferm cu cerneală neagră. „Cerneala însăşi" a spus Hoover, „împroşca indignarea ei". Nu era stilul cel mai rafinat al Măriei, şi ea nici nu luase în considerare caracterul rece, puritanismul primitorului. Luptînd pentru România, Măria ajunsese, în final, să se identifice pe de-a-ntregul cu scopurile acesteia. Nemaifiind capabilă să facă distincţia între interesele ţării sale şi moralitatea obiectivă, Regina îl învinovăţea pe Hoover că tratează România „ca pe un duşman, în timp ce inamicul este tratat ca un prieten", şi afirma că, prădînd Budapesta, soldaţii ei nu făceau decît să ia înapoi ce li se furase în timpul războiului. „Dacă sînteţi cu adevărat omul la care colonelul Boyle mi-a spus să apelez dacă i se întîmplă ceva", scria ea, „atunci nu veţi înţelege greşit sentimentul care m-a îndemnat să scriu aceste rînduri. Indiferent ce se va întîmplă, nu voi uita că m-aţi ajutat să hrănesc mii şi mii de copii înfometaţi, nimic nu va şterge acest lucru, pentru care vă voi rămîne întotdeauna recunoscătoare."

Linguşirea din final era irosită pe un binefăcător iritat. Dezamăgit de prădarea Budapestei, Hoover nu voia să se lase îmblînzit. Armata română, care nu mai cunoştea nici o măsură, semnifica pentru el „slăbirea acelei bune-cuviinţe care am sperat că va fi răsplata pentru sacrificiul Americii". Ca şi Woodrow Wilson, Hoover era îngrozit cînd exemplul său bun nu-i întorcea pe nelegiuiţi pe calea cea bună. Nu i-a iertat niciodată pe români şi nici pe Regina lor.

La 23 septembrie 1919, Consiliul celor Patru (Anglia, Franţa, Statele Unite şi Italia) de la Conferinţa de Pace a ordonat instituirea unei blocade împotriva României pînă cînd ea va fi de acord să-şi retragă trupele din Budapesta. Brătianu a demisionat,

368

exprimîndu-şi protestul, presupunînd că victoria din Ungaria şi majoritatea artificială pe care o deţinea în Parlament îl vor readuce în funcţie. Dar nu a fost aşa. Alegerile care s-au desfăşurat conform reformelor din 1917, care stabileau sufragiul universal şi reprezentare proporţională, au redus drastic puterea Partidului Liberal al primului-ministru în Parlament şi au adus la putere o nouă coaliţie de transilvăneni şi ţărani numită Partidul Naţional Ţărănesc. Cerîn-du-i-se să numească un prim-ministru din majoritatea aleasă, Regele Ferdinand a amînat timp de trei săptămîni numirea inevitabilă, în timp ce un guvern marionetă român, la ordinele lui Brătianu, înfuria Conferinţa de Pace menţiiiîndu-se ferm pe linia sa rigidă. „Hipnotizat de Brătianu" era expresia folosită la Ministerul de Externe britanic pentru a-1 descrie pe Rege.

Aliaţii României care se aşteptau ca Ferdinand să se scuture de jugul lui Brătianu nu ţineau cont de istorie. Ca şi unchiul său care îi precedase la tron, Regele vorbea cu căldură de ţăranul român, dar în realitate se temea de el, mai ales de cînd România începea să arate ca o insulă monarhică într-o mare proletară. Partidul Liberal fusese acela care adusese dinastia în ţară cu cincizeci şi trei de ani în urmă şi continuase, din tată în fiu, de la Brătianu I la Brătianu II, să o sprijine. Acum, că vechiul Partid Conservator sucombase din cauza atitudinii sale progermane şi a reformei agrare, liberalii erau singurii care mai rămăseseră pentru a ţine sus stindardul privilegiilor.

Deşi Brătianu era, după cum spunea Regele, „cel mai detestat om din ţară", cumnatul său, Barbu Ştirbey, a fost cel sacrificat forţelor politice care cereau capul vechii gărzi. Timp de aproape un an,

Ştirbey, dîndu-şi seama că prezenţa sa ca şef al Casei regale punea în primejdie sprijinul acordat dinastiei, a încercat să o convingă pe Măria că soţul ei trebuie să-i accepte demisia, în iunie 1919, Prinţul român şi-a dus familia într-un scurt exil autoimpus în Europa Occidentală, „pentru ca nimeni să nu-1 poată acuza pe Rege că este influenţat de mine". A fost o vară nefericită pentru Ştirbey, care suferea cumplit din cauza despărţirii de Măria. La întoarcerea lui, toamna, a renunţat la poziţia sa în Casa regală.

Măria era distrusă - şi personal, şi politic. „Nando şi cu mine nu ne-am fi aflat acum unde sîntem dacă Barbu Ştirbey n-ar fi fost de partea noastră...", scrie ea în jurnal. „Poate că această ţară nu va şti niciodată ce a făcut pentru ea, pentru că el este un

369

om modest... Cei care îl trimit de lîngă noi vor trăi să regrete această faptă." Regina a plîns toată dimineaţa înainte de a participa împreună cu Regele la deschiderea primului Parlament al României Mari, la 28 noiembrie 1919; în timpul ceremoniilor a suferit profund din cauză că, ,omul care a construit acest eveniment împreună cu noi nu este aici, în spatele nostru, să se bucure de rezultat".

în cele din urmă, Ferdinand i-a cerut doctorului Alexandru Vaida-Voevod, preşedintele nou-ales al Camerei Deputaţilor, să-şi asume rolul de premier. Deşi Vaida-Voevod aparţinea Partidului Naţional-Ţărănesc victorios, el făcuse parte din delegaţia condusă de Brătianu la Conferinţa de Pace şi se putea conta că va urma politica predecesorului său în negocierile de pace. Misiunea sa de la Paris a fost enorm facilitată de faptul că delegaţia americană urma să plece spre casă a doua zi după ce românii prezentaseră un tratat de compromis. Frank Polk, noul conducător al delegaţiei americane, s-a lăsat convins de generalul Berthelot că prin legea românească din 28 mai 1919, prin care se acorda evreilor dreptul să ceară cetăţenie română, clauza minorităţilor din tratatul cu Austria devenise superfluă. Presat de colegii care doreau să ajungă acasă, Polk a votat pentru excluderea clauzei minorităţilor, înlocuind^) cu o şubredă declaraţie de intenţie din partea românilor, în seara zilei de 9 decembrie 1919, în timp ce limuzinele îi aşteptau pentru a-i duce la gară, americanii au semnat un tratat modificat conform propunerilor româneşti.

Tratatul a reprezentat un triumf total pentru România. După opinia unui istoric al Conferinţei de Pace„nu România, ci Aliaţii capitulaseră în cele din urmă", în timp ce reprezentanţii altor ţări erau preocupaţi să-şi mulţumească alegătorii din ţară, Regele Ferdinand şi Regina Măria îi dăduseră lui Brătianu posibilitatea să manipuleze la Paris, fără a-şi pierde puterea la Bucureşti, în condiţiile în care Regina îi netezea drumul şi Lenin se arăta ameninţător la orizont, primul-ministru român reuşise să obţină un profit nejustificat din prada de război. Cîştigul final al României cuprindea întreaga Transilvanie, aproape întreaga Bucovină, Basarabia, Dobrogea de sud şi două treimi din Banat - un teritoriu mai mare chiar decît se promisese prin Tratatul din 1916. Suprafaţa României s-a dublat aproape, de la 53 000 la aproximativ 114 000 mile pătrate. Populaţia a crescut cu peste 100%.

370

România a devenit a cincea ţară din Europa ca întindere, după Franţa, Spania, Germania şi Polonia.

Sprijinul pe care Ferdinand îl acordase lui Brătianu nu s-a extins şi asupra succesorului acestuia, în timp ce noul prim-ministru se afla în Europa de Vest pentru a negocia acordurile de pace, încercînd să refacă prestigiul internaţional zdruncinat al României, boierii s-au folosit de suspiciunile lui Ferdinand faţă de Partidul Naţional-Ţărănesc căruia îi aparţinea Vaida-Voevod pentru a-1 determina pe Ferdinand să-1 înlăture. La 13 martie 1920, Regele 1-a destituit pe Vaida-Voevod, acţiune pe care Seton-Watson a numit-o „actul cel mai discutabil din întreaga domnie a Regelui Ferdinand". în locul lui 1-a numit pe generalul Averescu, un erou al războiului devenit demagog reacţionar şi anticomunist înverşunat. Averescu a organizat noi alegeri şi, deoarece „alegerile în România sînt întotdeauna cîştigate de guvernul care le organizează", el şi al său Partid al Poporului, înfiinţat în grabă, au ieşit victorioşi. Averescu era sprijinit tacit şi de liberali, care preferau ca altcineva să poarte răspunderea pentru represiune. El s-a apucat serios să marcheze diferenţele etnice din provincii, cu scuza că minorităţile generau tulburările de stînga. Era clar că Ferdinand va rămîne o unealtă a intereselor legitime şi trebuie să presupunem că Măria, a cărei gîndire politică după primul război mondial a avut ca bază lupta împotriva comunismului, a fost de acord cu această politică.

în toată această perioadă de revoluţie internaţională, Măria a continuat să se lupte cu problemele Principelui Moştenitor Carol. Sperase ca în timpul cît ea se aflase la Paris şi Londra în primăvara anului

1919, Principele Moştenitor să se fi săturat de soţia sa morganatică, Zizi. Dar în aprilie, cînd s-a întors acasă, 1-a găsit pe Carol tot atît de ataşat de Zizi ca întotdeauna. Prima lui cerere la întoarcerea mamei sale a fost de a i se permite să abdice de la tron, să se recăsătorească cu Zizi şi să plece din România cu ea şi copilul lor încă nenăscut. Averea pe care i-o lăsase Carol l îi permitea Principelui Moştenitor să trăiască în tihnă, înainte de a pleca din Transilvania, Măria a discutat ore întregi cu fiul ei, încercînd să-1 facă să se răzgîndească. în timp ce ea şi Regele erau plecaţi, ea 1-a lăsat pe Principele Moştenitor la cîrma Vechiului Regat, în speranţa că îndatoririle serioase vor reuşi acolo unde

vorbele eşuaseră. Cînd 1-a rugat să participe la ceremoniile triumfale de la întoarcerea lor, Carol a încercat să se rănească, aruncîndu-se de pe cal.

Pentru că refuza să recunoască faptul că Principele Carol nu era din plămada din care sînt făcuţi monarhii cu simţul răspunderii, Regina continua să o învinuiască pe Zizi pentru dezertarea lui Carol. Deşi nu se poate nega că Zizi era ambiţioasă, ea nu era sirena pe care şi-o închipuia Măria. Situaţia ei era cel puţin la fel de proastă ca şi cea a Reginei. Tînără şi înfricoşată, ea crezuse că va putea răsturna societatea cu susu-n jos prin mariajul ei strălucit; în schimb, devenise o proscrisă din punct de vedere social şi era dependentă de un bărbat instabil, care oscila între declaraţii ostentative de putere şi accese de furie.

La sfîrşitul lunii mai, Regele i-a cerut lui Carol să plece într-o misiune în Orientul îndepărtat. Principele Moştenitor a răspuns împuşcîndu-se în picior cu revolverul. Rana nu era gravă, dar suficientă pentru a-i anula plecarea. „Pentru prima oară aproape că îmi uram fiul", scria în jurnalul ei Măria, care organizase această călătorie.

Acceptînd înfrîngerea temporară, Regina 1-a trimis pe Prinţul Ştirbey la Principele Moştenitor cu o ofertă. „Maiestatea sa... este de acord să vă permită să părăsiţi ţara oriunde doriţi să trăiţi. Dar vă roagă să aşteptaţi trei luni pentru a obţine dispoziţiile legale şi constituţionale şi pentru a pregăti opinia publică." Intre timp, Carol şi fosta lui soţie se aflau în vacanţă la Mănăstirea, în Delta Dunării, o zonă mlăştinoasă, umedă, cu trestii, bambus, plante acvatice şi păsări exotice. Tînără pereche s-a instalat într-o casă pe care Zizi o considera nedemnă de un principe, avînd ca slujitori un aghiotant, un însoţitor, un şofer şi cincisprezece servitori. Sarcina nu-i priia lui Zizi. Nu arăta bine şi clima fierbinte, umedă, o făcea apatică. Principele Moştenitor îi pieptăna părul ca să nu-i obosească braţele, îi punea pantofii ca să nu trebuiască să se aplece, se trezea de cîteva ori pe noapte pentru a-i aduce să bea ceva răcoritor.

La sfîrşitul lunii iulie 1919, regimentul lui Carol a fost mobilizat în vederea atacului comun al României şi al Aliaţilor ei împotriva lui Bela Kun. Regina i-a trimis pe colonelul Boyîe şi pe ministrul de Război la Mănăstirea pentru a-1 aduce pe Principele Moştenitor. Carol a izbucnit mînios. „Lovind cu pumnul în masă"

şi strigînd că „ordinul de mobilizare în această expediţie pur politică" era pur şi simplu o capcană, el a refuzat să plece pe front.

Vizita lui Joe Boyle a fost urmată de o scrisoare a Reginei, care îl implora pe Carol „în numele a tot ce-i fusese odată sfînt" să nu-şi lase regimentul să plece în Ungaria fără el. „Este oare posibil să-ţi fi pierdut în aşa măsură simţul onoarei şi al datoriei?" întreba mama sa. „N-ar fi oare mai bine să mori cu un glonţ în cap şi să fii înmormîntat în bunul pămînt românesc, decît să-ţi trădezi ţara?"

Carol insista că nu putea să părăsească „femeia pe care am ales-o pe viaţă". A propus să meargă în Ungaria cu condiţia ca mai întîi să i se permită să se căsătorească cu Zizi. Regele şi Regina au refuzat; „desigur că nu-l vrem în aceste condiţii", a spus Măria şi a plecat împreună cu Ferdinand să viziteze linia frontului.

Pe cînd se aflau în Transilvania, Ferdinand şi Măria au auzit că trenul lui Carol trecuse pe lîngă al lor în cursul nopţii. Regina era încîntată că fiul ei a fost în cele din urmă convins să meargă acolo unde îl chema datoria, dar a aflat curînd că victoria trebuia plătită scump, înainte de a se prezenta la regiment, Principele Moştenitor renunţase la succesiune, consultîndu-se în ceea ce priveşte formularea abdicării sale, pentru a fi legală, cu Marghiloman şi lonescu, cei doi oameni politici care-i simpatizau cel mai puţin pe Rege şi pe Regină. El a adoptat versiunea lui Marghiloman şi a transcris-o în şapte exemplare, dintre care unul 1-a transmis tatălui său:

In virtutea unui drept natural recunoscut implicit în articolul 83, paragraful 2 al Constituţiei, renunţ la dreptul meu de
Principe Ereditar al Coroanei României, pentru mine şi moştenitorii mei, precum şi la acele drepturi care îmi sînt acordate prin Constituţie ca moştenitor al tronului. Rămîn slujitorul tării mele şi, punîndu-mi sabia în slujba Maiestăţii voastre, >
vă implor să-mi daţi un loc printre soldaţii care luptă pe front."

Scrisoarea de abdicare a lui Carol, datată l august 1919, părea să fie lovitura finală dată dinastiei. Acceptarea ei de către
Parlament ar fi însemnat că succesiunea la tron ar fi revenit fratelui său mai tînăr, Principele Nicolae, iar Ferdinand şi Măria ştiau că acesta nu este destul de serios pentru a deveni un bun rege. Regina 1-a chemat la ea pe Joe Boyle, care i-a abordat pe ceilalţi şase primitori ai scrisorii lui Carol, cerîndu-le ca deocamdată să lase problema în suspensie. Regina spera că între timp îndatoririle lui Carol pe front îl vor face să se răzgîndească.

Dar pentru Principele Carol erau prea puţine lucruri în Ungaria care să semene a diversiune militară. Pînă cînd şi-a scris testamentul şi a plecat pe front, luptele se încheiaseră. El mergea fără frică printre soldaţii săi, exprimînd păreri antimonarhice care erau imediat citate, la Bucureşti, de către duşmanii dinastiei, în acelaşi timp Principele Moştenitor s-a lăudat în faţa tovarăşilor de băutură la un banchet din Budapesta că are de gînd să devină Regele Ungariei „pentru a arăta tatălui său că totuşi va fi Rege şi că nu va fi nici o problemă să controleze situaţia".

La întoarcerea în România i-a telegrafiat maniei sale, întrebînd-o de ce continuă să-l „tortureze" nepermiţîndu-i lui Zizi să fie alături de el în tabăra militară de la Bistriţa. „Tot ceea ce îţi cerem este să-ţi faci datoria de ostaş şi să-ţi ţii promisiunea pe care ai făcut-o de a nu-ţi abandona ţara înainte ca ea să iasă din impas", i-a răspuns Regina. „Fericirea ta, la fel ca fericirea multor altora trebuie să aştepte pînă cînd îţi vei face datoria. Nu e prea mult pentru un bărbat şi un Principe." Ca răspuns, Măria a primit un potop de „scrisori murdare... urîte..."

Măria persista în convingerea că cea mai bună cale de a-l face pe Carol să-şi vină în fire era să-l ţină departe de Zizi. Impresionată de suferinţa fiului la prima despărţire de fosta sa soţie, ea a aranjat ca ei să trăiască împreună, dar a fost repede dezamăgită de rezultat. După părerea ei, tocmai acea „atmosferă fetidă, demoralizatoare, degradantă" creată de Zizi şi oamenii din jurul ei era cauza ostilităţii lui Carol; „un principe moştenitor care îşi duce jumătate din viaţă printre astfel de oameni... cu o astfel de femeie, nu-şi va îndeplini *nici una* dintre îndatoriri", a spus ea.

Despărţit de Zizi cu începere de Ia sfîrşitul verii şi în tot cursul toamnei, Carol trimitea scrisori sfîşietoare mamei sale, implorînd-o să o trimită la el pe fosta lui soţie. „Fie-ţi milă de mine, nu mă face să sufăr... Ai milă, te implor în genunchi, te implor cu lacrimile

mele. Fie-ţi milă de mine", scria Principele bolnav de dragoste. Măria a rămas fermă, încurajată de veşti de la Boyle că, în ciuda afirmaţiilor din scrisori, despărţirea de Zizi îi schimbase lui Carol sentimentele faţă de ea.

în timpul sărbătorilor de Crăciun, o veritabilă procesiune de demnitari, membri de familie şi prieteni a venit la Bistriţa pentru a-l ruga pe Principele Moştenitor să-şi asume din nou dreptul pe care îl avea prin naştere înainte de a fi prea tîrziu. Dintre aceştia, cel mai eficient a fost prietenul apropiat al lui Carol, un tînăr ofiţer pe nume Mugur. Mugur, care îl adora pe Carol şi îl considera marea speranţă a ţării, a obţinut în final promisiunea lui Carol că va renunţa la Zizi de dragul României, dacă şi ea putea fi convinsă să facă acelaşi lucru.

Două zile mai tîrziu, Regina a plecat la Bistriţa. Aranjase să se întîlnească cu Principele Moştenitor în trenul ei pentru a discuta despre viitor. Aşteptîndu-l să sosească, se gîndea „la toţi aceia care se gîndeau şi se rugau pentru mine, la Barbu, neîncrezător, dar pătimaş de loial, la Boyle, la fel de loial, dar plin de încredere". A micşorat luminile şi a cerut o ceaşcă de ceai să-i calmeze nervii. Regele a apărut în vagonul ei, întrebînd aproape timid dacă poate fi prezent la întrevedere. Cînd a sosit Carol, Măria i-a spus că auzise de la Mugur că este gata să facă „marele sacrificiu". Carol a răspuns că da. El le-a promis părinţilor săi că nu va mai avea de-a face cu facţiunile socialiste care se foloseau de numele lui pentru a submina dinastia

şi că o va vedea pe Zizi doar în prezenţa lui Mugur. „A fost întîlnirea cea mai calmă, plină de dragoste şi foarte serioasă", scria mama sa, care s-a dus în noaptea aceea la culcare „cu inima plină de recunoştinţă".

în ziua următoare, 8 ianuarie 1920, Zizi a dat naştere unui băiat. „Lupta cu ea va fi pe viaţă şi pe moarte", comenta Regina, care a aflat ştirea în drum spre Bucureşti. Copilul a primit numele de Mircea, după fratele mort al lui Carol şi după eroul naţional al României. „Există încă pericolul să-1 facă pe Carol să recunoască copilul", scria Măria în jurnal cîteva zile mai tîrziu. „Totul sună atît de nemilos, ar fi atît de nemilos dacă femeia nu ar fi o bestie." Copilul a fost înregistrat sub numele Lambrino; „un alt pericol înlăturat", scria Regina.

în mai puţin de o lună, grijile Măriei se spulberaseră şi relaţiile

dintre Carol şi Zizi luaseră sfîrşit. Deşi Principele Moştenitor îi scrisese fostei sale soţii după naşterea copilului, promiţîndu-i că ei trei „vor fi în curînd familia cea mai fericită şi mai unită", scrisoarea semnată „al tău pe viaţă" a fost urmată la scurtă vreme de o alta, scrisă în acelaşi timp, în care o informa pe Zizi că nu se puteau căsători în România, „şi dacă ar pleca împreună ar fi *la misere noire* (neagră mizerie). Curînd după aceea, Mugur a venit să-i spună Reginei să Principele Carol rupsese definitiv cu Zizi şi îi scrisese tatălui său declarîndu-şi intenţia de a-şi asuma din nou statutul şi îndatoririle regale. Nedorind să rişte o nouă schimbare de intenţii, Regele şi Regina 1-au trimis pe Principele Moştenitor într-o croazieră de opt luni în jurul lumii, înainte de a pleca, mama sa i-a promis că „va avea grijă" de Zizi şi copil

„Mi-am dat seama", scria ulterior Măria, că „unora le păream o femeie extrem de ambiţioasă, care reuşea să obţină ce dorea, disrrugînd fericirea fiului meu datorită mîndriei mele formidabile, zdrobind o altă femeie, aruncînd-o în întuneric..." Aversiunea Măriei faţă de Zizi contrastează, desigur, cu bunătatea pe care a arătat-o faţă de o altă fiinţă din viaţa lui Carol, micuţa modistă din Bucureşti, în timp ce Principele Moştenitor se lupta să abdice pentru femeia pe care spunea că o iubeşte, mama lui culegea în tăcere rămăşiţele legăturii pe care el nu o rupsese încă cu cealaltă fată, aranjînd ca ea să primească sprijin pentru odrasla ei. Dar modista nu intenţionase să încalce teritoriul regal; o legătură nu însemna o căsnicie. „Orice mamă are dreptul să lupte pentru viaţa copilului ei, spunea Măria, iar în acest caz Regina lupta şi pentru ţara ei."

Joe Boyle era cel pe seama căruia Măria punea întoarcerea lui Carol în sînul familiei; „numai el şi cu mine am fost cei care am crezut *cu adevărat* că vom cîştiga", scrie ea în jurnal. Pentru Boyle, a-1 salva pe Carol pentru dinastie fusese o cruciadă ca şi cea pentru a da mîncare ţăranilor înfometaţi şi ca cea pentru a salva rudele Reginei din Rusia. El îi făcuse o vizită Principelui Moştenitor în Ungaria, negociase cu Zizi şi supraveghease îndeaproape prietenii fetei care amenînţau că vor publica scrisorile de dragoste ale lui Carol. Boyle îi frecventase pe conducătorii Parlamentului pentru a-i împiedica să acţioneze în vederea abdicării lui Carol. Profund detestat de politicieni pentru amestecul

său în treburile guvernului, el a continuat să-şi ducă mai departe activitatea fără să-i pese de nimeni, decît de Măria, pe care o iubea.

Dar victoria asupra lui Zizi a însemnat sfîrşitul şederii lui Boyle în România, în aprilie 1920, la doar două luni după plecarea lui Carol în jurul lumii, Măria i-a spus lui Boyle că trebuie să plece. Oamenii politici români, i-a spus ea, erau invidioşi pentru poziţia " lui la Curte. După mulţi ani, Regina a recunoscut că mai exista şi un motiv personal, faptul că „era sfîşiată între doi oameni loiali şi două afecţiuni, îmi era insuportabil să rănesc pe cineva şi cu toate acestea îi răneam pe amîndoi, iar eu mă chinuiam cel mai mult".

Joe Boyle nu a înţeles niciodată cu adevărat sentimentele Măriei faţă de Ştirbey. El a preferat să creadă că Prinţul român era un oportunist politic şi a dojenit-o aspru de multe ori pe Regină pentru dependenţa faţă de el. Confruntat cu adevărul, Boyle a fost adînc rănit, dar s-a purtat ca un gentleman. El îi promisese cîndva Măriei că nu va pleca din România pînă cînd problema cu Carol nu va fi rezolvată; şi-a ţinut cuvîntul, ocupîndu-se de sprijinul pentru copilul lui Zizi şi rezolvînd cererile financiare ale tinerei modiste. Cu greu putea fi numită aceasta o „treabă de bărbat" în limbajul lui Boyle din Klondike, dar el a mai rămas cîteva luni, făcînd ordine după fiul Măriei şi încercînd „să fiu recunoscător pentru cărnii s-a permis să întrezăresc ce înseamnă adevărata fericire", în ciuda încercărilor sale de a fi galant, în iunie

1920, îi , scria Reginei: „trec prin cea mai dificilă criză din viaţa mea. Nu cred că în întreaga mea existenţă am ştiut ce înseamnă groaza ; pînă în noaptea aceea de la Sinaia cînd mi-ai spus că trebuie să plec".

Boyle pleca din România spre a lucra pentru Royal Shell; s-a mai întors în ţară doar o dată, în 1921. Măria şi Boyle au continuat să corespondeze. Ea îi scria despre copii dorind ca „dragul ei prieten" să fie lîngă ea ca să împărtăşească cu ea bucuriile. El îi scria că are inima zdrobită: „devenise imposibil pentru tine să-ţi păstrezi vechiul prieten şi pe mine", îi scria el un an mai tîrziu. „Sînt departe, nu lăsa ca amintirea mea să-ţi umbrească viaţa. Nu mi-ai datorat nimic, întotdeauna mi-ai dăruit şi îţi sînt recunoscător şi te iubesc, aminteşte-ţi numai de asta."

377

In toamna anului 1919, Măria şi-a revăzut mama pentru prima oară după război. Regina încercase să o viziteze pe Ducesa de Coburg încă după armistiţiu, dar nu i se permisese să intre în Germania, întîlnirea lor a fost aranjată de Prinţul Ştirbey, care petrecuse vara exilului său politic îngrijindu-se de problemele familiale ale Reginei. Ştirbey a găsit doctori pentru Ileana, un posibil soţ italian pentru Elisabeta şi o escortă sigură pentru a o aduce pe Ducesă la Zurich, unde Măria a întîlnit-o în septembrie.

Despotica fiică a Ţarului, care fusese odinioară cea mai bogată Prinţesă din Europa, pierduse totul. Familia ei rusă fusese ucisă; Germania, iubita ei ţară adoptivă, fusese înfiinţa. Venitul ei din Rusia, care reprezenta partea principală a averii sale, era în mîinile comuniştilor. Ea, care locuise pe vremuri în palate de aur şi marmură, se mutase acum într-o aripă sărăcăcioasă a hotelului Dolder Grand, Waldhaus, „o pensiune oribilă...", după părerea uneia din nepoatele Ducesei, „ca pentru refugiaţi".

întîlnirea nu a fost uşoară pentru Măria, în timpul războiului mama ei slăbise şi îşi pierduse încrederea. Era adusă de spate şi avea un mers nesigur. Mîinile ei, cîndva grăsuţe şi sigure, deveniseră „subţiri şi îi tremurau", încă o mai învinuia pe Măria pentru rolul pe care îl jucase în război şi o acuza că se bucură de condiţiile devastatoare ale păcii care fusese impusă germanilor. Şocată de faptul că era puternică, pe cînd mama ei era slabă, Măria a ezitat să riposteze, ba chiar să-şi exprime dragostea. „Voiam s-o iau în braţe, s-o las să plîngă şi să plîng şi eu, dar ar fi fost o ofensă pe care nu mi-ar fi iertat-o niciodată... sub toată umilinţa ei exterioară... în ea mai exista vechiul despot, acum adormit... aceea era partea pe care nu trebuia s-o ating."

Prinţul Ştirbey s-a reîntîlnit cu Măria în Elveţia, unde se puteau plimba pe străzi incognito. „Cînd oamenii nu sînt deosebit de amabili, încerc să-i îmblînzesc cu «farmecul» meu personal ca să văd pînă unde poate merge acesta fără atributul rivalităţii. Descopăr că ajunge destul de departe şi aceasta îmi flatează cei patruzeci şi trei de ani", scria ea. Nu exista un însoţitor mai bun ca Barbu. „N-am văzut niciodată un om mai răbdător cu femeile", a notat o dată Regina în jurnalul ei.

Din Elveţia, Măria, însoţită de Ştirbey şi Elisabeta, a dus-o

: 378 -

pe Ducesă într-o vacanţă la Florenţa. Regina s-a întors acasă întristată de starea de spirit a mamei sale, promiţîndu-i să o viziteze din nou în vara următoare. Şi-a continuat obiceiul, pe care îl luase imediat după război, de a trimite bani şi cadouri mamei şi surorilor sale, şi i-a scris Regelui George despre slaba posibilitate de a obţine de ia guvernul sovietic îndeplinirea obligaţiilor financiare din contractul de căsătorie al Ducesei de Coburg.

în anul următor, cînd Regina a vizitat-o din nou, Ducesa nu era într-o stare mai bună. în durerea ei, profera critici severe la adresa fiicei sale celei mai mari „pentru Dumnezeu ştie ce greşeli din trecut" şi „anumite jumătăţi de oră din viaţa mea cînd am procedat greşit". Bătrîna doamnă a mers pînă acolo încît a menţionat legătura Măriei cu Prinţul Ştirbey. Amintindu-i că se adresa unuia dintre supuşii Reginei, Ştirbey a luat apărarea Măriei, spunînd că, indiferent ce credea mama sa, ea era „una dintre reginele cele mai iubite" din istorie, un suveran„merituos şi demn". „Nu sînt chiar o ratată", scria Măria unui prieten, „dar ea continuă să se ciorovăiască despre lucruri aproape uitate pe care le-am făcut sau le-am lăsat neterminate. Nu a recunoscut niciodată că posed o oarecare inteligenţă, ci doar o anume natură veselă şi o figură luminoasă care amăgea lumea. Draga de ea, biata şi zbuciumata mamă!"

în ciuda acestor întîlniri, călătoria Măriei din vara anului 1920 a fost fericită. Le luase pe Ileana şi Elisabeta cu ea la Paris ca să o vadă pe Marioara, care în ultimul an fusese la studii în Anglia, şi lor li se

alăturase şi Nicolae. Regina o adusese în Franţa şi pe sora ei Ducky pentru a-şi petrece vacanţa şi s-a întîlnit şi cu Baby Bee. Ea se afla la Paris cînd a avut loc premiera baletului lui Loie Fuller, „Crinul vieţii", bazat pe unul din basmele scrise de Regină.

Călătoria în Europa de Vest a fost preludiul a ceea ce părea să fie o serie de evenimente fericite în familia Măriei. Curînd după întoarcerea ei în România, cele două fiice mai mari, care de multă vreme îi dădeau motiv de îngrijorare, au făcut partide pe măsură, începînd un trio de căsătorii care-i va aduce mamei lor un nou respect şi porecla de „Soacra Balcanilor".

Capitolul 23

Problemele Casei regale sînt subiect de conversaţie pentru cei care de regulă nu au despre ce altceva să discute.

MARTHA BIBESCU

Principesa Elisabeta a României 1-a întîlnit pentru prima oară pe Prinţul George al Greciei cînd avea şaisprezece ani, iar el douăzeci şi unu. Trei ani mai tîrziu, el a cerut-o în căsătorie. Măria şi Ferdinand erau nerăbdători să-şi vadă fiica cea mare căsătorită. „.. .sperasem că va urma o logodnă", îi scria Ferdinand fratelui său Wilhelm, şi „dacă aceasta nu a avut loc, vina a fost în primul rînd a mătuşii Elisabeta". în 1914, Regina Elisabeta îi spusese tizei sale că putea să facă o partidă mult mai bună decît căsătoria cu George, iar tînăra Elisabeta a fost de acqrd. în 1920, la douăzeci şi cinci de ani, Elisabeta era obligată să-şi abandoneze visurile extravagante.

Prinţul Moştenitor George al Greciei era un tînăr solid. Brunet, mic de statură, îmbrăcat într-o tunică militară ajustată pe corpul drept şi încheiată cu nasturi pînă la gît, cu monoclu, înfăţişarea sa amintea contemporanilor de un englez corect -curtenitor, inofensiv, dar cam plicticos. „Dumnezeu 1-a început, dar a uitat să-1 sfîrşească", spunea Elisabeta. Cei care îl iubeau au scos în evidenţă onestitatea, buna-cuviinţă şi rîsul lui molipsitor, dar istoricii 1-au scos din discuţie, caracterizîndu-1 ca o nulitate de viţă regească, tară talent pentru politică.

Disponibilităţile romantice ale lui George erau pe măsura inteligenţei sale politice. Nimeni nu ar putea spune că nu o

cunoscuse pe Elisabeta timp destul de îndelungat pentru a-şi da seama că ea nu-i va fi niciodată sprijin la bătrîneţe. Cu toate acestea, cînd s-au întîlnit în Elveţia, după primul război mondial, el i-a cerut din nou mîna. Elisabeta nu putea să se hotărască. Ducesa de Coburg, cu care stătea, a spus că George „ar trebui s-o bată şi arunci ea 1-ar plăcea". Măria împărtăşea îngrijorarea mamei sale pentru „abisurile adormite" ale Elisabetei şi îşi dădea seama că fiica ei avea o latură „brutală, aproape crudă, care nu ţinea cont de reguli". Ea a fost încîntată cînd Elisabeta a acceptat în cele din urmă cererea în căsătorie a lui George, în toamna anului 1920.

Măria nu ar fi putut pretinde o familie mai bună pentru fiica ei cea mare. Tatăl lui George, Regele Constantin al Greciei, era fratele mai mic al Reginei-mamă Alexandra a Angliei; mama lui, Regina Sofia, sora Kaiserului, era verişoară primară a Măriei. Cu excepţia obîrşiei sale nobile, George nu avea prea mult să-i ofere Elisabetei, deoarece viitorul său politic era sumbru. Maşinaţiile diplomatice care însoţiseră intrarea naţiunilor mai mici în primul război aproape distruseseră familia regală din Grecia. Luptîndu-se pentru a menţine neutralitatea ţării sale, Regele Constantin fusese învins prin manevrele lui Eleftherios Venizelos, prim-ministrul care înclina spre Antantă şi care a determinat intrarea Greciei în război de partea Aliaţilor. Constantin a fost silit să abdice în numele lui şi al moştenitorului său, George. începînddin 1917, Alexandru, fratele mai mic al lui George, era Rege-marionetă la Atena, în timp ce restul familiei trăia în exil în Elveţia.

Cu toate acestea, Măria era încîntată de căsătoria propusă. Deşi ştia că înrudirea cu un George sărac şi fără patrie nu va fi agreată de români, ea a asigurat-o pe Elisabeta că „va fi alături de ea orice s-ar întîmpla, în afară de cazul că ar vrea să fugă cu cineva care nu aparţine clasei noastre!" Măria 1-a invitat pe George să o însoţească pe Elisabeta în România pentru anunţarea logodnei. Pe lîngă George, le-a invitat şi pe cele două surori ale lui, Elena, de douăzeci şi patru de ani, şi Irina, de şaisprezece.

în timp ce Regina făcea pregătiri de plecare, Principele Moştenitor Carol a sosit în Elveţia din călătoria sa în jurul lumii. Deşi Carol scrisese în timpul călătoriei despre „tristeţea sa constantă şi mistuitoare" din cauza lui Zizi, el părea să fie într-o

381

dispoziţie surprinzător de bună şi a anunţat că i-ar face plăcere să-1 însoţească pe viitorul său cumnat în România. Trenul care aducea grupul de tineri a mers fără oprire pînă la Sinaia, unde grecii au fost instalaţi la Pelişor, castelul de vară al Măriei.

Regina era mulţumită de schimbarea suferită de fiul ei. Era aproape la fel de încîntată de faptul că invitase Prinţesele Greciei în România. „Această idee de a avea pe drumul de întoarcere o companie veselă formată din membri ai clasei sale a fost, hotărît, o idee bună", scria ea într-o scrisoare către Joe Boyle. Măria a organizat tot felul de distracţii pentru musafirii ei, trimiţîndu-i în excursii la ţară pentru a da „tinerilor ocazia de a se cunoaşte cu adevărat". Era evident că Principele Carol era atras de Elena, cea mai mare dintre cele două prinţese. „Ea este fata tocmai potrivită să-1 atragă", a spus Măria, care fusese impresionată de frumuseţea şi farmecul ei cînd o întîlnise prima oară în Elveţia.

Prinţesa Elena a Greciei, căreia cei din familie îi spuneau Sitta, o brunetă înaltă, elegantă, suplă şi cu oase fine, cunoştea lumea chiar mai puţin decît majoritatea Prinţeselor din vremea ei. în urma abdicării tatălui său, ea fusese silită să renunţe la viaţa izolată de familie şi suferea intens din cauza umilinţelor la care era supusă familia ei în exil. Dusă în grabă cu sora sa în România, unde Regina Măria se agita fără rost în jurul ei, în vreme ce Principele Carol se ocupa de ea atent, nu este de mirare că ea „1-a îndrăgit" curînd pe Carol.

Idila lor a fost tulburată de vestea neaşteptată că Regele Alexandru, tovarăşul de joacă al Sittei, fusese muşcat de o maimuţă în grădina reşedinţei familiale de lîngă Atena şi murise de septicemie. Tînăra, distrusă de moartea fratelui cel mai drag, a cerut permisiunea să se întoarcă imediat la părinţii săi, în Elveţia. A doua zi, înainte de plecarea ei, a sosit ştirea că Ducesa de Coburg, mama Măriei, murise în somn în hotelul Dolder Grand dinZurich.

Regina s-a pregătit imediat să plece în Elveţia cu cele două Prinţese. Prinţul Ştirbey urma să o însoţească, în timp ce George şi Elisabeta rămîneau la Sinaia cu Regele. Carol a spus că vrea şi el să meargă împreună cu mama sa. La plecare, Ileana i-a pus braţele în jurul gîtului şi i-a şoptit să „o aducă pe Sitta înapoi" cu el. In tren, Regina a observat cu plăcere că fiul ei şi frumoasa Prinţesă păreau „că ajung la o înţelegere".

382

Cînd a ajuns la Zurich, Măria a aflat că nu va putea să meargă cu Ducky şi Baby Bee în Germania ca să-şi îngroape mama la Coburg sau să o vadă pe Sandra, sora ei din Germania, fără a provoca un incident internaţional. Cu inima zdrobită, ea rătăcea în jurul oraşului Zurich, făcînd plimbări lungi prin pădure cu Barbu şi aşteptînd întoarcerea surorilor sale. Deşi Măria o adorase pe dificila ei mamă, ea nu i-a regretat dispariţia; condiţiile umilitoare în care trăise fiica Ţarului la sfîrşitul vieţii făceau ca viaţa să-i fie mult mai tragică decît moartea. „Era foarte credincioasă", scria Măria unui prieten. „Sper că Dumnezeu n-o va dezamăgi aşa cum au făcut majoritatea lucrurilor şi fiinţelor în cursul vieţii."

Cînd Ducky şi Baby Bee au reapărut în cele din urmă, cele trei surori au citit împreună memoriile maniei lor. Au fost impresionate de imaginea de copil posac a Ducesei, aflat la cheremul unei guvernante care o tortura. Regina a moştenit de la mama sa un set fabulos de perle pe care Ducesa îl scosese din Germania şi îl depusese la o bancă în Elveţia şi seturi de bijuterii pentru fiecare din fetele ei. Măria a dus perlele pentru a fi evaluate. Una singură valora 400 000 franci elveţieni.

La cîteva zile după sosirea lor în Elveţia, Carol a cerut-o pe Sitta în căsătorie. Măria exulta de bucurie. „Simt că mi-am salvat băiatul", a spus ea, adăugind că ar fi dorit ca mama sa să trăiască pentru a-i împărtăşi bucuria. Se gîndea la Joe Boyle, omul care „fusese alături de mine în această mare luptă. Dumnezeu să-1 binecuvînteze pe el şi pe cei doi tineri", scria ea fericită în jurnal. Regina a avut o convorbire cu Regele Constantin, care a consimţit la căsătoria fiicei sale cu Carol cu condiţia ca acesta să fi „terminat definitiv" cu Zizi. Măria 1-a asigurat că ea şi Ferdinand nu ar fi permis fiului lor să se căsătorească dacă lucrurile nu ar fi stat aşa.

La prima vedere, aceasta părea o căsătorie excelentă pentru Casa regală greacă. La douăzeci şi şapte de ani, Principele Moştenitor Carol al României avea peste un metru optzeci, umeri largi, păr

ondulat, şaten deschis şi o mustaţă deasă tunsă scurt. Figura i-ar fi părut copilăroasă dacă ochii de un albastru palid n-ar fi aruncat scîntei de furie şi dacă n-ar fi avut privirea ameninţătoare care făcea să i se îmbine sprîncenele. Dar ceea ce ar fi fost considerat drept o înfăţişare comună la un om de rînd trecea drept frumuseţe la un viitor rege. Cîntînd pe strunele unui trecut

tragic şi furtunos, Principele Moştenitor al României o convinsese pe Prinţesa greacă cum că numai ea, cu inocenţa ei, îl poate salva.

Spre deosebire de Elisabeta, care se pregătea pentru o căsătorie fără dragoste, Carol şi chiar şi Sitta, de obicei reţinută, manifestau o puternică atracţie unul faţă de celălalt. „Erau îndrăgostiţi nebuneşte", spunea una din surorile lui Carol, amintindu-şi zilele logodnei lor. „El era teribil de îndrăgostit. Ea este vioara a doua, iar el conducătorul, impetuos, tiranic... dar îndrăgostit nebuneşte", scria Regina bătrînei guvernante a Elisabetei.

Cu toată plăcerea noii sale pasiuni, Carol mai avea de încheiat conturi cu iubirea sa mai veche. Amintindu-şi că nu i se spusese nimic despre prima dragoste a soţului ei, Regina l-a îndemnat pe fiul ei să-i mărturisească logodnicei sale legătura cu Zizi. Probabil că el a prezentat situaţia foarte bine, pentru că, după cum spunea mama sa, în urma discuţiei ei păreau să fie prieteni chiar mai buni decît înainte.

Carol a refuzat să o vadă pe Zizi, comunicîndu-i însă în scris „Să nu crezi că am fost dezarmat fără luptă. Am rezistat pînă la ultima limită şi doar în momentul în care am văzut că sînt absolut singur m-am declarat învins. Da, scumpa mea, este adevărat că sînt logodit şi încă logodit cu o Prinţesă. Acest lucru este atît de mult împotriva principiilor mele, încît eu însumi sînt cît se poate de uimit... Am întîlnit pe cineva care mă poate înţelege şi care are aceleaşi concepţii despre viaţă ca şi mine. Ea a fost de acord să fie consolarea inimii mele atît de adînc lovite. Aş fi dorit să aştept ca timpul să mai estompeze lucrurile, dar împrejurări independente de voinţa noastră ne fac să acţionăm mai repede. Da, aşa este viaţa".

Zizi a spus că doreşte, ca reglementare financiară, proprietatea lui Carol de la Mănăstirea sau cinci milioane de franci francezi, precum şi un titlu pentru fiul ei. Cînd i s-a cerut să înapoieze bijuteriile pe care i le dăduse Carol, pentru că acestea aparţinuseră Reginei Elisabeta şi erau ultimele bijuterii de familie, cu excepţia celor de la Moscova, ea a refuzat. Prinţul Ştirbey a fost trimis să o determine să se răzgîndească. El i-a spus fostei soţii a lui Carol că va primi pentru întreţinerea ei şi a copilului venitul provenit

30. încoronarea. Regele Ferdinand I şi Regina Măria a tuturor românilor, 15 octombrie 1922, Alba-Iulia.
31. Regina Măria a României pe tron, în ziua încoronării, 15 octombrie 1922, Alba-Iulia.

dintr-un capital depus într-o bancă de la Paris, sumă din care se va scădea valoarea diademei în dispută. Cînd incidentul a fost adus la cunoştinţa lui Carol, el a refuzat să se amestece. „Chestiunea nu este în mîinile mele", a spus el. „Ceea ce ea [Zizi] nu poate să uite, şi ca femeie înţeleg foarte bine", scria Regina Măria în jurnalul ei, „este că Principele Carol nu s-a dus niciodată să vadă copilul."

în timp ce familia lui Carol negocia cu fosta lui soţie, soarta logodnicei sale şi a familiei ei se îmbunătăţise radical. Moartea fratelui Sittei, Alexandru, a precipitat organizarea unui plebiscit pentru a se şti dacă Grecia dorea restaurarea domniei lui Constantin. Regele se bucurase întotdeauna de o mare popularitate şi, în ciuda ameninţărilor din partea Aliaţilor, poporul grec a votat în majoritate covîrşitoare rechemarea lui. în decembrie 1920, Regele Constantin, Regina Sofia şi copiii lor s-au întors glorios la Atena; „toate inimile regeşti, chiar dacă nu le pasă de acest om, bat mai repede, pentru că este un triumf al cauzei regilor", îi scria Măria lui Joe Boyle.

Carol a urmat-o pe logodnica sa şi familia ei la Atena imediat după Anul Nou. în sud era primăvară; trandafirii erau înfloriţi şi portocalele atîmau pe ramuri. Principele Moştenitor avea propria maşină şi a plimbat-o pe Sitta prin ţară. Au vizitat monumente antice, unde Carol s-a făcut îndrăgit de greci prin curiozitatea sa intelectuală şi cunoştinţele de civilizaţie greacă. „Sînt foarte fericit", îi scria el mamei sale, „şi simt că ne înţelegem din zi în zi mai bine."

La 27 februarie 1921, în prima dintre cele două ceremonii care au legat dinastiile română şi greacă, Principesa Elisabeta a României s-a căsătorit cu George, Prinţul Moştenitor al Greciei, la Bucureşti. Regina era încîntată de schimbarea statutului ginerelui său; „deşi s-au logodit cînd el era un Prinţ fără cămin, fără ţară, fără viitor, a devenit din nou Prinţ Moştenitor şi este în măsură să-i ofere un cămin şi o poziţie". Măria s-a îmbrăcat pentru această ocazie cu multă grijă, în gri pal, ca să nu pună mireasa în umbră.

Ca dar de nuntă, Ferdinand şi Măria i-au dăruit Elisabetei un şirag de diamante cu un safir imens ca pandantiv, pe care Măria îl cumpărase de la Ducky. Era furioasă că Regele şi Regina Greciei

nu îi trimiseseră nimic fiicei lor: „Nici măcar un fleac cît de mic... Sofia are *toate* bijuteriile ei, eu le-am pierdut pe *toate,* şi cu toate acestea am făcut uriaşul efort de a-i trimite fiicei ei o frumoasă diademă!"

Nimeni nu îndrăgea bijuteriile mai mult ca Regina României, dar fusese deposedată de toate prin exproprierea bijuteriilor Coroanei României de către ruşi. Deşi Kremlinul se oferise să recunoască dreptul României asupra Basarabiei dacă România va renunţa la aurul ei şi la bijuteriile Măriei, Regina a refuzat. „Bijuteriile reprezentau zestrea mea... tatăl meu a murit lăsînd datorii, mama mea a murit ruinată de revoluţia rusă... singura mea rezervă ar fi fost bijuteriile acelea."

înainte, spunea ea, ar fi fost fericită să cumpere frontiere sigure pentru ţara ei. Dar pentru că văzuse eclipsa monarhiei în Europa şi fiind conştientă de nestatornicia poziţiei sale, Reginei Măria nu-i venea să renunţe să-şi revendice bijuteriile. Pentru a le înlocui, Regele Ferdinand îi dăduse bani să cumpere bijuteriile lui Ducky, moştenite de la mama lui Kiril. Deşi Măria era jenată să ia ultimele lucruri frumoase ale surorii ei, şi-a dat seama că era un noroc pentru Ducky ca cineva să i le cumpere la adevărata valoare şi să le plătească imediat.

îndată după căsătoria Elisabetei şi a lui George, întreaga famiie regală din România, cu excepţia Regelui, a pornit spre Atena pentru a lua parte la căsătoria lui Carol cu Elena a Greciei. Există în religia ortodoxă regula ca atunci cînd frate şi soră se căsătoresc cu soră şi frate, ceremoniile să aibă loc la aceeaşi oră. Dar, pentru că Măria nu avea de gînd să lipsească de la căsătoria fiului ei, a solicitat Bisericii o dispensă prin care să se permită ca a doua ceremonie să aibă loc la două săptămîni după prima. Ţăranii greci dădeau din cap nemulţumiţi de încălcarea tradiţiei, prevestind că va aduce nenoroc ambelor cupluri.

Regina nu a fost impresionată de superstiţiile ţăranilor, ci de atitudinea Marilor Puteri. Nu era de aşteptat ca Anglia şi Franţa să aprobe o dublă alianţă între aliatul lor, România, şi o dinastie pe care o alungaseră de la tron. Măria a încercat să prevină obiecţiile inevitabile ale Aliaţilor scriindu-i Regelui George imediat după anunţarea logodnei lui Carol şi a Sittei, comunicîndu-i „marea bucurie pentru noi şi pentru ţară, după necazurile dureroase pe

care le-am avut din cauza lui cu puţin timp în urmă", în ciuda eforturilor Măriei, însă, zvonurile dezaprobării internaţionale ajungeau în România. Regina le-a ignorat.

Ultimii ani îi dăduseră o lecţie în ceea ce priveşte relaţiile internaţionale: deşi Anglia şi Franţa erau gata să dea directive morale aliaţilor lor mai mici, ele nu erau de nici un ajutor cînd se punea problema salvării dinastiilor lor. într-o scrisoare către Leile Milne, Regina României a justificat astfel motivele diplomaţiei sale: „ştiu că unii consideră regretabile aceste căsătorii... dar ţările mici nu se pot sacrifica întotdeauna după voia celor mari, ele TREBUIE să-şi trăiască soarta proprie şi să-şi găsească propriul drum. Pentru noi, lucrul cel mai important a fost salvarea lui Carol şi pentru asta îi mulţumesc lui Dumnezeu cu fiecare bătaie a inimii mele".

Pentru a asigura salvarea lui în continuare, Regina i-a scris lui Carol cu o săptămînă înainte de căsătorie. „Am dat pentru tine o luptă grea ca să te aduc din nou pe drumul drept", i-a spus ea, „acum acesta se aşterne înaintea ta şi nu trebuie decît să păşeşti pe el."

Declarîndu-se îndrăgostit nebuneşte, Principele Moştenitor Carol al României a luat în căsătorie pe Elena, Prinţesa Greciei, la Atena. Ca şi Elisabeta, Elena era cea dintîi Prinţesă din ţara sa care se mărita în propria patrie, şi mulţimea, îmbrăcată în hainele cele mai bune şi aliniată pe cîteva rînduri de-a lungul străzilor, a ovaţionat-o puternic cînd a trecut în trăsura oficială alături de soţul ei. Seara, meditînd la evenimentele zilei în faţa jurnalului ei, Măria se gîndea din nou la Joe Boyle, căruia îi datora, „mulţumirile

mele credincioase şi un gînd de recunoştinţă fierbinte în această zi". Ar fi dorit ca şi Nando să fi putut participa la căsătoria lui Carol, „dar", a scris ea, „era în primul rînd dreptul *meu* să fiu aici, pentru că eu l-am salvat pe fiul meu".

Carol şi mireasa lui şi-au petrecut prima săptămînă din luna de miere la Tatoi, lîngă Atena, într-o casă a familiei, apoi s-au întors la familia ei înainte de a reveni acasă, în România, în perioada dintre nunta fiului său şi întoarcerea lui, Măria a călătorit prin Grecia, savurîndu-i frumuseţile cu exuberanţa ei tipică, într-o „transă de frumuseţe şi revelaţie", ea a vizitat monumente antice, adunînd marmure, statui, amfore şi coronamente de capiteluri de

387

piatră antice pentru palatele ei din România. S-a întors acasă încărcată cu comori tocmai la timp pentru a-i întîmpina pe Carol şi mireasa sa, care au sosit în România la începutul lunii mai. Regina a aflat cu bucurie că nora ei era deja însărcinată.

Elena era acum a treia Principesă Moştenitoare din România care intra oficial în ţară. Ea şi Carol au venit cu trenul de la Constanţa şi au coborît în gară, unde Regele, Regina şi restul familiei regale îi aşteptau cu braţele deschise. Observînd că mulţimea nu era deosebit de entuziastă, Regina Măria a atribuit lipsa de înflăcărare trecutului amoros al fiului ei. Ea a dat însă o recepţie perfect organizată, scurtată la maximum avînd în vedere starea specială a nurorii sale.

Principesa Elena, care încă de la începutul sarcinii nu se simţise bine, îl adusese cu ea în România pe doctorul lor de familie. Acest lucru îi plăcea Măriei: „Eu ştiu prea bine ce înseamnă să-ţi fie dor de acasă şi să nu ai pe nimeni din ţara ta lîngă tine", scria ea unui prieten, amintindu-şi venirea ei în România, cu douăzeci şi opt de ani în urmă, „deşi cazul ei diferă de al meu. Ea îşi cunoaşte soţul mai bine decît îl cunoşteam eu, îşi cunoaşte şi soacra, iar socrul ei nu este un om sever - şi mai presus de toate, între Grecia şi România este o diferenţă mai mică decît între Anglia şi România... în plus ea are douăzeci şi patru de ani, iar eu aveam doar şaptesprezece".

Noua Principesă Moştenitoare era foarte încîntată de faptul că se afla în suita unei soacre atît de irezistibile. Forţa personalităţii Reginei domina pe deplin viaţa de la Curte, care era mult mai sofistificată decît în Grecia. La Atena, familia lua masa singură şi se străduia din greu să facă conversaţie, în palatul de la Cotroceni, Regina Măria îi atrăgea pe cei din familie şi pe invitaţi în discuţii aprinse cu privire la evenimentele curente şi îmbunătăţirile ce urmau a fi aduse palatului. Unul din subiectele de interes, în primăvara anului 1921, era grădina Reginei, serios vătămată în timpul războiului, acum în reconstrucţie, în timp ce Măria făcea planuri pentru noi terase şi ronduri de flori, plîngîndu-se de cheltuielile mari ale vieţii la Curte, soţia lui Carol se minuna de ceea ce i se părea ei „marele lux de la Curtea României" în comparaţie cu cel de la Curtea Greciei.

388

Deşi Măria făcea tot ce-i stătea în putinţă pentru ca fiul ei şi soţia lui să se simtă bine, Carol era nerăbdător să se mute de la Palatul Cotroceni. La scurtă vreme după ce tinerii căsătoriţi se întorseseră din România, la sfîrşitul primăverii, ei s-au mutat la Sinaia. Acolo şi-au stabilit reşedinţa la Foişor, o cabană în stil elveţian, neîngrijită şi plină de mucegai, construită de Carol I ca reşedinţă temporară, pe acelaşi teren cu castelul Peleş.

Principesa Moştenitoare începea să-şi dea seama că în primul avînt al iubirii se înşelase în ceea ce priveşte caracterul soţului ei. Cînd l-a întrebat pe Principele Moştenitor despre un ceas deşteptător stricat care se afla pe raftul din biroul său, el a răspuns degajat că-l aruncase „în capul lui Zizi".

Dacă ea era surprinsă de acccesele lui de furie, el era uimit de lipsa ei de curiozitate intelectuală. Lui Carol îi plăcea să citească; pe soţia sa o interesau mai mult îmbrăcămintea şi decoraţiile interioare. El avea o pasiune pentru muzică; ea accepta muzica drept proprietate culturală. Cînd el se aşeza să lucreze la colecţia sa de timbre, ea i se strecura în braţe. Nu înţelegea de ce el devenea irascibil, dar curînd va fi tot mai clar că ei nu aveau prea multe în comun.

După ce Carol şi soţia lui s-au mutat la Sinaia, Măria a plecat în Transilvania pentru a inspecta o veche cetate care îi fusese dăruită recent de către cetăţenii oraşului Braşov. Cetatea se numea şi se mai numeşte şi acum castelul Bran. Era una dintre cele şapte cetăţi construite de cavalerii Ordinului Teuton, cu

fundaţii care datau din perioada cruciadelor; pînă la intrarea în posesia Măriei, castelul Bran nu fusese niciodată locuit. Aşezat pe pintenul împădurit al unui deal, el apărea de pe şosea ca un amalgam de foişoare, turnuri şi parapete, cu ziduri albe neregulate şi masive, cu lemnărie cioplită şi balcoane greoaie; interiorul nu era mai puţin pitoresc, cu colturi în forme ciudate, cu camere mici pe multe etaje, cu şemineuri bizare şi vechi şi frumoase sobe de teracotă. Regina 1-a făcut locuibil. Ea a umplut castelul cu mobile de culoare închisă în stil Renaissance şi baroc, iar pe pămîntul neted din jur a plantat grădini sofisticate.

în deplină concordantă cu gusturile extravagante şi romantice ale Măriei, castelul Bran a arătat curînd ca desprins dintr-un basm

slav. „Totul trebuie să fie neobişnuit şi vechi în castelul Bran", a spus ea în timp ce răscolea colţuri uitate ale Castelului Peleş în căutare de ceramică persană şi obiecte vechi din argint. „Efectul total", spunea Sacheverell Sitwell cincisprezece ani mai tîrziu, „este acel bizantinism adaptat care este asociat cu proprietarul ei regal." Măria a descoperit curînd că vizitatorii obişnuiţi găseau Branul mult mai fermecător decît persoanele cu sînge regesc. „Missy, la vîrsta TA?" - a pufnit dispreţuitor Regina Sofia a Greciei cînd Măria, ghid neobosit, a purtat-o urcînd şi coborînd toate scările din castelul ei transilvănean.

Din Transilvania, Măria a plecat în Franţa pentru a-i face o vizită lui Ducky, care ajunsese în Europa Occidentală şi trăia într-o căsuţă închiriată pe coasta Bretaniei. Soţul ei, Marele Duce Kiril, tocmai se proclamase „păzitor al tronului", o onoare în jurul căreia se purtau dispute vehemente în comunitatea emigranţilor ruşi. Supravieţuitorii aristocraţi ai revoluţiei nu erau toţi de acord ca Marele Duce Kiril să-şi asume mantia Ţarilor. Ei remarcau că unchiul lui, Marele Duce Nicolae, fost Comandant suprem al armatei ruse, oferea recomandări mai bune datorită vîrstei şi experienţei sale, în timp ce vărul lui, Marele Duce Dmitri, care participase activ la uciderea lui Rasputin, merita ceva mai mult decît recunoştinţă loială. Deoarece împărăteasa-mamă, şefa clanului Romanovilor, refuza să creadă că fiul ei era mort, ea pretindea că nu exista nici o problemă dinastică.

Măria, care auzise multe din bombănelile şi bodogănelile emigraţiei ruse, nu era deosebit de entuziasmată de noua poziţie a lui Kiril, deşi îşi dădea seama că Ducky îşi încuraja soţul doar pentru a-1 face să-şi recapete încrederea. Cu un an în urmă, Kiril suferise o depresiune nervoasă; nu era în stare să traverseze strada dacă Ducky nu-1 ţinea de mînă şi nu putea să doarmă dacă ea nu-1 veghea. Acum, Marele Duce se scula prompt la răsăritul soarelui. Se retrăgea în biroul lui să emită Ordine, să ofere Mulţumiri Imperiale, să semneze Avansări şi să traseze Directive Imperiale. Deoarece adresanţii acestor hotărîri şi documente erau adesea şoferi de taxi, chelnerii gigolo cu titluri nobiliare, Măria se îndoia de importanţa lor. în timp ce Kiril juca rolul de Ţar, Ducky muncea în grădină şi îşi face griji pentru viitorul lor. „Fără cămin, fără avere... fără speranţă - trăind de azi pe mîine,

încercînd să răzbească, cu o familie obişnuită să trăiască în cel mai mare lux", aşa a descris Măria situaţia grea a surorii sale.

Spre sfîrşitul şederii Măriei în Franţa a sosit şi Joe Boyle să vadă ce poate face pentru a o ajuta pe Marea Ducesă. „Poate ca pentru ei îl vor lăsa să lucreze, pentru mine nu au vrut să-1 lase. -." - scria Măria cu amărăciune în jurnalul ei; „toţi mă consideră o nătîngă oarbă pentru că am încredere în acest om mare şi bun care mi-a fost, de cînd 1-am cunoscut, ca un tată şi un frate mai mare".

în timp ce Măria se afla în Bretania cu sora ei, Ferdinand s-a întîlnit pentru prima oară după 1914 cu Wilhelm, fratele lui mai mare, conducătorul Casei de Hohenzollera-Sigmaringen. Reconcilierea era importantă pentru Rege, a cărui familie nu îl iertase pînă în momentul acela pentru rolul jucat în război. Regina era fericită pentru soţul ei. Era fericită, de asemenea, pentru că Nando vizitase castelul familiei de la Weinburg fără ea. „Se pare că aşa îi place lui [Wilhelm]", notă ea. „Sînt uşurată, pentru că mi-era groază de această întîlnire."

Primirea lui Ferdinand de către şeful Casei din care făcea parte a fost precedată de o iertare parţială din partea Bisericii Catolice, încă din 1900, Regelui României i se refuzase împărtăşania pentru că permisese botezul copiilor lui în religia ortodoxă. Abia în primăvara anului 1920, la un an după ce Prinţul Ştirbey a vizitat Roma ca trimis al său, lui Ferdinand i s-a permis să ia din nou sfînta împărtăşanie. „Pentru că este un adevărat credincios, aceasta înseamnă mult pentru el", nota Măria.

După întoarcerea Măriei, la 25 octombrie 1921, Principesa Moştenitoare a dat naştere unui fiu. Naşterea a fost complicată, şi o vreme vieţile mamei şi a fiului au fost în pericol. Principesa Moştenitoare a fost asistată de doctorul ei de familie, de infirmiera mamei sale, trimisă de la Atena, şi de Regină. „A fost o luptă teribilă... camera arăta ca un abator" - îşi aminteşte Măria, care administrase ea însăşi cloroformul şi îi ajutase pe doctori, îndată ce a putut pleca din cameră, Regina s-a grăbit să-i spună lui Carol că are un fiu, plîngînd în tăcere pe umărul lui înainte de a alerga să-i informeze pe ceilalţi membri ai familiei. Copilul a primit numele de Mihai, de la numele eroului care realizase unirea Ţării

Româneşti, a Moldovei şi Transilvaniei în secolul al XVI-lea.

La cîteva săptămîni după naşterea moştenitorului tronului, s-a găsit o casă pe şoseaua Kiseleff pentru Principele Moştenitor şi familia lui. Decorarea casei i-a fost încredinţată lui Harrods din Londra. Carol şi Sitta s-au mutat în decembrie cu copilul şi cu gospodăria lor, în timp ce lucrările de reamenajare se aflau încă în desfăşurare. Confruntată cu luni pline de treburi domestice, stînjenită de ardoarea lui Carol la care nu se simţea destul de bine a răspunde, îngrijorată în privinţa tatălui ei care era din nou bolnav şi avea probleme politice, Sitta i-a cerut Regelui Ferdinand permisiunea să facă o vizită acasă împreună cu copilul.

Principesa Moştenitoare a petrecut următoarele patru luni în Grecia, cu familia sa. Absenţa ei, care a survenit la mai puţin de un an de la nuntă, a avut un efect destructiv asupra căsniciei. Cînd în cele din urmă s-a întors la Bucureşti, în aprilie 1922, Elena şi-a găsit casa gata şi soţul căutîndu-şi distracţii în altă parte.

Capitolul 24

> Nu există nici un politician în Europa a cărui minte să se poată împotrivi lucrăturilor pîntecelui Reginei Măria.
>
> UN POLITICIAN EUROPEAN ANONIM

în timp ce Măria sărbătorea continuitatea dinastiei, un alt Rege din Balcani, Alexandru al Iugoslaviei*, începuse să-şi caute aliaţi şi o soţie. De înălţime medie, cu umeri înguşti, palid şi miop, Alexandru avea înfăţişarea cea mai puţin atrăgătoare dintre monarhii secolului XX. înfăţişarea sa era însă amăgitoare. Deosebit de inteligent, ambiţios şi abil politic, la începutul primului război mondial Alexandru luase Miele conducerii guvernului sîrb din mîinile unui tată suferind şi ale unui frate mai mare nebun.

încă pe cînd avea douăzeci şi ceva de ani şi funcţia de regent, Alexandru îşi condusese personal ostaşii în luptele eroice din timpul războiului. El a ieşit din Conferinţa de Pace de la Paris cu teritoriul său iniţial, plus Croaţia, Slovenia, părţi din Macedonia şi întregul Muntenegru. în 1921, Regele Alexandru era o mare putere în Balcani.

El nu fusese născut să domnească. Jiu al unui pretendent sărac, Alexandru a crescut la Geneva, în 1903, în urma uneia dintre cele mai sîngeroase lovituri de stat din istoria Europei de Est, tatăl lui Alexandru, Petru Karagheorghevici, a urcat pe tronul

*De la sfirşitul primului război mondial pînă în 1929, ceea ce noi numim astăzi Iugoslavia era cunoscut în mod oficial ca fiind regatul sîrbilor, croaţilor şi slovenilor. Pentru simplificare aici este folosită denumirea Iugoslavia.

Serbiei. Petru s-a dovedit un Rege cinstit şi a adus ţării victorii în războaiele balcanice, în vremea aceea, Alexandru, care era student la Academia militară din St. Petersburg, s-a îndrăgostit de una din fiicele Ţarului. Primul război mondial a întrerupt curtea pe care i-o făcea, iar în 1918 bolşevicii au omorît-o pe iubita copilăriei lui. Nu s-a mai îndrăgostit niciodată. Preocupîndu-se de problema practică a făuriri dinastiei, el a început să facă investigaţii discrete în legătură cu Principesa Marioara a României, în primăvara anului 1921, atît Iugoslavia, cît şi România semnaseră tratate de alianţă cu Cehoslovacia; în iunie acelaşi an, Iugoslavia şi România au semnat un tratat bilateral care completa Mica înţelegere, menită

să protejeze teritoriile lor nou obţinute de revizionismul ungar. Take Ionescu, susţinător de multă vreme al unităţii balcanice şi ministru de Externe, a întrebat-o pe Regină dacă ar da-o pe Marioara în căsătorie Regelui Iugoslaviei. Măria nu a promis nimic. „Vorbeşte cu fiica mea. Noi n-o vom sili niciodată. Dacă reuşeşti s-o convingi, cu atît mai bine."

La douăzeci şi unu de ani, Marioara nu era diferită de cum fusese în copilărie -prietenoasă şi altruistă.„Am spus întotdeauna despre Mignon", scria Regina în jurnal, „că, dacă ar fi fost săracă, ea ar fi fost aceea care s-ar fi ocupat de gospodărie. Ar fi gătit şi ar fi avut grijă de copii, i-ar fi îngrijit pe cei bolnavi, ar fi dus scrisorile, ar fi adus lemnele, ar fi cules cartofii." Ca tînără Prinţesă, Marioara a fost cea mai fericită să joace rolul de mesager, alergînd de la noua ei prietenă Sitta la fratele ei Carol, de la sora ei Elisabeta la George al Greciei. Cînd ceilalţi se căsătoreau, ea declara că nu se va mărita niciodată.

Take Ionescu o cunoştea destul de bine pe fiica Reginei pentru a nu discuta despre alianţa politică pe care dorea să o *realizeze, ci* pentru a vorbi mai degrabă despre un tînăr însingurat, fără părinţi şi cu un frate nebun, un biet Rege bogat într-un palat pustiu, care avea nevoie de o Regină să-i înveselească viaţa şi să-i dăruiască o familie. Marioara a fost mişcată şi Alexandru a fost invitat la Sinaia pentru sărbătorile de Crăciun, „perioada din tot cursul anului cînd trebuie să fie cel mai trist să fii singur, fără familie", după cum spunea Principesa. La o săptămînă după Anul Nou, Marioara 1-a dus pe admiratorul ei prin pădurile acoperite de zăpadă din jurul Castelului Peleş. Au lipsit cîtva timp. Cînd s-au

întors, ea îl ducea de mînă. Regele Iugoslaviei nu vorbea engleza. „Mamă, ne-am hotărît", a spus Marioara izbucnind în lacrimi şi a fUgit din cameră.

Regina Măria era îngrijorată. Deşi ştia că Alexandru are o reputaţie foarte bună şi că alianţa va fi extrem de populară în ambele ţări, el era, după părerea ei, „un străin dintr-un neam nesigur". Timid, necomunicativ, Regele Iugoslaviei nu şi-a luat nici un angajament în ceea ce îl privea. Măria era incapabilă să înţeleagă cum a putut fiica ei să-1 accepte atît de repede, fără să-1 cunoască mai bine. „.. .ce ştie Mignon despre obligaţiile fizice ale unei femei măritate, buna şi draga mea Mignon, cea grasă, altruistă şi veselă, care seamănă mai mult cu un bujor înflorit... îmi aminteşte teribil de mine însămi... uram căsătoria, şi mama mea m-a încurajat s-o urăsc, lucru pe care, desigur, n-am să-1 fac cu Mignon."

însă Principesa nu părea să aibă temeri: îşi anunţa noul statut cu mîndrie celor din jur şi insista să telegrafieze ea însăşi oficialităţilor guvernamentale. Răspunsul cel mai entuziast a venit din partea lui Ferdinand, Ţarul exilat al Bulgariei, care a numit-o „geniu" pe nepoata sa, Regina Măria.

Curînd după logodna oficială, Măria a plecat la Belgrad pentru a inspecta viitorul cămin al fiicei sale. Belgrad, capitala unui regat-mozaic, nu avea nici sofisticarea culturală a Bucureştiului, nici aristocraţie. Regele Alexandru ducea o viaţă de simplu soldat, dormea pe un pat de campanie şi lucra la o masă veche, într-o căsuţă vizavi de palatul regal. El plănuia să se mute împreună cu mireasa sa, după căsătorie, în vechiul palat, elegant, dar lipsit de confort, unde dormitoarele pentru cuplul regal erau dispuse în capetele opuse ale clădirii, „cu un kilometru între ele" şi separate de gărzi de pază înarmate. Măria a făcut aranjamente pentru ca Alexandru şi Marioara să locuiască împreună într-una din aripile palatului, în camere ce comunicau între ele, şi a dispus ca mobila Louis XVI, „ceremonioasă şi excesiv de ornamentată" să fie scoasă din apartamentele lor. A fost şocată să descopere că întregul personal al palatului era format din bărbaţi, „nici măcar spălatul rufelor nu era făcut de femei".

La întoarcerea în Bucureşti, Măria a încercat să producă o schimbare în înfăţişarea placidei şi durduliei sale fiice, îndemnînd-o să se îmbrace cu rochii elegante care puneau în valoare o

frumuseţe incipientă şi concordau cu noul ei statut. Dar Marioara nu trecea uşor din spate în primul rînd. „Nu pot s-o fac să se ţină dreaptă, şi îi place să stea cu genunchii desfăcuţi şi cu degetele de la picioare îndoite", se plîngea Regina. Cînd Alexandru nu era prin preajmă, Regina o prindea pe Marioara îmbrăcată cu vechile ei rochii, deformate, rămase de la Elisabeta. Mustrată de eleganta Regină, Marioara nu se ruşina. „Oh, mamă, zău, lasă-mă să fiu urîtă o oră pe zi. Este atît de reconfortant!"

Neînduplecată, Măria pregătea garderoba fiicei sale. Deşi viitoarea Regină a Iugoslaviei „era într-adevăr foarte solidă", era însă şi „foarte drăgălaşă", cu faţa ei de heruvim inocent, cu părul lung, blond şi obrazul îmbujorat. Pentru intrarea ei în Belgrad, Marioara avea să poarte o rochie albă, de mătase, o

pălărie cu trandafiri roz şi o pelerină roz de mătase. Pentru ceremonia căsătoriei avea să îmbrace o rochie albă cu o trenă argintie. „Cînd are o ţinută frumoasă", spunea Măria, „arată înaltă şi maiestuoasă."

Se hotărîse ca Marioara să intre în noua ei ţară pe calea apei. La începutul lui iunie, Măria, fiica ei şi alţi membri ai familiei s-au îmbarcatpe iahtul regal care i-a dus în susul Dunării pînă în portul Belgrad, în timp ce navigau pe fluviu, ţăranii iugoslavi se adunaseră pe maluri pentru a flutura steaguri şi a-i aclama; fetele cîntau şi aruncau flori în apă. Măria a lăsat-o să stea deoparte de ceilalţi membri ai familiei pentru „ca mulţimile să-şi dea seama care va fi viitoarea lor Regină". Mama miresei savura acesttribut, dîndu-i mai multă semnificaţie decît era îndreptăţită, „într-adevăr, o privelişte pentru regi", a exclamat Regina cînd vasul a intrat în Belgrad, unde pavilioane în culori strălucitoare fluturau pe catargele vaselor, unde răsuna dangătul clopotelor şi tunurile trăgeau salve de salut asurzitoare.

în contrast izbitor cu cumpătarea sa de burlac, Regele Alexandru cumpărase bijuterii fantastice pentru a-şi împodobi Regina. „Era acolo tot ceea ce regii din vechime ar fi putut găsi pentru a-şi împodobi miresele", spunea Martha Bibescu. Cele mai frumoase erau o diademă şi un colier de smaralde, asortat, care aparţinuseră străbunicii Marioarei pe linie maternă, soţiei Ţarului Alexandru al II-lea, „pietre imperiale, de felul cărora nu am mai văzut altele de cînd am fost în Rusia", a exclamat Măria în timp ce o împodobea cu ele pe fiica sa pentru banchetul de gală din seara de dinaintea căsătoriei.

396

în timpul ceremoniei, mireasa i-a impresionat pe invitaţi cu demnitatea ei simplă. Pentru a primi coroana Iugoslaviei, Marioara a înălţat capul şi cei din apropierea ei au fost izbiţi de asemănarea, neremarcată pînă atunci, cu Regina Victoria, în acelaşi timp, un ofiţer iugoslav, care stătea în catedrală alături de una dintre doamnele de onoare ale Măriei, a arătat spre o altă parte a bisericii: „Vedeţi coloana aceea, doamnă? Acolo făceam eu de serviciu în noaptea cînd celălalt Alexandru [Obrenovici, nefericita ţintă a loviturii de stat din 1903] a fost măcelărit în urmă cu douăzeci de ani şi aruncat pe fereastră împreună cu Regina sa".

La scurtă vreme după ce Marioara fusese instalată pe tronul Iugoslaviei, Regina Măria a primit ştirea despre neaşteptata, dacă nu chiar nedorita, urcare pe tronul Greciei a fiicei sale celei mai mari, Elisabeta. La fel cum se întîmplase cu cinci ani în urmă, duşmanii Regelui Constantin au reuşit să-1 detroneze din nou pe bătrînul şi popularul monarh în 1922, pentru a-1 înlocui cu unul dintre fiii lui, mult mai uşor de manipulat de Venizelişti. La 27 septembrie 1922, fiul cel mare al lui Constantin s-a urcat pe tron sub numele de George al E-lea al Greciei, iar fiica Măriei a devenit regină.

La data aceea Elisabeta se afla în Bucureşti, în convalescenţă după o febră tifoidă aproape fatală, urmată de pleurezie. Fusese un pacient curajos, dar acum era un convalescent dificil. Obligată să-şi taie părul pentru că-i cădea, îl vopsise roşu, sprîncenele şi le vopsise negru antracit, îşi pudra faţa cu pudră albă şi îşi aplica fard negru pe cearcănele vinete de sub ochi. „îşi cultiva de-a dreptul înfăţişarea tragică, de stafie", se plîngea Regina Măria. Dar ea era şi mai îngrijorată de starea de spirit a Elisabetei. „îmi pare complet nepregătită pentru un astfel de eveniment. Pînă acum nu are nici un interes, nici dragoste faţă de ţară. A refuzat constant să aibă un copil, nu cunoaşte pe nimeni, nu iubeşte pe nimeni, nu are încredere în nimeni."

Elisabeta nu avea să joace rolul de Regină pentru multă vreme. George al II-lea a purtat coroana doar cincisprezece luni*.

* A fost rechemat la tron de două ori, în 1935 şi 1946, dar pînă atunci el şi Elisabeta divorţaseră.

397

Aflat sub controlul total al lui Venizelos şi al unei junte militare, el se plîngea, pe bună dreptate, că era Rege doar cu numele. Deşi mama ei spera că viaţa grea a Elisabetei o va schimba în bine noua Regină a Greciei manifesta un interes redus faţă de soţul ei şi faţă de noua ei ţară, cheltuindu-şi cea mai mare parte a eforturilor trimiţînd telegrame nebuneşti Prinţului Ştirbey şi Prinţului Paul al Iugoslaviei (vărul Regelui Alexandru), să vină să o salveze.

Oricît de precară ar fi fost poziţia sa, Elisabeta a Greciei şi sora sa, Marioara a Iugoslaviei erau

aşezate pe două tronuri care rămăseseră în Europa, în timp ce Măria însăşi şedea pe un al treilea, în cîteva luni, Regina Măria a României asigurase aproape un monopol al familiei sale asupra Balcanilor. Procedînd astfel, ea a devenit ţinta atacurilor presei. Jurnalişti care cu doar cîţiva ani în urmă se îmbulzeau să laude curajul Reginei Măria în cursul războiului, ţinteau acum să o doboare, în timp ce moderatul ziar american*Review ofRewiev* scria că Măria reuşise „să creeze un factor de pace cu o putere considerabilă" în acea parte a lumii, alte publicaţii făceau aluzie că ea ar viza un consorţiu pentru a rivaliza cu cel al Habsburgilor. începuseră speculaţiile cu privire la persoana pe care o are în vedere Regina Măria pentru Principesa Ileana, în vîrstă de treisprezece ani. Una din perspectivele cele mai insistent menţionate era Boris, Ţarul Bulgariei, care avea douăzeci şi opt de ani. Un alt mire posibil, în favoarea căruia se pronunţau cei care o vedeau pe Măria extinzîndu-şi ambiţiile şi asupra Imperiului Britanic, era Prinţul de Wales.

Oricare ar fi fost realităţile planurilor ei imperialiste, Regina României simţea că trebuie să se justifice. Unei biografe contemporane, Mabel Potter Daggett, i-a declarat că „nu o va mărita pe Ileana nici chiar cu un Rege dacă nu-1 iubeşte", adăugind totuşi că „Prinţi care nu au un tron de oferit pentru Ileana, nici nu mai trebuie să o ceară". „Ştiu, afirmă ea în altă parte, că sînt considerată o femeie ambiţioasă, care urzeşte intrigi, cu planuri mari şi cu dorinţa de a juca rolul principal chiar şi în domeniul politicii. Citesc aceste descrieri ale mele cu uimire, pentru că acestea, desigur, nu corespund adevărului."

Ea nici nu şi-ar fi putut recunoaşte vreodată deschis ambiţia flagrantă. Dar după ce ajunsese în culmea unei cariere uimitoare, chiar a recunoscut starea bună de spirit şi succesul. „Sînt foarte

398

bine dispusă", îi spunea ea noului ministru de Externe Ion Duca; ^probabil că îmi face bine *să* fiu numită soacra Balcanilor!" Iar *luiMissDaggett,* care o adora, îi spunea fericită: „Sîntunul din cei victorioşi în viaţă. Cineva trebuie să piardă. Dar eu sînt dintre cei care cîştigă".

Unul dintre păcatele Măriei în ochii membrilor altor familii regale era acela că se bucura atît de mult de statutul ei şi de faptul că făcea tranzacţii pe seama celor într-o poziţie inferioară. Xeatralismul Măriei îi vexa pe monarhi într-o măsură mult mai mare decît ambiţia ei. Ca exemplu, ei se refereau la încoronarea eilaAlbalulia.

Ideea unei încoronări prin care să se sărbătorească naşterea simbolică a României Mari s-a răspîndit la scurt timp după încheierea tratatelor de pace. Ea a fost lansată de primul-ministru Averescu, nerăbdător să mute gîndurile oamenilor de la noua sa campanie de represiune. Deoarece nici unul dintre partidele politice, cu excepţia partidului său, nu sprijinea această tentativă şi deoarece situaţia economică în ţară era foarte proastă, Regele şi Regina au refuzat să participe, în felul acesta guvernul a rămas cu o biserică a încoronării costisitoare, dar nefolosită, construită la Alba-Iulia, în Transilvania, şi cu un arc de triumf imens în mijlocul Bucureştiului. Reginei Măria nu-i plăcea nici unul dintre acestea, spunînd că „ele costaseră ridicol de mult şi nu erau monumente de valoare".

în 1922, Brătianu a revenit la putere şi, pentru că el era omul căruia i se datora în primul rînd România Mare, Regele a fost de acord să fie încoronat sub administraţia sa. Transilvănenii, care îl urau pe Brătianu la fel de mult ca pe predecesorul său, au refuzat să participe la aniversare. Ferdinand şi Măria s-au aflat în „situaţia absurdă" de a participa la o încoronare în Transilvania boicotată de politicienii transilvăneni. Regina putea face foarte puţin în afară de a se strădui ca ceremonia să fie cît mai impresionantă. Prima ei măsură a fost să invite Prinţi străini. „Dacă propriul nostru popor nu poate avea gentileţea de a ne înconjura într-o ocazie atît de demnă", spunea ea, „dacă ura lor faţă de Brătianu este mai mare decît loialitatea faţă de noi, atunci trebuie să le arătăm cel puţin că sîntem în graţiile ţărilor din Europa." în ciuda bravadei,

399

era tulburată. „Toată această treabă nu-mi place", scria ea în jurnal. „Este trist şi cam umilitor."

După necazurile politice au urmat şi cele religioase, pentru că Biserica Catolică a refuzat să permită ca Regele Ferdinand să fie încoronat într-o biserică românească de către un preot ortodox român, „îmi este foarte greu să mă pun în situaţia unui catolic", spunea Regina. „Pentru că sînt o luptătoare, aş dori, desigur, să le dau cu religia lor peste nas şi imediat să trec la ortodoxism." După ore de consultare cu Nando şi Barbu, Măria a propus ca Regele să fie încoronat în afara bisericii, „sub pretextul că

încoronarea trebuie să aibă loc" în faţa întregului popor. Nimeni, spunea Regina, nu trebuie să ştie adevăratul motiv. Cînd Regele a fost de acord să-şi pună coroana pe cap sub cerul liber, Regina a simţit că transformase problemele spinoase într-un eveniment magnific.

Cum nu exista un precedent al încoronării care să o stînjenească, Măria a României s-a lăsat cu totul pradă simţului ei teatral înnăscut. Deşi fusese întotdeauna impresionată de solemnitatea demnă a unor astfel de evenimente în Westminster Abbey, ca sursă de inspiraţie a apelat la splendoarea barbară a încoronării lui Nicolae şi a Alexandrei la Moscova. Le-a cerut tuturor femeilor din familia regală care făceau parte din procesiune să se îmbrace în auriu, iar celelalte să poarte mov şi argintiu. „Nu doresc o încoronare modernă, cum ar putea avea şi altă Regină. A mea să fie în întregime medievală."

Fiicele ei, Reginele Greciei şi Iugoslaviei, şi alte Prinţese regale purtau rochii în diferite nuanţe de auriu cu mantii de catifea în culori vii -portocaliu, purpuriu şi albastru regal. Ca figura centrală, Regina s-a îmbrăcat în auriu roşcat cu o mantie aurie brodată cu spice şi snopi de grîu„ ‚bogăţia principală a pămîntului nostru". Peste rochia lungă şi dreaptă a atîrnat un şirag extravagant de diamante care se termina cu un safir gigantic pe care Regele îl cumpărase pentru ea de la Cartier ca dar de încoronare. Coroana ei era copiată după o coroană purtată de domniţa Despina, soţia unui domnitor din Ţara Românească din secolul alXVI-lea.'

împodobită cu rubine, smaralde, turcoaze şi enorme pietre ornamentale de feldspat, coroana cîntărea patru livre şi avea pandative imense din aur cu pietre preţioase care atîrnau peste

urechile Măriei. Regina o purta după moda bizantină, iar însoţitoarele ei îşi purtau diademele peste un văl fin de plasă aurie, port splendid imensa coroană de aur incrustată şi mantia Copleşitoare", a spus ea, comparîndu-se cu statuile Fecioarei, îmbrăcate şi împodobite cu bijuterii, purtate pe străzi în ţările catolice în zilele de sărbătoare.

Deoarece în Alba-Iulia nu exista un hotel corespunzător, Măria s-a îmbrăcat pentru ceremonie în trenul regal. Oaspeţii îi precedau pe Rege şi Regină într-un alai oficial spre biserică, unde a avut loc o liturghie înainte ca participanţii să iasă pentru ceremonia publică. Condusăde mitropolit şi de episcopi în veşmintele ritului oriental, Ferdinand în catifea roşie şi hermină, Măria în aur şi bijuterii, procesiunea a înaintat spre o platformă ridicată în centrul pieţei publice.

Regele şi Regina au păşit pe o estradă acoperită cu covoare în culori vii, sub un baldachin imens cu ciucuri, susţinut de şase lăncii enorme. Pe umerii lui Ferdinand s-a pus o mantie de purpură regală, iar pe umerii Măriei una de aur. Regele a ţinut o scurtă cuvîntare, a luat coroana de fier care fusese făcută pentru Carol I şi s-a încoronat. Regina a îngenuncheat înaintea lui. El i-a pus pe cap coroana de aur, s-a aplecat să o ridice şi a îmbrăţişat-o în faţa mulţimii de peste 300 000 de ţărani. Tunurile trăgeau, clopotele răsunau, fanfarele militare cîntau imnul naţional, iar oamenii aclamau. „Cred că trebuie să fi fost o privelişte minunată şi sper că Maiestatea sa şi cu mine ne-am jucat bine rolul şi am arătat cît se poate de bine în costumele noastre oarecum copleşitoare", a spus Măria.

Festivităţile au costat România aproximativ un milion de dolari, „încoronarea Regelui Ferdinand şi a mea", a spus Măria mai tîrziu, „a fost o ceremonie modestă în comparaţie cu altele la care am asistat." „Atît de pitoresc" - a fost comentariul viitorului Rege George al VT-lea al Angliei, trimis de tatăl său să reprezinte ţara. „Da", a răspuns Măria, „şi atît de emoţionant".

Măria confunda rareori Regina - imaginea publică - cu femeia din spatele ei. Cînd Martha Bibescu, care nu putuse participa la încoronare, a rugat-o pe Măria să descrie desfăşurarea acesteia, imaginea pe care Măria i-a prezentat-o era „plină de caraghioslîc şi umor". Măria i-a explicat Marthei ce purta ea, ce purta „bietul Nando" şi cum a trebuit să îngenuncheze în faţa lui pentru a primi coroana, „închipuie-ţi", a spus ea. „Eu, eu să îngenunchez în faţa

lui!" Regele a recunoscut absurditatea situaţiei. A fost, spunea el, „un moment foarte dureros".

După aproape treizeci de ani de căsnicie, între Măria şi Ferdinand se stabilise o benefică toleranţă şi un sincer devotament faţă de celălalt, în public, ea se înclina în faţa superiorităţii sale ca Rege şi bărbat. El se pleca în faţa ei în viaţa particulară, pentru că ştia că ea înţelegea lumea mai bine decît el. Dar în afară de rang, de România şi de vlăstarele lor, la încoronarea din 1922 ei nu aveau în comun mult mai mult decît avuseseră la căsătoria din 1893.

Respins de soţia sa curînd după căsătorie, Ferdinand şi-a îndreptat atenţia în altă parte. Chiar şi cînd

Regele avea aproape cincizeci de ani, Regina se simţea îndreptăţită să remarce faţă de durdulia şi îmbătrînita doamnă Martineau, care se ocupa de grădina ei: „Tu eşti singura femeie în care am încredere să o las cu Regele". Chiar şi aşa, Ferdinand a rămas curios de detaşat de sexul opus, reuşind să separe pasiunile de afecţiuni; el se simţea bine în compania femeilor care, din motive sociale sau economice, nu cereau decît să împartă patul cu Regele.

Măria era la polul opus. Un produs al romantismului de secol al XIX-lea, ea s-a lansat de la începutul căsniciei în căutarea unui extaz rafinat. Căuta un om care putea să-i captiveze imaginaţia şi simţul stilului - un rol pentru care soţul ei nu se potrivea deloc. Dacă cei trei bărbaţi din viaţa ei - Barbu Ştirbey, Waldorf Astor şi Joseph Boyle - aveau ceva în comun, acesta era faptul că şi ei erau nişte romantici incurabili, bărbaţi care ştiau cum să ridice femeia din viaţa lor pe un piedestal de marmură albă, acoperit cu viţă de vie şi situat într-o poziţie impresionantă.

Destul de ciudat, Măria a fost totuşi aceea care a devenit, nemeritat, victima unor poveşti de desfrîu sexual - poveşti care au obsedat-o în cursul vieţii şi care s-au păstrat pînă în prezent. Acestea au fost puse în circulaţie de predecesoarea ei geloasă şi întreţinute de cetăţenii ţării ei, care nu puteau să-şi închipuie că Regina lor nu era la fel de libertină ca ei. Ulterior, relaţia Măriei cu Barbu Ştirbey a fost folosită de duşmanii ei şi duşmanii lui pentru a alimenta zvonurile.

De fapt, din punct de vedere sexual, Măria nu era o femeie pătimaşă, deşi era foarte spirituală, cochetă şi după cît se pare incapabilă să-şi pună pavăză gurii, „în clipa în care cineva este puţin diferit, puţin original, ei te plac, dar te rup în bucăţi...",

scria ea unui prieten din America în 1929, „ei îşi închipuie că «animalul» din mine trebuie să joace un rol important. Ei nu pot înţelege «spiritul» fără să-1 tîrască în mocirlă. Mă uimeşte întotdeauna importanţa enormă pe care oamenii o acordă unui anumit aspect al vieţii; urîţesc şi degradează totul prin asta. presupun că are un rol mult mai important decît îmi dau eu seama. Viaţa mea ca Regină m-a izolat de acea formă de realitate brutală, poâr din cărţi şi din anumite lucruri care s-au spus despre mine nii-am dat seama că această importanţă imensă se dădea acelui aspect care a jucat un rol atît de redus în viaţa mea, goana după «plăcerea sexuală», dacă aceasta este denumirea tehnică corectă?"

Căsătoria a învăţat-o pe Măria să urască obligaţiile şi constrîngerile. După cum scria unui prieten în ultimii ani, „... era atît de greu să trebuiască să menţii buna dispoziţie a unui aşa-nuniit stăpîn doar pentru că, fiind soţul, avea dreptul să dea ordine şi să controleze". Pentru ea, relaţia perfectă se baza pe „egalitate deplină... spontaneitate absolută". Pleda ea oare pentru „dragostea liberă"? Nu, „dar tovărăşie liberă, da - şi dacă aceasta se va îmbina cu dragostea fizică sau nu, depinde în întregime de ce vom simţi unul pentru altul". La vremea ei şi în lumea ei, o relaţie bazată pe afecţiune reciprocă şi spontaneitate era rar de găsit într-o căsătorie de stat, şi simpla menţiunea a egalităţii dintre sexe era suficientă pentru a distruge o reputaţie.

Măria s-a apropiat cel mai mult de idealul său prin relaţia cu Barbu Ştirbey. El a adorat-o peste treizeci de ani, şi chiar dacă ea nu i-a întors dragostea cu aceeaşi pasiune, alianţa lor a susţinut-o de la vîrsta de treizeci şi unu de ani pînă la moarte. Chiar şi la maturitate Regina şi Prinţul formau „o pereche magnifică", constituind imaginea romantică ce a stîrnit admiraţia tînărului fiu al unuia dintre miniştrii ei, care i-a văzut la un concert la Palatul Cotroceni, într-o seară de la începutul anilor 1920. „Ea era într-o rochie lungă cu trenă de catifea neagră şi cu toate perlele ei extraordinare. Stătea într-un colţ al camerei tronului, cu Barbu Ştirbey alături, şi discutau. Nu se uitau unul la celălalt, se uitau la mulţime. Era o imagine extraordinară. Formau o pereche absolut magnifică. Ea era atît de frumoasă şi el atît de distins. Aveau un aer extraordinar de seducător, grandoare şi distincţie... Cea mai bună dovadă este că după mai mult de cincizeci de ani încă îi văd în minte ca şi cum lucrurile s-ar fi petrecut seara trecută..."

Capitolul 25

Ce bărbat ar renunţa la un tron pentru o femeie?

REGELE CAROL alH-leaAL ROMÂNIEI

După încoronare, Regina a revenit la o viaţă liniştită cum nu mai cunoscuse decît înainte de război. Deşi se apropia de cincizeci de ani, încă mai galopa, în fiecare zi, însoţită de oricare din membrii generaţiei mai tinere care puteau ţine ritmul cu ea. La Sinaia, Măria îşi ducea familia, oaspeţii şi o haită de cîini de vînătoare în lungi hoinăreli prin pădure; în Bucureşti, vizita frecvent faimoasa Grădină Cişmigiu, sculîndu-se la 4,30 dimineaţa pentru a găsi trandafirii şi bujorii cei mai proaspeţi. Mai avea obiceiul de a scrie dimineaţa devreme - poveşti pline de imaginaţie extravagantă, articole pentru reviste - şi începuse să-şi scrie autobiografia. Restul zilei şi-l umplea cu audienţe şi opere de binefacere.

La palat erau de obicei mulţi oaspeţi tineri, rude ca Baby Bee şi soţul ei. surorile Sittei sau copiii lui Ducky şi ai Sandrei. Seara, toţi, inclusiv Sitta şi Carol, luau masa împreună cu Regina şi dacă nu era o distracţie oficială, atunci jucaujocuri hazlii, dansau sau se îmbrăcau în veşminte originale, într-una din seri, cînd Regina era deja în pat, au năvălit la ea Baby Bee, Marioara, Aii, Prinţul Paul al Iugoslaviei şi Nicky - fetele deghizate în uniformele bărbaţilor, iar bărbaţii îmbrăcaţi ca nişte „femei al căror nume nu se poate pronunţa".

Alături de tînăra generaţie mai erau vechi prieteni şi aşa-zişi intimi ai palatului, oameni care se ataşaseră de Regină şi pe care

ea nu se hotăra să-i trimită acasă. Atît bărbaţii, cît şi femeile erau îndrăgostiţi nebuneşte de Măria şi trebuia îndepărtaţi cu delicateţe din viaţa ei. Printre ei se număra Peter Jay, ambasadorul american în România; numai buna lui creştere i-a salvat pe amîndoi dintr-o situaţie diplomatică penibilă. Mai dificilă era Roxo Weingartner, soţia dirijorului, o tiranică admiratoare care încercase să pună stăpînire pe viaţa Reginei. Persoane ca Roxo, stimulate de familiaritatea lipsită de morgă a Reginei, nu îşi dădeau seama că de fapt „cîntă ambele voci ale unui duet", după cum spunea Regina.

Mai era în jurul palatului un roi constant de jurnalişti. Aceşti scriitori, trimişi în România pentru a cunoaşte din interior povestea vieţii Reginei, se întorceau invariabil la editorii lor ameţiţi de farmecul Măriei şi flataţi de sinceritatea ei. Oricine se afla la Cotroceni era inclus în rutina zilnică de lucru a Reginei, participa la prînzurile casei şi la mesele intime ale familiei. Erau invitaţi la concertele de la palat, la filme, la dineuri de stat şi antrenaţi în excursie la cabana de vînătoare a Regelui sau la ferma regală şi invitaţi în budoarul Măriei pentru a asculta ultima ei scriere.

Era o viaţă frumoasă, făcută pentru a-i cuprinde pe toţi, în special pe Principele Moştenitor şi soţia sa. Regina îşi dădea seama că pe fiul ei îl irita faptul că era ţinut într-o zonă secundară a vieţii politice, dar, fiindcă că el se aliase public cu un partid, şi anume Partidul Naţional-Ţărănesc, îi îndepărtase pe ceilalţi politicieni şi îşi anulase şansele de a lucra cu alte administraţii. In timp ce Regele şi Regina se aflau în afara graniţelor României, moştenitorul tonului nu era nici măcar inclus în Consiliul de regenţă care conducea ţara în absenţa lor. Măria era hotărîtă să schimbe această situaţie. „Nu am de gînd să le acord lor [politicienilor] luxul de a se simţi ofensaţi... Carol reprezintă viitorul... el trebuie... adus alături de cei cu care va lucra mai tîrziu." Acest lucru, consimţea Regina, nu era uşor, deoarece fiul ei era „şi brutal şi încăpăţînat".

„Oaia neagră" a lui Carol era Brătianu, pe care îl considera vinovat pentru lipsa de independenţă a tatălui său, Principele Moştenitor pronunţîndu-se chiar în public împotriva conducătorului Partidului Liberal. Măria continua să invite familia Brătianu la palat în speranţa de a determina o eventuală apropiere, între timp, urmărea cum Principele Moştenitor îşi cheltuia energiile

Şi talentele organizatorice în singurele domenii care îi erau permise: Forţele Aeriene Române şi Organizaţia de Străjeri, ambele iniţiate de el, şi Federaţia sporturilor. Ca atîtea generaţii de principi moştenitori de dinaintea sa, Carol combătea frustrările minimei sale autorităţi cu compensaţii feminine, în timp ce mama sa presupunea că este mulţumit să rămînă acasă cu frumoasa Sitta.

Regina însăşi o admira pe noua Principesă Moştenitoare şi o considera „o vrednică urmaşă". Sitta avea maniere perfecte, îşi îndeplinea îndatoririle oficiale cu o graţioasă devoţiune, pe care o deprinsese în Grecia şi o transferase în noua ei ţară. Călărea excelent şi la paradele oficiale încăleca un cal împodobit cu panaş în ciuda miopiei de care suferea şi din cauza căreia îi distingea adesea cu greu pe Rege sau pe generalii lui.

Măria a remarcat că nora ei avea un extraordinar simţ al umorului şi un neaşteptat talent de a imita, pe care Regina însăşi îl încuraja. Ea a convins-o pe Principesa Moştenitoare să-i imite mersul prin mulţimea care aclama şi „rîdea cu lacrimi de această imagine". Adesea, în mijlocul unei ocazii solemne şi ceremonioase, Regina se întorcea spre Principesa Moştenitoare şi şoptea: „Acum urmăreşte-mă, trebuie să faci asta mai tîrziu".

Măria remarcase că nora ei „nu se grăbea" să aibă un al doilea copil, dar atribuia acest lucru complicaţiilor pe care le avusese ea la prima naştere. Nu o ofensa vizita prelungită a Sittei la părinţii ei, aflaţi în exil, şi prefera să ignore faptul că, în decursul primilor doi ani de căsnicie, Principesa Moştenitoare petrecuse nouă luni în afara ţării, departe de Principele Moştenitor.

în realitate, căsnicia lui Carol şi a Sittei începuse să se deterioreze curînd după naşterea lui Mihai. Incapabilă să-1 satisfacă pe pretenţiosul ei soţ, Principesa Moştenitoare, ca atîtea generaţii de soţii din familiile regale de dinaintea ei, îi accepta aventurile şi purta capul sus. Fisura dintre ei fusese agravată de moartea tatălui Sittei, Regele Constantin, în urma căreia mama ei, care devenise văduvă, şi surorile ei veniseră să locuiască în Bucureşti, alături de ea. în consecinţă, Principesa Moştenitoare era văzută rar singură în compania soţului ei. „Iată, vine Carol cu soţiile lui", spuneau mucaliţii de la palat, ironizîndu-1 pe Principele Carol şi suita lui de femei. Chiar şi Regina se referea în particular la menajul fiului ei drept „Carol & Co.".

406

Abia după cîtva timp Măria şi-a dat seama de gravitatea situaţiei din familia fiului său. Şocată cînd bîrfele făceau aluzii la divorţ, ea a negat categoric poveştile care circulau la Şosea. „Ar fi greu de găsit un cuplu mai fericit, mai unit, mai mulţumit", îi scria ea lui Leile Milrie în Anglia. „Domneşte o armonie ABSOLUTĂ între ei, iar ea şi cu mine ne IUBIM cu adevărat. Ea este TOT ce îmi puteam dori."

în timp ce Măria tăgăduia că ar fi existat o metresă între Carol şi soţia sa, o tînără roşcată numita Elena Lupescu*, care auzise că Principele Moştenitor este disponibil, şi-a propus să-1 cucerească. Nu era o treabă uşoară pentru ea. Oricît de accesibil ar fi fost Principele Carol pentru tinerele aristocrate, pentru doamna Lupescu, care divorţase de un ofiţer din armata română, legătura cu el însemna trecerea dintr-o sferă în alta, de la lumea de moravuri uşoare a militarilor cu centuri strălucitoare, care se plimbau cu aer semeţ pe Corso, lăudîndu-se cu ultimele cuceriri, la lumea din palatele discrete ale moşierimii şi ale Curţii regale.

Părinţii Elenei făcuseră deja un salt social uriaş. Mama ei, o vieneză frumoasă, schimbase religia sa iudaică pe un romano-catolicism mai convenabil. Tatăl ei, droghist evreu dintr-un orăşel din Moldova, se convertise la ortodoxism la vremea căsătoriei sale pentru a o mulţumi pe soţia sa şi pentru a obţine dreptul acordat numai creştinilor de a poseda o prăvălie proprie. Elena însăşi îşi exploatase părul roşu ca văpaia, ochii verzi, carnaţia albă şi şoldurile unduitoare căsătorindu-se cu un locotenent de artilerie pe nume Tâmpeanu. Cînd Tâmpeanu s-a opus legăturilor ei cu colegii lui ofiţeri, ea 1-a părăsit, luînd din nou numele tatălui său, Wolff, pe care 1-a latinizat şi desemitizat transformîndu-1 în Lupescu.

Circulă multe istorii despre împrejurările în care Elena Lupescu 1-a cunoscut pe Principele Moştenitor. Cea mai plauzibilă, relatată de biograful doamnei Lupescu** şi confirmată în esenţă şi în memoriile Principelui Nicolae, descrie cum tînără femeie din Moldova s-a folosit de un prieten fotograf, cu numele de Posmantir, singura legătură socială între lumea ei şi cea a Principelui, pentru a se impune în conştiinţa lui Carol.

*Elena Lupescu era deseori cunoscută ca Magda. Potrivit biografului [F]ei, acest lucru s-a datorat erorii unui jurnalist italian care a confundat-o cu altcineva.

**Alice-Leone Moats.

407

Posmantir, pe care Carol îl cunoscuse în călătoria sa în jurul lumii, lucra pentru Fundaţia Carol I, o organizaţie de binefacere pentru studenţi. Deoarece Principele Moştenitor era conducătorul onorific al fundaţiei şi trebuia să apară la programele acesteia Elena 1-a rugat pe fotograf să o ducă la una dintre după-amiezele de dansuri populare tutelate de Fundaţie. „Ea era întotdeauna capricioasă", se spune că ar fi afirmat el, „şi prin urmare nu am suspectat nimic cînd a făcut atîta tărăboi dorind să stea în locul cel mai potrivit şi nu am contrazis-o cînd a ales locul de unde spectacolul se vedea cel mai prost. Abia

mai tîrziu mi-am dat seama că ea nu dorea decît să se afle în raza vizuală a lui Carol."

Elena a reuşit să obţină invitaţii pentru două reuniuni ale Fundaţiei, aşezîndu-se de fiecare dată în aşa fel încît Carol să nu poată să nu o vadă, fiind sigură că el va cere să o cunoască. Intr-adevăr, Carol a cerut unuia dintre prietenii lui, un căpitan de marină numit Tăutu, să aranjeze o întîlnire. în seara fixată, Lupeasca a sosit, cu pielea ei albă ca laptele strălucind ameţitor în rochia albă virginală, silindu-se să se poarte cît mai decent. CîndPrincipele Carol s-a oferit să o conducă acasă, ea a mulţumit pentru onoare, dar a murmurat: „Ce or să creadă vecinii mei dacă mă vor vedea întorcîndu-mă acasă cu maşina Maiestăţii voastre?"

Căpitanul Tăutu era uluit, în loc să-1 avertizeze pur şi simplu pe Carol că Elena Lupescu nu era doamna care părea să fie, la următoarea petrecere el a pus în scenă o şaradă complicată pentru a demonstra Principelui că Lupeasca este o femeie de moravuri uşoare. Pozînd în iubitul Elenei Lupescu, el a declanşat o ceartă cu ea în mijlocul petrecerii, aruncîndu-i în faţă o cămaşă de noapte şi strigîndu-i: „cară-te, *c..ă* ce eşti şi ia-ţi boarfele murdare de aici!" In speranţa de a-1 salva pe Principe, căpitanul uitase să ţină seama de Elena Lupescu. Ridicînd din umeri oripilată, Elena a replicat: „Nu este aici nici un gentleman care să protejeze o femeie lipsită de apărare?" S-a oferit Carol şi, împreună, au ieşit din casa căpitanului, intrînd în cărţile de istorie.

Această istorie, chiar dacă nu este adevărată, dovedeşte cel puţin hotărîrea Elenei Lupescu şi promptitudinea replicii ei. De asemenea, explică de ce, în condiţiile în care cercurile lor sociale nu se intersectau niciodată, a trebuit să treacă atîta timp pentru ca zvonurile că fiul ei este încurcat cu fosta soţie a unui ofiţer să ajungă la Măria.

408

Pentru amatorul de azi de fotografii vechi şi bîrfe răsuflate, fotografiile Elenei Lupescu relevă puţin din femeia fatală. Calitatea ei cea mai de preţ era coloritul. Trăsăturile ei erau greoaie, pleoapele rivalizau în lungime şi greutate cu cele ale membrilor familiei Hanovra, nasul se arcuia şi se lăţea pe faţa ei, buzele erau cărnoase ?i răsfiinte. Lupeasca era o femeie înaltă şi avea o ţinută frumoasă. Pe cîtă vreme Carol considera probabil că avea un mers provocator - ea îşi mişca şoldurile într-un mod exagerat, un altul ar fi putut să-1 considere greoi, pentru că Elena era supraponderală. Ceea ce 1-a atras pe Carol era probabil vulgaritatea ei plină de aplomb. Exact contrariul suplei, distinsei Principese Moştenitoare, doamna Lupescu era absolut convinsă că este o femeie dezirabilă. Ea a ajuns la Principele Moştenitor după o serie de succese şi nu avea nici un motiv să creadă că nu va putea să-1 manevreze şi pe el, oricare ar fi fost trăsăturile lui specifice. Chiar şi cînd erau tineri, cei doi formau un cuplu foarte neatrăgător.

La începutul anilor '20, Regina, care nu avea cunoştinţă de cealaltă viaţă a fiului ei, a călătorit foarte mult. în august 1923, ea a făcut un pelerinaj în Anglia, la mormîntul lui Joe Boyle. Aventurierul murise în aprilie, în urma unei boli de inimă. Cu mai puţin de şase luni înainte de moartea sa, el a sfidat ordinele doctorilor şi a făcut o ultimă incursiune în Georgia sovietică pentru a salva un vechi angajat dintr-o închisoare comunistă de la Tiflis. Cînd s-a întors în Anglia, trupul său imens era redus la proporţii scheletice. El s-a retras din viaţa publică şi n-a mai vrut să vadă pe nimeni.

Măria ştia de doi ani că Joe Boyle era bolnav şi cei doi au continuat să corespondeze pînă în ultima săptămînă a vieţii sale. El îi scria de dorinţa de a pleca acasă, la Klondike, şi într-una dintre ultimele scrisori şi-a luat rămas-bun. Regina 1-a invitat să vină în România, dar el era prea mîndru să accepte invitaţia. „Vreau să-ţi aminteşti de mine aşa cum am fost. Nu mai sînt Joe Boyle", i-a răspuns el. A murit la Wayside, într-o căsuţă lîngă Londra, unde locuia un prieten. Măria a fost şocată. „Avea o voinţă atît de puternică, de parcă prin simpla forţă ar fi putut să evite moartea", scria ea.

409

Joe Boyle a fost îngropat la Hampton Hill*. Vechi prieteni precum căpitanul Hill au venit să-1 plîngă. Presa 1-a numit „încrucişare între Don Quijote şi un playboy din lumea occidentala" şi „ultimul dintre d'Artagnani". Chiar şi conservatorul ziar londonez *Times* a publicat un lung necrolog plin de laude, vorbind despre „cariera romantică" a lui Boyle, despre „caracterul lui independent şi cavaleresc".

împărăteasa-mamă a Rusiei a trimis o coroană de flori la înmormîntarea lui, iar unul dintre prietenii lui Boyle a pus pe mormmt patru crini în numele Reginei Măria a României. Cînd Măria însăşi s-a dus în cimitirul liniştit din Anglia, ea a pus pe mormmtul lui o lespede antică pe care era gravat

numele ei şi o cruce veche adusă de la o mănăstire din România.

Din Anglia, Măria a plecat spre Iugoslavia pentru a asista la naşterea primului copil al Marioarei - un fiu care a primit numele de Petru şi care s-a născut la 6 septembrie 1923. Şase săptămîni mai tîrziu s-a întors pentru a lua parte la botez. Unul dintre naşii copilului era tînărul Duce de York (viitorul George al Vl-lea al Marii Britanii). Măria o considera pe Elisabeta** cea cu care el se căsătorise în urmă cu şase luni, „una dintre cele mai dragi, mai drăgălaşe, mai blînde... mai agreabile femei pe care le-am cunoscut vreodată". Una dintre naşele copilului era Regina Elisabeta a Greciei. Elisabeta, care venise la Belgrad înaintea mamei sale, nu era cîtuşi de puţin încîntată să-şi vadă sora şezind rezemată în pat, adulată şi copleşită cu bijuterii. Cînd Măria s-a întors, a găsit-o pe Marioara bolnavă şi pe Elisabeta flirtînd cu soţul surorii ei, Regele Alexandru; „ea vrea tot, tot ce am!" s-a plîns tînăra Regină a Iugoslaviei mamei sale.

Imediat după botez, cînd festivităţile pentru căsătoria Prinţului Paul al Iugoslaviei cu Prinţesa Olga a Greciei continuau încă, Măria a aranjat să o scoată pe Elisabeta din Belgrad.

La scurtă vreme, soţul Elisabetei a fost răsturnat de pe tronul Greciei, iar George şi Elisabeta s-au mutat într-o aripă a Palatului Cotroceni. „Lisabeta este una din durerile vieţii mele", a mărturisit Măria, care punea încercarea Elisabetei de a ruina căsnicia surorii

*Datorită recunoaşterii sale tîrzii ca erou naţional, trupul său a fost de curînd strămutat în Canada.

**Maiestatea sa, Regina Elisabeta, Regina-mamă.

ei pe seama umilinţei exilului şi a lipsei ei de avere. A fost încîntată cînd Regina Sofia, soacra ei, i-a dăruit Elisabetei o fabuloasă colecţie de smaralde., Acum nici eu, nici Mignon nu avem bijuterii mai frumoase", a spus Măria, ştiind că Elisabeta iubea bijuteriile mai mult ca orice. Măria urmărea cu tristeţe cum fiica ei cea mare se lăsa încetul cu încetul pradă nemulţumirii, petrecînd zile întregi la masa de mah-jongg* şi comandînd prăjituri scumpe din oraş. Ii părea rău pentru ginerele ei, George, nevoit să trăiască în exil cu o soţie care nu-1 iubea. Peste ani, George i-a mărturisit Măriei: „ai fost singura care mi-a făcut viaţa mai suportabilă".

în aprilie 1924, Regina Măria şi-a lăsat problemele cu copiii pentru a face, împreună cu Ferdinand, o vizită de curtoazie în Europa de Vest. Plănuită drept o modalitate oficială de reînnoire a legăturilor personale cu şefii de state, acesta era genul de activitate care îi făcea mare plăcere Reginei Măria şi în care ea excela. S-au oprit întîi la Paris, unde ziarul conservator *Le Figaro* popularizase sosirea lor cu cîteva zile înainte. Ziarul anunţa că o sută de avioane vor fi trimise pentru a-i întâmpina pe „aceşti prieteni sinceri ai Franţei", în timp ce Forţele Aeriene Franceze făceau revizia motoarelor, Măria, aflată în vagonul trenului regal care se apropia de Paris a descoperit că Regele alesese pentru intrarea oficială în Paris uniforma gărzii regale, un costum care pentru cap avea un coif ascuţit, neîndoios german ca origine şi sursă de inspiraţie. Cunoscînd încăpăţînarea lui Nando cînd era contrazis, ea a pus la cale un incident prin care un tînăr secretar corpolent, care făcea parte din suita ei, să cadă peste casca ofensatoare, făcînd-o imposibil de purtat. Pentru intrarea sa în Paris, Regele Ferdinand s-a limitat la o uniformă de husar, cu inofensivul dolman de blană.

Vizita lui Ferdinand şi a Măriei la Paris a fost un succes. „Eu sînt genul de Regină pe care ei o înţeleg şi o apreciază", scria Măria în jurnalul ei. „întotdeauna sînt atît de multe lucruri de spus sau de gîndit despre mine... şi bune, şi rele, dar nimic anost..." Regina şi-a făcut timp între parade şi dineuri oficiale pentru a vizita Casa Chanel, împreună cu tînăra Mare Ducesă Măria a Rusiei care îi fusese oaspete. Regina a fost „îngrozitor de tentată"

*Joc chinezesc.

de toaletele Chanel, dar pentru că se îngrăşase mult nu se putea hotărî să adopte moda curentă.

După ce activităţile oficiale s-au încheiat, Măria şi-a lăsat soţul la Paris şi a plecat la Nisa, la vila mamei sale, Château Fabron, pentru a petrece trei săptămîni cu Ducky. Vila reprezenta pentru surori o problemă permanentă; nici una dintre ele nu-şi putea permite să suporte cheltuielile pentru întreţinerea acesteia şi toate trei erau nepricepute în probleme de afaceri. Măria 1-a chemat pe Barbu să le ajute, între timp, ea se delecta cumpărând obiecte vechi din aramă pentru palatele ei şi noi soiuri de flori pentru grădinile sale, întîlnind vechi prieteni şi făcînd excursii cu maşina în munţii care se înălţau deasupra Rivierei. Fericită că se afla departe de „oficialităţi şi tot felul de palavre", Regina a fost surprinsă de vizita unui membru al Legaţiei române de la Paris care venise să-i spună că Maiestatea sa se distrează la Paris, dar, după părerea membrilor comunităţii române de acolo, el era văzut „mult prea des" cu Martha Bibescu. Măria a rămas pe gînduri. „... .cum ar putea Nando să-i reziste Marthei la Paris, ce arme ar putea avea el împotriva farmecului şi cunoştinţelor ei despre Paris, Nando care întotdeauna aşteaptă să fie condus".

Regina urma să-1 reîntîlnească pe Rege în Elveţia, în drum s-a întors la Paris unde a întîlnit-o pe Elena Văcărescu pentru prima oară. „Am fost realmente foarte amabile una cu cealaltă", a notat Măria în jurnalul ei. A remarcat că Elena era într-adevăr urîtă, aşa cum spunea toată lumea, dar compania şi conversaţia ei erau foarte plăcute. I-a făcut plăcere cînd domnişoara Văcărescu a venit la gară să o conducă şi şi-a dat seama că plăcerea era reciprocă. Elena, spunea ea, „era teribil de încîntată să fie considerată din nou ca făcînd parte din cercul de intimi după care tînjise atîta timp!" Un an mai tîrziu, Măria a aranjat ca Elena şi Ferdinand să se întîlnească pentru prima dată după treizeci de ani.

După participarea oficială la Liga Naţiunilor, în Geneva, Ferdinand şi Măria au plecat în Belgia pentru a-1 întîlni pe Regele Albert, văr primar al lui Ferdinand, şi pe Regina Elisabeta. Atît Belgia, cît şi România îndurară mari suferinţe în timpul războiului; Reginele ambelor ţări activaseră eroic în timpul ocupaţiei şi prestigiul celor doi Regi, deşi de origine germană, fusese înnobilat în ochii lumii în urma războiului. Cînd Ferdinand şi Măria au plecat spre Anglia, cei doi bărbaţi s-au îmbrăţişat cu căldură.

Această vizită la Londra a fost pentru Măria complet diferită de călătoria făcută în urmă cu cinci ani. în 1919, Regina României era un oaspete neoficial şi oricît de importantă ar fi fost misiunea ei, ea avea o libertate de mişcare deplină. De astă dată, Măria şi Ferdinand erau oaspeţi oficiali de stat şi din momentul sosirii lor, zilele le erau pline pînă la refuz cu prezentări şi recepţii. De la depunerea coroanei tradiţionale la Mormîntul soldatului necunoscut pînă la banchetul lordului primar, la care participau 850 de invitaţi, ei se deplasau într-un cortegiu maiestuos de trăsuri, urmăriţi şi aclamaţi de mulţimile care, conform programului publicat, se înşirau în fiecare zi de-a lungul străzilor ca să-i vadă. Au participat la tradiţionalul dineu oficial de la Palatul Buckingham, unde au fost invitaţi 150 de oaspeţi şi, pentru a răspunde în acelaşi fel, la un dineu şi un concert la Legaţia română. Măria era îngrijorată că muzica selectată şi interpretată de George Enescu era „o idee prea clasică" pentru vărul ei şi a luat grabnic măsuri pentru a scurta programul.

La un bal la Curte dat în onoarea lor, Măria a simţit compasiune pentru Regina Mary. Tuturor membrilor familiilor regale li se cerea să stea pe o estradă, iar Regele George „ţinea morţiş" ca nimeni să nu coboare, cu excepţia cazului cînd o făceau ca să danseze. După moartea lui Mircea, Măria renunţase să danseze, dar o dată sau de două ori a încercat să scape pentru a sta de vorbă cu prieteni. De fiecare dată a fost adusă la ascultare de unul din şambelanii Regelui. „Regele George o informează pe Maiestatea sa că, dacă are dorinţa să vorbească cu cineva, persoana respectivă poate fi adusă pe estrada unde se află ea." „Mary nu îndrăzneşte să se clintească", comenta Măria. „George este un adevărat tiran şi un pedant în ceea ce priveşte eticheta, ca şi tatăl său, dar fără a avea renumita lui dezinvoltură".

Măria îl considera şi acum pe Prinţul de Wales (viitorul Duce de Windsor) „de-a dreptul irezistibil, cu figura lui plăcută, nasul scurt ca de copil, cu frumosul păr de culoarea mierii şi cu ochii albaştri. Mai tîrziu, dacă va munci prea mult, ochii îi vor fi obosiţi, bobocul va păli, dar deocamdată el este «le Prince Charmant».

Pînă la această vizită, Măria considerase că Regina Mary este rigidă ca om şi ca mod de a se îmbrăca, dar acum era impresionată de stilul ei „somptuos şi monumental". Măria, care la cincizeci de ani continua să se îmbrace ca o tînără romantică,

nu avea înfăţişarea cea mai atrăgătoare în această călătorie. Rochiile ei drapate, cu falduri ample şi bijuteriile ei neobişnuite se potriveau cu o siluetă zveltă, pe care ea nu o mai avea. La balul de la Curte, Măria purta un caftan marocan brodat cu argint făcut special pentru această ocazie. Unul dintre invitaţi* considera că arată „ridicol" şi a descris caftanul ca un „capot din crepe-de-Chine verde ca spuma mării, presărat cu caraşi aurii pe care-i pictase ea însăşi. Bărbia ei dublă", adăuga el, „era mascată de şiraguri de perle agăţate de o pălărie exotică".

Partea oficială a vizitei lui Ferdinand şi a Măriei în Anglia a fost întreruptă de sosirea Regelui şi Reginei Italiei. Ferdinand a folosit indicaţiile diplomatice şi a plecat imediat, dar Măria a rămas neoficial, prezenţa ei nemaifiind recunoscută la Curte. Pentru a nu stînjeni, ea s-a retras la locuinţa surorii ei din Esher. Alungată din Spania, Infanta Beatrice a Spaniei se mutase cu soţul ei şi cu cei trei fii în Anglia, în timp ce Măria se afla la Esher, a sosit şi Barbu Ştirbey în Anglia, pentru afaceri. „Eram foarte fericiţi să ne întîlnim o dată în Anglia, fusese întotdeauna unul din visurile noastre", scria Măria în jurnalul ei. „L-am dus în pădure să vadă clopoţeii." înainte de a se întoarce în România, Măria a plecat de la Esher să viziteze familia Astor la Cliveden şi Plymouth.

Oricîtă plăcere i-ar fi făcut să revadă locurile tinereţii sale, Măria nu putea înţelege opoziţia Angliei faţă de tratatele regionale şi în special faţă de Mica Antantă (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia), pe care ţara ei le încheiase pentru a se apăra de Rusia. Ruşii nu acceptaseră niciodată hotărîrile Conferinţei de Pace de a acorda Basarabia României şi încercau în continuare să răstoarne dinastia, „în ceea ce priveşte problema bolşevică", scria Măria, „lumea pare încă atinsă de orbire... Ajung uneori să regret că sînt femeie şi nu am dreptul LEGAL de a mă punejn fruntea unei mişcări spre a determina o înţelegere COMUNĂ a tuturor ţărilor civilizate pentru a-şi apăra civilizaţia."

Dacă în această perioadă a vieţii ei Regina României nu se mai putea face ascultată în consiliile politice ale lumii, ea a găsit, în schimb, audienţă pentru cărţile ei şi pentru declaraţiile în legătură cu o mulţime de alte subiecte. „Simt că îmi creşte puterea, că

*Chips (Şir Henry) Channon, cronicarul american al mondenităţii engleze şi europene.

stilul meu devine mai sobru şi mai concis", spunea ea. „Probabil că aş fi putut deveni o scriitoare adevărată dacă aş fi putut dezvolta această latură în detrimentul altor lucruri", notase ea în jurnal cu cîtiva ani în urmă. „Dar ca Regină este mai important să fiu întotdeauna la post, punctuală, răbdătoare, zîmbitoare... Există în lume mulţi artişti, scriitori şi poeţi, dar o Regină are o îndatorire sfîntă." Cu toate acestea, Măria adora să scrie, în special ficţiune:

.pur şi simplu îmi curge din peniţă... văd tot ce relatez, se concretizează în imagini în faţa mea".

La 4 august 1924, revista *Time* a publicat pe prima pagină un articol despre Regina Măria cu ocazia publicării noii sale cărţi *The Voice on theMountain* (Vocea de pe munte). Tînăra eroină a acestui roman călăreşte un cal roib, poartă o lance cu vîrful în formă de stea şi îşi trage puteri misterioase de însănătoşire şi profeţie de la un luptător rănit pe care îl îngrijeşte, dar refuză să-l iubească; la moartea lui îşi pierde harul de zeiţă şi coboară de la munte pentru a trăi alături de un iubit mai tînăr şi mai puţin pretenţios. După cum era de aşteptat, cartea a fost considerată de *Time* drept „efuziunile unei şcolăriţe excesiv de sentimentale". Dar Regina, la care revista se referea ca la „o reală autoritate, în străinătate şi în ţară", era tratată cu respect.

Scrierile Măriei nu erau nici atît de cizelate cum îşi imagina ea, şi nici atît de proaste cum susţinea *Time,* ci destul de bune pentru a-i asigura primirea în sindicatul Alianţa Presei Nord-Americane. într-o serie de şaisprezece articole publicate în 1925 în Anglia şi America sub titlul general *O Regină priveşte viata,* Măria împărtăşea unui public care manifesta interes opiniile ei despre regalitate, bărbaţi, veşminte şi căsătorie. Titluri precum *„Poate o femeie să devină frumoasă", „Concepţii în schimbare despre căsătorie* "sau *„Experienţa mea în privinţa bărbaţilor"* * promiteau cititorilor fiinturi din yiaţa şi gîndirea celei mai renumite dintre capetele încoronate ale Europei. Scrise pentru un public care venera de la distanţă şi dorea să ştie cum trăia în realitate o Regină şi ce simţea ea, articolele cuprindeau tocmai gradul suficient de înţelepciune neconvenţională pentru a-i încînta pe cititorii americani şi pentru a pune rudele ei într-o situaţie

*Titlurile în original ale lucrărilor, în ordine cronologică: *A Queen Looks atLife; Can a Woman Make HerselfBeautiful; Changing Idees of Marriage; My Experience with Men.*

jenantă. Tema principală era nevoia de egalitate între sexe. Cînd Măria scria că nu crede în necesitatea de a flata bărbatul din casă, că soţii nu trebuie să-şi exercite drepturile tradiţionale asupra soţiilor şi că ispita era aceeaşi pentru ambele sexe, cercurile regale au fost consternate. Ultimul articol, *„A face căsătoria durabilă ",* era periculos de asemănător cu o pledoarie pentru căsătoria deschisă. „.. .se pare că fidelitatea nu a fost ordonată de natură", scria Măria. „Cînd dragostea s-a stins în ambele inimi, de ce să nu existe iertare şi toleranţă ca între doi buni prieteni?" Jurnalul *World* din New York, care promisese că seria de articole va fi „senzaţia anului în cercurile regale din Europa", avusese dreptate. După ce îşi petrecuse vacanţa din Anglia justificîndu-se faţă de familia regală - pentru care articolele ofensatoare „planau deasupra mea ca o pată neagră!" -, Măria a ajuns la trista concluzie că „sinceritatea *poate* fi numită indiscreţie".

în decursul vieţii, Măria a publicat peste cincisprezece cărţi, printre care basme, romane de dragoste alegorice, cărţi de călătorie şi, în ultimii ani, memorii. Probabil că nici subiectele mistice şi nici stilul pompos din lucrările ei timpurii nu îl mai emoţionează pe cititorul modern. Abia o dată cu publicarea autobiografiei sale prin anii '30 Regina şi-a găsit vocaţia şi a devenit o scriitoare importantă.

De la începutul anului 1925, sănătatea lui Ferdinand a început să se deterioreze, în ianuarie, Regele a fost operat de hernie. Două luni mai tîrziu a recăzut la pat, bolnav de ceea ce a fost diagnosticat drept embolie localizată la un plămîn. Convalescenţa a fost îndelungată, dar Măria nu era îngrijorată şi a trimis după Marioara. „S-a crezut întotdeauna că Maiestatea sa Regele a iubit-o cel mai mult pe fiica sa cea mare, Mignon era însă prietena lui, tovarăşa lui, cea care... îi făcea viaţa plăcută", spunea Regina, fericită că o avea şi pe fiica mijlocie la palat.

în timpul bolii, Regele a fost îngrijit în cea mai desăvîrşită linişte şi nimeni din afara familiei nu a

avut voie să-l vadă. Una dintre persoanele care bîntuia prin palat, dar căreia îi era interzis accesul la Rege era iubita lui, Aristiţa Dissescu. Doamna Dissescu era soţia unui profesor universitar. Unul dintre elevii soţului ei o descria drept o femeie elegantă, „ca o guvernantă englezoaică foarte frumoasă şi pedantă". Ea îl adora pe Ferdinand. „El este iubirea vieţii ei", a declarat Regina Măria.

416

într-una din zilele în care Regele era izolat, Măria a observat că uşa doamnei sale de onoare s-a închis repede la apropierea Q\ nu înainte însă ca ea să o zărească pe doamna Dissescu strecurîndu-se în spatele uşii. Acţionînd din impuls, Regina a deschis uşa şi a luat-o de mînă: „...sîntem desigur obligaţi să-i asigurăm liniște deplină", i-a spus ea doamnei Dissescu, „dar tu îi eşti atît de devotată încît ştiu că o să-i facă bine să-l vezi o clipă. Dacă vii cu mine, nimeni nu va îndrăzni să te oprească..." A condus-o pe doamna Dissescu în camera Regelui, trecînd printre gărzile dezaprobatoare. „Ştiu că vizitele nu sînt permise", i-a spus Măria Regelui, „dar cînd cineva este atît de devotat, are cel puţin dreptul să te vadă o clipă şi să afle dacă te simţi bine."

La întoarcerea din Anglia, în 1925, Regina Măria a început construcţia ultimului şi celui mai exotic dintre locurile ei de refugiu din ţară - un pavilion turcesc pe malul Mării Negre, lîngă oraşul Balcic. Balcicul este situat în acea zonă a Dobrogei pe care bulgarii au fost nevoiţi să o cedeze românilor la sfîrşitul primului război mondial. Măria a fost acolo prima oară cu un grup de pictori care au înfiinţat o colonie de artişti pe malul golfului rotund şi albastru. Pe malul opus se afla un sat sărac de turci şi tătari, o aglomerare de căsuţe portocalii, galbene şi verzi, aşezate într-un echilibru precar pe stînci calcaroase. Măria s-a îndrăgostit de ruinele unei mori vechi cu un plop uriaş înclinat deasupra apei şi a convins un vechi prieten să-i vîndă proprietatea din jurul acesteia. O regiune de vis aflată în paragină, cel mai strălucit „punct verde" de pe coasta aridă a Dobrogei, o oază romantică, un cadru pentru o fantezie.

„Căsuţa mea ciudată de pe malul Mării Negre...", scria ea unui prieten, „îmi va da posibilitatea să-mi las imaginaţia să zburde... Voi numi mica bizarerie Tenha-Juvah - Cuibul solitar -pentru că toate denumirile de aici sînt turceşti. Mărturisesc că acest colţişor plin de armonie, la care voi adăuga grădinile, este o nebunie a maturităţii mele. Ceea ce însă nu mă va împiedica să mă dedau vechii mele plăceri de a-mi aduce doi cai din Anglia pe care i-am cumpărat din propriul meu cîştig." Regina cîştiga mult acum din scris - de fapt, suficient pentru a construi şi finanţa întregul proiect.

Ea a dispus ca Tenha- Juvah să fie construit în întregime în stil

417

turcesc, cu ziduri albe groase şi camere puţine, în interior, structura brută albă servea drept fundal plăcut divanelor turceşti, candelabrelor enorme şi covoraşelor din piele de urs. La etaj şi-â construit un dormitor octogonal cu două ferestre largi care ieşeau în afara etajului inferior şi dădeau spre mare. Patul, acoperit cu perne şi cuverturi, era aşezat într-o nişă în partea opusă ferestrelor. Uşi scunde sculptate şi pictate dădeau într-o cameră de toaletă, o baie turcească în miniatură şi o verandă unde Măria dormea adesea.

Alături se afla o scară circulară care ducea spre un minaret cu o harfă eoliană. Harfa răspîndea sunete vesele deasupra grădinii, a cărei vegetaţie luxuriantă ascundea pe jumătate mici case de oaspeţi, încăperi pentru slujitorii Reginei, iar în ultimii ani o capelă bizantină în miniatură dedicată credinţei ecumenice a Măriei. Straturile de flori se întindeau pe terase tăiate în coasta dealului şi ornamentate cu amfore greceşti imense, vechi bănci de piatră şi coloane fără capiteluri aduse din călătoriile ei. Un amestec romantic de cascade ascunse, de fîntîni în trepte şi lacuri reflectorizante, grădinile din Tenha-Juvah beneficiau de copaci şi arbuşti seculari care umbreau cărările şerpuitoare sau se căţărau pe zidurile joase de susţinere care ajungeau pînă spre mare.

Balcicul avea să devină locul de refugiu favorit al Măriei. Era bîrlogul luxuriant, chiar dacă primitiv, al unui artist (în dormitorul ei erau şoareci), unde ea putea da frîu liber pasiunii sale pentru crini şi trandafiri, nemţişori şi nalbe de grădină, departe de cerinţele vieţii oficiale. Petrecea acolo cît mai mult timp în lunile călduroase, sosind la timp pentru a vedea înflorind primele flori de primăvară şi întorcîndu-se să mai vadă ultimii trandafiri de toamnă. Măria plantase şi înainte grădini, dar nici una într-o climă atît de temperată; ea întîmpina cu uimire fiecare nouă paradă floralş şi era necăjită dacă îndatoririle publice o reţineau în oraş în plin sezon al florilor. Deoarece începuse să petreacă mult timp la Balcic, Regina a oferit proprietăţi, înjurai Tenha-Juvah, prietenilor săi, care şi-au construit vile mai practice în preajma cuibului ei.

Cînd în august 1925 s-a întors dintr-o vacanţă în Europa Occidentală, Măria a aflat că mariajul Principelui Moştenitor şi al Principesei Moştenitoare este pe cale să se dezintegreze. Carol, spunea ea, „este un om schimbat, bolnav, obsedat". Sitta părea rece şi retrasă. Cînd Măria a încolţit-o pe nora ei, rezerva acesteia

418

s-a topit şi i-a relatat aventurile lui Carol, pe care el însuşi le povestise soţiei sale, şi legătura lui serioasă cu Elena Lupescu. JVli-e inima grea", scria Măria după ce discutase situaţia cu Barbu Stirbey la începutul lunii octombrie. „Este unul din acele necazuri intime care ar putea deveni public."

Cu toate acestea, Regina continua aniversările de familie, ziua de naştere a lui Carol, care împlinea treizeci *şi doi* de ani şi a cincizecea aniversare a propriei zile de naştere, înconjurată de copiii ei dificili, ca şi de majoritatea rudelor din Grecia, Măria arăta mai tînără decît îi erau anii, deşi era tulburată de „atmosfera grea" creată de posacul Carol şi de durerea Sittei. Ziua a început cu o telegramă de felicitare şi două mii de bulbi de irişi din partea lui Barbu şi s-a încheiat cu tablouri vivante organizate de Carol.

Cu o săptămînă înainte de ziua de naştere a mamei sale, Principele Moştenitor îi vorbise Regelui despre Lupeasca şi a doua zi venise să vorbească cu Regina. Cînd s-a întîlnit cu Măria era „incapabil să scoată un cuvînt". „A trebuit să spun lucruri groaznice...", notează Măria în jurnalul ei, „nu am fost aspră şi lipsită de milă, dar am încercat să-1 fac să înţeleagă că aduce nenorocirea pe capul nostru, al tuturor." Se zvonea că Regele 1-a ameninţat pe Carol că o va exila pe amanta lui într-o provincie îndepărtată. Ferdinand avea puterea de a duce la îndeplinire o astfel de ameninţare şi se pare că Elena Lupescu a dispărut repede de pe străzile Bucureştiului.

La 7 noiembrie 1925, Principele Moştenitor şi Principesa României au apărut ultima oară împreună în public cu ocazia unei expoziţii florale în Bucureşti, în ciuda istoriilor despre legătura lui Carol, Sitta zîmbea cordial participanţilor la expoziţie, iar Carol respecta toate gesturile de amabilitate exterioară.

Totuşi, mamei sale, Principele Moştenitorii părea „complet zdrobit atît ca sănătate, cît şi psihic". El le-a spus părinţilor săi că, dacă îi vor permite să plece în străinătate, crede că „va fi în stare să-şi revină". Cînd din Anglia a sosit ştirea despre moartea Reginei Alexandra, Măria şi Ferdinand au hotărît să-1 trimită la înmormîntare ca reprezentant al Regelui. „Carol are permisiunea de a rămîne pentru o scurtă vacanţă pînă la Crăciun", scria Măria în jurnalul ei. „Dar sînt îngrijorată. Fie ca fiul nostru să se întoarcă cu bine şi într-o stare de spirit mai bună."

419

înmormîntarea Reginei Alexandra a avut loc la 27 noiembrie 1925, pe un viscol teribil. Carol s-a alăturat procesiunii de oficialităţi, urmînd afetul de tun imediat după regii Angliei Norvegiei, Suediei, Belgiei şi Prinţul de Wales. A rămas o săptămînă îh Anglia, ca oaspete al familiei regale engleze; în timpul şederii sale nu a făcut nimic care să-i ofenseze rudele sau să indice ceva ieşit din comun. Primul semnal al dezertării a venit de la Ileana, care se afla la studii în Anglia. Carpi îi promisese să o însoţească în drum spre casă pentru vacanţă. In ziua în care urma s-o întîlnească, a telefonat să spună că pleacă la Paris. Acolo s-a întîlnit cu Elena Lupescu şi au pornit spre Italia. La Milano, Carol a tras la Hotel de Viile, atrăgînd atenţia direcţiunii să nu-i deconspire prezenţa; Elena s-a înregistrat sub numele de Prinţesa Lupescu.

Cu patru zile înainte de Crăciun, Sitta a apărut la Palatul Cotroceni cu scrisori de la Carol adresate mamei sale şi ei însăşi, precum şi cu o renunţare oficială la dreptul lui la tron adresată tatălui său. „Carol a repetat prima dezertare...", a notat Regina în jurnalul ei. „Carol nu se întoarce!" Ca şi atunci cînd fugise cu Zizi, Principele Moştenitor a uitat să menţioneze cauza fugii sale, asumîndu-şi rolul de victimă şi denaturînd faptele pentru a-şi justifica acţiunile. „El le scrie mamei şi soţiei sale cu sînge rece şi fără dragoste că abandonează totul, că este înţeles greşit, subapreciat, desconsiderat şi în consecinţă s-ahotărît să renunţe la tot şi să dispară... nici un regret, numai acuzaţii că este subapreciat, persecutat, umilit... Am trimis după Maiestatea sa-toţi trei stăteam ca loviţi de trăsnet, îl aşteptam pe Barbu. A venit. Cînd i-am spus, aproape a avut un colaps. Brătianu... a venit la 10,30."

Au hotărît să nu spună nimănui nimic pînă cînd generalul Angelescu, Mareşalul Curţii, va putea fi trimis la Milano pentru a vorbi personal cu Principele Moştenitor şi a-i da o scrisoare de la mama sa cu rugămintea să se întoarcă, în ziua de Crăciun, Regina a primit de la Angelescu ştirea că situaţia este, ‚iremediabilă" şi că Principele Moştenitor nu vrea „să asculte glasul raţiunii". Vechiul prieten al lui Carol,

locotenentul Mugur, a încercat o săptămînă întreagă să-1 facă pe Principele Moştenitor să-i deschidă uşa apartamentului său. Răspunsul lui Carol lapledoariile lui Mugur

a fost o notă în care spunea: „Ai să mă duci acasă doar în sicriu".

Răspunsul Principelui Moştenitor la scrisoarea mamei sale era la fel de iraţional, îşi explica dezertarea prin faptul că „viaţa i se păruse adesea grea". Mărturisea că era întristat de nefericirea ej şi de grija pentru viitorul lui, dar îi spunea: „Sînt destul de tînăr... voi reuşi să-mi trăiesc viaţa... Ar trebui să se găsească o cale de a se declara că am murit într-un accident de automobil... să zicem că m-am înecat în Lacul Maggiore... Voi şti cum să dispar fără a lăsa vreo urmă".

Principesa Moştenitoare era „disperată", după cum afirma Regina Măria, „torturîndu-se cu ideea că ar fi putut să-1 salveze dacă probabil... s-ar fi purtat altfel cu el". Sitta s-a oferit să se ducă la Milano şi să încerce să vorbească cu soţul ei, dar nu i s-a dat permisiunea. „Tu treci prima oară printr-o astfel de situaţie", i s-a spus. „Pentru noi este a doua oară. Data trecută a scăpat de pedeapsa cu moartea numai datorită intervenţiei Reginei. Acum nu trebuie să intervină nimeni."

La 31 decembrie 1925, Regele Ferdinand a convocat la Sinaia o şedinţă specială a Consiliului de Coroană pentru a prezenta declaraţia de abdicare a fiului său. El a propus ca, în cazul morţii sale înainte de majoratul nepotului său Mihai, care avea patru ani, puterea să fie preluată de un Consiliu de Regenţă. Era, după părerea Reginei, „o suferinţă inumană" pentru Rege „să fie el cel care trebuia să-şi condamne fiul". Premierul Brătianu a propus trei nume pentru Consiliul de Regenţă: Principele Nicolae, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi preşedintele Curţii Supreme.

Un comunicat oficial, întocmit la sesiunea de urgenţă a Consiliului de Coroană, anunţa României nedumerite că Regele Ferdinand acceptase „renunţarea irevocabilă la succesiunea la tron şi la toate prerogativele aparţinînd acestui rang, inclusiv la calitatea de membru al familiei regale" a Principelui Moştenitor Carol. La 4 ianuarie 1926, decizia Consiliului de Coroană a fost ratificată în Parlament şi Mihai a luat locul tatălui său pe scara succesorală.

Aceasta ar fi trebuit să pună capăt chestiunii, dar nu s-a întîmplat aşa. Renunţarea lui Carol la tron a adus familia regală şi guvernul liberal pe poziţii defensive. A intervenit şi presa

I'

internaţională, comentînd dezertarea Principelui Moştenitor şi presupunîndtot felul de comploturi bizantine şi gelozii familiale pentru a-i explica acţiunile. Dezertarea lui Carol a fost considerată ca un protest faţă de orice, de la antisemitism pînă la lipsa de eficienţă a guvernului. '

Zvonurile internaţionale erau mai uşor de suportat pentru Măria decît suspiciunile poporului român, care avusese întotdeauna încredere în ea. Schimbarea radicală a atitudinii lor, mai puternică şi mai dureroasă datorită intensităţii iubirii care o precedase, o lovise adînc. Măria nu lua însă în considerare faptul că românul de rînd, care fusese ocrotit cu grijă de Regină şi de sfetnicii ei de extravaganţele Principelui Moştenitor, ar putea înţelege ce a dus la renunţarea lui la tron. Pentru duşmanii lui Brătianu a fost uşor să insinueze că primul-ministru purta personal răspunderea, că îi silise pe Rege şi pe Regină să scape de fiul lor care li se opunea şi că o plătea pe Lupeasca să-1 ţină pe Carol departe de ţară.

Mai aproape de inimă şi mai dureros pentru Măria era zvonul că fiul ei Carol era victima unei confruntări personale cu Barbu Ştirbey, cu care prilej Principele Moştenitor a încercat să-1 dea pe Ştirbey afară din palat şi, în consecinţă, a fost tăiat de la succesiune şi izgonit de către mama sa. Grigore Filipescu, fiul aprigului conservator pe care Măria se străduise atît de mult să-1 cîştige de partea ei înainte de război, a înfiinţat un ziar cu scopul expres de a-1 distruge pe Ştirbey. Filipescu a publicat portretul lui Barbu Ştirbey sub titlul „Acesta este omul care guvernează", acuzîndu-1 pe faţă. Ştirbey, spunea el, „este autorul moral al tuturor relelor care au căzut asupra ţării şi de curînd asupra Coroanei. Fiecare cetăţean este victima influenţei oculte şi intrigilor lui Barbu Ştirbey." Consternată de faptul că oamenii puteau folosi o astfel de tactică pentru a face din fiul ei „un erou şi un martir", Măria nu-şi dădea seama că această poveste, pusă în circulaţie de Filipescu, va fi repetată şi înflorită de-a lungul anilor pînă cînd va fi

acceptată ca un fapt istoric.

Pentru a contracara zvonuri de acest fel, Măria i-a scris lui Carol cerîndu-i să trimită o scrisoare deschisă patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, explicîndu-i împrejurările dezertării sale. Deşi Carol nu voia să recunoască motivul renunţării la succesiune, el a

r

încercat să-1 scoată basma curată pe Rege, prejudiciindu-şi cît mai puţin posibil reputaţia. „Mulţi cred că am fost victima unui complot-.. pot să o asigur pe Sfinţia voastră că am acţionat după propria mea voinţă şi pe deplin conştient de fapta mea. Astfel, cei care intenţionează să-1 facă responsabil pentru fapta mea pe iubitul meu tată comit un mare păcat înaintea lui Dumnezeu", a afirmat Carol, a cărui scrisoare a fost publicată în ziare. Iar Elena Lupescu se pretindea complet nevinovată. „Nu am nici o vină în ce s-a întîmplat", a spus ea unui reporter. „Cînd totul va fi cunoscut, se va vedea clar că nu sînt eu vinovatul."

Fostul Principe Moştenitor, care se plîngea că a trebuit să stea nouă zile în camera sa pentru a-i evita pe ziarişti, a trimis un mesaj din spatele uşilor închise în care afirma că „toate, cu excepţia comunicatelor oficiale, nu sînt decît minciuni sfruntate şi condamnabile. Sînt uimit", spunea el, „că ziare serioase publică ştiri atît de fantastice, care nu sînt altceva decît propagandă subversivă împotriva familiei mele şi a mea". Cînd în cele din urmă a acordat un interviu, acesta a fost la fel de ciudat şi incoerent ca însuşi Principele:

„Am cea mai mare stimă pentru Principesa Elena, care este o mamă şi o soţie exemplară. Sînt indignat de insinuările infame la adresa ei. Iar pe fiul meu îl ador. Dezmint categoric toate afirmaţiile despre viitorul meu. îmi voi iubi şi îmi voi servi ţara pe mai departe. Ceea ce doresc este linişte. Un alt lucru dureros pentru mine sînt aluziile care se fac la un anumit complot. Spuneţi cît se poate de clar că acţiunea mea nu are nici o raţiune politică. Fidelitatea mea ca Principe şi loialitatea ca oştean sînt o dovadă suficientă în favoarea mea pentru a fi inutil să dezmint astfel de absurdităţi. Atitudinea antiregalistă care mi se atribuie nu merită nici măcar o dezminţire din partea mea. Rămîn un supus loial şi nu voi constitui niciodată o piedică pentru ţara mea".

Cu toate acestea, abdicarea lui Carol a reprezentat un adevărat chilipir pentru duşmanii dinastiei. Ei s-au folosit de dezertarea lui pentru a micşora prestigiul mamei sale şi au reuşit să sădească îndoieli serioase în privinţa ei în cugetele supuşilor săi. Disperată şi aproape pe punctul de a-şi pierde credinţa, Regina Măria s-a orientat spre învăţăturile religiei Baha'i, pe care o descoperise cam la o lună după fuga lui Carol. Apelul religiei

Baha'i la unirea întregii umanităţi într-o singură credinţă o făcea să vibreze intens pe Regina care se răzvrătise întotdeauna împotriva distincţiilor rigide care îi împărţeau familia în trei religii iar scopul religiei Baha'i de a *realiza pacea* universală şj avertismentele în legătură cu o revoluţie socială i se păreau profetice acestei femei tulburate. Deşi continuase să frecventeze biserica protestantă, spunea că se roagă „mai bine acasă cu cărţile şi învăţăturile mele Baha-u-llah... Pentru prima oară am *simţit* religia", mărturisea femeia care încercase toată viaţa şi nu reuşise să găsească credinţa oarbă pe care credea că ar trebui să o aibă şi de sprijinul căreia avea acum nevoie.

Tot în iarna aceea nefericită, o altă influenţă asupra ei a exercitat-o Frank Buchman, un evanghelist american şi „chirurg sufletesc" autodidact, fondator al mişcării Grupului Oxford şi al propriei sale religii, „O Comunitate Creştină a Primului Secol". Buchman a fost trimis la Măria de nişte prieteni care trăiau în Turcia şi a petrecut cîteva săptămîni la Palatul Cotroceni, făcînd lecturi din Biblie cu Regina şi copiii ei şi, jevărsînd asupra noastră, a tuturor sentimentele sale calde şi unificatoare".

Fuga lui Carol a zdruncinat România, şi în urma ei Brătianu a fost scos din funcţie. Pentru că legea îi

cerea să-1 repună în drepturi sau să-1 înlocuiască, pentru a forma noul guvern Ferdinand a apelat la succesorul ales de însuşi Brătianu, generalul Averescu. Măria, care nu credea că alesul poporului, luliu Maniu şi al său Partidul Naţional-Ţărănesc, va putea neutraliza criza resimţită la vremea aceea, îl susţinea în faţa Regelui pe Averescu. Gruparea lui Averescu avea numărul cel mai redus de reprezentanţi în Parlament - doar cinci deputaţi, insuficient chiar şi pentru a forma un cabinet. Alegîndu-1 pe el, Ferdinand şi Măria au ignorat agitaţia cetăţenilor din Noul Regat, transilvăneni şi basarabeni, pentru a avea reprezentanţi, precum^ şi preferinţa expresă a electoratului general din Vechiul Regat, în primăvara anului 1926, Averescu a fost numit în funcţie într-o atmosferă de furie cumplită şi de nemulţumire. Deoarece opinia publică vedea în primul-ministru doar o altă marionetă de tipul lui Brătianu şi fusese convinsă de duşmanii Partidului Liberal că Brătianu poartă vina abdicării lui Carol, demonstraţiile au fost împiedicate doar datorită

prezenţei unui mare număr de trupe care patrulau în Capitală.

Acţiunile Regelui pot fi justificate cu maximă indulgenţă prin sănătatea sa şubrezită şi necesitatea de a-1 menţine la putere pe Brătianu, în care avea încredere. In 1926, Ferdinand era îndreptăţit să bănuiască cum că boala lui este gravă. Pe lîngă suferinţa fizică, exista şi durerea pricinuită de Carol şi faptul că succesorul lui era un băieţel de patru ani. Iar Măria îşi pierduse încrederea în schimbările de guvern. Timp de peste treizeci de ani văzuse politicieni venind şi plecînd de la putere, înfierînd declamator necinstea şi proasta administraţie a partidului precedent, înainte de a prelua aceleaşi practici.

Regina era îngrijorată din cauza soţului ei. Pentru a-i crea condiţii să se odihnească, 1-a luat într-o călătorie de trei săptămîni cu iahtul regal prin canalele liniştite din Delta Dunării, pămînt mlăştinos, plin de insule şi lacuri lucitoare. Spera că umblînd printre trestii pentru a culege noi specii pentru ierbarul său, Nando se va însănătoşi atît fizic, cît şi sufleteşte,

înainte de plecare, Ferdinand a consimţit să-1 primească pe un corespondent al agenţiei Associated Press. „Tara este perfect calmă", a anunţat Regele zdruncinat. „Nu există nici cel mai mic indiciu de revoluţie. Ţăranii nu au dus-o niciodată mai bine şi n-au fost niciodată mai mulţumiţi... Dinastia noastră este la fel de solidă ca întotdeauna."

Capitolul 26

> Noi, cei care sîntem deasupra .
> mulţimii, nu ne căţărăm... aşa că niciodată nu gîfîim.
>
> REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI ,

Impactul politic al fugii lui Carol începuse să se stingă în cursul primăverii lui 1926, cînd Măria a putut să facă planuri pentru realizarea unui vechi vis, o vizită în Statele Unite. Ea dorise întotdeauna să călătorească în Lumea Nouă, unde curajul şi scrierile ei realiste din timpul războiului o făcuseră o figură foarte simpatizată. Ea spera să redeziteaze în America ceea ce făcuse la Conferinţa de Pace - să dea României o „înfăţişare vie", care să genereze nişte împrumuturi mult rîvnite. Probabil că dorea şi să-şi reînnoiască imaginea eroică personală, care pălise în lumina purtării reprobabile a fiului ei. Nu era nimic rău în ideea unei astfel de călătorii, cu excepţia auspiciilor sub care Regina şi-a propus să o facă.

Cu douăzeci şi patru de ani mai devreme, cînd era încă Principesă Moştenitoare, Măria a asistat la un spectacol de balet al lui Loie Fuller la Teatrul Naţional Român. Profund impresionată de reprezentaţie, Principesa în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani a lăsat o fotografie care o înfăţişa, îmbrăcată în dantelă albă fină, semnată de ea şi cu următoarea dedicaţie „Una dintre cele mai pasionate admiratoare ale dumneavoastră, în amintirea unei seri încîntătoare cu care aţi făcut fericită toată dragostea mea pentru artă". Pe spatele fotografiei, Loie, al cărei stil literar era chiar mai inventiv decît dansul său, a adăugat: „Ochii minţii mele privesc atît de pătrunzător, încît mi-au venit lacrimi în suflet, lacrimi de bucurie şi fericire, care nu se vor uita niciodată, în amintirea sufletului unui artist pe care 1-am întîlnit în pustietate şi 1-am văzut în lumina adevărului, Ea, Măria!"

r

Loie Fuller nu era tocmai ceea ce părea pe scenă, îndepărtaţi vălurile vaporoase, stingeţi luminile multicolore şi duhul blond care se învîrteşte se transformă într-o ţărăncuţă cîrnă din Illinois, cu o slăbiciune pentru celebrităţi şi o naivitate rivalizînd cu a Măriei, /^rta lui Loie, care se baza pe inovaţia în materie de costum şi lumini, nu era greu de imitat şi, pentru a-şi susţine popularitatea, ea avea nevoie de patroni. Prietenia ei cu Măria s-a pecetluit cînd Principesa Moştenitoare a ajutat-o să depăşească una din vechile ei încurcături financiare, la cîteva zile după spectacol. Ele au corespondat tot restul vieţii, iar în timpul războiului, Loie, a cărei carieră era sfîrşită, a organizat ajutor pentru România şi a venit la Iaşi ca infirmieră de Cruce Roşie.

După război, Măria a văzut-o pe Loie ori de cîte ori a fost la Paris. In anii '20 ele au colaborat la un balet bazat pe lucrarea Măriei „The Lily of Life"*, pe care Loie 1-a transpus, mai tîrziu, în film, iar Măria a semnat acte dîndu-i prietenei sale drepturi exclusive de montare a povestirilor ei pentru scenă şi ecran. De asemenea, Regina i-a încredinţat lui Loie probleme de stat, îngăduindu-i să vorbească pentru România cu Frank Polk, şeful delegaţiei americane la Conferinţa de Pace. „Am o încredere oarbă în Loie", spunea ea; „greutatea este să-i faci şi pe alţii să aibă aceeaşi încredere". Cu ajutorul Măriei, Loie a elaborat planuri pentru o „organizaţie puternică" pentru a ajuta România „în o mie de feluri". Ea a muncit neobosită, chiar dacă fără succes, pentru Măria şi ţara ei, aducînd la Bucureşti pe preşedintele de la International Harvester, un senator care a sprijinit elaborarea documentului de împrumut agricol (Farm Loan Act) şi pe moştenitoarea zahărului, Alma Spreckels, ca să vorbească cu Regina cum să amelioreze economia României.

De asemenea, Loie 1-a prezentat Reginei pe prietenul ei Samuel Hill. Hill făcuse şi pierduse o avere în construcţii de căi ferate şi drumuri. Referindu-se la el însuşi ca „Farmer Hill"* * şi răsucind cheia sa de membru al societăţii Phi Beta Kappa***,

*„Crinul vieţii" (n.t.).
**„Hillferm'ierul"(n.t.)
***Societate onorifică din unele universităţi şi colegii americane, fondată în anul 1776 la „Colegiul William and Mary" din Williamsburg, statul Virginia, ai cărei membri trebuie să aibă o înaltă pregătire universitară. Literele din titulatura societăţii reprezintă iniţialele cuvintelor greceşti *philojophia biou kubernetes* (filozofia este ghidul vieţii), (n.t.)

acest american ciudat de ceremonios pretindea că a făcut înconjurul lumii de şapte ori şi că a servit atît în armata germana cît şi în cea rusă. Era un om voinic, cu umeri puternici şi un cap imens, sprîncene albe stufoase deasupra ochilor de un albastru intens şi o voce foarte scăzută. Măria îl numea „Leul Alb". Lui i s-a dat să construiască edificii care să glorifice pacea şi eroii de război.

Măria a României nu a fost primul cap încoronat al lui Şam Hill. „Dl Hill...," scria ea în jurnalul ei după război, „ne-a ales pe Albert (Regele Albert al Belgiei) şi pe mine cape cei doi suverani care sînt demni de susţinut şi intenţionează să ne sprijine cu imensa lui putere de mare finanţist şi idealist la un loc. Pe acest pămînt există... fiinţe ciudate şi magnifice şi cîteodată, brusc şi cu totul pe neaşteptate, le întîlneşti din întîmplare".

în 1926, Loie a convins-o pe Măria că ar fi de ajutor pentru România dacă ea ar face o vizită neoficială în Statele Unite. Motivaţia era o invitaţie din partea lui Samuel Hill de a inaugura noua sa construcţie - Muzeul de Artă Maryhill, situat în statul Washington. Maryhill era conceput de Hill ca un monument dedicat păcii, defunctei sale soţii de care el divorţase şi Reginei Măria. Deşi el a început-o ca o fortăreaţă, Loie 1-a convins să o transforme în muzeu.

De îndată ce Măria a consimţit să vină în America să facă inaugurarea, Loie a început să alcătuiască planuri de călătorie. Cu un mandat de la Regina României, nu era greu pentru ea să constituie un comitet care să finanţeze vizita. Dar în curînd dansatoarea a fost dată la o parte chiar de membrii propriului comitet, cetăţeni practici care s-au socotit ei înşişi mai calificaţi să lucreze cu camerele de comerţ, doamnele de societate, organizaţiile filantropice şi primarii provinciali. Implorînd,

plîngînd, amenințînd că anulează proiectata călătorie a prietenei sale, Loie a expediat la București lungi și plîngăreţe scrisori, în vreme ce organizaţia socială i-a luat cu totul din mîini vizita Măriei.

Deşi „cu inima zdrobită" pentru prietena ei, Măria era ocupată în ţară să facă faţă lipsei nete de entuziasm pentru această călătorie. Regele tocmai suferise o nouă operaţie, minoră, e drept, dar seria lui de indispoziţii din anul precedent neliniştise pe toată lumea. Asigurată de doctor că Ferdinand e bine, Măria nu era

îngrijorată, în sine, de sănătatea lui; de fapt, el îşi revenise foarte repede şi fără dureri din ultima indispoziţie. Nici Regele şi nici prinţul Ştirbey nu au dezaprobat o asemenea călătorie. Cu toate ca Măria ştia că „fiecare despărţire" îi provoca lui Barbu „suferinţe de nedescris", el dorea ca ea să plece ca o recompensă pentru anii de muncă asiduă. „Fii fericită!" scria el, „pentru că Maiestatea ta o merită".

Brătianu şi liberalii, îndepărtaţi de la putere doar de cîteva luni, s-au opus călătoriei, citind exagerata publicitate care în mod sigur o va însoţi pe Regină, precum şi bine cunoscuta ei tendinţă spre „entuziasm periculos", însă Averescu, aflat la putere, a socotit că Măria va genera bunăvoinţă şi, cu şansă, ceva dolari americani.

în timp ce Regina respingea orice alt motiv de călătorie în afara propriei curiozităţi şi a prieteniei, *New York World* întreba: „Este scopul călătoriei Măriei plăcerea sau afacerile? Dacă este plăcerea, ce este cu discuţiile politice complicate din România şi pregătirile diplomatice minuţioase de la un capăt la celălalt al majorităţii lumii civilizate? Dacă sînt afacerile, ar fi oare prea mult să întrebi care sînt aceste afaceri?"

Acest gen de întrebări nu o deranjau pe Măria care, cu entuziasmul ei obişnuit (ce-1 enerva pe Brătianu), a umplut douăzeci şi una de lăzi cu bronzuri, marmure, statuete, costume şi mobilier destinate ca daruri pentru Muzeul Maryhill al lui Şam Hill. Regina a cerut să-1 ia cu ea pe Principele Nicolae şi pe Principesa Ileana. Ea presupunea că înfăţişarea lor plăcută şi farmecul lor se vor adăuga scopului ei general, iar, pe de altă parte, se temea să-i lase acasă în grija distratului lor tată. Chiar înainte de plecarea sa, Nando îi dăduse un ceas preţios pentru ziua ei de naştere, care s-ar fi sărbătorit în timp ce era plecată. „El era atît de înduioşător în legătură cu acest ceas, îl alesese cu atîta grijă şi totuşi se temea că s-ar putea să nu-mi placă! Dragul de el, atît de plin de bunătate. Să-1 ţină Dumnezeu teafăr cît sînt plecată", scria ea în jurnal.

Mica gară de la Sinaia, în seara plecării Măriei, era plină de familie, prieteni şi politicieni. După cum nota presa, a fost un deosebit de emoţionant rămas-bun, la care Regele, Regina şi Principesa Ileana erau cu toţii înlăcrimaţi. Ca răspuns la un buchet

de flori care i-a fost prezentat de ministrul de Interne, Regina a oferit poporului român mesajul său de adio.

„Plec luînd în inima mea dragostea ţării mele şi o duc în America cu gîndul că acolo o voi reprezenta şi astfel voi servi România. Dorinţa mea este ca ţara mea să-mi păstreze pînă la întoarcere aceeaşi caldă amintire pe care o iau acum cu mine şi să mă urmărească în călătoriile mele cu gîndul că voi încerca întotdeauna să o ajut."

Aceste frazeologii afabile au făcut senzaţie pe pagina întîi a lui *The New York Times* din 4 octombrie 1926 şi, din ziua aceea pînă la sfîrşitul lunii, Regina a lipsit numai de două ori din prima pagină a acestui foarte prestigios ziar. Sosirea ei la Paris a fost salutată de presa americană cu aproape aceeaşi fervoare ca şi debarcarea la New York care a urmat.

REGINA ROMÂNIEI CUMPĂRĂ ROCHII DE LA PARIS

Zveltă, tunsă scurt şi şic, Măria face senzaţie în capitala Franţei.

PREGĂTIRI PENTRU CĂLĂTORIE AICI -

Va fi una dintre cele mai frumos îmbrăcate . femei care ne-a vizitat cîndva, se spune.

Deşi sejurul la Paris nu a servit nimic mai semnificativ din punct de vedere politic decît industria croitoriei, ea a fost întîmpinată la gară de mai mulţi membri ai guvernului francez. Apărînd cu un braţ

de trandafiri şi înconjurată de o pleiadă de fotografi, Măria, în vîrstă de cincizeci de ani, zîmbea radios şi remarca faptul că era „o încercare pentru oricine să fie fotografiat atît de devreme în dimineaţa ce urma după o atît de lungă călătorie".

Regina promisese guvernului să nu acorde nici un fel de interviuri pînă cînd nu ajunge la New York şi presa, neputînd să o citeze, umplea coloane cu lungi relatări despre rochiile ei. în prima zi la Paris, ea a fost descrisă în cel mai mic detaliu, în trei toalete separate, toate acoperindu-i gamba, aşa cum se cădea la vîrstă şi poziţia sa, şi purtînd o pălărie la modă, strînsă pe cap,

430

total nepotrivită pentru ea. Cu toate că s-a notat că Măria s-a dus cinci seri la rînd la teatru şi cel puţin o dată la cinematograf, că a luat masa cu maharajahul din Kapurthala, i-a primit pe Aga jChan şi pe doamna Woodrow Wilson, marile ştiri din ziare s-au concentrat asupra a trei costume de sport şi a nenumăratelor rochii de seară pe care le-a cumpărat ea pentru călătoria în străinătate. S-a relatat că pe coridoarele de la Hotelul Ritz stăteau treizeci de cufere care aşteptau să fie umplute.

în seara dinaintea plecării, Măria s-a văzut cu Carol, care locuia la Paris. Ea a aşteptat această întîlnire cu „teamă şi emoţie". Carol închinase o vilă pentru el şi Elena Lupescu în suburbia pariziană Neuilly. El avea de luptat cu un proces ce-i fusese intentat de Zizi, pentru l O milioane de franci care reprezentau prejudiciile aduse de divorţul lor. Avocatul ei pretindea că Zizi fusese forţată să admită divorţul din motive de interese de stat şi dinastice, anulate însă de abdicarea lui Carol ce a urmat. Fără nici un tron de moştenit şi cu doamna Lupescu alături de el, fostul Principe Moştenitor al României nu era altceva decît un dezertor care a părăsit o femeie pentru alta.

Preocupat de problemele personale, Carol s-a plîns maniei sale că Legaţia Română de la Paris nu l-a tratat cu suficient respect şi a fost, jignit" pentru că nu i-au anunţat oficial vizita Reginei. Părea să nu fie conştient de'haosul politic pe care îl lăsase în România şi îşi acuza soţia pentru propria decizie de a pleca. I-a spus Reginei că pusese la cale fuga lui împreună cu Sitta fiindcă nu se înţelegeau şi el, ca om de onoare, a vrut să-i ofere ei un motiv de divorţ. Măria nu ştia ce să mai înţeleagă. Dorea cu disperare să-şi creadă fiul. L-a găsit „surprinzător de bine informat" despre România, inclusiv detalii în legătură cu Palatul. Socotea că indignarea lui e sinceră cînd ea i-a repetat zvonurile că el a plănuit o lovitură de stat din partea Partidului Naţional-Ţărănesc. „Fără îndoială că sînt loial faţă de Papa şi de tine", a asigurat-o Carol, „nimic nu mă va face vreodată să mă las tîrît într-o intrigă politică. Cînd oamenii vor să vină şi să discute politică cu mine, eu îi ţin.la distanţă." Carol i-a cerut mamei sale permisiunea de a veni la gară, în ziua următoare, ca să o conducă: „Ştii, mamă, că se spune că eşti împotriva mea; dacă mă laşi să vin la gară vor vedea toţi că nu este aşa!"

431

Regina, Principele Nicolae şi Principesa Ileana au întîrziat a doua zi, cînd au sosit în gara St. Lazare ca să ia „boat train"*5 dar cînd maşinile regale au intrat în viteză în gară, cauza întîrzierii a fost evidentă. Carol, „cu braţele încărcate de flori", era în prima maşină, cu Regina. „Era, potrivit presei, un tînăr Prinţ palid şi foarte neliniştit, care mergea nervos pe peron alături de marna sa" şi care „a îmbrăţişat-o nervos pe Regina Măria... cînd era pe punctul să se urce în vagonul personal cu direcţia Cherbourg, unde urma să se îmbarce pentru America. Strîngmd cu putere mîna tînărului, Regina a înapoiat salutul cu un surîs şi a urcat grăbită scările spre salonul său".

A fost o scenă penibilă şi confuză. Rude ca Ducky, Baby Bee şi Prinţesa Alice a Greciei nu ştiau „unde să se uite" sau „ce să facă". Conştientă că presa era gata să se repeadă la concluzii, Măria a anunţat că, deşi ea şi Carol se împăcaseră personal, nu era nici o schimbare în situaţia politică şi nu era în puterea ei să o schimbe. A spus-o, dar nu a crezut-o nimeni. „Demonstraţia de astăzi din faţa reprezentanţilor preşedintelui Republicii franceze şi ai guvernului Franţei", afirma *The New York Times,* „a fost metoda melodramatică a Reginei Măria de a anunţa lumii că, din nou, Casa Regală din România era unită. Regina a ales acest mod deschis de a spune lumii astfel încît să nu poată fi nici un fel de îndoială".

Regina a călătorit cu o suită de şaptesprezece persoane şi un întreg vagon de tren plin cu bagaje - 168 piese, dintre care 109 aparţineau numai familiei regale. „Trusoul american" al Măriei, cum era numit, umplea mai mult de cincizeci de cufere. Ziarelor le-a făcut mare plăcere să descrie isteria din ultima clipă de la Hotel Ritz, cînd portarii şi midinetele, dirijate de cameristele Reginei, străbăteau în fugă, în sus şi

în jos, coridoarele şi marea scară, zorindu-se să mai pună ultimele cumpărături în imensele cufere de vapor şi în cutiile înflorate de pălării. Plecarea Măriei de la Cherbourg a fost tot atît de agitată şi colorată ca şi exodul său de la Ritz. Tot ceea ce era susceptibil să fie redecorat fusese renovat în onoarea ei, de la draperiile de catifea roşie atîmate în

*Tren al cărui mers concordă cu orarul vaselor care navighează între Franţa şi Anglia (n.t.).

gară pînă la o completă reînnoire a apartamentului regal de pe vasul *S.S.Leviathan. O* dată îmbarcată şi ajunsă pe mare, Măria j-a încîntat pe tovarăşii săi de drum, pasagerii de clasa întîi, cu natura democratică a activităţilor sale. Regina se plimba degajat printre ei pe punte, cina frecvent în sufrageria principală, îl primea în suita ei pe fiul în vîrstă de patru ani al unui fabricant de confecţii din New York, înota dimineţile în bazinul vaporului, se înapoia în cabina sa în costum şi cască de baie şi se angaja în discuţii animate cu vechiul ei mentor Frank Buchman, aflat şi el *peLevia-than.* Măria era politicoasă şi totodată generoasă cu echipajul, împărţind celor care o serveau daruri frumoase, inclusiv un ceas de aur cu stema regală, numeroase tocuri de aur şi argint incrustate şi multe tablouri mari cu autograf.

Singura problemă a Reginei pe vas era presa, înainte de plecare, ea consimţise să scrie o serie de articole în legătură cu călătoria ei, *intitulate Impresiile mele despre America,* pentru North American Newspaper Alliance*. Un agent al N.A.N.A. a ameninţat că-i anulează contractul dacă ea dă interviuri ziariştilor americani cu care călătorea, întrucît ea „primise anticipat sume apreciabile" pentru articolele pe care intenţiona să le scrie - dintre care majoritatea le semnase pentru Loie Fuller-, Măria a fost nevoită să renunţe la interviuri. In afară de agentul lui N.A.N.A. mai era un reprezentant al unui al doilea sindicat pentru care Regina scrisese recent o serie de articole; acesta declara că vechiul contract era încă în vigoare şi că societatea lui deţine controlul exclusiv asupra producţiei sale pentru următoarele şase săptămîni. Măria a României în călătorie, spunea *Associated Press,* îşi asuma postura de star de operă cu impresari rivali.

Chiar înainte de sosirea Reginei la New York, firma de îmbrăcăminte cu amănuntul a lui Abraham & Strauss a publicat o reclamă cu schiţele toaletelor ei, transmise prin radio, create de Redfern din Paris, ale căror duplicate, Doamna era asigurată, se aflau„acum pe ocean în drum spre noi, pentru reproducere rapidă". Un alt magazin care furniza „în exclusivitate femeii care îşi poartă hainele cu un aer aristocratic, dar plătește un preț modest", promitea buletine zilnice cu „informaţii autentice despre garderoba Maiestăţii sale!" De unde se înţelegea că puteau fi extrapolate

* Alianţa ziarelor nord-americane (n.t.).

copii ieftine, în timp *ceLeviathan* se apropia de New York, oricine putea găsi un colţ prielnic reclama dreptul de a fi în preajma Reginei, în afară de Loie Fuller. Retrasă în tăcere într-un apartament de la Piaza Hotel, plină de resentimente şi clişee vechi, Loie a autorizat un prieten să publice motivaţia atitudinii sale., „Nu am nimic comun cu vizita şi misiunea Maiestăţii sale Regina României, în afară de exprimarea unui devotament veşnic faţă de cea pe care o socotesc cea mai nobilă femeie din lume şi orice declaraţie care ar dovedi contrariul este falsă şi nefondată."

Ignorînd tapajul comercial pe care îl provocase, Regina Măria a intrat în Statele Unite sub auspiciile oficiale ale guvernului american, iar vizitele sale la New York şi Washington D.C. au oferit genul de isterie demnă şi admisibilă pentru nepoata Reginei Victoria şi a Ţarului Rusiei. Cînd *Leviathan* a intrat în carantină în zorii zilei de 18 octombrie 1926, un vas municipal şi o navă a serviciului de grăniceri marini, transportînd membri ai Comitetului de primire al primarului New York-ului, au sosit pentru a o lua pe Regină şi suita ei la The Battery. In aşteptarea Măriei se aflau două batalioane alese cu grijă din armata terestră şi marină, trei baterii de artilerie de coastă, o unitate de luptă a infanteriei de gardă şi o companie a marinei. Fuseseră recrutaţi, de asemenea, 750 de poliţişti.

Condusă de un pluton de poliţie călare, coloana de douăzeci de maşini a Reginei a pornit din Battery Place exact la amiază, ora aleasă întotdeauna de Comitetul de primire al primarului ca să asigure muncitori suficienţi pe străzi. Parcurgînd Broadway sub un torent de serpentine şi bucăţele de hîrtie, Măria zîmbea graţios zecilor de mii de newyorkezi care aplaudau. „Nu am fost pregătită pentru obiceiul

american de a arunca hîrtii de toate mărimile şi formele de la miile de ferestre ale extraordinarelor clădiri, al căror acoperiş abia dacă îl puteam vedea. Atmosfera părea însufleţită de aripi ce fluturau ca şi cum stoluri de păsări fuseseră eliberate pe străzi."

îmbrăcată într-o haină de catifea roşie cu garnitură de samur şi un turban auriu, Măria a fost primită oficial la New York City Hali* de primarul Jimmy Walker. Regina şi chipeşul şi elegantul

*Primăria din New York (n.t.).

primar s-au plăcut imediat unul pe celălalt. Cînd Walker a ezitat înainte de a prinde cu un ac medalia de aur a oraşului New York pe corsajul Măriei, Regina 1-a încurajat: „Continuaţi, Excelenţă", a spus ea zîmbind, „riscul este al meu".

„Şi este un risc atît de frumos, Maiestatea voastră", a încuviinţat primarul.

Răspunzînd discursului de primire, Regina a ţinut primul ei discurs radiodifuzat şi s-a urcat din nou în maşină, cu Jimmy Walker lîngă ea, pentru a merge la gara Pennsylvania. Bătea un vînt nesuferit şi primarul s-a aplecat să acopere cu învelitoarea limuzinii genunchii Maiestăţii sale. Chiar în momentul acela, coloana de maşini trecea pe lîngă o construcţie în lucru. Un forjor a surprins gestul.

„- Hei, Jimmy, a strigat el, ai dat-o gata?

Primarul, despre care nu se ştia că ar putea să roşească, s-a făcut roşu ca racul.

6 Se pare că toţi te cunosc în acest oraş mare, a conchis Regina.

7 Unii dintre ei mă cunosc, desigur, foarte bine, a bălmăjit Walker."

Grover Whalen, preşedintele Comitetului de primire, a spus că Regina „a salvat situaţia". Măria, a relatat el, sesizînd imediat stînjeneala lui Walker, 1-a privit pe primarul New York-ului drept în ochi şi i-a zîmbit. „Spune-i că da", a spus Regina care, evident, habar nu avea ce a vrut să spună muncitorul.

Era caracteristic pentru Măria să treacă cu uşurinţă prin diferite situaţii, momente jenante şi chiar confruntări, pe care le para numai printr-o neobişnuită naturaleţe. Neuitîndu-se nici în dreapta, nici în stînga, înaintînd pe calea ce-i fusese pregătită, ea era mulţumită de propria sa realizare şi îi ignora pe cei ce o judecau. Exuberantă şi entuziastă, nu-şi pierdea niciodată cumpătul sau buna dispoziţie, nici^chiar în faţa reprezentanţilor presei, adeseori cinici.

în decursul primelor ore de cînd se afla în Statele Unite, Regina a dat trei interviuri. Deşi întrebările puse capetelor încoronate se limitau în mod normal la probleme în legătură cu sănătatea lor, aceste conferinţe de presă au încălcat precedentul diplomatic, i-au încîntatpe ziarişti şi au scos din ţîţîni nervii celor trimişi să apere imaginea Măriei. Ea a respins întrebările referitoare la

încercările ei gazetăreşti, la persecuţiile evreilor din România şi la poziţia lui Carol faţă de tron. I-a încîntat atît pe reporteri, cît şi pe fotografi cu zîmbetele şi prefăcuta ei candoare. Bravînd ceea ce *Times* numea „probabil cel mai necontenit bombardament al aparatului fotografic la care recursese cineva ca să intre în istoria universală", Regina îi uimea pe fotografi cu cunoştinţele ei asupra unghiurilor aparatului, atenţionînd-o pe Principesa Ileana să nu mai strice fotografiile fluturînd mîna prin faţa ei cînd primeşte aplauzele mulţimii.

Nimeni, desigur, nu flata. Un candidat socialist pentru funcţia de guvernator al New York-ului i-a criticat aspru pe funcţionarii locali şi naţionali pentru, ,excesivul avînt de a se umili în faţa Reginei celei mai corupt guvernate ţări din Europa". Iar din Londra, *Evening Standard îşi* băteajoc: „Noi încă n-am auzit că Statuia Libertăţii, o splendoare de construcţie care străjuieşte portul New York, a fost înălţată ca să facă reverenţe cînd trece Regina Măria a României, dar nimic altceva nu pare a lipsi ca să arate cît de mult poate o republică să adore o Regină obişnuită".

De îndată ce deplasările cu coloanele de automobile şi recepţiile au luat sfirşit, Măria s-a urcat în tren, în direcţia capitalei ţării, călătorind în vagonul personal al preşedintelui Căilor Ferate din Pennsylvania, salutînd din cap şi surîzînd muncitorilor curioşi din fabrica ale cărei ferestre înnegrite de funingine dădeau în spatele liniei ferate Pennsylvania. în cea de-a treia parte a zilei, mai multe mii de oameni au aşteptat în gară să

o vadă pe ea şi coloana ei de maşini deplasîndu-se încet pe bulevardele puternic luminate ale capitalei ţării, pentru ca nerăbdătorul Washington să o poată vedea cît mai bine.

Intrucît protocolul cerea ca suveranii invitaţi să facă prima vizită la Şeful Executivului, Regina Măria a sosit la Casa Albă la orele 4 în după-amiaza zilei următoare ca să-i întîlnească pe preşedinte şi pe doamna Coolidge. Obişnuiţi să fie primiţi de gazdele lor înseşi sau să fie întîmpinaţi la intrare de membrii familiei regale, Regina şi copiii ei au fost stînjeniţi de falanga aghiotanţilor adunaţi să-i salute. „Preşedintele", a notat Măria în jurnalul său, „se comportă chiar mai regeşte decît ar face-o orice alt Rege vreodată... el nu-şi primeşte oaspeţii, ci vine după ce ei sînt deja acolo şi pleacă primul, lăsîndu-i în grija gărzii sale militare. De

fapt.[no]i[nu] considerăm acesta un mod politicos de a primi oaspeţi, dar este ceremonialul lor şi este strict respectat."

Conduşi în casă prin vestibul, apoi în Camera Verde de către şapte aghiotanţi prezidenţiali, grupul regal a fost lăsat acolo în timp ce i s-a comunicat preşedintelui vestea sosirii lor. Coolidge, soţia sa şi Secretarul de Stat au coborît în Camera Roşie. Cînd s-âu asigurat că totul este în ordine, cei trei s-au dus în Camera Ovală Albastră, în care Regina a fost apoi escortată. „Am onoarea", a anunţat dl. J.Butler Wright, Secretarul de Stat adjunct, „să prezint pe Maiestatea Sa Regina României Preşedintelui Statelor Unite şi doamnei Coolidge."

Imediat, toate persoanele de prisos s-au retras, lăsîndu-le pe cele trei personaje principale şi pe Secretarul de Stat, Frank B.Kellogg. Americanii au condus-o pe Regină în Camera Roşie, pentru o convorbire. La timpul cuvenit, doamna Coolidge a adus vorba despre copii şi ordinul s-a retransmis în jos, via dispozitivul aghiotanţilor, întinzîndu-se de la uşa Camerei Roşii prin Camera Albastră în Camera Verde, unde fuseseră lăsaţi Principele Nicolae şi Principesa Ileana. Copiii Măriei au fost aduşi şi prezentaţi şi s-au mai schimbat cîteva amabilităţi în faţa preşedintelui, după care soţia lui s-a ridicat ca să arate că întrevederea s-a terminat. Partea oficială a vizitei a fost cronometrată la patru minute. Timpul consumat din momentul în care Regina a intrat la Casa Albă pînă la plecare — exact treisprezece minute.

„Preşedintele este un om scund, cu faţa ca de ceară, uscăţiv şi sec...", nota Măria. „Vorbeşte în fraze scurte, ca şi cum cuvintele i-ar pricinui o durere. Gura lui este o deschizătură pe care o ţine strîns închisă, nasul este lung şi subţire, părul un fel de roşu-auriu. Este lucrul cel mai sec şi mai lipsit de expresie realizat vreodată, dar... are un fel de licărire în micii săi ochi pătrunzători şi ceva înrudit foarte pe departe cu un zîmbet ocazional în colţul gurii cu aspect dur... în ciuda tuturor acestora, preşedintele îmi era întrucîtva simpatic."

Sentimentul nu era reciproc. Rezervat de la început faţă de călătoria Reginei, Coolidge nu fusese consultat dacă vizita ei ar fi bine venită. Speriat să fie tîrît în publicitatea frenetică ce însoţea vizita Măriei, preşedintele tărăgănase intenţionat planificarea întîlnirii lor pînă la aproape douăzeci şi patru de ore după intrarea

Reginei în capitală, în cursul dimineţii, Regina comisese o gafa sub aspectul convenienţelor sociale, permiţînd uneia dintre doamnele sale de onoare să mulţumească pentru florile pe care prima doamnă* i le trimisese. Nu numai că era o încălcare a uzanţelor, dar atmosfera era încărcată şi de teama prezidenţială de a se expune la o manifestare dezgustătoare şi contagioasă. Totuşi, după ce limuzinele Casei Albe au dus-o repede pe Măria înapoi la Legaţia României, s-au întors să ia grupul prezidenţial pentru întoarcerea vizitei de etichetă.

De data aceasta, situaţia s-a inversat-preşedintele şi prima doamnă au fost prezentaţi Reginei -, dar, ca şi înainte, toţi ceilalţi s-au retras pentru ca actorii principali să poată discuta. Este posibil ca acest schimb să fi oferit ceva mai bun decît prima convorbire, pentru că s-a relatat că cei din afara salonului au auzit într-adevăr unul sau două hohote de rîs. Conform tradiţiei, potrivit căreia vizitele de acest fel trebuie să dureze un timp aproape egal, preşedintele şi soţia sa s-au scuzat exact după patru minute de la venire.

„Potrivit unui obicei întrucîtva absurd... abia ne întorsesem la Legaţia noastră, că preşedintele şi soţia lui au şi ajuns la uşa noastră ca să ne înapoieze vizita...", scria Măria.„ Această vizită s-a încheiat totuşi cu o notă de umor. Fotograful, care nu poate fi niciodată evitat, şi-a reclamat drepturile - acel tiran căruia

nici Regele şi nici preşedintele nu îi puteau ţine piept. Preşedintele, care îşi pusese deja pălăria şi haina, le-a scos din nou şi, răbdător, s-a aşezat cu o expresie resemnată între doamna Coolidge şi mine ca să se supună aparatului de fotografiat."

în versiunea Casei Albe, Regina României 1-a luat pe preşedintele Coolidge pe nepregătite, ascunzîndu-i pe fotografi în spatele draperiilor din salon şi scoţîndu-i exact în clipa în care familia Coolidge se pregătea să plece, forţîndu-1 pe preşedinte să pozeze cu gazdele sale. După secretarul personal al doamnei Coolidge, „teama şi supărarea preşedintelui au sporit cînd acesta din urmă a avut dovada nedorită că această femeie inteligentă îl trăsese pe sfoară. Regina Măria, scria secretarul, „este o femeie foarte voluntară şi nu era ea să fie întrecută de un simplu preşedinte al Statelor Unite."

*Soţia preşedintelui S.U.A. (n.t.).

r

Ziarele din dimineaţa următoare, pline de reproduceri ale unui Coolidge încruntat şi ale unei regine triumfătoare, n-au făcut prea mult ca să destindă atmosfera în vederea dineului oficial în onoarea Măriei din acea seară de la Casa Albă. Ocazia îi dejucase deja planurile preşedintelui. Deşi toate doamnele de societate din capitală vînau o invitaţie, el a redus în cele din urmă dineul la o funcţie oficială de stat cu 46 de oaspeţi, toţi reprezentînd guvernele Americii, României şi Angliei. A fost o recepţie rigidă şi sobră.

La ora 8 p.m. fără un minut, Regina a apărut la Casa Albă, strălucind din cap pînă în picioare: cu diademă de diamante şi perle, o rochie Patou din crep alb brodată cu argint şi strasuri şi cu o trenă lungă prinsă pe un umăr. în picioare purta pantofi împodobiţi cu strasuri. Gătită cu trei şiraguri ale faimoaselor sale perle, Măria purta o eşarfa de satin albastru peste piept, semnificînd cel mai înalt ordin românesc. Fusta fusese concepută cu tăblii pe părţi, puse strategic ca să ascundă faptul că, spre deosebire de alte rochii ale sale, aceasta era făcută după moda zilei, lungă pînă la genunchi. De ce a purtat-o ea la Casa Albă, nu ştie nimeni, doar dacă nu era pur şi simplu o intenţie de provocare. Regina trebuie să fi fost avizată asupra atitudinii oficiale faţă de noile stiluri în modă; ea trebuie să fi ştiut că doamna Coolidge a continuat să poarte rochii lungi pînă la pămînt, întrucît preşedintelui nu-i plăcea să vadă genunchii doamnelor. (Faptul se datora poate pedanteriei sau, aşa cum s-a exprimat biograful lui Grace Coolidge, picioarele primei doamne „erau cea mai puţin graţioasă trăsătură a sa"). Pentru această seară deosebită, doamna Coolidge alesese o decentă rochie albă de brocart cu flori, cu o trenă căptuşită cu mătase mov, perle „modeste" şi cercei asortaţi.

„Ceremonia de la Casa Albă, care este o clădire nobilă", spunea Măria, „a fost chiar cu un grad mai stranie decît primul nostru contact. Am fost introdusă cu toată ceremonia şi toate onorurile datorate unei regine, dar preşedintele şi soţia sa au venit după aceea, braţ la braţ, ne-au primit pe mine şi pe oaspeţii săi, apoi el a părăsit din nou încăperea primul, împreună cu soţia sa, lăsîndu-mă în grija «suitei» lui, de o manieră în care este sigur că un Rege nu ar fi lăsat o Regină. La dineu, ei au stat pe scaune înalte, diferite de ale noastre şi au fost serviţi *primii. "*

Toţi erau numai ochi, în timp ce Măria nu reuşea să-1 angajeze pe Coolidge într-o mică conversaţie. Tăcerea care s-a lăsat între *consomme* şi homarul Newburg îi făcea pe oaspeţi să nu-şj găsească locul. Dineul, care de obicei se încheia la ora unu şi un sfert, a durat numai cincizeci de minute. După dineu, preşedintele i-a luat pe domni în biroul său pentru cafea şi ţigări de foi, în timp ce doamnele s-au retras în Camera Roşie. Regina a iritat personalul Casei Albe prin faptul că a angajat-o pe Alice Longworth într-o conversaţie animată, împiedicînd astfel alte prezentări, şi ambele doamne au scandalizat societatea aprinzîhdu-şi ţigări. Cînd domnii au venit să însoţească femeile înapoi în Camera Albastră, preşedintele i-a urat Reginei un precipitat noapte bună. La 9,45, Măria cu copiii ei părăsiseră Casa Albă şi se aflau în drum spre Legaţia României.

în ziua următoare, Regina s-a înapoiat la New York, unde a fost instalată la vechiul Hotel Ambasador de pe Park Avenue. Timp de şase luni se făcuseră pregătri pentru primirea ei. „Etajul patru al hotelului fusese transformat într-un palat în miniatură", relata un reporter care estima valoarea mobilerului la aproape un milion de dolari. Pereţii verde deschis au fost decoraţi cu tapiserii Gobelin; mobilă Louis XV şi XVI, bronzuri antice şi porţelanuri de epocă au fost aduse special pentru Regină, laolaltă cu inevitabilele mormane de flori din partea prietenilor şi admiratorilor. Un ultim retuş a fost scoaterea telefoanelor americane şi instalarea celor franţuzeşti cu receptoare de sticlă, ce puteau fi dezinfectate zilnic. Pentru securitatea regală erau treizeci de detectivi; pentru convorbirile regale, un operator de telefon special; pentru urcările şi coborîrile regale, un lift privat. Pentru suita regală exista un intendent special cu douăsprezece ajutoare şi cameriste; pentru masa regală, un şef care fusese anterior angajatul Kaiserului.

în seara primei zile a Reginei la New York, Wiliiam Nelson Cromwell, fondatorul Societăţii Prietenilor României, a dat o recepţie pentru 700 de persoane. „Noi am avut în seara aceea o Regină dintr-o legendă medievală", spunea Constance Lily Morris, gazda americană a Măriei. Toaleta Reginei, creată de Redfern, era din broderie de argint peste catifea neagră, purtată cu o trenă de păun albastră. Sub diadema ei rusească de diamante şi safire de mărimea unei nuci, Măria îşi pusese o bonetă de

perle din care cădeau ca o cascadă şiraguri de perle pe care ea |e-a prins sub bărbie şi le-a lăsat să-i atîrne pe piept. Mai purta iaritul de diamante de la încoronarea sa, cu imensul lui safir de mărimea unui ou. Aşezată pe un tron de lemn sculptat şi aurit, sub drapelele Americii şi României, Măria a primit oaspeţii ce erau aduşi în faţa ei de către valeţii săi îmbrăcaţi în livrele de satin albastru incrustate cu aur.

în dimineaţa următoare recepţiei era răcită. Numai antrenametul regal", a spus ea, a ţinut-o pe picioare să ţină discursuri „cu un gît dureros". A găsit un doctor care a fost de acord să o trateze fără să o oblige să rămînă la pat. „I-am explicat:]sTU POT să stau în pat. Desigur însă că aceasta mi-a cerut şi ultima picătură de energie ca să rezist." Aşa după cum scria una din gazdele ei, „Răcită sau nu, Regina Măria nu călătorise atît de departe ca să stea liniştită sau să nu fie văzută".

în cea de-a doua zi la New York, Măria a ţinut trei discursuri importante. Deşi Regina s-a concentrat asupra relatărilor despre viaţa sa personală, un reprezentant al Băncii Chrissoveloni a însoţit-o la Clubul bancherilor. El a reamintit auditoriului Măriei că întreaga datorie a României (342 milioane dolari) echivala, în mare, doar cu un sfert din resursele unei bănci din New York, al cărej funcţionar se afla în clipa aceea în încăpere.

în următoarele cîteva zile, Măria a trecut printr-o neîntreruptă succesiune de dejunuri, dineuri, recepţii, vizite, onoruri şi discursuri. „Nu mi s-a lăsat nici o clipă liberă să deschid o scrisoare, să-mi pun florile în apă, să mă pieptăn, să mă spăl pe mîini sau să le spun cameristelor mele, care erau cu sufletul la gură, ce intenţionez să îmbrac..." „Adesea eram nevoită să aşez un paravan în faţa căzii de baie ca să pot continua să vorbesc cu lumea în timp ce mă spălam."

Obiect al plăcerii sociale necontrolate, Regina era plictisită de „teribila competiţie" între gazdele sale pentru a-i reţine atenţia. Principala sa gazdă era Nelson Cromwell, un om totdeauna cu chef. „Bătrînul Cromwell şi Legaţia au un dinte contra lui Loie", se plîngea Măria. O altă sursă de dispută era Frank Buchman. Presată de gazdele lor oficiale să-1 îndepărteze pe Buchman, Măria şi copiii s-au împotrivit. Repudierea publică a unui prieten vechi, spunea Regina, era contrară „crezului" lor regal.

în ciuda geloziilor şi planificărilor delirante, nimeni nu se bucura mai mult de pocnetul bliţurilor aparatelor fotografice ca Măria şj nimănui nu-i făcea mai mare plăcere să-i farmece pe marii industriaşi şi să-i dojenească pentru soţiile lor. Din nefericire nimeni nu a fost mai prosteşte inconştient cu privire la ceea ce o presă potenţial ostilă putea pune în mişcare. Apogeul nechibzuintei Măriei - spectacolul lui Loie Fuller cu *The Lily of Life* la Metropolitan Opera House - a încheiat jalnic şederea Reginei la New York.

Se anunţase că seara este consacrată ajutorului pentru Monumentul Maternităţii ce urma să fie ridicat la Washington D.C. de Alianţa Universală a Femeilor. Primul protest care s-a ridicat a fost cu privire la preţul biletelor. O a doua obiecţie a fost în legătură cu onorariul lui Loie Fuller; cu Loie care cerea 50% din încasările casei de bilete, era greu ca evenimentul să fie numit unul caritabil. Cînd Loie a publicat

o listă a sponsorilor fără permisiunea lor sau cea a Reginei, cea mai mare gală de sezon a societăţii din New York a fost un fiasco. Mulţimea s-a împrăştiat. Multe fotolii de orchestră au rămas goale, în timp ce speculanţii din faţa Operei încercau să dea biletele cu 50 de cenţi. Deşi controversa dinaintea evenimentului a fost, după spusele Măriei, „un coşmar", ea a purtat cea mai frumoasă diademă în cinstea lui Loie şi s-a concentrat asupra unui încîntător dineu neoficial care a precedat baletul, oferit de doamna Averell Harriman, la care a întîlnit-o pe sora lui Nancy Astor, Irene Gibson*. în timp ce presa prezenta povestea galei nereuşite a lui Loie, Regina şi suita ei erau deja în tren pentru o călătorie dintr-o parte în cealaltă a continentului.

Trenul regal românesc, care a dus-o pe Măria şi suita ei într-un tur al Statelor Unite, a fost numit de *The New York Times* „unul dintre cele mai frumoase şi mai elegante trenuri care au fost puse vreodată pe şine". Se compunea din şapte vagoane private, donate de funcţionarii diferitelor societăţi de căi ferate, fiecare cu propria sufragerie, conductor şi hamali; trei compartimente clasa; două vagoane de dormit; un vagon-restaurant general, schimbat de fiecare dată cînd trenul trecea de la o societate de cale ferată

*Fiica naturală a lui Gibson (n.t.).

la alta, şi vagoane de bagaje. Vagonul Măriei, singur, conţinea un dormitor cu un pat de alamă, o baie utilată cu obiectele anexă din porţelan şi marmură, un al doilea dormitor pentru Principesa Ileana şi un oficiu; la un capăt era un salon; la altul, o sufragerie privată şi bucătăria. La capătul trenului exista un vagon de supraveghere cu geamuri, folosit de Regină ca salon de recepţie.

Trenul regal românesc nu era deloc încăpător pentru cei optzeci şi cinci de călători ai săi. Anturajul Reginei cuprindea două doamne de onoare, guvernanta Principesei Ileana, un reprezentant al primului-ministru Averescu, un curtean de serviciu şi un aghiotant. Alţi membri ai suitei erau Ira Nelson Morris, consulul general român însărcinat cu programele şi manifestările oficiale, şi soţia lui, Constance Lily Morris. Maiorul Stanley Washburn, un fost ziarist şi vechi prieten de război, despre care se spunea acum că suferă de pe urma unei lovituri de proiectil şi de prea mult alcool, fusese numit aghiotantul personal al Reginei. Administrator-şef şi gazdă oficială pe perioada călătoriei era colonelul J.H. Carroll. Ca reprezentant al societăţilor de căi ferate, care fuseseră de acord să dea liberă trecere transcontinentală Reginei, colonelul Carroll nu a admis nici un fel de schimbări în program sau disensiuni în rîndul oamenilor.

Anunţmd că era sătulă de funcţionari oficiali şi de recepţiile oficiale şi că dorea să vadă „americani adevăraţi", Măria s-a îndreptat spre Albany, Utica, Syracusa şi Buffalo. Ca sărecîştige o presă deziluzionata, ea a dat două interviuri neoficiale ziariştilor care călătoreau în trenul său. Efectul asupra reporterului de la *The New York Times* a fost uluitor. Considerînd ocazia „neforţată, sinceră şi excelentă", el şi-a revărsat bucuria asupra noilor săi prieteni:

„... .Regina şi, de asemenea, Principele şi Principesa nu doresc nimic altceva decît să vorbească şi să se comporte în deplină libertate cu cei pe care îi vizitează. Foarte probabil că discuţia comună de astăzi între regalitate şi presă va crea un precedent, în lume, în relaţiile dintre suverani şi public... Palatele au încetat să mai fie edificii formidabile, locuite de personaje inaccesibile, hărăzite în mod divin să poarte coroane, şi au devenit reşedinţe de familii cu probleme domestice, în care copiii îşi sîcîie «mămicile» şi «bunicuţele» şi cad în bălţi şi îşi murdăresc feţele şi vor să mănînce lucruri care nu sînt tocmai bune pentru ei".

Ca o dovadă în plus a bunătăţii Reginei, reporterul i-a citat pe slujbaşii din tren., „Nu ştiu nimic despre regine", spunea hamalul vagonului de supraveghere, Samuel Williams, „dar aceasta este cu siguranţă o doamnă. Desigur, noi sîntem obişnuiţi să transportăm oameni bogaţi şi, de obicei, deşi ne plătesc pentru serviciile noastre, nu primim nici un cuvînt de apreciere, însă orice solicitare a Reginei sau a Principelui sau a Principesei este făcută cu un surîs, şi ei spun «mulţumesc foarte mult» cînd noi nu facem nimic pentru ei". Dora Lee Johnson, o cameristă din trenul regal românesc, a intervenit şi ea. „Tot ceea ce spune el este adevărat. Am coafat părul Reginei şi Principesei şi ştiu. Regina şi Principesa sînt doamne foarte bine crescute, care ne tratează cu mai multă politeţe decît oricare alţi pasageri pe care i-am avut vreodată."

Măria a mai încîntat presa prin programarea unei zile întregi fără pompă guvernamentală - o zi

dedicată fermierilor din Da-kota de Nord, oameni ale căror vieţi, presupunea ea, greşit, erau asemănătoare cu cele ale ţăranilor ei români. Deşi cei mai săraci fermieri găsiţi ca să stea de vorbă cu Regina arau vreo opt sute de acri şi îşi duceau la gară nevestele îmbrăcate la modă, cu maşini de ultimul tip, Măria s-a bucurat să vorbească cu ei. „O strîngere de mînă americănească şi un salut prietenesc ne-au făcut să ne simţim la largul nostru", spunea una din fermiere, o oarecare doamnă Smith. „Ea este o gazdă minunată şi pare cu adevărat interesată de noi. Nu era nimic regesc în ea sau în felul ei de-a fi." Regina a purtat pentru această ocazie o rochie simplă şi fără bijuterii. „Ea a spus că vrea să vorbească cu fermieri din Dakota de Nord pentru că ei sînt întrucîtva asemănători cu cei din România", comenta doamna Smith, adăugmd: „A tratat cu maximum de consideraţie convorbirea".

După fermieri au venit la rînd cowboys şi indienii. Regina a fost oaspete de onoare la un rodeo şi a fost adoptată de naţiunea Sioux ca „femeie de război". A fost dusă pe un covoraş de bizon american în cortul Şefului Roşu Tomahawk, omul care îl ucisese pe Sitting Bull*. Ca simbol al curajului ei, i-a fost înţepat degetul cu un silex şi i s-a scos o picătură de sînge.

La 3 noiembrie 1926, trenul regal român a ajuns în gară la

*Bivolul ce şedea (n.t.).

r

pvlaryhill, unde era programat ca Regina să inaugureze muzeul fliemorial al lui Şam Hill. Dar ţinta odiseei Măriei s-a dovedit a fi nimic mai mult decît un orăşel din Vest cu cîteva clădiri, dintre care cea mai mare era magazinul general. Şoselele moderne, contribuţia lui Şam Hill, erau trăsătura principală a regiunii stîncoase. Una dintre ele mergea de la gară în susul unui deal abrupt şi de-a lungul unei coame de munte pînă la Muzeul de Artă, pe jumătate construit, al lui Hill. De fapt, mergea chiar prin el.

Clădirea fusese începută în timpul războiului, dar rămăsese neterminată. Nici măcar ferestrele nu fuseseră puse la locul lor. Din beton armat alb, semănînd mai mult cu un garaj decît cu un muzeu, straniul edificiu scheletic se desena pe fundalul furiei ca un simbol al tuturor criticilor ce au vizat-o pe Regină pretutindeni în vizita ei.Trecuse ea, nepoata unei împărătese şi a unui Ţar, un ocean şi un continent ca să inaugureze acest muzeu?

Două mii de oaspeţi şi zeci de reporteri s-au adunat pentru inaugurare în faţa construcţiei decorate ţipător. Regina părea „nervoasă şi încordată" pe parcursul lungilor discursuri care l-au precedat pe al său, dar cînd s-a sculat să vorbească, „capul ei era ridicat şi vocea era puternică şi plină". Numai că, prea conştientă de absurditatea nerealizatei viziuni a lui Hill, Măria s-a decis să facă spiritul să triumfe asupra evenimentului arhitectural.

„Stînd aici astăzi, în această interesantă şi ciudată clădire, aş dori să explic de ce am venit. Este mai mult decît beton armat în această structură. Este un vis clăditîn acest loc - un vis pentru prezent, dar mai ales pentru viitor, în această lume există mari visători şi există mari muncitori... Samuel Hill este prietenul meu. El nu este numai un visător, ci şi un muncitor. Samuel Hill mi-a dat cîndva mîna şi a spus că dacă este ceva pe pămînt de care am nevoie nu trebuie decît să cer. Unii pot să-şi bată joc, pentru că nu înţeleg. Dar eu am înţeles. Astfel, cînd Samuel Hill mi-a cerut să vin peste mări la această casă construită în pustietate, am venit cu dragoste şi înţelegere..."

Enumerînd unele dintre darurile pe care le adusese „acestei case care va fi într-o zi un muzeu", Regina şi-a încheiat discursul stînd „impozantă şi semeaţă în faţa tronului drapat în stacojiu". Sinceritatea ei a mişcat auditoriul. „Cei din mulţime care au înţeles semnificaţia declaraţiei Reginei", spunea un reporter, „erau muţi

de uimire şi de admiraţie". „Era", spunea altul, „unul dintre cele mai magnifice momente cărora le-a fost martor vreodată acest cronicar şi este îndoielnic că vreun funcţionar public american ar fi putut avea discernămîntul şi curajul să sesizeze un dezastru după cum a făcut ea, transformîndu-1 într-un triumf'.

Măria a păşit înainte pînă la marginea micii tribune şi a întins mina spre Şam Hill, care aşteptase deoparte. Bărbatul s-a îndreptat spre ea, şi-a scos pălăria Stetson şi şi-a înclinat capul său mare, i-a sărutat mîna, apoi a strîns-o într-ale sale. Mulţi dintre cei de faţă au fost mişcaţi pînă la lacrimi.

Momentul de glorie al Măriei a avut însă viaţă scurtă. Controversa şi proasta publicitate au urmărit drumul trenului regal românesc în legătură cu disputa dintre Şam Hill şi aghiotantul personal al Reginei, maiorul Washburn. „Cu asemenea doi admiratori devotaţi ai farmecului Maiestăţii sale care sînt în tren", observa un membru al grupului, „este obligatoriu să se ajungă la o încăierare". Cînd Hill 1-a ameninţat pe Washbum cu pistolul în prezenţa presei, iar Washburn s-a baricadat în compartimentul său, colonelul Carroll, reprezentantul căilor ferate, a preluat vagonul privat al lui Hill şi 1-a decuplat de tren.

Era evident şi la Bucureşti că lucrurile scăpaseră de sub control. Următoarea veste de la grupul regal a venit din partea profesorului Nicolae Petrescu, cel care reprezenta guvernul român în călătorie. Petrescu i-a chemat pe corespondenţii cu care călătoreau ca să le spună că de atunci înainte el va fi singura persoană prin intermediul căreia vor fi transmise ştirile familiei regale şi că pe viitor va fi prezent la acele întîlniri încîntătoare dintre Regină şi reporteri. S-a recurs la această „cvasicenzură", a admis prompt Petrescu, pentru a o împiedica pe Măria să facă declaraţii care ar fi putut avea un efect dăunător asupra situaţiei politice schimbătoare din ţară.

Ce se întîmplase în România nu era foarte clar, dar creştea tot mai mult îngrijorarea că s-ar fi putut ivi o confruntare între Brătianu şi suporterii fostului Principe Moştenitor. Reconcilierea publică a Măriei cu fiul său, la Paris, în ciuda dezminţirilor ei, îi încurajase pe partizanii lui Carol să creadă în posibilitatea înapoierii acestuia. Sănătatea Regelui părea să fie precară, ceea ce punea,

firesc, problema succesiunii. Avînd în vedere că mulţi erau convinşi că sentimentul popular va sprijini lupta lui Carol pentru supremaţie, Petrescu fusese instruit de guvern să se interpună între Regină şi reporteri.

Timp de cîteva zile, relatări despre starea proastă a sănătăţii lui Ferdinand au făcut înconjurul trenului şi Măria a devenit „din ce în ce mai neliniştită". Ea primise o telegramă cifrată de la Barbu Ştirbey, dar nimeni nu putea găsi cheia cifrului. Mai multe telegrame cifrate au apărut, dar nu au putut fi decodificate. Pînă una-alta, Regina îşi făcea apariţia la Nebraska, lowa şi Missouri. în cele din urmă, cînd a ajuns la Chicago, Măria a aflat, atît de la Prinţul Ştirbey cît şi de la primul-ministru Averescu, că Regele era realmente bolnav şi că ea nu trebuie să-şi mai prelungească voiajul. După cîteva zile a sosit ştirea că trebuie să se întoarcă acasă imediat. Măria a primit vestea la un banchet în Indianapolis şi a plîns cînd şi-a luat rămas-bun. Aghiotanţii Reginei şi-au petrecut întreaga noapte trimiţînd telegrame ca să-i contramandeze vizitele şi să reţină bilete de călătorie pentru ţară. Ultima ei oprire a fost un pelerinaj la coliba de lemn a lui Lincoln. „O Regină istovită şi deprimată" a împărţit daruri şi a participat la dineul de rămas-bun oferit de colonelul Carroll în trenul ei, care acum gonea înapoi spre New York. In pofida declaraţiilor oficiale de la Bucureşti, care o asigurau că starea Regelui nu era gravă, şi a unei telegrame de la Marioara care spunea „papa mai bine, nu te îngrijora", grupul care străbătea cele 8750 mile de călătorie era trist.

Trenul regal românesc a sosit, din nou fără fanfară, la Jersey City tîrziu, în după-amiaza de sîmbătă 20 noiembrie. Reporterii i-au solicitat Măriei impresii despre America. „De data aceasta, America m-a văzut pe mine", a răspuns ea. „Data viitoare intenţionez să văd eu America... obligaţiile oficiale au fost desigur obositoare", a adăugat ea, „dar am cunoscut cîţiva primari încîntători." Nu s-a făcut nici o referire la boala lui Ferdinand.

Dacă lumea s-a aşteptat ca Măria să stea deoparte şi să se retragă izolată şi îngrijorată pînă la plecare, aceasta nu a înţeles însufleţirea ei. întrucît îşi făcuse planuri, Regina s-a simţit obligată să le îndeplinească, aşa că în ultimele trei zile la New York a fost foarte activă. A făcut o excursie cu vaporul la uzina Standard Oii de la Bayonne; a vizitat mormîntul lui Teddy Roosevelt de la

Oyster Bay şi casa lui de la Sagamore Hill; a inspectat Dugout, o cantină pentru veterani şi a participat zilnic la două sau trei dejunuri ceaiuri şi dineuri. Norodul sentimental era cuprins de groază. Potrivit unui reporter decepţionat, „un public care fusese cuprins de simpatie pentru o femeie nerăbdătoare să-şi vadă bărbatul bolnav citea în fiecare dimineaţă cum alergase ea de la o recepţie la alta şi îi acorda mai puţină consideraţie; iar în oraşele pe care le ştersese de pe listă cînd se hotărîse să se grăbească spre casă, cei care făcuseră eforturi şi cheltuieli să o primească au auzit despre aceste lucruri şi probabil că s-au simţit înşelaţi".

Măria era conştientă de atitudinea critică a presei şi la orele 5,30, în seara plecării, a ţinut un discurs de rămas-bun radiodifuzat din casa preşedintelui Prietenilor României, în seara aceea a participat la un dineu la doamna Astor şi de acolo s-a îmbarcat pe vaporul său. A doua zi a călătorit cu vasul *Berengaria.* Singura atenţie acordată plecării sale a fost salutul a 21 de salve de tun cînd *Berengaria* a trecut de Governors Island. Deşi Măria părea încă neobosită, era evident că America se plictisise de Regină.

PARTEA A CINCEA

REGINA-MAMÂ

Capitolul 27

> Puterea este un tovarăş de care nu te desparţi uşor; cînd te părăseşte, se duce cu ea şi interesul vieţii. Cu ochii uscaţi şi pumnul încleştat, te uiţi după ea cu privirea fixă, gelos pe următorul pe care îl va alege.
>
> REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

„îmi pare rău că vizita mea în America a dat naştere unei asemenea critici aspre", îi scria Măria lui George al V-lea, la a cărui opinie ţinea foarte mult şi care dezaprobase ultima ei aventură. „Am făcut ceea ce am socotit că este bine pentru ţara mea... Admit că nu sînt o Regină convenţională, că fac adesea scumpul tău sînge regesc să-ţi îngheţe în vene, dar inima mea estejta locul ei, dragă Georgie."

întocmai ca Măria care se frămînta pentru propria reputaţie, presa internaţională, saturată de odiseea sa americană, şi-a îndreptat atenţia asupra crizei dinastice cu care se confrunta ţara ei. Pentru reporterul sîrguincios era greu să dezlege ştirile pe această temă. Cenzura în România era atît de ermetică, încît cea mai directă referire la cancerul rectal al lui Ferdinand era doar un rînd succint în ziarul *democralDimineaţa,* care anunţa sosirea la Bucureşti a faimosului specialist parizian în raze X, dr. Rigaud de la Institutul Curie, fără nici o explicaţie în legătură cu prezenţa lui acolo.

Pe bună dreptate, Occidentul era doritor să completeze veştile lipsă. Probabila ascendenţă la tronul românesc a copilului Rege prevestea o îngrozitoare instabilitate într-o zonă a lumii care dăduse deja naştere unui război mondial. Fără un adult responsabil

pe tronul României, Rusia ar fi putut foarte bine să ocupe din nou Basarabia, sau Ungaria ar fi putut face o tentativă pentru a recupera Transilvania. „Care va fi, întreba *The New York Times* atitudinea unor naţiuni învecinate faţă de o România guvernată de un Rege în vîrstă de cinci ani şi un Consiliu format din trei persoane total lipsite de experienţă în complicata politică a sud-es-tuhii Europei? ... trebuie făcut ceva, şi asta repede, pentru a se rezolva impasul dinastic în care se află România."

Datorită influenţei ei asupra Regelui şi reconcilierii cu fostul moştenitor al tronului, Măria era ca un pivot în jurul căruia se învîrtea criza dinastică. Călătoria ei la New York peste Atlantic fusese cronometrată de nenumăraţi reporteri care, cînd ea a ajuns în Franţa, la 30 noiembrie 1926, o aşteptau pe o ploaie şi un vînt ce te orbeau. Anticipaţiile presei fuseseră prevăzute la Bucureşti. De îndată *ceBerengaria* a acostat la Cherbourg, mareşalul Curţii, generalul Angelescu, a urcat la bord să o escorteze pe Regină la

părăsirea vasului, să o ţină departe de reporteri şi să fie sigur că nu se întîlneşte cu Carol al ei...

Apariţia neaşteptată a lui Angelescu „a surprins-o" pe Măria. O deranja că nu i se îngăduie să-şi vadă fiul. Generalul a adus scrisori de la Rege şi de la Prinţul Ştirbey. Scrisoarea lui Nando era foarte curajoasă, îi dădea lămuriri despre boala lui şi o ruga să caute daruri de Crăciun pentru fiicele lor. Scrisoarea de la Barbu era „alarmantă".

Deoarece sosise la Paris prea tîrziu ca să mai prindă *Expresul Simplon* pentru Bucureşti, Regina şi-a petrecut ziua următoare îndeplinind solicitările Regelui. Cînd Carol a încercat să o întîlnească, ea i-a trimis un dar şi o scrisoare prin care îi explica de ce nu îl poate vedea. „Obsedată" de nevoia pe care o avea fiul său de ea şi nefiind „foarte sigură" că face ceea ce trebuie, Regina alerga de la un magazin la altul, hotărîtă să termine lista lui Nando, urmărită la fiecare colţ de stradă de fotografi şi reporteri. Aproape de înserare, a ieşit dintr-un magazin în fruntea suitei sale ca să dea faţă în faţă cu Carol, în mînă cu un buchet de flori şi o scrisoare. „Era palid, slab şi neras." A sărutat-o pe mama sa, i-a întins florile, a murmurat cîteva cuvinte despre trimiterea a ceva pentru Ileana şi a dispărut. A fost, în cuvintele Măriei, „o zi de coşmar".

452

întoarcerea ei acasă a fost şi mai rea. A fost întîmpinată la gară de rege, de copiii ei, de membrii guvernului şi de mulţimea obişnuită. „Lumea a încercat să ovaţioneze", nota ea, „dar se vedea că o mare temere plana peste toate." In pofida figurii sale ‚de schelet" şi a dificultăţii la mers, Ferdinand era persoana cea *'mai* bine dispusă dintre cei prezenţi. El era foarte indignat de agitaţia stîrnită în jurul sănătăţii sale, a spus că era ridicol că Missy a trebuit să se grăbească spre casă, şi a întrebat-o o grămadă de lucruri despre călătoria ei. în maşină, în drumul spre palat, ea a avut posibilitatea să-1 observe departe de ochii publicului. „Cele mai proaste veşti erau înscrise pe chipul lui", spunea ea.

Un consult imediat cu doctorii i-a confirmat bănuielile. Ferdinand suferea de un cancer inoperabil al intestinului gros, care se întindea rapid. Medicii nu puteau spune cît mai avea de trăit; cel mult un an, sperau ei, în funcţie de tratamente. Acestea au început la două zile după înapoierea Reginei şi au constat din introducerea unor sonde de argint în intestinul Regelui pentru a scoate infecţia. Cu dureri constante, înainte şi după tratamente, Ferdinand rămînea aceeaşi fiinţă modestă care nu se plîngea, tîrîndu-şi trupul într-o haină largă şi papuci lăbărţaţi pe coridoarele palatului, printre cuferele colorate venite din călătorie.

Deşi Regina le dăduse copiilor săi vestea despre starea tatălui lor, doctorii hotărîseră să nu-i spună şi Regelui, iar Măria îşi petrecea mult timp încercînd să-i ascundă adevărul. Ea se scula devreme dimineaţa^ca să cîştige două ore de lucru înainte de trezirea soţului său. în jurul orei 9 a.m. lua micul dejun cu el în camera lui. Restul zilei îl petrecea discutînd cu echipele de doctori şi în audienţe cu o lume îngrijorată. Relaxarea ei majoră era un galop scurt cu unul dintre caii săi. Ştirbey venea zilnic, dar nici el nu putea să o ajute să „facă faţă inevitabilului". La cîteva săptămîni după întoarcerea sa, Măria nota că ea şi Ferdinand îşi începuseră cel de-al treizeci şi cincilea an de cînd erau împreună: „Să dea Domnul să nu fie cel din urmă...", scria în jurnalul său; „noi am trăit ca să devenim prieteni statornici şi loiali, două caractere complet diferite care au reuşit să realizeze armonie din ceea ce ar fi putut fi altceva... noi am trăit pentru ţară şi pentru copiii noştri şi întotdeauna am ştiut cum să ne stăpînim pasiunea, suficient ca ea să nu dăuneze acestor două iubiri ale vieţilor noastre".

453

Ferdinand a început tratamentul cu radiu la sfîrşitul lui ianuarie La scurt timp, Măria a sugerat ca el să facă o listă a posesiunilor sale personale, cu instrucţiuni pentru eventuala lor împărţire., ‚Arn strecurat pe nesimţite, încetul cu încetul, un nume după altul al celor care vor fi atît de fericiţi dacă li se lasă ceva", se confesa Măria jurnalului său. „La început el protestează, dar în general reuşesc să-1 conving, şi este pe jumătate amuzat şi pe jumătate timid cînd îi spun să treacă şi cîte ceva pentru diferitele sale flirturi: Titi, Mie, Valentine, Robeştile şi desigur că prima şi cea mai importantă, sărmana Aristiţa, care 1-a iubit atît de statornic, ca şi Maruka; ne-am distrat mult cu asta. Lui nu i-ar fi trecut prin minte să o facă singur, dar îi place să o facă cu mine şi eu fac ca totul să pară o glumă colosală!"

Deşi reuşise să manifeste o aparentă veselie faţă de Ferdinand, Măria a fost hărţuită tot timpul bolii lui de imaginea lui Carol. Veştile de la Paris nu erau bune. Nu se întorsese de mult Regina în România

că Lupeasca şi publicase o declaraţie în care spunea că ea renunţă la Carol cu condiţia ca el să fie repus în drepturile de succesiune. Măria s-a înfuriat: „... ca şi cum ea ar renunţa la un lucru pe care-1 deţine pe drept", scria Regina. Presupunerea Lupeascăi nu o deranja atît de mult, cît lipsa de caracter a fiului său. Ea şi-a dat seama că, pur şi simplu, Carol era tot mai plictisit de noua sa existenţă. „Răsfăţat, obişnuit cu viaţa uşoară şi să fie tratat ca stăpîn şi Principe... el nu ştie cum să ducă o viaţă de om simplu." Fostul Principe Moştenitor începuse să-şi bombardeze mama cu scrisori în care îi cerea să-i aranjeze reconcilierea cu tatăl său, declarînd că numai ea îl putea acum ajuta. „... nu te îndepărta de mine, altfel mă voi prăbuşi complet", scria Carol susţinînd, ca şi mai înainte, că el părăsise România cu ştirea şi consimţămîntul Sittei. Măria se pomenea ea însăşi amestecată într-un litigiu între soţ şi soţie, primind scrisori din ambele părţi, scrisori personale care o puneau în încurcătură şi dovedeau că fiul său minte.

în timp ce fiul său o agasa de la Paris, carliştii o atacau în ţară. Unul după altul ei cereau audienţe ca să-i spună Reginei că Prinţul era „un om nou", că moralitatea lui nu ridică probleme şi că un Rege adult, chiar dacă este unul refractar, era un viitor suveran mai credibil decît un băiat de cinci ani. Prinsă între

454

jragostea de mamă şi datoria naţională, Măria recunoştea gdevărul faţă de sine, scriind în jurnal: *„Mi-am pierdut toată* ^crederea în Carol... Nu cred în «schimbarea lui fundamentală»

el nu vede... deosebirea dintre bine şi rău, onoare şi dezonoare, adevăr şi minciună".

Iar ea tot nu ştia ce să facă. Brătianu se opunea constant întoarcerii lui Carol, socotindu-1 pe principele uşuratic un pericol pentru ţară. Barbu Ştirbey, care credea în sanctitatea legii, simţea ca întoarcerea lui Carol va da o lovitură majoră dinastiei şi principiului monarhic în general. El împărtăşea aprecierea cumnatului său despre Carol, dar devotamentul faţă de Măria făcea să fie dificil pentru el să i-o spună. Disperată din cauza opiniilor extreme, Măria s-a îndreptat către cumnatul ei, Infantele Alfonso, şi către vechiul său prieten, Waldorf Astor. Acuzată de carlişti că îl ţine pe Carol departe ca să poată rămîne ea la putere, în iarna lui 1927 Regina a expediat două scrisori care atestă dorinţa ei de a-şi reintegra fiul mai mare în drepturi.

Infantele Alfonso, unchiul preferat al lui Carol, se afla în vacanţă la Paris. Măria 1-a rugat să-1 vadă pe Carol şi să încerce să-i vorbească, făcîndu-1 să înţeleagă. „Nu este nici cea mai mică speranţă să se întoarcă pînă ce nu se dezbăra de toată această atmosferă de păcat şi degradare în care trăieşte...", îi scria Măria lui Aii. „Spune-i că te trimit pe tine la el pentru că eu... doresc cel puţin să-1 ajut să devină din nou om... Este necesar un bărbat din categoria noastră care să-1 facă să-şi dea seama ce crede lumea despre el. Şi pentru că tu eşti fiinţa iubită şi curată care ştiu că eşti, poate că vei reuşi să găseşti ceva prin care să poată fi scos din mocirla în care se cufundă."

întîlnirea lui Aii cu Carol a fost un eşec. Cînd Infantele 1-a întrebat pe nepotul său dacă vrea să se întoarcă în România, Carol a spus că ar „dori să se întoarcă" dar „numai... în anumite condiţii". Alfonso s-a speriat: „Dragul meu Carol, mă tem că tu nu-ţi înţelegi deloc situaţia. Nu tu eşti cel care poţi pune condiţii, ci tatăl şi mama ta, Regele şi Regina, care vor pune condiţii potrivit cărora poate că ei şi-ar înduioşa inimile şi te-ar lăsa să te întorci. Dă-mi voie să ţi-o spun, nu există cineva într-o familie regală, cineva care să aibă principii monarhice, care să nu privească cu oroare şi tristeţe răul pe care 1-ai făcut monarhiei, în general, şi care să nu privească viaţa ta actuală cu mînie şi dispreţ".

455

După Aii, Măria s-a îndreptat spre Waldorf Astor, întrebîndu-i dacă ea trebuia să sprijine tentativa fiului său de a veni la putere Lordul Astor a fost direct în măsura în care i-au permis-o bunele maniere. „Poţi avea o republică sau poţi avea o monarhie", i-a scris el Reginei. „Unul dintre avantajele monarhiei este acela ca regulile sînt foarte simple - ereditate - primogenitură - certitudine Acum, dacă un moştenitor renunţă la drepturile sale, probabil ca sistemul nu este prea mult afectat. Dar dacă acelaşi om îşi schimbă hotărîrea, atunci mi se pare că sistemul se preface în haos şi că este serios periclitată întreaga structură. Schimbările rapide din dragoste sînt foarte bune ca subiecte de romane sau operă, dar nu sînt potrivite pentru regate adevărate într-o epocă de revoluţii."

Cei ce o presau pe Măria să-şi ajute fiul să se reintegreze în drepturi erau derutaţi în legătură cu omul pe care sperau să-1 aşeze pe tron. Carol nu era un destrăbălat clasic, aşa cum îl socoteau (sau chiar doreau) mulţi. El nu era un om potrivit pentru femeile fascinante, ci un Milquetoast* princiar, legat de

metresa lui ca un adolescent de o mamă indulgentă. Nici Măria nu înţelegea asta; ceea ce greşit a categorisit ea ca „atmosfera de păcat şi degradare" ce-1 înconjura pe fiul ei nu se putea numi astfel.

Lăcaşul plăcerii lui Carol - o casă cu chirie, parţial mobilată -era plebeian, pentru că el era zgîrcit şi nepretenţios în gusturi. Slăbiciunea lui cea mare erau maşinile de viteză, în timp ce doamna Lupescu, renumită pentru lacrimile vărsate ca să obţină ce dorea, îşi cumpăra bijuterii şi blănuri. Ei apăreau periodic la un concert sau un club de noapte din Paris ori la cazinourile de pe Riviera. Mai mult ca orice, Carol o iubea pe Duduia sa (numele cu care o alinta pe Lupeasca), iubea lichiorul său, Wagnerul său ascultat la fonograf, jocul de cărţi seara şi mesele copioase. Iubita îi oferea plăcerile senzuale, iar el îi dădea deplină stăpînire asupra vieţii sale. Ea îi conducea casa ca o modestă menajeră franţuzoaică, iar fostul Principe Moştenitor, care se socotea un strălucit tactician politic, îi scria nu o dată mamei sale ca să se plîngă în legătură cu problema servitorilor.

O a treia persoană a intrat curînd în casa lui Carol - un român

*Personaj comic creat de H.T. Webster = persoană timidă, moale, care nu ştie să se impună.

(je vreo douăzeci şi ceva de ani, Constantin Dumitrescu, pe 0urnele scurt, Puiu. La început student la Paris, Puiu era o parodie a aventurierului şi îndrăgostitului latin care se lăuda cu cuceririle sale şi teşea intrigi. Mai întîi doar un vizitator, el s-a insinuat treptat în familie şi în final a dobîndit rangul de valet şi secretar personal al lui Carol. însă Puiu visa să fie mai mult decît un lacheu la un prinţ exilat, încă de pe cînd îşi croia drum în viaţa lui Carol, el conta pe întoarcerea stăpînului său în România.

La începutul lui aprilie 1927, Ferdinand a suferit de o gripă din care nu era de aşteptat să scape. Timp de o săptămînă, Măria a stat alături de el zi şi noapte şi la un moment dat Regele a primit ultima împărtăşanie potrivit ritualului Bisericii Catolice. Cînd, spre marea surpriză a tuturor, el a dat semne de însănătoşire, Regina 1-a mutat la domeniul coroanei de la Scroviştea, lîngă Bucureşti. Acolo, într-o vilă liniştită cu vedere la lac şi înconjurată de păduri, Regele şi-a petrecut primăvara şi începutul verii, tîrîndu-şi picioarele între pat şi salon şi o terasă exterioară. Pentru scurt timp, starea lui s-a ameliorat atît cît să poată primi vizitatori. Au venit să-1 vadă Martha Bibescu, precum şi Aristiţa Dissescu şi o altă veche prietenă, Titi Mignano. „Ea [Titi] a văzut desigur groaznica schimbare şi chiar şi ea, cea mai dragă din toate flirturile, abia a putut schiţa un zîmbet", spunea Regina Măria. Cum puterile îl părăseau, Ferdinand s-a supus calm fatalităţii, dar nu a lăsat să se vadă că ştie că va muri.

Starea Regelui şi absenţa lui i-au dat ocazia primului-ministru Averescu, un devotat al lui Mussolini şi al metodelor sale, să organizeze o lovitură de stat care să-1 aducă la putere, într-o dictatură militară după modelul Ducelui. Sprijinit de un număr de regimente din subordine ca să intre în secret în Bucureşti, Averescu a ratat încercarea de guvernare cînd Ferdinand, încunoştinţat cu privire la trupe, 1-a eliberat repede din funcţie, în locul lui, Regele muribund 1-a numit pe vechiul său prieten Barbu Ştirbey. Măria a fost luată prin surprindere. Exista o înţelegere între Rege, Regină şi Prinţul Ştirbey ca acestea din urmă să accepte funcţia de prim-ministru numai în caz de „absolută necesitate". Deşi ea şi-a dat seama că situaţia trebuie să fi justificat acţiunea lui Nando, Măria ştia că ea va fi blamată pentru numire; „.. .cine oare ar fi putut să

creadă vreodată *cănii eu* * 1-am îndepăitat pe Averescu ca să-1 în loc pe omul nostru!" se întreba. „Nimeni", conchidea ea.

în noaptea de 4 iunie 1927, Ştirbey a depus jurămîntul în fata Regelui care se afla în pat. Prinţul român era bucuros că avea ocazia de a împăca partidele politice beligerante şi a crea o coaliţie guvernamentală de bună-credinţă. Şi aproape că a reuşit, unind pentru prima dată în guvernul său cele două partide importante liberalii şi naţional-ţărăniştii. Dar artificiala amiciţie s-a destrămat la alegeri, iar la trei săptămîni după numirea sa, Ştirbey a fost nevoit să demisioneze. „Barbu şi cu mine eram foarte trişti să îngropăm acum idealurile şi speranţele noastre", scria Măria în jurnalul ei. „I-am mulţumit, iar strîngerea de mînă de despărţire însemna că vom încerca din nou cînd se va ivi următorul prilej."

Regele s-a îndreptat spre Brătianu ca să formeze un guvern. Era pentru a cincea oară că Brătianu îşi

servea ţara ca prim-ministru. La şaizeci şi doi de ani, el era sănătos şi voios. La şaizeci şi unu de ani, Ferdinand era un om terminat. Cînd căldura sufocantă a verii a coborît în cîmpie, Măria şi-a dus bărbatul în aerul proaspăt de munte de la Sinaia. Ridicase un cort la exteriorul dormitorului lui, pe pajiştea palatului Pelişor. Acolo îl veghea, văzîndu-1 cum se desprinde de viaţă. Cînd sfîrşitul părea iminent, ea a trimis după copii, toţi, cu excepţia fiului lor mai mare. Ferdinand nu întrebase de Carol de cînd se îmbolnăvise.

Regina obişnuia să-şi petreacă nopţile pe o sofa în salonul Regelui, „cu uşile deschise, ca să aud orice sunet". Către miezul nopţii, pe 19 iulie 1927, Ferdinand, agitat din cauza durerii, a încercat să se dea jos din pat. Deşi medicul îi făcuse o injecţie, Regele nu s-a calmat. „Sînt atît de obosit", i s-a plîns el Măriei. Stînd în picioare lîngă pat, ea 1-a luat în braţe, cu capul sprijinit pe umărul ei ca să poată respira mai uşor. Doctorul i-a luat pulsul şi a prevenit-o că sfîrşitul era aproape. Infirmiera a alergat să aducă familia şi un preot, dar Ferdinand a murit înainte de sosirea lor. „Capul i-a căzut pe umărul meu [,] mîinile lui deja reci au rămas fără vlagă, faţa lui mică de tot... s-a terminat - el nu mai era obosit, ci se odihnea", spunea ea.

A doua zi dimineaţă, premierul Brătianu i-a cerut nurorii Măriei

*Subliniat de două ori în original (n.a.).

să-1 ducă la Bucureşti pe Mihai, în vîrstă de cinci ani şi nouă luni, ca să fie oficial proclamat Rege în faţa Parlamentului, îmbrăcat în pantaloni albi şi cu o cămaşă de mătase albă, băiatul stătea, grăsuţ şi fără zîmbet, alături de mama sa îndoliată, ca să primească aclamaţiile Camerei deputaţilor. Mai tîrziu, aşezat pe un scaun ca un tron, cu cincisprezece trepte mai sus decît miniştrii săi, Regele-copil privea atent în timp ce Principele Nicolae, preşedintele Curţii Supreme şi patriarhul Bisericii şi-au pus mîinile pe o imensă biblie aurită pentru a depune jurămmtul ca regenţi. Rămasă la Sinaia, Măria îşi găsea mîngîierea în amintirea zilei în care, cu treisprezece ani în urmă, ea însăşi devenise Regină.„Mai aud încă numeroasele lor voci strigînd, exclamînd Regina Măria! Regina Măria! şi toate feţele lor privindu-mă cu speranţă în ochi şi, de asemenea, ceva ce însemna dragoste şi încredere..."

Regele Ferdinand a stat pe catafalc patru zile, pe o învelitoare de catifea roşie. Măria dăduse ordin să nu se folosească negrul şi ea singură aranjase florile roşii în jurul trupului său. Era impresionată de figura lui în repaus. „O faţă atît de frumoasă, cu trăsăturile lui nobile înţepenite într-o linişte care-i conferea o măreţie pe care în viaţă nu o avusese", spunea ea. „în viaţă, el era prea modest, prea timid, părea întotdeauna că se scuză pentru tot ceea ce face. Acum, fără alte gesturi, el accepta... calm toate onorurile aduse, toate florile, rugăciunile, lacrimile."

Nu au fost însă atît de multe onoruri cum ar fi putut să fie. îngrijorat din cauza lui Carol şi a carliştilor, premierul Brătianu a grăbit ceremonia funerară. Data fixată pentru funeralii nu a dat timp rudelor lui Ferdinand şi Măriei să se strîngă din întreaga Europă; singurii îndoliaţi de parte bărbătească care au urmat sicriul au fost cel de-al doilea fiu al Regelui, Principele Nicolae şi ginerele său, Regele Alexandru al Iugoslaviei. Celălalt ginere al său, exilatul George al Greciei, nu a sosit din Anglia decît a doua zi după funeralii.

Ca şi marele său unchi, Ferdinand a fost înmormîntat la Curtea de Argeş. Patru trenuri au făcut un drum de mai bine de o sută cincizeci de kilometri peste cîmpiile prăfuite pînă la oraşul ascuns în munţi. Acolo, o procesiune colorată, formată din familie, preoţi, veterani de război şi diplomaţi din Bucureşti, la care s-au adăugat o mie de ţărani în costume naţionale care duceau luminări, urma

trupul Regelui spre biserică. Sicriul în sine, fără toate valtrapurile ceremoniale, purta doar un mic buchet de trandafiri roşii ofiliţi cu o carte de vizită pe care scria „Măria". Tot aşa pusese trandafiri pe patul de moarte al Regelui în amintirea primului buchet de flori pe care i-1 adusese el cînd ea avea şaisprezece ani.

, Am trăit alături o viaţă îndelungată, cu urcuşuri şi coborîşuri aşa cum este într-o căsnicie, uneori cu furtuni şi încrîncenări, dar în cea mai mare parte cu loialitate şi cu încredere, şi mai ales cu răbdare... Răbdare... să depăşeşti ziua confruntării... nu iubiţi, ci prieteni ce-şi respectă unul altuia particularităţile, răbdători, amîndoi răbdători, loiali, mînă în mînă pînă la sfîrşit."

După o scurtă slujbă în aer liber, sicriul lui Ferdinand a fost dus în biserică şi pus în cripta deschisă.

Măria s-a înapoiat la Sinaia. „Un capitol închis pentru totdeauna", scria ea în jurnal, „şi acum, înainte, cu curaj şi cu ce mi-a rămas ca sănătate, şi putere, şi speranţă, şi credinţă."

Regina i-a telegrafîat imediat fiului ei mai mare pentru a-1 informa de moartea tatălui său, dar cea care a reacţionat foarte violent la aflarea veştii a fost Elena Lupescu. Aflînd de moartea Regelui, se spune că ea ar fi început să se bocească cu voce tare, pretinzînd că o văzuse „pe doamna albă" chiar în seara precedentă. (Potrivit unei legende a familiei Hohenzollern, „doamna albă" este o fantomă care le apare membrilor dinastiei Hohenzollern cînd unul dintre bărbaţii săi este pe moarte.) O lună mai tîrziu, Carol îi scria mamei sale că doamna Lupescu este încă bolnavă „de disperare" şi „ a plîns atît de mult şi este într-o asemenea stare de anemie... că aproape a orbit şi doctorul a trebuit să stea toată noaptea".

în ceea ce îl privea pe Carol, el pretindea că vestea morţii tatălui său „1-a zdruncinat" complet. „Nimeni", scria el, „n-a simţit ca mine groaznica pierdere pe care am suferit-o cu toţii". Cererea de a i se permite să participe la funeraliile tatălui său la Bucureşti i-a fost respinsă de Brătianu şi el detalia într-o scrisoare către mama sa: „Pentru mine, mai mult decît pentru voi toţi, aceste momente au fost mai grele fiindcă am fost împiedicat să fiu lîngă cel pe care 1-am iubit atît de mult. Pînă în ultima clipă... n-am încetat să sper că voi putea să-1 văd pe Papa încă o dată sau cel

uţjn să mi se îngăduie să îngenunchez lîngă patul său de moarte. f-u cea mai mare tristeţe văd că alte considerente decît cele de

•ire relaţii de familie au fost mai puternice". ^ în ziua funeraliilor tatălui său, fostul Principe Moştenitor şi-a tăcut o apariţie de efect la slujba în memoria Regelui care a avut loc la biserica română din Cartierul Latin al Parisului. Carol purta 0 haină *ă la* Prinţul Albert, pantaloni negri şi joben, cu toate decoraţiile şi panglicile regale aliniate pe piept. Intrucît Principele

u mai apăruse niciodată pînă atunci în public cu medaliile sale, reporterii au considerat acesta drept un indiciu că are intenţia să lupte pentru tron. Desigur că el nu a părut nemulţumit de uralele de „Trăiască Regele!" scandate de suporterii din afara bisericii.

Pentru Regina-mamă, prima lună de văduvie s-a scurs „într-un fel de buimăceală". Regele nu lăsase instrucţiuni politice sau financiare. „Cred că nu avea nici o grijă", spunea Măria, „ştia că o voi scoate la capăt." Ea însăşi manifesta foarte puţină preocupare cu privire la viitorul personal şi la finanţele sale. „Nu m-am preocupat niciodată de asta sau de altceva", spunea ea. „Am un fel de credinţă oarbă că cei în grija cărora am fost lăsată mă vor trata bine." Pentru mai multă siguranţă, Prinţul Ştirbey a stat la Bucureşti după funeralii ca să reprezinte interesele Măriei la reorganizarea Curţii şi a listei civile. Ferdinand lăsase Măriei Castelul Peleş pînă la majoratul nepotului său, Minai; Măria i 1-a încredinţat Sittei să-1 redecoreze şi să-1 folosească pentru ea şi fiul ei.

La cîteva zile după funeralii au sosit surorile Măriei. După plecarea lor, Măria a luat-o pe Ileana pentru trei săptămîni la mare, la Balcic. Revenind la Sinaia, ea spunea că recapătă treptat putere de viaţă „... plănuind cum să acţionez... Sînt încă sufletul ţării... Tatăl s-a dus, dar mama este încă acolo pentru toată lumea". A anunţat că începuse să-şi scrie memoriile deoarece i se ceruse „atît de adesea" să o facă. Dar oricît de optimist se Oprimase ea, cu oricîtă grijă îşi ascundea sentimentele, a devenit repede evident atît pentru Măria, cît şi pentru întreaga lume, că Puţin altceva îi mai rămăsese de făcut în afară de a scrie. ^Adevărul", spunea presa în ziua funeraliilor Iui Ferdinand, „este ca Măria devine un simplu spectator al tronului României care s-a supus atîţia ani dispoziţiilor ei."

Măria a spus întotdeauna că nu vrea un loc în Regenţă pem ea şi a încercat, încă de la instalarea bolii Regelui, să-

pe Principele Nicolae să reprezinte famila în Consiliul de Regentă Dar lui Nickyjiu-i fusese niciodată la îndemînă să conducă să să controleze, încîntător, amuzant, favoritul companion al marne' sale dintre toţi copiii ei, el rămînea un iresponsabil. „Toate viseU bune şi rele înNicky...", scria mama sa. „De la experienţa mea cu Carol, nu mai îndrăznesc să spun cabinele este mai puternic decît răul." Ca să-1 salveze

pe Nicolae de atmosfera corupta a înaltei societăţi româneşti, Regina i-a aranjat să intre în Marina Britanică. Lui Nicky i-a plăcut aceasta şi a regretat profund ca trebuie să renunţe la cariera sa navală ca să se pregătească pentru funcţia sa de regent. Abilităţile lui erau mecanice, nu politice, După moartea tatălui său, mama lui şi Prinţul Ştirbey au avut parte de zile grele pentru a-1 menţine în postul de regent.

Măria avea sentimente contradictorii şi cu privire la nora sa, pe care o compătimea, dar care, în acelaşi timp, îi displăcea. Deşi admira demnitatea Sittei într-o situaţie umilitoare, perfecţionismul femeii mai tinere începea să o irite pe Măria. „Lucrurile exterioare contează prea mult... o casă ordonată, îmbrăcăminte perfectă, păr neondulat, punctualitate, politeţe excesivă, bune maniere, formă, mod de acţiune." Recunoştea gustul Sittei, dar era scandalizată de banii pe care îi cheltuia ea pentru redecorarea casei, remarcînd mai curînd cu răutate că Principesa-mamă „nimerise de tînără, din punct de vedere material, într-un culcuş moale".

Pentru Măria, cea de-a treia generaţie a familiei sale devenea tot atît de dezamăgitoare ca şi cea de-a doua. Regele Mihai, în vîrstă de şase ani, izolat de semenii lui de către mama sa supraprotecoare şi guvernanta englezoaică, era neîncrezător şi supraponderal. Manierele sale regale erau impecabile, nu rata niciodată să răspundă la saluturile armatei sale la paradă sau să sărute solemn mîna doamnelor de la Curte. Dar, invariabil, intra într-o încăpere cu un zîmbet fix întipărit pe faţă şi nu îşi schimba niciodată expresia. Regele-copil a învăţat tîrziu să vorbească, dar, ca şi ceilalţi bărbaţi din familie, dovedea talent în domeniu' mecanicii şi putea conduce un automobil la şase ani.

Măria a fost de acord cu decizia nurorii sale de a ţine copil[1]"

departe de publicitate şi de scandalul care 1-a însoţit pe Carol, dar nu a fost de acord cu politica Sittei de a nu permite să fie menţionat în faţa lui Mihai numele tatălui său. Ei nu-i plăcea faptul ca grecii continuau să roiască în jurul casei nurorii sale, creînd două tabere regale şi transformîndu-1 pe Mihai, viitorul Rege al României, într-un mic grec. Era limpede că Măria era ţinută departe de nepotul ei. „Sitta I-a îndepărtat de noi în dorinţa de a-1 creşte mai bine decît tatăl său", scria ea surorii sale Sandra.

împinsă de către guvern şi familia sa într-o retragere nedorită imediat după moartea lui Ferdinand, Măria a fost pe neaşteptate lansată pe primul plan după numai patru luni. La orele 2,30, în dimineaţa zilei de 24 noiembrie 1927, a fost trezită de un telefon ce o informa că primul-ministru Brătianu, care contractase o infecţie în gît cu douăzeci şi patru de ore înainte, era pe moarte. A alergat la patul lui. In agonie din cauza unei incizii în gît, abia putînd să scoată un sunet, Brătianu a salutat-o în şoaptă.. „Cît sînteţi de bună şi amabilă să veniţi la o asemenea oră", a spus el. La 6,45 era mort.

Aceasta a fost „prima dată" că Măria a regretat că nu este membru al Regenţei., ‚Eu însemn ceva în străinătate. Cunoaşterea faptului că exist încă «oficial» ar crea un sentiment de continuitate, în timp ce cu dispariţia lui Brătianu nimeni nu ştie cine contează încă cu adevărat în ţara aceasta atît de greu lovită." Evaluarea de către ea a situaţiei era corectă. Brătianu refuzase întotdeauna să delege autoritatea şi chiar alegerea de către el a regenţilor indică faptul că, pînă şi la sfîrşitul vieţii, vechiul politician se preocupa mai puţin de România decît de sine.

Regent, împreună cu Principele Nicolae, era Miron Cristea, patriarhul Bisericii Ortodoxe. Patriarhul era un preot transilvănean impunător ca înfăţişare, cu barbă lungă argintie, ambiţii sociale şi cu ochii după femei. Cel de-al treilea regent, singurul cu responsabilităţi, era George Buzdugan, preşedintele înaltei Curţi de Casaţie (Curtea Supremă). Experimentat în politică şi legislaţie, el ar fi putut să dea sens Regenţei dacă ceilalţi doi regenţi ar fi fost mai doritori să-şi exercite funcţiile.

Pentru a ocupa postul de prim-ministru al lui Brătianu, Regenţa 1-a numit pe fratele său, Vintilă, care deţinuse portofoliul Ministerului de Finanţe în multe guverne ale lui Ion. Confruntat

cu o economie proastă şi la presiunea Partidului Naţional-Tărănesc, Vintilă a încercat să obţină împrumuturi în străinătate, în drumul său spre o vacanţă în Elveţia, Prinţul Ştirbey s-a oprit la Paris şi Londra pentru a testa puterea de împrumut a României la băncile apusene. „Ceea ce împiedică creditul", scria el Măriei „este teama de revoluţie politică... este problema cu Carol."

După moartea tatălui său, Carol şi-a rugat mama să ţină legătura cu el şi cei doi au corespondat

frecvent. „Cel mai mic cuvînt bun din partea lui mă face să cred din nou în el, mă face stupid de recunoscătoare", admitea Măria faţă de ea însăşi. Trecînd peste obiecţiile liberalilor la putere, ea 1-a trimis pe Nicky, apoi pe Ileana să-1 vadă pe Carol şi chiar şi ea 1-a vizitat la St. Briac în primăvara anului 1929. Măria şi fiul ei şi-au făcut daruri de zilele naşterii şi de sărbători. Carol a rugat-o pe mama sa să-i ajute pe părinţii doamnei Lupescu să obţină paşapoarte, şi cînd el i-a cumpărat metresei sale un castel Louis XVI în provincia franceză, i-a scris să-i ceară sfatul cu privire la rearanjarea grădinilor. „Oh, dragă mamă", scria el la un an după moartea tatălui său, „hai să avem doar relaţii afectuoase între noi."

Activităţile politice i-au dezminţit cuvintele. Regina a aflat despre acestea prin diferiţi emisari, de obicei militari sau membri ai familiei sale din Europa. „Acum el suferă poate, dar... chiar şi în dragostea sa pentru tine şi eventual atunci cînd se gîndeşte că nu i se acordă destulă importanţă...", scria Baby Bee după ce şi-a văzut nepotul. „El este îndrăgostit orbeşte, a nimerit într-un grup care, evident, îi spune că e un tip extraordinar, grav nedreptăţit de unii politicieni din propria sa ţară." Cei din afara familiei se arătau nemulţumiţi de influenţa excesivă a Lupeascăi asupra fostului Principe şi menţionau figuri noi în jurul lui, oameni aliaţi cu carliştii pentru a-1 repune pe Carol pe tron.

în acest scop, Lupeasca şi-a publicat memoriile, o serie de articole de presă care-i fuseseră trimise Măriei de un prieten american. Povestea Lupeascăi era o fabricaţie siropoasă, izvorîtă din planurile politice de viitor ale lui Carol şi din dorinţa Elenei de a avea un trecut aristocratic, în această poveste, fiica spiţerului îşi nega originea evreiască, pretinzînd că 1-a întîlnit pentru prima dată pe Carol cînd tatăl ei a luat-o la ceai la Regina Elisabeta. Ea

464

i pretindea că Principele Moştenitor fusese forţat să abdice de Brătianu şi partidul lui. Numită de un publicist un „document urnan de o emoţie de neuitat", seria este interesantă în special pentru avertismentul pe care îl dă asupra hotărîrii lui Carol de a-şi înălţa statutul în ţară coborînd-o pe Regină. „Circulă poveşti îngrozitoare-vechi calomnii despre aventurile amoroase ale Maiestăţii sale, discreditate încă de atunci, dar scoase la iveală din timp în timp... de către duşmanii Reginei", scria metresa lui Carol, plantînd cu grijă prima sămînţă a campaniei iubitului său în sensul discreditării Măriei în ochii poporului român.

Carol a făcut prima încercare de lovitură de stat la mai puţin de un an de la moartea tatălui său. Se spune că planul a fost imaginat de Sidney Harmsworth, primul Viconte Rothermere. Rothermere, proprietarul presei britanice şi principalul exponent al Ungariei după primul război mondial, îşi asumase misiunea de a înapoia ungurilor Transilvania. Dacă Rothermere intenţiona să destabilizeze România sau dacă el încheiase un acord concret cu Carol pentru teritoriul Transilvaniei, el s-a ţinut în umbră, lucrînd prin intermediul lui Barbu lonescu, un român expatriat. lonescu era un ambiţios, magnat al produselor alimentare, ridicat prin propriile-i mijloace, care trăia lîngă Londra şi era încîntat să fie în legătură cu oameni importanţi şi să-1 aibă pe fostul Principe Moştenitor ca oaspete la domeniul lui din Surrey.

Lovitura fusese plănuită să coincidă cu o adunare de protest a ţăranilor, stabilită pentru ziua de 6 mai 1928, pe platoul istoric de la Alba lulia. Două avioane au fost închiriate din Anglia şi mii de manifeste au fost tipărite cu un mesaj al lui Carol către poporul român, în cererea sa de domnie, fostul moştenitor declara că el părăsise România „nu de bună voie" ci forţat de o „neînţelegere în legătură cu modul în care era condusă ţara" şi de „triste conflicte familiale". Dacă ar fi trăit tatăl său, spunea Carol poporului, era „sigur" că Regele Ferdinand „m-ar fi chemat înapoi acasă". Pentru a pregăti opinia publică internaţională în vederea mişcării pe care o preconiza, Carol a dat un interviu care a apărut în *Daily Mlr-ror,* proprietatea lui Rothermere. Cu acest prilej, el nega vehement faptul că renunţase la succesiune; exilul său, spunea el, nu avea nimic comun cu doamna Lupescu, ci se baza pe neputinţa

465

sa de a se împotrivi guvernului Brătianu. „Nu am părăsit România din cauza ei şi orice declaraţie în acest sens este o minciună sfruntată", spunea Carol.

In ziua fixată, două avioane stăteau cu motoarele pornite aşteptîndpe aerodrom, cu piloţii pregătiţi în carligile lor. însă, îţi clipa în care fostul Principe Moştenitor român s-a apropiat de pasarelă, funcţionari de la Ministerul de Interne Britanic au urcat să-1 informeze că, din cauza relaţiilor amicale existente între Anglia

şi România, guvernul Maiestăţii sale nu poate permite ca o astfel de misiune să decoleze din Anglia.

Carol s-a înapoiat supărat la elegantul domeniu al lui Ionescu, în timp ce carliştii au scos din Anglia, pe furiş, proclamaţia sa. Două zile mai tîrziu, funcţionari de la Scotland Yard au apărut pentru a-1 informa pe Carol că *erapersona non grata* în Anglia.

în săptămîna următoare, ministrul de Interne al Angliei s-a ridicat în Parlament pentru a informa că activităţile indezirabile ale Principelui român pe pămîntul britanic au încetat, Principele fiind expulzat.

Măria a fost profund ruşinată de incident şi i-a scris Regelui George ca să se scuze pentru fiul ei. Ziarul londonez *Times* 1-a criticat aspru pe Rothermere pentru campania sa ungurească şi pe Carol pentru „incredibila sa nebunie de a-şi fi îngăduit să se identifice" cu ea. Carol a dat pe seama mamei sale umilirea lui. Un general român, care i-a adus o scrisoare de la Măria, s-a înapoiat la Bucureşti raportînd că fostul Principe Moştenitor a fost „grosolan" şi „cu spume la gură". Carol jura că „ceea ce se petrecuse în Anglia a fost o intrigă a guvernului [român]" şi el pretindea că întregul fiasco era „greşeala acelor [porci ticăloşi] care conduc în România şi ruinează ţara".

Ca răspuns mamei sale, Carol a trimis o scrisoare defăimătoare, cu cuvinte tăiate şi ameninţări adăugate. El o acuza pe Măria de denaturare intenţionată a acţiunilor guvernului britanic şi de a nu-1 fi sprijinit din România aşa cum ar fi trebuit să o facă. „Va veni timpul meu", o avertiza el, „şi atunci mulţi vor fi aceia care vor regreta că nu au văzut realitatea aşa cum era ea. M-am săturat de toate aceste lucruri, cunosc fiecare dispoziţie care se ia împotriva mea şi dacă pînă acum nu am răspuns este pentru că am sperat mereu că vreo persoană onestă va lua măsuri să pună

466

capăt delapidării banilor ţării pentru ticăloşii, iar prima persoană care ar fi trebuit să facă aceasta erai dumneata."

Eşecul loviturii lui Carol nu a întărit şansele duşmanilor săi din partidul Liberal. De la Marele Război, încorporarea Basarabiei şi Transilvaniei a aruncat o lumină proastă asupra politicii liberale. Măria a acordat un număr de audienţe lui Constantin Stere, un vechi lider revoluţionar al mişcării socialist-ţărăneşti din Basarabia, care s-a plîns foarte tare de măsurile represive luate acolo de guvern. Ea 1-a primit şi pe generalul Averescu, care era răspunzător de luarea măsurilor. Averescu a avertizat-o că România se îndreaptă spre revoluţie. „Basarabia este prost condusă", a spus Măria, „fiindcă politicienii ei preferă să dovedească vinovăţia sau incapacitatea altora."

Situaţia din Transilvania nu era mai bună. Maghiarii, mai înainte oamenii de afaceri, specialiştii şi intelectualii provinciei, fuseseră schimbaţi din posturile de conducere. Pe de altă parte, românii care se lamentaseră cîndva de maghiarizarea populaţiei o românizau acum cu ferocitate. Proprietăţile rurale aparţinînd „latifundiarilor străini" au fost sistematic expropriate. Liberalii şi aliaţii lor sub Averescu i-au jefuit pe unguri şi pe evrei în numele naţionalismului şi justiţiei agrare; pentru ajustifica aceste crime, ambele grupări s-au aliat cu comuniştii ca duşmani ai statului. Intrucît unii comunişti proeminenţi erau de fapt evrei, oligarhia vechiului regat putea explica tradiţionalul său antisemitism, iar politica reacţionară defila prin Transilvania sub pretextul reformei feudale.

Aceasta nu înseamnă că Ion Brătianu şi oligarhia nu au contribuit semnificativ la dezvoltarea României, între 1923 şi 1928, o perioadă de generală prosperitate europeană care a precedat criza, economia României a evoluat cu paşi repezi, disproporţionat faţă de cea din alte ţări europene mici care începeau să se dezvolte. Desigur, România avea resurse naturale de dezvoltat - aparent inepuizabile surse de petrol, lemn şi pămînturi fertile pe care Brătianu le proteja cu subvenţii ale guvernului şi impozite avantajoase. Prima necesitate era însă reforma agrară. Ţăranii se opuneau mecanizării şi metodelor agricole moderne, iar regimul nu îşi dădea osteneala să-i educe.

467

Faptul că, în toată această perioadă din istoria României Ferdinand şi-a menţinut imaginea de „Rege al ţăranilor" trebuie atribuit în mare parte popularităţii Măriei, precum şi abilităţii politice a lui Brătianu. Totuşi, o dată cu moartea lui Ferdinand şi a lui Brătianu, Partidul Liberal a ajuns la capătul unei lungi curse în noiembrie 1928, chiar la un an după moartea lui Brătianu Partidul Naţional-Tărănesc condus de Iliu Maniu a venit la putere' însărcinat de Regenţă să formeze un nou guvern, Maniu şi naţional-ţărăniştii au primit 78% din voturi la alegerile nealterate prin constrîngere. Noul regim a emis legi represive care au

fost votate de liberalii speriaţi de agitaţia ţărănească şi au stabilit direcţia României spre egalitate şi reformă. Chiar şi evreii au fost protejaţi împotriva demonstraţiilor antisemite.

Această schimbare de poziţie într-o ţară cunoscută pentru politica ei represivă s-a datorat, în mare măsură, caracterului lui ruliu Maniu însuşi. Considerat de un istoric ca „aşa-zisul păzitor al moralităţii naţionale", Maniu era distant şi făţarnic, dar sincer. Născut în Transilvania în 1873, crescut în disciplina austeră a iezuiţilor, Maniu s-a îndreptat spre politică cu aceeaşi dăruire de sine cerută de Biserică. Cu faţa sa mare şi maniere austere, Maniu avea să devină repede conducătorul spiritual al românilor oprimaţi din Ungaria înainte de primul război mondial. După război, ţăranii din noile provincii fiind uniţi cu fraţii lor din Vechiul Regat, Maniu a apărut ca lider al Partidului Naţional-Tărănesc, forţa majoră care se opunea liberalilor.

înainte de victoria sa în 1928, Maniu o vizitase anual pe Măria, căreia nu-i plăceau profeţiile lui sumbre, dar îi admira demnitatea şi faptul că îi spusese că ea trebuie să fie singurul regent al României. Măria a fost mulţumită cînd el a devenitprim-ministru, nu pentru că era de acord că el poate schimba lucrurile, ci pentru că ea considera că ar trebui să i se dea o şansă să încerce. „Personal, mi-ar plăcea ca ei [Partidul Naţional-Tărănesc] să vină o dată la putere, ca să poată vedea singuri că... nu pot face un paradis din România dintr-o lovitură", spunea ea.

în octombrie 1929, un an după luarea puterii de către Maniu, preşedintele înaltei Curţi de Casaţie, Buzdugan, singurul membru responsabil al Regenţei, a murit. Persoana cea mai îndreptăţită să-1 înlocuiască era Măria. „M-aş fi ales eu singură dacă aş fi fost întrebată cine ar trebui să fie ales", scria înjurnalul ei. Maniu,

468

îflsâ, care considera că doi membri din familia regală în Regenţă era „prea mult", i-a oferit funcţia Măriei doar cu condiţia ca ea să aranjeze să fie îndepărtat fiul său Nicolae. Deşi Maniu avea un scop, iar Principele Nicolae nu era de nici un folos corpului conducător, Măria i-a respins furioasă oferta. A fost ofensată de faptul că Maniu a încercat să se tîrguiască cu ea pentru q treabă pe care ea a numit-o „cea mai superlativă teamă" a sa. în ceea ce o privea, nu mai avea nevoie de onoruri sau funcţii în plus. „O monarhie nu există pentru propria satisfacţie a suveranilor", i-a spus ea lui Maniu „ci pentru binele statului."

Pentru a completa a treia funcţie, Maniu 1-a numit pe Constantin Sărăteanu, cumnatul ministrului de Finanţe, un judecător neînsemnat, în furtuna protestului naţional care a urmat numirii, ministrul de Finanţe a fost nevoit să demisioneze, iar propria poziţie a lui Maniu a fost ameninţată. Regenţa s-a transformat într-o dificultate publică. „Ţara nu are nici un conducător ", i-a spus patriarhul Măriei într-o izbucnire de autojustificare: „Principele Nicolae îşi petrece timpul fumînd, Sărăteanu, noul regent, şi-1 petrece făcînd pasienţe şi eu, un preot, trebuie să mă rezum la aplanarea conflictelor".

în timp ce nimeni nu era surprins de incompetenţa Regenţei, nereuşita lui luliu Maniu de a răspunde aşteptărilor i-a decepţionat pe cei mai cinici români. Maniu şi-a asumat rolul de premier tocmai cînd marea criză ajunsese din Europa pînă în România. Ţăranii nu-şi puteau vinde recoltele; sute de bănci îşi închiseseră porţile şi capitalul străin secase, în contextul economic mondial, visul lui Maniu de modernizare a economiei agrare şi de lichidare a birocraţiei s-a spulberat, ca şi mandatul său din partea poporului român. Partidul Liberal nu a pierdut *ocazia* să provoace agitaţie şi, condiţiile înrăutăţindu-se, românii au început să-şi amintească cu afecţiune de zilele tradiţionalei monarhii. Ca duşman neîmpăcat al Partidului Liberal, Carol a fost aliatul firesc al naţional-ţărăniştilor. Dorind cu disperare să rămînă la putere, primul-ministru Maniu a trimis un emisar la Paris să negocieze cu fostul Principe Moştenitor.

Fără vreo funcţie oficială care să o ţină acasă, Regina-mamă a călătorit mult în anii ce au urmat morţii soţului ei. în primăvara

469

anului 1929., ea a luat-o pe Ileana în Spania să-i viziteze pe Baby Bee şi Aii. In timpul vizitei, Prinţul de Asturia, slăbănogul şi hemofilicul moştenitor al tronului spaniol s-a îndrăgostit de Ileana şi a spus că doreşte să se căsătorească cu ea. Curtea spaniolă a fost încîntată. La vîrsta de douăzeci de ani, Principesa română era o partidă splendidă. Cu păr castaniu şi ochi de un albastru strălucitor, subţire şi atletică, ea dădea senzaţia unei vitalităţi exuberante, în acelaşi timp, experienţele ei timpurii de moarte şi boală o îmbogăţiseră cu un simţ al datoriei regale şi o dorinţă de a se dedica binelui. Date fiind înclinaţia ei spre

sacrificiu de sine şi sentimentul de dragoste, nu este surprinzător că a fost mişcată de interesul şi farmecul de necontestat al Prinţului. Măria era tulburată. „Cel mai puternic argument împotriva acestei căsătorii ar fi Alfonso [Regele Alfonso al XlII-lea], mult mai mult chiar decît bărbatul invalid. Alfonso... face curte tuturor femeilor şi apoi are un fel de a declara că ele îi cad pe cap. O noră frumoasă, soţia fiului său invalid, nu ar fi în siguranţă în preajma lui", spunea ea.

Regina-mamă vorbea din propria experienţă de familie, în tinereţe, Baby Bee, un fost obiect al atenţiilor Regelui, fusese ostracizată din Spania, tot din acest motiv. Acum, chiar la cincizeci şi trei de ani, Regina-mamă îl socotea pe Regele Spaniei greu de manevrat. „Trebuie... să fii deosebit de atent cu el... vîrsta, poziţia, atitudinea, nimic nu-1 opreşte... ar fi cu totul imposibil pentru o femeie tînără să aibă de-a face cu el în orice privinţă."

Spre uşurarea Măriei, idila s-a terminat repede. Din nefericire, totuşi, următorul candidat la mîna Ilenei i-a pricinuit mamei sale o şi mai mare supărare, iar Ilenei o durere cu adevărat copleşitoare. Acest trist interludiu a început la finele anului 1929, cînd Măria a primit un exemplar al memoriilor vechii sale prietene Daisy, Principesă de Pless, o englezoaică frumoasă care se căsătorise cu un Prinţ german. Scriindu-i autoarei să-i mulţumească, Măria a felicitat-o pe Daisy pentru cei trei chipeşi fii ai săi, ale căror fotografii apăreau în carte, şi i-a trimis şi ea pozele copiilor săi. Fiul mijlociu al lui Daisy, Lexel, înalt, blond, cu ochi albaştri, a sosit la scurt timp după aceea în România, să schieze.

Tînărul Prinţ german venise tocmai la timp pentru petrecerea de ziua de naştere a Ilenei, un bal mascat şi costumat dat la Palatul Cotroceni. Ileana s-a îndrăgostit de la prima vedere. Lexel de

pless a cerut-o de soţie după cîteva zile şi Ileana a acceptat. Ei au planificat căsătoria şi alegerea unei case. Măria era emoţionată. Copila ei preferată căsătorită cu un neînsemnat Prinţişor german bogat se putea stabili în România aproape de mama sa.

Tatăl lui Lexel, bătrînul Prinţ de Pless, a venit la Bucureşti, dar primul-ministru Maniu a avertizat-o pe Măria să nu înceapă nici un fel de aranjamente mai înainte ca el să poată face investigaţii cu privire la băiat. Barbu Ştirbey i-a explicat Măriei îngrijorarea lui Maniu, care s-a confirmat curînd. La vîrsta de optsprezece ani, Lexel fusese implicat într-un scandal de homosexualitate. Deşi nu se dovedise nimic la timpul respectiv, Maniu i-a spus Măriei că guvernul român nu va permite căsătoria.

Ileana a fost nevoită să rupă logodna, dar nu înainte ca cineva de la palat să fi lăsat să scape motivul către presă „... .fiind din (familia) regală, durerile, tristeţile, bucuriile şi triumfurile sau umilinţele noastre sînt proprietate publică..." Măria spunea:„Presa conduce lumea". Ea şi prietena ei Cella Lahovary au luat-o pe Ileana în Egipt ca să scape de reporteri şi să-şi revină din experienţa ce o zdruncinase. Cînd Măria s-a înapoiat în ţară, în aprilie 1930, tapajul în legătură cu Lexel de Pless fusese înlocuit de evenimente mult mai vitale pentru propăşirea ţării.

Condiţiile economice slăbite de criză, evidenta neputinţă a guvernului şi incapacitatea Regenţei se combinaseră ca să creeze o serioasă nelinişte politică în iarna şi primăvara anului 1930, care a urmat crizei Regenţei. Furioşii lideri ai partidelor de opoziţie au cerut audienţe la Regina-mamă, dar planurile lor fanatice n-au făcut decît să-i sporească sentimentul de frustrare. Prinţul Ştirbey călătorea în vestul Europei cînd ea a ajuns acasă din Orientul Mijlociu. Scrisorile lui, pline de avertismente enigmatice, deveneau şi mai circumspecte pe măsură ce săptămînile treceau. El îşi reproşa că o lăsase singură. Avea nevoie să-i vorbească, spunea el, pentru că scrisorile lui erau deschise de alţii. Tot ce putea face de departe era să o roage să stea la o parte de partidele politice, să nu compromită Coroana şi să fie cît mai prudentă. Sînt duşmani pretutindeni, îi spunea, „chiar în anturajul nemijlocit al Curţii...".

Cu Barbu plecat şi nimeni altcineva care să-i asculte nemulţumirile, resentimentul Măriei faţă de nora sa a crescut.

Sitta, spunea ea, reuşise atît de bine să o separe de nepotul său încît ea pierduse complet interesul pentru el. Cînd Ziua Independenţei se apropia, înjur de 10 Mai, Regina-văduvă s-a dus mai degrabă la Balcic decît să participe la parada anuală de la Bucureşti. „Nu aveam chef să parcurg străzile în maşină, alături de un băieţel gras, supraeducat, insensibil, care... este aproape un.. .străin." Mai rău decît nepotul

era fiul său Nicolae. Supărat să fie vuit îhtr-o treabă care nu i se potrivea, supus unor violente izbucniri necontrolate, Principele Nicolae devenise un „real pericol" pentru dinastie. El începuse să se bată pe stradă cu şoferii şi nici acasă nu era mai bun. „El... ridică tonul şi se simte un tip bine cînd îi insultă pe servitori, pe curtenii de serviciu şi pe toţi cei din jurul lui", spunea mama sa. Oamenii au început deodată să o prevină pe Măria în legătură cu Alexandru Manolescu, aghiotantul lui Nicky. Manolescu îi fusese recomandat iniţial de Carol, care spunea că acesta ar avea o bună influenţă asupra lui Nicky. Acum ea afla că Manolescu 1-a montat pe cel de-al doilea fiu al său împotriva ei. Cînd Prinţul Ştirbey s-a înapoiat la mijlocul lui mai, el a prevenit-o pe Măria că s-ar putea ca cei doi fii ai ei să plănuiască o răsturnare a guvernului. Desigur că Nicky devenise foarte ascuns. La 2 iunie, Măria a aflat că el pleacă în străinătate; se zvonea că are de gînd să se întîlnească cu Carol. Măria 1-a rugat să dea asigurări colaboratorilor lui regenţi că nu pune la cale o lovitură de stat împreună cu fratele său. Nicky a promis că o va face.

Măria însăşi îşi făcuse planuri să plece din Bucureşti la începutul lui iunie pentru o călătorie în Europa Centrală, împreună cu Ducky şi Marioara. Acum, pentru că i se permitea din nou să călătorească în Germania, Măria intenţiona să se ducă la mormmtul mamei sale, precum şi la Langenburg, să o întîlnească pe Sandra, la Miinchen să vadă noua casă a lui Baby Bee şi la Oberammergau pentru Passion Play. Măria era îngrijorată să părăsească România. Era „trădare în aer", scria ea în jurnal. Totuşi, asigurată de aghiotantul său că se poate „încrede în ei toţi", Măria s-a urcat în trenul cu direcţia Viena în dimineaţa zilei de 6 iunie 1930. în ziua următoare, cînd ea pleca din Viena spre Miinchen, ministrul român în Austria i-a adus o telegramă de la Principele Nicolae. Aşa a aflat Măria că, la douăsprezece ore după plecarea sa, Carol se întorsese în România.

Capitolul 28

Vulgaritatea unui rege desfată majoritatea naţiunii.

GEORGE BERNARD SHAW

Lovitura de stat care I-a adus pe Carol în ţară fără ştirea mamei sale a fost realizată cu ajutorul primului-ministru Maniu. La capetele opuse ale spectrului politic, Măria şi Maniu fuseseră întotdeauna de acord în privinţa lui Carol: amîndoi credeau că, dacă fiul rătăcitor şi-ar recunoaşte păcatele, ar renunţa la Elena Lupescu şi ar consimţi să domnească în mod constituţional, el ar fi un ocupant viabil al tronului, în vara de dinaintea loviturii lui Carol, primul-ministru şi Regina-mamă discutaseră foarte deschis despre fostul Principe Moştenitor, mergînd pînă acolo încît să întrevadă posibilitatea de a i se reda titlul regal în exil. Trei luni mai tîrziu, însă, Măria şi Maniti s-au certat în legătură cu criza Regenţei şi, cînd primul-ministru s-a hotărît să-1 aducă înapoi pe Carol, el a facut-o fără să-i spună mamei acestuia.

Maniu nu îşi schimbase părerea în legătură cu Carol şi primul-ministru a schiţat trei condiţii de satisfăcut înainte de a i se permite Principelui să vină în ţară: prima, Carol să preia doar funcţia de regent, lăsîndu-şi fiul Mihai ca Rege titular; a doua, Carol să rupă definitiv cu Elena Lupescu şi să o părăsească; a treia, să se împace cu Principesa Elena. De la doamna Lupescu, el obţinuse asigurarea liniştitoare că „în ziua în care Alteţa Sa Regală este repus în drepturi la tron pentru fericirea ţării, voi dispărea pentru totdeauna".

Avînd promisiunea Lupeascăi şi o garanţie suplimentară din

partea Principelui Moştenitor, primul-ministru a făcut pregătiri pentru înapoierea lui Carol. El i-a informat pe Principele Nicolae şi guvernul asupra datei şi a aranjat cu Sărăţeanu să-i lase lui Carol locul din Regenţă. A ordonat ministrului de Război sa pregătească trupe ca să-l primească pe fostul lor Principe Moştenitor.

Partizanii cei mai mari ai lui Carol erau în armată, în tinereţea lui, ca soldat, el şi-a asumat sarcina de a memora registrul corpului de ofiţeri şi a putut identifica mulţi ofiţeri după nume, precum şi conţinutul dosarelor lor. Această ispravă, împreună cu interesul său pentru treburile militare, mai ales pentru uniforme, îl făcuseră pe Carol să cîştige un loc special în inimile militarilor. De la moartea luiFerdinand, armata fusese

neglijată, soldaţii neplătiţi, prost hrăniţi şi prost îmbrăcaţi. Regenţa nu făcea nimic ca să le amelioreze soarta. Soldaţii sperau în lucruri mai bune de la vechiul lor prieten, Principele Carol.

La Paris, secretarul lui Carol, Puiu, a obţinut paşapoarte false pentru Carol şi pentru el însuşi şi a închiriat un avion pe aeroportul Le Bourget. La orele 10,30 în seara zilei de6 iunie 1930, fostul Principe Moştenitor a aterizat la Bucureşti, în timp ce Nicolae îl aştepta la Palatul Cotroceni, Carol s-a oprit să viziteze vechile sale cazărmi. Cînd în cele din urmă a apărut la palat, el şi-a făcut o intrare dramatică, însoţit de muzică şi soldaţi care aclamau. Fraţii s-au îmbrăţişat bucuroşi şi Carol s-a aşezat să-i primească pe membrii guvernului, începînd cu primul-ministru Maniu.

întîiul act al lui Carol la întoarcerea acasă a fost să renege prima dintre cele trei promisiuni făcute lui Maniu, şi anume că va accepta funcţia de regent. Carol i-a spus primului-ministru că nu va ocupa locul al doilea, chiar şi pentru o perioadă intermediară. El a anunţat că aşteaptă să ocupe, imediat, tronul.

„- Imediat? a întrebat Maniu, şocat.

l Da, imediat, a răspuns Carol, şi cu clauza legală că am
domnit de cînd a murit tatăl meu, Regele Ferdinand, în 1927.

2 Atunci, a răspuns primul-ministru, eu trebuie să demisionez,
pentru că am jurat credinţă fiului, nu tatălui."

Trecînd peste obiecţiile lui Maniu, atît Regenţa, cît şi guvernul au votat că îl acceptă pe Carol ca rege. în timp ce Partidul Liberal s-a opus vehement restaurării, datorită nestatorniciei lui Carol,

474

I suporterii lui pretindeau că el nu fusese decît „victima intrigilor l dezonorante" făcute de Barbu Ştirbey şi defunctul Brătianu. în l ziua următoare, Parlamentul i-a luat lui Mihai coroana pentru a-1 l proclama pe tatăl său Regele Carol al II-lea. Maniu a demisionat l temporar.

l In după-amiaza de 8 iunie 1930, Carol al II-lea a făcut o l plimbare triumfală îhtr-o caleaşca deschisă de la palatul lui Carol, l pe Calea Victoriei, pînă la Parlament. De la întoarcerea părinţilor l săi de la Iaşi, după război, nu se mai văzuse o asemenea mulţime l entuziastă înghesuindu-se pe străzi. La orele 4 p.m., la mai puţin l de două zile de la întoarcerea lui, omul care renunţase de două I ori la succesiune reuşise să se proclame rege. El a fost primit cu l aclamaţii neobişnuite care au durat 15 minute, o primire despre l care vechii parlamentari spuneau că fusese rareori egalată, într-un l scurt discurs, noul Rege a declarat că, deşi exilul său îi fusese l „impus" de alţii, el nu se întorsese în ţară „să se răzbune pe cineva". l El şi-a asigurat noii supuşi că o dată cu urcarea sa pe tron „ultima l dorinţă" a iubitului său tată „a fost îndeplinită".

i Ştirea că fiul ei a preluat puterea la Bucureşti a luat-o pe I Măria complet prin surprindere, „în fundul sufletului meu", E recunoştea ea după trecerea primului şoc, „mă bucur că s-a întors l Carol". Succesiunea a fost restabilită, viitorul dinastiei asigurat. [Singura grijă a Măriei era că întoarcerea fiului său fusese I intenţionat plănuită să coincidă cu absenţa ei, „astfel încît să pară, |în faţa lumii, că plecasem pentru că nu voiam să-1 iert!" | Cînd trenul a ajuns la Miinchen, reporterii erau gata la post în l gară. Regina Măria a refuzat să le vorbească, cerîndu-i suitei E sale doar să lămurească presa că ea nici nu a fugit din România şi [nici nu a fost expulzată. La Oberammergau o aştepta o telegramă [de la Bucureşti care anunţa proclamarea lui Carol ca rege. Măria [socotea că, din punct de vedere politic, el făcuse o mişcare | corectă luînd coroana în momentul în care opinia publică era de [partea lui. „Au avut dreptate să nu mă amestece în întreaga [chestiune", a decis ea. „Eu nu puteam consimţi, întrucît eram [legată de ceea ce fusese hotărît de Maiestatea sa... nu eu eram | aceea care puteam răsturna ordinea lucrurilor." | De la Oberammergau, Măria i-a trimis noului Rege o

475

telegramă „concepută cu grijă", destinată să lămurească faptul că ea nu i se opune. A doua zi a primit un răspuns. „A fost foarte important ca el să-mi telegrafieze", scria ea în jurnal, „pentru ca încă de la început să existe între noi un sentiment cald." Era îngrijorată în legătură cu Prinţul Ştirbey. „... este trist să te gîndeşti că nu vom fi uniţi în aceasta. El crede în mod atît de absolut că el Carol, va fi un dezastru pentru dinastie".

Mai era, de asemenea, problema Principesei Elena, pentru care întoarcerea lui Carol însemna o

catastrofa. „Eu mi-arn recăpătat fiul, dar ea pierde totul", spunea Măria, care nu regreta foarte mult că nurorii sale, care „făcuse pe grozava cu noi toţi pentru că avea viitorul în mînă", i se va cere să-l împartă pe Mihai cu restul familiei. Lăsînd la o parte pica personală, Măria simţea o mare compasiune pentru tînăra femeie.

Ea s-a hotărît să-şi scurteze călătoria şi să se întoarcă imediat acasă. Carol a trimis un tren special la frontieră să o ia şi gărzi de onoare şi persoane oficiale să o salute în fiecare gară de pe parcurs. Apropiindu-se de Bucureşti, e puţin probabil că Măria abia aştepta ca trenul să ajungă la covorul roşu şi să se oprească pentru ca ea să sară în braţele lui Carol. Lîngă el stăteau Nicolae şi Elisabeta. Toţi cei trei copii au îmbrăţişat-o călduros. Măria s-a aplecat să-şi sărute nepotul, pe Mihai, un băieţel stingher şi durduliu, deconcertat de absenţa mamei sale. Atît Măria cît şi Carol erau „palizi", cu „lacrimi în ochi". Ea a fost surprinsă de uralele frenetice ale mulţimii adunate în afara gării cînd ea, Regele Carol al II-lea şi Mihai au plecat în maşina ei. „Carol era semeţ şi puţin timid", spunea ea, „Mikey era mut."

La sosirea-ei la Cotroceni, Măria a găsit o scrisoare impresionantă de la Ştirbey prin care o anunţa că el nu va mai fi în Bucureşti la întoarcerea ei acasă. „Mă costă foarte mult sa spun asta", a explicat el, „dar consider că este în interesul cel mai mare al Maiestăţii voastre." Ea a înţeles că, îndepărtîndu-se singur de ea, Barbu spera să o cruţe de a împărtăşi resentimentul lui Carol faţă de el.

Absenţa lui Ştirbey nu i-a ajutat Măriei. La cîteva zile după întoarcerea sa, şeful casei sale, legătura între Curtea ei şi guvern, a fost nevoit să demisioneze. Două săptămîni mai tîrziu, primul aghiotant a fost transferat de la Palatul Cotroceni la un regiment

476

al armatei regulate. Deodată Măria a descoperit că personalul i se redusese la un singur aghiotant, colonelul Zwiedinek, care fysese deposedat de epoleţii lui regali şi purta uniforma unui ofiţer de artilerie obişnuit. Cînd ea s-a plîns, i s-a trimis un al doilea aghiotant care a devenit un spion al Regelui. Regina a încercat să rărnînă calmă, zicîndu-şi că cea „mai bună politică este să nu facă nici un fel de opoziţie, să accepte cu zîmbetul pe buze autoritatea lui, să se supună de bunăvoie. Cînd ceasul «întunecării» va trece", îşi spunea ea, „el va trebui să se potolească... Pentru moment este o adevărată «orgie» de ordine, rezolvări, corectări, rînduieli. Trebuie lăsat să acţioneze fără să intervenim".

Lucrurile nu s-au ameliorat. „Nu mi se cere niciodată părerea", se plîngea Măria în legătură cu schimbările care aveau loc la Cotroceni, „lucrurile dau doar buzna peste mine şi eu nu văd cine este lîngă el ca să-i poată da sfaturi înţelepte, de bun-simţ...". Desigur că nu, indispensabilul Puiu, gogoriţa noastră", după cum se referea ea la secretarul fiului său, un om despre care declara că nu-1 poate privi „fără să se cutremure". Descriindu-1 pe Puiu într-o scrisoare trimisă în afara României prietenei sale Roxo Weingartner, Măria se străduia să găsească o metaforă adecvată: „... figura creaturii este cea a unui desfiinat slugarnic dintr-un film, despre care, în momentul în care apare, ştii că este cel care are de gînd să seducă tînăra şi să-i fure tatălui ei banii". Puiu se lăuda aghiotantului Măriei cu „extraordinarul sistem de spionaj" pe care îl instalase la Palatul Cotroceni ca să raporteze asupra mamei Regelui; de asemenea, el citea scrisorile Măriei şi făcea în aşa fel încît să i le dea lui Carol înainte ca ele să fie expediate.

Măria obişnuia să blameze purtarea lui Carol datorată influenţelor nefaste, dar în problema banilor, ea recunoştea că fiul său era în întregime răspunzător de dificultăţile care, curînd, au copleşit-o. Renta guvernamentală anuală nu făcea decît să acopere cheltuielile palatelor şi operelor ei filantropice. Venitul său personal încetase o dată cu primul război mondial; după 1918, Măria fusese aceea care trimisese bani, îmbrăcăminte şi bani de călătorie mamei şi surorilor ei. Preocupat de situaţia financiară a soţiei sale după moartea lui, Ferdinand adăugase un codicil la testamentul lui prin care îi lăsa văduvei venitul de la Sinaia. La întoarcerea sa în România, Carol a rupt testamentul tatălui său,

477

expropriind în beneficiu propriu venitul mamei sale. De teamă sa nu ridice opinia publică împotriva noului Rege, Măria nu a spus nimic.

La scurt timp după aceea, Regele a cerut Parlamentului să reducă cu 25% lista civilă, alocaţiile care asigurau venitul Măriei din partea guvernului, în principiu, Măria nu a fost împotriva acestei măsuri. „Este foarte corect să fie aşa", scria ea în jurnal, „dar spre deosebire de el [Regele Carol II], eu nu am avere personală pe care să mă bizui, nu ştiu cum o vom scoate la capăt." Totodată, Regele a întîrziat cu cîteva luni plăţile mamei sale, oprind pentru sine dobînda banilor. Cu Prinţul Ştirbey plecat, Măria nu avea pe nimeni căruia să-i ceară un sfat financiar şi era şi prea mîndră să-i ceară ajutor fiului său. „Nu pot pleda

pentru mine cînd este vorba de bani", scria ea în jurnalul ei. „Pur şi simplu *nu pot. "*

Măria era prea populară ca să fie atacată deschis, dar Principesa Elena nu era, şi în curind ea a devenit ţinta principală a răzbunării Regelui. Sitta nu mai era soţia legitimă a lui Carol. Ea obţinuse divorţul cu doi ani în urmă. Una din condiţiile lui Maniu pentru întoarcerea lui Carol fusese, totuşi, o reconciliere între ei. Aducîndu-1 pe Carol înapoi din exil, guvernul nu ezitase să-şi facă un capital politic din reunirea familiei regale şi, de la venirea lui în România, opinia publică românească fusese „într-o stare de entuziasm cronic şi sentimentalism", aşteptînd cu sufletul la gură ca Sitta şi Carol „să cadă unul în braţele celuilalt".

Maniu, care eşuase în eforturile sale, mai degrabă necugetate, de a-1 reconcilia pe Rege cu fosta lui soţie, conta pe Măria ca să aranjeze lucrurile între ei. Ea şi-a vizitat nora de îndată ce a sosit la Bucureşti, dar n-a putut să facă mare lucru, de nici o parte. Deşi supusă unei intense presiuni din partea guvernului, pe Sitta o iritau încercările soacrei sale de a o sfătui. Noul Rege abia dacă îi permitea mamei sale să pomenească numele Sittei în prezenţa Iui. Carol spunea că orice împăcare cu fosta lui soţie ar fi „cu desăvîrşire imorală, ne urîm prea tare unul pe altul". Pînă la urmă, Sitta a cedat şi a fost de acord cu o reconciliere publică. Carol a rămas neînduplecat împotrivă, deşi a încercat să o miruiască să ia asupra ei blamul guvernului. Cînd Sitta a refuzat, a avut loc o „scenă îngrozitoare" între ei, iar Carol, care încercase să-i facă viaţa imposibilă, şi-a sporit eforturile în acest sens.

478

Regele i-a interzis fostei sale soţii orice contact cu politicienii şi a refuzat să-i permită să apară în public la diferitele ocazii. I-a împresurat casa de la Şosea cu o gardă de poliţie instruită să-i raporteze numele tuturor celor care au semnat în cartea de oaspeţi. Scosese portretul ei de la popota ofiţerilor Regimentului 9 Roşiori şi chiar ea însăşi a fost demisă din funcţia de colonel onorifc. De asemenea, numai teama de opinia publică 1-a reţinut pe Carol de a-1 îndepărta complet pe Mihai de mama sa. Aşa se face că, în fiecare dimineaţă, după micul dejun, băiatul era luat de la casa Sittei şi dus la palatul lui Carol, de unde nu se înapoia pînă la ora culcării.

Faţă de opinia publică, Regele o caracteriza pe ex-soţia lui ca fiind o femeie rece şi fără inimă, care refuzase să accepte un J soţ care se căieşte. El se zugrăvea pe sine ca fiind un bărbat ce făcuse supremul sacrificiu pentru ţara sa, părăsindu-şi iubita dragă ca să se reconcilieze cu o soţie frigidă. Procedînd astfel, Carol socotea că şi-ar determina fosta soţie să părăsească ţara. Dar Sitta, care spusese cîndva că n-ar sta vreodată în România dacă j s-ar întoarce fostul ei soţ, acum refuza să-şi părăsească fiul.

Deşi era necesară o extraordinară imaginaţie pentru a se î transpune pe sine în rol de sfînt - mai ales cînd martiriul lui consta l din dezertarea la Paris însoţit de metresa sa -, Carol a instituit o J nouă medalie, Ordinul Suferinţei, un medalion de email alb cu [două litere C încrucişate sub o coroană regală încercuită de un [mănunchi de spini. Printre cei decoraţi erau Puiu, acum secretar [particular al lui Carol, care beneficia la rîndul lui de o secretară [proprie, şi Barbu lonescu. Regele a emis timbre şi monede noi :e-l înfăţişau pe el sub o cunună de spini. „Vreau ca de fiecare iată cînd cineva foloseşte un ban sau un timbru să-şi amintească Ie suferinţele mele în timpul anilor de Calvar", anunţa Regele ^arol al II-lea. Cu toate că această recapitulare a istoriei o înfuria pe Măria, ti părea rău pentru fiul său în condiţiile de singurătate ale vieţii lui Şi se gîndea că trebuie să se simtă îngrozitor fără iubita sa. într-o dzită la Sinaia, la Foişor, ea a găsit pretutindeni fotografii ale -upeascăi şi deasupra patului Regelui o pictură făcută de ea. „Am ^imţitun nod în gît, înţelegînd deodată singurătatea lui", se confesa bajurnalului său la sfîrşitul lui august. Poate că Măriei nu i-ar fi it atît de rău pentru fiul său dacă ar fi ştiut că Elena Lupescu se

479

înapoiase în România la scurt timp după Carol. La mai puţin de două luni după lovitura de stat, Regele şi-a călcat promisiunea făcută lui Maniu şi şi-a adus metresa acasă. Ea era confortabil instalată la Foişor, ascunsă de familia lui şi de guvernul român.

Maniu, care demisionase temporar din cauza dezacordului cu privire la situaţia lui Carol, a demisionat definitiv cînd a aflat că Lupeasca se înapoiase. „Eu sînt răspunzător de a-1 fi adus pe Principele Carol înapoi în România", le-a spus el asociaţilor săi, „pentru că eu am crezut sincer în el. Dar fiindcă el şi-a călcat cuvîntul de onoare de două ori - o dată cu privire la reconcilierea cu Principesa şi o dată în legătură cu părăsirea doamnei Lupescu pentru totdeauna -, nu pot accepta să slujesc un astfel de stăpîn." Pentru a-1 înlocui pe Maniu, Partidul Naţional-Ţărănesc 1-a propulsat pe cel de-al doilea lider foarte

puternic, Ion Mihalache, un reformator agrar. Dar înaltele idealuri ale lui Mihalache şi sumanul lui ţărănesc nu-1 impresionau pe Carol, care punea mai mare accent pe aparenţe decît pe convingeri. Funcţia de prim-ministru a fost atribuită în cele din urmă lui George Mironescu, un om cu tact, de formaţie conservatoare şi cu convingeri oscilante -genul de politician cel mai potrivit pentru a supravieţui sub Carol alll-lea.

De la începutul domniei sale, Carol a opus un politician altui politician şi un partid altui partid, înlăturînd astfel oriceresurse de putere şi rezistenţă faţă de autoritatea monarhică, în această direcţie, el dădea dovadă, după cum spunea cineva, de „un fel de plăcere machiavelică, reminiscenţă a împăraţilor bizantini din anul 1000". în 1930, situaţia politică era remarcabil adaptată scopului Regelui.

Partidul Conservator murise de mult, iar liberalii şi-au pierdut repede credibilitatea în nerăbdarea lor de a atrage elemente disparate opuse lui Carol. O nimerită coaliţie de elemente naţionaliste, cvasidemocratice şi conservatoare, Partidul Liberal ştia că are şanse mici cu duşmanul lui tradiţional pe tron, iar unii dintre membrii săi s-au desprins ca să se alăture Regelui. La fel, oportuniştii din Partidul Naţional-Ţărănesc 1-au părăsit pe Maniu. Vechile ierarhii politice s-au dizolvat într-un amestec de grupări farimiţate, fără măcar o singură fracţiune suficient de mare sau de puternică pentru a se opune Regelui.

480

Se poate spune că, sub acest aspect al domniei sale, Carol al H-lea nu a fost mai rău decît Carol I sau Ferdinand L însă Carol I şi-a temperat premisa de bază „dezbină şi stăpîneşte" judecind la rece, iar Ferdinand I a căutat sfătuitori cu o tradiţie de prudenţă şi raţiune în spatele lor. „îl văd cum joacă prost fiecare carte...", observa Măria, care şi-a dat seama că, folosindu-şi arbitrar voinţa, fiul ei punea în pericol întreaga monarhie, „ceea ce înseamnă că este distrusă toată munca a două generaţii răbdătoare".

Continuînd cursa potrivit ideii „puterea în mîna unui singur om", noul Rege şi-a redus primii-miniştri la funcţia de comisionari ai Maiestăţii sale şi a umplut alte posturi importante cu aventurieri grosolani de teapa lui Puiu Dumitrescu - oameni a căror calificare primară pentru arta guvernării era doar aceea că îi agreea Elena Lupescu. Poporul român, confruntat cu un palat populat de parveniţi şi codoşi, începea să privească în urma cu simpatie la tradiţionalele tertipuri ale lui Brătianu, Ştirbey şi alţii.

Prima care s-a retras a fost aristocraţia. Singurul prieten al Curţii precedente care frecventa palatul lui Carol era Martha Bibescu, Principesa Bibescu, care, după cuvintele Ilenei, „a părăsit-o pe mama pentru papa cînd acesta a^devenit Rege", acum „o lăsa pe mama pentru Lupeasca", împreună cu o fotografie a sa, Martha i-a trimis metresei lui Carol note slugarnice adresate „Suveranei mele". Una dintre acestea conţinea o memorabilă adulare: „.. .clipa de astăzi, în care mi-ai îngăduit să-ţi sărut mîna, a fost cea mai fericită din viaţa mea".

România fusese întotdeauna cunoscută pentru bine venita lipsă de formalism a Curţii sale, dar venirea lui Carol al II-lea a schimbat lucrurile. Palatul lui era tot atît de înzorzonat pe cît de prohibitiv. Era prea multă mobilă; decoraţia era excesiv de strălucitoare, gărzile „alarmant de magnifice". Adept al formalismului, Carol se enerva cînd una dintre surorile lui, care era însărcinată, se aşeza într-un fotoliu larg destinat unui Rege venit în vizită. Uniformele constituiau o idee fixă pentru el. Desena modele noi aproape în fiecare an, adăugind coifuri cu penaje la uniformele oficiale roşii şi albastre deschis cu ciucuri aurii ale aghiotanţilor palatului, în timpul domniei sale, Carol a cre.it nenumărate decoraţii şi medalii pe care le-a împărţit cu generozitate în călătoriile sale în Europa Occidentală. „Cu adevărat, Carol are o slăbiciune bolnăvicioasă pentru mici semne

481

exterioare de regalitate bătătoare la ochi, pe care eu am încercat întotdeauna să-1 fac pe Nando să le ignore", spunea mama sa.

Acest accent pus pe lucrurile de suprafaţă a fost unul din motivele pentru care Regele a ţinut-o pe doamna Lupescu foarte mult în umbră. Deşi o iubea foarte mult, ea nu a apărut niciodată la recepţiile oficiale şi, chiar la evenimentele neoficiale de la palat, el îşi ţinea iubita ascunsă într-un balcon privat, în spatele draperiilor. Lupeasca îşi petrecea nopţile la Casa Nouă, vila lipsită de personalitate şi sumar mobilată a lui Carol din spatele palatului, însă reşedinţa ei oficială era o casă de cărămidă roşie cu patru etaje în modernul Parc Modrogan din Bucureşti. Era o casă întunecată, cu ferestre mici, înconjurată de o imensă grădină împrejmuită cu ziduri, cu corpuri de gardă şi poliţişti. Un „loc sordid...", spunea contesa Waldeck, „ticsit cu mobilă mediocră şi vechituri, ca într-un magazin de mobilă de ocazie".

în timp ce Duduia Regelui se cuibărea în culcuşul ei din Parcul Modrogan, fosta lui soţie se străduia să reziste în casa de la Şosea. Cu trecerea timpului, situaţia Sittei era din ce în ce mai dificilă. Era bine cunoscut faptul că Regele lua măsuri represive împotriva celor care o vizitau şi izolarea ei a crescut pînă într-atît încît a luat aspectul unui arest la domiciliu. Nimeni nu îndrăznea să se apropie de Principesă, cu excepţia Măriei şi a membrilor familiei regale.

Tot resentimentul anterior al Măriei la adresa nurorii sale s-a risipit în faţa vulnerabilităţii Sittei. Dacă avea loc o ceremonie de familie fără prezenţa Regelui, Măria se asigura să fie şi ea inclusă; dacă participa şi Carol, o invita pe fosta lui soţie în ziua următoare. Măria nu înţelegea „profunda şi iremediabila ură a lui Carol faţă de Sitta". Cu toate că Măria împărtăşise dorinţa lui Carol de a-1 scoate pe Mihai din atmosfera închisă a casei Sittei, o îngrozea alegerea camarazilor dejoacă pe care o făcuse Carol pentru fiul său - fetiţe nubile, ca fiica lui Puiu - şi lipsa de supraveghere cînd Mihai era în grija lui.

Timp de cîteva luni după întoarcerea în ţară, Regele a rămas, în aparenţă, în termeni buni cu mama sa, iar Măria a continuat să spere că puterea îl va face să se poarte mai generos cu familia lui. Apoi, la 29 octombrie 1930, la cea de-a cincizeci şi cincea aniversare a zilei ei de naştere, Carol i-a cerut o întrevedere între patru ochi. El mai încercase cîndva să o cîştige pe Măria de partea sa, acuzîndu-şi fosta soţie de indiscreţii în timpul căsniciei lor. Acum

i-a spus mamei sale că trebuie să rupă relaţiile cu Sitta. Prietenia jVlariei cu fosta ei noră, spunea el, constituia o insultă publică la adresa lui. Măria a răspuns că era împotriva „codului ei de onoare" să „se poarte urît cu cineva care este străin printre noi".

începînd din ziua aceea, relaţiile Măriei cu Carol nu au mai fost niciodată aceleaşi. Regele a ordonat ca securitatea din jurul mamei sale să fie mai fermă; era urmărită şi toate convorbirile ei în interiorul şi exteriorul Palatului Cotroceni îi erau raportate. Fixa întîlniri cu ea pentru ca apoi să le contramandeze în ultima clipă. Regele a încercat să o împiedice pe Măria să-şi primească vechii prieteni la palatul ei pentru că, spunea el, „ştia că toate criticile la adresa lui... pornesc de la Cotroceni" şi că toţi cei ce vin să o vadă pe Maria^răspîndesc ... zvonuri neloiale şi defăimătoare la adresa lui", în acelaşi timp, pentru a masca faptul că ei nu mai sînt în relaţii bune, Carol şi-a invitat mama să petreacă sărbătorile Crăciunului la Sinaia cu Mihai şi cu el. Recunoscătoare pentru „mica atenţie", Măria a acceptat.

în timpul vacanţei, Mihai, în vîrstă de nouă ani, s-a îmbolnăvit grav de gripă, împotriva ordinelor Regelui, Sitta a venit cu Elisabeta la Sinaia să-1 vadă. Carol, care a acuzat-o pe soţia lui că foloseşte un „şiretlic murdar" şi pe sora sa că este „o trădătoare", i-a cerut marnei sale să nu le primească în casă. Măria i-a ignorat cererea, în ziua următoare, Regele a refuzat să-şi vadă mama şi a dat ordin ca, atunci cînd fosta lui soţie se va întoarce la Sinaia să-şi vadă fiul, să nu primească nici o hrană din palatul său. „Să refuze hranamamei copilului său... fosta lui soţie! Asta te face cu adevărat să-ţi ascunzi faţa de ruşine!" scria Măria în jurnalul ei.

La mijlocul lui martie 1931, Măria a părăsit România împreună cu Ileana, pentru o călătorie în Europa Occidentală. Deşi a ezitat să o lase pe Sitta „atît de total neapărată şi părăsită", ea însăşi avea mare nevoie să fie departe de Carol. Datorită restricţiilor financiare din partea Regelui, Măria n-a mai călătorit cu o doamnă de onoare. Ea s-a dus la Paris, unde 1-a văzut pe Prinţul Ştirbey, „excelentul meu prieten Barbu, care mi-a lipsit mai mult decît oricine altcineva". Ştirbey era la spital. Cei doi nu se văzuseră de nouă luni.

Pînă în iarna aceea, Prinţul Ştirbey locuise cu familia lui la

Braşov, în Transilvania. Regele încercase să-1 scoată pe Ştirbey din toate consiliile de conducere şi funcţiile de responsabilitate financiară, dar fiaanţiştii din România şi din străinătate refuzaseră să-i îndeplinească ordinele. Neputînd să-1 ruineze din punct de vedere financiar, Carol 1-a încurajat pe vechiul duşman al lui Ştirbey, Filipescu, să-1 distrugă cu ajutorul presei. El 1-a urmărit, de asemenea, pe Ştirbey şi i-a cenzurat corespondenţa. Măria nu a putut să comunice cu el decît prin prietenii care riscau de bunăvoie represalii din partea Regelui.

Cînd a auzit că Ştirbey are nevoie să fie operat de hernie, Măria a trimis vorbă că nu trebuie să facă nici cea mai mică operaţie în România. Regele, spunea Măria, proclamase cu voce tare că el refuzase să mănînce la masa mamei sale cînd s-a întors la început la Bucureşti, „pentru că *el ştia* că Barbu îi

mituise servitorii ca să-l *otrăvească!"* Dacă putea Carol să răspîndească minciuni atît de revoltătoare, „e desigur mai bine ca Barbu să nu se dea fără apărare pe mîna *oricui* aici, în ţară".

Teama Măriei pentru viaţa vechiului ei prieten nu era exagerată. Chiar înainte de plecarea lui Ştirbey la Paris, Puiu i-a spus aghiotantului Măriei că el „lansase... atacuri împotriva Prinţului Ştirbey şi că acestea aveau drept scop să-l desfiinţeze definitiv". Aproape că au reuşit, în *Orient Expressuî care* se îndrepta spre Europa Occidentală a avut loc un atentat la viaţa lui Ştirbey. Cînd Măria 1-a văzut pe Barbu la Paris, Prinţul în vîrstă de cincizeci şi opt de ani era încă în convalescenţă după operaţie. Barbu şi Nadejda s-au întîlnit cu Măria după cîteva zile la St. Briac, unde Măria s-a dus să o viziteze pe Ducky. Ei s-au văzut zilnic timp de două săptămîni. Despărţirea a fost dureroasă. Ştirbey se necăjea că nu o poate ocroti pe Măria. „Dragul Barbu", scria ea în jurnal. „Noi am încercat să fim cît mai nesentimentali posibil, dar durerea noastră mută era nesfîrşită".

De la St. Briac, Măria s-a dus la Umrich, lîngă Freiburg, Germania, să se întîlnească cu Ileana care îşi vizita verii Hohenzollern. Călătoria Ilenei fusese plănuită să coincidă cu cea a Arhiducelui Anton de Austria, un tînăr pe care ea îl cunoscuse în Spania în 1929. întîlmrea fusese aranjată de Carol.

Ileana fusese întotdeauna apropiată de fratele ei mai mare, iar după lovitura lui de stat, Carol a presupus că sora sa mai mică îl va sprijini în disputa cu fosta lui soţie. Cînd ea i-a ţinut

parte Sittei, Carol s-a răzbunat pe ea luîndu-i funcţiile preferate: preşedinţia lui Y. W.C.A.* şi a cercetaşelor. Regele i-a spus surorii lui că nu mai poate cutreiera ţara pentru organizaţiile ei fiindcă face „propagandă împotriva lui".

Căutînd o cale să scape de acest „ghimpe dureros" în coastă şi amintindu-şi de Anton de Austria, Carol s-a decis să o mărite pe Ileana. El i-a contactat pe Prinţul Friedrich, şeful Casei de Hoherizollern-Sigmaringen, şi pe soţia lui să-i invite pe Ileana şi pe Anton la Umrich. „Am descoperit că aveam multe lucruri în comun", îşi amintea Ileana mult timp după aceea. „Ne plăcea să zburăm cu avionul şi ne înţelegeam de minune. Era un fel de destindere... nu mi-am dat deloc seama de capcana în care intram, pentru că altfel ar fi trebuit să mă gîndesc de două ori."

Cînd Ileana a spus că vrea să se mărite cu Arhiducele austriac, Măria a fost îngrijorată. Ea nu putea găsi vreo vină^obîrşiei lui Anton. Dinspre partea tatălui său, el era strănepotul împăratului Franz Josef şi dinspre cea a mamei sale, un Bourbon al Spaniei. Anton era însă un exilat fără o leţcaie. După ce familia fugise din Austria, el îşi cîştigase existenţa lucrînd la o staţie de benzină din Spania. Măria considera că, dintre toţi copiii ei, Ileana este cea mai potrivită ca să poarte o coroană. Un tînăr decent, amabil, mai la largul lui în haine de muncitor decît în costum oficial, Anton avusese foarte puţin timp şi prilej pentru educaţie. „Astfel încît există multe lacune în cunoştinţele sale de artă, literatură şi... istorie", spunea Măria. „El este însă un expert inginer şi electrician şi un pilot de prima mînă. înalt, solid, onest, n-are un ban în afara a aceea ce cîştigă cu propriile sale mîini."

Măria a scris să ceară consimţămîntul Regelui pentru ca sora lui să se mărite cu Arhiducele şi pentru ca tînăra pereche să-şi ia reşedinţa în România. „Nu am obiecţii faţă de căsătoria propusă...", a răspuns el. „Din nefericire, nu pot fi de acord cu planul ca, o dată căsătoriţi, ei să se stabilească în România." Schema lui Carol funcţionase perfect. Aranjînd să o lege pe sora lui de un vlăstar al Habsburgilor, el folosea acum relaţia ca să o dea afară din ţară. Românii, argumenta el, nu vor fi niciodată de acord ca un Habsburg să locuiască în ţara lor.

Intenţia Măriei de a se întoarce acasă imediat pentru a pune

*Asociaţia Tinerelor Creştine (n.t.).

la cale căsătoria a fost dată peste cap de Rege, care i-a telegrafiat să stea departe de România încă trei săptămîni. Cînd ea a aflat că el, Carol, se consulta cu vechiul ei prieten Ion Duca, acutn şeful Partidului Liberal, a înţeles motivul. Era stînjenitor pentru Rege să facă avansuri liberalilor în timp ce continua să-l jupoaie pe Barbu Ştirbey. Cu banii ei care se topeau repede, ea nu ştia încotro să se îndrepte, în timp ce guvernul îi plătise oficial cheltuielile de călătorie, Carol îi cerea acum să şi le suporte singură. Fiind o persoană publică, Regina nu se putea ascunde într-un hotel de clasa a doua, iar hotelurile de lux depăşeau acum resursele ei. în cele din urmă a acceptat o invitaţie din partea unei cunoştinţe italiene

care i-a oferit vila sa din afara Romei. Măria a aflat că fiul său, care o urmărise în Europa Occidentală, era „furios" că ea se întîlnise cu Ştirbey. Prin acest gest, Regele considera că mama sa „se declarase" duşmanul lui.

Ura feroce a lui Carol împotriva lui Ştirbey nu se putea explica doar în baza dezacordurilor politice - îndeosebi în lumina apropierii lui de Partidul Liberal - sau pur şi simplu ca o gelozie a unui fiu care nu a scăpat de obsesia mamei sale. Ca şi poziţia sa faţă de membrii propriei familii, adversitatea lui Carol faţă de Ştirbey părea să fie întemeiată pe nevoia disperată de a controla sau de a înlătura pe oricine nu poate fi controlat. Dacă nu erai de partea lui Carol, erai duşmanul lui. Spre deosebire de Nicolae şi Elisabeta, Ştirbey nu putuse fi atras din tabăra Măriei în cea a lui Carol; spre deosebire de Ileana şi Sitta, el era puternic. Mai mult, Ştirbey era singura persoană din afara familiei regale care cunoştea nemijlocit detaliile celor două dezertări ale lui Carol. Asumîndu-şi rolul de victimă inocentă gonită în exil de duşmanii săi politici, Carol crease un mit pe care nu îşi putea permite să-l vadă explodînd. Simpla existenţă a lui Barbu Ştirbey, omul care ştia adevărul despre el, era o ofensă în ochii Regelui.

La scurt timp după întoarcerea Măriei din Europa Occidentală, Principesa Elena a părăsit România, în absenţa Măriei, persecuţia tot mai mare de către Carol a fostei sale soţii reuşise să provoace cîteva demonstraţii, liniştite, dar publice de simpatie pentru Principesă. Temîndu-se de expresii mai violente de loialitate, guvernul a propus un plan, care a fost aprobat, ca să o ţină pe Sitta în străinătate şi să-i asigure situaţia financiară. Convenţia prevedea ca Mihai să o viziteze pe mama sa de două ori pe an,

jar în ceea ce o priveşte, să se întoarcă în România în fiecare an de ziua ei de naştere.

Măria şi-a condus fosta noră la gară. Doar o mînă de străini au venit să-şi ia rămas-bun de la Sitta, românilor li se interzisese să *apară*- Măria a mers cu Sitta şi cîţiva membri ai familiei prin gara goală pînă la trenul care era tras la cea mai îndepărtată linie ferată. *„Era* de nesuportat să o vezi urcată într-un tren, fără nici unul dintre cei care ieri se ploconeau în faţa fiecărui surîs sau fiecărei încruntări a ei", spunea Măria.

Carol nu era deloc consecvent şi în decurs de o lună de la întoarcerea Măriei a afişat din nou aerele de fiu iubitor. Mama sa fiind cu succes izolată de alte surse de afecţiune, el îşi putea permite să se arate plin de solicitudine. Măria era mişcată. „Carol", scria ea fericită în jurnalul ei, „a fost drăguţ şi amabil şi a spus că speră că-1 voi socoti drept cel mai bun prieten al meu, doritor să mă ajute şi să-mi facă viaţa uşoară. Apoi, cînd Ileana va fi plecat (cred că el a vrut să se refere şi la Sitta, dar nu i-a pronunţat numele), eu voi fi singură şi el speră că-1 voi lăsa să-mi umple singurătatea cum va putea mai bine".

La 27 iulie 1931, la zece zile după plecarea Sittei, Măria a participat la nunta celui mai mic şi mai iubit copil al ei, la Sinaia. Regele, care era extrem de priceput în aranjarea evenimentelor ceremoniale, a condus din umbră prezentarea oficială a darurilor, primirea delegaţiilor stîngace din provincii, un mare bal la Curte, semnarea oficială a contactului de stare civilă şi, în final, o slujbă religioasă. Tinerii căsătoriţi au defilat într-o caleaşca deschisă pe străzile staţiunii montane, decorate pentru această *ocazie.*

După oficierea căsătoriei, mama miresei, suferindă şi deprimată, s-a dus la culcare. „Totul s-a terminat într-un fel de sleire în vara asta", scria ea; „Rolls-Royce-ul necesită reparaţii, un mic garaj şi o vopsire". Despărţirea de Ileana, spunea ea, îi pricinuia „colapsul final". Doctorii i-au prescris odihnă completă.

Aflînd despre cumnata sa că este „foarte lapămînt", Infantele Alfonso i-a scris Măriei o scrisoare, recomandîndu-i să-şi adune puterile de dragul monarhiei, „întotdeauna te-am considerat ca o întoarcere înapoi la timpurile trecute...", spunea Aii. „Ştiu că spiritul tău nu se poate prăbuşi. Te văd oblojindu-ţi... rănile şi prinzînd din nou putere. Ştiu că vei lupta pînă la capăt."

Capitolul 29

> Pentru a comite acte violente şi injuste nu este suficient ca un guvern să aibă voinţă sau chiar putere; vremurile duc singure la săvîrşirea lor.

Cu Ileana plecată şi activităţile sale îngrădite de către Rege, viaţa Măriei a degenerat în perioade de rătăcire disperată. Uşurată să scape de sub dominaţia represivă a fiului său, Măria călătorea oriunde o invita cineva- la casele fiicelor ei în Iugoslavia şi Austria, la casa surorii sale pe coasta maritimă din nordul Franţei şi în casele familiei şi prietenilor din Anglia.

Pentru a se asigura de absenţa continuă a mamei sale din ţară, Carol a decretat că, după căsătorie, Ilenei nu i se permitea mai mult de o lună pe an în România şi doar cu aprobarea Regelui. Debarasîndu-se de sora sa cea mai mică, Carol s-a întors acum asupra fratelui său.

Cînd Măria auzise despre lovitura lui Carol, supărarea ei iniţială de a nu fi fost pusă la curent cu rolul lui Nicky în aceasta fusese mai mult decît compensată de bucuria de a-şi găsi cei doi fii lucrînd mînă în mînă pentru binele ţării lor, sau cel puţin aşa credea ea. în realitate, Carol îl folosea pe Nicolae doar ca pe o trambulină pentru tron. Iraţional de gelos pe popularitatea celorlalţi membri ai familiei sale, el a hotărît chiar la începutul domniei să stea singur în centrul atenţiei.

Ca o recompensă pentru a-1 fi ajutat să se întoarcă în ţară, Regele 1-a numit pe Nicolae comandant al Forţelor Armate Române. Titulatura era o simplă formalitate. Nicky, după cum

•Carol ştia bine, nu era un muncitor, ci un om de viaţă. Pasiunea •lui era o tînără românca divorţată — Jeanne Doletti. Regele a lîncurajat dragostea fratelui său pentru persoana drăguţă, dar Icomună, în speranţa că această legătură îl va băga pe Nicky în Iconflicte politice.

l Nicolae dorea să se căsătorească cu Jeanne, dar, ca şi în •cazurile Ferdinand şi Elena, Carol şi Zizi şi Carol şi Elena Lupescu, •Constituţia română interzicea în mod expres principilor dinastiei lsă se căsătorească cu supuşii lor. în primul elan de entuziasm Ifrăţesc, Carol îi promisese lui Nicky că atunci cînd va deveni iRege va soluţiona problema căsătoriei sale. în propriul lui interes, iRegele încercase să treacă o lege prin Parlament care să legalizeze •căsătoriile morganatice pentru principii Casei regale, dar, după •cum scria Măria: „Chiar şi românii au unele principii la care ţin". i Un an mai tîrziu, confruntat cu cererea lui Nicky de a contracta Io căsătorie morganatică, Regele a încercat un experiment. Dacă •România refuză să o accepte pe Jeanne Doletti, Carol găsea un •motiv incontestabil pentru a-1 scoate pe Nicolae din ţară; dacă, |printr-o stranie şansă, românii o tolerează pe Jeanne, ei ar trebuit lsă o accepte şi pe Elena Lupescu. „Pune-mă în faţa unui fapt •împlinit", îi spunea Carol lui Nicky. Principele Nicolae a făcut •întocmai. La 28 octombrie 1931, el şi Jeanne au fugit în micul sat •Tohan. Cînd s-a înapoiat cu mireasa lui, Regele 1-a deposedat •de gradul militar şi a declarat că, prin contractarea unei căsători •legale, Principele Nicolae îşi pierduse drepturile de membru al •familiei regale şi de cetăţean al României. Măria nu a fost nmpresionată de pasiunea subtilă a lui Carol pentru lege. „Trăind în felul acesta", spunea ea despre Rege, „el nu se poate aştepta ca Nicolae să-1 respecte."

Nicolae şi cu soţia lui au părăsit în curînd ţara. Cînd el a încercat să se întoarcă în primăvara anului 1932, Regele 1-a arestat şi 1-a exilat pentru un an. înainte de a părăsi România, Nicolae i-a vorbit mamei sale despre bani. întrucît cheltuise o avere cu soţia sa, proaspăt devenită cunoscător de antichităţi şi argint vechi, Nicky îşi făcea griji gîndindu-se ce s-ar întîmpla dacă Regele i-ar tăia brusc venitul. Putea Barbu Ştirbey să-1 ajute? Cum Nicolae i se alăturase lui Carol în osîndirea lui Ştirbey, Măria i-a sugerat să-i scrie o scrisoare lui Barbu, care locuia acum în Elveţia,

cerîndu-i iertare şi sprijin financiar. Ştirbey a promis să-1 ajute. Atît el, cît şi Măria 1-au implorat pe Nicky să nu se opună făţiş fratelui său. „Numai prin demnitate, bună purtare şi muncă tu poţi dovedi lumii că ai fost persecutat, nu te poţi reabilita înjurîndu-1 pe Rege", îi scria Măria fiului ei mai mic, explicîndu-i că, atacîndu-1 public pe Carol, subminase dinastia şi ţara. Deşi Măria a reuşit să-1 vadă pe Nicolae ori de cîte ori a fost plecată din România, ea a refuzat o vreme să o primească pe soţia lui, pe care ea a respins-o ca fiind „o mică obrăznicătură sulemenită şi lipsită de inimă, al cărei singur gînd sînt banii şi luxul".

La scurt timp după ce Regele 1-a exilat pe Nicolae, Măria a acceptat o invitaţie în Iugoslavia. Era a patra oară în cei doi ani de la lovitura lui Carol că ea îşi găsea refugiu la Marioara şi Alexandru. Deşi

Regele Iugoslaviei era ciudat - cald şi plăcut un moment, retras în clipa următoare -, Măria avea încredere în el. El era, în cuvintele ei, „ceea ce fiii mei nu au reuşit să fie - fiu, frate, prieten, sprijin". Alexandru a avut o compasiune pentru Măria cînd aceasta a primit o scrisoare de la Carol în care o acuza pe mama sa şi pe Nicolae, cu care ea se întîlnise la Belgrad, că „uneltesc împreună să-l răstoarne".

în timpul sejurului ei în Iugoslavia, Măria a călătorit cu fiica şi ginerele său în Macedonia. Mai tîrziu, pentru a se conforma cererilor lui Carol, de a rămîne în afara României, ea s-a dus cu Marioara la Istanbul. Acesta a fost genul de excursii pe care le îndrăgea Măria, în căutarea ciudăţeniilor, a exoticului, în munţii Macedoniei a găsit „oameni înveşmîntaţi în costume incredibile, turci, albanezi, muntenegreni, sîrbi, fiecare cu îmbrăcămintea lor extraordinară, atît de pitorească şi de romantică, astfel încît toţi bărbaţii, femeile şi copiii pe care i-am întîlnit păreau să se fi îmbrăcat pentru a ne încînta în mod special". Prietenii, conştienţi că era prigonită de acasă şi impresionaţi de capacitatea sa, în aparenţă indestructibilă, de a-şi găsi tot felul de satisfacţii, se întrebau cît de mult o va mai putea ţine aşa:, „Cîtă vreme sănătatea mea va rezista, pentru că spiritul nu slăbeşte", a răspuns ea. Dar cînd ei au întrebat-o de ce nu părăseşte definitiv România, ea a spus că este „prea mîndră pentru a se stabili în străinătate, ar însemna să recunosc că viaţa mea este un eşec".

Ileana aştepta primul ei copil, dar Regele Carol a refuzat să-i

permită să nască copilul în România, întrucît Anton, *un* Habsburg exilat, era un om fără ţară, iar Ileana nu renunţase la paşaportul românesc, copilul se năştea ca cetăţean român. Indiferent dacă opoziţia Regelui se baza, aşa după cum pretindea el, pe repercusiunile politice ale aducerii pe lume a unui Habsburg în graniţele României, sau dacă el se temea că viitorul copil al Ilenei s-ar putea înscrie cîndva la succesiune, Carol al II-lea era de neînduplecat în hotărîrea de a o ţine pe sora sa în afara ţării. „Guvernul vrea acest lucru şi eu nu pot să acţionez nicicum împotriva dorinţei lui", spunea el, deşi mama sa ştia că el singur era acum guvernul.

Pentru o scurtă clipă, Măria a lăsat deoparte mîndria familiei, într-o scrisoare în care îi cerea lui George al V-lea să fie naşul copilului aşteptat, ea şi-a îngăduit să se plîngă vărului său de fiul ei. „Nu ţi-am scris niciodată în ultima vreme că viaţa mea este foarte grea şi foarte tristă... Am luptat doi ani înghiţind toate răutăţile, toate căderile, dar totul în *zadar...* toate drepturile de mamă mi-au fost refuzate, chiar şi dreptul de a fi iubită... în ultimul timp, am trăit într-o lume pe care nu o mai înţeleg şi care a devenit foarte singuratică. Ileana măritată. Sitta plecată. Nicky exilat, dar eu lupt mai departe... îţi aminteşti că am fost întotdeauna un bun luptător. Dar să lupţi împotriva propriului tău copil?"

George i-a răspuns de pe bordul iahtului său la Cowes. Deşi religia lui protestantă îl oprea să fie naşul unui copil catolic, el a fost profund impresionat de nefericirea lui Missy. „Ce tristă este scrisoarea ta! Citind-o, mi-au dat lacrimile... I-am văzut pe Sitta şi George şi amîndoi mi-au vorbit despre nenumăratele insulte şi răutăţi care te-au copleşit; chiar acest ultim act de cruzime, ca Ilenei să-i fie interzis să intre în ţară ca să nască în casa ta, este cumplit şi degradant. Sper că ne vom putea vedea în curînd şi că vei putea să-ţi descarci atunci sufletul... nu pot să nu cred că el e nebun... cine ştie ce va mai face."

Măria a sosit în Austria pentru naşterea copilului Ilenei cu o suită în care se aflau aghiotantul ei, Regina Iugoslaviei şi doi doctori români. Casa era mică şi Măria a fost instalată într-o cameră care dădea în dormitorul tinerei perechi. Apropierea, chiar dacă nu era comodă, i-a dat prilejul de a-l educa pe Anton. „Ileana şi

cu mine, cu tact combinat cu foarte multă dragoste, îl învăţăm în doze mici şi imperceptibile cum trebuie să trăiască şi să se poarte un civilizat tată de familie şi un Arhiduce care se respectă", îi scria Măria unui prieten. Ea adusese o oală cu pămînt să o pună sub patul Ilenei pentru ca pruncul să se nască pe pămînt românesc. După un travaliu greu de trei zile şi trei nopţi, s-a născut un băiat Ştefan.

Ajunsese vestea la Viena că Regele Carol al II-lea îi refuzase surorii sale permisiunea de a veni să nască acasă. Hotărîţi să compenseze lipsa de respect şi doritori să celebreze prima naştere arhiducală, pe pămînt austriac, de la primul război mondial, austriecii au făcut o mare zarvă în jurul nou-născutului. Tunuri au bubuit la marginea oraşului şi clopote au bătut în toate bisericile învecinate. Este puţin probabil că Măria şi fiica ei aşteptau ca vestea primirii ce i se făcuse copilului să ajungă la Regele României. Carol a

răspuns cu o amabilitate neaşteptată, invitîndu-şi sora să petreacă cîteva săptămîni, cu mama lor, în ţara ei natală.

Bucuria Măriei de a o aduce pe Ileana înapoi în România a fost temperată de o nouă problemă familială. Principesa Elena a rupt subit rezerva ei obişnuită de doamnă din lumea bună, atacîndu-1 în public pe Carol. într-o serie de articole publicate în londonezul *Daily Mail,* fosta soţie a Regelui a denunţat persecuţiile împotriva ei, cerînd opiniei publice engleze să o „ajute... să-mi păstrez drepturile pe care le reclam ca o mamă ce a fost tratată cu nemiloasă cruzime".

Articolele, care au fost trecute sub tăcere în România, erau urmarea unui incident absurd cu privire la îmbrăcămintea lui Mihai. Permiţîndu-i-se să-şi viziteze mama timp de o lună, de două ori pe an, Mihai sosise la Londra cu doi aghiotanţi şi instrucţiuni de la Regele Carol că nu are voie să poarte pantaloni lungi. Dar cînd Sitta şi fiul ei au fost invitaţi la ceai la Buckingham Palace, Principesa, ştiind că pantalonii scurţi vor fi consideraţi drept o profundă lipsă de politeţe, 1-a luat la palat într-un costum obişnuit de culoare închisă. Aghiotantul superior în grad, un colonel român, a telefonat la Bucureşti ca să raporteze Regelui încălcarea ordinelor. Carol a dispus ca Mihai să fie luat imediat de la mama sa. în locul lunii prescrise, vizita nu a durat decît trei zile. v In dezamăgirea sa, Principesa Elena şi-a urmat fiul înapoi în

România, unde a continuat acuzaţiile furioase la adresa Regelui şi le-a extins, incluzînd-o şi pe Măria. „Aceasta după ce i-am luat apărarea, ridicîndu-mă împotriva propriului meu fiu... atrăgînd urgia lui asupra capului meu", se plîngea Măria jurnalului ei.

In timpul vacanţei, Măria a avut ocazia să-1 observe pe Mihai în vîrstă de unsprezece ani, care era acum în întregime în grija tatălui său. Un biograf englez care şi-a asumat sarcina murdară de a-1 reabilita pe Carol al II-lea 1-a citat o dată pe Rege care spunea că, dacă nu s-ar fi născut principe, i-ar fi plăcut să fie profesor, încercîndu-şi teoriile pe fiul său, Carol înfiinţase clase pentru Mihai cu o jumătate duzină de băieţi de vîrstă lui aduşi din diferite clase sociale şi judeţe, împreună cu unul sau doi din fiii prietenilor Lupeascăi. îmbrăcaţi în uniforme albastre după modelul creat de Rege, Mihai şi colegii săi de şcoală erau instruiţi în ştiinţa militară, administraţie, istorie, matematică, filozofie şi limbi străine. Ca să sublinieze devotamentul lui faţă de România şi ura pentru mama băiatului, Regele a şters toate urmele de influenţă engleză instituită de ea. Lui Mihai i s-a interzis să vorbească engleza sau să poarte haine englezeşti. Guvernanta sa englezoaică a fost înlocuită de un aghiotant.

Gelos chiar şi pe fiul său, Carol al II-lea oscila între exagerate manifestări de afecţiune şi atacuri arbitrare la adresa băiatului. Mihai, care „ura anturajul tatălui său, mai ales pe Puiu", a învăţat repede să-şi ascundă sentimentele. „Am mare grijă cu cine vorbesc", îi spunea el bunicii sale., Am învăţat să-mi ţin limba şi chiar îi zîmbesc lui Puiu, pentru că trebuie să o fac."

Prea puţin putea face acasă Regina-mamă pentru copiii, nepotul sau ţara ei. în străinătate, ea era mai puţin frustrată, iar Regele, care era încîntat să scape de ea, încuraja fiecare călătorie. La scurt timp după sărbători, Măria a plecat cîteva săptămîni în Austria, apoi s-a dus la Belgrad. Cînd era pe punctul să se întoarcă la Bucureşti, a primit o invitaţie să facă o călătorie mai îndelungată în Maroc, ca oaspete oficial al guvernului francez. A acceptat imediat şi a părăsit din nou România.

Din Maroc, Măria s-a dus direct la St. Briac să o vadă pe Ducky. Deşi ea aranjase să petreacă o vreme în fiecare vară în casa de pe malul mării a surorii sale preferate, această călătorie

a avut pur şi simplu un scop caritabil. Ducky, explica Măria într-o scrisoare către un prieten, „avusese *o* durere sufletească copleşitoare, care-i zdruncinase concepţia despre viaţă şi umanitate". Supărarea, „pe care nimeni nu avea voie să o pomenească", rămîne un mister şi Măria, care jurase să păstreze secretul, nu 1-a divulgat niciodată. Era în legătură cu bărbatul lui Ducky, Marele Duce Kiril, şi din ziua în care ea 1-a descoperit şi pînă în ziua în care a murit, Marea Ducesă a evitat să mai aibă vreun contact fizic cu el.

S-ar părea că un caz de simplă infidelitate, mai ales din partea unui Mare Duce rus, nu justifica violenţa reacţiei Marii Ducese. Indiferent ce-a fost, Ducky găsea un fel de plăcere perversă în nefericirea ei şi numai după cîteva săptămîni a putut Măria să-şi convingă sora să vină cu ea la Balcic să fie îngrijită, ca

să-şi refacă sănătatea. Cînd în cele din urmă a trimis-o pe Ducky acasă, în Franţa, Măria era încă destul de îngrijorată ca să le scrie lui Waldorf şi Nancy Astor să o supravegheze din Anglia.

După plecarea lui Ducky, Măria i-a luat pe Ileana şi pe soţul acesteia, Anton, într-o croazieră în Scoţia, Irlanda, Spitsbergen şi în fiorduri, în august, ei s-au întors la Bran. De fiecare dată cînd venea acasă, Măria trăia din nou frustrarea de a fi nevoită să vadă cum fiul ei distruge dinastia.

„Vocea mea a devenit mică pentru că am fost înlăturată de la orice putere şi nu-mi pot face auzit glasul decît în acuzaţii...", scria ea unui corespondent american.„Aş putea deveni acuzatorul principal. Dar este tocmai puterea pe care eu, ca mamă, nu o pot folosi... Este însă îngrozitor de greu pentru mine să-i las să creadă că sînt oarbă... însă cuvîntul meu de dezaprobare, rostit public, ar putea incendia casa... văd pericolul apropiindu-se din ce în ce mai mult... Orice cale aş alege, este periculos... iar dacă tac, pericolul creşte."

în toamna lui 1939, Carol al II-lea făcuse progrese remarcabile în subminarea puterii Partidului Naţional-Ţărănesc prin coruperea abilă a liderilor acestuia. Marele experiment în reforma din 1928 s-a deteriorat rapid după 1930, cînd Regele i-a escortat pe primii-miniştri unul după altul în şi din funcţie. Incapabili

să învingă problemele agricole, succesorii lui Maniu au recurs la soluţiile uşoare ale represiunii şi hăituirii evreilor, încurajaţi de .rege, ei au stabilit noi recorduri de necinste şi brutalitate poliţienească, călcînd în picioare drepturile ţăranilor şi muncitorilor, oamenii care îi aduseseră în funcţie.

întrucît Partidul Naţional-Ţărănesc şi-a pierdut puterea, a apărut pe scenă o nouă personalitate, care lăsa impresia că reprezintă un alt fel de reformă. Comeliu Zelea Codreanu a fost fondatorul Legiunii Arhanghelului Mihail. Legiunea, o mişcare fanatică de stînga, s-a înscris în curentul fascist în ascensiune şi antisemitismul ce emanau din Germania lui Hitler. Nu era uşor să fii primit în Legiune; foarte mulţi solicitanţi au fost refuzaţi, iar cel ales trebuia să facă o ucenicie de trei ani. De la debutul ei, Legiunea a fost compusă din elita huliganilor tineri, în 1930, ea a devenit temelia abominabilei Gărzi de Fier, o organizaţie teroristă dedicată anticomunismului, antisemitismului, ortodoxismului delirant şi sinuciderii romantice.

Codreanu a fost sprijinit din punct de vedere financiar şi spiritual de naziştii lui Hitler şi fasciştii lui Mussolini, care au recunoscut în el aptitudinile unui orator mistic care îşi fascinează auditoriul, un agent provocator în veşmîntul unui sfint. Cînd tînărul şi chipeşul Codreanu, îmbrăcat în alb strălucitor, galopa prin sate agitînd o icoană, ţăranii credeau că era reprezentarea arhanghelului Mihail pepămînt. Prin 1933, Garda de Fier a devenit o forţă politică majoră, fiind întreţinută de nemulţumirile unei populaţii slăbite economic ce căuta ţapi ispăşitori.

Gîndindu-se că îl poate manipula pe Codreanu pentru a-şi promova propriile planuri, Carol al II-lea 1-a susţinut pe tînărul terorist prin diverşi politicieni supuşi lui. Cînd Măriei i s-a spus că Garda de Fier reprezenta o revoltă sănătoasă împotriva „reacţiunii de modă veche, a capitalismului ruinat şi semitismului internaţional", ea nu a fost de acord. „Este un joc periculos", a avertizat ea. „Regele nu trebuie să-i încurajeze pe demagogii naţionalişti care, în ciuda naţionalismului lor ostentativ, se inspiră din ideologiile străine."

Ar fi greu de spus că mama Regelui, care era ecumenică în concepţia ei religioasă, era în egală măsură tolerantă cu evreii.

Desigur că Măria nu era antisemită din convingere. „Fac tot ce-mi stă în putinţă să am faţă de ei aceleaşi sentimente pe care le am pentru celelalte naţionalităţi", scria ea în 1920, „dar mereu sînt îngrozită de extraordinara lor hidoşenie fizică." Sensibilităţile estetice ale Reginei fuseseră domolite de grijile dinastiei, în anii '30, evreii ajunseseră să reprezinte două lucruri pentru ea-Elena Lupescu şi comunismul, pericolele de care se temea cel mai mult în grija ei pentru menţinerea monarhiei. Măria citise *Protocoalele înţelepţilor lui Sion** ce-i fuseseră trimise în 1920 de Loie Fuller, dar ea nu a subscris la polemica nazistă. Totuşi, ea se referea frecvent la Elena Lupescu ca „ovreica", deşi ura ei faţă de metresa fiului său se întemeia mai curînd pe motive morale şi financiare decît pe cele religioase.

începutul anilor '30, dezastruos din punct de vedere financiar pentru poporul român, a fost foarte rentabil

pentru Rege şi amanta sa. în timp ce Ferdinand şi Măria se luptaseră împotriva veniturilor necinstite tradiţionale din cercurile guvernamentale, Carol a luat pur şi simplu partea leului din profituri. Nemulţumit cu averea destul de mare pe care i-o lăsaseră unchiul şi tatăl său, şi nici cu banii expropriaţi de la mama sa, Regele căuta la prietenii doamnei Lupescu mijloacele de a-şi spori cheagul. El a dezvoltat asociaţii profitabile cu oameni ca Max Auschnit, fondatorul celui mai mare trust de oţel din România, şi Nicolae Malaxa**, un fabricant de armament şi susţinătorul major al Gărzii de Fier. Cum Regele strînsese o avere considerabilă, el a aranjat să-şi depună banii în

* *Protocoalele înţelepţilor lui Sion:* O contrafacere rusească publicată la începutul lui 1900 şi tradusă în mai multe limbi, cu scopul de a scoate în evidenţă planul evreilor de a domina şi distruge lumea. A constituit unealta majoră a nazismului (n.a.).

**în 1946, Malaxa a fugit cu o mare avere în Statele Unite. Deşi cunoscut colaborator nazist, partener corporativ al lui Hermann Goering şi susţinător al Gărzii de Fier, el a fost ajutat de înalte oficialităţi ale S.U.A. să intre în Statele Unite, unde a rămas pînă la moarte, în 1965. Printre aceştia s-a numărat Richard Nixon, atunci senator inferior de California, care a scris o scrisoare Administraţiei de Apărare a Producţiei, susţinînd aprobarea cererii lui Malaxa de rezidenţă permanentă. Eforturile lui Nixon în interesul lui Malaxa sînt dovedite prin acte în Congressional Record din 5 octombrie 1962 (n.a.).

afara României şi s-a apreciat că, între 1930 şi 1940 el a scos din ţară circa 40-50 de milioane de dolari.

Măria ştia că fiul ei este incorect, dar nu şi în ce măsură. „Hotărît, astăzi nu trebuie să privesc prea îndeaproape lucrurile, altfel voi muri de supărare", scria ea în toamna lui 1933. Cu cîteva luni mai devreme, cînd unul din miniştrii lui Carol a venit {a Cotroceni să netezească asperităţile între Carol şi mama sa, Măria i-a spus că „ei nu-i mai rămăsese mult... în afară de dreptul de a-şi păstra mîinile curate", şi că ei „ar putea rămîne curaţi neavînd absolut nimic de-a face cu ceea ce se petrecea" la palatul Regelui.

în 1931, Ernest Urdăreanu, un ofiţer de cavalerie, s-a alăturat grupului de aghiotanţi de pe lîngă garda palatului lui Carol. De acolo, el s-a ridicat repede, profitînd de un scandal în jurul lui Puiu pentru a-1 înlocui ca factotum general al Lupească! şi în cele din urmă, cînd Puiu va fi dat afară, în postul de secretar personal al lui Carol. Scund şi chel, cu picioare mici, Urdăreanu a deprins lesne convenienţele cerute de Rege şi în decurs de doi ani s-a ridicat pînă la funcţia de mare şambelan al palatului lui Carol. Considerat cel mai puternic om din România, el a fost curtat şi mituit deopotrivă de oameni de afaceri, politicieni şi diplomaţi.

Prin noiembrie 1933, Regele a trecut în revistă toţi liderii Partidului Naţional-Ţărănesc şi s-a îndreptat spre Ion Duca, duşmanul său de odinioară şi liderul liberalilor, ca să formeze un guvern. Renaşterea liberalilor era considerată, la suprafaţă, drept o înfrîngere pentru Carol al II-lea. Unii istorici sugerează totuşi că, punîndu-1 pe Duca în opoziţie cu Codreanu şi Garda de Fier, Regele i-a aţîţat intenţionat unul împotriva celuilalt pe cei doi oameni puternici rămaşi la putere, în speranţa că se vor extermina între ei. Cu toate că acest lucru era propriu caracterului lui Carol, nimeni nu şi-a explicat vreodată de ce nu a încercat să întărească mîna adversarului cel mai puţin opus instabilei dinastii. Codreanu devenise criticul cel mai energic şi mai zgomotos al regimului lui Carol. Şcolit de nazişti în tactica propagandei antisemite, bătînd cîmpii despre Dumnezeu şi ţară, Sodoma şi Gomora, atacurile

lui asupra metresei evreice a lui Carol şi a prietenilor ei deveneau din zi în zi tot mai ascuţite.

Pe de altă parte, Ion Duca era un anacronism în structura puterii anilor '30. Un aristocrat subţire, *cupince-nez, o* mustaţă frumos potrivită, care se bucura de aprecierea femeilor elegante, Duca era un ales om de cultură şi spirit şi un orator aristocratic, de rafinată elocinţă. Spre deosebire de majoritatea predecesorilor săi, el era onest, de necorupt şi îşi fonda concepţiile politice pe principiile democraţiei occidentale. Era un vechi prieten al Măriei, ale cărei obiecţii iniţiale ca el să preia puterea se explicau prin aceea că, procedînd astfel, se va compromite pe sine însuşi acceptînd-o pe Elena Lupescu.

în timpul alegerilor din noiembrie 1933, Codreanu şi Garda sa de Fier au lansat o campanie de defăimare la adresa lui Duca, salutînd cu excese şi acte de terorism numirea lui ca preşedinte al Consiliului de Miniştri. „Nu pot guverna România cu legionarii scăpaţi din mînă şi anarhie violentă" i-a spus el Regelui. „Legea trebuie întărită."

Duca i-a cerut Regelui permisiunea să scoată Garda de Fier în afara legii. Guvernul nu a fost de acord cu aceasta, iar Carol a ezitat pe temeiul că ar putea urma grave represalii. „Atunci, Sire", a spus noul premier, „voi semna eu însumi decretul de dizolvare, luînd întreaga răspundere pe umerii mei".

Duca a declarat război Gărzii de Fier, semnîndu-şi astfel propria condamnare la moarte. La 9 decembrie 1933, vreo mie opt sute de adepţi ai lui Codreanu au fost arestaţi, deşi Codreanu a scăpat. In decurs de trei săptămîni, Garda de Fier şi-a luat revanşa. Stînd pe un peron în gara din Sinaia, după o vizită la Rege, primul-ministru Duca a fost doborît cu focuri de armă de către trei membri ai Gărzii. Cu toate că toată lumea ştia că asasinarea fusese ordonată de Codreanu, el a fost absolvit de complicitate. Omul care a tras de fapt focurile de armă a spus presei străine cu „perfect calm şi satisfacţie" că nu are nici un regret de a-1 fi ucis pe „prietenul evreilor". Această flagrantă încălcare a legii nu a afectat subsidiile acordate de Rege Gărzii de Fier, care au continuat ca şi mai înainte, iar în timpul procesului

asasinilor lui Duca, Codreanu a fost ascuns în casa unui văr j al doamnei Lupescu.

Regina-mamă era în Austria, în vizită la Ileana, cînd a fost l ucis Duca. Ea a fost îndurerată de moartea violentă a vechiului său prieten şi nu i-a venit să creadă cînd a auzit că fiul ei era prea înspăimîntat ca să asiste la funeraliile primului său ministru. „Sînt l bolnavă de mîhnire", scria în jurnalul său „şi, de asemenea, de l umilinţă pentru propriul meu fiu!" O consolare indirectă a venit l sub forma unei scrisori de la Barbu Ştirbey, unul dintre cei mai (vechi prieteni ai lui Ion Duca. „Poate ar trebui să ne gîndim la el ! [Duca] ca la cel ales", îi scria Barbu Măriei, „unul care a fost luat l înainte de a avea deziluzii mai mari."

Capitolul 30

Toate finalurile de viaţă sînt atît de triste?

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Puţinul rămas din credibilitatea lui Carol al II-lea a atîrnat greu în consecinţele asasinării lui Duca. După trei ani şi jumătate de cînd se afla pe tron, singura zonă spre care Regele putea arăta cu mîndrie era politica externă, în februarie 1934, Nicolae Titulescu, ministrul lui Carol la Afacerile Străine, a încheiat Pactul Balcanic. O contrapartidă balcanică a Micii Antante şi o garanţie împotriva violării teritoriale din partea naţiunilor mai mari, Pactul Balcanic a fost semnat de România, Turcia, Grecia şi Iugoslavia.

Titulescu era singurul om de talent rămas în guvern. Omul era o adevărată ciudăţenie din punct de vedere fizic - înalt, cu aspect de hermafrodit, o neobişnuită piele lucioasă şi o faţă smeadă. John Gunther spunea că el seamănă cu o „maimuţă mongoloidă". Titulescu era, de asemenea, spiritual, vioi şi desăvîrşit orator. Asociat al lui Take lonescu înainte de primul război mondial, el a preluat conducerea problemelor internaţionale ale României după moartea acestuia, în 1922. Ca şi lonescu, Titulescu a susţinut cu tărie cooperarea între ţările din Europa Răsăriteană. Exercitîndu-şi influenţa dincolo de ţara sa de origine, el a fost un puternic susţinător al Ligii Naţiunilor şi singurul om ales de două ori ca preşedinte al acesteia. A fost, de asemenea, preşedinte al Micii Antante şi al Ligii Balcanice.

Pe măsură ce Carol devenea tot mai puţin popular în ţară, prestigiul internaţional al lui Titulescu devenea tot mai important

pentru el. După moartea lui Duca, Titulescu a refuzat să reintre în guvern cîtă vreme Carol nu se descotorosea de infamul Puiu. Măria a fost încîntată cînd obiectul răzbunării ei a căzut de la putere.

Fără Puiu, Carol - singur, înaintînd cu greu prin valul de blamuri în creştere - căuta compania mamei sale.

Printre protestele continue şi tot mai vehemente din Bucureşti din primăvara anului 1934 circula şi un zvon că va avea loc un atentat la viaţa Regelui cu prilejul paradei de Ziua Independenţei naţionale. Pentru a se proteja, Carol şi-a adus mama. „.. .în ciuda oricărei false modestii", scrisese Măria unui prieten cu o lună înainte, „mai sînt încă o femeie frumoasă. Simt un fel de vibraţie a aprecierii care trece printr-o mulţime sau o adunare cînd apar... am căpătat un fel de frumuseţe nouă. Pot să o văd eu însămi, aşa că atunci cînd mi se vorbeşte despre aceasta, ştiu că este adevărat".

Dacă nu frumuseţea,^cu siguranţă că popularitatea ei s-a dovedit la 10 Mai 1934. îmbrăcată în tunică roşie închisă cu găitane frumos lucrate, cămaşă albă şi caschetă de roşior cu egrete, Măria a produs senzaţie. Românii, ovaţionînd şi aclamînd, se înălţau şi se înghesuiau să o zărească pe cea care nu mai apăruse în ultima vreme. Chiar şi diplomaţii îşi uitaseră rangul şi şi-au fluturat în aer jobenele, cînd calul ei s-a ridicat în două picioare coborînd pe Calea Victoriei. Delirul de bucurie stîrnit de Măria a contrastat dureros cu primirea, abia politicoasă, făcută Regelui. Deşi războiul lui Titulescu contra lui Puiu cîştigase gratitudinea Măriei, mişcarea lui următoare - stabilirea relaţiilor diplomatice cu Sovietele - a înfuriat-o. în vara anului 1934, România şi-a reînnoit relaţiile diplomatice cu Rusia. Măria a plîns în ziua în care a aflat vestea şi a refuzat să dea mîna cu Tirulescu cînd el a venit, aşteptînd felicitări. „Sîntem atît de îngrozitor de aproape de ei şi eu cred că este o imensă şi periculoasă greşeală...", scria ea unui prieten american. „Bineînţeles că n-am de gînd să primesc în casa mea pe cei care au ucis întreaga familie a mamei mele." Ea l-a rugat pe Carol „să fie cu ochii în patru la propaganda bolşevică... Ţări mai mari şi mai înţelepte ca a noastră au sărit în aer, aşa că de ce trebuie ca noi... să ne punem cu acei l distrugători ai lumii". Comuniştii fuseseră cei care îi duseseră | familia mamei sale în exil. „Voi trăi şi eu ca să fiu dezrădăcinată şi

lfpffpljl

să devin într-o zi o exilată, tocmai la o vîrstă cînd omul se gîndeşte la răsplata muncii şi odihnă?"

Receptivă la ameninţarea comunismului, Măria, ca mulţi alţii din categoria ei, era fără discernămînt cu privire la Hitler. La mijlocul anilor '30, Hitler încă mai făcea curte monarhilor europeni şi se ştia dintotdeauna că respectă dinastia Hohenzollern din România. Sora Sandra căzuse de la început în plasa promisiunilor Fuhrerului de a pregăti o Germanie regenerată, iar Ducky, de asemenea, se spunea că ar fi fost o admiratoare. „Ce figură ciudată este Hitler...", scria Măria unui corespondent american. „Mă abţin de la orice judecată, dar aproape toţi în străinătate sînt violent împotriva lui." După epurarea sîngeroasă din 30 iunie 1934 şi asasinarea lui Dollfuss, în Austria, în luna următoare, Măria a comentat cu privire la „groaznica brutalitate" a lui Hitler, dar nu a părut doritoare să tragă concluziile logice.

în primăvara lui 1934, Măria a primit o invitaţie să vină la Londra pentru publicarea autobiografiei sale. A fost extrem de bucuroasă. Erau aproape zece ani de cînd nu mai fusese în Anglia; întoarcerea ei a fost un triumf şi o mult dorită autoreclamă. Cassell tocmai publicase *The Story ofMy Life*,* care era deja la a doua şi a treia ediţie, în America, *The Saturday Evening Post* îi oferise 50 000 dolari pentru drepturile serialului şi agentul său îi spusese că arta ei de a crea personaje era „tot atît de bună ca cea a lui Galsworthy în ceea ce avea el mai bun". „S-ar putea să fie doar cuvinte frumoase pentru o Regină", comenta ea, „dar numărul dolarilor oferiţi a fost oarecum mai convingător."

La vremea cînd Măria a sosit la Londra, toţi cei pe care îi cunoştea îi citeau sau citiseră cartea. „Chiar şi o bătrînă pedantă ca Lady Oxford [Margot Asquith], care scrie ea însăşi, este entuziasmată, şi ea are o gură cît zece!" relata cu bucurie Măria. „Bătrînă Anglie este bucuroasă să mă aibă înapoi... S-a nimerit bine ca eu şi cartea mea să apărem împreună."

Recenziile criticilor erau aproape tot atît de elogioase ca şi cele ale prietenilor săi. Unii au învinuit-o pe Măria de lipsă de

*Lucrarea autobiografică a Reginei Măria, scrisă în engleză şi tradusă în română cu titlul „Povestea vieţii mele".

profunzime şi exactitate istorică, dar majoritatea au lăudat abundenţa portretelor rudelor ei şi reconstituirea plină de viaţă a lumii trecute. Scriind în prestigioasa publicaţie lunară *The Forum,* Mary Colum a numit-o pe Măria un „alter ego feminin" al lui H.G. Wells şi a comparat talentul ei pentru portretizare cu al acestuia. Deşi Colum a criticat lipsa de introspecţie psihologică personală a Măriei, ea a recunoscut pe dată că lumea, în 1934, n-ar lua „foarte în serios o apreciere dezinteresată a propriei personalităţi din partea oricărei alte femei". Era limpede că, în adoptarea formei autobiografice, Măria găsise în cele din urmă un cadru ospitalier pentru imaginaţia ei romantică şi fantezista sa putere de descriere, ca şi pentru înclinaţia ei spre caracterizări ireverenţioase.

La Londra, Măria şi-a împărţit timpul între asalturile publicităţii şi întîlnirile cu vechii prieteni, precum Astorii. în Scoţia, a vizitat familia regală, şi într-o scrisoare către un corespondent american, se descria pe sine şi gazdele sale.

„George mi-a păstrat întotdeauna o afecţiune specială. Eu îl stimulez, vitalitatea mea de nezdruncinat face să-i curgă mai repede sîngele prin vene. May [Regina Mary] simte la fel. Ei îi place să fie cu mine şi apoi nu îi plictisesc niciodată. Ştiu foarte bine cum să-mi port singură de grijă şi să mă bucur de orice, descoperind pretutindeni motive de interes...

May... este fundamental ordonată, metodică, disciplinată. Ei îi place să posede, să strîngă, să pună lucrurile în ordine... Ea priveşte lucrurile în detaliu şi este o gospodină excelentă şi grijulie. Are un straşnic apetit, o minunată sănătate şi doarme grozav... Amîndoi, ea şi el, sînt deosebit de politicoşi, dar manifestările lor de plăcere sau afecţiune sînt întotdeauna reţinute şi decente. Prin contrast, eu pot fi socotită impulsivă, necalculată, neconvenţională. Mă întreb mereu dacă ei mă plac cu adevărat, dar sînt sigură că da!"

Una din marile bucurii, fiind în Scoţia, a fost o vizită la Ducele de York (viitorul George al Vl-lea) şi la familia acestuia. Regina-mamă a fost încîntată de fiicele lui, care i-au cîntat şi i-au recitat poezii pentru copii; „mica Elisabeta*...", scria în jurnalul ei, „este

*Maiestatea sa Regina Elisabeta a Il-a.

adorabilă, aşa cum se spune că a fost întotdeauna. Un copil perfect, prietenos, politicos, natural, amabil şi inteligent şi pe deasupra şi frumuşică. Micuţa Margaret Rose este o copie în mic şi, la rîndul ei, un copil adorabil M-am îndrăgostit de întreaga familie."

Măria s-a înapoiat la Londra, unde îşi programase încă două săptămîni pentru propria ei plăcere, în după-amiaza de 9 octombrie a fost la expoziţia de flori de la Chelsea şi la orele 5 p .m. s-a oprit la ceai în casa unui vechi prieten, în timp ce vorbeau, a sunat telefonul. Era ambasadorul român care a informat că ginerele Măriei, Regele Alexandru al Iugoslaviei, a fost asasinat la Marsilia de către un terorist macedonean. Marioara era văduvă. Nepotul Măriei, Petru, în vîrstă de unsprezece ani, era acum Regele Iugoslaviei.

„Noi tocmai vorbeam de importanţa vizitei lui Sandro...", scria Măria în jurnal. „Am simţit ca şi cum aş fi fost împuşcată între ochi.*Nimic* nu putea fi mai groaznic, groaznic, groaznic pentru noi toţi, pentru Europa [,] pentru omenire! El era cel mai serios dintre toţi, cel mai bun, cel mai necesar, cel mai important, cel care conta cel mai mult... Chinul era că nu puteam lua legătura cu Mignon... era o mîhnire îngrozitoare, ea singură acolo... nesusţinută de nimeni din familie."

Regina Iugoslaviei, care suferea de o criză de vezică biliară, luase trenul spre Lyon, unde trebuia să se întîlnească cu soţul ei. Vagonul ei a fost îndreptat spre Marsilia şi Măria a rugat-o pe Baby Bee, care se afla la Paris, să se întîlnească cu Marioara acolo. Evitînd reporterii care se îmbulzeau în jurul Hotelului Ritz, Măria a trimis după nepotul ei, tînărul Rege Petru, ca să facă trista călătorie la Paris. Băiatul, care fusese la şcoală în Surrey, părea „ciudat de puţin mişcat" de moartea tatălui său. Atît Infantele Alfons cît şi Waldorf Astor au insistat să-i însoţească în călătoria lor, iar lordul Astor 1-a distrat în tren pe tînărul Rege cu scamatorii.

In ziua următoare, Regina-mamă şi-a întîmpinat fiica văduvă la gara din Paris. Preşedintele Franţei, Lebrun, a condus-o la vagonul Marioarei. Drapată în negru, cu capul ei blond acoperit de voaluri, Regina

Iugoslaviei a încercat să zîmbească. „Ea era foarte calmă şi extraordinar de demnă, dar mîinile îi tremurau", spunea Măria, deosebit de mîndră de stăpînirea de sine a fiicei sale în faţa tragediei. „Sîngele regesc al lui Mignon s-a dovedit în

504

groaznica încercare", spunea mama sa. A doua zi, grupul regal a fost escortat cu mare pompă la *teenuiArlberg Express,* în direcţia Belgrad.

La funeraliile Regelui Alexandru au participat toţi, de la preşedintele Franţei pînă la Hermann Goering. La sosirea sa la Belgrad, Regele României a făcut mare tapaj în legătură cu şederea în palatul cumnatului său unde zăcea trupul neînsufleţit al lui Alexandru. Carol spunea că el „nu poate suporta să fie sub acelaşi acoperiş cu mortul!" Măria era uluită de „marea şi nemăsurata" teamă a fiului său. „Ce extraordinară poziţie!... eu aş fi putut *dormi* în camera în care zăcea trupul lui Sandro dacă mi s-ar fi cerut!" scria ea în jurnal.

După plecarea oaspeţilor, Măria s-a consacrat fiicei sale văduve şi familiei. Pentru mama sa, Marioara părea incapabilă să acţioneze de una singură, în decursul anilor, de la căsătoria ei cu capriciosul Alexandru, tînăra Regină a Iugoslaviei îşi construise un fel de dependenţă faţă de alte femei. Cea mai recentă afecţiune a ei era pentru o guvernantă englezoaică, care preluase pe de-a-ntregul creşterea celor trei fii ai lui Mignon; Măria nu a aşteptat mult ca să concedieze femeia. Pentru a contracara indiferenţa tînărului Rege Petru faţă de moartea tatălui său, Măria 1-a încuraj at pe băiat să pregătească un altar cu flori şi luminări sub portretul lui Alexandru. Convinsă că noul regent al Iugoslaviei, Prinţul Paul, avea nevoie de experienţa ei în Balcani, Măria s-a oferit, de asemenea, să-1 sfătuiască şi pe el. Deşi admira rafinamentul lui Paul, ea spunea că tînărul era „prea occidental... în acest sens pot ajuta... ", scria în jurnalul ei. „Voi încerca şi-i voi lărgi orizontul."

După două luni, Măria a putut să se smulgă din satisfacţiile pe care i le oferea împărţirea înţelepciunii şi să se înapoieze acasă, unde era îndeobşte ignorată. Totuşi, căpătînd obiceiul de a sfătui, a profitat de sărbătorile Crăciunului ca să încerce să rezolve unele chestiuni cu Carol. I-a spus Regelui că se discuta că doamna Lupescu profită de pe urma tuturor comenzilor de muniţii ale guvernului şi că „sume imense" de bani se transferaseră în numele ei de la Banca Naţională Română la băncile din alte ţări. Ea i-a cerut lui Carol să-i facă plăcerea să-i comunice iubitei lui că, dacă „îl iubeşte cu adevărat, să găsească mijloacele de a pune

505

capăt acestor zvonuri oribile". „Este prima discuţie pe care am avut-o pe această temă", scria Măria în jurnal, adăugind că schimbul de idei a fost „deosebit de prietenesc şi nici unul dintre noi nu ne-am pierdut vreo clipă calmul sau nu ne-am enervat."

Iarna anilor 1934-1935 i-a părut lungă Măriei şi ea s-a simţit însingurată, fiind tot mai mult izolată de familie şi prieteni. Erau aproape patru ani de cînd nu îl mai văzuse pe Barbu Ştirbey. După întîlnirea lor în Franţa, ei hotărîseră să nu se mai întîlnească pentru ca să nu-i dea Regelui ocazia să-şi acuze mama de lipsă de loialitate. Nu au vorbit nici la telefon decît atunci cînd Măria era în afara ţării şi au corespondat doar cînd scrisorile lor nu trebuia să treacă prin mîinile poliţiştilor lui Carol.

în septembrie 1934, Regele îl expulzase oficial pe Ştirbey din România. El a aplicat şi sancţiuni financiare, ceea ce făcea să fie din ce în ce mai dificil pentru Ştirbey să scoată bani din România pentru a-şi întreţine soţia şi pe el însuşi în exilul din Elveţia. Carol auzise desigur ceea ce tot mai mulţi oameni spuneau - că Ion Brătianu şi Barbu Ştirbey au avut dreptate în legătură cu el, că nu trebuia să i se permită niciodată să se întoarcă acasă.

Cu toate că scrisorile sale către Măria nu mai erau citite de intermediari curioşi, Ştirbey a continuat să menţină o distanţă respectuoasă între el şi Regină, în acelaşi timp, a reuşit să transmită prin fiecare cuvînt dragostea sa neştirbită. „Este atît de plăcut să te aud vorbind astfel despre amintirea altor vremuri, cînd exista dreptul de a fi fericit", scria Prinţul exilat ca răspuns la scrisorile Măriei. Nici timpul şi nici distanţa - îi spunea Barbu Măriei - nu pot „şterge prospeţimea sau intensitatea" propriilor amintiri.

Rămasă mult timp singură, Măria îşi găsea consolare în pasiunea ei de-o viaţă pentru citit, încetase să mai participe la cina oficială şi se mulţumea cu o ceaşcă de supă fierbinte adusă în apartamentul ei, ca să poată continua să se bucure de cărţile sale. Cititul o împiedica să se ocupe de

problemele copiilor ei. Era îngrijorată cu privire la Marioara, izolată în palatul său din Belgrad. „Este foarte tînără ca să nu mai aibă... dragoste în viaţa ei şi fiind plasată aşa cum este, nu există pentru ea nici o posibilitate de a avea vreodată o companie bărbătească, cu excepţia modului cel mai oficial", îi scria Măria unui prieten.

De asemenea, îi părea rău de Nicky, care îşi adusese soţia

înapoi în România în 1935, după mai mult de doi ani de exil. Nicolae era un om acrit; x„este nesuferit şi răutăcios cu toată lumea", spunea mama sa. Ii displăcea faptul că Nicolae era „cu totul şi greşit indiferent faţă de îndatoririle sale" ca Principe al României. Măria privea, de asemenea, cu ochi răi mania soţiei lui de a cumpăra antichităţi. „Jeanne", spunea ea, „nu poate sta decît pe scaune de valoare istorică sau nu poate mînca decît pe mese care ar trebui să fie într-un muzeu şi să bea din pahare de epocă şi să mănînce din porţelan antic".

Măria era şi mai stînjenită de Elisabeta, care se îndrăgostise de un om de afaceri grec şi era în proces de divorţ cu George. Regina considera că fiica ei cea mai mare „contribuia la distrugerea prestigiului dinastiei". Elisabeta, care cumpărase deja cea mai valoroasă moşie din România şi îşi construia un imens palat în oraş, nu „era suficient de mîndră ca să nu-şi murdărească mîinile" lucrînd pentru fratele ei, spune mama lor, şi nici nu refuza să accepte „profit personal" pentru eforturile ei.

Măria găsea că este o tristă ironie faptul că cei trei copii ai ei, Carol, Elisabeta şi Nicolae, care şi-au nesocotit datoria faţă de ţara lor erau cei trei care rămăseseră în România, „în timp ce Marioara şi Ileana, cele două care credeau în «noblesse oblige»*, trăiau în altă parte. Măria spunea că detestă să vorbească cu alţii despre aceşti trei copii. „Simt cum provoc milă şi nu doresc să fiu compătimită", explica ea.

Publicarea în primăvara anului 193 5 a celui de-al doilea volum al autobiografiei Măriei a dat naştere unor recenzii controversate. „Unii cititori", spunea criticul de la *Illustrated London News,* „pot găsi cam stînjenitor caracterul extrem de personal al memoriilor şi cam copleşitoare conştiinţa regalităţii, care se recunoaşte în ele peste tot".

Măria i-a blamat pe critici pentru că nu au încercat să-i înţeleagă poziţia şi misiunea şi i-au displăcut atacurile la adresa scrierilor ei, considerîndu-le atacuri personale la adresa sa. După părerea Măriei, lumea pur şi simplu nu înţelegea condiţia regală.

Şi mai rea decît critica impersonală era însă recenzia ofensatoare a Marthei Bibescu, apărută în Franţa. Veninul cu

*„Nobleţea obligă" în Ib. fr. în original (n.t.).

care Bibescu a umilit autoarea şi lucrarea ei provenea de la Curtea lui Carol, al cărui mandatar era, pentru a o denigra pe mama Regelui. „La urma-urmelor, cine era Regina Măria?" - întreba Bibescu - „nimic mai mult decît soţia lui Ferdinand I şi mama lui Carol al II-lea. Rolul ei nu a fost decît să contribuie la continuarea dinastiei. Ea n-a fost altceva decît o femelă."

The Story ofMy Life a fost tradusă în româneşte în iarna următoare şi complimentele din partea altor supuşi ai Reginei au aplanat atacul lui Bibescu. Cartea a mai fost tradusă în franceză, germană, polonă, cehă, suedeză, italiană şi maghiară; chiar şi japonezii au solicitat o traducere. „Mă simt ca o găină care a scos pui de raţă!" spunea Măria. Mai mult, ea a fost invitată să se întoarcă în Anglia în luna mai ca să prezideze cel de-al cincisprezecelea banchet anual al Fondului Literar Regal - prima femeie onorată astfel.

Vizita Măriei în Anglia în 193 5 a coincis cu jubileul lui George al V-lea. Comparînd soarta sa cu cea a verilor ei, a găsit „ceva reconfortant, liniştitor, înduioşător în primirea făcută Regelui... Nu contează că el nu are o personalitate deosebită, că este rigid şi uneori convenţional - ei erau simboluri-stindarde - tatăl cel blînd, mama cea milostivă". Obişnuită cu masele furioase ale ţăranilor nemulţumiţi ţinuţi fără sfială sub control de forţele represive ale lui Carol al II-lea, Măria se minuna de bunăvoinţa mulţimii şi de politeţea poliţiştilor.

hi vizita făcută în provincie ca să vadă casa în care s-a născut, Măria a fost izbită de schimbările din

viaţa de la ţară din Anglia şi surprinsă să-i vadă pe castelani în haine demodate şi pe fetele în casă servind la masă în locul valeţilor pudraţi. A admirat şi demnitatea acestor case şi a locuitorilor ei, manierele lor simple şi tradiţiile lor trainice. „Toate acestea erau şi ale mele cîndva, dar le-am părăsit", spunea ea, „şi cînd mă întorc, nu mai am nici un loc, el aparţine altora."

în anul acela, povestea de dragoste dintre Prinţul de Wales şi Wallis Simpson era subiectul major de conversaţie în Anglia. „Dificultăţile pe care le au părinţii lui cu el îi fac să înţeleagă ceva mai bine dificultăţile pe care le am cu fiul meu", scria Măria unui prieten. „David... se revoltă împotriva tradiţiilor şi restricţiilor, fără să-şi dea seama că tradiţia 1-a creat, ea este raţiunea sa de afi."

Din Anglia, Măria a călătorit în Austria şi Iugoslavia. Apoi,

508

nemaiavînd unde să se ducă, s-a întors acasă, unde a fost impresionată de condiţiile pe care le-a găsit, în pofida bunei recolte şi a preţurilor mari, „pretutindeni în ţară domnea o îngrijorare nedisimulată, iar străzile strașnic păzite ale Bucureştiului erau anormal de liniştite. In cursul primăverii, Maniu o atacase deschis pe doamna Lupescu în Parlament, iar în toamnă a apărut un pamflet care sugera că, în cazul în care Carol al II-lea nu se îndreaptă, România s-ar descurca mai bine fără monarhie. Cu toate acestea, aşa după cum scria Măria unui prieten, fiul ei continua „să facă ce-i place". „Sînt obligată să stau şi să privesc, ştiind că, atunci cînd va suna ceasul socotelilor, voi fi măturată cu toţi ceilalţi şi voi fi un sărman proscris pentru că, trăind pentru poporul meu, nu am pus niciodată nimic deoparte pentru mine. Cealaltă este însă fabulos de bogată, fiindcă ani de zile şi-a vîrît adînc mîinile în vistieria statului."

La înapoiere, Măriei i s-a făcut cunoscut că românii doresc să-i sărbătorească cea de-a şaizecea aniversare a zilei de naştere cu delegaţii şi o paradă de gală la Bucureşti, încîntată, s-a întors din grădinile ei de la Balcic cu o săptămînă mai înainte de vreme, oprindu-sela Sinaia pentru o sărbătorire în cadru mai intim plănuită de Rege. „întreaga ţară sărbătoreşte cea de-a şaizecea aniversare a zilei mele de naştere cu o deosebită fervoare..." scria ea în jurnal... „toate virtuţile mele sînt adunate laolaltă... Dintr-o dată, toate greşelile mele au dispărut şi se pare că sînt o persoană admirabilă, geniul bun al ţării, aducătoare de noroc, îngerul carităţii... bun'soldat, spiritul suprem al unităţii noastre româneşti".

Carol nu împărtăşea entuziasmul mamei sale. Temîndu-se că manifestaţiile mai mari planificate pentru Bucureşti i-ar putea scădea propriul prestigiu slăbit, Regele 1-a instruit pe primul-ministru să-l informeze pe şeful casei Măriei că el contramandează festivităţile de la Bucureşti. Deprinsă cu obiceiul lui Carol de a trimite pe alţii să transmită ordine neplăcute, Măria a insistat să se confrunte direct cu fiul ei. Trebuie să fie „vreo neînţelegere undeva...", spunea ea. „Această violare a libertăţii mele era ridicolă. Dar, din păcate", a aflat ea, „nu era deloc ridicolă". Regele i-a spus mamei sale că orice urma să fie făcut în onoarea ei avusese deja loc „sub acoperişul *lui"* şi că nu vor fi îngăduite manifestaţii publice.

509

Chinuită între a accepta hotărîrea lui Carol şi a ajunge la o ruptură deschisă cu fiul ei, Măria s-a supus, stăpînindu-şj resentimentul. Era prea mîndră să-i ceară lui Carol onorurile pe care ştia că le merită. Dar cînd, cîteva clipe mai tîrziu, a apărut la un dejun de familie, faţa ei, după spusele unuia din copiii săi, „se subţiase arătînd ca o lămîie mică".

Iarna lui 1935-1936 a fost ceţoasă şi aspră. Crăciunul sărbătorit la Sinaia a fost searbăd, plin de pompa oficială creată de Carol ca să mascheze absenţa simpatiei. Singura notă luminoasă a fost îmbunătăţirea relaţiilor cu nepotul ei Mihai, căruia i s-a îngăduit să petreacă cu ea mai mult timp ca înainte. Băiatul de zece ani dejuna o dată pe săptămînă cu Măria şi o lua apoi la o plimbare cu maşina. Măria socotea că îi fusese acordată această favoare pentru că învăţase să se controleze; devenise „mai puţin impetuoasă şi astfel trezea mai puţină teamă".

La scurt timp după Crăciun, Regele a abordat-o pe mama sa ca să vadă dacă ar fi dispusă să o primească pe doamna Lupescu. A fost un „moment dureros" pentru Măria. Deşi ar fi fost „o uşurare să spună da", Măria simţea că trebuie să refuze, fiindcă ştia că Lupeasca va folosi întîlnirea în scopuri politice. „.. .dacă o primesc, voi cădea în mîinile ei şi în cele ale acoliţilor ei", scria Măria în jurnalul său.

La orele 3 a.m. în ziua de 21 ianuarie 1936, Regele a chemat-o pe mama sa să-i spună că George al V-lea a murit. A fost o lovitură grea şi personală pentru Măria: „.. .atît de multe pleacă cu el în

mormînt...", scria ea, „camarad drag al tinereţii mele, cel care a păstrat în inima lui aceleaşi amintiri fericite ale însoritei Malte, cel care oferea, de asemenea, un sentiment de siguranţă, a plecat din această lume mare".

Pentru prima dată în atîţia ani, Carol a consultat-o pe mama sa asupra convenienţelor. El a venit la Cotroceni să spună că doreşte să participe la funeraliile Regelui Angliei. Măria a fost de acord că el trebuie să se ducă. Carol nu mai fusese în Anglia de la încercarea loviturii sale de stat din 1928, cînd i se ceruse să plece, fără menajamente. Măria a considerat că acesta era „poate unicul moment" în care „s-ar putea sparge gheaţa". I-a cerut Regelui să-1 ia pe şeful propriei sale case, colonelul Zwiedinek,

510

să o reprezinte, deoarece ea socoteşte că este mai bine să nu se ducă personal; „reginele văduve, chiar dacă sînt iubite, sînt persoane greu de plasat la ocaziile oficiale şi este mai bine să-şi amintească ele însele acest lucru decît să trebuiască să li se spună". IVlai cu seamă, Regina nu dorea să pară că îşi „duce" fiul „de ruină".

Măria i-a scris Reginei Mary pentru a-i exprima condoleanţe şi a-i explica propria conduită. „Este foarte greu să fiu departe de tine tocmai acum... întregul meu instinct a fost să vin repede la Londra să-1 petrec pe dragul prieten al tinereţii mele la ultimul loc de odihnă şi să pot să-ţi spun personal cît de mîhnită sînt pentru tine. Voi aţi fost atît de minunaţi tovarăşi de viaţă... Te vei simţi foarte singură acum... Iţi urmăresc fiecare simţămînt cu o înţelegere aproape dureroasă, fie ca tu să fii scutită de ceea ce a trebuit să suport eu... sper că nu vei uita niciodată că ai în mine o prietenă caldă şi iubitoare. Eu sînt departe, aceasta nu înseamnă nimic real pentru tine, dar nu mă uita... Să ai tăria calmă pe care ai avut-o întotdeauna, ca să poţi suporta toate aceste triste ceremonii şi cruda singurătate care va urma, şi copiii tăi să-ţi fie o mîngîiere aşa cum mi-au fost şi mie unii dintre ai mei."

Cîteva săptămîni mai tîrziu, Măria a primit vestea că sora sa Ducky era pe moarte. Marea Ducesă Kiril se dusese în Germania pentru naşterea unui nepot şi suferise acolo un atac în urma căruia făcuse o hemiplegie şi rămăsese incapabilă să vorbească. Măria a părăsit imediat Bucureştiul. „Am avut consolarea că ea şi-a dat seama că venisem", a spus ea alăturîndu-se veghei de la căpătîiul bolnavei, împreună cu bărbatul şi copiii lui Ducky, Sandra şi Baby Bee.

După douăsprezece zile de suferinţă, cu familia rugîndu-se ca ea să se ducă repede şi „văzînd-o murind încetul cu încetul", Ducky s-a sfîrşit. Cele trei surori care au rămas au îmbrăcat-o într-o rochie lungă albă, iar Măria i-a pus liliac alb în jurul capului şi umerilor. Ele i-au luat trupul la Coburg şi au înmormîntat-o alături de părinţii şi fratele lor Alfred. Ziua era rece ca gheaţa, cu ninsoare amestecată cu ploaie. A fost greu pentru Măria să părăsească mormîntul. Ducky, spunea ea, „ura întotdeauna să fie singură".

Măria s-a înapoiat acasă la timp pentru sărbătorirea Zilei

511

Independenţei din l O Mai 1936. „Este un bun spectacol, cu multă mistificare în el", remarca ea. „Carol tronează pe un imens cal alb cu atitudinea Kaiserului Bill [Wilhelm al II-lea al Prusiei] - el este înconjurat de uniforme strălucitoare şi de linguşitori activi.. el dansează pe un vulcan!" De la Bucureşti, ea a plecat la Balcic să conceapă o grădină în memoria lui Ducky. Partida zilnică de călărie, cel mai bun antidot împotriva depresiunii, fusese redusă la una la două zile. Puţine lucruri îi rămăseseră ca să-i alunge gîndurile de la „trista dezordine în care au adus ţara conducătorii noştri şi imposibilitatea mea de a ajuta sau preveni... greşelile care ajung la crime".

în vara anului 1936, fascismul şi antisemitismul se instalaseră de-a binelea la modă. La începutul anului, Liga Creştină Antisemită şi Partidul National Creştin s-au alăturat unei aripi a partidului Naţional-Ţărănesc ca să constituie un bloc reacţionar solid., a cărui platformă aproape că o reflecta pe cea a Gărzii de Fier. In august, sub presiunea crescîndă a grupărilor de dreapta, Regele 1-a schimbat fără jenă din funcţie pe Titulescu. Ministrul de Externe, care reprezenta relaţii strînse cu Franţa şi Mica Antantă împotriva Germaniei, devenise o piedică. Elementele fanatice ale grupării de dreapta din România au găsit apoi încurajare în anul acela în afara ţării cînd Mussolini a cucerit Etiopia şi Hitler a ocupat Renania.

Măria plătise şase ani de frustrare politică. Concentrarea ei asupra problemelor internaţionale se

mărginise la excluderea acelor elemente care nu o atingeau personal. O deranja că Mica Antantă luase poziţie împotriva Habsburgilor din Austria şi nu a îndrăznit să-i ceară Regelui să-i permită surorii lui să vină în ţară pentru vizita anuală; „cine ştie cîte zile au mai rămas ca să fiu împreună cu copilul ce-l iubesc", scria ea unui prieten. Pentru a-şi vedea fiica, Măria i-a invitat pe Ileana şi pe Anton să o însoţească în Anglia în luna iulie, unde i-au vizitat pe Astori şi familia regală. Edward al VUI-lea apărea acum în public cu Wallis Simpson, care era în curs de divorţ. Măria a avut satisfacţia să remarce că problemele lui May cu iubita lui David puneau într-o lumină nouă propriile ei dificultăţi cu doamna Lupescu.

Această călătorie în Anglia era o alinare după multele iritări

32. Prinţul Barbu Ştirbey. înalt şi subţire, s-a purtat mereu cu autoritate, deşi comportamentul lui era mai degrabă modest. Doamnele din Bucureşti vorbeau de magnetismul ochilor lui negri. Pentru Ştirbei, Măria a fost iubirea vieţii sale.

33. Ion B rât ia n u II. Foarte inteligent, da r de departe prea bizantin pentru delegaţii la Conferinţa de pace, el a reprezentat cazul României la Versai/les şi a fost forţat de împrejurări să o cheme pe Regina Măria la Paris pentru a-l ajuta.

34. Take Ionescu, diplomatul pe care Clemenceau l-a numit „un mare european", ar fi trebuit să reprezinte România la Conferinţa de pace.
49. Cortegiul funerara! Reginei Măria, iulie 1938.

50. Mănăstirea Curtea de Argeş, locul unde sîntmmormmtati membrii familiei regale.

j care o împovăraseră pe Măria în tot cursul anului 1936. Noile j restricţii din palatul lui Carol i-au îngrădit independenţa şi au lăsat-o j la cheremul lui Urdăreanu, acum Mare Şambelan. Măria a primit l un ordin prin care i se cerea să-şi trimită bagajul la palatul lui l Carol pentru control, în loc să i se dea dreptul să treacă liber prin l vamă, aşa cum îl avusese mai bine de patruzeci de ani. I s-a l interzis să inaugureze noua aripă a spitalului ei preferat, şi a fost l acuzată că, împreună cu Principesa Elena, complotează împotriva l Regelui.

l Nici una din aceste meschine provocări nu au rănit-o pe Măria J atît de mult ca ceremoniile de la începutul lui decembrie care au celebrat inaugurarea Arcului de Triumf din Bucureşti. Arcul, l început după primul război mondial pentru a-i primi pe Regele l Ferdinand şi Regina Măria la înapoierea lor de la Iaşi, fusese l terminat doar de curînd. Pentru ceremonia de inaugurare, Carol l al II-lea purta „ultima lui invenţie", o spectaculoasă pelerină albă l cu o imensă cruce albastră semnificînd noul său ordin Mihai l Viteazul. Procesiunea s-a bucurat de puţin entuziasm din partea l mulţimii. „Carol, cu toate noile lui legi şi cu politica lui îngrozitoare, a făcut, desigur, lucrurile mai aşezate", remarca Măria, „dar el l eliminase şi… orice contact cu supuşii săi". Regele a ţinut un J lung discurs în care i-a elogiat pe toţi cei care au avut legătură cu l primul război mondial.„Ascultîndu-l vorbind întruna", scria mama l sa în jurnalul ei, „nu puteam să nu mă gîndesc că acum va veni j vorba despre mine în legătură cu acest arc." Dar Carol nu a r menţionat deloc numele mamei sale. „Şi pentru că el nu a mai îngăduit nimănui să vorbească, nimeni nu a spus vreo vorbă pentru a aminti de mine... aproape că simţeam că e o prostie că mă aflu acolo", scria Măria, căreia i se ceruse să stea alături de fiul ei pe toată durata ceremoniei.

La 11 decembrie 1936, Edward al VUI-lea a abdicat de la tronul Angliei. „Abia dacă îndrăznesc să-ţi urez Crăciun fericit", îi scria Mana Reginei Mary cu o săptămînă mai tîrziu, „ştiind toate prin cîte ai trecut. Poate că nimeni nu poate înţelege suferinţa şi mîhnirea ta mai bine ca mine, care am suferit atît de mult din cauza fiilormei. De aceea nuţi-am scris mai curînd... dargîndurile mele te-au însoţit cu intensă compasiune şi cu înţelegerea pe care doar eu o pot avea, pentru că am fost lovită în acelaşi fel."

Pentru Ducele şi viitoarea Ducesă de Windsor, Măria avea mai puţină simpatie. „Personal, ţin prea mult la spiritul de regalitate ca să nu-1 socotesc pe David un dezertor", scria Măria unui prieten. „Totodată, nu pot avea vreun sentiment pentru doamna Simpson. Ea a avut prea mult de-a face cu cocteilurile şi cluburile de noapte... Crezi că David nu va dori vreodată înapoi toate cele la care a dat cu piciorul? Crezi că doamna Simpson va pune la loc cu lingura mare tot ceea ce a abandonat el? El are patruzeci şi doi de ani. Este oare o fericire ca la vîrsta asta să nu ai îndatoriri, obligaţii, perspective, să nu munceşti - doar cluburi de noapte, baniri, societate zgomotoasă, sport... Este aceasta o carieră şi un sfîrşit pentru Prinţul cel mai important? Nu pot decît să-1 deplîng, iar sentimentele mele faţă de doamna Simpson nu sînt prea caritabile. Ea, ca şi Lupeasca, vor rămîne în istorie - dar va fi oare memoria lor binecuvîntată?"

Capitolul 31

S-a spus despre ea [Regina Măria] că a format o întreagă generaţie - toţi bărbaţii au fost îndrăgostiţi de ea, toţi artiştii inspiraţi de ea, toate femeile au dorit să-i semene.

LESLEY BLANCH

în timpul iernii 1936-1937, Regele Carol a recurs la cea din urmă umilire - o restricţie care i-a răpit Măriei ultimele puteri de a-şi înghiţi amarul. Lăncile ordine ale fiului ei, Măriei i s-a interzis să aibă legătură directă cu guvernul român şi i s-au dat dispoziţii ca toate solicitările viitoare să fie făcute prin casa Regelui. Prin subminarea conştiinţei de sine a Măriei, ca factor independent în ţară, chiar redus la tăcere, Carol a rănit mîndria regală a mamei sale. Acum, orice nevoie trebuia să fie făcută cunoscută prin parvenitul Urdăreanu, iar Marele Şambelan al lui Carol era foarte dornic să anuleze dorinţele Măriei.

Intr-o scrisoare nedatată, scrisă în timpul acelei ierni şi mîzgălită pe douăzeci de pagini, Măria îşi acuza fiul: „Orice muritor burghez are dreptul să se adreseze autorităţilor, şi deodată, după patruzeci şi trei de ani, sînt pusă sub tutelă... nimic nu mă poate face să accept aceasta".

La început, ea a încercat să apeleze calm la raţiunea lui Carol: „Doresc ca aceasta să fie o discuţie paşnică între doi prieteni, fără acuzaţii... Vreau astăzi, în linişte, să însumez toate lucrurile care au determinat strigătul meu de protest".

Nemulţumirile ei au alcătuit o listă tristă.

Numărul unu: Regele luase venitul pe care tatăl lui i-1 lăsase

pentru ajutorarea ei. Datorită restricţiilor economice stringente, ea fusese nevoită să-şi reorganizeze casa. „Deşi am trăit treizeci şi cinci de ani cu tatăl tău, nici un ban din averea lui nu mi-a revenit mie... n-am protestat deloc, dar nu voi uita niciodată că fiul meu poate fi atît de lipsit de afecţiune".

Numărul doi: „M-ai urît [pentru felul în care m-am purtat cu Sitta], m-ai tratat ca pe un duşman în timp ce, dimpotrivă, cunoscînd opinia lumii, aceasta era acţiunea unui prieten."

Numărul trei: „Ai dorit toate onorurile, toate drepturile în exclusivitate pentru tine. O imensă greşeală. Familia unui Rege este pădurea care protejează copacul central... românii consideră familia ta ca o parte din tine însuţi - noi toţi laolaltă sîntem Dinastia şi, onorîndu-mă pe mine ei te onorează tot pe tine. Nu ai destule onoruri? Te face aceasta să străluceşti mai puţin pentru că... unii îşi mai amintesc de ea şi o iubesc pe mama ta?"

Numărul patru: Fără ştirea ei, Măria a descoperit că fusese retrogradată de la Regină la Regina-mamă. „Am fost Regina acestei ţări şi am poziţia mea definită recunoscută de Parlament; este, de asemenea, dreptul meu la titlul de Regina Măria pe care Papala dorit să-1 am."

„în general", acuza ea, „am înghiţit toate insultele şi nu m-am plîns niciodată, considerînd că nu este demn... în speranţa că într-o zi vei deveni mai bun şi mai atent la simţămintele mele..."

„Concluzia: Pot fi forţată să accept dispoziţiile şi ordinele tale, dar o fac protestînd şi acest protest nu-1 voi înăbuşi, socotesc că este un atac la adresa demnităţii mele personale... De aceea, ceea ce cer, chiar reclam... ca un drept al meu: dă casei mele situaţia de independenţă pe care a avut-o mai înainte... tu o poţi, am meritat acest lucru... Dă-mi mîna ta, fiule, şi hai să trăim în bună pace şi mulţumire, aceasta se POATE dacă tu laşi în pace casa mea, respectîndu-mi drepturile şi tratîndu-mă cu tot respectul pe care-1 datorezi celei care a fost un constructor cu mult timp înainte de tine! Eu sînt o fiinţă paşnică, dar nu sînt un sclav şi nu voi consimţi niciodată să fiu!"

Nu există nici o dovadă că Regele ar fi răspuns vreodată la scrisoare.

La începutul lui martie 1937, la vîrsta de şaizeci şi unu de ani, fabuloasa sănătate a Măriei s-a prăbuşit. A zăcut mai mult de o

lună cu hemoragie internă. Nefiind în stare să stabilească cauza exactă a sîngerării, medicul Curţii, dr. Mamulea, şi ajutoarele sale au sugerat posibilitatea unei ciroze a ficatului, deşi nu ştiau cum i se putea întîmpla aşa ceva unei femei care abia atinsese alcoolul. Pînă una-alta, Măria era imobilizată, cu o dietă cumplită de lichide reci.

în timp ce mama sa zăcea bolnavă, Carol 1-a expediat pe fratele lui, Nicolae, în exil permanent, recuzînd propriul decret cu privire la căsătoria morganatică a lui Nicky. A fost o lovitură grea pentru Măria, şi aşa slăbită de boală., Amîndoi fiii mei, în acest ceas tîrziu, după ce m-au abandonat atît de crud, sînt acum şi mai înverşunaţi, iar eu sînt sfîşiată între ei", scria ea în jurnal. Speriat de boala mamei sale, Carol se arăta foarte atent faţă de ea şi îi telefona zilnic, în vreme ce Nicky o vizita frecvent ca să se plîngă de fratele său. Spre sfîrşirul lui aprilie, Nicolae a venit cu soţia lui să-şi ia rămas-bun.

înainte de a pleca, Principele Nicolae i-a scris fostului prim-ministru şi istoric Nicolae lorga că el „niciodată nu a renunţat şi nu va renunţa" la titlurile lui româneşti şi la drepturile sale de cetăţean român. Rezultatul acestei ignorări publice a decretului Regelui a fost o confruntare între cei doi fraţi. S-a răspîndit zvonul că între cei doi avusese loc un schimb de focuri în prezenţa mamei lor, ceea ce a dat naştere la presupunerea că boala Măriei venea de la o rană la stomac suferită atunci cînd ea s-a aruncat între fiii săi. Povestea a fost, desigur, o invenţie, deşi a persistat pînă în ziua de azi.

Acesta a fost doar unul din multele zvonuri care s-au materializat ca să umple vidul lăsat de tăcerea Regelui în legătură cu starea proastă a sănătăţii mamei sale. „Dacă fiul meu Carol dorise să nu dea nici o importanţă bolii mele, interzicînd un buletin, el a produs un rezultat contrar", spunea Măria, care relata cu satisfacţie că „întreaga ţară" era „înnebunită de grijă" în legătură cu şubreda ei sănătate.

Atît Marioara, cît şi Baby Bee au venit în grabă la Bucureşti. Pentru a potoli zvonurile din capitală, Regina Iugoslaviei a făcut înconjurul oraşului cu maşina, zîmbind şi luînd parte la diferite solemnităţi pe care mama sa trebuia să le prezideze. Mignon şi Baby Bee i-au convins pe Carol că trebuie să trimită după Ileana,

şi Arhiducesei austriece i s-a permis, de asemenea, să petreacă o săptămînă cu mama sa.

Condiţia Măriei a fost aceeaşi în tot cursul lunii mai, cu o uşoară ameliorare. Forţată să stea nemişcată, ea a spus că preferă să stea în pat la Sinaia decît într-un spital, şi la l iunie Marioara a venit să o ducă acolo. Mignon i-a cerut fratelui său permisiunea să cheme un specialist, pe dr. Hans Eppinger, de la Viena. Ileana nu a fost de acord cu alegerea surorii sale: doctorul său o avertizase că deşi Eppinger era un medic excelent, îi păsa prea puţin de pacienţii săi*. Eppinger a declarat că el nu o poate diagnostica adecvat pe Măria în ţară şi că doreşte să o ia într-o clinică, dar Regele a refuzat.

în tot timpul bolii mamei sale, Carol a manifestat aceleaşi sentimente contradictorii faţă de ea, pe care le arătase şi cînd era sănătoasă. Era îngrijorat pentru ea, dar straniu de lipsit de interes în ce priveşte aducerea celui mai bun ajutor medical din străinătate sau trimiterea ei la un spital de prima mînă din străinătate. Există mai multe explicaţii posibile pentru aceasta, în anii 1937-1938, Regele era extrem de nepopular şi gelozia pe care o nutrea faţă de mama sa era un lucru bine cunoscut. Este posibil ca el să se fi mulţumit cu serviciile doctorilor români numai pentru a se proteja împotriva posibilelor acuzaţii de culpabilitate. Se mai poate, de asemenea, să fi luat o hotărîre conştientă de a ceda mîndriei naţionale. Or, după cum au sugerat ulterior două dintre surorile lui, el nu era deosebit de interesat să prelungească viaţa mamei sale.

Indiferent de motivele Regelui, Mignon 1-a convins în cele din urmă să ceară primului-mmistru să aducă alţi specialişti sub auspiciile guvernului român... încă alţi trei medici -un francez, un elveţian şi un italian - au fost aduşi la Sinaia. Cu toţii au căzut de acord că tulburările ficatului au anemiat-o pe Măria şi că ea trebuia fortificată cu hrană şi injecţii.

Marioara a insistat să fie trimis un doctor de la Viena ca să supravegheze îngrijirea mamei sale, întrucît medicului Curţii nu-i

*Această apreciere despre Eppinger s-a dovedit tragic de corectă. La cîţiva ani după ce specialistul a văzut-o pe Măria, el a condus pentru nazişti experimentele medicale asupra evreilor.

plăceau specialiştii străini şi nu se putea avea încredere că ar respecta tratamentele prescrise de ei.

O vreme a părut că Măria ar fi pe cale să se însănătoşească, şi la sfîrşitul lunii iunie s-a dat jos din pat. La sfîrşitul lui iulie, Eppinger s-a întors şi a declarat că ficatul era „vindecat" şi că ea ar putea „să ducă o viaţă mai mult sau mai puţin normală", în august, Măria s-a dus la Bran. Deşi nu mai putea urca şi coborî scările abrupte ale castelului ei de basm, s-a bucurat de schimbare şi şi-a petrecut zilele citind biografii ale personalităţilor istorice sau ascultîndu-le citite de aghiotantul ei, colonelul Zwiedinek.

La sfîrşitul lui septembrie, Măria a plecat la Balcic, casa de la Marea Neagră. Pe drum, doctorul Curţii i-a luat probe de sînge; rezultatele, care erau foarte proaste, indicau necesitatea unui tratament imediat, în loc să telefoneze sau să-i telegrafieze doctorului Eppinger la Viena, dr. Mamulea a trimis rezultatele prin poştă. Cum Eppinger nu se afla la Viena cînd a sosit scrisoarea, informaţiile i-au

parvenit cu întîrziere. La scurt timp după sosirea ei la Tenha-Juvah, Măria a început din nou să sîngereze. în afară de hemoragie mai aveau şi momente de ameţeli şi pierdere de cunoştinţă. Vizita la mult iubitele sale grădini a fost întreruptă, ea fiind dusă la Bucureşti pentru o mai bună îngrijire medicală.

Sosirea Măriei a coincis cu festivităţile de la Sinaia pentru sărbătorirea majoratului lui Mihai, dar ea nu se simţea destul de bine pentru a lua parte. La 29 octombrie 1937, cea de-a şaizeci şi doua aniversare a zilei sale de naştere, Măria a fost nevoită să recunoască cum că era „mai mult sau mai puţin o invalidă" şi şi-a primit oaspeţii şezînd. Dintre toate darurile primite, cel care a încîntat-o cel mai mult a fost recuperarea unuia dintre propriile sale mînere de baston Faberge, confecţionate din email albastru incrustat cu diamante. Un dar de la vărul ei Boris, la originemîherul fusese furat de bolşevici în timpul primului război mondial şi găsit la Londra de Carol. Măria a fost extaziată. Era una din posesiunile sale preferate, spunea ea, „a cărei amintire mă urmărea adesea .

Patru zile mai tîrziu, la comemorarea morţii lui Mircea, Mana s-a simţit destul de bine ca să îngenuncheze o clipă, dimineaţa, la mormîntul lui din capela Cotroceni, şi a reuşit chiar sa meargă la grajdurile sale. Principele Moştenitor al Suediei, care a luat

dejunul în ziua aceea la palat, a fost „uluit" de Regina-mamă care era „într-o foarte bună dispoziţie", în noaptea aceea ea a suferit un alt atac.

Hemoragia intestinală a reînceput. Măria era în pericol grav. De data asta, Regele a fost cel care a insistat ca cei patru specialişti să fie aduşi înapoi de la Paris, Viena, Ziirich şi din Italia. Ei au recomandat ca Măria să fie trimisă într-un sanatoriu de convalescenţă la Merano, în Italia, de îndată ce va putea călători. Ileana, care făcea planuri să îşi ia mama la Viena pentru tratament, a fost amantă de această decizie, în timp ce tînăra Arhiducesă se certa cu fratele ei, Măria a suferit o hemoragie gastrică majoră, atît de gravă încît medicii străini, care se aflau în drum spre casă, au trebuit să fie rechemaţi pentru a doua oară. Ei nu au putut sugera nimic altceva în afară de odihnă completă, dietă severă şi relaxare mintală. Măria nu putea fi transportată.

în următoarele două luni, ea a rămas în pat. Deşi se împotrivea să fie ţinută în linişte în casă, Măriei îi plăcea dormitorul ei de la Cotroceni pe care îl redecorase doar cu cîţiva ani înainte. Ea îl socotea o încăpere „sobră", „bisericească" şi „plăcută". Pentru alţii, el arăta ca un bîrlog de aur, cu uşi aurite de biserică la intrare şi mobilier masiv poleit, carpete de blană, icoane şi argint vechi pretutindeni. Marele ei pat fusese înlocuit cu două mai mici pentru a putea găzdui o infirmieră. Măria şedea rezemată pe perne de dantelă, înconjurată de zeci de vase de cristal veneţian pline cu flori de sezon. Era prea slăbită acum ca să-şi poată continua scrisul, dar se distra cu sutele de scrisori care curgeau din întreaga lume, oferindu-i consolare şi sfaturi medicale.

Copiii ei erau amabili. Chiar şi Elisabeta reuşea să-şi viziteze mama aproape zilnic, iar Carol venea cît de des îi permiteau obligaţiile. Măria îi era foarte recunoscătoare pentru atenţia sa, cu toate că deplîngea încă despotismul lui. Marea sa consolare era faptul că, spre deosebire de Ducele de Windsor, el era încă un Rege de bună-credinţă faţă de ţară şi de misiunea pe care o avea.

Crăciunul a fost sărbătorit devreme, pe 24, astfel încît Carol să poată pleca la Sinaia pentru festivităţile oficiale. Măria a fost adusă la pom în cărucior. „Abia şi-a putut crede ochilor" cînd a desfăcut darul de la Ileana şi Anton - o capă de hermină pe care

0 admirase de Revelion în ultima sa călătorie la Paris. „Cred că au făcut un foarte mare efort pentru resursele lor modeste", a spus ea, „dar a fost grozav de drăguţ şi generos din partea lor şi sînt profund mişcată."

La 29 decembrie 1937, ea a suferit o nouă recidivă şi comunicatele internaţionale anunţau iminentul ei deces. De data aceasta, sîngerarea a continuat aproape fără întrerupere timp de şase zile. Măria începuse să se îngrijoreze în legătură cu tratamentul. Eppinger nu mai era prezent, iar medicul Curţii, dr. Mamulea, în care ea nu avea încredere, fusese însărcinat cu îngrijirea ei. „Am nevoie să încap pe alte mîini...", scria ea în jurnal. „Am senzaţia că e posibil ca Mamulea, deşi atît de sigur pe sine, să nu fie chiar la înălţimea sarcinii sale." Apoi s-a înfuriat cînd i s-a spus că alţi doi specialişti

erau pe drum. „Sînt sătulă pînă peste cap de doctori şi nu doresc să acumulez mai mulţi în viaţa mea care să spună da, da, doctorului Curţii, care îi face să semneze documente confuze ce-i dau posibilitatea să continue să mă ţină nelimitat în pat".

La mijlocul lui februarie, dr. Mamulea a declarat-o pe Măria destul de bine pentru a merge la Sanatoriul Sân Martino de la Merano, din Italia. Elisabeta a însoţit-o pe mama sa în clădirea cu patru etaje cu cornişe şi turnuleţe adăpostită în munţii din Tirolul italian, unde Alfred, fratele Măriei, murise în 1899. Instalată într-o cămăruţă cu un pat primitiv şi două scaune prost tapisate, Măria se bucura de priveliştea munţilor acoperiţi de zăpadă şi de imensele buchete de flori trimise de Mussolini şi de familia regală italiană. Mai mult ca orice, ea savura liniştea de ă fi departe de conflictele familiale şi politice. Măria detesta să fie o sursă de dispute între copiii săi, care continuau să se certe în legătură cu tratamentul ce
1 se aplica, în absenţa unui diagnostic precis. In acelaşi timp, ea
nu dorea să fie departe de România o perioadă prea îndelungată:
„.. .existenţa mea constituie pentru mulţi o asigurare a liniştii",
scria ea unui corespondent american: „pur şi simplu ştiind că nu
este gol la Cotroceni, că devotata lor Regină Măria respiră în
dosul zidurilor, îi ajută, le dă curaj".

în timp ce Regina-mamă lupta pentru viaţa ei, jongleria politică inaptă a fiului său îi adusese pe compatrioţii lui într-un alt punct

521

de criză. Regele era din ce în ce mai înfricoşat de Garda de Fier şi de ameninţările acesteia la adresa lui, a metresei lui evreice şi a prietenilor lor. înainte de alegerile din noiembrie 1937, care erau socotite o confirmare a alegerii de către Rege a unui guvern liberal, Carol a încercat să facă un tîrg cu Codreanu, conducătorul Gărzii de Fier. A eşuat. Profitînd de fondurile suplimentare pe care suporterii Regelui le vărsaseră Gărzii în speranţa de a cumpăra pacea, Codreanu şi-a dublat eforturile împotriva Iui Carol şi a Partidului Liberal. Chiar fostul prim-ministru Maniu, şeful Partidului Naţional-Ţărănesc, a semnat un pact cu Codreanu şi şi-a dăruit bunul nume forţelor în mişcare ale fanatismului, fascismului şi antisemitismului.

în perioada alegerilor, cu bande de huligani din toate partidele atacîndu-se unii pe alţii Ia secţiile de votare, liberalii au cîştigat reputaţia dubioasă de a fi primul partid la putere din istoria României care a pierdut vreodată alegerile. Deşi aveau nevoie doar de 40% din voturi ca să fie confirmaţi, liberalii nu şi-au atins scopul, naţional-ţărăniştii lui Maniu au cîştigat 22%, iar Garda de Fier a lui Codreanu 16%.

Regele a intrat în panică. Speriat de Gardă, furios pe Maniu, el a dizolvat Parlamentul înainte de a fi avut ocazia să-1 întrunească şi 1-a însărcinat pe Octavian Goga, liderul fanaticului Partid Naţional Creştin (care primise doar 9% din voturi), să formeze un guvern. Cu Goga ca propriul său fascist-rasist din ţară, Carol a adus antisemitismul român pe o nouă culme. Evreii erau luaţi cu asalt şi afacerile lor închise. Cînd miniştrii francezi şi englezi au protestat subliniind efectul asupra economiei româneşti, Goga a fost repede demis de către Rege. Domnia parlamentară, spunea Carol al II-lea, nu mai era viabilă în România. El voia să se dispenseze de Constituţia română şi să dizolve toate partidele politice existente.

în februarie 1938, cum mama sa plecase în Italia, Carol al II-lea s-a declarat dictator regal. Ca să o ia înaintea lui Codreanu, el 1-a numit pe Miron Cristea, libertinul primat al Bisericii Ortodoxe, prim-ministrul său. Poporul român şi lumea din afară, înspăimîntaţi de Goga, au fost aproape uşuraţi că Regele preluase puterea.

Cînd Carol i-a prezentat maniei sale soluţia lui drept o „coaliţie

522

guvernamentală", ea a fost mulţumită. Dar cînd a devenit evident că Regele schimbase legile de bază şi îşi arogase „drepturi dictatoriale", ea a dat înapoi. „Multe lucruri sînt putrede în ţara noastră, dar Carol şi cei cu care lucrează au oare mîini suficient de curate ca să devină reformatori reali, aceasta este marea îndoială care persistă în mintea mea... aş vrea să pot avea mai multă încredere în el. Am o teribilă lipsă de încredere în cei care lucrează nemijlocit cu el şi acum, că el a înlăturat întreaga opoziţie, j nu

abuzează el tot mai mult... de drepturile pe care şi le-a luat singur?" scria ea din patul de la Merano.

Deoarece nu i se mai permitea să intre în România, Nicolae a | venit să-şi vadă mama cînd ea era în Italia. El şi Jeanne se mutaseră la Veneţia. Nicolae i-a spus Măriei că Regele îi tăiase alocaţia, ceea ce făcea să-i fie greu să-i cumpere o casă lui Jeanne. „Eram ' cu totul de acord cu dorinţa lui de a cumpăra o casă şi de a se potoli", scria Măria în jurnalul ei, „dar nu există nici o raţiune pentru ca în acelaşi an să trebuiască să cumpere solitari cu perle şi tablouri de Velasquez şi argintărie care... i-a aparţinut lui Napoleon."

Măria îşi mai întîlnise o dată nora în România pe cînd Nicolae era bolnav. Deşi nu o aprobase niciodată, îndeosebi pentru că Jeanne încercase să-l monteze pe Nicolae împotriva familiei lui, ea a primit-o din nou la Merano. Mai tîrziu, soţia lui Nicolae vorbea despre „cît de minunată femeie" fusese Măria. „Ea m-a iertat în final", spunea Jeanne, „şi într-adevăr m-am purtat foarte unt cu ea".

O altă vizitatoare a fost Principesa Elena, care obţinuse aprobarea Regelui Carol să o vadă pe mama lui. Măria nu o mai văzuse pe fosta ei noră de aproape şapte ani. „Amîndouă aveam lacrimi în ochi", relata Măria, care a spus că Sitta „arăta teribil de drăguţă, mai admirabil de pusă la punct ca oricînd".

Un al treilea vizitator a fost Waldorf Astor. El făcuse un drum lung pînă în Italia la cererea Ilenei care socotea că mama sa se va bucura să-l vadă. Nancy a fost de acord şi l-a îndemnat să se ducă singur. El a stat cu Măria peste patruzeci şi opt de ore. Măria a fost profund mişcată de vizita lui şi i-a scris mai tîrziu lui Nancy să-i exprime gratitudinea. Se poate să fi fost ultima ei scrisoare.„Nu pot să spun cît de impresionată am fost că Waldorf

a venit să mă vadă", scria ea, „este un adevărat înger şi voi amîndoi sînteţi prieteni mai preţioşi decît se poate exprima în cuvinte. El îţi va spune totul despre mine, nu o relatare prea veselă, dar mai am încă răbdare... Domnul să vă binecuvînteze şi să vă aibă pe toţi în pază".

La mijlocul lui martie, Prinţul şi Prinţesa Friedrich (Friedl) de Hohenzollern-Sigmaringen au venit la Merano. Ca nepot al lui Ferdinand şi şef al Casei Hohenzollern-Sigmaringen, Friedl era îngrijorat cu privire la Ileana şi Anton care o vizitau pe Măria în timpul acela. Casa lor fusese luată de nazişti, însă dacă ei părăseau Austria, nu aveau unde să se ducă. Măria, a cărei atitudine faţă de Hitler se schimbase datorită situaţiei Ilenei, era bucuroasă de grija manifestată de Friedl faţă de vara lui. „Spre deosebire de Carol, Friedl are un spirit de familie foarte puternic şi o dorinţă reală şi sinceră de a-i ajuta pe toţi cei care sînt în dificultate... în timp ce Carol... găseşte o plăcere perversă în a-i domina şi a-i zdrobi pe cei care depind de el, începînd... [cu]... mama sa."

Deşi Măria nu a ştiut, nepotul ei încerca, de asemenea, să o ajute. El şi soţia lui o vizitaseră pe Măria împreună cu profesorul Warnerkrose, un ginecolog din Dresda, care le-a spus, după ce a stat de vorbă cu ea numai cîteva minute, că Măria era pe moarte. Ei trebuie, spunea el, „să facă imediat ceva" ca să o salveze. Warnerkrose a recomandat ca familia Hohenzollern să-l cheme pe colegul lui, profesorul Stoermer, de la Weisser Hirsch Clinic din Dresda. Stoermer, care a sosit la l mai 1938, a fost „îngrozit" de starea Măriei, „în clipa în care poate fi deplasată", a spus el, „trebuie să fie adusă la Dresda, unde o pot îngriji aşa cum trebuie."

Călătoria Măriei la Dresda a fost amînată din cauza unei alte hemoragii şi nu mai devreme de mijlocul lui mai, la trei luni după sosirea ei la Merano, a putut fi dusă pe targa în Germania, între timp, Stoermer a tratat-o cît a putut mai bine cu dietă şi injecţii, dar fără facilităţile unui spital. Măria era uşurată: „... noi am găsit în sfîrşit un doctor care mă ia energic de mînă şi care are cu adevărat intenţia să... descopere cauza sîngerării mele", scria ea în jurnal, adăugind că prezenţa profesorului Stoermer era „o mare încurajare pentru Zwiedy", care fusese lăsat singur să aibă grijă de ea.

Deşi Zwiedinek îi era devotat Măriei, era limpede că nu i

s-ar fi permis niciodată să stea cu ea dacă i-ar fi fost loial *doar* ei. Indiferent ce înţelegere ar fi avut şeful casei Măriei cu Regele, el a petrecut opt ani în slujba Reginei, iar în 1936 a fost avansat de Carol de ia colonel la general. Cu toate că Zwiedinek şi-a cîştigat mai tîrziu o reputaţie de laşitate din constrîngere, aceasta nu diminuează sprijinul pe care 1-a reprezentat el pentru Măria în decursul ultimilor ani grei din

viata sa. El i-a organizat casele, finanţele şi călătoriile, i-a aplanat dificultăţile şi, cînd a fost bolnavă, el i-a citit şi a îngrijit-o ca pe un copil.

Drumul pînă la Weisser Clinic a fost greu, dar o dată acolo, Măriei i s-a asigurat tot confortul. Ea ocupa în una din cele douăsprezece vile particulare un dormitor luminos cu ferestre boltite şi locuri de şedere la ferestre. La Weisser Hirsch â fost posibil, pentru prima dată de la instalarea bolii, să facă intens raze X, care au dus la diagnosticul adecvat. Potrivit mai multor specialişti germani, Măria suferea de varice esofagiene (vase de sînge dilatate care invadează esofagul), rezultînd din îmbolnăvirea ficatului. Ciroza ficatului neprovocată de alcool era un caz extrem de rar. Profesorul Stoermer spunea că ar face „tot ce i-ar sta în putere, dar că nu era nimic de făcut pentru a o salva". Asociatul lui, Warnerkrose, s-a plîns de tratamentul Măriei pînă la sosirea ei la Dresda: „... .i s-a aplicat un tratament greşit de la început. Tot ce pot spune este că doctorul care a procedat aşa trebuie să o fi făcut intenţionat. Nu putea fi atît de prost".

Cînd Măria era pe punctul de a pleca la Dresda, a primit dispoziţii de la Bucureşti potrivit cărora Regele nu-i poate permite „de dragul sentimentului naţional" să plece pentru tratament fără „aprobarea sau cel puţin prezenţa a doi medici români". Furioasă, Măria a replicat că pentru prima dată acţiona pe „propria răspundere". „Ar fi trebuit să mă aflu într-un sanatoriu sau într-o clinică adevărată cu ani în urmă", i-a spus ea lui Carol, dar fusese lăsată „singură, să se însănătoşească pe cît posibil de bine" la Merano, unde nu făcuse nici un progres spre recuperare. Acum ea dorea să meargă undeva unde putea fi ajutată. In ciuda acestei izbucniri, Regele a întîrziat călătoria mamei sale pînă la sosirea
doctorilor români.

Cu toate că puterile o părăseau cu fiecare clipa care trecea, Mana nu a renunţat să spere. „Mă resemnez pe cît posibil fără

să mă plîng, hotărîtă să mă supun celor mai neplăcute dispoziţii, răbdătoare în speranţa însănătoşirii. Simt că se face ceva pentru mine", scria ea în jurnal la scurt.timp după sosirea la Dresda. La mijlocul lui iunie, ea observase o oarecare ameliorare: „Nu mai simt că mă sufoc, şi pot fi ajutată să merg dintr-o cameră în alta, deşi fără îndoială că picioarele mele sînt ca plumbul şi nesigure. Ochii mei par, de asemenea, să vadă mai limpede şi sînt mai puţin deprimată". Chiar cînd doctorii au decis să o trimită acasă, Măria nu a admis posibilitatea ca sfîrşitul să fie aproape. „Ei toţi doresc să mă întremez cît mai bine şi să mă ducă înapoi la Sinaia, întrucît aici aerul a devenit apăsător, iar aerul de munte ar fi binefăcător."

Doar de la Barbu Ştirbey a încercat Măria să-şi ia rămas-bun. Ea îi scrisese la început cînd se îmbolnăvise, dînd scrisoarea unuia dintre medicii vienezi să o pună la poştă în străinătate, şi primise un răspuns din Elveţia, scris în iulie precedent. „Gîndurile mele sînt mereu alături de dumneavoastră...", spunea Prinţul Ştirbey. „Sînt de neconsolat că mă aflu atît de departe şi nu pot să vă fiu de vreun ajutor, trăind în amintirea trecutului fără nici o speranţă pentru viitor... Amintiţi-vă de dorul meu, de nostalgia mea, de rugăciunile pe care le fac mereu pentru sănătatea dumneavoastră şi să nu vă îndoiţi niciodată de devotamentul meu nemărginit. Ilymmily (Te iubesc, Măria mea, te iubesc!)."

înainte de a părăsi Dresda, Măria i-a scris lui Ştirbey o ultimă scrisoare. Acum, chiar ea ştia că trebuie să lase „atît de multe nespuse, care mi-ar lumina atît de mult sufletul să le spun: tot dorul meu, toată tristeţea mea, toate amintirile dragi care îmi inundă din nou sufletul... Pădurile de şofran galben, mirosul stejarilor cînd călătoream prin aceleaşi păduri la începutul verii şi oh! atît de multe, multe lucruri care s-au dus... Să te binecuvînteze Dumnezeu şi să te aibă în pază.

Măria îşi scrisese testamentul în 1933. Ea îşi împărţise casele între copiii ei şi desemnase împărţirea bijuteriilor sale între fiicele ei, rezervînd fabuloasa diademă cu diamante şi safire a Ducesei de Coburg pentru Ileana. Nu mai era mult altceva de făcut. Testamentul ei le asigurase pe cele două persoane pe care le iubea cel mai mult şi care aveau cea mai mare nevoie de bani -

fiica ei cea mai mică şi sora sa Ducky, pe care o întreţinuse, în totalitate, în ultimii ani ai vieţii acesteia. Acum, că Ducky nu mai era, ea spera ca moartea sa să uşureze dificultăţile financiare ale Arhiducesei.

Măria a părăsit sanatoriul de la Dresda pe 15 iulie, semnînd în registru cu o înfloritură. Dar o

fotografie făcută în vagon cu dr. Stoermer şi generalul Zwiedinek înfăţişează chipul şi trupul unei femei dărîmate. Ochii ei deveniseră profund trişti, forma ei elegantă - greoaie.

Deşi doctorii au sfătuit ca Măria să fie transportată cu avionul, Carol a obiectat cu privire la cost. Călătoria prin munţi cu trenul a fost atît de grea, încît ea a început aproape imediat să sîngereze din nou. Dr. Stoermer, care călătorea cu ea, a fost nevoit să-i administreze permanent oxigen, iar a doua zi el a dat ordin ca trenul să se oprească în micul oraş Cernăuţi din Bucovina. Soarele de vară ardea nemilos deasupra vagonului de oţel. De îndată ce populaţia locală a aflat că ea era acolo, oamenii au tăiat copaci imenşi pe care i-au dus la calea ferată, construind un umbrar ca să o protejeze pe Regină de căldura îngrozitoare. Cît a fost ziua de lungă, ţăranii au adus găleţi cu apă şi au udat oţelul încins. Dar temperatura din interior nu a scăzut şi după douăsprezece ore Măria a cerut ca trenul să pornească.

Nimeni nu a putut-o refuza. Trenul a pornit din nou, foarte încet. Cum şerpuia prin munţi şi dealuri de-a lungul ţării, şefii de gară îşi scoteau şepcile şi pîlcuri de oameni aşteptau la trecerile de cale ferată ca să vadă pentru o clipă vagonul albastru-argintiu cu perdelele trase. „Regina moare", repetau ei. Cînd trenul a ajuns în cele din urmă la mica gară de la Sinaia, la orele 8,45 seara, familia Reginei-mame şi membrii mai importanţi ai casei sale au fost îngăduiţi pe peron.

Deoarece Măria a refuzat să fie dusă de la tren pe targa, ofiţerii din regimentul ei au conceput un scaun portabil cu care o puteau scoate - cu grijă, la pas - din gară. Pentru ultima ei apariţie publică, Măria a ales o rochie largă gri-perl, o rochie care mai curînd plutea în jurul trupului său diform decît îl cuprindea. A încercat să zîmbească vitejeşte celor care au înaintat să-i sărute
mina.

Regina-mamă a agonizat o zi în camera copiilor de la Pelişor,

asistată de Carol şi Elisabeta — copiii pe care îi iubea cel mai puţin-, patriarhul Miron Cristea, nepotul ei Mihai şi patru medici. Cînd ea a cerut să-şi ia rămas-bun de la Zwiedy, Regele a refuzat.

Măria zăcea urmărind cu ochii uşa fostei camere a copiilor, aşteptînd să apară Ileana, dar Carol nu-i telefonase surorii lui la timp. în loc să-i telefoneze Arhiducesei încă de cînd mama sa a sosit la Sinaia, Regele a aşteptat pînă a doua zi ca să-i facă cunoscut acest lucru. „Cred că Elisabeta a pus în cele din urmă piciorul în prag", spunea Principesa Ileana mulţi ani mai tîrziu*.

Regina muribundă a cerut ca Tatăl Nostru să fie spus în engleză şi înainte de a intra în comă, i-a şoptit lui Carol să fie „un monarh drept şi puternic". A murit după opt minute, la 5,38 p.m., în ziua de 18 iulie 1938. Moartea a fost anunţată poporului român în răstimp de o oră. „O tăcere impresionantă", spunea un reporter, „domnea pe străzi".

Secretarul particular al Reginei a asigurat prietenii că sfîrşitul fusese liniştit şi fără nici un efort. „Ea s-a strecurat în eternitate fără nici o suferinţă. Fără agonie, fără conştiinţa morţii. Nimic altceva decît un zbor în lumea de dincolo."

Fără îndoială că faţa Măriei în moarte îşi cerea încă o dată dreptul la fosta ei frumuseţe, îmbrăcată într-o rochie albă simplă, Regina României părea să se fi desprins de ultimii ani de suferinţă şi decepţie şi trăsăturile ei radiau frumuseţea unei tinere femei încrezătoare. Cu o icoană a Fecioarei cu Pruncul în mîinile ei, trupul a fost purtat într-un sicriu deschis de către şase ofiţeri din regimentul ei de la Pelişor la Castelul Peleş.

Corpul Măriei nu a fost dus la Bucureşti decît pe 20 iulie, unde a fost expus pe catafalcul de onoare în salonul alb de la Cotroceni. Sicriul era înconjurat de flori şi luminări aprinse şi

*Fiica cea mai mică a Reginei nu a fost înştiinţată pînă în dimineaţa de după sosirea mamei sale la Sinaia. Ea şi soţul ei au călătorit cu maşina toată noaptea de la casa lor din Austria. „Am ajuns la frontiera română dimineaţa în zori şi eu am întrebat ce veşti sînt. Ei au zis că tocmai li se spusese că voi veni şi că trebuie să plec repede. Ulterior, după ce am trecut graniţa înapoi, după funeralii, ei au afirmat: „Noi ştiam, dar n-am avut inima să v-o spunem". Principesa Ileana şi-a dat seama că mama ei era moartă cînd a văzut drapelele fluturînd în berna.

patru ofiţeri din Regimentul 4 Roşiori făceau de gardă. Mii de oameni au intrat pe rînd pînă la catafalc

timp de trei zile cît a fost expusă. La sfîrşitul celei de-a treia zi, palatul a fost deschis muncitorilor din fabrici care au venit să-şi prezinte respectele iubitei lor Mama Regina, trecînd prin camera albă într-un continuu şuvoi cenuşiu de seara şi pînă în zorii zilei următoare.

înainte de a muri, Măria ceruse să nu se poarte negru la înmormîntarea ei, ci mai curînd „culoarea mea preferată - mov. Toate florile puse pe sicriu", a adăugat ea, „să fie roşii", în conformitate cu aceste dorinţe, românii au decorat în mov străzile Bucureştiului. Steaguri şi drapele de culoarea levănţicii fluturau de la ferestre deasupra drumului cortegiului, iar 250 000 de oameni se adunaseră ca să prezinte ultimele omagii Mamei Regina.

Dacă în timpul vieţii ei Carol făcuse puţin pentru mama sa, el a organizat o magnifică etalare de pompă şi protocol pentru înmormîntarea ei, pe care a amînat-o timp de trei zile pentru a da posibilitatea membrilor altor Case regale să ajungă la Bucureşti. In noaptea dinainte, sicriul Măriei a fost închis, sigilat şi mutat de la Cotroceni în noua sală a tronului din palatul Regelui. Drapat în mov şi purtînd drapelul şi coroana Reginei, el a fost urmat de fiii săi şi doi dintre nepoţii ei.

La 8,30 dimineaţa a avut loc o slujbă privată pentru familie, pentru oaspeţii de rang regal străini şi membrii corpului diplomatic. A urmat coborîrea scărilor pe care Măria le urcase pentru prima oară cu aproape patruzeci şi şase de ani în urmă. Ieşirea sicriului a fost acompaniată de muzică din „Gdtterdämmerung" de Wagner, cîntat de orchestra simfonică din Bucureşti. Trupul purtat de şase ofiţeri din Regimentul 4 Roşiori, sub un acoperămînt de mătase mov, a fost pus pe tradiţionalul afet de tun, drapat în mov şi tras, după tradiţie, de şase cai negri. Garda de onoare a prezentat armele, drapelele au fost coborîte, a răsunat o fanfară de trompete, muzica militară a cîntat Imnul naţional şi în dangătele clopotelor de la toate bisericile din Bucureşti şi zgomotul aeroplanelor care zburau jos, cortegiul s-a pus încet în mişcare.

Procesiunea a fost condusă de membrii regimentului Măriei, 4 Roşiori, purtînd lăncii legate cu un crep mov, şi o sută de veterani invalizi, însoţiţi de surorile de Cruce Roşie în uniforme albe. După ei venea clerul ortodox în veşmintele bizantine de efect şi o sută

de preoţi cu potcapuri negre, purtînd lumînări aprinse şi cădelniţe cu tămîie. Regele Carol a adăugat cortegiului pe cavalerii ordinului Mihai Viteazul; aceştia purtau pelerinele lor albe aruncate spectaculos pe un umăr. Catafalcul în sine era precedat de ministrul Curţii Regelui, care purta o pernă de catifea de culoarea levănţicii pe care erau aşezate coroana medievală pe care Măria o desenase pentru propria ei încoronare. Afetul de tun era însoţit de patru foşti prim-miniştri care ţineau panglici mov. Observatorii au fost surprinşi de cît de mic părea sicriul Măriei, în spatele catafalcului înainta falnic unul din caii ei favoriţi cu şaua în mod grăitor goală.

Regele Carol al Il-lea, îmbrăcat în impresionanta sa pelerină albă şi cu coiful cu panaş, mergea singur în spatele sicriului mamei sale. Umerii săi, potrivit presei, erau „aduşi", faţa „palidă şi puternic ridată", ochii „cu pleoapele roşii". Regele era urmat de Prinţul Friedrich de Hohenzollern-Sigmaringen, Principele Moştenitor Mihai, Ducele de Kent şi un bărbat trecut în programul oficial doar ca „cel de-al doilea fiu al Reginei Măria". Principelui Nicolae i-a permis fratele său să se întoarcă pentru înmormîntarea mamei lor, dar i se ceruse să-şi lase soţia acasă. La Arcul de Triumf, simbolul victoriei României înprimul război mondial, s-a făcut o mică pauză, timp în care Regele a făcut un semn ca afetul de tun să treacă pe sub arc. El însuşi a mers deliberat pe alături.

Cînd cortegiul a ajuns la gară, trupul Măriei a fost pus într-un vagon deschis pentru călătoria la Curtea de Argeş. In mod normal, era un drum de două ore de la Bucureşti, peste Cîmpia Română, pînă la vechiul oraş de la poalele munţilor, dar trenul a trebuit să oprească de atît de multe ori, încît au fost necesare şase ore ca să acopere distanţa. Mii de ţărani, cu lumînări aprinse în mîini, însoţiţi de preoţii lor de ţară, îngenuncheau lîngă calea ferată ca să-şi aducă ultimul omagiu. S-a spus că atît de multe flori fuseseră aruncate pe sicriul din vagonul deschis, încît soldaţii din garda de onoare care stăteau în poziţie de drepţi riscau să fie sufocaţi.

Abia la ora 4 p.m. a ajuns trenul funerar la Curtea de Argeş. Clopotele băteau de înmormîntare; şaptezeci şi cinci de salve de tun au salutat; garda de onoare a prezentat arma şi s-a cîntat Imnul naţional. Cînd procesiunea s-a îndreptat spre biserică, reporterii au spus că Regele Carol şi Principele Nicolae plîngeau.

Pe drumul lung de opt kilometri se înşirau delegaţii de ţărani din întreaga ţară îmbrăcaţi în costumele lor brodate; chiar şi străzile erau împodobite cu covoare şi steaguri purpurii, mov şi galbene. Un vizitator englez spunea că, excepţie făcînd lacrimile de pe feţele ţăranilor, ai fi crezut că oraşul era pavoazat pentru o sărbătoare triumfală.

O ultimă slujbă scurtă pentru Măria a României a avut loc în afara bisericii, în lumina palidă a amurgului, apoi sicriul a fost dus în interiorul bizantin, strălucitor pictat, licărind în lumina luminărilor, şi a fost pus în cripta de alături de soţul ei. Potrivit instrucţiunilor Măriei, inima îi fusese scoasă din trup, pusă într-un mic sicriu de aur împodobit cu stemele provinciilor României Mari şi trimisă la micuţa capelă ortodoxă din grădina casei sale de la Balcic ceda spre mare*. Spre deosebire de criptele lui Carol I, Elisabeta I şi Ferdinand I, pe ale căror lespezi erau gravate obîrşiile lor şi înfăptuirile lor, lespedea care a fost aşezată deasupra sicriului Măriei era simplă, o bucată antică de marmură albă, fără identitate şi împodobită doar cu o cruce mare. Nu este de conceput ca Măria, în moarte, să nu fi dorit să fie aliată cu cei care, ca şi ea, îşi închinaseră vieţile dinastiei şi ţării şi este de presupus că acesta a fost unul dintre multiplele moduri în care Carol al E-lea a încercat să nege rolul mamei sale în istoria României.

înainte de moarte, Măria a scris o scrisoare adresată compatrioţilor săi, impresionant de exagerată, exact genul de scrisoare pe care te puteai aştepta să o lase ea. „Cînd veţi citi aceste rînduri, poporul meu, eu voi fi trecut pragul tăcerii eterne... Şi totuşi, pentru marea iubire pe care v-am dat-o chezăşie, doresc să vă vorbesc din nou... Am devenit a voastră, pentru bucurie şi pentru mîhnire. Cînd privesc în urmă, este greu să spun care a fost mai mare, bucuria sau mîhnirea. Eu cred că mai mare a fost bucuria, dar prea îndelungată a fost mîhnirea."

*Cînd bulgarii au luat Dobrogea în 1940, generalul Zwiedinek a dus sicriul cu inima Manei la o biserică de lemn de la castelul Bran, din Transilvania în anii din urină, guvernul roman, preocupat de valoarea sicriului împodobit cu pietre preţioase, 1-a dus într-un loc sigur (necunoscut) din Bucureşti. După căderea regimului comunist, inima Reginei Mana este dusă în fiecare an la castelul Bran, m ziua naşterii sale.

EPILOG

Anul morţii Reginei Măria a coincis cu un moment cardinal în istoria Europei Răsăritene. Primăvara, Hitler a invadat şi anexat Austria. Toamna, Anglia şi Franţa au încuviinţat tacit, în timp ce Fuhrerul a deposedat Cehoslovacia de o treime din cetăţenii şi teritoriul ei, instituind Germania ca putere dominantă pe continent şi distrugînd Mica Antantă. România a trecut curînd de partea fasciştilor, iar după sfirşiul celui de-al doilea război mondial - de partea comuniştilor.

Un lider în trecere de la epoca victoriană la expansiunea comunistă, Măria a înţeles că singurul preţ al supravieţuirii regale într-o perioadă de democraţie este contactul personal. Ei i-a plăcut să fie Regină. S-a dăruit românilor cu exuberanţă şi şi-a jucat rolul spectaculos şi cu umor. Uneori şi 1-a suprajucat. Dar a fost stil, nu substanţă ceea ce a deosebit-o de ceilalţi monarhi.

Născută într-o lume în care bunica ei domnise peste Imperiul Britanic şi bunicul ei stăpînise Rusia imperială, Măria a fost susţinută pe tot parcursul ultimilor săi ani de viaţă de credinţa puternică în valoarea monarhiei. Unul dintre ultimii inocenţi regali jertfiţi pe altarul dinastic, ea şi-a petrecut viaţa jusiificînd sacrificiul, hotărîtă să păstreze vie monarhia în partea ei de lume. La moartea sa, *London Times* a vorbit în termeni călduroşi despre „marea ei frumuseţe" şi a punctat o listă a virtuţilor care o aminteau pe Prinţesa engleză, precum şi pe Regina balcanică - superba ei artă a echitaţiei, graţia ei, talentele ei literare, vitejia ei în timpul războiului şi optimismul ei în momentele de stres. Dincolo de

Atlantic, *The New York Times,* cîndva o sursă de reproducere stupidă a garderobei şi coafurilor Măriei, a tratat-o pe Regina României cu mare respect. „Nici o figură publică din România nu a fost mai patriotă decît această Regină de neam străin", spunea *Times.* „Ca şi Regele Albert al belgienilor, ea a

cîştigat pentru sine, din partea poporului său, o consideraţie care s-a ridicat pînă la idolatrie."

Dar cea mai puternică moştenire a eficienţei Reginei Măria ca monarh a fost rezistenţa de lungă durată a României faţă de comunism. Ruşii înşişi au confirmat puterea Măriei de o manieră ciudată. La o săptămînă după moartea ei, revista *Time* relata că s-a ţinut o liturghie în memoria Reginei României la biserica ortodoxă de la Moscova- singurul tribut de acest fel plătit, de la revoluţia rusă, vreunui membru al unei Case regale din lume.

înfăptuirile Măriei au fost şi mai impresionante luate în comparaţie cu eşecurile sumbre ale fiului său. La cîteva luni după moartea mamei sale, Carol al Il-lea a făcut o călătorie de mare publicitate în Europa Occidentală, în încercarea de a ţine România departe de cel de-al doilea război mondial, în Anglia, el a apelat la legăturile de familie pentru a consolida relaţiile României cu Aliaţii; în Germania, a promis cooperare economică pentru a-1 liniști pe Hitler. Dar pactul sovieto-nazist din august 1939 1-a distrus. Forţat de Hitler să dea Basarabia şi Bucovina de nord Rusiei, Transilvania de nord înapoi Ungariei şi sudul Dobrogei -Bulgariei, Regele s-a discreditat şi a fost detronat în septembrie 1940.

Carol al Il-lea a fugit din ţară cu doamna Lupescu. Ei 1-au luat pe Ernest Urdăreanu şi nouă vagoane de tren ticsite de posesiuni de valoare. Carol a cerut refugiu la Hitler, dar Fiihrerul a refuzat să o primească pe doamna Lupescu pentru că era evreică. Ei au cutreierat prin Europa şi au trecut în cele din urmă -Atlanticul în Mexic. După cel de-al doilea război mondial, s-au dus în sudul Braziliei, unde Regele detronat s-a căsătorit în final cu metresa lui. Chipurile pe patul de moarte m timpul ceremoniei, noua soţie a lui Carol s-a însănătoşit imediat, înainte de a pl$_{eca}$ în Portugalia, un paradis pentru foştii regi, el i-a acordat titlul de Alteţa Sa Regală Principesa Elena a Românieiî. Carol a primit o telegrama de la Mircea, fiul său cu Zizi Lambrino. Subvenţiile lui Zizi din partea familiei lui Carol încetaseră cu cinci ani înainte, cînd comuniştii preluaseră puterea în România. Telegrama spunea:„Mama a murit, nu am bani de înmormîntare". Carol nu a trimis nici un răspuns. După cîteva luni a murit şi el şi a fost îngropat alături de regii Portugaliei (strămoşii bunicii sale paterne) la mănăstirea Sao Vincente. Soţia lui, în posesia bogăţiilor familiei regale române precum şi a unei mari sume de bani luată din ţară, i-a supravieţuit aproape douăzeci şi cinci de ani.

Fiul lui Carol de la Elena a devenit pentru a doua oară Regele Mihai I la 7 septembrie 1940, cu cîteva săptămîni înainte de a împlini nouăsprezece ani. România a fost guvernată de generalul Ion Antonescu, care şi-a asumat puteri dictatoriale după abdicarea lui Carol. Antonescu a tîrît România în război de partea Germaniei naziste în iunie 1941. într-o lovitură de stat, în august 1944, Mihai 1-a arestat pe Antonescu şi a declarat România de partea Aliaţilor. Făcînd aceasta, tînăral Rege a sperat să-şi apere ţara de ocupaţia rusă şi să-i ajute pe Aliaţi. Deşi acţiunea lui a salvat multe vieţi din tabăra Aliaţilor, a fost imposibil să împiedice ocupaţia sovietică a României. Rusia a dezarmat peste 100 000 de soldaţi români şi a confiscat mare parte din flota şi marina comercială română, material rulant, automobile şi rezerve petrolifere, în mai puţin de un an, Andrei Vîşinski a venit la Bucureşti, unde a înscenat o lovitură de stat comunistă (februarie-martie 1945). De atunci, Regele Mihai, ultimul monarh rămas în blocul răsăritean, a fost, virtual, un prizonier al comunismului.

în noiembrie 1947, Regele în vîrstă de douăzeci şi şase de ani s-a dus la Londra pentru a asista la căsătoria Prinţesei (acum Regină) Elisabeta. Guvernul său, care s-a aşteptat ca el să profite de ocazie şi să fugă în Vest, a fost surprins cînd el s-a întors de bunăvoie. Mihai a fost forţat să abdice la 30 decembrie 1947. Cîteva zile mai tîrziu, el şi ceilalţi membri ai familiei regale au fost trimişi în exil. Regele Mihai s-a căsătorit cu Ana, Prinţesă de Bourbon-Parma şi în vara anului 1948 s-a stabilit în Elveţia; a lucrat ca pilot de încercare, apoi în calitate de consultant tehnic. Cînd tatăl său a murit, în 1953, Mihai nu a participat la înmormîntare.

Mama lui Mihai, Regina Elena, care s-a întors în România după abdicarea lui Carol, a plecat cu Mihai în 1948 Ea s-a întors la Florenţa, unde a trăit pînă aproape de moartea sa, în 1982. Ehsabeta, care a rămas în România în timpul domniilor lui Carol al II-lea şi Mihai, a plecat în exil în acelaşi timp. Deşi s-a spus că ea a părăsit România cu o fabuloasă colecţie de bijuterii, cînd a murit, la Cannes, în 1956, era fără o leţcaie. Cea de-a doua fiică a Reginei Măria, Marioara, Regina-văduvă a Iugoslaviei, se afla în Anglia cînd fiul ei, Regele Petru, a fost înlăturat de germani. Ea a murit în 1961 şi

este înmormmtată în mausoleul Frogmore din Windsor Park. Nicolae, care a rămas în exil după abdicarea fratelui său, a murit la Madrid în 1977. El a fost unicul membru direct al familiei care a participat la înmormîntarea lui Carol al II-lea. „Am venit pentru că am socotit că este de datoria mea", a spus el. „Deşi 1-am urît pe Carol mai mult decît am urît vreodată pe cineva în viaţa mea, el a fost fratele şi Regele meu." Ileana, care s-a înapoiat în România după fuga lui Carol al II-lea şi a condus acolo un spital în timpul celui de-al doilea război mondial, a plecat în 1948 cu restul familiei, în cele din urmă, ea s-a stabilit în Statele Unite cu cei şase copii ai săi. Ulterior s-a călugărit, înfiinţînd o mănăstire în Pennsylvania, unde trăieşte încă*.

O altă persoană care s-a întors în România după abdicarea lui Carol a fost Barbu Ştirbey. în timpul celui de-al doilea război mondial, el a fost unul din liderii unei mişcări conspirative care sprijinea Aliaţii, în februarie 1944, el s-a dus la Cairo ca reprezentant al Partidelor Liberal şi Naţional-Ţărănesc, pentru a discuta posibilitatea capitulării României în faţa Marii Britanii şi a Statelor Unite. Regele Mihai 1-a trimis la Moscova să semneze armistiţiul cu Aliaţii în septembrie 1944. în februarie următor, Regele'l-a numit pe Ştirbey prim-ministru, dar comuniştii au refuzat să-1 accepte, înlocuindu-1 cu Petru Groza, un necomunist care era pe placul Uniunii Sovietice şi a cărui promovare a marcat sfîrşitul democraţiei parlamentare în România. Un an mai tîrziu, Ştirbey a murit la Buftea, la vîrsta de şaptezeci şi trei de am.

* A decedat în anul 1991 (n.t.).

Pînă la cel de-al doilea război mondial poporul român manifesta o netă lipsă de entuziasm pentru modul de viaţă sovietic, iar la sfîrşitul războiului, Partidul Comunist număra numai o mie de membri în întreaga ţară. Armistiţiul încheiat de Regele Mihai cu Aliaţii a adus o reînviere a sprijinului faţă de partidele politice tradiţionale - liberalii şi naţional-ţărăniştii, a căror putere fusese uzurpată de Carol al II-lea şi generalul Antonescu. însă decizia lui Churchill din octombrie 1944 de a-i da lui Stalin „90% preponderenţă în România" i-a adus pe români complet sub controlul Uniunii Sovietice şi al armatei sale de ocupaţie de un milion de soldaţi, în ciuda agitaţiei Regelui Mihai pentru alegeri şi a acuzaţiilor Angliei şi Statelor Unite că guvernul comunist nu este reprezentantul voinţei poporului, alegerile din noiembrie 1946, conduse de comunişti, i-au instaurat la putere pentru mult timp. în august 1947, Partidul Liberal şi Partidul Naţional-Ţărănesc au fost oficial dizolvate, împreună cu dreptul de a-şi alege liber conducătorii, poporul a pierdut oportunitatea de a-şi cunoaşte istoria.

Putini români născuţi după 1948 au auzit de Regina Măria. Cu mai bine de treizeci şi cinci de ani în urmă, faptele bune ale dianstiei de Hohenzollern au fost şterse, lipsurile lor au fost exagerate şi aproape un secol a fost eliminat din cărţile de istorie. Familia care a adus România de sub suzeranitatea turcească la timpurile moderne, care a condus-o cu succes într-un război mondial şi a scos-o onorabil din altul este menţionată, dacă este, în general, ca o „dinastie străină", venită doar pentru a se îmbogăţi... în acest sens, revizionismul istoric a fost ajutat de caracterul lui Carol al II-lea.

Temerile Reginei Măria în legătură cu fiul său au fost confirmate de abdicarea lui forţată la doi ani după moartea ei. Temerile ei cele mai mari în legătură cu comuniştii s-au materializat opt ani mai tîrziu. S-ar putea spune că Regina a murit la timp.

ARBORII GENEALOGICI AI CASELOR DOMNITOARE ÎNRUDITE CU MĂRIA

FAMILIA REGALĂ BRITANICA

A L B E R T

„Bunicul" (1819-1861).

A *murit* înainte de a se naşte Măria. Prinţ de Saxa-Coburg-Gotha, apoi Prinţ Consort al Angliei. Fratele său mai mare, Unchiul Ernst, a fost Duce de Saxa-Coburg-Gotha ale cărui titlu şi domenii le-a moştenittatăl Măriei în 1893.

VICTORIA

„Bimica-Regina" (1819-1901) Regina Angliei

VICTORIA

„Mătuşa Vicky" (1840-1901)

Prinţesă Regală a Anglei. S-a căsătorit cu Friedrich, Prinţ Moştenitor al Prusiei, a devenit Prinţesă Moştenitoare, apoi împărăteasa Germaniei. Fiul său cel mare a fost infatuatul Kaiser Wilhelm II. Fiica sa cea mare a fost omniprezenta „Verişoară Charly" (Charlotte, Prinţesă de Saxa-Meiningen). O altă fiică a fost Sofia, Regina Greciei, a cărei fiică Elena s-a căsătorit cu Carol, fiul Măriei, şi al cărei fiu, Regele George II al Greciei, s-a căsătorit cu fiica Măriei, Elisabeta.

EDWARD
„Unchiul Bertie" (1841-1910)

Prinţ de Wales, apoi Regele Edward VII. S-a căsătorit cu Alexandra, Prinţesa Danemarcei, frumoasa „Mătuşă Alix". Cel de-al doilea fiu, George, care a devenit Regele George V, a dorit să se căsătorească cu Măria.

ALICE (1843-1878)

S-a căsătorit cu Ludovic, Mare Duce de Hessa, şi a murit cînd Măria avea trei ani. Fiul său cel mare, Ernst, s-a căsătorit cu Ducky, sora Măriei. Fiica lor cea mai mică, Alexandra, s-a căsătorit cu Nicolae II, ultimul Ţar al Rusiei.

ALFRED „Papa" (1844-1900) — Alţi cinci copii.

Duce de Edinburgh, apoi Duce de Saxa-Coburg-Gotha. S-a căsătorit cu Măria, Mare Ducesă a Rusiei, unica fiică a Ţarului Alexandro II.

ALFRED (1874-1899)

El ar fi trebuit să moştenească ducatele de Saxa-Coburg-Gotha, dar a murit la 20 de ani, înaintea tatălui său.

MĂRIA
„Missy" (1875-1938)

S-a căsătorit cu Ferdinand, Principe Moştenitor al României, a devenit Principesa Moştenitoare a României, mai tîrziu Regina României.

VICTORIA MEL.TA „Sora Sandra" (1878-1942) S-a căsătorit cu Ernst, Hohenlohe-divorţat de el ca să se Langenburg căsătorească cu

ALEXANDRA S-a căsătorit cu Ernst Mare Duce de Hessa, şi a Prinţ de Kiril, Mare Duce al Rusiei.

BEATRICE „Baby Bee" (1883-1966)

S-a căsătorit cu Alfonso, Infante de Spania.

FAMILIA REGALĂ RUSĂ

ALEXANDRU II -
„Bunicul" (1818-1888) Ţar al Rusiei. După moartea Ţarinei s-a căsătorit cu Caterina Dolgoruki.

CĂSĂTORIŢI-

MĂRIA
Bunica împărătească"
(1824-1880) Prinţesă de Hessa şi Rhiii, apoi Ţarină a Rusiei.

ALEXANDRU
„Unchiul Saşa"
(1845-1894)

Mare Duce, apoi Ţarul Alexandru III. S-a căsătorit cu Dagmar, Prinţesă a Danemarcei, care a luat numele de Măria. Fiul lor, Nicolae II, a fost ultimul Ţar al Rusiei.

VLADIMIR
„Unchiul Vladimir"

(1847-1909) Fiul său cel mare, Marele Duce Kiril, s-a căsătorit cu Ducky, sora Măriei. Despre al doilea fiu, Marele Duce Boris, se spune că a fost îndrăgostit de Măria.

ALEXIS
„Unchiul Alexis"
(1850-1908)

A fost primul care a recunoscut că Măria este frumuseţea familiei.

MĂRIA
„Mama"
(1853-1920)

Mare Ducesă a Rusiei. S-a căsătorit cu Alfred, Prinţ al Angliei, Duce de Edinburgh. Ea a devenit Ducesa de Edinburgh, mai tîrziu Ducesă de Coburg.

SERGHEI

„Unchiul Serge" (1857-1905)

S-a căsătorit cu Elisabeta de Hessa, verişoara Măriei.

PAUL

„Unchiul Paul" (1860-1919) Fiica lui, Marea Ducesă Măria, a fost adusă în R o m â n i a d u p ă Revoluţia Rusă si a fost întreţinută de Măria.